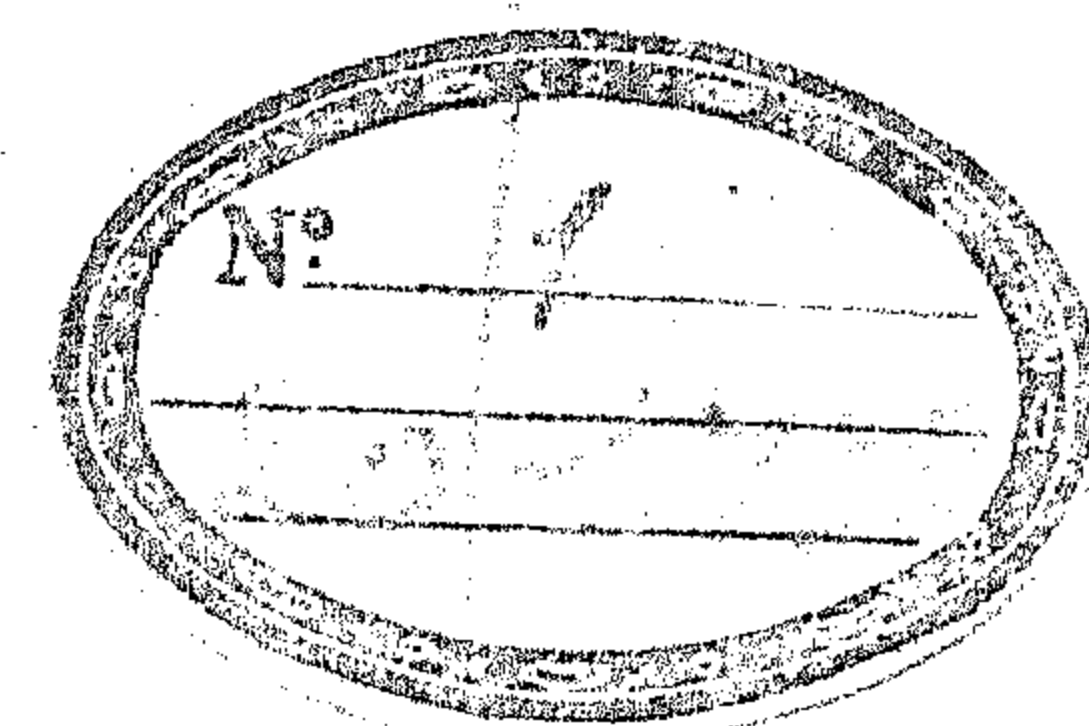
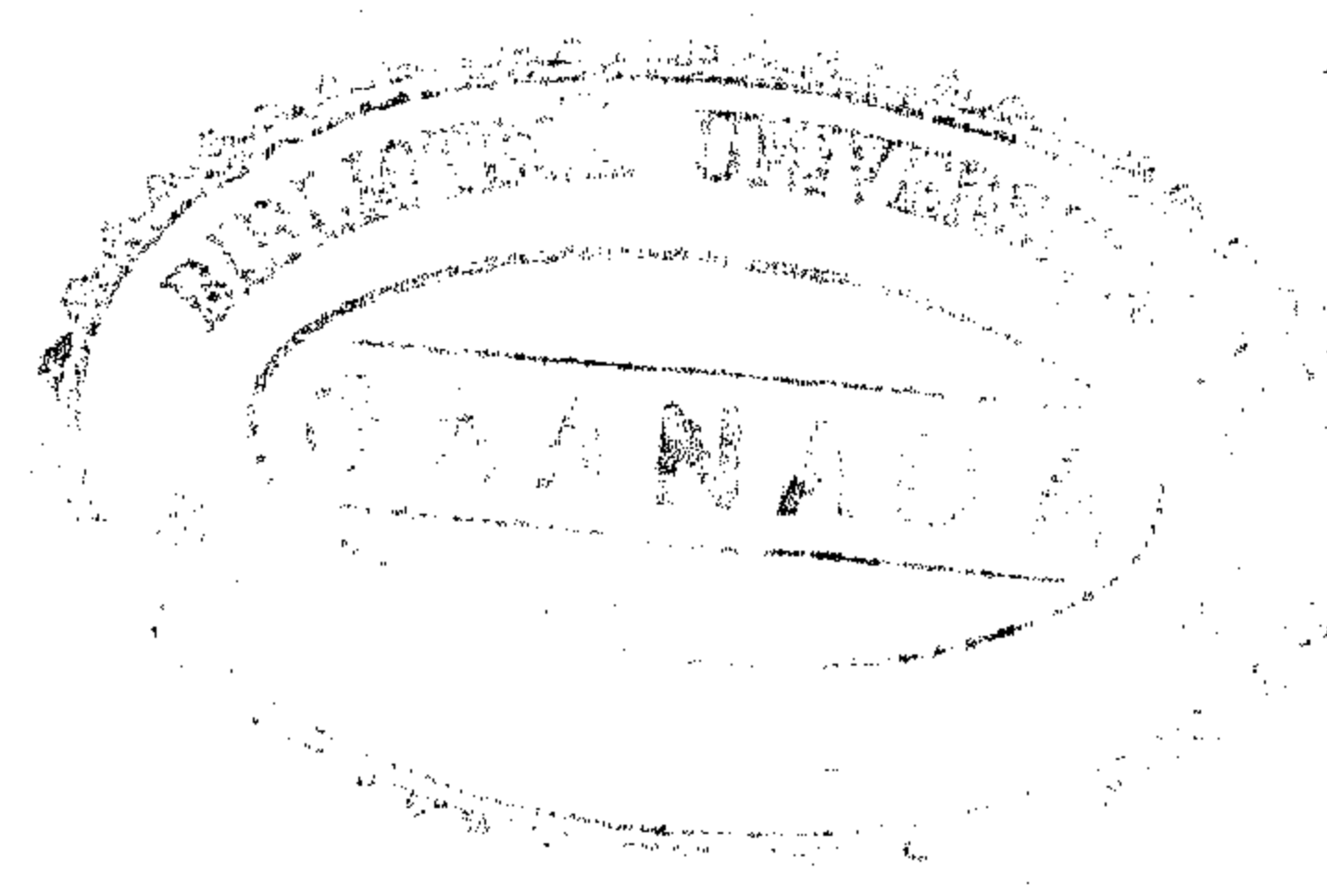

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

3
29-1-4

Biblioteca Universitaria
 GRANADA
 Data 4
 Serie 03
 Folio _____
 Número 268

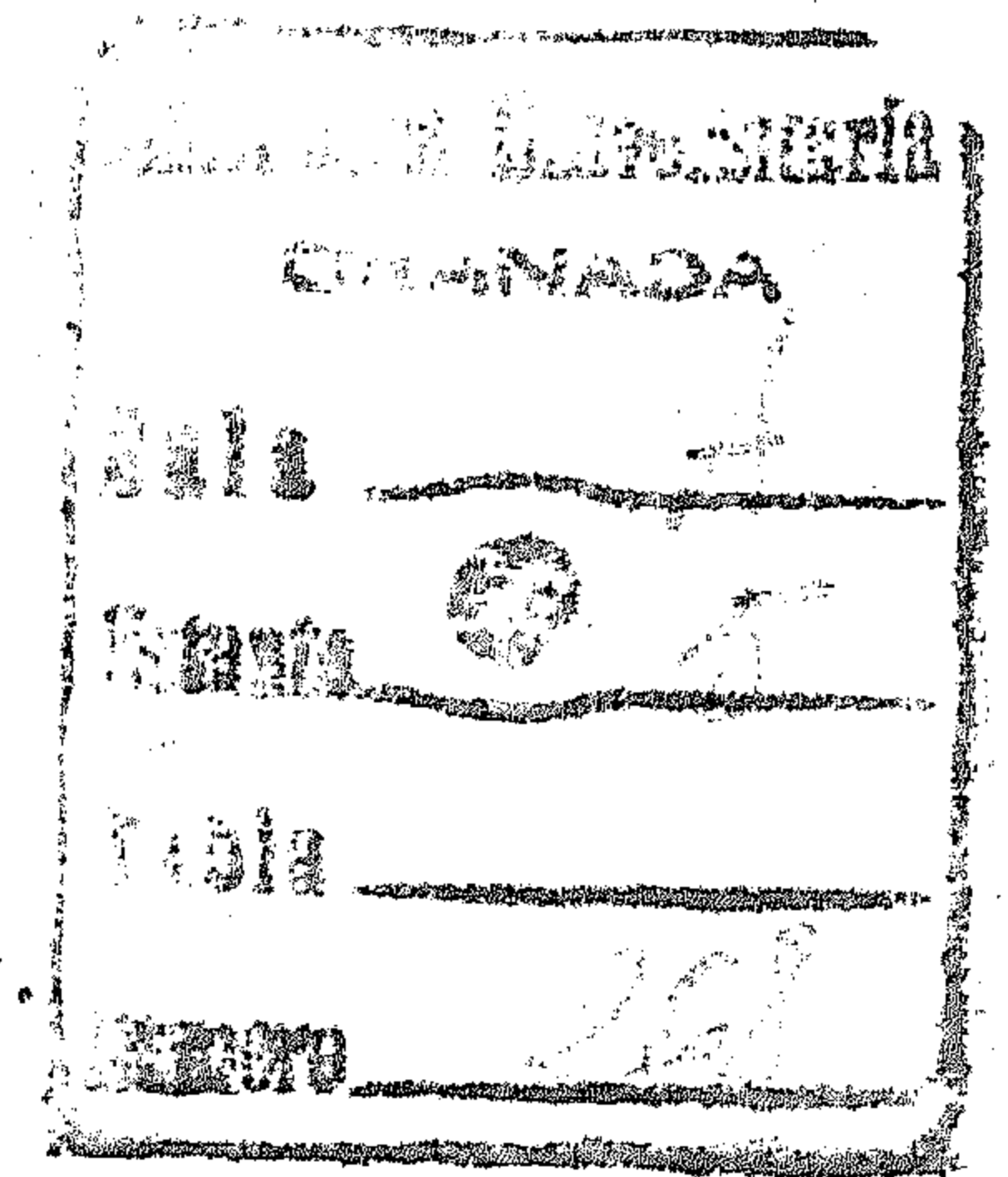

2 400 400 **Garney** MADE IN CANADA

del colegio de la comp. de Jesus de granada. B.

R. 39.362

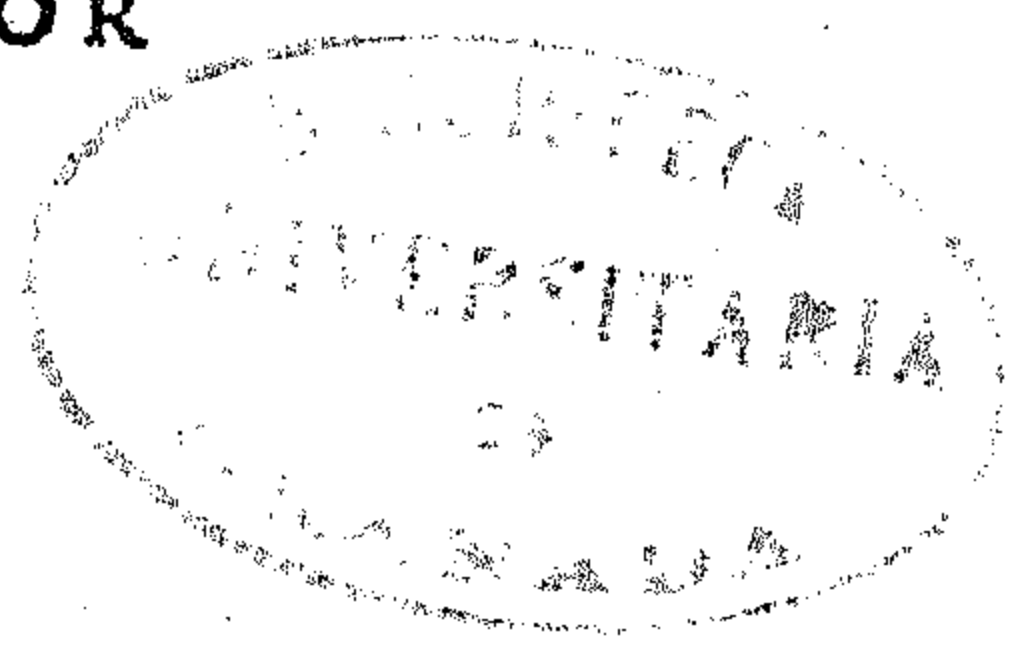
(H. 364)

IOANNIS IOVIANI PONTANI.

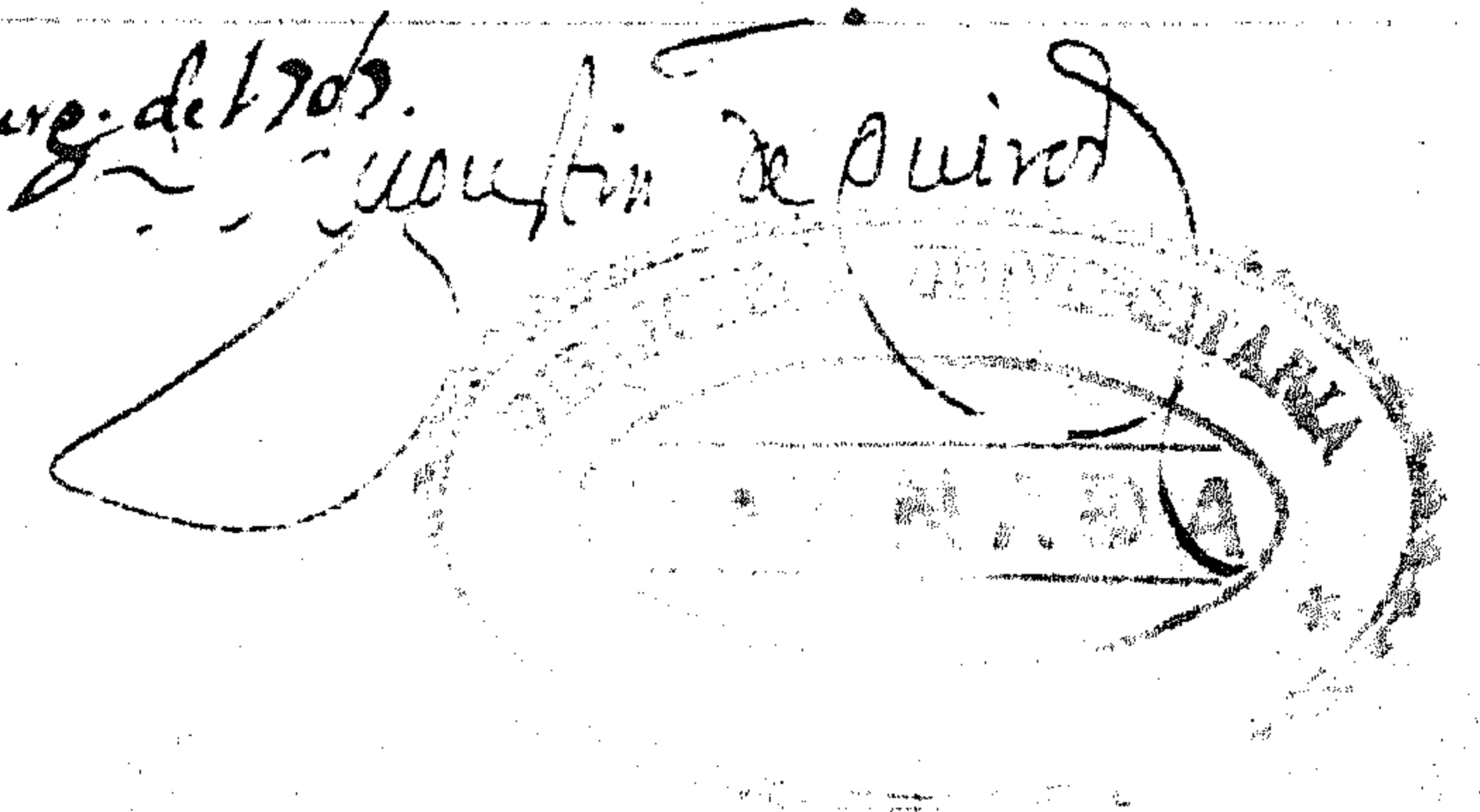
DE ASPIRATIONE	Libri duo.
CHARON	Dialogus.
ANTONIUS	Dialogus.
ACTIVS	Dialogus.
AEGIDIUS	Dialogus.
ASINVS	Dialogus.
DE SERMONE	Libri Sex.

BELLI, QVOD FERDINANDVS SENIOR
 NEAPOLITANVS REX CVM IO-
 ANNE ANDEGANIENSIVM
 DVCE GESSIT, LI-
 BRI SEX.

Por lo mismo tengo de los señores inquisidores de Granada corregido este libro conforme a la censura de la Santa general inquisición como parece por el Expositorio de ella en Granada en 25. de Mayo de 1613.

No añade nada el Expose del 1703.

2

IOANNIS IOVIANI PONTANI DE
ASPIRATIONE AD MARINVM
TOMACELLVM LIBER
PRIMVS.

T PER COMPATREM Mari-
ne Tomacelle sæpius mecum egisti, & per li-
teras a me ipse petijsti, ut aliquid tibi de aspi-
ratione conscriberem. Itaq; cum honesta ui-
deretur postulatio ista tua, licet difficile non
parum esset prestare quod peteres, hominẽ
præsertim in castris, & inter inquietissimas

res agenti, decreui tamen grammaticorum me potius maledictis ex-
ponere, quàm ueteri amicitie nostræ ullo modo deesse. Quamobrem
librum hunc de aspiratione, aspirandisq; uocibus, ut iusseras, scri-
ptum nunc ad te mitto, illorum detractiones cum mea hac parendi
facultate pensaturus. Oro autem te, & per ipsorum grammatico-
rum obtestor ferulas, ut ante quàm populo legendum eum præbeas,
atq; in lucem des, et tuum, & amicorum, qui studia hæc non asper-
nantur, iudicium diligenter explores, quo emendatiora hæc in ado-
lescentium manus per te ueniãt. De utilitate autem præceptionis hu-
ius nihil dico, quoniam laudatores non quero, satis quidem conten-
tus si qui literario hoc in ludo sese exercent minus acres eos repre-
hensores inuenero.

ASPIRATIO EST HVMANI SPIRITVS crassitudo, qua lite-
rarũ sonus crassior in pronuntiando redditur. Cũ autem omnis litera-
rum numerus constet quinque tantum uocalibus, reliquis uero conso-
nantibus, sintq; consonantes quindecim (nam K a latinis repudiata
est) uocales omnes suo loco aspirationem accipiunt. E consonantibus
uero quatuor tantum. Ex omni igitur literarum numero nouem so-
lum aspiramus. Quarum sunt uocales quinque: A', E', I', O', V', &
quæ græca dicitur litera *υ*. Consonantes quatuor C', P', T', R', qua-
rum tres mutæ, vna semiuocalis, uocalium soni ut aliquando ab aspi-
ratione incipiunt, sic in ea nunquam desinunt apud nos, præterquam
in his dictionibus Ah, Vah, Oh. Cum enim enuntio halo, halas, ha-
lat, ab ipsa aspiratione uox incipit. At cum Ah in ea desinit, quod itẽ
fit in consonantibus, quæ in aspiratione desinunt licet ab ea nunq̃
incipiant. Fit autem semper aspiratio apud nos aut in principio sylla-
bæ cũ a uocali incipit, ut harnus, uehemẽs, aut in medio ubi consonãti

adhæret, ut Thetis, Rhodus. Nam in fine uocum nostrarum nunquam aspiratio inuenitur, nisi in interiectionibus, quas dixi. Similiter in consonante densa nulla omnino desinit latina dictio. quæ apud barbaros permultæ. sed barbari aspiratione ita utuntur, ut sit ipsis peculiaris, et quodammodo propria. Græci non adeo sæpe, nostri, ac præsertim uetustissimi parassime.

C', & T' aspiramus in græcis tantum dictionibus, quasq; à græco deduximus, & in barbaris, ut Charites, Theocritus, Thamar, Rachab, similiter P', & R' ut Phasis, Rhodus, Iosephus, Rhobeam. in nostris nunquam. quamuis nonnunquam in quibusdam, quæ nostræ uideri possunt, ut Rheda quod nomen cum sit græcum, uel, ut quidam malunt, gallicum, nostrum effectum est.

Licet autem C', & T' in quibusdam nostris dictionibus, de quibus suo loco dicam nunc aspiremus, uisus tamen magis id obtinuit quam quod latinæ linguæ lex id permittat.

Quemadmodum autem literarum sonus, qui cuiq; suus est uel obtusior est, uel acutior, uel exilior, uel plenior, uel leuior, uel asperior, pro contextu, aliarumq; coherentium uicinitate, proq; positu, ac loco, cum aut primæ, aut mediæ, aut ultimæ constituuntur. sic aspiratio, nunc magis nunc minus crassa, & densa est. Si enim pronuntiem psittacus, & sonus tenuius in priore sonabit S' quæ præcedente P' tenuatur adeo, ut quasi exhibetur. Eodem modo si enuntiem Sol & Tellus facile quidem aures ipsæ iudicauerint plenius sonare L' in dictione Sol, exilius in uoce Tellus, mediocriter autem si expresserim, aut Lotus, aut Latus, aut Deletus. Non erit enim in his L' adeo plenum, ut est in nomine Sol, neq; ita exile, ut in nominibus in quibus L' duplicatur. Hoc idem in aspirando accidit. Nam si enuntiauero Vah maior est densitas, si Homo minor. Item cum dico Thetis, Phidias, Rhenus aspiratio non est in his æque, ac in illis crassa. quod aures ipsæ facile iudicant. Cum enim dico Vah spiritus ille densior, uegetiorq; est, quam cum effero Hannus, & cum enuntio Rhodus aspiratio est plenior, q̄ cum Thomâs. At Philo, & Phidias, & Deiphobe & Dempho pronuntiantur labris paulo strictioribus. Et ubi effero Sids dentibus linguam admoueo, quæ quidem cohibetur interius cum enuntiaturo Homo. Accidunt autem hæc tum propter naturam, & situm literarum, quæ aspirationem admittunt, tum quia non parum differt quæ litera statim sequatur.

VOCALIBVS aspiramus tam in primis, & ultimis syllabis, quam etiam in medijs eodem modo. C', P', T', R'. consonantibus, de

quibus particulatim postea dicam. Ob hanc enim causam hoc quantumcunq; laboris est, mihi desumpsi, ut ostenderem quæ dictiones in quibus literis, syllabisq; aspirationem exigant. Quod ante quam præstem Considerandum uidetur an aspiratio id est H' litera sit, habeat ne literæ potestatem, an figurâ tantum. quodq; in ordine contextuq; literarum cum eis scribatur.

ASPIRATIONIS Notam à nostris literam non fuisse habitam illud indicio est, qd̄ olim nõ uti nunc aspiratio figurâ habebat. Sed ut apud græcos hodie sit supra uocalem apex quidam notabatur quam dasian illi uocant. Atq; ea quidem parcius multo, q̄ nunc, uetustissimos Latinos comperio usos, & ferè in illis solum dictionibus, quibus natura inesset, ut animi motus quidam, & affectus declararentur, quales sunt Heu, hei, heuulo. Posteriores uero figurâ aspirationi certam dedere, & inter literas notare maluerunt. Sed neq; hi, de quibus loquor, neq; nostri etiam temporis grammatici literam esse confitentur. E' quibus si quæras, quid ea sit hactenus desinent, ut H' aspirationis notam esse dicant. Cur autem literam esse negent, multis ac probabilibus adducuntur rationibus, quas si confirmauerim non erit fortasse inutile latinis adolescentibus. Aiunt enim uerum esse quod L' sit litera lenior, R' asperior. Lenitatem tamen, & asperitatem non esse literas. Eodem modo & aspirationem. Neq; enim consequi, si elementum aliquod densiore egeat spiritu, ut densitas, & crassitudo illa sit litera. Nam huiusmodi densitas accidens est ut tenuitas, ut lenitas, ut asperitas, qd̄ si à philosopho aliquo scire quæras quo de genere densitudo hæc sit, respondebit ut arbitror situm sequi, atq; positione quamuis grammaticus quispiam qualitatem significare contendet. Sed quærare hæc subtilius, est alterius facultatis, ac temporis. Ob diuersas enim rationes diuersa sequitur prædicamenta.

QV ID Quod si H' esset litera, aut esset muta, aut semiuocalis. Nam uocalem non esse illud plane docet, quod ea sola quod uocalis quidem præstat, syllabam ex se formare nullo modo potest. Semiuocalis autem quomodo? Siquidem semiuocales ex maxima parte cū uocalibus simul nomina terminant tam apud nos, q̄ apud græcos (Ideo autem dixi ex maxima parte) q̄a et in C', et in D' et in T' quæ mutæ sunt aliquot exeunt nomina ut Lac, Aliud, caput. et quæ pronomina sunt Hic, Hæc, Hoc. Nõ loquor de barbaris apud quos nomina etiã in Z' exeunt qui quàm sint contemnendi in omni præceptione quæ de orationis concannitate tradatur, illud plane docet, quod qui aut non apte, aut non satis latine, aut incultius loquitur, eum barbarum dicimus.

uerecundius loquor propter Antonium nostrum qui galeaz protulit. ait enim.

Ardeo mi Galeaz mollem reperire catullum.

viat enim in quibusdam consuetudo cui necesse est, ut docti etiam homines, quanquam inuiti assentiantur. Cum & ille ad quem scribebat uel molestissime fuisset laturus, quasi nominis dignitas minueretur si quod Latinus exigebat sermo Galeatus fuisset uocatus. Sed concedatur hoc poetae erudito, praesertim in quo necesse fuit, ut assentiretur multitudini, cum plerique barbarum id nomen arbitretur. Ad aspirationem redeo, si tamen illud praemonuero. cum Z' graeca sit littera id est quam a graecis acceperimus non debere aliquam apud nos terminare nomina. Cum apud illos a quibus eam mutuati sumus, graecum nullum finiat. quanquam barbara multa in illa exeunt, ut Acaz. Nullum omnino nomen aspiratio claudit, quod omnes faciunt semiuocales. Non est igitur H' semiuocalis. Quid? quod semiuocalium omnium praeterquam X' quae duplex est enuntiatio ab E' uocali incipit, & in consonantem, id est in se ipsam desinit. At H' etsi uidetur quodammodo ab A' uocali incipere, non tamen exit in consonantem, sed spiritu suo terminatur. Ad haec semiuocales omnes praeter X' sibi possunt eadem succedere, & geminari in neclendis syllabis. ut in his Annus, Terror, Fossor, Commodum, Tellus, H' uero non potest. nulla enim syllaba in aspirationem desinit, si subsequens ab illa incipiat. Quin etiam in terminationibus nominum semiuocales omnes praeter quas dixi, inueniuntur praecedere S' terminalem ut Puls, Ars, Hiēs, Glans, quod H' non facit. Quo efficitur ea nullo modo esse semiuocalem. Ideo autem X' excipitur, quia duplex est. Habet enim uim GS', & CS', At erit fortasse muta, sed mutae omnes praeter F' a se incipiunt & in uocalibus desinunt. quod de H' dici non potest. Quid? quod muta in eadem syllaba coherere sibi duae tantum possunt, ut in hac uoce Doctus. Mixte autem cum semiuocalibus ad summum tres ut in nomine Doctrina. At cum Erichthonius. tertia eius nominis syllaba A', C', aspirato incipit, quae statim subsequitur T' aspiratum. Quod si H', esset aut semiuocalis ut muta, ea syllaba ex quatuor consonantibus simul coeuntibus componeretur, quod linguae Latinae lex non permittit. His igitur rationibus efficitur, ut cum H', nec semiuocalis sit, nec consonans, littera esse non possit. Nam si nec muta nec semiuocalis est consonans quomodo dicetur? & uocalem non esse satis manifestum est. Dixerit quispiam eam esse litteram a graecis acceptam, ut Z'. & Y'. quod dictu quidem

absurdum est. Nam quae ab illis dasia dicitur, non inter literas sed profodias numeratur. Idemque est apud graecos dasia C' cum aspirans uocalibus, quod est apud nos H', nec nisi nota quaedam est, quae supra uocalem ponitur. Licet P', C', T', cum aspirationem accipiunt, non ut uocales dasia notentur, sed proprijs scribantur figuris, de quibus suo loco dicam. Sunt autem apud graecos profodiae octo, quarum nomina, ac notae sunt. ὀξεῖα. βαρεῖα. περιωμένη. δασεῖα. φιλί. ἀπόσποπος. ὑπέν. ὑποδιασολή. Adhuc nonnulli βραχέα, ὑ, & μακρά - Harum tres ὀξεῖα, βαρεῖα, & περιωμένη accentum notae sunt, ut apud nos acutus, grauis, et uirisque constans moderatus, quem alio nomine circumflexum dicunt. δασεῖα nota est densioris, ac pinguioris flatus. φιλί tenuioris, sicciorisque. ἀπόσποπος uero quae est dextera pars circuli ad summum litterae posita, tum notatur cum ostendendum est deesse uoci ultimam litteram, quod a graecis seruetur cum uocales concurrunt. Ex qua institutione illud est, quod non modo Plauti, sed etiam Lucretij temporibus, & dicebatur, & scribebatur in uersu magnum est & multum est. pro eo quod magnum est, & multum est. ὑπέν cuius nota est lineola repanda dictionibus subijcitur cum duas uoces coisse simul, & in unam transisse, demonstrare opus est. ut si ostendere uelis maledoctus & malefamus in unam coisse dictionem. quomodo apud Virgilium ante malorum. & apud Nasonem Antemci. et apud Propertium semper = amicia. Atque apud Terentium Semplicitas. Contraria est διασολή ut si particulam nisi, & sicut, non unam, sed duas esse dictiones uelis ostendere. Reliquae duae notae sunt temporum id est βραχέα breuitatis, μακρά productionis. Ex quibus satis manifestum est δασεῖα apud graecos, ut caeteras profodias, non esse litteram, sed notam quandam, quod idem de H' dicere necesse est.

PRÆTEREA Cum accidat litterae potestas, quae, ut Prisciano uidetur, ipsa pronuntiatio est, & item figura qua describitur, & nomen quo appellatur, ut non solum pronuntiatione sed etiam figura, & uocabulo alia differat ab alia, neque propter solam figuram, neque propter solum nomen. neque propter utrumque simul, dicendum est aliquid esse litteram. Nam & numerorum figurae quaedam sunt, quas litteras dicere nemo audeat, & lineae, trianguli que sua nomina, & figuras habent. Itemque accentus, et profodiae, quas dixi, quae tamen litterae non sunt. Eodem modo H' licet figura, & quasi nomine minime careat, littera tamen non est. At scribitur H', in uersu scribitur etiam parenthesis, & Lineola, quam uirgulam dicunt, & no

ta interrogationis, quamuis nihil horum sit litera. Neq; illud dederim, ut uerbum scribo de literis tantum dicatur. Nam scribuntur orationes, scribuntur epistolæ, carmina, uolumna, quæ literæ non sunt, tamen constant literis. Ex eo enim scriptores dicti. An non legitur apud Valerium Catullum.

» Nāq; totius uobis frontem tabernæ scipionibus scribam,

» Quod quidem sonat ut plautinum illud

» Quo te legam hoc Scipione.

Quid composita quàm late proferunt significationes suas, A scribo, Proscribo, describo, ut nō potuit pictor rectius describere, quod Plautus dicit de eo qui hominem quendam quasi suis liniamentis designauerat. Et apud Virgilium.

» Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Mathematici enim cœli ambitum, ac stellarum sphaeras, et terræ quæ incoluntur partes quibusdam distinctis angulis, ac gradibus, figurant lineis, et intra circulos cogunt, ut autem aliquantulum uager hoc à poëta de Conone Samio nobili mathematico dictum est, nō de Claudio Ptolemæo, ut Maronis interpretes credunt. qui quidē multis post Virgilium annis floruit. Fuit autem Conon hic temporibus Ptolemæi Regis à quo propter disciplinam summo in honore est habitus, qui cum cœli situm describeret, quasdam stellas quæ sunt in eo sydere qui Leo dicitur, crines esse Berenicis Reginæ commentus est. De quo est apud Hyginum in libro de signis cœlestibus. Et apud Valerium Catullum.

» Omnia qui magni suspexit lumina mundi.

» Qui stellarum ortus comperit, atq; obitus.

» Flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur.

» Vt cœdant certis sydera temporibus.

» Idem me ille Conon cœlesti numine uidit.

» E' Bereniceo uertice cæsariem, et quæ secuntur,

sed ad rem redeo. Sit sane H'. figura quædam quæ inter literas notetur. Non enim id quæritur possit ne H', scribi in uersu, et literis admisceri. Sed sit ne H', dum effertur elementum. Sit ne pars minima dictionis, ut A', ut, B'. Dum enim ab aliquo quærimus sit ne T' litera, non id quæritur possit ne scribi inter literas. Sed num T' sit minima pars compositæ uocis, sit ne elementum formandæ syllabæ dictionis, et orationis.

S V C C V R R I T etiam illud quod prætereundum non uidetur, hoc est opinari quosdam debere tum literas appellari cum scribun-

tur elementa cum pronuntiat, quorum opinio non me impedierit, quominus elementum pro litera, et literam pro elemento indifferenter accipiam. Nam si origo nominis consideretur litera à uerbo Lego deducta est, à quo et Lectio, quæ profecto absq; pronuntiatione, et sono esse non potest, quamuis tamen tacentes interdum legimus. Sed qui primus literam à Lego uerbo deduxit, non illud attendit, quod interdum sine pronuntiatione literarum figuræ percurrantur oculis, quim tacentes sæpe nobiscum loquimur et disputamus. Loquitur enim secum animus, et disputat, et tacitus legit, quæ nescio quo pacto moueri, et affici tunc in nobis ipsis, uocis instrumenta sentimus, adeo tacita etiam lectio non sine motu quasi quodam pronuntiationis, atque affectu esse potest. Ad hæc apud eruditissimos grammaticæ artis scriptores indifferenter literam pro elemento poni reperio, ut cum ab eis dicitur litera B' non potest continuari cum litera M' in eadem syllaba, non id dicitur non posse eas sic scribi. Siquidem possunt, sed nequaquam posse una pronuntari. Ipsæ quoq; Cicero literam nominat quod si litera solum diceretur cum scripta est, uel quod scribitur, falsum utiq; esset, quod à grammaticis dicitur literæ accidit potestas. Nam si potestas, ut hi ipsi dicunt, ipsa pronuntiationis est, propter quam figuræ, et nomina inuenta sunt, literæ potestas accidere nullo modo potest. Similiter si dicitur, quod elemento accidat figura, ne id quidem uerum fuerit. Nam si tum dicitur elementum, cum pronuntiat, figura nullo pacto elemento accidet. Igitur cum doctissimus grammaticus dixit literæ accidit potestas, figura, et nomen, literam, et elementum simul comprehendit. Quamobrem dari mihi hoc uolo, ut literam et elementum hæc præsertim in parte dicere indifferenter liceat. non tamen desunt qui literam à litura dictam uelint, quod apud uetustissimos fuerit consuetudo scribendi in tabulis ceratis, quorum opinioni non temere quæ accesserit, ut ab eo quod est Litus, Litam, Litum, litera dicta fuerit. Cuius uocis apud Virgilium manifesta significatio est.

» Vt paribus litæ corpora guttis.

Hoc est maculis notata et distincta, quod idem dixit alibi.

» Sparsis etiam nunc pellibus albo,

» Et maculosæ tegmine lyncis.

Illud autem minime probauerim ut inde dicta sit litera, quod deleteretur oblitterareturq; è tabulis, in quibus ut dixi, scribebant. An non absurdum est id assuerare, ut litera appellata, fuerit ab eo, propter quod ipsa esse desineret. Desinit enim esse litera, ubi deleta,

& oblitterata est. Manifestum est igitur ex ijs, quæ dicta sunt, licet H' & figura, et quasi nomine minime careat, tamen si potestas ei desit literam esse non posse, quam deesse probandum nobis est.

QVEMADMODUM Dixi, placet grammaticis, literæ, aut si maius elementi potestatem esse pronuntiationem ipsam, nec aliquid aliud ex accidentibus eius esse quod ostendat elementi cuiusq; proprietatem, qua quidem carere aspirationem affirmant, qua si non careat cum & nomen ferè, ut dixi, habeat, & figuram certam propriamq; nimirum literam esse necesse esse. Primum quidem definitio ipsa plane declarat, aspirationem neq; dici, neq; esse pronuntiationem. Si quis enim te interroget, quid est aspiratio, respondebis. Opinor eam esse quandam humani spiritus, flatus'ue densitatem (Nāq; utrumq; dici recte potest) aut si id malis, crassiorem quandam spiritum. Si quis rursus ex te quærat, quid densitas illa sit, scio responsum nullo modo uideri tibi eam densitatem esse pronuntiationem. Itaq; cum densitas spiritus pronuntiatio non sit, & aspiratio sit densitas spiritus. H'. quæ aspiratio est, pronuntiatio esse non potest. Non aliter quàm suspirium, Scloppus, Anhelitus, Suffitus'ue, qui spiritus, & soni quidem sunt, non tamen pronuntiationes. Fit autem nomen aspiratio ab eo quod est aspiro. Rursus aspiro fit à uerbo spiro. spiro autem à spiritu, ni forte malis spiritum dici à spirando. Pronuntiatio autem est uox literam, uel syllabam, uel dictionem, uel orationem proferens (non loquor de oratoria pronuntiatione) qui autem expirationem exprimit nihil tale pronuntiat. Est igitur crassitudo spiritus, sicuti tenuitas, lenitas, asperitas, non pronuntiatio, sed soni, uocisq; accidens, ut dixi. Atq; ut dem H' esse pronuntiationem, dicas uelim quonammodo efficietur ut H' si pronuntiatio est, litera sit? Quod enim accidit literæ, non est litera. Cum autem pronuntiatio, id est potestas accidit literæ, non erit ipsa litera, sicut nec figura, nec nomen, quanquam literæ accidunt, non sunt tamen literæ hoc est elementa. Itaq; etsi concessum sit H' pronuntiationem esse, cum pronuntiatio, id est potestas, accidat literæ, non tamen H' erit litera. Nam potestas accidat literæ, & non est ipsa litera, quam ut esset litera, necesse fuerat & pronuntiatio id est potestas ei accideret, non ut ipsa esset pronuntiatio. quod enim potestas est, litera esse non potest. Nam cum potestas sit accidens commune quidem literæ cum syllaba conuerti nō potest. ut dici uere possit potestatem, id est pronuntiationem esse literam. Ex his, ut arbitror, effectum est H' id est aspirationem nullo modo habendam esse literam. quæ tamen si li-

tera non est, non tamē à grammaticis quod tu ipse concedis. plene definitur, ut ea sit aspirationis tantum nota. Nam hæc definitio solum complectitur cum scripta est, uel quod scribi potest. non idipsum quæ est. Quamobrem quoniam scio te uehementer cupere eius à me definitionem accipere, faciam id libentius causa tua, qui non contentus doctissimorum hominum definitione, expectes meam.

EST IGITUR Idipsum quod H' dicitur aspiratio, qua literæ alicuius sonus crassior in pronuntiando redditur. cuius figura inter literas scribi potest. Quam quoniam superius dictum est solere præponi uocalibus, consonantibus postponi. Cur id fiat ratio reddenda est, ostendendumq; cur illis interiectionibus, quas dixi postponatur.

VOCALES Literæ dictæ sunt, quod plenam, absolutamq; uocem habeant. Quin & homines uocales dicimus, & Citharam uocalem, Vnde Horatius.

» Vocalem temere Insecuta Orphea siluæ.

Et Propertius de equo.

» Qualis & Adrastru fuerit uocalis Arion.

Aspirationis autem ea natura est ut præposita cum sit sonoritatem uocalis densitate sua obtundat, atq; diminuat, quæ res efficit ut uocalitas illa cum reprimenda est. Aspiratione præposita quasi freno quodam coerceatur. Consonantium uero alia natura est. Hinc enim consonantes dictæ, quod cum uocali sonent, cum ipsæ per se nequeant uocem perficere. Itaq; si quando opus sit ut. C', P', T', R', suos augeant sonos, ualentiusq; quàm sua ipsarum natura fert, sonent. aspirationem accipiunt intrinsecus, quæ cum postponitur auget sonum qui consonanti minor est. Atq; hinc effectum est, ut quia uocales maiore non indigent sono, quàm qui suus ipsarum est, aspiratio eis præferatur. Contra uero postponatur consonantibus, quarum soni cohibendi non sunt. Quippe qui parum sonent, sed laxandi potius, quàm quidem aspirationis adminiculo confectur.

CVR Tamen ex omnibus consonantibus quatuor tantum aspiremus hæc est ratio, quod cæterarum natura non ferat aspirationem. repugnat enim natura ut B', ut D', ut M', ut L', ut S', ut N', adijci sibi eam patiantur, multo etiam minus F'. Nam G' in dictionibus quibusdam quas ab exteris nationibus Italica accepit lingua, uulgus aspirat, ut Ghinolphus, quod proprium est, et multa eiusmodi, idq; maxime usurpant hi populi, qui galliam, quæ cis alpes est, incolunt, quæ hodie dicitur Longobardia, quoniam Longobardi ea loca sub Desyderio Rege, alijsq; gentis suæ duabus diu occupata tenuerunt.

Vnde id genti nomen nunc est. Hispani quoque hoc est, qui hodie uocantur Catalani aspirant sæpissime G' sequente aut I' aut E' ghi et ghe dicentes, ut Berengherius, Figherius, Segherius, & id genus multa. Quin etiam apud eosdem Catalanos multa inuenias nomina quæ in aspiratione desinant. Sed ad Italicos redeo, Ligures, in subresque sic hodie locuntur, ut quod Latinus sermo non patitur in plurimis uernaculis uerbis ghe, & ghi pronuntient, quid quod cum litera G' apud Latinos nunquam iungatur literæ V' ante uocalem in prima dictionis syllaba. Sed aut in media ut Languo, aut in ultima dictionis syllaba. ut Pinguis. eo deuentum est, ut omnis Italia non paucas quidem dictiones habeat à Gua, Gue, & Gui incipientes. Video mihi necesse esse, ut uernaculorum etiam uerborum, & eorum quidem barbarorum afferam exempla, quod quanquam in uitis facio, ueritus ne Latini sermonis candorem nouorum, ac barbarorum nominum admixtione contamine, tamen quia præcipiendi ratio cogit, accedam non quo uoluntas, sed necessitas traxerit. Doctorum tamen hominum uenia prius implorata, neque enim ipse sum condemnandus, sed factorum uis, ac fortunæ improbitas accusanda, quæ dominam quondam gentium, ac nationum Italiam seruire barbaris coegit, ac patrio oblitterato sermone, insuetas asperrimasque accipere dictiones. Est igitur quotidie nobis in ore Guardia & pro Custodia, & pro Excubijs. Idque nomen multorum etiam oppidorum est, & Guerra pro Bello, & quod licet Latinum tamen corruptum. Guastare pro Vastare, & Gualterius, & Guido, & Guilermus. Quid quod Varinus Veronensis doctus uir, tamen in hoc à multitudine non dissentiens nomini suo quod Romanum est. (A' Varo enim seu malis Vario sit Varinus) G' præponebat semper, & Guarinum scribebat.

ILLE uero tres interiectiones Ah', Vah', Oh' in aspiratione desinunt. siue quæ uetustissimi dixerunt, Vaha', Aha', Oha', demptaque ultima uocali aspiratio manserit, siue quæ is animi affectus magis declararetur si in aspiratione hoc est densiore sono ipsarum pronuntiatio finiat. Nam ut à barbaris eas uoces acceperimus, dictum quidem absurdum est. scilicet Latini non prius hos animarum affectus, aut expresserunt, aut exprimere potuerunt, quam has dictiones à barbaris mutuati essent. Vanum hoc est, siquidem hæ uoces nostræ sunt non barbaræ. Sunt etiam, qui huic interiectioni pro, quæ exclamandi uox est, aspirant. quod contra usum maiorum est. Differunt enim à præpositione Pro, non in aspiratione, sed solo accentu.

Quanquam autem hæc à me in hunc modum dicta & probata sunt, non desunt tamen, qui contendant H', multum habere literæ, ut quod literæ proprium sit in aliam conuerti, ipsa quoque in literam mutetur. ut in his Traho, Traxi, uel, uexi, & cum dicitur uesper pro eo quod est Hesper, & pro cheta seta, et pro Hex Sex. quodque nonnunquam ita locetur in uersu, ut eius uis syllaba, quæ breuis præcedebat, producat. ut apud Virgilium.

» Dum trepidant it hasta tago per tempus uirumque.

Quo uno exemplo in primis utuntur quod in hoc uersu syllaba IT' producat. ut tantum in sequentis aspirationis, non quod natura metri toleret breuem illic syllabam posse collocari. Nam apud poetas in tertijs, quintis, septimis nonisque syllabis, quas tritimerim. pentimerim. heptimerim. enneamerim isti uocant grammatici. Latine autem dicuntur cæsurae, breues interdum statuuntur nulla sequente aspiratione. quod metri lex non semper prohibet. ut apud Lucanum in tertia syllaba.

» Dum sanguis inerat.

Apud Tibullum in quinta.

» Te canit agricola magna cum uenerit urbe.

Apud Virgilium in septima.

» Et furis agitur amor, & conscia uirtus.

In nona apud Catullum.

» Iam ueniet uirgo iam dicitur hymeneus,

Quanquam sit hic aspiratio. sed aliud in presentia non succurrit. Licet igitur in his syllabarum imparilitatibus etiam correptas aliquando collocare. Scire autem oportet in metris dimictendis duas correptas pro una producta accipi. Nam etsi pentimeris uideatur non nunquam exire in syllabam quæ est septima numero, tamen si de duabus breuibus unam productam subduxeris, quintam esse ratio ostendet. Spondaici enim uersus licet diuersi sint generis, tamen qui proprie dicitur Heroicus, constat spondeis sex, qui sex consistunt metra. Vnde dicitur Hexameter. Recipiunt tamen spondei in sede sua dactylos propter temporum parilitatem. Itaque cum sex spondei. XII contingant longas syllabas, hac ratione Hexameter heroicus XII constabit syllabis. Cum autem dactyli recipiuntur si numerum syllabarum ad spondeos recenseras, & pro duabus breuibus unam productam numeres, inuenies pentimerim, & quas dixi metrorum figuras cadere semper in locis suis. Loca autem earum proprii sunt principia cuiusque metri. singuli namque siue dactyli, siue spondei singula con-

ficiunt metra. In Virgiliano igitur de quo nunc agimus dici non potest tritimemeri, id est primam caesuram cadere in locum suum, hoc est in principium secundi metri. Vbi brevis syllaba potest aliquando collocari. Nam IT' particula quae est secunda syllaba secundi metri, natura sua correpta est. Ex hoc igitur probatum esse uolunt. H'. aliquando litera uim habere cum accessione sua praecedentem syllabam, quae brevis sit producat, in ijs praesertim locis, qui caesurarum, quas dixi proprii non sunt.

CONTRA autem sunt et docti quidem uiri, qui opinentur. H', quoniam litera non sit, uim literae habere nequaquam posse. Negant enim in his praeteritis Traxi, Vexi, H' in X' uerti. quod enim litera non sit non posse in literam transire. Dicunt enim omnium praeteritorum terminationes exire aut in syllabam, quae duabus pluribusue structa sit literis, ut Amaui, Nupsi. Aut quae ex sola, et laevigata constet uocali, ut Docui, Habui, haec uero terminationem. Hi' neque ex duabus pluribusue literis fieri, neque ex pura, et tersa uocali, placuisse propterea latinis in formandis his praeteritis Traxi, et Vexi mutuari sibi hanc mutationem Xi' quae multorum praeteritorum esset propria, ac tametsi alias sibi potuissent mutuari, ut Bi', ut Gi', ut Ci', ut Vi', ut Psi', tamē auribus consulentes iudicasse aptius exire Traxi, Tractum, et Vexi, Vectum, quam Tragi, Vegi, aut in aliam terminationem, proptereaque maluisse in Xi' praeteritum mutare a' Traho, et Veho, non quod Hi' in X' uerterent, sed quod ab alijs uerbis mutaretur eam terminationem, quae aptius caderet. Idque minime mirum uideri debere aiunt, cum aliquot etiam uerba integra, praeterita mutentur ab alijs uerbis quae sunt Furio, Insani, Sum, Fui, Fero, Tuli, Fero, Percussi. Quid enim absurdius esse, quam cum H' litera non sit, id asseuerare, ut in X' quae duplicis literae locum tenet, conuertatur. His addunt quod cum prisci dixisse inueniantur Trafo, et Vefo, nihilominus Traxi, et Vexi praeterita faciebant. ac propterea multo minus dicendum esse quod H' uertatur in X' in his praeteritis. Cum non H', sed F' esset olim in praesentibus temporibus. Nam cum illi Trafo in praesenti tempore, et Traxi in praeterito dicerent, non H', sed F', potius in X', uersum esset. In illis autem nominibus Vesper, et Sex similiter affirmant H', non uerti in literam, sed loco eius S' esse positam, quod ut ita esse ostendant. Alius quidem repetunt.

PRINCIPIO scire licet non e' caelo in terras rerum nomina delapsa esse, sed cum homines ad loquendum aptos natura produxisset ipsi sibi,

rebusque indidere nomina, quod uel ex hoc licet cognoscere, quod cum artibus simul sua ipsarum nomina, et instrumentorum quibus artifices utuntur, item rerum earum, quarum artes sunt effectrices, uocabula inuenta sunt. Ante texturam enim inuentam cum homines pelibus, aut librorum, foliorumque tegumentis operirentur, nec telae, nec texturae, nec ipsorum textorum exstabant nomina, multo minus texturiorum, ferramentorum, ac uestium, quarum rerum uocabula, ne nunc quidem apud Canarios sunt, apud quos nuper copertum est ab Hispanis praedonibus nullum esse telae genus. sed nudos eos uitam agere pecudum tantum pelibus quadam corporis parte tectos. Contra uocabulis illi abundant, apud quos plures artes, disciplinaeque exercentur. An non hodie uidemus genera armorum quibus nunc utimur noua pleraque habere nomina? Sunt enim nuper inuenta. Idem dico de uestimentis, nauigijs, et rebus plurimis. Ex quibus plane perspicua posse dicunt non naturam, aut Deum aliquem, sed homines ipsos rerum nomina fuisse commentos. Quod si quae sola natura absque hominum artificio laboraque gignuntur, pro situ regionum, ac locorum, quanquam eadem ipsa sunt, qualitates tamen easdem non retinent, sed illas ita mutant, ut fere contrarias induant, quid de illis dicemus, quae homines ipsi communiuntur, ac praesertim de uocabulis? Videmus enim unam, eandemque rem aliter Graecos, aliter Latinos, aliter Syros, aliter Germanos, aliter alios, atque alios uocitare, ut illos hi, hos illi non intellegant. Quid quod idem uocabulum apud eos, qui eadem utuntur lingua iisdem literis non pronuntiantur? Hetrusci in quibusdam uocibus pronuntiant ui, populi quidam Italiae bi, germani si efferunt, quod inde fieri uolunt. quod apud alios sit haec quam illa litera magis, minusue familiaris, et usitata quod e' uernaculis quibus nunc utimur uerbis aperte potest intellegi. Si enim unum, idemque uerbum ab Hetruscum, et Longobardo, et Apulo proferatur, mirificam uideas, et literarum et pronuntiationis diuersitatem, ut pene non idem quauis idem sit, esse uideatur, quae res efficit ut minus admiremur si quidam Italiae populi quondam O' non habuerint, sed loco eius (ut grammatici tradunt) V' uterentur. Quam tantam uarietatem, non esse dicunt ex hoc, quod fiant literarum conuersiones (quid enim habet Apulus, Hetruscus uel cum Alpino commercij?) sed ex gentium pronuntiationibus diuersis. quodque haec quam illa litera sit uni, quam alij nationi familiarior, aut minus cognita. Siquidem diuersas gentes diuersis modis uti ad sentiendum, sic ad loquendum pro temporibus etiam, atque aetatibus affici physicis placet. Itaque cum dictio Hesper a latinis

fuit recepta quoniam aspiratio uideretur asperior, praesertim cum esset rarissimus eius usus placuisse quibusdam lenire eam, & quod V' dum consonans est in uerborum principijs esset latinis admodum familiare, ut valeo, venio, vendo, vereor, vates, vita, vinum, volo, vitulus, vicus, vitia, voco, vultus, vultur, pro eo quod est Hesper, vesper dicere maluisse, nec tamen desuisse qui graece libentius Hesper dicerent, pro quo cum vesper dicitur, uolunt non uerti aspirationem in V' sed abijci eam, ac repudiari, & eius loco positam esse eam literam, quae priscis esse tantummodo peculiaris. Hispani a quibus propter Regnum Neapolitanum non pauca nomina accepimus, dicunt Hernandum pro quo nos Fernandum. Dicemus igitur aspirationem uersam esse in F' minime profecto. Nam italica idest uernacula lingua, nullos ad hunc diem praecceptores habuit, quorum institutionibus formati hanc doceamur facere conuersionem. cum tamen natura magistra hoc faciamus. Et ut arctioribus nos rationibus urgeant, nihil causae est inquirunt, cur H' mutetur in B', & tamen pro Helena, Belenam dixisse uetustissimos constat, uidelicet, quod illi aspirationem horrebant. B' Familiarius utebantur. Nam et Bruges pro eo, quod est Fruges, dixisse manifestum est. Addunt etiam opinari se, si Ciceronis temporibus cum Helena dicebatur, aspirationem Romanus uitare uoluisset, uelenam fuisse dicturum, quia homines illius seculi V' consonante magis uterentur. Quae quidem omnia nationum, aetatumque diuersitate fieri affirmant. Quid nonne Latine testudo dicitur & capparis? At Neapolitani non T', sed C', primam testudinis faciunt. Contra Hispani primam capparis, T', fecerunt. idem etiam Neapolitani primam syllabam Capparis quam est CA' interposita aspiratione & I' chia exprimunt, & pro fortuna forturam dicunt. Seruat hodie quoque Neapolitanus latinam pronuntiationem huius imperatuae uocis Audi, pro quo Florētinus dicit Odi. Ex trāspadanis uero multi oldi pronuntiant, pro au ol dicentes. Quis haec docuit? natura, non praecceptor aliquis. quod latine planum dicitur plurimis modis uernacula lingua uariat in prima syllaba. Hetruscus enim loco. L'. ponit. I'. & pia non pla exprimit. Neapolitani loco. P'. & L'. ponunt. C'. aspiratum et. I'. At Sussani dempta aspiratione CIA' dicunt, idque in plurimis dictioibus facile inspicies. Quin etiam soni mutati sunt. Nam. O'. & E', cum finales sunt ab Italīs in uernaculis uocibus ita quidem pronuntiantur, ut deprehendas eorum sonos, qui latine pleni, & clari sunt, obtundi, & obscurari. Affertur etiam, Aeoles solitos hiatus causa interponere, F', maiores autem nostros. V'.

tem nostros V' loco F' ut in nomine dauus. nec non O' et C' interiecasse, ut in his Redeo, Prodeo sicubi Comburo. et quod Plautus dixit. mederga. et quod hodie etiam dicimus redintegrare. Dicit hic aliquis cur potius D' transibit in F' ut hoc in uerbo assero, quam H' in V' ob id profecto quod D' literam in F' literam transire naturale sit pronuntiatione ipsa hoc exigente. At H' quod litera non sit. in literam ut transeat, naturam minime pati. Eosdem Aeoles Bretor pro Rhetor, et Brodos, pro Rhodos dixisse constat, ea ratione quod aspirationem fugientes pro ea digamma ponerent in dictionibus ab R' incipientibus. quodque recusarent digamma in eadem syllaba consonanti praepone in B' uertebant brodos, bretorque dicentes. Quibus adducti rationibus conantur probare aspirationem non uerti in literam. sed uitari potius et abijci. Affirmantque Aeoles B' magis quam aliam literam, pro eo quod est digamma posuisse, quod in nominibus ab R' incipientibus libenter B' uterentur. Addunt etiam opinari se et pro certo habere, si Delmatae ab Aeolibus, quas dixi uoces mutuarentur, quam nullos hucusque habuerint pronuntia di magistro, non pronuntiaturos B' ut aeoles, sed V' consonans quod sua ipsorum lingua sic exigat. Est enim naturale Delmatis V' consonans praepone literae R' ac simul cogere. ut cum dicunt urasi et ureche, quae nomina apud Delmatas duarum sunt syllabarum, quod latina lingua aspernatur, et horret quamquam hodie non pauca uoces itali sic pronuntiant. Effertur etiam Delmatae V' consonans ante L' in eadem syllaba, ut in his nominibus V ladi laus, et V lachia quorum prius apud eos tetrasyllabum est. Posterius trisyllabum, quae nos proferre haud possumus. Nam de priori V' abijcimus et ladi laus dicimus. Posteriori autem addimus, A' & dicimus Valachia. Est enim cuique nationi sua pronuntiatione, suisque struendarum syllabarum ordo, & compositio. Quid quae cum I' apud Latinos efficiatur consonans, nulla consonante ante se in eadem syllaba collocata, ut Ianus, Iecur, Troia, Peius, Conitio. In uernacula qua nunc utimur lingua C' ante I' ponimus & Cia, Cie, Cio dicimus. Quin etiam praeposita semiuocali S' Scia, Scio, atque interiecta aspiratione Schia Schio proferimus. Sed Illyria, et Dalmatiae de quibus dixi suas habent literas. Et cum scribendum est Scia hac utuntur figura W Cum autem schia, his W W . Nam Hieronymianis et Cyrillianis utuntur literis. Similiter cum scribunt Glia utuntur harum notarum alterutra A H duabus tantum figuris eam scribentes syllabam, in qua nos quatuor ponimus, A puli ita locuntur hodie ut in principijs multarum dictionum loco I', con-

sonantis S' pronuntiant, & non Iugum, sed Sugum, non Iannem sed sannem dicunt. Quin etiam in nonnullis latinis uocibus ante I', uocalem S' ponunt, & Sire pro eo quod est Ire dicunt. Multa quoque cum aetatibus simul mutantur. Aetas enim ex Messana, Messalam fecit. Ex Valesio Valerium, ex Fusio Furium, ex Scitibus Lites, ex Scloco Locum, ex Remulibus Lemures, ex Sordeo Ordeum, ex Cassandra Cassandram, ex eo quod erat Odysseus Vlysses, ex Lebero, Liberum, ex Here Heri, ex Sibe Sibi, ex Coeraui Curauit. Itemque ex Voloce, Velocem, ex accusatiuo Mee, Me. ex Duello, Bellum. ex Aio in quo duplicabatur I' Aio. ex Comperce Comperce. ex Creduis Credas, ex Duis Des. ex Hesperug Hesperugnem. & mille talia. Quid aetas nostra? nonne ex Nicolao Colam fecit. ex Ioanne Iannem. ex Lodonico Loisium. ex Bartholomeo Meum. Quidam est populi stante integro nomine, pro B' pronuntiant M' abijcentesque e' medio syllabam Lo, pro Bartholomeo Barthomeum dicunt. ex Thoma quoque fecimus thomeum, ex Antonutio nutium. ex Antonio tonium. Siculi ex Iacobo fecerunt Iacopinum, de quo demptis prioribus syllabis, nunc non Iacopinum sed pinum dicunt. A quibusdam etiam ita defleximus ut ea non sine obscenitate proferamus. Quorsum igitur haec tam multa ab illis afferuntur? ut ostendat aetatum nationumque diuersitatibus fieri uarietates pronuntiationum, ipsarumque literarum sonum potestatem ordinem aliter, atque aliter uariari, possent his plura adduci, quae ab illis quidem adducuntur, sed debemus istis, quae dicta sunt esse contenti. Nunc id agatur quibus adductis rationibus opinetur in illo Virgiliano uersu H', uti literae non habere. Is si recte memini erat.

- 10 Dum trepidant ita hasta tango per tempus utrumque.
Hoc in loco contendunt particulam it' praesentis temporis non esse, sed praeteriti, quae sit conasa de praeterito Iuit, cuius prima sit producta naturaliter. Quoties enim concisio fit in hunc modum, quantitas syllabae non mutatur. Cum enim dicitur existimauit ipsa pronuntiatione docet a' produci in penultima syllaba, cui si adimas vi', diciturque; Existimat pro Existimauit, syllaba Mat seruabit productionem suam, retinebitque accentum, quem habebat stante integra dictione. Hoc exemplum ideo posui quoniam Donatus dicit Terentium in illo suo prologo posui esse existimat pro existimauit. Similiter Inuiguit pro Inuiguit, & it, pro iuit. quanquam cum dicitur Inuiguit, et ist demptum litera V' corripitur. Nam uocalis ante uocalem more nostro corripitur nisi fuerit diphthongus, paucis quibusdam exceptis. Quia

etiam affirmare audent Virgilium reliquisse scriptum non it sed ist cum duplici i Cui sequatur uersus habens praeteritum tempus, quod est.
10 Stridens aduersusque haesit tepes facta aerebro.
Nam non haeret dixit, sed haesit. Siue igitur it, pro Iuit, siue Iit legatur, uolunt ob eas quas dixi rationes H' in hoc uersu uim literae nullam habere.

ut autem post haec omnia paucis ipse tibi aperiam quid de aspiratione sentiam. id est, an quam uim literae habeat, ac ne ab officio, & cognitione grammatica recedens, subtilius quam grammatici captus ferat perscrutari hoc uidear. Siquidem existimo uideri aliquando H' sapere aliquid, quod sit literae, cum tamen litera ipsa non sit, ueluti cum in locum literae substituitur, ut in his uocibus, Hircus, et Traho, in quibus loco F' aspiratio posita fuit. Nam Fircus, et Trafo dixerunt. & in hoc nomine Hallux, quod fit a' uerbo Salio, de quibus postea latius dicam, aut cum loco eius ponitur aliqua litera ut in his sex pro hex, vesper pro Hesper. Quid? quod quemadmodum C' & D' interijciuntur in compluribus dictionibus hiatus causa, ut in Prodeo, Redeo, Redibeo, Sicubi, Necubi. Eodem modo & H' ut in his mhi, Prehendo, in quibus eandem habet uim ad hiatum, H', quam in illis D' & C' Ac ne de grammaticis praecipua tradens philosophum uidear agere, haud negabo habere aliquando H' similitudinem quandam literae, quod quamuis non negem, ut dixi, non tamen dicendum, aut tenendum iudicio H' propterea esse literam. quod quidem superius ostensum satis est. Nam & cornuorum, & Psittacorum uoces quaedam, uerba nostra immitantes, uim quidem habent intelligibilem, & suam ipsorum uerborum significantiam exprimunt, cum tamen humanae illae uoces neque sint, neque dici possunt. Sed iam ad alia quae dicenda relinquuntur, transeundum est.

DICTVM est a' me P' C' et T' cum aspirationem exigunt proprias apud graecos figuras habere, quae sunt X' pro ch, Phi' pro ph, Theta' pro th. quod cur in his consonantibus probauerint in semiuocali uero R' repudiauere. Placet grammaticis hanc esse rationem, quod his elementis aspiratio ita haereat ut ea ablata pars quasi quaedam substantiae ipsorum adimatur, tollaturque propria uocum significatio. Si enim cum pronuntiandum est Chærea quod est nomen proprium C' non aspiraueris, uis propriae significationis interit. quinimo pro Chærea quod ut dixi proprium est, pronuntiabitur Cerea, quod est foemininum huius nominis Cereus. & pro Chære quod est salutandi uerbum, dicitur Ceræ qui est genitiuus nominis Cera, quamuis gra

matici affirmant abicasse priscos illos aspirationem e' uerbo chære,
 & cere dixisse, ut apud Virgilium.

» Qui cærete domo.

Vnde & Cerimonias dictas uolunt. Pro eo autem quod est chiron
 si aroni dixeris, non significabatur Achilles magister, sed profertur
 quartus casus nominis quod est Cyrus R' uero cum aspirationem
 accipit, aliam non habuit figuram quam cum tenuatur, quod cum
 si semiuocalis, licet subtrahatur aspiratio, uocis tamen significatio
 ipsa maneat. Qui enim Rhodon sine aspiratione pronuntiat, quan-
 quam peccat is quidem, rem tamen cuius est nomen illud quod ipse
 profert, audientibus notam facit. Græci igitur siue his, siue alijs addu-
 cti rationibus hoc seruant. Nos uero antiquum secuti scribendi mo-
 rem, nec eas ab illis figuras accepimus, nec alias ipsi formauimus.
 Et quoniam ad promissa propero, aspirationis nota apud priscos su-
 per ipsam literam cui aspirari debebat, figebatur, quem usum hodie
 quoq; in uocalibus græci seruant. Longo uero post tempore figu-
 ram suam aspiratio adeptæ est. & inter literas ipsarumq; textum
 recepta est. Figura autem hæc fuit H' quæ postea mutato scribendi
 usu e' literarum serie eiecta est, et in geminas partes diuisa. Sinistraq;
 pars figuræ eius super literam cui aspirabatur notari cepta. quod in
 uetustissimis codicibus licet inspicere. Sunt etiam qui hunc aspiran-
 di morem, hodie quoq; sequantur. Græci ut dixi eam notam dæsiā
 uocant. nostri tum flatilem, tum spiratilem dixerunt. & quam illi
 psilen, ipsi tenuem exilemq; uocauerunt. Ipsa autem spiratilis nota,
 idest sinistra pars quam dixi hæc erat F. Recentiores uero cum eti-
 am formandis literarum figuris ab antiquis illis deflexerunt, hanc
 nouam aspirationis notam introduxerunt quæ est H'. Nam quam
 à priscis inuentam memorauimus, tunc utimur cum aut poeticus uersus,
 aut orationis ambitus ab aspiratione incipit, aut ubi maiusculis lite-
 ris) Nam maiusculas nunc eas uocamus) utendum est.

SCIRE etiam oportet Barbaros aspirationem semper proferre,
 græcos neq; semper ut barbari, neq; adeo rarer ut nos, qui quam
 rarissime eam proferimus, præsertim cum uocalibus. quotus nanq; est
 qui Hamum, Hædum, Hinnitum, Hominem, Humum ita enuntiet.
 ut aspirare eum primis literis possis cognoscere? quanquam cum aspi-
 ramus C' ante E' uel I' ut Chærea, et Chiron aspirationem ipsam
 efflamus, & similiter cum post O' sequitur statim L', & post L'
 alia uocalis ut Parthia. At O' ita proferimus ut eius sonus aut pa-
 rum, aut certe nihil ab F' differat. Licet autem grammaticis placeat

F' non adeo fixis labijs, ut O' efferri. Nemo tamen nostrum adeo
 pronuntiationis studiosus est, ut id seruare eum possis agnoscere.
 Nam prima Fabulli, & phalerij eodem labiorum statu, ac motu a
 nobis pronuntiat.

VETUSTISSIMOS autem parassime usos aspiratione fuisse, te-
 stis uel in primis locuples est Quintilianus, qui etiam tradit his uo-
 cibus quæ sunt Hircus & Hædus, minime illos aspirasse. nunc tam
 etsi ea in scribendo frequentius utimur quam illi, rarius tamen eam
 efferrimus adeo hominibus nostri temporis hæc spiritus densitas ini-
 mæ est, & a latina pronuntiatione aliena. De qua nostrum quod
 sciam nemo ad hunc diem particulatim præcepit, quanquam ado-
 lescenti mihi Paduæ cum agerē in manus peruenerunt pauca quæ-
 dam & ea plena errorū quæ Apuleij, cuiusdam grammatici satis ob-
 scuri de aspiratione tantum uocalium esse titulus indicabat. Sed ut
 ad rem proprius accedam aspiratio quibusdam dictionibus natura-
 lis est & ab ipsa formatione hærens ut huic uoci heu. Quibusdam
 adiuncta est differentie causa ut huic nomini Hæra quæ uox per aspi-
 rationem differt ab æra, cum altare significat. Non pauca etiam uo-
 ces trahunt eam ab origine sua, ut sunt dictiones compositæ & de-
 riuatæ, ut habito, & inhabito ab eo quod est habeo. Aliquot dictio-
 nibus adiuncta est hiatus causa, ut his Vehemens, & Mihi. In mul-
 tis etiam usus præualuit ut in his hostis hostium hospitium. In græ-
 cis autem, & barbaris græcos, & barbaros sequimur. Sunt quoq;
 nonnullæ dictiones quibus aspiramus hac ratione quod placuerit ma-
 ioribus nostris in locum detractæ, aut commutatæ literæ aspiratio-
 nem ponere ut hordeum, quod fordeum Sabini dixerunt. Inest igitur
 aspiratio dictionibus aut natura, aut origine, aut differentie cau-
 sa, aut etiam hiatus, aut usu, aut imitatione, aut detractiois com-
 mutationis gratia.

HIS explicatis ad ipsas uoces quibus aspirandum est uenio. Primū
 quidem de uocalibus, quæ aspirationem exigunt. Deinde de conso-
 nantibus dicturus, literarum, & syllabarum ordine seruat. Initi-
 um autem erit à diphthongis, quas apud nos esse quatuor nemo am-
 bigit hoc est Ae, oe, au, eu. uelim autem scias secundum ueterem & re-
 ctum loquendi usum uerbum aspiro exigere post se datiuum potius
 quam accusatiuum casum. Aspiro enim huic uocali libentius quam
 hanc uocalem dixerunt. quod ego hic etiam sequor.

AE diphthongus exigit aspirationem ante C' in pronomine hæc,
 & cum fœmininum est, & cum neutrum. ut hæc arbor, et hæc mu-

nera. Similiter aspiramus hae quod est foeminiuum numeri pluralis. Graeci quoque aspirant ai qui apud eos est articulus foeminiuus et numeri pluralis. Quae autem apud nos est diphthongus ae. apud illos est ai. Fuitque haec causa cur Latini diphthongon hanc soluētes in ai uerterent, graecos immutati, ut

13 Aulai in medio libabant pocula bacchi.

Pro eo quod est aulæ. Et apud Lucretium Animai, siluai, aquai, pro illis genitiuis Animæ, siluæ, aquæ, quid quod in huiusmodi solutionibus utraq; uocales produxerunt ad illorum morem. Cum latina regula uelit uocalem ante uocalem corripipi ut supra dixi. Exstant Beneuenti lapides in quibus scriptum legitur latinis literis. COLONIAI BENEVENTANAI Pro coloniae beneuentanae. Quae inscriptio declarat Samnites quanquam latinis uterentur figuris immitatos fuisse graecos in scribenda diphthongo ae quae licet apud eos sit ex A' & I', tamen ut nos ae pronuntiant. Festus etiam refert antiquos Latinos, ae' syllabam graecam immutatione per ai scripsisse. In urbe theate legitur CAISARIS nomen per ai non per ae scriptum. Gellius tamen refert animaduertisse se in commentarijs P. Nigridij ita scriptum, atque praecipuum ab illo. Si huius terrae scribas in litera sit extrema. Si huic terrae per e scribendum est. quae res indicat non defuisse qui aliter generandi, aliter dandi casus eorum nomnum quae primae declinationis sint, scribi uellent. Quae de re nihil dicturus sum, quoniam tempus hunc ipsum scribendi morem iam pridem oblitterauit. & huiusmodi Nigridij regula fortasse ambitiosior est. Aspiramus etiam haecine. ac ne de his pronomnibus hic, haec, hoc alijs dicendum relinquatur ubique aspirare conuenit, & similiter huiusmodi & huiusmodi. Inest autem his pronomnibus aspiratio natura. Graeci item aspirant ω γ' υ' ο'. Prisci tamen non hic haec hoc, sed Hicce, Haecce, Hocce dixerunt, ut etiam apud Terentium inuenias dictum hisce plurali numero pro eo quod est hi. Cui aut hisce arbitrantur nunc hoc munere suam esse Thaidem. Et apud Plautum in captiuis.

14 Hisce autem inter se confixerunt dolum.

Nam qui opinantur haec in genere foeminiuo aspirationem habere ut differat ab aduerbio ecce, ij falluntur omnino. Eadem enim fuit ratio aspirandi haecce, quae et hicce, et hocce. Aspiramus etiam diphthongo AE' ante R' in uerbo haereo. Itemque in deriuatis, & compositis. Sed & de his, & de alijs, quae aspirationem exigunt ante diphthongon AE' in posterioribus suo loco, et tempore dicam, idest cum de aspi-

randa E' praecipiam.

A V Diphthongus admittit aspirationem ante D' in hoc aduerbio Haud, quae differt a coniuuctione aut. Nam quanquam nunc differunt ultimis literis, apud priscos tamen pro utraq; re cadebant in eadem litera idest T', quos etiam constat uocem Ad' & Cum' esse praeposito, & Cum' coniuuctionio, & interiectio iisdem literis scripsisse. Posterioribus tamen quos nunc sequimur placuit, haud, Cum' esse negandi aduerbium, & Ad' cum esset praeposito per B' scribere, ut terminalibus literis differrent. Aspiramus etiam uerbo Haurio solo quidem usu. Nam ut differret aspiratione a nomine Auris, a quo fit auricula, oino ineptum est dicere. Auris enim a uerbo haurio ducitur,

15 Vi uocemque his auribus hausi.

Sonus enim hauritur auribus. αὐσπὸς graecum est, & aspiratione caret. Auster, Australis, Austrinus aspirationem non habent. licet, ut multis placet, auster ab hauriendo dictus sit. Sed in his non uicit usus ut in uerbo haurio, quod quidem uerbum aut nostrum est, idest latinum aut est deductum a graeco quod est αὐρῶ cuius primam syllabam graeci tenuant. Itaque si a graeco ducit originem aspiratione caret, sin latinum est, non natura, sed usu habet aspirationem. Si enim naturalis esset aspiratio uerbo haurio deriuata ab eo illam retinerent Auris, Auritus, Auricula, quibus non aspiramus. Ex quibus efficitur, ut uerbo haurio praeposatur aspiratio non natura aut alia causa, quam solo usu.

HEI interiectio traxit aspirationem a natura, quod is animi affectus aspiratione melius declararetur. Qui autem opinantur additam huic uoci aspirationem, ut ea differret a pronomine ei in tertio casu, ij falluntur mea sententia. Hanc uocem inter diphthongos ideo locaui, quod apud uetustissimos Latinos et diphthongus habebatur. Nos autem desinimus ei scribere, sed pro ea productum I' ponimus. Illi enim scribebant heic, nos hic. ut haec indicant monumenta quae Capuae exstant. Q. TIBVRTI Q. L. MELONAVI CVLTRARI OSSA HEIC SITA SVNT. STABERIAE P. L. FLORAE OSSA HEIC SITA SVNT. ROGO TE MI VIATOR NOLI MI NOCERE. FERIAE CN. FILIAE MAIORIS HEIC OSSA SITA SVNT. In tertijs quoque, & sextis casibus maiores illi nostri et scribebant semper ut dixi. Inspice antiquas inscriptiones, et ita rem habere intelleges. Venusiae etiam exstat monumentum, maiore tamen parte dirutum, in quo scriptum est. AMICEIS SVEIS, pro amicis suis, & SIBEI

pro sibi. Et item Capuæ legitur. HEISCE MAGISTREIS VERNERS IOVIAE MVRVM AEDIFICANDVM COIRAVERVNT PEDES CCLXX, ET LOIDOS FECERVNT SERVIO SVLPITIO MARCO AVRELIO COSS. vides heisce pro hisce, & magistreis pro magistris scribere illos consueuisse. Illud etiã annotandum est, quod apud Campanos uenus emittebat genitiuum in Vs', non in Is', & quod loco V' in nomine ludus ponebant O, & I Loidos pro eo quod nunc est ludos dicentes. Et cum Latini & finitimi populi dicerent Coerare per o & e pro quo nos dicimus curare V pro Oe ponentes. Campani ponebant o' & i' & corauerunt non coerauerunt dicebant pro quo nos curauerunt. Multa etiã ex antiquis grãmaticis in hũc locum conferre possem, sed non uidetur necessariũ. Est enim res satis manifesta. EV Diphthongus aspirationem habet in interiectione Heu, eadem qua hei ratione. Similiter in hoc aduerbio heus in quo fortasse usus præualuit. quando Festus uult ductum esse à græco ai. quæ uox doloris est, tenuaturq; apud græcos. Vnde & ægritudinem deductam esse tradit. Eu græca dictio quæ multorum nominum compositionem imit. ut Eugenius. Eusebius. Eustachius. Euxinus. Eutyclus. Eudemus aspirationem non habet.

O E Diphthongus in omnibus latinis dictionibus abhorret ab aspiratione. sed de his dictionibus quæ ante diphthongos exigunt sibi aspirari, tam in primis, quàm in medijs syllabis, plenius dicam in posterioribus suo loco. Nunc satis sit hæc perstrinxisse.

DE VOCIBVS igitur quibus aspirandum est præcepturus, illud præmoneo. composita, & derivata, itemq; obliquos casus, & tempora, quæ quidem tum per deductionem, tum per mutationem literarum formantur, acceptam à primitiuo aspirationem retinere in primis præsertim syllabis de quibus nunc præcipiam. Ac primum quidem de A' quæ est uocalium prima.

A' ante B'.

VOCALIS, A' sequente statim consonante B' habet aspirationem in uerbo habeo qua differat à uerbo Abeo Abis Abit, ut multis placeat. Deriuata quoq; & composita retinent eandem aspirationem. Habena, Habitus, Habitudo, Habilis, Habitior, Habito, Inhabito, Inhibeo, Exhibeo, Cohibeo, Prohibeo, Adhibeo, in quibus A' uersa est in I', quæq; alia & ab habeo, & ab habito deducuntur, aut cum his iunguntur. Redibeo tamen quamuis ex habeo & re particula constet aspirationem abiecit, accepitq; hiatus causa D', quæ litera nullo

facto aspirationem recipit post se, natura ipsa hoc prohibente. Quã obrem non parum admiror nostraters quosdam doctos sane homines, & accuratos in uerbo redibeo h semper notare solitos. deceptos, ut opinor. quod existimarent primam uerbi huius syllabã quæ est Re', cadere in D', quod erroneum quidem est. Syllaba enim nulla apud Latinos (de primis loquor, ac medijs syllabis) finit in D', nisi quæ sequitur à D', incipiat. excepta præpositione ad quæ multarũ uocum compositionem imit, ut in his Adiuuo, Aduerto. In uerbo autem Redibeo litera D', interiecta est hiatus causa. ut in his Prodeo, & Redeo. in quibus D', non finit priores syllabas, sed inchoat posteriores, quod cum sit, aspirare nullo modo debemus I' in uerbo redibeo. Si quidem litera D' neq; ipsa aspirationem tolerat natura prohibente, neq; statim post se in eadem syllaba uocalem aspiratam colloari patitur. Nulla enim latina dictio habet syllabam aliquam incipientem à D', sequente statim uocali aspirata. Sunt qui uerbo abundo aspirationem præponant. quod ratio prohibet. fit enim ex ab præpositione, et vndo vndas vndat. Aspiramus de peregrinis Habraã, quod Iudæum nomen est. & Habramos, & Habronichus quod est græcum, & hominis proprium.

A' ante C'.

ANTE C', uero aspirationem exigat A' in illo tantum casu Hæc, quæ uox transit etiam in aduerbium loci. retinetq; aspirationem in aduerbio hactenus. sed de obliquis casibus, ac de uocibus compositis, non est mihi particulariter præcipiendum. Cum ea originis suæ naturam sequantur. Sunt qui Istane, & Istunc, & Istac, & Istic, atq; Istinc aspirant. quæ uoces, ut ego sentio, simplices sunt, non ex pronominibus Iste, Ista, Istud, & Hic, Hæc, Hoc connexæ. Nam uetustissimi dixerunt Istice, Istæce, Istæce, ut Hicce Hæce Hocce, pro quibus nos dicimus Iste, Ista, Istud, & Hic, Hæc, Hoc. Necesse igitur erat ut in quartis casibus dicerent Istince, & Istance, quod quidem dicebant, paulatim tamen ultimã dementes literã, dixerunt Istunc, & Istanc donec Istum & Istam diximus. Istic autem, & Istinc, & Istac dicimus, ut Illic, Illinc, & Illac. Quã propter cum simplices sint uoces, neque cum pro nomine Hic, Hæc Hoc aliquid commixtum habeant, nullo modo aspirandum eis iudico, quod Latine lingue lex minime patiatur. Litera enim T', in latinis dictionibus aspirationem post se non recipit, ut suo loco dicemus. sed in græcis & barbaris tantum. A' ante D'.

SEQUENTE autem D', aspiramus A', in his dictionibus quæ

à græco ductæ sunt. Hadria masculini generis pro sinu maris, & foemini pro oppido, & quæ ab his fiunt. Hadriaticus, Hadriacus. Itemq; Hadrianus proprium hominis. Significat autem apud græcos nomen ἀδρός, quod huber apud nos. Sed necessarium non est ut enumerē dictiones quibus græci aspirant, satis sit eas notare, quas ab illis accepimus. Grammatica nostri temporis pro ea, quæ fuit Ariadna, Adrianam dicunt, et quidem imperite. Nam græce non Adriana, sed Ariadne nomen est ei, quam desertam à Theseo Bacchus rapuisse ductus est à poëtis, quod hic tetigisse uisum est non inconueniens, nequis aut existimet Hadrianae illi nomen fuisse, aut si forte dicat ex Ariadna Adrianam factâ mutato literæ ordine fallatur credens ei aspirari debere. Nam Hadriana tunc aspirationem exigit, cum est foemininum factum ab eo, quod est Hadrianus, quod nomē supra posui, pro eo autem quod est Ariadne, tenuari debet.

A' ante E'.

SEQUENTE E' non aspiramus A' in nostris dictionibus, nisi cum in diphthongum coit. De quibus quidem & dixi paulo ante, et dicam in posterioribus.

A' ante F' & G' & I'.

ANTE F' aut G' aut I' in nullis nostris dictionibus aspiramus. A' Græci tamen aspirant ἅγιος idest sanctus. & item ἄγρος idest purus & castus, à quo nomine ducitur proprium nomen Hagnes. Cui aspirandum est, Haia nomen proprium mulieris, quod uetus in dicat in scripto, HAIAE RVFINAE PARENTES INFELICISSIMI.

A' ante L'.

ANTE L' aspiramus A' in uerbo Halo, Halas, Halat, ut differat, sicut quibusdâ uidetur, ab Alo, Alis, Alit. Mea tamen sententia huic uerbo aspiratio natura inest, quippe cui conueniat densitas illa quâ significat. Est enim exhalatio uaporum, crassiorumq; ut sic loquar, spirituum densitudo, & Cicero terræ halitum aspirationem uocat. Aspiramus etiam Halitus, & Exhalo, necnon & Hala pro eo quod ait Horatius.

Hirsutus cubat hircus in halis. & Catullus.

Valle sub halarum trux habitare caper.

Similiter Halium genus oleris. est enim ab halando dictum. Ab eo quod est Halo ueteres Halito dixerunt. Itemq; Hallux qui est pedis digitus aspirationem habet, ex eo dictus quod super proximum digitum saliat. In qua uoce maiores nostri loco S' aspirationem posuerunt.

Alij uolunt à græco ἅλλω, siue ἅλλομαι dictum quod latine dicitur Salio. Scias tamen græcorum alios uocabus quas supra posui, aspirare, alios uero non. Aspiramus etiâ Hallucanor Hallucanator Hallucinatio, ut Gellius est author. Ex ipsa enim aspiratione intenditur exprobratio. In græcis autem Halys Lydiæ fluius. & Halicarnassus urbs, Halonnesos in sula ægæi. Halec piscis. Alocus fluius, tenuatur similiter et Alocus gigas, cuius filij Martem dicuntur uulnerasse, et ab eo patronymicum aloides. Haliartus uero urbs ἡαρέαιον habet, & Haliscæ mulier, et Haliçones gens, aspirant etiâ græci ἅλο pro mari, unde & nos Salem dicimus, & salum, ut

Et sale tabentes artus in littore ponunt. Et

Perq; undas spumante salo, perq; inuia saxa

Dispulit. In quibus dictionibus placuit maioribus nostris sponere magis, q̄ acceptam à græcis aspirationē retinere. Vnde sunt q̄ putent satis aduerbiū ductum à græco Halis esse. Halias genus scæphæ. Haliçon fluius. Haliactes nomē persicum. Haliacmon fluius Macedoniae. Alcyon pro aui græcā nō aspirant. licet fiat ab eo qd̄ est ἅλο. Illi enim ut grammaticis placet nunq̄ aspirant A' ante L' sequente æppa. Cheroboschi grammatici qui græce de aspirandis uocalibus scripsit uerba hæc sunt. Alcyon uero etsi ab eo, quod est ἅλο derivatur, tamen quia sequitur æppa. tenuatur, et similiter præteritum ἅλο, licet fiat à uerbo ἅλλομαι.

NAM A' ante L' sequente consonante, semper tenuatur, nisi fortas se statim sequatur liquida, nihilominus apud Theocritum est uidere græcos ueteres huic nomini aspirasse, ac licet ipse uiderim in uetustis simis codicibus nostris huic nomini aspirationē esse prænotatam, hodie tamen aspirat nemo, & similiter huic dictioni Alcedonia quæ significat tempus, quo Alcyones aues nidificant, quo quidem tempore quanquam media sit hyems, maximâ tamen ferunt esse tranquillitatem, Vnde ait Plautus.

Alcedonia sunt circum forum, Dixerunt autem ueteres & Alcedo Alcedinis, unde Alcedonia, & Alcyon Alcyonis in quâ poetæ ferunt alcyonē ceycis uxore fuisse conuersam. Dies autē nidificationis huius alij undecim esse uolunt, alij nouē, sunt q̄ septem tantū, De conuersione et aliter qdâ sensere. Tradunt enim septē fuisse Alcyonis gigantis filias noiatasq; Phosthoniâ, Anthen, Methonen, Alcipâ, Palenen, Drimon, Asterien, quæ post patris mortem e' canestreo quæ pelle nes arx erat dolore uictæ, in mare se deturbarint, hinc locum fabulæ datū esse, creditūq; eas in aues uersas, quæ de patris noie Alcyones di-

etæ sint. Ferunt etiam Marpissen Idei uxorem Alcyonem fuisse cognominatam de qua hæc traduntur in fabulis, eam cum forma præstaret, Ideo qui & ipse formosissimus iudicabatur, in matrimonium parentes collocasse, Apollinem uero eius amore uictum rapuisse illam, uimq; attulisse. At Idem iniuriæ huius memorem conatum Apollinem sagittis petere, Erat enim sagittandi peritissimus, Parentes uero cum diu, multumq; deflerent eam, cognominasse Alcyonem, quod & ipsa in infelix Alcyones fatum incidisset, Sed ante quam raptæ esset genuisse ex Ideo Cleopatram, quæ postea Meleagri uxor fuit, In cuius amore, delitiusq; requiesce illum dicunt, Post maternam exsecrationem, Meleager enim cum auunculum occidisset, in Altheæ matris iram, exsecrationemq; inciderat. Quæ re commotus, cum patria hostilij obsidione laboraret, non prius arma capere uoluit, quam uxoris precibus expugnatus est. Vnde & apud Nasonem Briseis ait.

» Coniugis ocnides uersus in arma prece est.

» Res audita mihi nota est tibi fratribus orba.

» Deuouit nati, spemq; caputq; parens.

» Bello erat ille ferox positus secessit ab armis.

» Et patriæ rigida mente negauit opem.

» Sola uirum flexit coniunx foelicio illa.

Et quæ se cunctur. Sed nos ea quæ de altera forsitan Marpisse, uel de hac eadem diuerso tamen modo dicuntur referre non negligemus, præsertim cum latinis hæc adolescentibus ignota sint, & Propertiani illi uersus grammaticis nostris parum sint noti.

» Non Idæ & cupido quondam discordia Pphæbo.

» Eueni patrijs filia littoribus. Fabula hæc est. Euenus Apharei filius Aetoliæ Rex cum Marpissen filiã locare in matrimonium uellet, eaq; propter formæ raritatem à multis peteretur. Hanc proci conditionem proposuit, ut curuli certamine inuito, præmium illa uictori cederet, uictus uero capite plecteretur, quod domus suæ fastigio affixum penderet. Itaq; pluribus interfectis. Idas neptuni filius, licet à multis Apharei filius haberetur, equis uelocissimus à Neptuno patre acceptis puellam rapuit, conspicatus eam Dianæ festo die cum alijs uirginibus choreis indulgere, Quo cognito Euenus dolore, atq; ira percussus equos ascendit, Idam insequitur, quem ubi assequi posse desperat, equis confossis in Lycarbon se flumini, qui post Euenus ap pellatus est, deturbauit, Idam autem uoti compotem, non passus est Apollo, & ipse Marpisses forma captus, quam etiam rapere cogitasset, securum

gitasset, securum abire, sed obuiam factus in itinere illum aggressus est. Sed nec Idas certamen detrectauit. Et cum diu pugnatum esset Iupiter ægre id ferens, Mercurium misit, qui prælium dirimeret, potestate facta Marpisse, ut eius optio esset, utrum sequi ipsa uellet. quæ rem hanc animo uolens reputansq; sese mortalem esse, Apollinem uero Deum, ac timens ne ubi uetula facta esset, repudiaretur ab eo, decreuit potius Idam sequi, mortalis mortalem.

A' ante M'.

ASPIRAMVS etiam A' ante M' in nomine hamus, ut aspiratione differret à uerbo amo in tertio & sexto casu, quanquam differunt & tempore, mihi magis placet quod natura ei aspiratio insit. Itemq; Hamatus et Hamoteahones. qui ut grammaticis placet dicti fuerunt quod uel pisces uel caduera traherent Hamo. Nam ut est apud Suetonium eorum qui supplicio afficiebantur caduera iussu principum unco sæpe traherentur in locum quem tum gemonias dicebant. quod significare uult etiam Iuuenalis cum ait.

» Et latum media sulcum deducit arena.

Remanent autem tum in puluere, tum in arena uestigia eius, qui trahitur, & propterea dixit, sulcum deducit. sulcum pro uestigio tracti cadaueris ponens. Similiter et hamota piscator ab hamo dictus, Plautus in rudente,

» Saluete fures maritimi. Conchitæ, atq; hamotæ,

» Famelica hominum natio.

Ammon et Ammonius apud græcos aspirationem nõ habent. quam obrem nec nos quidẽ aspirare conuenit. Anima uerti tamen hoc nomen Ammon apud festum positum esse inter uoces aspiratas, quod uel ex eo est, quod ueteres contra usum græcorum huic uoci aspirauerint. uel quod is qui uolumen Festi ad hanc tantam breuitatem redegit ut indoctus, & parum accuratus in hoc prolapsus fuerit, ut id nomen inter aspirata collocauerit. Hamadryas aspirationem exigit quæ ex eo dicta quod una cum arbore nascitur. Est enim arboris numẽ. & µα enim græce aduerbiũ una significat. et habet δασεία. Hamaxampeus proprium fluminis. Amilcar sunt q aspirant decepti librorum ignorantia.

A' ante N'.

ANTE N' autem in nullis nostris dictionibus aspiramus A' præterquam in accusatiuo hanc. Veteres tamen parua delubra dixerunt Hamula loco F' ponentes aspirationem. Fit enim hæc uox ab eo quod est fanum. sunt enim dicta Hamula quasi Fanula. Annibal apud

græcos aspirationem non habet, neq; apud nos aspirare conuenit. Hanno quod punicum est maiores nostri aliquando aspirasse inueniuntur. Sūt et nunc qui aspirent. mihi magis placet non aspirare.

A' ante O' & P'.

ANTE O' et P' latini non aspirant A' Græci tamen ante P' aspirant A' in aliquot uocibus, ut in hac uoce *Haspis* *Haspidis*, quæ uox ab Astrologis nostris recepta est. Est autem *Haspis* curuatura, & circuli & camera, & rotæ. vnde legitur aurea summæ curuaturæ rotæ pro eo quod græce est ἀσπίς curuaturam poeta dixit græce. ut Chereboscho placet ἄσπίαν habet quod fiat à uerbo ἀσπίου. quanquam sūt qui non aspirent. ἀπαλόν id est tenerum, & molle aspirant græci Neapolitani ouum hapalum dicunt, quod absq; te sta gallina peperit.

A' ante R'.

ANTE R' uero aspiramus A' in nomine *Hara* cum auct. significat differēq; ab ara in qua rem diuinam faciēbant. non solum tē pore sed etiam aspiratione. Deducuntur autem ab eo quod est *hara* id est *auis*. *Hariolus*. *Hariolor*, *Harust* ex, *Haruspicium*, *Haruspici* na. quæ uoces omnes aspirationem habent. Similiter & *Haringa*, si gnificabat autem *Haringa* apud priscos hostiam quæ inde dicta erat quod eius adhærentia inspicerentur exta. *Arena* caret aspiratione. Fit. n. ab *Arco* uerbo. Nam epitheton ei est ob ariditatem *bibula*. *Caret*. n. omni humore, & succo. unde & plurimum aquæ ebibit. nec mouere aliquem debet, quod *arena* habeat primam breuē. *Arco* uero productam. Nam *Tegula* producat primam. licet *Tego* illam corripiat. Et *Laterna* licet à uerbo *Lateo* dicta sit. quod habet primam correptam. *Nihilominus* producitur. Est autē dicta *Laterna*, quod ea lumen lateat, & inclusum noctu feratur. vnde *Plautus* ait.

vbi tu es qui *uulcanum* in cornu conclusum geris?

Non desunt tamen qui *arenam* ab hærendo, id est quod *calci* cohæreat dictam uelint. quod minime probauerim. *Aspiramus* etiā quæ græca sunt *Harpe* gladij genus. & ἀράω uerbum quod significat *surrupio*. *Harpasa* quod fuit oppidū. *Harpalus* hominis propriū. Et *Harpago* *Harpagonis* quo est genus teli habentis ferrum incuruum. Est et *Harpago* ferramenti genus, qd nonnulli populi canem uocant, quo ferramento *arci* *Cupis* aptantur. Sunt autem *Cupæ* *uasa* *uinnaria* maiora ex ligno, quas satis improprie multi uegetes uocant. Vocari autem *Cupas* id genus *uasis* *Lucanus* ostendit cum ait.

Nanq; ratem *uacua* sustentant undiq; *Cupæ*.

Cupis enim *naues* impositæ sustentur in mari. Cum ipsarū latera

carinæq; resarciuntur. Dictæ autem siue a' priscis *Caupæ* a' *cauo*. unde *Caupones* dicti à *Caupis*. Item *Harmonia* *Harmonicus*, *Harmonides*, *Harmodius*, *Harpa*. Aspirant etiam græci ἀρμαρίων. qd dictum est ab eo, quod est ἄρμα id est *currus*. Nos uero *armarium* ducimus à nomine quod est *arma*, qua uoce etiam significantur *ferramenta*. ut apud *Virgilium*.

» Dicendum & quæ sint duris a gressibus arma.

» Quers sine nec potuere feri nec surgere messes.
Et propterea non debemus aspirare.

A' ante S'.

RECIPIIT etiam aspirationem A' ante S' in hoc nomine *Hasta*. ut ea differat, à uerbo *Asto* *Astus* quod multis placet, mihi magis uidetur huic nomini *Aspirationem* accessisse antiquo usu quod etiā *monimentorum* tituli declarant. Sunt qui opinentur uocem hanc ductam à græco uerbo, quod est ἵστυμι, & ab eo aspirationem traxisse. qd non probauerim. Græci *Hastam* tum δόρυ, tum ἀκόντιον uocant. Ea dem ratio est huius nominis *hastile*. Idemq; seruatur in his uocibus *hastatus* *sub hasta*, et *subhastatio*. Volunt autē multi *hastam* dictam ab obstando. *Varro* putat dictam quod *stans* soleat ferri, ut cuiq; sit. Certe non modo antiqui codices, sed etiā *monimentorū* inscriptiones declarant huic nomini *aspirari* iam inde ab antiquis seculis solitum esse. Sunt qui aspirant huic nomini *Hasdruhal*, qd puto ex *librariorum* ignorantia natum esse.

A' ante T' & V'.

ANTE T' autem nunq nos aspiramus A' ante V' uero consonans placuit maioribus nostris aspirare A' in hoc uerbo *Haue*, ut differret à sexto casu *Auis* nominis, ut qdam arbitrati sunt. Indicat hodie quoq; epigramma qd est *Salerni*. FLAVIA CALEMERA DVL CISSIMA HAUE. Nūc autem uix inuenitur q aspirat. De uerbo *haurio* supra dictum est.

A' ante Z'.

GRÆCI autem ante Z' aspirant A' in hoc uerbo ἀζομαι, quod significat *ueneror*, & *colo*.

E' ante A'.

ACDE A' quidem in quibus dictionibus aspirationem exigat satis dictum est. consequens est ut eodem ordine de E' dictam quæ ante A' recipit aspirationē in græca dictione εἰαυτοῦ id est *se ipsum*. vnde ἰαυτοῦτι μωρῶ μωρος.

E' ante B'.

ANTE B' autem in ijs quæ nostræ uoces sunt *hebes*, id est *retu si ingenij*. *Hebeo*, *Hebeto*, *Hebetudo*. In quibus aspiratio ipsa na-

tura inest. Auger enim ex probatione in hoc nomine aspiratio. ut in illo nomine Heluo, Heluonis. de quo suo loco dicitur. Hebiones etiam ueteres pauperes dixerunt. quæ uox indicabat contemptum quendam. Sunt tamen quibus placeat Hebiones dictos à uoce græcæ βαύον quod sonat modicum. quod si sit, aspiratione caruerit, oportueritq; nomen ebæones scribi per æe diphthongon ante O'. Ego hoc in medium relinquo, quando hæc uox ab usu iam recessit. Græcæ uero immutatione aspiramus hebdomas, Hebdomadarius, Hebe dea iuuentæ uxor Herculis. Hebræus, & Hebraicus. Ebenus aspiratione caret. est autem genus arboris apud Virgilium.

» India nigrum fert ebenum.

Apuleius grammaticus tradit uerbum Hebeo, Hebes aspirationem exigere. ut ea differat à uerbo Ebeo Ebeas, quod Ebeati sint ut ipse tradit, qui in miseriam ceciderint. quam opinionem haud scio cur probare aliquis debeat. Nam ebeatum hominem, aut ebeatam foemnam nunquam ueteres dixisse inuenio.

E' ante C'.

E SVBSEQUENTE C' in nostris uocibus aspirationem non admittit. præterq; in illo pronomine hæc ut dixi cum de diphthongo æe præciperem. Aspiramus autem quæ græcæ sunt Hecate. ἑκατή quod apud nos sonat centum, Hecatæus, Hecaton propria hominum. hecatontapylon centum portarū. Hecuba, Hector, Hectoreus, Hecamedæ Arsinoidi filia quæ dono Nestori data est, Hæc aut capta fuerat apud Tenedum dum ab achille diriperetur. Sunt qui putent huic nomini aspirandum, Hecatombe trahit aspirationem ab eo quod est ἑκατόν. Erat autem Hecatombe sacrificij genus in quo ritus hic seruabatur. ut centenæ sui generis mactarentur uictimæ, ut puta centum sues, centum hedi. Vnde apud Iuuenalem existunt, qui promittunt Hecatomben. Iulij Capitolini in uita Pupieni Maximi & Balbini IMPP. uerba sunt hæc. Tantum sanè letitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, ut Hecatomben faceret, quod tale sacrificiū est, centum aræ uno loco construuntur ex cespite. ad eas centum sues, centum aues mactantur. Iam si imperatoris sacrificiū sit centum leones, centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur, quod quidem græci quondam fecisse dicuntur cum pestilentia laborarent, et à multis imperatoribus celebratum constat.

E' ante D'.

ASPIRAMVS Etiam E' ante D' in nomine Hedus, uel ut differat à uerbo Edo, Edis. uel quod aspiratio loco F' posita fuerit. Sabini enim

Sabini enim Fedum ut Fircum dixerunt. Tradit tamen Quintilianus prius edum sine aspiratione protulisse. cuius primam syllabam nonnulli diphthongum faciunt, quorum opinioni non uideo cur assentiar. A edifico, et A edificium aspiratione caret, sed non caret diphthongo. ab æde enim faciēda dicitur A edifico. Hedera uero aspirationem exigit, quæ differt à uerbo edo in illis uidelicet temporibus ederā, ederās, ederis, edere. haud sanè recte opinatus est Apuleius uocē hanc deduci ab hæreo uerbo, & ab eo aspirationem trahere. Non debet, inquit, uideri mirum quod prima hederæ corripitur, licet eadem in uerbo hæreo producta sit, quando unum, idemq; uerbum in præfenti tempore A e' diphthongum habet. in præterito uero e' breuem, ut cædo cecidi. Quod absurdissimum est. prima enim syllaba cecidi præteriti, extrinsecus accepta est. ut in his fefelli momordi tetendi spondi, quæ in omnibus eodem modo breuis est. Quæ uero fuerat prima syllaba præsentis ex diphthongo uersa est in I' productam et de Cæc factum est cæ in præterito. Nam quæ est cæ breuis in præterito ea ut dixi extrinsecus accepta est. Volunt alij Hederam dictam quod edat, id est consumat ea quibus inhæserit. Alij quod edita petat, seu quod hæreat, hoc ut dixi, non placet. Nā si ab hærendo dicta esset. cum hæreo diphthongum habeat, nequaquam poetæ primam syllabam corripent. Ne autem credam dicta ab edendo, id est quod edita petat. repugnat etiam quantitas syllabæ. Verbum enim edo unde dicitur editus habet primam productam quæ res me inducunt ut accedam opinioni eorum qui dicunt hederam ex eo dictam quod edat, id est exedat ea quibus inhæsit. quod uerbum habet primam breuem. Conuenitq; etiam tempore cum prima hederæ cui postea addita fuerit aspiratio ut differret à temporibus quæ supra posui. Forsitan & à græco deducta est ut quibusdam nimis ambitiose placet quod est ἑδραῖον id est insideo. Edonius aspiratione caret. Ewere autem Edoni & Edones populi Thraciæ. Vnde apud Virgilium.

» Ac uelut edonij boreæ.

At ἑδραῖον pro eo quod est apud nos uoluptas græci aspirant. Et ἑδραῖον sedes. Vnde uerbū ἑδραῖον.

E' ante F' & G.

ANTE F' in nullis nostris dictionibus aspiramus E' sequente autem G' aspiramus in aliquot græcis Hegesippus. Hegesander, hegessias, Hegesipyle. in quibus I' in E' uersum est apud nos.

E' ante I'.

ANTE I' uocalem non aspiramus E' nisi in interiectione hei de

qua dixi. At ante I' consonantem aspiramus in his, Heiulo Heiulatus, Heiulatio. quæ uoces fiunt ab eo, quod est hei, quæ uox est doloris & gemitus.

E' ante L'.

SEQUENTE AUTEM L' aspiramus E' in hac uoce Heluo, heluonis. licet uerbum eluo à quo ducitur aspiratione careat. addita tamen est nomini aspiratio. ut exprobrationis uis aspirandi augetur. Vnde & Heluari ueteres dixerunt. Est, inquit, Festus heluo dictus immoderate bona sua consumens ab eluendo, cui aspirant ut auuiditas magis exprobetur. Fit enim uox incitator. eademq; ratio fuit ut dixi hebes nominis aspirandi, ut aspiratio uim exprobrationi adderet. Veteres etiam huic nomini quod est Heluacia aspirarunt. Erat autem heluacia genus ornamenti Lydij dictum à colore boum qui est inter rufum, & album. Appellabaturq; heluus. quanquam hæc eadem uox apud ueteres Saburræ etiam significaret. Heluius autem & Heluia propria nomina in sepulcris nunc aspirata inuenias. ut in hoc. M. HELVIO CRESCENTI. M. HELVIVS HERMIAS LIBERTO FECIT. Nunc sine aspiratione. ut in hoc. AVRELIAE VALERIANAE VIXIT ANNIS XXIII. MENSIB. VII. DIEB. XIII. ELVIA CHRESIA FILIAE DVLCISS. Heluetios galliæ populos in antiquis codicibus aspirationem habere inuenio. In græcis autem aspiramus E' ante L' in his Helena, Helenus, Helinû, herba quæ è lacrimis helenæ nata dicitur. Libuit hoc loco notare uetus epigramma quod Capuæ exstat. CESELLIAE CONLIBERTAE HIMNINIS. OSSA HEIC SITA SVNT HELENA LIBERTA DE SVO FECIT. Heliotropium nomen herbæ, quæ ex eo dicta est quod mane ad solis spectans exortum iter eius sequatur etiam ad occasum. Helia des, Heliodorus, Heliopolis. Heliothalus, Heliocopis nympha, Heliochrysos herba floris aurei. & quæ dicuntur à nomine Helios, Aelius tamen, et Aelia romana nomina aspiratione carent. habetq; diphthongon AE'. Hellas nomen fluminis. Hellenes, quo nomine fuit Deucalionis filius à quo græcos Ἕλληνας nonnulli credunt fuisse nominatos. Hellanicus, Helle, Hellepontus. Sunt qui uelint Elis Elidor aspirationem habere. Helorus Siciæ fluius. fuit & Helorus istri fluminis filius, qui ab Aiace occisus est in ea pugna quam Græci cū Telepho Rege mysorum habuerunt. Helice urbs Arcadiæ, quam mare absorbit, de cuius nomine uisæ Sydyus fortasse uocatum est à poetis. uidelicet quod Calisto Lycæonis Regis filia, quæ ex uisæ cum

filio in stellas uersa est. Arcas fuerit & fortasse Helicensis. è græcis tamen poetis sunt qui tradant Helicen & Cynosuram cretenses fuisse iouemq; nutruisse, quo merito à ioue in cælum ambæ tralatae fuerint. Est & Helice promontorium, Helicon mons Bœotia, Heliconiades. Elloborus herba caret aspiratione. Helpis nomen proprium. licet græci non aspirent, tamen in quibusdam epigrammatibus aspiratum inuenies. ut in hoc CLODIAE HELPIDI CONIUGI INCOMPARABILI GENIALIS MARITVS. Similiter Helpidius & Helpidianus, in quo maiores nostri uidentur græcos non fuisse secuti. Eruditorum tamen, quos ego noui nemo nunc his nominibus aspirat. Fuit & Elpes Bœotij nostri uxor. cuius epitaphium est.

- » Elpes dicta fui siculæ regionis alumna.
 - » Quam procul à patria coniugis egit amor.
 - » Quo sine mæsta dies, nox anxia flebilis hora.
 - » Non solumq; uiro spiritus unus erat.
 - » Lux mea non clausa est tali remanente marito.
 - » Maiorq; animæ parte superstes ero.
 - » Portibus sacris iam nunc peregrina quiesco.
 - » Iudicis æterni testificata thronum.
 - » Ne'ue manus bustum uiolet ne forte iugalis.
 - » Hæc iterum cupiat iungere membra cinis.
- Hellanodices idest iudex certaminis. Helisabet Iudæum nomen.

E' ante M'.

ANTE M' autem aspiramus E' in hac uoce hem, quæ latina dictio est, traxitq; aspirationem à natura. In græcis autem Hemina genus mensuræ. hemicyclus genus sedis. hemispherium quæ uox cæli dimidium significat. Hemolius quædam arithmetica proportio. continens aliquem totum numerum, atq; eius dimidium ut se habet tres ad duo, & quindecim ad. X. hemistichius uersus imperfectus & omnia quæ fiunt ab hem quod græce significat femus. Hemus mons. hæmonia provincia, & hæmonides proprium hominis. atq; in his tribus AE' diphthongon scribimus. hæmorrhoides genus morbi, à µα enim sanguis ab illis dicitur, recipitq; AE' diphthongum. inde à µα πρῶτω. u. uerbum, quod significat idem quod fluxu sanguinis laboro, & profluuium patior.

E' ante N'.

ANTE N' aspiramus E' ut eniochus, huic tamen uoci henetus si atticos sequi uoluerimus aspirationem non præponemus, sin æoles. Nā

hi diagrapha ponebant ante E' loco eius aspirationem ponemus, quāquam pro Heneto, Venetum tunc dicimus. Male qui aspirant huic dictioni Enyio' de qua apud Lucanum.

- » Aduersaq; risit Enyio'.
 Hendecasyllabus uersus undecim syllabarū, qualis ille Catullianus.
 » Passer deliciae meae puellae.

E' ante O' & P'.

O' QVOQVE patitur sibi praecedere E' aspiratum in hac uoce graeca Heōus, Heōa, Heōum, quae uox fit ab eo, quod est ἡὼς, idest dies, & aurora. pleriq; tamen graecorum ἡὼς idest mane non aspirat. P' uero in nostris dictionibus non patitur sibi praeponi E' aspiratum, nisi in quibusdam, quas à graecis mutuati sumus, quae sunt Heptas, & Heptimemeris. omnibus autem, quae fiunt ab eo, quod est ἡὼς aspirandum est, ut Heptaphorus nomen hominis proprium. & item Heptaporus Troiae fluminis. Est & ἡφαισός proprium uiri, & nomen vulcani. Epodos aspiratione caret. Inuenio in quodam ueteri sepulcro nomen hepennia aspirationem habere.

E' ante R'.

ANTE R' autem aspiramus E' in his, Herus, Hera, Herilis, Hercules. Herculeus, Herculanus. Fuit & Herculanum Campaniae oppidum. Placet hoc loco mentionem facere cuiusdam uetustissimi sepulcri quod ipsi in Pelignis inuenimus, in quo titulus inscriptus hic erat. P. MEMISIANAE VXORI CASTISS. ET INCOMPARABILI AFFECTIONE FEMINAE. CUIVS DE OBSEQUIIS DICERE MINVS SUPPLET DOLORE Q. HERCVLANVS MARITVS, CVM PIGNERIB. DE EA NATIS LOCVM CONSECRAVIT. Quo in epigrammate cum sit uetustissimum, apparet apud uetustissimos Latinos pignus emisse genituum pigneris per E' non pignoris per O'. Et hoc uerbum supleo unde dicta est supellex habere unum p. Heraclitus, Heracl'ea, Herilus, Heros, Herōus, Herōicus, Herōis, Herōine, Herodes, Herodotus, Herostrotus, Herophilus, Hermus, Hermi populi, Hermes, Hermaphroditus, Hermagoras, Hermione. Hermiones olim populi, Hermocrates, Hermolaus, Hermippus, quae qd fiunt ab eo, quod est ἡρμῆς idest Mercurius. Itemq; Hermæ, qui sunt lapides quadrati, quos Athenienses solebant ponere tum in priuatarum, tum in sacrarum aedium uestibulis, ut significaretur rationem, & ueritatem perinde, ut forma quadrata recta semper stare. Dicti autem Hermæ à Mercurio, qui esset Deus rationis et ueritatis ἡρμῆς interpretatio, unde liber περὶ ἡρμῆος Aristotelis. Mercina sylua Germaniae, & Heranij populi, habent u. Herfa, Hersilia uxor Romuli quae in horam uersa templa cum Quirino tenuit. Est autem ἡρση apud graecos, id quod apud nos est ros. Eridanus, et Eremus, et Erigone, et Erebus aspiratione carent. Haeresis, & Haereticus aspirationem retinent ante diphthongum AE'. Fit enim haeresis à graeco uerbo ἡρῆσαι, ἡρῆσαι quod est eligo, & capio. Aspirant etiam graeci ἡρπω pro quo nos dicimus serpo, & ἡρπυλλον Serpyllum, et Herpes quod animal inde duxit nomen, quod eo praecipue sanentur ea, quae serpunt. Aspirant etiam huic uerbo ἡρσω quod tum facio, tum sacrifico significat. à quo puto ductum nomen proprium Herdonius. De Latinis uero aspiramus Haereo, cuius aspiratio inest natura cum diphthongo Ae', et quae ab eo ducuntur, haeres, haereditas, haereditarius, haereditata, haereditolū, idest praediolum, Exhaeredo, exhaereditatio, Haeres nomen deae, cui ueteres post acceptam haereditatem rem diuinam faciebant. At Erascundus, quam uocem apud iuriconsultos saepius reperies, & Eracius quem alio nomine Iouem penetralem romani uocauerunt aspiratioe carent. Eracium enim antiqua dictio, unde erascendum dici uolunt, à coercendo tracta est. unde & Iouem Eracium puto dictum quod mala crederetur arcere. Herennius proprium hominis aspirationem habet. quod etiam indicant sepulcrorum inscriptiones, et heri quod à graeco dici uolunt, et Heruicus. fuere autem Hernici Italiae populi ex eo dicti, quod asperam, & saxosam incolerent regionem. Marfi enim saxa herna dixere, et Hernū durū, unde uolūt herniā dictā à qbus cum ipso uocabulo aspiratio accepta est. quibus Macrobius uelit hernicos à duce quodam pelasgo dictos. proptereaq; à Virgilio pelasgum quendam hominem Hernicas ducem datum. Et ut ad uerbum haereo redeam. tametsi ego existimem esse huic uerbo aspirationem naturalem, tamen non desunt, qui arbitrentur additam esse aspirationem, ut differret ab aere, qui est sextus casus nominis es in secunda imperatiui persona. Trahitur ab eodem uerbo herba, quod fixa solo haereat, & ab herba Herbidus, Herbosus, Herbaceus, Herbularius. Et quoniam herba est uiride pecoris pabulū à ueteribus Herbilisander, dictus herba pastus, quasi grauidior, quam pastus frumento. Eruga autem, & crugo ut dicam quod sentio, aspiratione carent. Neq; enim fiunt ab haereo uerbo ut Apuleius uult. Nam aerugo ab aere dicitur, habetq; diphthongum Ae' Ea, ut inquit Plinius, fit pluribus modis. Nam & lapide excoquitur, ut aes deraditur, & in aere candido perforato. Atq; in cadis super acetum aereo obturatum operculo, nul-

»

to probatior quàm si hoc idem squamis fiat. Quidam uasa ipsa candi
 di æris fictilibus condiunt in aceto raduntq; decimo die. alij uina acis
 contegunt, totidemq; dies radunt. Alij de lima æris scobem aceto spar
 gunt, uersantq; spatij sæpius die, donec absumatur eodem scobe.
 Alij terere in mortarijs æris ex aceto malunt, ocysissime uero contin
 git tenacior recisamentis, in acetum abditis. Hæc igitur Plinij uer
 ba declarant æruginem ab ære dici, quando ex ære fiat. Eruca ue
 ro aut quod urat dicta est. Nam & linguam pungit, & sanguinem
 exurit, ut sit eruca quasi uruca V' in E uersa. aut qd fortasse dicta sit
 ab esu, hoc est ab edendo & cum principio esset esuca, postea com
 mutatione literæ facta est Eruca, ut ex Valesio, Valerius, ex Fusio Fu
 rius, ex Aufelio, Aurelius. et ex Afa, Ara ut Varro est author. Ait
 enim aras primum ansas dictas, quod esset necessarium a sacrifican
 tibus teneri. Ansas autem solere teneri uasa quis dubitat? Commuta
 tione igitur literarum aras dici coeptas, ut Valesios, & Fusios &
 Plusima, pro quibus dicimus Valerios, Furios Plurima, & ut Festus
 etiam refert, pro Laribus Ferijs, maioribus, melioribus ueteres di
 xerunt. Lasibus, Fesius, Maiosibus, Meliosibus, & Arbores pro quo
 nos Arbores. Virgilius quoq; hoc ipsum significare uidetur cum ait.
 Talibus orantem dictis arasq; tenentem.

Erigo ut ex ansa remota litera N' Afa primo. post uero conuersiones
 S' in R' Ara dicta est, Sic ab esu primum Esuca, postea Eruca uideri
 potest dicta, Eruum sunt qui putent aspirationem habere quod ab
 herba dictum sit, ut sit eruum quasi Herbum, mihi magis placet ab
 eruendo dictum esse. Nam ut legumen a legendo, id est carpendo. et
 Lenticula quasi Legenticula, sic Eruum ab eruendo. Carpitur enim
 & manu uellitur, ut alia legumina. Nunc Eruillum uulgo dicitur.
 Sunt tamen qui putent e' græco dici quod est ἔρπος & aspiratio
 ne similiter carere. Heritius, & Herinatius, sunt qui putent ab hor
 rendo dici, atq; exinde aspirationem trahere.

E' ante S'.

D'ICTIONES Vero quæ habeant e' aspiratū ante S' sunt hæc uē
 delicet. Hesternus ab eo quod est heri. & Hesito ab hæreo: habetq;
 diphthongon Ae'. Itemq; Hesperus, Hesperia, Hesperides, Hesperugo,
 Hesiodus. ἠστὸς, hestodorus. Hestica oppidum quoddam Aetoliæ.
 Hesione Laomedontis filia, quæ uoces omnes supradictæ a græco tra
 hunt aspirationem, Hesaias, & hester.

E' ante T' & V' & X'.

E' ante T' apud nostros non habet aspirationem, Græci tamen aspi
 rant ἔτερος id est alter, & Heteroclitum quod nos ab eis accepi
 mus, & ἑτερογενής. Prisci Hetam dixerunt quasi Hietam rem mi
 nimi pretij, ut est oscitatio, & hominis halitus. Hetam alij uolunt es
 se pustulam illam quæ in coquendo assurgit ut uidemus in ahenis &
 caldarijs dum feruent. Ante V' aspiremus E' in his solum Heu, &
 Heus de quibus dixi. At ante X' in aliquot græcis, quæ sunt He
 xameter, Hexameron id est sex dierum, et Hexagonus. Fiunt enim
 a uoce ἑξ pro qua diximus sex.

E' ante Y'.

ANTE u' græci non modo non aspirant E' uerum si in aliqua
 uoce sit E' aspiratum recipiaturq; post u' aspirationem abijciunt.
 Ipsi enim aspirant ἠήλος id est quietus. cum tamen interijciunt u'
 & dicunt ἀήλος aspirationem amouent. Simili modo dum pro
 eo quod est.

ANTE Z' quoq; aspirant huic uerbo ἔζομαι id est sedeo, ma
 le, qui E' zecias & Execael aspirant.

I' ante A' aut B' aut C' aut D'.

ENVMERATIS his dictionibus quæ aspirationem exigunt
 ante E' Dicam eodem etiam ordine de I' uocali, id est in quibus di
 ctionibus ei sit aspirandum. Ac primum de illis, quæ habent aspi
 ratum I' ante A' aut B' aut C' aut D'. Aspiramus igitur huic uoci
 Hiatus, quæ fit ab hoc uerbo Hio, Hias, Hiat. Dixere etiam ueteres
 Hietare, Hiarbas, & Hibex, et Hibictus sunt qui aspirent. Iberia
 autem, & Iberus & Iberna aspiratione carent. Hic pronomen etiã
 cum transit in aduerbium aspirationem habet. Hicætaon cuius fi
 lius Melanippus de quo apud Homerum. exstat epigramma in quo
 est nomen hidis. D. M. AELIVS ANTIOCHVS
 HIDI BENEMERENTI QVÆ VIXIT AN
 NOS. LI. MENSES IX. LVCIVS SEPTIMIVS SA
 TURNIVS COIVGI CARISS. Quo in mo
 nimento dictio coiugi est sine litera N' scripta. Hidymeles propri
 um hominis.

I' ante E' aut F' uel G' uel L'.

SEQUENTE Autem E' non aspiramus I' in latinis uocibus, nisi
 in illis temporibus Hiem, Hies, Hiet. Sed de obliquis casibus nomi

num, & temporibus uerborum sat sit præcipisse illud, quod obliq̄ sequantur rectos, acceptamq̄; ab illis aspirationem retineant. quodq̄; eodem modo cætera uerborum tempora à suo præsentis aspiratione non differunt. De græcis autem aspiramus Hieron, Hieronymus, Hieropolis, Hieremas, Hiericho nomē oppidi, quod erat in Iudæa, Hierosolyma, Hierusalem, Hierarchia. Hiera una ex insulis æolis. Fuit & uia sic quondam dicta, quod ea irent sacerdotes ad elcusi- niā Cererem. Appellata est etiam Hiera uxor Telephi Regis myso- rum, quæ à Nereo interfecta dicitur, cum marito ferret opem, qui ab Achille uulneratus fuerat, ea, ut fabulæ tradunt, tantæ pulchri- tudinis fuit, ut etiam Helenam superaret. Hier scythiæ populi. Hieropica genus medicinæ. Hierax uero nonnulli tenuant. I. In qui- bus quidem dictionibus si græcos imitari uolumus primam literam uocalem faciemus, eiq̄; aspirabimus. Sunt tamen qui in consonantem uertant. & e' duabus syllabis unam cogunt. Nam græce Hieron- trium est syllabarum. Hieronymus uero quinque. I' autem cum est consonans aspirationem nullo modo recipit, quæ res efficit, ut nomen Ianus aspirationem non habeat quam habet Hio primitiuum. Di- ctum autem esse Ianum ab Hiando, Festus auctor est. Eadem ratio est Ianuæ. Ipsius Festi uerba sunt. ἱάνος appellat Hesiodus confir- sam quondam ab initio unitatem hiantem, patentemq̄; in profundum ex eo ἱάνειν græci, nos hiare dicimus. Vnde Ianus detracta aspi- ratione nominatur, eo quod fuerit omnium primus. Cui supplicat- bant uelut parenti à quo rerum omnium factum putabant initium. Quamobrem in hoc nomine Hieronymus si primam, quæ græce uocalis est, consonantem fecerimus, aspiratio demenda erit. Nam I' consonans, ut dixi, aspirationem non recipit. Ad hæc scire etiā oportet I' cum sit consonans ab aspiratione semper abhorreere, ut à se lon- ge aliena. Hiempsal, quod punicum est in uetustis codicibus, aspiratū inueni. Nullæ latinæ dictiones ante F' uel G' habent I' aspiratum. quanquam græci aliquando aspirant, ut ἡνέμεινος idest dux, seu præfectus. At ante L' aspiramus Hilum cui uoci aspiratio natura inest. Dixere autem ueteres Hilum, id quod est in grano fabæ. Fuit ab hac uoce nihil nihilumq̄; Aspiramus etiam græcos imitantes Hi- laris, & Hilaris, & Hilarodus quæ uox apud præcos signifi- cabat lasciu, & elumbis carminis cantorem. Hilaritas, Hilaritudo, Hilaria. quod nomen apud ueteres erat pluralis numeri & generis neutri. ut Saturnalia, & Dionysia, Hila Hilarū quæ est præca uox. significabatq̄; genus sarcinæ, siue, ut Festus dicit, intestina quæ ue-

teres hoc nomine appellabant, à qua uoce boillas uicium dictum pu- tarunt, quod eo bos intestina trahens aduenerit. Quod si est, hoc quoq̄; nomen aspirationem tenet in media syllaba. Ego in uetustissi- mo lapide scriptum uidi non boillas, sed bouillas cum litera u'. Hila Varro putat dicta ab hilo, idest minimo. Hilum aspirationem habe- re docet nomen filium, quod cum ab hilo dicitur, ut Varro est au- thor, in F' mutauit aspirationem, Illyrium, Illyria, & Illyricus aspiratione carent. Dixere etiam præci Hilare, ut in uetere Afranij uersu propter patruclum tuum constituit anhelans hilare deiecta co- ma. Quin etiam ab eo quod est hila protulere diminutiuum hilla, idest intestina. ut inquit Festus à græco uerbo, quod licet græce σα- σῆαι non habeat, tamen inter aspiratas dictiones ab antiquis collo- cantur Hilla, & Hille.

I' ante M' & N'.

ANTE M' uero in nulla uoce nostra aspiramus I' in græcis au- tem aspiramus Himeraurbs Sicalia, Himerensis. Imbros aspiratione caret. At ante N' aspiramus I' in aliquot nostris dictionibus, quibus aspiratio ipsa naturalis est, Hinnio, Hinnitus, Hinnibudus. Hinc ad- uerbium quod fit ab eo quod est Hic litera N' interiecta, V sus quoq̄; eruditorum aspirat etiam his dictionibus Hinnis, qui ex Equa, et asi- no nascitur, & Hinulus, & Hinuleus.

I' ante O'.

EX OMNIBVS Latinis dictionibus unam tantum inuenias in qua I' aspires, ante O' ea est Hio, Hias, à quo fit Inhio, Inhias, cui aspiratio naturalis est, quod id uerbum uegetiore spiritu debeat pro- ferri. Iocasta caret aspiratione. Iosephus Ioannes, Ioacini, in quibus I' uocalis est non consonans, apud græcos aspiratione carent, quæ tanto magis carebunt apud nos si primam literam consonantem fe- cerimus.

I' ante P'.

ANTE P' aspiramus uocali I' in græcis plurimis Hippasus, Hip- polytus, Hyppolytion, Hipparchus Hippocrene fons Bæotia. Hippo- coon, Hipponous, Hippotion. Hippodamas, Hippodama. Hippodes po- puli scythiæ. Hippo oppidum Africa. Vnde Hipponensis, Hippoma- nes, Hippago genus nauis ad equos deuehentos, Hippias, Hippotoxo- ta, idest eques sagittarius, Hippodromus, Hippocrates, Hipsicratea uxor Mithridatis, Hippocapus equus marinus, Hippopotamus equus fluuiialis. Hippomanes. quod ut ait Virgilius.

» Sæpe malæ legere noueræ,

- » Misueruntq; herbas, & non innoxia uerba.
Ferunt enim hippomanes uel legi e' fronte pulli equini statim cum aluo materna missus est. vnde ait Virgilius.
- » Queritur & nascentis equi de fronte remulsus.
- » Et matri praeptus amor.
Vel certe uirus esse defluens ex obscœnis equarum, dum libidinis ardore feruntur. vnde apud Tibullum.
- » Hippomanes cupidae stillat ab inguine equæ.
Quod quidem uolunt habere uim insanie, Hippus Neptuni cognomen ex eo inditum, quod ex Tridentis eius percussione natus fuerit equus, quem græci ἵππov dicunt. Hippocomus puer qui & equum comit, Hippocomus genus uini dictum ab Hippo loco eius insulæ quæ Cos ab antiquis dicta est. Hippacio idest celeriter animam ducit eo quod equorum anhelitus admodum sit cautus. Iphis uero, & Iphias, & Iphi a' nassa, & Iphitus habent I' tenuē.

I' ante R'.

A' S P I R A M V S etiam I' ante R' in his uocibus Hirsutus, et Hirtus, quibus aspiratio à natura hæret. Sunt tamen qui uelint Hirsutum dici à uerbo horreo, Dixere etiam prisca Hirtipilum, idest Hirtos habentem pilos. Huic nomini Hircus aspiratio loco F' præponitur. Nam Sabini fircus dixere, quanquam, si Quintiliano credimus, principio Romani non aspirabant huic uocæ. Eadem ratione aspiramus hircus, cum significat eam partem oculi qua palpebræ committuntur, quod nomen satis quidem inepte Apuleius grammaticus inuenit dictum, quod illic hæreant oculi. Tradunt etiam Grammatici uocem hanc, in hac significatione scribi debere per Q. cum uero significat animal per C. quod quanquam non improbo, tamen existimo ueteres in utraq; significatione scripsisse per Q. Nam & Hircutulos dicebant pueros ad uirilitem accedentes ab Hircorum scilicet libidine, quæ res aperte indicat etiam Hircum pro animali per Q. pronuntiasse illos, et Hirquos dixisse. non quod ibi hæerent oculi, sed quod signa libidinis, quæ maxima in Hircis, idest Hircis est, illic essent, eorumq; motu declararetur. At cum etiã per Q. scribebant, & cum cœlestis arcus significabatur, & cum arcus quo sagittarij utuntur. vnde arcus uocabantur ab antiquis, qui postea uocati sunt sagittarij. & qui nunc dicitur Acipenser ab illis dictus est per Q. Acipenser, ab aquis uidelicet. est autem Acipenser piscis, aliquando in conuiujs laudatus. Quid? quod pecuniam per Q. scribebant, quod inscriptio hæc manifestum facit. Q. FILIVS L. FILIVS

- RUFVS Q. AGRIVS Q. FILIVS CELER PRAETOR DVVMVIR LANARIAS, ET QVAE IN HIS SVNT SVA PEQVNTIA FECIT, VT EX EO VECTIGALE QVOTANNIS COLONIS MVLSVM ET CRVSTVM NATALE CAESARIS AVG. DARETVR. Quo in elogio duo in primis notanda sunt. hoc est consuesse ueteres pecuniã per Q. scribere, qd̄ ego alibi quoq; notavi, & Ablatiuos casus nominum tertie declinationis, quæ neutri essent generis, & in E' rectum casum haberent, in E' quoq; exire literam finalem. Nam cum dicerent hoc uectigale in recto, pro quo postea uectigal dictum est, dicebant ablatiuo casu uectigale, ut hic cernitur. Et primo casu mare, sexto etiam casu mare. vt apud Lucretium.
- » E' mare primum homines è terra possit oriri.
- » Squamigerum genus, & pecudes erumpere cælo.
Hirpinus secundũ quorũdam opinionem habet aspirationẽ. Hircus nomen propriũ aspirationẽ exigit, siue dictum fuerit ab Hircu, ut ab Asino, Asinius, et à Vulpe Vulpius, siue ad Hirto, quod si sit per T' scribi oportet forsitan & ab eo dictus est, quod apud prisca erat Ercius, mutata litera, de qua uoce superius dixi, quod si sit, aspiratione carebit. Græci per T' scribunt, nec aspirant, quæ res declarat maiores nostros non aspirasse huic nomini Hirudo si dicatur ex eo quod hærendo sanguinem ducat, aspirationem habebit. sed non conuenit in quantitate syllabæ. Hirundo auis uidetur dicta esse à Vere qd̄ Vere ad nos transeat. qd̄ si est. litera V' mutata est in aspirationẽ, quãuis hodie non est qui aspiret. Dixere etiã ueteres hircire quod tractũ est à canibus rabiosis. Iros nomen oppidi, quã Homerus ouiuũ matrem dixit. Et Iros proprium hominis, et Iros idest uer. Itemq; Iris aspiratione carent. Et Ironia & Ironicus. Hircos tamen cum sacrum significat sacra apud græcos habet. Hira oppidum Argolidis.

I' ante S'.

ANTE S' quoq; aspiramus I' in uerbo Hircu, quod traxit aspirationem ab Hircu uerbo, de quo dixi, Hircus, Hircida, Hircidũ aspirationem habet natura sibi hærentem. qd̄ qdam ab horrere dici uolunt. De græcis autem aspiramus Historia, Historicus, Histopus genus nauis. Ister uero Istrio Isagoras Isauria à qua deuicta Seruilius Isauricus dictus est Isopleuros triangulus habens latera æqualia. Isomerinos circulus æquinoctialis. Item Ispania, & Ispanus hæc uoces omnes habent I' tenuē. Licet quidam huic nomini Ispania contendant debere aspirari, quod ego probo, & in uetu-

stiffimis quibusdam monimentis aspirationem habeat Hispania, & Hispanus. Caret etiam aspiratione Isaacus nomen oratoris, quod nomen habet Ae' diphthongon post literam S'. Nam quod istrio ponatur apud Festum inter uoces aspiratas, aut fuit error eius, qui id uolumen in hunc ordinem, quem nunc habet, redegit, aut certe uoluntas hominum illius temporis, qui contra graecam institutionem aspirare uoluerunt.

I' ante T' & V' & X' & Z'.

ANTE T' uero & V' & X' & Z' non aspiramus I' nisi in nomine Hiulcus, quod a uerbo Hio aspirationem trahit. Graeca tamen aspirant aliquando I' ante X' & Z' ut in his uerbis Ἰομαί, & Ἰάω. ac de litera I' satis dictum est.

Ypsilon.

RESTANT pauca quaedam dicenda de litera Y' quod graeci u' a soni tenuitate uocauerunt, quoque nos in graecis tantum dictionibus utimur, aut in quibus graecos imitatur. unde graecum Y' a posterioribus dicitur. Scire igitur oportet graecos dasea notare u' in omnibus dictionibus quae ab eo incipiunt, quanquam Aeoles hoc non seruauerunt, qui Ἰασείων fugiebant. Aspiramus igitur Y' ante A' in his, Hyas, Hyades stellae quaedam in fronte Tauri dictae ex eo quod ex ortu suo pluuias excitent, uel quod in speciem Y' literae positae sint in caelo. De quibus alij quidem loquuntur in hunc modum. quod haec Bacchi nutrices fuerint, et cum Iunonis iram uererentur, fugerentque Lycurgi Regis scimitram, Iupiter eas caelo intulerit, & stellas esse iusserit. Alij autem tradunt Atlantem ex Aetra uxore Hyam filium suscepisse quem a Leone deuoratum, cum sorores miserabili lamentatione prosequerentur, & moerore uitam finirent, Iupiter illas miseratus in stellas uerterit, ut earum pietatis perpetuum hoc esset testimonium, quae de fratris nomine Hyades ab omnibus dictae sunt. Hyantis, Hyacinthus & Lapis, & flos, & nomen proprium, Hyacinthus a colore, Hyacinthia sacra Hyacinthi. Nec uero me latet multos contedere, ut prima litera I' sit iota secunda sit u' Hyanthus, Hyampolis urbs Phocidis. Hyalos uitrum, hyalinus uitreus. hyolenses Siciliae populi. ANTE B' in his Hybla mons Siciliae & oppidum, & pars Atticae. Hybleus Hyblon nomen Regis a quo hybsei. Hybridus ignobiliter natus, Hybris enim tum contumeliam, tum flagitium, tum stuprum apud graecos significat. ANTE D' in his Hydaspes fluius, Hydra, Hydrus, Hydrops, Hydropicus, Hydromantia, hydraulos genus

draulos genus organi musicae, Hidria uas, Hydrus mons. Hydrus oppidum. Hydarnes proprium hominis, ac demum in omnibus quae fiunt ab Hydor, ut Hydrochous signum caeleste, idest aquarius.

ANTE E' Hyems, si uerum est quod & hyems, & humber a graeco uerbo ducantur, quod uerbum & pluuiosum significat. mihi magis uidetur ab hyando hyemem dictam esse, quod, ut Varro ait, animaeque a nobis flatur, tum appareat, Spiritus enim ipse noster dum spiramus hyeme quasi in nebulam concretus cernitur, ueteres autem latinos arbitratos esse hiemem ab hiando magis, quam a uerbo graeco dictam. Hoc satis declarat quod in uetustissimis codicibus per I' latinum scripta semper inueniuntur, & hyems, & himber, & hibernus. idque seruandum ipse iudico. Hyems enim est dicta quasi hians, & quod non solum anima nostra, ut Varro ait, sed & aer ipse hiet, Ab Hieme, Humber dictus, quasi hieber detracta litera. Hieme enim existunt frequentiores Himbres. Ab ipso autem Hembre fit Hibernus dempta M' litera, ut a patre paternus. & a Matre maternus. Hyana quam ex foemina in marem uerti fabulae tradunt. Est autem serpens quam uno anno marem, altero foeminam esse tradiderunt. Scribitur etiam Hyana per Ae' diphthongon, Hyei populi locridis. Hyella Oenotriae oppidum a Phocensibus conditum. ANTE F' quae latina est litera Y' scribi non potest, pro qua ph in graecis utimur.

ANTE G' Hygia proprium nomen, exstat Neapoli urna in qua haec leguntur. M. AVRELIVS NICOLAUS AVRELIAE HYGIAE CONIVGI DVLCISS. B. M. FECIT. Hyginus nomen proprium.

ANTE L' hylas Herculis puer a nymphis raptus. Hylagmos nomen canis Hylacus hominis, Hyle materia, Hyllus nomen proprium.

ANTE M' hymen, hyemenaeus, Hymnus. hymettus mons. Hymella fluius. Hymees uiri proprium.

ANTE N' uocem nullam accepimus quae habeat Y' aspiratum.

ANTE O' hyoscyamus herba.

ANTE P' hyphe, Hypsiphe, Hypocaustum. Hypsenor, Hypenor, Hypallage Hypanis, & Hypacaris flumina Scythiae, Hyperbole, Hyperbaton, Hypothesis, Hypocrita, Hyparcus idest praefectus, Hypostasis, Hypermeter uersus, qui syllabam superabundantem habet. Hyperborci montes, Hyperiochus uiri proprium, & Hyperides, Hypermestra, Hypatos, Hypotheca, quaeque fiunt ab ὑπέρ, & in his Hyperion, quo nomine dictus est sol, quod super terras feratur. Hyperion nomen nymphae, Hyperia fontis, Hyperides nomen proprium, hy-

perborei, qui habitant super, idest ultra aquilonis flatum, quos tradunt humanae uitae modum excedere, Hypnus, & Hypneros nomina propria quae in antiquo sepulcro scripta inueni.

ANTE R' hyre oppidum Bœotiae & Hyrcanus, Hyria etiam uicinus aulidis, & Hyrie stagnum, seu fluvius Bœotiae, Hyrmne oppidum peloponnesi, Hyra nomen proprium, Hyrtacus, Hyrtacides. Hyrtius. Cuius meminit Homerus, refertq; eum ab Aiaçe occisum, Hyrgis flumen Scythiae. Hyroeades uiri proprium.

ANTE S' hystrix animal, Hyssopus herba. Hystaspes nomen persicum, Hesperus uiri proprium. indifferenter quoq; Hyostyanus, et Hyus qui amnis herba hodie dicitur. Et cum hoc nomen graece sit quinque syllabarum, à nostris ita pronuntiatum ut quadrissyllabum appareat. graeci dicunt hypsipyle, nos autem P' abiecta saepe dicimus Hysiphyle. dicunt & hys pro quo nos sus. Aspirant etiam graeci y' ante h'. ὕαλος idest uisgae, & dictum ridiculum. Sunt qui scribant per iota sine aspiratione.

FVISSET Non parui & certe in grati laboris uoces omnes colligere, in quibus graeci aspirent huic literae y', quas si collegissem non multum tamen inde utilitatis attulissem latinis adolescentibus, quasdam tantum placuit annotare, quae à latinis acceptae in mentem uenerunt nulla diligentia adhibita, neq; enim graecis haec praecipio.

Atq; ut intellegas, quid ipse de huius literae usu sentiam, sic quidem censeo uenia dignum quisquis is sit, qui in eiusmodi dictionibus I' latinum scribat, modo aspirationem praeponat. Neq; enim necessitas aliqua coegit maiores nostros eam literam à graecis mutuari, quam ne antiquissimi eorum habuerunt, ex qua accepta haud scio an nobis utilitas parua sit aliqua, an non, pronuntiatio ipsa magis quam figura docere nos poterat, eam literam tenuiter sonare. tamen si non adeo diligentes in pronuntiandis literis simus, ut hanc differentiam seruet nostrum aliquis. quam ne graecorum quidem, quos noui seruet nunc unus. Graeci etiam cum producant ἦ & ἰ, quae ἦτα, & ἰμέρα ipsi appellant, alias dederunt figuras, quae in re fuisset profecto, non parua utilitas si illos imitati fuisset. Sed maiores nostri, quod cum utilitate etiam magna facturi erant, contempserunt, quod autem ab re fuit secuti sunt, in quo laboris aliquid utilitatis certe, aut omnino nihil, aut parum nobis est additum. Sed quoniam maioribus nostris sic placitum est, studeamus, quoad fieri poterit, ut in quibus oportet dictionibus u' scribamur, dum tamen ne dum nimis graeci uideri uolumus, latinos nos esse obliuiscamur, illud non ignoran-

tes, quod maiores nostri hanc literam in u' uocalem saepissime uertebant, & pro Sylla Sulla, pro Thymo Thymus, pro Myrto Murtus dicebant.

O' ante B' & C' & D' & F' & G'.

AC De I' haecenus, nunc de O' dicam, quod quidem nec ante B' nec ante C', nec ante D', nec ante F', nec ante G' aspirationem habet in nostris dictionibus, praeterquam in pronomine hoc. et aduerbio, hodie quod ab hoc, & die fit C' litera eiecta. Legimus etiam ueteres dixisse Hodidocos latrones ac uinarum obsessores. Fit enim à graeco ὁδός idest uia. Hodius habet aspirationem fuit nomen praenomen. Ocnus aspiratione caret, & Ode, & Obeliscus.

O' ante E' & I' & L'.

ANTE E' quoq; & I' non aspiramus O'. At ante L' aspiramus Holus holericus, ea causa ut quibusdam placet, ut aspiratione differret ab infinito olere, fuit enim aliquando tertiae coniugationis, quod nullo modo probauerim. Nam praesens illi qui non Holus, sed Helus dicebant. nihilominus aspirabant. Dixere etiam helueta idest minuta holera, & Helusa pro quo dicimus olera. Ex quo satis clarum esse potest huic uoci naturalē esse aspirationem. Fit ab eo olus olitor. Graeci aspirant Holophernes, & holocaustum, & Holor quos nos sequimur. Sunt tamen qui olor tenent.

O' ante M'.

ANTE M' aspiramus O' in nomine homo, ut aspiratione differat ab eo, quod est omen omnium. Ego tamen existimo huic uoci inesse aspirationem naturalem. Nam praesens cum non Homo, sed Hemo per E' dicebant, aspirabant ut nunc, & similiter cum dixere Homo, Homonis, ut

» Vultur in siluis miserum mandebat Homonem.

Quaquam multi pro nomine proprio accipiunt. Quibus in uocibus nulla tunc erat habenda differentiae ratio. Aspirabant etiam illi huic uoci Homelium, quod erat pilei genus. Aspiramus etiam quae graeca sunt ὁμοιομέτεια similitudo partium, quo nomine Lucretius utitur. Hinc & Anaxagorae scrutemur Homoiomerian. Fit haec dictio à uoce aspirata ὁμοιος idest similis, & ὁ μόνον μόνον idest eiusdem nominis, & Homonyma. ὁμοιογενής eiusdem generis. Vnde & homogenium, Homophonos eiusdem linguae, Homilia, Homelus mons thessaliae, Homerus Homericus. Homeromastix, Homolobrus, Homonaea proprium mulieris. Significat autem graece ὁμόνοια concordiam. Exstat mulieris eius nominis epi gramma his uerbis.

20 TU qui secura procedis mente, parumper
 21 Siste gradum quæso, uerbaq; pauca lege.
 22 Illa ego quæ claris fueram prælata puelis.
 23 Hoc homonœa breui condita sum tumulo.
 24 Cui formam paphiæ charites tribuere decorem.
 25 Quam Pallâs cunctis artibus erudit.
 26 Non dum bis denos ætas mea uiderat annos.
 27 Iniecere manus inuida fata mihi.
 28 Nec pro me queror, hoc morte est mihi tristior ipsa.
 29 Mæror athimeti coniugis ille mei.
 30 Sit tibi terra leuis, mulier, dignissima uita.
 31 Quæq; tuis olim perfruerere bonis.
 32 Si pensare animas sinerent crudelia fata.
 33 Et possêt redimi morte aliena salus.
 34 Quantulacumq; meæ debentur tempora uitæ.
 35 Pensarem pro te cætra homonœa libens.
 36 At nunc quod possum fugiam, lucemq; deosq;
 37 Ut te matura per stygia morte sequar.
 38 Parce tuam coniux fletu quassare iuuentam.
 39 Fataq; mœrendo sollicitare mea.
 40 Nil prosunt lacrimæ nec possunt fata moueri.
 41 Viximus, hic omnes exitus unus habet.
 42 Parce ita non unquam similem experiare, dolorem.
 43 Et faueant uotis numina cuncta tuis.
 44 Quodq; mihi eripuit mos immatura iuuentæ,
 45 Id tibi uicturo proroget ulterius.

ATHIMETVS PAMPHILI TIBERII CAESARIS AV-
 GVSTI .II. ANCEROCIANVS SIBI ET CLAVDIE
 HOMONOEAE CONLIBERTAE ET CONTV
 BERNALI.

O' ante N'.

ASPIRAMVS etiam O' cum præcedit literæ N' in his Honor,
 Honestus, Honoro, Honoratus, Honorius nomen proprium. à quo
 Claudianus Honorides patronymicum protulit. Honoraria ludi
 qui à romanis fiebant in honorem liberi patris. Sed honos si Var-
 roni credimus dictus est ab honesto honore, & honestus quod ho-
 nus sustineat reip. Seruius quoq; inquit honestus dicitur cui honus
 ipsum honori est, ut si quis spolia de hostibus ferat. Retinet etiam
 aspirationem. Nam ab honore descendit, quæ uerba indicant honus
 honeris

honeris aspirationem exigere. quod Gellius quoq; affirmat. & no-
 men honestus, atq; honestus ab honore ducit. Sunt tamen & hodie q
 neq; honus, neq; honestus aspirant, etiam eruditorum usu accedente.
 Sed cum honor, & honoro, honoras aspirationem retineant quod
 seruamus in deriuatis, non est abijciendū in primitiuis. Male qui aspi-
 rant Orno, Ornas, & Ornatus. Fiunt enim ab os oris. Honapis
 flumen Scythiæ habet aspirationem.

O' ante P', & R'.

ANTE P' nos non aspiramus O' quanquam græci aspirant q
 busdam uocibus, male qui aspirant, Opis nomen Nymphæ, & Opi-
 cus. Fuere autem Opici Campaniæ populi in quibus numerabantur
 Baiani, Cumanii, Puteolani, Neapolitani. Hæc namq; urbes Opicorū di-
 cuntur fuisse. Aulij Gelij ex undecimo noctium acticarū uerba sunt
 hæc. Percurrenti cupiam q & literarū, & uocum græcarum ex-
 pers fuit. Cuius nam liber & qua de causa scriptus esset, nomen qui-
 dem scriptoris statim diximus. rem de qua scriptum fuit dicturi hæ-
 simus. Paulo autem post subdit. Tum ille Opicus uerbis meis inchoa-
 tis & inconditis abductus. Hæc Gellij uerba aperte declarant, per
 ea tempora uocem Opicus, obprobrij uim habuisse, & in conuicijs
 in illos dici solitam, qui literas nescirent, & incultus, ineptiusq; lo-
 querentur. Idq; etiam Iuuenalis uerba indicant, cum ait.

Opicæ castigat amicæ,

Id est quæ non latine loqueretur, sed opice. Et quid mirum cum ab
 oscis qui fuere Campaniæ populi, deductum sit nomen obscenus.
 Et festus dicat Opicum pro Osco poni solitum. Et hodie q uino plus
 nimio indulserit, eum Theutonicum de uitio gentis increpant, in-
 clamitant. Prisci quoq; uerbum græcari ab eo protulerunt quod græ-
 a liberius se haberent in conuiujs. Multa enim uerba trahuntur à
 moribus nationum. At ante R' aspiramus Hortus Horti, ut differat
 à participio, & nomine ortus. Dictum autem esse Hortum à uerbo
 orior quod aspiratione caret, ex eo iudicari potest, quod, ut gramma-
 tici tradunt, veteres etiam uillas dixerunt Hortos, quod ibi oriren-
 tur qui capere arma possent. ab Horto, Hortensis, Hortensius, Hortu-
 lus, Horreo etiam, et Horror habent aspirationem. Additur enim ipsi
 uoci ex aspiratione nescio quid quod affectum augeat. Fiunt ab his
 Horresco, Horridus, Horribilis, Horrifonus. Itemq; ordinem aspira-
 tionem habet. non quod fiat ab horreo (quanquam sunt etiam qui
 dictum uelint ab oriendi celeritate) sed quod fiat à nomine Fordus,
 Forda, Fordum. ac loco F' fuerit aspiratio posita. Prisci tamen illi di

xerunt *Horvus, Horda, Hordum* cum aspiratione, cuius loco posteriores *F'* posuerunt, atq; inde aspiratio in nomine *Hordeo* mansit. Significat autem *Fordus* gravidū, ac pręnantem. ut apud *Nasonē*. *Forda* ferens bos est, secundaq; dicta ferendo.

Quod ex eo etiam indicari potest quod *Hordeacia* dicta sunt ab antiquis sacra, in quibus hostiæ *Hordeæ*, id est pręnantes imolabantur. *Hordeum* igitur dictum est quasi *Fordeum* id est gravidum, ac pręgnans. ab *Hordeo* *Hordeacius*, *Hordeia* genus piscis. *Hordearium* æs, quod equiti pro *Hordeo* pendebatur. *Hordeonius* nomen proprium. Itemq; *Hornus, Horna, Hornum*. uel ut differat ab arbore orno, uel quod fiat ab eo quod est hoc & annus, ut multis placet. Dixerunt enim *Hornam* frugem quę hoc anno provenit, *Horreum* quoq; habet aspirationem, uel quod fiat ab *Horreo* uerbo, quod non probo, uel quod dictum sit à *Farre*. Nam ueteres *Farreum* dixerunt, mutatisq; literis postea ex *Farreo* factum sit *Horreum*. Sunt qui à *græco* duci uelint. *Aspiramus* etiam *Horatius*, non quod fiat ab *Hora*, uel ore, aut oro uerbo. Nam si fieret ab oro uel ore saltem aspiratione careret, sin ab *Hora* prima produceretur quam corripit. Habet igitur aspirationem *Horatius* si *Latinum* nomen est, quod ita maioribus placitum sit. Sin *græcum* est traxit eam à uerbo ὀρέω, ω. quod significat uideo, & aspicio, Inuenio, & *Horius* nomen proprium. Fieri etiam posset ut *Horatius* dictus esset ab ὀρα quę *græce* significat pulchritudinem mutata quantitate primę syllabę, quę *græce* in nomine *Hora* producta est. *Hortor*, & quę ab eo fiunt usu ipso aspirationem habent. Ab eo enim quod est *Os Oris, Ortor*. formatum est. *Os* autem aspiratione caret, & similiter *Hortor* si naturam originis sequi uelimus. Sunt tamen qui putent accepisse aspirationem differentię causa, ne uideretur esse frequentatiuum uerbi *Orior*. Veteres etiam dixerunt *Oriam* nauim piscatoriã. ut *Plautus* in *rudēte*.

Mea opera laborare rete & oria.

Cui debeat aspirari nec ne affirmare non ausim. Nam si *latina* uox est, aspiratione carebit. Fit enim ab ora orę. Cuius uocis significatio manifesta est, ut ora maritima, et ora uestis, id est extremitas. Est etiã ora funis, quo naues ligantur in portu. ut apud *Quintilianum*.

Oram soluentibus bene precemur. Sin autem sit à uerbo *græco* ὀρουμι oreo quod significat moueo & excito carebit etiam aspiratione. Quod si forte deducere eam uolueris ab illa uoce ὀρος quę est pars portus. Vnde hodie à nautis dicitur *Hormuço*, aspirationem exigit. *Aspiramus* autem, quę *græca* sunt hora quę par-

tem temporis significat. Et item *Hora* pro dea iuuentę. Nam et ὀρα *græce* pulchritudinem etiam significat. Vnde ὀραῖος adolescens *formosus*. Significat item plurali numero quatuor anni tempora *Horologium*. *Horiçon* qui *latine* dicitur finitor. Est autem circulus quidã spherę. *Horoscopus*, id est ea cęli pars quę hora qualibet ab inferiori *Hemisperio* surgit ab oriente, nostri *astrologia* ascendens appellant. Fiunt autem hęc uoces *Horiçon*, & *Horoscopus* ab eo quod est ὄρος id est terminus, & finis. Significat etiam *Horoscopus* apud ueteres instrumentum quoddã ad horas ostendendas. *Aspiramus* èt *Horus* nomen proprium, & *Horosius*, & *Hormenus*, & *Horontes* fluius, & *Horthes* oppidum *thessalię*. *Orpheus* *Orestes* aspiratione carent. Itemq; *Oreades* quę dictę sunt ab eo, quod est ὄρος, ὄρεος id est mons, montis.

O' ante s'.

O' cum præcedit *S'* in nullis nostris uocibus *aspiramus*, quanquam uincat eruditorum usus in his quę sunt *Hostis, Hostia, Hostio* uerbum, *Hostimentum, Hostium, Hostarius*. Dixerunt etiam *Hostia*, pax id est hostis captor. *Hospes, Hospitium, Hospitalis, Hospitor*, & quę ab his fiunt. *Hostis*, inquit *Apuleius*, quem iam pudet totiens uocare in iudicium, ideo aspirationem habet ut genitiuus eius pluralis seceratur ab eo, quod est *Ostium* in nominatiuo casu, uel quod ab *Hostio* uerbo ducatur, quod æquo significat, quoniam in *hostium* conflictu quędam consueuerit fieri ordinum æquatio. Concordat enim ut ait in hoc nomine aspirationis signum cum re quę significatur quod nota aspirationis secundum ueterem scripturam ita formatur quasi biceps gladius inter duas hostiles partes. Ac primum quidem illud, ut seceratur genitiuus eius pluralis à nominatiuo *hostium* ineptum sane est. *Hostis* enim eodem tempore, quo *hostium* accepit aspirationem idq; seruatum semper esse ne forte dubites. Inspice si uacat uetustos codices, & me minime mentitum inuenies. Nam quod *hostis* fiat à uerbo *Hostio*, fieri id quidem potest. quanquam non minus uerisimile est fieri uerbum *Hostio* ab eo, quod est *hostis* ut *uestio*, à nomine *uestis*, & *hospitor* ab *hospes*. & *Galeor* à *galea*, & *gladiator* à nomine *gladius*. Sed licet *Hostis* ab hoc uerbo *Hostio* esset, non tamen ob id aspirationem sibi usurparet. Cum hoc uerbum *Hostio* aspirationem naturalem non habeat, quod probari ab *Apuleio* oportebat. Illud autem penitus anile, quod ait de *bicipiti gladio*. Ad hęc si ostire æquare est, aut æquum esse, & *Hostimentum* est æquamentum, ac beneficij pensatio. Et *hostes*, ut *No-*

nio etiam placere uideo, inde dicti quod æqua causa pugnam siue bellum ineat. Vel quod uerbum Hostio idem aliquando significaret quod ferio, & offendo, Quænam ratione uetissimi Latini peregrinum ab initio hostem appellassent. Quod etiam Cicero, & Varro, & Plautus affirmare uidentur. Et duodecim tabulæ indicant? Si enim hostis ab hostiando, idest uel ab æquando, uel à feriendo, seu offendendo, uel quod ex æqua causa pugnam adiret, dictus esset, prisci illi Latini peregrinum hostem non dixissent. Non conueniunt hæc secum. Cum qui nunc hostis, idest inimicus dicitur perduellis ab illis diceretur. Et qui ab illis hostis à posterioribus dictus sit peregrinus.

27 Ciceronis uerba sunt hæc. Equidem iam illud animaduerto, quod
 27 qui proprio nomine perduellis esset, is hostis uocaretur lenitate uerbi
 27 rei tristitiam mitigante. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur,
 27 quem nunc peregrinū dicimus. Indicant duodecim tabulæ, aut
 27 status dies cum hoste. Itemq; aduersus hostem æterna auctoritas,
 27 quid ad hanc mansuetudinem addi potest? eum qui cum bellum gerat
 27 tam molli nomine appellare, quanquam id nomen durius effecit
 27 iam uetustus, à peregrino enim iam recessit, et proprie in eo qui arma
 27 contra ferat remansit. Varro quoq; eadem sentit. ait enim multa
 27 uerba aliud nunc ostendunt. aliud ante significabant ut hostis.

27 Nā tum eo uerbo dicebant peregrinū, q̄ suis legibus uteretur, nunc
 27 dicunt eum, quem tum dicebant perduellem. Ex quibus efficitur ut
 non Hostis ab Hostio uerbo dicatur. Cum hostis non inimicum, sed peregrinum significaret apud patres, & authores linguæ Latinæ. Ut autem hostio uerbum aspirationem acceperit qua discerneretur à sexto casu huius nominis Hostio, fieri id quidē potuit. Sed ut ueritate absoluam sententia. omnibus his quas posui uocibus aspiratum est usu quodam, quem posteritas quasi regulam quādam secuta est, idq; antiqua stemmata, & tituli indicant monumentorum ac sepulchrorum. Nam Hospes inde dictus quod Hostium nostrum petat, uel quod ore, idest osculo adueniens non petat, ac mutuo petatur, quod magis probo. Hostium uero inde dictum, quod sit os, idest ingressus domus. Ab Hospite autem fit Hospitium, & Hospitor, Hospitalis. Non desunt tamen, qui Hostium ab Hostando dictum uelint. uel à græco ὄσθιν quod est repellere, qđ utrunq; aspiratione caret. Qui ita sentiunt uolunt cum ingressu arcemur aliquo ab obstando hostium dici cum ingredimur, aditum ab aduendo. Differunt tamen et alia ratione dicimus enim Nili fluminis hostia, & tiberina hostia qua mare intrant, non aditus, & facilis est ad Regem aditus, non

facile hostium. Et hæc silua nullos habet aditus, non hostia. Et fenestra patefacta non hostium sed aditum furibus præbuit. Et murorum ruina militibus aditum fecit in urbem ingrediendi, non hostium. Et pulsa hostium, non pulsa aditum. Itaq; aditus, ad plura q̄ hostium pertinet. Apud græcos ostarius, & ostia habent O' sine dasea, Nam & græce hæc nomina leguntur, quamuis sint Latina. Hostis quoq; cum à priscis diceretur peregrinus, uidetur uel dictus quasi Obistis, quod teras obiret, ut ab eo, quod est peregre peregrinus dictus, uel quod uero propius est. Hostis, idest qui tunc erat peregrinus ab ore dictus. Nam eo qui peregre ueniunt ore, idest osculo accipimus, fit autem à uerbo Hostio, quod ut dixi, ferire significabat. Hostia. uel fortasse ab hoc nomine hostis, quoniam id sacrificium ob uictoriam fiebat, idest pro uictis hostibus. Vnde etiam lares Hostolos dixerunt, quod hostes ab eis pellerentur. Et Hostilius nomen proprium, & Hostilia, et hostus. Et Hostia, quod fuit uerum nomen eius puellæ quam à se amatam Propertius Cynthiam uocauit. Hostorium quoq; ab Hostiando, idest æquando dictum. Est autem Hostorium lignum æquatorium, idest baculus teres quo in dimentiendo tritico modij æquantur. Forsitan & Hasta ab hostio, idest æquo, uel ferio dicta est mutata litera. Significabat etiam apud ueteres hostire coercere, & comprimere, ut apud Pacuuium. nisi coercuero proteruitatem, atq; hostio ferociam. In perueteri urna scriptum est. C. OSTORIVS ITALVS C. OSTORIO ANTONIO NICONILIBERTO B. M. FECIT. Hac in urna ipsi animaduertimus nomen Ostorius nullam habere aspirationis notam, quæres satis indicat priscos illos his nominibus principio non aspirasse. Non tamen ignoro, quod ut ab antiquis Fedus nunc sine aspiratione, nunc Fedus cum litera F' dictus est. sic & Ostis, & Ostia nunc sine aspiratione fuerint ab illis dicta, nunc cum litera F'. Nam fostem, & fostiam dixisse inueniuntur. idq; ex Sabinorum lingua, & fortasse Fostis, qui erat peregrinus, à Foris ueniret dictus est. In græcis autem aspiramus Hostius nomen proprium. Quæ uox significat pius, & religiosus. Et Hostion similiter hominis proprium. Ostiris autem aspiratione caret, & ossa mons.

O' ante T' & V' & X'.

ANTE T' & V' consonans et X' minime nos aspiramus O' præterquam in nomine houum, ut aspiratione differat ab Ouo, Ouas, ut quibusdam placet, quanquam differt etiam tempore, literatorum tamen quos ego noui, nullus hodie aspirat. & græce ὄσθιν δασεῖον

non habet.

De V'.

HIS explicatis ad V' transeam, dicamq; quibus in dictionibus aspirare ei conveniat. Ac primum quidem de ijs, quæ ante B' nam ante A' non aspiramus V' habent igitur O' aspiratum ante V' rationabiliter quidem quanquam usus quotidie multa immutat Huber, Hubertas, Hubertinus proprium nomen. Hubera, Exhubero, Hubertim, quod Valerius Catullus protulit, Fiunt enim a' græco uerbo ὕω, ut quibusdam placet u' in V' productum uerso, ac B' litera Hiatus causa interiecta. Ego tamen opinatus semper sum Huber deductum esse ab Humeo. ut Tuber a Turneo M' litera in B' uersa. Loca enim arida infœcunda sunt. Contra quæ humecta sunt feracia, & mulierum uera si humore careant, carebunt & lacte.

- 27 Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus.
28 Ut nuper frustra prestabimus hubera palmis.

Videtur Virgilius indicare nobis uoluisse Hubera ab Humendo dicta, si inquit æstus humorem præceperit, atq; arefecerit, frustra Hubera quæ omni humore uacua erunt, exprimemus. Turneo autem de quo dixi, licet primam corripiat, tubera tamen produciunt, quæ in multis & præsertim ubi fit aliqua literarum immutatio, usu uenit.

ANTE C' aspiramus V' In hoc aduerbio huc, cui aspiratio naturaliter hæret.

ANTE D' uel F' uel G' non aspiramus nisi Hudus, Huda, Hudum, quod fit per concisionem a' nomine Humidus, uel, ut quibusdam placet, a' græco, quod paulo ante posui D' litera interiecta, uel quod dicatur Hudus quasi Sudus, quanquam nomen sudor uelint etiã a' græco duci.

ANTE L' autem hui quæ est uox dolentis. cui aspiratio naturaliter hæret, quippe quæ affectus ille animi apertius significatur. Nam de obliquis casibus Huius, Huic, non est particulariter præcipiendū secuntur enim rectum, eodem modo huiusmodi, & huiusmodi.

ANTE L' aspiramus Hululo, Hululatus, Hululatio, Hulula nomen auis quibus aspiratio natura hæret. Est enim Hululatus luporum, qui sine aspiratione satis exprimi non poterat. Hulula quoq; a' cantu suo nomen accepit. Hulcus, unde ex hulcero traxit aspirationem a' græco. Illi enim ὕλκος. Habent etiam non pauca dictiones nostræ V' aspiratum ante M' quæ sunt Humor, Humeo, Humesco, quas tamen uoces placet quibusdam a' uerbo græco, quod paulo ante posui, originem ducere. Itemq; Humus, Humo, Humas, Humas

rium sacrificij genus, Humilis, Humilitas. Sunt qui uelint Humum ex eo dictam, quod humorem contineat. Licet non conueniant tempore, sicuti etiam humanus. Nam seu fiat humanus ab eo, quod est Homo, ut ego arbitror, seu ab eo quod est Humus non conuenit cum primitiuo in quantitate syllabæ. licet in hoc conueniat cū uerbo Humeo a' quo tamen non ducitur. Mea quidem sententia huic uoci Humus aspiratio inest natura. Similiterq; uerbo Humeo, et alijs uocibus, quas commemorauimus. Quin meum quoq; iudicium est Humus quo nomine teram Poëtas appellasse, Varro tradit, & Humor, & Humeo latinas dictiones esse. Fit ab Humo, Humatus. Nam cum sit Humus terra, Humatus dicitur, terra obrutus. De uoce autem Humanus, Humanum sic sentio, quod ducatur ab eo quod est homo, cui aspirationem naturalem esse dixi mutata O' in V'. Veteres enim Humanus dixere, ac tamen si differant tempore, tamen non omnes deriuatiuæ dictiones secuntur etiam in tempore naturam primitiuarum, uti dixi de tegula & laterna, quæ habent primas syllabas productas, licet tego, & lateo illas corripiant, idq; in alijs multis usu uenit. Aspiramus etiam Humerus, quæ latina uox est, non ducta a' græco ὄμος ὄμος quæ dictio apud græcos aspiratione caret, habetq; u' idest o' productum. Ante alias literas non aspiramus V' præterquam in quibusdam barbaris. Hungaria, Hungarus, Hunus, in quo barbaros ipsos sequimur. Apud græcos V' non est litera, sed diphthongus connexa ex O' quod dicunt micron, idest correptum, & y quod appellant psylon. cui diphthongon aspirant in quibusdam uocibus ut in hac uoce ὕτος ἄρτος. Atq; hæc quidem de V' dixisse satis sit.

IOANNIS IOVIANI PONTANI DE
ASPIRATIONE LIBER
SECUNDVS.

OLLEGI MARINE QUANTO
maiori potui in pluribus, ac maximis occupa-
tionibus studio, dictiones eas quam in prima-
rum syllabarum principijs ante uocales aspi-
rationem recipiunt, quarum si aliqua me fu-
gerunt, ut arbitror, certe fugisse, memoria ac-
cusetur prius quam quispiam credat meam il-
las fugisse cognitionem. Concedenda est etiam uenia occupationibus
meis. Nam multis, magnisq; districtus curis, siquando me ipsum nego-
tius subtraho, quantulumcunq; idest temporis poeticæ, philosophiæ, &
astrologiæ studijs libetius impartior. tametsi ea totum sibi hominem
exigant, atq; ad hæc ipsa quasi per diuerticula quædam & de uia
digressus perueni. Ad hæc inter assiduos armorum strepitus & con-
currentium militum clamores quis locus datus est uoluminibus euol-
uendis? Quin & tu ipse scis sex tantum dies me colligendis his prin-
cipio impendisse, quæ nunc triennio post rogatu tuo in ordinem rede-
gi. Cum interim omnis mihi uita sit acta, aut in castris, aut in peri-
grinationibus procul non modo à libris, sed à literatis omnibus.
Quamobrem oratos omnes uolo ad quorum manus hæc perucne-
rint æquos sese ut mihi præbeant. Etsi forte aliqua uel imbecilli-
tate mentis, uel occupationum magnitudine prætermissa sunt (nã non
paucæ prætermissa esse arbitror) ea ut ipsi in locis suis suppleant, sub-
iungantq; occupationum mearum patrocinium suscipientes, quibus
tum uidebuntur ueniam ipsi dedisse. Cum non reprehensorum sed ad-
iutorum partes susceperint. Reliquum est ut de medijs & ultimis
syllabis dicam. Quapropter absoluta omnis mea præceptio ad illas
quatuor consonantes sese conuertet.

De aspirandis uocalibus in medijs & ultimis syllabis.

Vocales in medijs dictionibus, hoc est inter primas, & ultimas sylla-
bas, siue in ipsis ultimis syllabis constitutæ, admittunt aspirationem
rarius quidem, & aut ratione compositionis, idest originis, à qua
eam trahunt, ut Inhabito, Inhæreo, Inhio, Exhorreo, inhumanus,

Anhelo, Anhelitus, Anhelus. in quibus A' uertitur in E'. Fiunt eni
ab Halo, & Halitus, aut quod naturaliter aspiratio illis inhæserit,
ut Aha, aut Hiatus ratione hoc suadente, ut mihi, & uehemens. Sed
de compositis non uidetur necessarium ut particulariter, sigillatimq;
præcipiam. Cognita enim simplicium natura de quibus satis multa
dixi, facile intelleges exigat nec ne aspirationem dictio de qua quæ-
ris. Dictiones igitur quibus aspiratio naturaliter hæret sunt hæc, ui-
delicet Aha, Vaha, Oho, pro quibus dicimus Ah, Vah, Oh. Itemq;
Ehu cum duarum est syllabarum, ut apud Virgilium.

» Ehu quam pingi macer mihi taurus in auro.
Similiter ehem. Neq; etiam improbauerim siquis huic uoci Ohe aspi-
rationem immiscuerit, quamuis Eue que uox græcæ, & bacchan-
tium caret aspiratione. Traho, & Veho possunt uideri accepisse aspi-
rationem hac ratione, quod cum traho, & ueso dicerent Sabini, F'
uersa fuerit in eam. Oportet meminisse deriuatorum, & composito-
rum qualia sunt Retraho, Contraho, Subtraho, Detraho, Extraho,
Traha de qua Virgilius.

» Tribulaq; trahæq; & iniquo pondere rastro.
Cui & addidit literam. nam pro eo, quod est pluraliter Trahæ, Tra-
hæ dixit. Vehiculum de Veho, Subueho, Adueho, Inueho, & Inue-
hor deponens, à quo dicitur Inuectina. Fuit & Veha genus plau-
stri, unde Osci uecturam, Vehaturam dixerunt, & Vehari, idest
curru uehere. Atque, ut credam in uerbis traho & ueho aspi-
rationem positam esse loco F' non hiatus causa, adducat me quod uideo
hæc uerba Meo, Beo, Creo, Leo, Doleo, & similia aspiratione carere,
& quod hiatus ratio haberi tum maxime debet, cum eadem uocales
concurrunt. ne sonus ipse, qui idem est, inuicem collidatur, ut in his
uerbis Reprehendo, Comprehendo. In quibus fit sæpe concisio, ut cum
dicimus deprensus, pro deprehensus, & comprehendo, pro comprehendo.
Item cohors, uehemens, mihi in quibus eadem uocales hiant. Sunt ta-
men qui putent hanc uocem uehemens traxisse aspirationem ab eo,
quod est ueho. ut uehemens dictus sit, quod uehatur mente, et simi-
liter Cohors, quod milites se inuicem ad pugnam hortentur. Quod
si est cum uerbum Hortor solo usu aspirationem receperit, in nomi-
ne cohors aspiratio erit interiecta aut hiatus causa, aut quod usus ui-
cerit, ut primitiuo aspi-retur. Et similiter in uerbo cohortor, à quo ut
dixi uolunt dictam cohortem. Siue autem ducatur ab eo uerbo, quod
non probo, siue aliunde, certe aspirationem exigit cohors. etiam cum
locum gallinarum, & anserum significat. ut apud Ouidium.

Abstulerat multas illa cohortis aues.

Varro mult cohortem uile spatium esse intra maceiem ubi coercean-
tur, id est clausæ teneantur aues altilis. Itaq; si à Coercendo Cohors
dicta est, mutata litera E' in O' habebit aspirationem hiatus causa.
Ego quidem arbitror cohortem militum uel dictam esse à similitudi-
ne cohortis alitum, quæ potius uidetur inde dicta quod illic sint si-
mul ortæ quasi coortæ. Vnde & Altilis dicta sunt eo, quod illic una
alantur. Et propterea à cohorte dicuntur Cohortales, uel ab horto
quod est uerisimilius. Nam cum ueteres Hortos uicos dicerent, quod
qui arma ferre possent, ibi nascerentur, ut supra dixi, inde cohortem
dixerunt manum hominum ex eodē uico ad pugnam exeuntium,
quod illi essent eodem Horto id est uico geniti. Nam & Galli, ut est
apud Cæsarem, hoc modo pugnabant, quisq; enim pagus per se id est
diuisus ab alio pugnam capiebat, & pagus dicebatur, quod pagatim
pugnabant. Conciditur etiã nomen ipsum & pro eo quod est cohors
chors chortis dicitur. ut apud Martialem.

Raucae chortis aues Et Hous matrum, quæ dictio aspiratio-
nem retinet. ut uetus etiam indicat epi gramma. quod extat Venusiæ
in templo Trinitatis. Cuius uerba sunt hæc C. OPTIO T. FI-
LIO HORATIO LEGATO XII. CHORTIS
PRIMVS OPTION PHILARGYRVS. Tradunt
Virgilium in nomine abentum, quod fit ad ære per diuisionem di-
phthongi interieciisse aspirationem, idq; uideri factum uolunt hiatus
causa, tametsi non eadem, sed uersæ concurrant uocales (tum enim
maxime habenda est hiatus ratio, ut dixi, cum eadem uocales con-
currunt). mihi uidetur Poëta non tam hiatus rationem habuisse, &
consuluisse legentibus, ut aspiratione interiecta, declararet Diphthon-
gum solutam esse, & ex una duas syllabas factas, quod oculis cer-
nerent ante pronuntiandum. Sed licuerit Poëtae maximo, ut libue-
rit, à posteris tamen receptum id non est, quanquam & in hoc, &
in aliquot etiam græcis nominibus optime consultum fuisset, si aspira-
tio fuisset interiecta. licet ea in græco non esset. Si enim Laertes, Da-
naë, Pasiphaë, Phaëton aspiratione notata fuissent à nostris, haudqua-
quam multi & patrum nostrorum temporibus, et nostro etiam tem-
pore decepti fuissent, ut quotidie etiam decipiuntur, existimantes hæc
nomina diphthongum habere, nec trium ut sunt, sed duarum sylla-
barum esse. Danaë enim quæ græcæ dicitur Danai trium apud illos
syllabarum est. nos autem illud in quod apud eos productum est uer-
tamus in E' longum. Trium autem syllabarum esse nomen hoc etiam

apud Latinos docent poëtae, ut Petronius arbitrer.

Vxorem ducat Danaën.

Ipsūq; licebit acrisium iubeat credere quod danaën.
Et Horatius.

Inclusam Danaën turris aenea.

In hoc enim metro secundum locum tenet dactylus. Ad hæc prima
syllaba huius nominis breuis est, quemadmodum etiam illius no-
minis Danaus. Qui igitur duarum faciunt syllabarum falluntur
etiam in hoc quod patriam syllabam productam esse credunt. cum
sit correpta. Phaëton quoq; trium esse syllabarum et habere primam
correptam etiam apud nos docet uersus ille.

Sustulit genitor si phaëtonta merops.

Quamuis ex prisca illis poetis P. Varro Phaëthon in duas sylla-
bas coegerit & e' breuibus duabus unam productam subduxerit.

Tum te flagranti deiectum turbine Phaëthon.

Laertes trium esse syllabarum etiam qui græca non norunt, ex Oui-
dij uersibus possunt cognoscere.

Laertesq; senex Telemachusq; puer.

Sed neq; Laertes ut qui sit inutilis annis.

Pasiphe græce quatuor est syllabarum, habetq; secundam correptam.

In hoc autem recedit hominum ignorantia ut dum A' E' quæ duæ
syllabæ sunt, unam, id est diphthongon esse credunt, non quatuor sed
trium syllabarum hoc nomen fecerint, produxerintq; secundam,
quæ correpta est, ut dixi. Esse autem id nomen quatuor syllabarum.
Propertius quoq; in suis elegijs docet. ait enim

Vobiscum europa nec proba pasiphæe.

Quibus in nominibus si aspirationis nota à maioribus nostris in-
ter uocales ipsas posita fuisset, nimirum tam multi in hoc decepti non
fuissent. Sed ad alia transeamus. Ahala nomen proprium aspiratio-
nem habet. de quo ita sentit Cicero. Quin etiam uerba sæpe con-
trahuntur non usus causa, sed aurium. quomodo enim uester axilla,
ahala factus est nisi fuga literæ uastioris. Itaq; ut ex duello bellum,
quemadmodum idem author tradit, & qui duillius fuerat bellum
fecerunt, sic ex axilla ahala contractus est. Interiectam autem fuisse
aspirationem ne uox hiaret, ueteres inscriptiões declarant. Isaac,
Habraâ, Aaron quæ apud Iudæos sunt uerba propria, apud græcos
aspirationem nõ habent. Sed quoniam latini summo cum studio hia-
tum uocalium semper uitarunt, si quis aspirationem interiecerit fortasse

non fuerit reprehendendus. Nam Maharbal quod punicum est in ueribus codicibus aspiratum inueni. Itemq; Phrabates, quod est Lydium, licet graeci non aspirent. Vtrum sequi quis uelit non impedio. Ioannes quoq; & Ioacin quæ Iudæa sunt aspirationem non habent ante A' apud graecos, licet nonnulli e nostris illam adiecerint. Proemium aspirare minime conuenit. Nā graeci quorum ea uox est, non aspirant. Quamquam propter rationes, quas dixi, si quis aspirationem immiserit, id efficit, ne diphthongus oe legentibus esse uideatur. Panhormus, & Panhormitanus graece non habent dasean. Graeci enim uix aspirant uocalibus in medijs dictionibus. Nam licet simplicibus uocalibus aspirent, tamen cum uocalis quæ in simplici erat prima, in composito sit media, abijciunt. ἄσπῆρας Homines tamen nostri temporis aspirant Panhormus, & Panhormita, & Panhormitanus, & recte fortasse. Videtur autem Panhormus dicta a nauium applicatione quæ undiq; illuc conueniunt. Est ὁρμὸς ut supra dixi portus pars, inde nauis dicunt ἄσπῆρας, id est nauem ancoris, atq; retinaculis instruere, quo se cura sit in portu a' repentinis procellis. Aspirandum esse his uocalibus satis aperte declarant lapidum inscriptiones quæ in ea urbe ab Hadriani temporibus in hunc usq; diem exstant in quibus uisuntur uerba hæc scripta. REIPUBLICAE PANHORMII, Quæ uox aspirationem illic habet et geminum I'. Nam & Panhormium dixere, & Panhormum, & foeminino genere panhormus. Nihil, nihilumq; non tam hiatus causa aspirationem acceperunt, quàm traxerunt ab eo quod est hilu. Est enim nihilum ne hilum. Nihil autem fit ab eo quod est nihilu, abiectis ultimis literis. ut Lac ab eo quod erat lacte. Mihi hiatus causa sumpsit aspirationem qua naturaliter carebat. Nam ut genitiuus erat mei sine aspiratione, ita datiuus erat mi, & accusatiuus mee cum duplici e', ut Quintilianus refert. Postea uero hiatus causa, id est ne eadem literæ concurrerent, interiecta est aspiratio. Quintilianus tamen circa tempora Catulli, dicit nimium aspirandi usum erupisse, atque inde durare, ut uehementer, & Comprehendere & mihi aspirationem habeant. Sed ut ad nihil et nihilum redeam, patres nostri præter omnem rationem C' literam inter posuerunt, nihil nihilumq; pronuntiantes, & scribentes qui abusus unde eruperit non erit alienum ab hac præceptione referre. Nam posteaquam Barbari Italiam occupauere, cum nostras literas nequirent exacte, ac more nostro exprimere, sed earum sonos inculcarent, aspirationem efferebant horridius, q̄ latinitas postulabat, quæ, ubi se quæte I' crassius sonat in guttore, præ nimia

re, præ nimia crassitudine C' literam quamuis subobscurè uidetur referre. Germani enim quod notare quotidie possumus, & Mauri aspirationem ita coartant, et quodammodo in glomerant in ipsis faucibus ut non quemadmodum latini, graeci q; eam efflent, sed uehementius obdensent in gutture, hinc effectum est, ut cum barbari id est gothi & postea Longobardi aspirationem in his uocalibus rauus efferrent, homines eiusdem temporis nequentes illos imitari nec ipsam aspirationem adeo coartare ut illi nihil, et michi pronuntiant, qn & uehemens dixere. Turcæ, & Mauri mahomet emuntiant O' aspirantes more suo, quorum sonum cum implere ipsi nequeamus machomet dicimus. Verum ut ad pronomen quod est mihi redeam. Leonardus Aretinus cum ab Antonio quodam grammatico contemporaneo suo coargueretur quod mihi per ch scripsisset in hanc sententiam rescripsit. quod haberet eius rei authores. Dantem, Petrarcam, Bocaccium, et Coluacum, & qui & ipsi ita scripserint, & usus communis idem comprobaret. Quis enim inquit ita loquitur, ut dicat mihi præter ineptos quosdam qui ostentare se uolunt antiquarios esse, nec intellegunt ita proferri ab se hanc dictionem mihi, ut iudæi & chaldæi, magis quàm latini uideantur. nam illæ quidem nationes sic proferunt coincidentiam earundem uocalium ab imo pectore aspiratio nem deducant, nec tam lingua, & labijs, quàm gutture loquuntur. Si igitur & usus hoc habet, & doctissimi homines nostræ uel superioris ætatis id obseruauerunt, cur ipse mihi non putem obseruandum? usus nempe magister & dominus est sermonis nostri, & quidem nimium, ut ita dixerim, imperiosus, qui non tam ratione & uia, q̄ pro arbitrio moueatur. Neq; enim cum mihi dixerunt antiqui rationem secuti sunt sed uolunt item usus. Nam ratio quidem ut analogia ostendit nõ mihi, sed mihi dicere iubebat, ut enim me, te, se, sic etiã mihi, tibi, sibi erat dicendum, quod præpotens usus aspernatus est, credo quia ineptum quiddam mihi sonare uidebatur, cum tibi, et sibi melius sonent. Vsus ergo qui tunc dominus fuit, etiam hodie dominus est, & potest improbare quod tunc probauit, alioqui uariatio nulla foret in uerbis, nec essent mutata tot antiquorum placita. Nam quid tu magis de hac dictione mihi, quàm de cæteris pene innumeralibus admiraris, non ne optime dicebant antiqui, & pessime? Eodemq; modo alia permulta, ut Aeditunus, decimus, lubens, lubeter, & pro Pyrrho etiam Purrum dicebant, & pro phrygibus phrygibus. præterea sicut dicebant, non sit, & posuerunt, non posuerunt. Non uero hæc omnia uariamus usu iubente. Quin etiam per Ci-

» ceronis tempora causam per duo ss. contra uero iussus per unum
 » scribebant, ut Aulus Gellius testatur, & marmoreis quibusdam
 » monumentis Romæ licet inspicere. Insuper coerant facundum dice-
 » bant antiqui. nos autem curauit dicimus & faciendum non fa-
 » cundum. C. uero literam quam nobis hodie michi interponimus, an-
 » tiqui locis quibusdam interponebant nulla cogente causa præter so-
 » num, ut sicubi, necubi, alicubi. V. sus ergo apud illos hoc potuit. Cur
 » igitur idem usus apud nos idem non possit? Nichil quoque eodem
 » modo scribo & profero ductus authoribus & rationibus quas su-
 » pra dixi. Atque hæc quidem Leonardus. Contra quem si & ego
 » rationes meas attulerim, nemini uideri debet memoriæ eius iniu-
 » riam à me fieri, ad quod me non uoluntas, sed susceptæ materiæ
 » necessitas traxit. Nam ut famæ eius detrudere uelim, non est uere-
 » cundia meæ. an qui uiuentium nemini unquam detraxi, detraham
 » Leonardo? qui ante quidem mortuus est, quàm ego ad grammaticum
 » fuerim deductus. Ut igitur ad rem ipsam ueniam, neq; à Petrar-
 » cha, neq; à Dante, neq; à Boetio, neq; à Colutio auctoritas quæ-
 » da erat Leonardo, quorum scripta (de his enim quæ Latinæ scripse-
 » runt loquor) tam parua præ se ferunt Latinæ linguæ cognitionem,
 » ut non modo parum Latine, sed ne grammaticæ quidem sæpenu-
 » ro loquantur, quod qui non credit eorum libros inspiciat. Quod au-
 » tem inquit, quis ita loquitur, ut dicat mihi præter ineptos quosdam q
 » ostentare se uolunt antiquarios esse, nec intellegunt ita proferri ab se
 » hanc dictionem mihi, ut Iudæi, & Chaldei magis quàm Latini ui-
 » deantur. Nam ille quidem nationes sic proferunt coincidentiam earum
 » uocalium ut ab imo pectore aspirationem deducant, nec tam lingua,
 » & labijs, quàm gutture loquuntur. Hæ rationes, quod pace eius li-
 » ceat dicere, indignæ sunt Leonardi. Nam si Latinæ linguæ instituta
 » repetantur, concessum est nobis Latinis aspirare uocalibus tantum, con-
 » sonantibus uero non, nisi in Græcis, & barbaris uocibus, ut supra
 » dictum est. & dicitur inferius. & Cicero docet, affirmatq; Quinti-
 » lianus. Ergo cum Latini uocalibus tantum aspirent. Græci autem &
 » barbari etiam consonantibus, uidetur potius Iudæus, & Chaldeus
 » is esse qui mihi per E' pronuntiat aspiratum. Nam qui mihi dicit à la-
 » tinitate non recedit, qui mihi discedit à ueteri, & probato Latino-
 » rum instituto literæ C' non aspirantium, ac nisi Græcorum obsta-
 » ret consuetudo consonantibus aspirantium, uideretur in eo Iudæus
 » esse, & Chaldeus. Cum Iudæi & Chaldæi consonantibus familia-
 » rissime aspirent. Itaq; si Leonardo credatur cum dicimus uehemens

comprehendo aha trahatur, uehatur, Iudæi erimus, & Chaldæi, nõ
 Latini. Iudæus ergo Plautus qui Ohe, & Aha protulit, qui tantum
 abest quominus dicatur Iudæus, ut linguæ Latine pater habitus sit
 à ueteribus. Iudæus etiam & Chaldæus Virgilius nostrorum poe-
 tarum maximus qui dixit.

Deniq; quid uesper serus uehat.

Iudæi tot linguæ Latine authores, quos mihi pronuntiasse constat, et
 nihil, & nihilum. Coincidentiam protulit Leonardus, quod uerbum
 nec latinum est, nec si latinum esset, significaret id quod Leonardus
 putat. Grammatici & alij docti uiri Hiatum appellant, aut uocali-
 um congeminationem, utrunq; Latine Cicero etiam hiare dicit. Co-
 incidentiam quis doctus unquam dixit? sed ne coincido quidem.

Quod si quis proferat, puto dicit structum esse, ex con & incido.
 cuius significatio quæ sit, Virgilius docet.

» Atq; mala uites incidere falce nouellas. Quod si sit nõ significabit
 » coincidentiam, qd Leonardus arbitratus est, Sim fieri uelit ab incido, ut
 » Incidit in Syllam cupiens uitare Charybdim. Nec et coincidentia de
 » uocalibus recte dicitur. neq; n. literæ incidunt, aut feruntur casu. Quid?
 » qd particula con nunq; præponitur uerbis, quæ composita sunt ex præ-
 » positione In. nemo unquã dixit Coinuenio, Cohinæro, Coinhabito,
 » Coindoleo, Coinfero, aut aliud huiusmodi. quamuis Coinquino di-
 » xerint. Nam Inquino, aut simplex uerbum est, aut si est compositum,
 » minus apparet eius compositio. Verbum enim illud ex quo gram-
 » matici quidam trahi uoluerunt hoc uerbum Inquino, ne temporibus
 » quidem Ciceronis erat in usu. Id autem fuit cunio, dicebant
 » cunire. stercus facere. Meum tamen iudicium est, Maiores illos non
 » coinquinare, sed conquinare dixisse, sicuti conuenire, & conferre, ac
 » temporum ruditate effectum esse. ut pro co, quod erat Conquino di-
 » ctum sit Coinquino. Tolerabilius erat si dixisset Concidentiam, à
 » uerbo concido, quod fit ex Con, & Cado, Cadis, quamuis neque
 » hoc usquequaq; fuisset Latine dictum, neque enim cadere dicuntur
 » aut uocales, aut consonantes cum eadem gemmantur. Ad hæc aspi-
 » ratio uocali præposita non tam crasse sonat Latinis pronuntiantibus,
 » quàm Chaldæis, nec oportet ut ab imo illam pectore deducamus,
 » ut ipse dicit, neq; enim aut Heiulamus, aut suspiramus. cum aspi-
 » rationem efflamus, sed ultimo eam palato linguæ ictu explodimus,
 » neq; propterea Chaldæi sumus, aut Iudæi, cum illi suo nos nostro
 » more sic aspirationem ut quasdam etiam literas proferamus. Nam
 » non omnes nationes eodem modo natura affectæ sunt ad pronuntia-

dum. Subdit his, Si igitur & usus hoc habet & doctissimi homines
 nostræ uel superioris ætatis id obseruauerunt, cur ipse mihi non pu-
 tem obseruandum? Sic intulit si usus hoc habet & doctissimi homi-
 nes id obseruauerunt, tanquam usus id uellet, et doctissimorum homi-
 num consensus accessisset. De usu autem atq; consuetudine loquendi.
 Quintilianus hoc sentit. Constituendum in primis id ipsum quid sit
 quod consuetudinem uocemus, quæ si ex eo quod plures faciunt no-
 men accipiat periculosissimum dabit præceptum, non orationi modo,
 sed quod maius est, uitæ. Vnde enim tantum boni, ut pluribus quæ
 recta sunt placeant? Igitur ut uelli & comam in gradus frangere,
 & in balneis perpotare, quælibet hæc inuaserint ciuitatem, non erit
 consuetudo, quia nihil horum caret reprehensione. At lauamur, &
 tondemur, & conuiuimus ex consuetudine, sic in loquendo, non si qd
 uitiose multis infederit pro regula sermonis accipiendum erit. Nam
 ut transeam quemadmodum uulgo imperiti loquuntur, tota sæpe
 Theatra, & nomen Circi turbam exclamasse barbare scimus. Ego
 consuetudinem sermonis uocabo consensus eruditorum, sicut uiuen-
 di consensus bonorum. hæc Quintilianus. Non accessisse autem con-
 sensum eruditorum manifestum est. Si quidem (ut dixi) Dantes, & Pe-
 trarca, & Boccacius, & Colutus eruditi non fuerunt. Quippe cū
 sæpissime labantur etiam in grammaticis, & ipse eos quodam in loco
 irrideat, & contemnat, quos tu mihi Dantes, quos Petrarca nomi-
 nas? Ante hos etiam aliquod seculis nemo fuit quem literatum iure
 possis dicere, quo tempore hic, & alij errores passim multi, & ma-
 gni inoleuerunt in lingua Latina. Vsus, inquit magister, & dominus
 est sermonis nostri. Si hunc quem dicit usum secutus ipse fuisset, quæ
 homines sui temporis sequebantur. haudquaquam multo quam Boccacius
 & Petrarca fuisset elegantior. Quinimmo si usum imperitæ plebe-
 culæ secutus fuisset, non tam mihi quam nunc dixisset. Nam illa æta-
 te, ut hodie Galli, & Hispani, maior Italiae pars mihi dicebat sine
 aspiratione, idq; etiam nunc in multis durat, quo maxime modo eui-
 tare poterat, ne Iudæus, aut Chaldæus uideretur. Cum mihi, inquit,
 dixerunt ueteres non rationem secuti sunt, sed uoluntatem usus. Mi-
 hi quidem uidentur rationem fuisse secuti. Cum fugiendi hiatus gra-
 tia aspirationem huic uoci interiecerunt. Nam Hiatum uitare in lo-
 quendo ratio est, & magna quidem ratio. Cuius studium pristis illis
 tantum fuit, ut Mederga pro me erga dicerent D' adiecto, & redin-
 te grare, ne uox hiulca esset. unde dicimus Redeo, Prodeo. Quin etiã
 Plautus ut Hiatum hunc fugeret, inter dictiones quidem disiunctas
 D' immisit,

D' immisit, & sine tedarbirro, pro eo quod est sine te arbitro dixit.
 Nec uoluntatem usus secuti sunt cum mihi dixerunt, aut usus causa
 aspirauerunt. sed aurium aquarum, ut Cicero inquit, iudicium su-
 perbissimum est, quod quidem latina lingua sic obseruat, nemo ut tā
 rusticus sit, quin uocales nolit coniungere, Vitare igitur concursum
 & Hiatum, authore Cicerone, non est propter usum, sed propter au-
 res, ne illæ offendatur, quæ si offenduntur, cum in dicendo. uocem fi-
 nientem in uocali sequatur uox a uocali incipiens, non sine ma-
 gna ratione, & ut ne offenderentur aures, huic uoci mihi, & nihil
 & Vehemens, & Prehendo in quibus uocales eadem concurrunt,
 & hiant, aspirationem interiecerunt ueteres, idq; non usum secuti,
 sed aurium uoluptatem. Ratio, inquit, ut analogia ostendit non mi-
 hi sed mihi dicere iubeat. ut enim me te se, sic etiam mihi tibi sibi
 erat dicendum. Quæ hic analogia sit, ego nullo modo intellego.
 Cum analogiæ proprium sit referre id quod dubium est, ad aliquod
 simile de quo non quærat, ut incerta certis probet. Comparat au-
 tem extremas maxime syllabas, ut Species, Speciei, Speciem, Facies, Fa-
 ciei, Faciem, Tegetes, Tegetis, Tegetem, Seges, Segetis, Segetem. Gaudiū,
 Gaudiij, Gaudio, Studium, Studij, Studio. Tu Tui Tibi, et Suis inueni-
 retur) Sui Sibi. Ego autem, & tu, quam similitudinem habeant igno-
 ro. In nominatio enim ego nulla omnino est litera earum quæ sunt
 in nominatio tu. Alterumq; habet rectum casum monosylla-
 bum. Alterum duarum syllabarum. Non igitur quod sonarent me-
 lius tibi et sibi, quam mihi usus aspernatus est, ut Leonardus dicit, nec
 analogia id est proportio id exigebat ut mihi diceretur. Casus autem
 hi mei uel Mis, Mihi non dicuntur a recto in quibus Latini uel græ-
 eos imitati sunt, uel sic a principio locuti. Vsus ergo, inquit, qui tunc
 dominus fuit, etiam hodie dominus est, eodem reuoluimur. Vsus est
 doctorum hominum consensus. Sed postquam usus præpotens est, ut
 ipse inquit, & potest improbare quod tunc probauit. Cur ipse reli-
 cto usu sui temporis conatus est imitari ueteres scriptores? Illi dicunt
 hoc accedit mihi ad gratiam, cur ipse relicto hoc uerbo gratiam
 non dixit accedet mihi ad complacentiam. quæ dictio sic adducta est
 in consuetudinem, ut uix aliud uerbum sit usitatus. Sunt & mille
 huiusmodi, puto propterea non dixit complacentiam, quia nec apud
 Ciceronem, nec apud quempiam Latinorum scriptorum id uerbum
 inuenit, quanquam uulgo usitatum esset suo tempore. Non est igitur ue-
 rum qd usus possit omnia, nisi cum eruditis uiris quippiã placuerit.
 Sed qui in alijs usum hominum suæ ætatis contempsit, aut non secu-

tus est in multis cur in hoc uno probauit adeo, ut di gladiari pro ea uoluerit? quod nec Carolus, nec Varinus, nec Ambrosius, nec Philephus, nec Antonius panhormita eruditi omnes uiri, & eius aequales inquam probauerunt. Nonne inquit optime dicebant antiqui & pessime. Aliud est mutare literas, aliud adijcere. Sed nulla sit in hoc contentio, transeamus ad reliqua. C' uero literam quam nos inquit, hodie mihi interponimus, antiqui locis quibusdam interponebant nulla cogente causa praeter sonum, ut sicubi, necubi. An quae so parua causa est sono consulere, sed alia quoque illos mouit causa quod ille dictiones sicubi, Necubi, Alicubi, si absque C' scribantur, uideri possunt non esse iunctae, sed separatae, adita fuit igitur litera C' ut quasi uinculum quoddam eas necleret, et colligaret. Nihil, inquit, eodem modo scribo & profero ductus authoribus et rationibus quas supra dixi. Sic concludit tanquam magnis se nixum authoribus, ac ueris additis etiam rationibus id facere ostendisset. Quam uere autem fuerint eius rationes illud declarat. Quod nemo eum non modo est doctorum numero, sed ne est scholasticorum turba, aut tunc se cutus est, aut hodie sequitur. Haec habui aduersus Leonardi opinionem quae necessario dicitur. Plura afferre desisti, ne uiderer subtilior, copiosiorque, quam oportebat in rebus praesertim minimis. Dicit hic aliquis cur cum fere ab omnibus mihi, & nihil pronuntietur, non eodem modo etiam scribatur? Ratio haec est, quod non semper ut loquimur sic scribimus, pronuntiamus. Amurcam, et Caietam, et Cneum, et curcilionem, sic ut quae inscribendo est littera C' fit G' in pronuntiendo. Pronuntiamus obsidem, et obsequium, et quae nunc scribimus B' contra maiorum instituta, in pronuntiendo tamen non B' sed P' sonat. Igitur cum usus, eruditorumque fere consensus in his uocibus mihi, nihil nihilumque C' aspiratum pronuntiet, in scribendo uero C' abijciat, et aspirationem tantum retineat, censeo hoc seruandum esse ut absque C' scribatur semper, quamuis a multis pronuntietur cum C' malim tamen absque illo si fieri possit ut paulatim ad rectam, latinamque pronuntiationem redeamus, quod ego libenter facio. Quod se non dabitur impetrare, ut Cicero de se dicit, usum loquendi populo concedamus, scientiam nobis reseruemus, ut si in loquendo a uera latinitate deflexerimus, non deflectamus etiam scribendo. Erat uere recundiae meae quod ipse confiteor aduersus hanc Leonardi opinionem nihil omnino dicere, contentusque esse poteram illa praecipisse, quae ratio postulabat. quod profecto fecissem, ni me metus quidam inuasisset, ne si & mihi, et nihil absque C' protulerem, ut maiores nostrae fecerunt, & ego libenter obseruo, iudaeus aut chaldaeus Leonardum

conuincat sententia. Frustraque tot annis contulerim faciendis uerbis, in quibus multo quam in oratione soluta exquisitius subtilius, atque cautius literarum soni attendendi sunt, & earum contentum consulendum.

De litera C'

LITERAE C' apud nos adeo tenuis, atque exilis sonus est, ut ea aspirata, uocalique iuncta uix sonet crassius, quam apud graecos uel quod elementum idem est, quod apud nos C'. Hanc literam in latinis dictionibus aspirationem non habere superius a me dictum est. quamquam aliquot dictionibus usus aliquando aspirarit. Nam si uetustos codices inspexerit, fere in omnibus pulchrum, sepulchrum, lachrimor aspirata inuenies. Catulli enim ueronensis ac Ciceronis temporibus erupit abusus quidam aspirandi. Nam & Praechonem, & Chenturionem, & Chenturiam, & Choronom quidam malebant. Cuius enim rei etiam meminit Quintilianus, idque damnasse Catullum suo quodam epigrammate tradit, quod & si integrum apud nos hodie non exstat, ex uno tamen, atque altero illius uersiculo facile potest intellegi. Reprehenditur enim quidam qui.

- » Chommoda dicebat, si quando commoda uellet
- » Dicere, & insidias acrius insidias, Et de eodem.
- » Et tum mirifice sperabat se esse locutum.
- » Cum quantum poterat dixerat hinc insidias.

Vides igitur quosdam contra omnem rationem uoluisse Chommodum cum aspiratione pronuntiare, nec non & Hinc insidias, & Hionium, ut hic idem poeta eodem irridet epigrammate.

- » Ionios fluctus postquam illuc appulit ipse.
- » Non iam Ionios esse, sed Hionios.
- » Ciceronis etiam uerba sunt haec. Quum ego ipse cum scirem ita maior res locutos esse, ut nunquam nisi in uocali aspiratione uterentur, loquebar sic ut Pulchros, & Cethegos, Triumphos, & Chartagine aliquando, idque sero conuicio aurium, cum extorta mihi ueritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruauit, Orcinios tamen & mathones, chepiones, sepulchra choronas, lachrimas dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. Veteres autem Latinos tantum uocalibus ac parassime quidem aspirasse, Illud etiam docet, quod est dictionibus quas a graecis accepissent, detrahebant illam. Hinc est quod hodie quoque et Arcere, & agnum sine aspiratione scribimus. Festus enim multum uerbum arceo duci a graeco ἀρκεν coercedi. Namque potestatem penes illos esse, qui in magistratu consti-

tuti sint. Agnum autem dici quod pura affet hostia. Est enim *ἀγρὸς* purus. Quid? quod Architectum sine aspiratione protulerunt. et cære uerbum salutandi, unde & Cere nomen oppidi. Et Arrippus & Arippe, quæ fuit urbs Marsorum lacu fucino postea absorpta, ea scilicet ratione, quod ut idem festus ait. Antiqui nostris frequens mos fuerit illā demere. Sed ut ad rem redeam. Nullā ego rationē eē uideo cur hodie C' subsequente R' aspiremus in his nominibus Lacrimor, Simulacrum, pulcrum, & Sepulcrum aspiratione notemus. Quamquam nec me latet Gellium asseuerare ueteres id fecisse studio, & exemplo linguæ atticæ, cuius uerba sunt hæc. in secundo notium atticarum H' literam siue illam spiritum magis, quàm literā dici oportet, inferebant eam ueteres nostri plerisque uocibus uerborū firmandis, roborādisq; ut eorum sonus esset uiridior uegetiorq; atq; id uidentur fecisse studio & exemplo linguæ atticæ. Satis enim notum est atticos *ἰχθυὶν* piscem, *ἄμαξον* currum, & multa itidem alia atra morem gentium græciæ cæterarum inspirantis primæ literæ dixisse sic Lacrimas, sic Sepulchrum, sic Ahenum, sic Vehemens, sic Incohare, si Helluari, sic Hallucinari, sic Homustum dixerunt. In his enim uerbis omnibus literæ, seu spiritus istius nulla ratio uisa est, nisi ut firmitas, & uigor uocis quasi quibusdam neruis additis intenderetur. Hæc Gellius. Sunt tamen qui opinentur Lacrimas à græco duci quod minime uerum est. Sunt enim Lacrimæ dictæ quasi lacerime. Ex animi enim laceratione lacrimæ cuntur. quod Iuuenalis innuit cum ait.

Mollissima corda humano generi dare se natura fatetur

Quæ lacrimas dedit. Subdit etiam.

Naturæ imperio gemimus.

Ciceronis etiam & Gellij uerba quæ à me posita sunt declarant hanc uocem latinam esse non græcam, ut quidam arbitrati sunt. Est autem Simulacrum dictum à simulando, sepulcrum à sepeliendo, quemadmodum ab inuoluendo Inuolucrum. & à lauando Lauacrum. Nam quod sepulcrum sit compositum ex se particula & nomine pulcrum, parum mihi placet. Pulcrum enim quod polcrum ueteres dixerunt, dicitur à pollendo id est quod polleat forma. ut magis igitur in his quàm in Lauacro, & inuolucro aspiratione utemur. uicat tamen usus cui uix repugnari potest, ut pulcher in primo, & quinto casu cum aspiratione & pronuntiemus, & scribamus. Ex alijs quas dixi uocibus ferè doctorum consensu abiecta est aspiratio. Natura autem non inesse eam huic nomini pulcher docere hoc sa-

eis potest, quod diminutiuum eius absq; aspiratione est pulcellus, pulcella, pulcellum. Rationabiliter enim ut alacer, et uolucer, sic et pulcer dicere debemus, quod Antonium Panhormitam dicere semper aduer ti, omnisq; uetus schola idem sensit, Sed quid agis? accessit consensus doctorum hominum cui difficile est non assentiri. Quemadmodū autem ab eo, quod est uolo, uolas fit uolucer, quod quidem aspiratione caret, ita à pollendo pulcer, quod forma polleat. Vidi & in quibusdā inscriptionibus nomen pulcher cum aspiratione scriptum ex abusu illo Ciceroniani temporis quamuis latinæ linguæ regula minime id toleret, & tam ueterum latinorum, q̄ patrum, auorumq; nostrorum temporibus huic uoci minime fuerit aspiratum, ut dixi. In Sepulchro autem Simulacro & Lacrimis aspirationem minime scribemus, quoniam usus ipse non obtinuit, ut sicut in nomine pulcher aspiracionem proferamus. nec necessitas ulla nos cogat ut eam cum aspiratione scribamus. E' Corona autem Cepione, Centurione, & præcone iam pridem eiecta est aspiratio. Nam Corona, ut grammatici dicunt, aspiratione caret, siue à choro dicta sit, siue quod honoret eum cui imposta est Carthago et carthaginensis, quoniam græci non aspirant primæ literæ, nec nos quidem aspirare debemus, præsertim cum apud nos nemo doctus aspiret, & latina regula aspirationi repugnet. Hæc litera ut dixi apud græcos habet propriam figuram cum aspirata est quæ χ' dicitur, ea nonnunquam in σ' uertitur, ut cum ex cheta setam fecerunt. nonnunquam in Γ' ut in hoc nomine Galbanus, cuius prima litera apud græcos est χ', aliquando et abijcitur. ut cum pro chlæna quæ est genus uestis, læna dicitur, ut apud Iuuenalē.

Non audent homines, pertusa dicere læna.

Sed iā ad uoces ipsas ueniamus in quibus literæ C' aspirare oportet.

Ch' ante A'.

IN Principijs igitur dictionum quas à græcis accepimus, recipit aspirationem, C' ante omnes uocales. Et ut primum de ijs dicam, quæ ante A' eam exigunt. aspirare conuenit. Chaos, Chaon. à quo Chao nia pars epiro olim sic dicta. Chabrias proprium ducis Athenensis, Chalcas, Chalcidensis, Chalcidicus, Chalcedon urbs Asiæ. Vocata est etiam pallās Calcedonia, cuius nobilissimum templum fuisse traditur in agro lacedæmonio. Chalcis auis, Chalcidius nomen propriū. Vidi, & nomen proprium Calchedonius habere aspirationem post C' in secunda syllaba, non in prima. Est autem monumentum Salerni his uerbis. C. LVCIO CALCHEDONIO. Chalestra urbs Thessaliæ. Chalinus nomē propriū, significat autē Frenū. Calinus q̄

fuit, statuarius caret aspiratione. Chalybs genus æris, & Chalybes populi. Vnde Chalybs. Chalaius Apuliæ fluvius. Chalaχias lapis. Chaldæa regio quædam habet diphthongum æ. Calède sunt absq; aspiratione. Fiunt enim à uerbo καλέω, id est conuoco, Chamæleon animal, & genus herbæ. Habet diphthongon Aë in secunda. Sūt qui falso putent non habere aspirationem Chananæus ab oppido Iudæe, habet eandem diphthongum in penultima. Chamæcyssos genus hederæ, quod humiliter serpat, habet diphthongum Aë et u', Character Characterisimos, id est designatio. Charādæi populi iuxta pontum. Charites quas latine gratias uocamus quæ sunt A glaiā Thalia et Euphrosyne. Charydemus, Chariaphas, Charilaus, Charinus. Carus, Cara, Carum aspiratione caret, ut antiquæ inscriptiones ostendunt. Est enim aut latinum nomen, aut licet à græco χάρης ductum sit, aspirationem non retinuit, cum eo tempore acceptum fuerit à latinis, quo uocalibus tantū aspirabant. Ergo multis in sepulchris uidi scriptum nomen Charissimus non C' litera sed K' quod probat græcum esse nomen. Fortasse ductum est à χάρη quæ dictio græce est caput. Quid enim capite Carius? ut sit Carus quasi capitalis, id est eius pretij cuius est caput. Charta, Chartilago, Charibdis, Charmilus. Charon. Charmandrus, Charopes, et Charopus, Charondas, Chalcon. Charaxes Scamandronymii filius, Saphus frater Caropæus quem fuisse tradunt Herei patrem exigit. diphthongon oe' ante ultimam syllabam, Charismus, Charmosyna nomen proprium, genus serici Charmosynum nunc dicitur, ex eo uidelicet quod aspicientes delectet. est enim χάρμη gaudium, & uoluptas. Chasma hiatus, & uo rago neutri generis, At Caranus morbus, quem latine cancrum dicunt, & Calypso. & Caunus Byblis frater aspirationem non habent. Itemq; Carmelus, & Carmelion mons.

Ch' ante E'.

ANTE E' quoq; utimur C' aspirato in his, Schedius proprium hominis. Schedia genus nauigij quod ex trabibus tantum inter se nexis factum erat. Vnde & mala poemata uolunt Schedia fuisse appellata. Chelys, Chelæ. Sunt autem Chelæ signum cæleste. Chelas enim scorpionis brachia dicimus. Schema figura. Prisci Latini absq; aspiratione pronuntiabant. Vnde uetusti codices Plautini habent scriptum cum seruili schema sine aspiratione, id est habitu. Schesis orationis figura quædam. Chelydon irundo. Chelydonia herba, Chelonophagi populi dicti à uescendis testudinibus. Cherronesus Chersonesus peninsula, Chersidamas nomen proprium. Chessydros genus serpen-

tis habet u', Chære uerbum salutandi, Chærea. Chærestatus, Chærephon, Cherecrates, Cheronea oppidum in quibus æ' diphthongus scribitur. Chemnis egypti Rex. Cheospes, etiã egypti Rex qui celeberrimam illam pyramidem struxit, habuitq; in ea tam multa hominum millia, opus illic tot annis factum, ut pro apio, tepa, hallio expensa fuerint mille & octingenta talenta. Choenix, & Choenia genus mensuræ æ diphthongon habet. Similiter schœnobates, græce χοι' ον funiculus, unde Sahoenobates artifex ludendi in funiculo. Chephren Aegypti Rex.

Ch' ante I'.

IN QVIBVS Autem utimur C' aspirato ante I' nomina sunt hæc, Chidnæi populi iuxta pontum. Chidorus Macedoniae fluvius. Chione, Chilon unus è septem sapientibus, dicunt græci χείων labia per ei diphthongon scribentes, unde Chilonos cognominati sunt à magnitudine labiorum. Cilones uero sine aspiratione dicti fuerunt illi, quorum frons erat eminentior. Chilia mille. unde Chiliarchus qui mille præest militibus, id est tribunus. Chimæra monstrum cuius prima corripitur, & habet Aë' diphthongum in media. Estq; Chimæra latine capella, chimæra mons Lyciæ. Significat græce χείμη χειμὸς nos per ei. idem quod hiemalis. At Cimmerius non habet aspirationem, geminatq; literã M' Cimmerij autem frigoribus occupatas terras incoluerunt, quod declaras Tibullus ait. cū de Ulyssæ loqueretur.

- » Cimmerion etiam obscuras accessit ad arces.
- » Quers nunquam cadente dies apparuit ortu.
- » Seu supra terras phæbus, seu curreret infra.

Inter Baias etiam, & Cumas conuallis fuisse dicitur, quæ cum esset satis edito iugo clausa, neque matutino, neque uespertino tempore radijs solis contingeretur. Hanc Regionem qui incoluerunt uocati sunt etiam Cimmerij. Vnde & apud eundem poetam legimus Cimmerios lacus, id est auernales. Fuit enim Cimmerium oppidum finitimum Auerno lacui, cuius ueteres scriptores meminerunt. Chironomia Idest lex gestus. ut Quintilianus asserit, & manuum motus. Vnde Chironomantem dixerunt. Est enim græce chir per ei manus. unde Chirotechnia, & Chiragra morbus. & Chirodita uestis, Chirurgus, et Chirurgicus, Chirographum quoq; et Chiromania diuinationis species. Chirade insula Iapigiæ. Chiron habet aspirationem fuit Centaurus, & Achillis magister. Chytrapos tripes in quo collocatur ad ignem olla habet u'. Schisma scissura, dissensio. Chius insula cuius prima græce corripitur, cum prima possessiui, Chius

Chia Chium producat, ut uinum Chium, & populus Chius.
Horatius.

- » Quid tibi uisa chios bullati notaq; lesbos.
Vides primitiuum habere primam breuem, quam possessiuum ha-
bet productam. ut apud Tibullum.
- » Vos modo fumos ueteris proferte phalernos.
Consulis, & chio soluite uincla cado.
Cylindrus aspiratione caret, & habet u' est lapis dictus à uerbo
κυλῆν idest uoluere, de quo Virgilius.
- » Area quam primum ingenti est æquanda cylindro.
- » Et uertenda manu & creta solidanda tenaa.

Ch' ante O'.

ANTE O' aspiramus C' in his choaspes fluius, Cholera, Chole-
ricus. Est enim Chole fel, & bilis. Cholos, ira. Schola, Scholasticus,
Chorus, Choraules, Choreia, Choralista, Choriambus pes metricus.
Chorda, Chora oppidum, Chorasmius nomen proprium, et Chorasmi-
Asiae populi. Male qui aspirant Corymbus. Corylus, Corydon, Co-
ryphas, Corybantes, Costum. Couis ab insula Co, Cora quod est pro-
prium Rhetoris, quæ omnia aspiratione carent. Itemq; Collybus ge-
nus monetæ, & Collossus. Colus, Colurus, Colax nomen parasiti ab
assentando. est enim κολακώω adulator. Cholas tamen choladis aspira-
tionem habet pro eo quæ significat uiscera, & intestina apud græcos.

Ch' ante V'.

ANTE V' dictiones nullas habemus in quibus C' aspiremus ad pri-
mas syllabas. nã Curetes non aspiramus.

Ch' ante A' in medijs, & ultimis syllabis.

- MEDIAE quoq; & ultimæ syllabæ in quibusdã dictionibus habet
C' aspiratum: ante A' quæ sunt Michael, Achæia pars Peloponnesi
Achæicus. Ichaira quæ fuit leucippi filia, hæc eiusq; soror phœbe
ab Ida, et Lynceus Aphareus filius amata dicuntur, eas cū Leucippus
pater Idæ, ac Lynceus spondidisset nuptiarum die Castor, ac Pollux ra-
pere conati sunt. Nã et hi uocati ad nuptias uenerat. Et eni Aphare-
us, ac Tyndareus fratres erant, quæ res pugna inter illos concitauit.
Machaon Aesculapij filius quæ cū Podalirio fratre Agamemnona secum
Philoctetæ uulnus sanasse proditum est. de quo apud Propertium.
- » Tarda Philoctetæ sanauit crura machaon.
Orchades insulæ Oceani, & oliuæ genus, vnde apud Virgilium.
- » Orchades & radij & amara pausia baccæ. Sunt autem dictæ à
testiculo cuius similitudinem habeant. Est enim ὄρχας testiculus. Is-

chagoras Panchaia. unde Panchaicus. Oechalia de qua Ouidius.
Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris. Oechalius flu-
uius. Bacchanalia Archander proprium hominis fuit socer danai.
Lachana numeri pluralis comprehendit omnes genus holeris. Ori-
chalcum genus metalli. Bocharos turcarum dux temporibus Iusti-
niani. Leochares nomen sculptoris. Epicharmus poetæ. Epicharida ge-
nus nauiculæ. Anacharsis nomen philosophi. Ancharius nomē pro-
prium quod uetus testatur epigramma. D. M. MARCIAE MAR-
CIANAE ANCHARII. Proculus, & proculianus matri san-
ctissimæ. Acharne maximum olim Attice oppidum. Ar' Acharnania
aspirationem nõ habet, quàm habent hæc Mechanicus. Zacharias,
Cachasmos risus solutus. Achatus proprium, cuius media breuis est.
Achates æneæ comes, Pirricha genus ludi. Tetrarcha, Monarcha, Po-
liarcha, Patriarcha. Concha, Calchas, Apocha, Pascha, Dragma,
quidam loco ch' G' scribunt. Mastica genus gummi. Mœcha adulte-
ra. Tabracha Africæ fluius. Carucha uehiculū, Tycha Nympha.
Proseucha domus mendicantium est, græce προσευχή obsecratio. Bo-
milchar nomen punicum. Rachab, & Achaz hebræa nomina.

Ch' ante E'.

V T I M V R etiã C' aspiratio ante E' in his Achæus in quo scri-
benda est diphthogus æ. Spercheides à Sperchio flumine. Echeclus,
Echecrates, Archedicus. Archedice filia Hippie Atheniensis tyranni
quæ à nobis dicitur Carthago, græce dicitur κερκεδών Archegetus
Apollo cuius templum celeberrimum fuisse ante Naxos Siciliæ oppi-
dum memoriæ proditum est. eq; eius ara qui nauigaturi essent. ora-
cula solitos petere. Archelaus. Achelous Epiri fluius. vnde Ache-
loius, et Acheloides. Enceladus unus è gigantibus aspiratione caret.
Rhachel Iudæum nomen. Archemolus proprium uiri. & Arche-
morus in cuius honorem celebrabantur ludi nemeæ. Apud nemeam
autem dicitur Hercules Leonem occidisse. Fit autē à nemeæ nemeæus
sicuti à Tegeæ Tegeæus, quæ uoces habent geminū e' quod ideo nota-
re hic uolui, quod multi dum putant habere unum tantum e' errant
in quantitate syllabæ. Fieri autē ab eo quod est Tegeæ, Tegeæus Pro-
pertius declarat cum ait.

- » Ergo musarum, & Sileni patris imago fictilis.
» Et calami pan Tegeæe tui, Qui uocatiuus cum habeat triplex
è declarat nominatiuum habere duplex e'. Similiter apud Virgi-
linum in primo georgicorum.
- » Assis o' tegeæe fauens. Vocatiuus ille triplex habet e'. In quo

grammatici quidam falluntur arbitrati uocatiuum illum non quatuor, sed trium esse syllabarum. Quinetiam in hoc peccant, quod primam producant syllabam, cum sit breuis. Nemeæ habet primam breuem, ut apud Virgilium.

¶ Vastum nemeæ sub rupe Leonem. Et similiter apud alios poetarum, eius possessiuum primam quoque corripit, ut apud Nasonem.

¶ Nempe sub his etiam pestis nemeæa lacertis. Si quis hoc possessiuum trisyllabum fecerit, errabit in quantitate primæ syllabæ. Echepolus nomen proprium. Echemmon unus ex Priami filijs. Machæra genus gladij à quo Macheriphori gens Thraciæ. habet etiam machæra diphthongum æ. Epicheyema syllogismus quo utuntur maxime oratores. Acheron fluius infernus dictus à tristitia. *ἀντιω* enim doleo, et *ἄνγω* significat. Est et Acheron fluius Thesprotidis. Acherusia palus. Acherras proprium hominis. Acherontia oppidum Apuliæ, unde Acherontinus. Echenes proprium uiri phæacis. Arcefilas uero, et Arcefilus aspiratione carent. Archetypus, Archetimus, et omnia quæ sunt ab eo, quod est ἀρχῶν aspirationem exigunt. Ochesius cuius filius Periphæus à Marte occisus dicitur. Onchestus auus Hippomanis. Carchesium poculi genus et pars mali naualis. Orchestra locus in theatro è quo spectabat nobiles, quod significat Iuuenalis cum à t.

¶ In tertia, orchestram et populum. Vitruuius quoque de eadē ait.

¶ In orchestra autem senatorum sunt sedibus loca designata, et eius pulpita sit ne plus quinque pedum. Græci ducunt hoc nomen à uerbo ὀρχομαι quod significat salto. Sunt tamen qui opinentur Orchestram dictam ab urgendo, ut orcus et urceus quod urgeat, idest capiatur spectatores, quod si est, aspiratione carebit. mea sententia orchestram à græcis mutuati sumus. Onchestus locus in quo Neptuni templum fuisse Homerus refert. Euficheus nomen proprium. Extat epigramma his uerbis scriptum M. AVRELIVS EUFICHEVS. SERA VICELIA RVFEN. HANC SEDEM VIVI SIBI POSVERVNT VNO ANIMO LABORANTES SINE IVLIANO FILIO LO. Sicheus, qui sua lingua erat Sicharbas. Trochæus pes metricus, recipitque diphthongum AE. Similiter Manichæus, unde Manichæorum secta, et Mardocheus. Laches, Lachesis, Paches, Tarchetius nomina propria. Astyoche Nympha è qua dicunt poetae Herculem suscepisse Telepolemum, qui fuit dux Rhodiorum, qui ad Troiam profecti sunt, ex eademque Martem suscepisse Ascalaphum, et Ialmenum, Synecdoche,

Psyche. Andromache uxor Hectoris, Nam quæ Persei uxor fuit, ea Andromede dicta est, Ferunt enim Cassiopeam eius matrem elatam formæ raritate, præposuisse se Nereidibus, quod ægre ferens Neptunus cetum immisit, qui oram omnem Aethiopiæ uastaret. Quam tantam calamitatem, ut auerteret Cepheus et Neptuni iram leniret. Andromedam filiam catenis ad scopulum alligatam ceto deuorandam exposuit, quæ aduentu Persei liberata est, et in matrimonium ab illo dicta. Unde apud Propertium.

¶ Non hic Andromedæ resonant pro matre catenæ. Filia enim pro matris crimine in piaculum expostulata oraculo fuerat, quæ postea in cælum translata est, et in stellas uersa.

Ch' ante I'.

ANTE I' etiam aspiramus C' in his Anchialus nomen oppidi, et item uiri Bacchiadæ qui è corinθο in Sialiam exules profecti sunt. Malachias uiri proprium, et Dicearchia oppidum Campaniæ dictum à cultu et principatu iustitiæ. Posteriores Puteolos appellauerunt. Hyperiochides uiri proprium, et Eutyichides, et Leotyichides. Simichida nomen pastoris, brachium Dyrrhachium urbs, ante Epidamnus dicta. Dulichium v. Lyffis insula, unde Dulichius. Hemistichium dimidius uersus. Stichius nomen proprium. Eustochium. Antiochia, Antiochius, Archiater, Archidamus, Archimedes, Archiepiscopus, Archigenes, Archigallus, Anchilia nomen oppidi. Bacchylides nomen poetæ habet u'. Fuit autem Chius, ac de cognatione Symonidæ Poetæ Lyrici, et ipse quidem Lyricus, Aeschines, Aeschylus habet u', et Conchylia ut multis placet. Archippus hoc nomen uetustissimum sine aspiratione protulerunt, ut dixi. Archimagrus Cocorū præfectus, seu coquinæ magister, Archipolemus Auriga Hectoris. Oligarchia principatus paucorum. Monarchia unius. Polyarchia multorum. Tetrarchia, Archias. Fiunt enim ab eo, quod est ἀρχή. Echius, Echion, et Echionides. Pyrrichius pes metricus, Bacchius, et Palimbacchius Pedes metrici. Ambracia oppidum aspiratione caret, quam habet Entelechia Aristotelica definitio animæ. Et Aristolochia herba, et Oetychius fiber à quo Aiacis clypeus contextus dicitur, et Milichius Iupiter, idest mitis et suavis, cui Athenienses ante urbem faciebant dialia. Sperchios Thessaliæ fluius. Trochilos auis quæ dicitur pastu in ore Crocodili deuorans. Achilles, Achilleides, Echimus, Echidna uiperæ quæ uox habet D' in græco, quæ nonnulli uertunt in N' Telchines populi, quos traditum est oculorum obtutu conuertisse uisa in quod

uellent. Pachynnus habet u' mons Siciliae. Echinades insulae contra
 hostia Acheloi, Machina, Machinor, Cachinnus, Cachinor, Cachin
 no uerba, et Cachinno Cachinonis nomen. Enchiridion. Anchises,
 Anchisiades. Pachisos Siciliae fluvius Sexti Pompei clade nobilita-
 tus. Architectus, Architectonica. Puteolis tamen in latere uetustissimi
 templi est scriptum nomen Architectus absq; nota aspirationis, adeo
 quibusdam temporibus a Latinis explosa fuit. Orchitis genus oliuae,
 Orchis graece est testiculus. Prochyta insula maris Tyrrheni habet
 u'. Achinnus, Achina, Achinum. Inachis, & Inachides, Colchis,
 Colchidos. Parastichis, Parastichidos titulus, Bacchis, Bacchidis a
 Baccho, Nam Bacis nomen proprium caret aspiratione. Conchis ui-
 ridis faba, quam hodie Neapolitani C' in G' uertentes dicunt gongu-
 lam, quam condiunt nunc porro, nunc cepa, addito pipere, aut cumi-
 no. Alij anethum miscent, alij Salsamenta tunni, pro cuiusq; gula.
 Cibus sane rusticanus est, difficilisq; materiae. Colchi, Cholorum.
 Vnde Colchicus. Achin Iudaeum nomen. Ezeas uero, & Ezeael,
 & Eliacim, & Ioacin aspiratione carent.

Ch' ante O'.

ASPIRAMVS etiã Ch' ante O' in uerbo Inchoo si uerum est
 quod dicatur a' Chao quod dixerunt rerum initium. Diomedes ta-
 men refert Verrium flacum eruditum uirum uoluisse, eiq; tranquil-
 lum assensum esse ut hoc uerbum in ultima syllaba aspirationem
 haberet, quod esset a nomine Choum, quod apud priscos mundum
 significabat, habebatq; aspirationem ante V' ut mundus dictus esset.
 Cohum, a cohibendo idest quod omnia cohiberet intra se, hinc et
 dixerunt Choum lorum, siue funiculum qui cohiberet hoc est colli-
 garet temonem buris cum iugo. Vnde homines nostri temporis, alij
 aspirant huic uerbo post C' alij ante ultimum O' quod ego magis
 probo & propter hiatum, & propter opinionem eorum, quos supra
 retuli, sed liberum sit cuiusq; arbitrium, utram uelit opinionem se-
 qui. Veteres tamen, ut dixi, in hoc nomine non C' sed O' aspirabat,
 quod inscriptio haec declarat. IMP. CAESAR D. NERVAE
 F. NERVA TRAIANVS GERMANICVS PONT.
 MAX. TRIB. POT. VI. IMP. II. CONS. IIII.
 P. P. INCOHATAM A' D. NERVA PATRE SV
 AM PERFICIENDAM CVRAVIT. In hoc epi-
 grammate habet haec dictio incohatus aspirationem ante A', quae
 res arguit ueteres illos aspirasse in uerbo inchoo non literae C', sed
 uocali O'. Melancholia, Melancholicus. Orchomenon oppidum, quod
 ante Minyem

ante Minyem post Boeotium uocatum est. Archonides. Traconso in
 sula Nili. Oenochoron flumen Thessaliae. Philochorus. Anachorita
 monachus uiuens in solitudine. Stesichorus. Terpsicore musa Bacchor,
 Stomachor, Moechor, Colchos. Graeca etiam aspirant C' in hac uo-
 ce dichotomos, et dichomenos quae significat lunam semiplenam qua
 uoce astrologi nostri utuntur. Echo nomen nymphae. Est autem Echo
 uox resultans dictam a uerbo ἠχώ, idest sono, & strepo. Hora-
 tius cum eam per circuitum uerborum exprimeret inquit.

» Simul & iocosa redderet laudes,

» Tibi uaticani montis imago. Et Virgilius.

» Vocisq; offensa resultat imago.

Iechonias Iudaeum nomen. & Nabuchodona sor. Ancora aspiratio
 ne caret quae graece dicitur ἀγκυρα nos G' in N' uertimus sicuti in
 hoc nomine Anchises, & angelus, & Concha, Himelcha nomen pu-
 nicum. Ch' ante V'.

SVBSEQUENTE autem V' aspiramus C' in his uoabus Eu-
 nuchus quem latine & exsectum, & euiratum dicimus, quanquam
 & Spado alio nomine dicitur. Stomachus quem latine uentriculū
 dicimus. Stichus nomen proprium. Inachus Thessaliae fluvius. Vicit
 etiam usus apud maiores nostros, ut gracchus cum aspiratione scri-
 beretur. Nunc uero uix est qui aspiret. Bacchus, Antimachus, Iama-
 chus, Nicomachus, Telemachus, Amphimachus, Eumachus, Euty-
 chus, Eurymachus, quem Homerus tradit ritu puellae cultum, orna-
 tumq; incessisse, Learchus, Plutarchus, Plistarchus, Aristarchus,
 Clearchus, Demarchus, idest tribunus Dicearchus. Nicharchus, Hip-
 parchus, & quae fiunt ab eo, quod est ἀρχων. Iacchus. Est autem
 Iacchus dictus a clamore, & sonitu. nam Iaccho est clamor, canto,
 & resono, & Iacche sonitus, clamorq;. Amphilocheus, Antilocheus,
 Archilocheus, Antiocheus, Huius nominis secundam syllabam graeco
 more pronuntiamus. Nam non exhibemus literam T' quemadmo-
 dum in latinis T' enim sequente I' in nominibus nostris exit, quasi
 in sibilum, ut cum dicimus antium, hospitium, latium, stadius. Ho-
 ratius, & huiusmodi nomina. An Antiocheus ita a nobis profertur,
 ut in secunda syllaba non exhibetur uocalis I' more latino, sed graeco
 potius pronuntietur, quemadmodum et tiaras, quae uox graeco so-
 no a nobis profertur. Psamnitichus qui fuit Aegyptiorum Rex. Mu-
 nichus nomen proprium, & locus ante pireum Phrynichus. Hippo-
 lochus, qui fuit Bellophontis filius. Est autem Bellophontes apud
 graecos primae declinationis, ut Anchises, Promachus, Orsilochus, q

ab alpheo flumine genus duxit. Trochus genus ludi cuius diminutiuum Trochisus. Aristolobus. Axiochus, Deiochus, Ochus, Eniochus nomen proprium, & signum caeleste. Nos aurigam dicimus. graece ἔχος uehiculum dicitur. Monychus unus ē centauris de quo apud Iuuenalem.

Quantas iaculetur monichus ornos.

Hunc Nestor à Pirithoo uocatus ad nuptias, pugna iter conuinas exorta superauit. Vnde est apud Valerium flacum.

Fert grauis inuito uictorem Nestora collo.

Monychus. Homerus dat hoc epitheton equis quod non habeant fissas ungulas. Furylochus, Moschus, Molorchus qui Hercule contra leonem profectum accepit hospitio. Vnde apud Tibullum.

Grata molorchis posuit uestigia terris.

Amphibrachus pes metricus. Orcus ora latinum esse nomen uolunt, ac per mutationem literarum ducta à uerbo urgeo, ut sit orcus, quasi urcus, à quo uerbo & urceus dictus est. Sunt qui uolunt orcum dictum, ex eo quod Di iurabant per stygem. Est enim orcus iusurandum. Est orcus apud Homerum thessaliae fluius qui peneum olei instar supernatat, ut supra est dictum. Itaque aspirationem nullo modo recipit. Batrachus, Merichus propria hominum. Muschus animalis. Moechus adulter. Nauarchus. Stenachus proprium nomen, Elenchus probatio, refutatio, argumentum. Bruchus bestiola nocens frugibus. Sampuschum herba. Pocchus quod barbarum est, inuenies in antiquis codicibus aspirationem habere, & graeci aspirant. Inueni etiam nomen proprium Esichus in quodam sepulchro, In alio nomen Brochus aspirationem habere. Est autem inscriptio haec quam uetustatis gratia inferui. P. LAERTIVS P. F. BROCCIVS LARTIA P. L. HORAEA. BONEIS PROBATA INVEISA SVM A' NVLLA PROBA. FVI PARES DOMINEIS SENIB. HVIC AVTEM OBSEQVENS ITA LEIBERTATE ILLEI ME. HIC DECORAT STOLA A' PVPVLA ANNOS XX. OPTINVI DOMVM OMNEM. SVPREMVS FECIT IVDICIVM DIES. MORS ANIMAM ERIPVIT, NON VITAE ORNATVM ABSTVLIT L. EPRIVS CHILO VIAT. TR. PL. Haec inscriptio declarat uetustissimos Latinos frequentissime usos diphthongo ei' quae post oblitterata est. non etiam praese fert oscos. quoniam in oscis sepulchrum hoc, idest lapis pro sepulchro hodie quoque exstat enuntiasse praeteritum uerbi decoro in tertia persona non decorauit, sed geminato à de-

corat, & à pupa, Pula Pupulam, idest puellam dixisse.

DE C' in medijs uocibus aspirato ante V' nihil dixi, quia nulla uox succurrit in qua à graecis accepta ex illorum instituto C' aspiremus nisi forte sit conchula, quae fit ab eo quod est concha, quae graece dicitur κόχλη.

Ch' ante L' & R', & N' & th'.

ET NE aliquid omissem uidear, quod memoria suppetat, & praecipio haec exigat, aspiramus C' etiam ante I' in quibusdam dictionibus, quae sunt. Chloe, Chlamys, Clamydatus, Chlæna è qua uoce, ut dixi, chabieamus. Cloris nymphea. Et ante R' Chresimus, Chrysippus, Chrysogonus, Chrysothemis Agamemnonis filia, Chryseis, Chrysis, Chrysomelon malum aureum. Chrysolithos, Chryso passus lapilli preciosi, Chrysendetum, Chrysothomas, Chryso colla teræ genus quae è Macedonia apportari, et illic fodi auctor est Vitruuius, Chrysidis, Chrysauidas Phrygiae. Chrysa insula Idae, quae aureum solum habere proditum est. Chrysa fluius agri Syracusani, Chrysomalon graeci appellant arietem illum quod, ut est in fabulis, Lanam auream habuit. De quo etsi Latini poetae dicunt, quod is phrixus, et hellen gestauerit, in graecorum quidam aliter retulere, Ferunt enim Neptunum correptum amore Theophanes althidis filiae illam rapuisse, tralatamque in insulam Chrymissam in ouem conuertisse, et in arietis forma cognouisse, ex quo compressu aries chrysomalus natus fuerit. Christus, Christianus, Christina, Chremes, Chresimus quod in ueteri sepulchro scriptum reperi. Chromius, Chronus, Chronius, Chreas Rhetores colores quosdam orationis uocant. In medijs quoque & ultimis syllabis aspiramus C' ante aliquot consonantes ante I' Cochlea et Cochlear, dicebantur apud antiquos cochlae lapides flumiales rotundi, ut cochlae. Cochlia nomen uirginis Romanae. Antem' Menechmus nomen proprium, et brachamanes gens celebris propter solis mensam. et Pyrachmes proprium nomen quod habet A' diphthongum ante ch'. Ante N' techne, dicimus autem technas artes, dolosque, quae uoce nostri utuntur Conici. unde Caetechnia mala ars, siue uitiositas, dolositasque. Graece namque τέχνη ars est, et dolus. Lychus cereus, siue lucerna. Lychnites genus lapides. Vidi & prochne proprium nomen aspirationem habere post C' in quodam, quod hodie exstat epigramate apud oppidum. Apuliae labellum cuius uerba sunt haec. OPPIA PROCHNE ACVTIANA SECUNDA CREPERIA TIATICAЕ ISIDI. Graeci in hodie per hoc nomen scribunt, quod nos in G' uertentes non prochne, sed prognè magis dicimus. Dicunt et graeci Arachnea, nos depro C' & aspiratione dicimus arachnea. In nomine proprio Arachne uertunt multi C' aspiratum in G' et na-

Arachnē sed Aragnē dicūt. Ante R' quoq; græci aspirāt C' in medijs syllabis, et ultimis ut Calæschrus proprium nomen, et Calæschra oppidum, quæ duo nomina habent Aē diphthogum ante S', et Aeschriōn similiter. Hic cum esset poëtica studiosus A. Alexandrum in eius expeditionibus secutus dicitur. & Ochra genus cretæ, qua pictores uti dicuntur ad ducendos colores. Catachresis abusus, & Cenchrus genus serpentis. Ante T' græci aspirant huic nomini brachtea. Vnde brachteare, prisca tamen more suo detraxerunt aspirationem. Ante θ' etiam græci aspirant C' in nomine Ichthys, quæ vox piscem significat, unde Ichthyophagi populi quidam dicti, quod uescerentur piscibus, est & Ichthyocolla genus piscis. Habet etiam Ichthys aspiratio nem ante I' in prima syllaba secundū atticos, ut dixi. Ennosichon, epitheton Neptuni. Erichthonius etiam habet C' aspiratum ante θ' ut initio dixi, hic, ut est in fabulis, e' Vulcani semine, dū ille Mineruam habere in complexibus contendit, nascitur, absconsusq; in cista à glauco, & pandroso custodiendus à matre traditur. Aduitus autem Panathenæa idest ludos in palladis athenæ matris honorem primus constituisse, arcemq; & templum edificasse dicitur. Et, ut Virgilius inquit.

» Primus erichthonius currus & quattuor ausus.

» Iungere equos rapidisq; rotis insistere uictor.

Apud barbaros desinunt etiam nomina in ch' ut Enoch', & Lamach, & Sadoch. De' Ph'.

POST hæc de P' aspirando præcipiam quam literam græci φ' appellant, et si de usu eius pauca admodum præcipienda sunt. Huius literæ loco prisca latini F' libenter ponebant. ex qua consuetudine est ut hodie quoq; in aliquot uocabus quas à græcis mutuati sumus F' scribamus loco ph, ut fama, Fuga, Fagus. Consueuere etiam maiores nostri de quibusdam uocabus demere aspirationem & P' tantum scribere Contra I' quibusdā addere, ut in hac dictione trophæum, ex quo effectum est ut indifferenter dicamus phylemonem & pylemonem. thermophylas, & thermopylas & alia quædam, eodem modo græci hypsipylen et Thermopylas, semper nos libentius thermophylas & hypsipylen cum aspiratione, contra diphthogum magis quàm diphthogum. Illi quoq; ut nos indifferenter persephonē & phersephonem. At spheram & sphingam nos nunquam dicimus, quod latino non conueniat ponere S' ante F' uel P' aspiratum, quam in uernaculis quibusdam uerbis quibus italici nunc utuntur S' ante F' sepe ponatur ut in hoc nomine Sfortia. E' quibusdam dictionibus

tionibus latine pronuntiationi consulentes non modo aspirationem, sed ipsum etiam P' abieciamus, ut cum dicimus Apothegma, qd' apud illos est Apophthema, quæ pronuntiatione habet asperum nescio quid, & quasi confragosum, quod lingua nostra uehementer horret, sed ad rem ueniamus.

ASPIRAMVS Igitur P' ante uocales in principijs dictionum, quas à græcis aut mutuamur, aut in quibus eos imitamur. Nam in multis quæ græci non sunt, græcum scribendi morem sequimur, ut in Hebraicis Ante A' ut in his Phaon, Phalerius Pharus, Phaneus, Pharsalia. Phanostrata. Phasis. Ante E', ut Phæacia, Phæax, Phædrus, phædinus in quibus Aē diphthogus scribenda est, Itemq; phoenix, & Phæbus Phæbasq; In quibus diphthogus oe'. Pherecydes, et Phero nomina propria. et Pheræus à loco cū diphthongo Aē in secunda. ante I' philippus Philyra. phyneus. Philyrum poculū amatoriū, Phyrne. Ante O' phonascus, Pholoe, Phorcus. Phocæ uituli marini, phosphoros, lucifer. Ante V' quæ apud græcos simplex uocalis non est, sed diphthogus, nullā uocem habemus in qua Ph ponamus in principio dictionis. Multi tamen uolunt fucus fuci pro genere apis à græco dici.

Ante Y'.

ANTE Y' phyllis, phylacta custodia, & carcer, Phylacides, Phylacta, Phycus, Phyton. Similiter in medijs, & ultimis syllabis P' aspiratum locatur ante omnes uocales, ut in his Aristophanes, Tiphernus, Amphiarus, Theophilus, Symphonia, Periphias, Hyphe, Iphis, Seriphos, Sophos, Schyphus, Philosophus. Habent græci accusatiuos casus, non omnium tamen declinationum in us' diphthogum exeuntes, in quibus ubi natura nominis exigit phi ponunt, ut delphus. Ante L' quoq; & R' & T' & O' locatur P' aspiratum ut in his, paphlagonia phlebotomia, phlegetho, Phlexippus, Phrygia, Phryx. Cataphractus, idest equus loratus, Phlegra regio, in qua dicuntur gigantes coniuasse, Est autem campaniæ pars in qua est Vesuius mons, et ager Neapolitanus. Itemq; Puteolanus, Phthia urbs, seu regio à qua Achilles Phthius. quanquam multi aspirationem tollunt, et Pthius dicunt, Phthis, Ophthalmos, Ophthalmia oculi morbus, quibus pleriq; aspirationem detrahunt. Desinunt etiā barbaræ dictiones in ph', ut Ioseph, qui latine dicitur Iosephus. Multa, & apud Iudeos, & apud Syros cadunt in Ph', uti apud Germanos in F' ut Astulf, et Rodulf, pro quibus nos Astulphus, & Rodulfus. Et ut omnia, quæ de aspirando præcipi apud nos possunt una absolua regula, id tibi generatim

præcipio in omnibus græcis dictionibus, & in quibus græcos imitari placuit, ut in Iudæis, & Syris P' aspirandū esse, ubicunq; si uellemus latine scribere F' ponendum esset. De qua re satis sit hæc dixisse.

De Th.

CONSEQUENS est, ut dicam de litera T' idest in quibus dictionibus aspirari ei oporteat, quæ, ut de C' et P' supra dixi, solū aspiranda est in dictionibus græcis, & barbaris. Nam quæ latina uox sit nulla hoc exigit. Tametsi Ciceronis temporibus, ut supra retuli, placuerit Cethegum, & Mathonem aspiratione notare, quem usum hodie quoq; multi sequuntur, & græci aspirant. Observatū quoq; à me est nomen Posthumus in quibusdam uetustis Codicibus aspirationē habere. Est autem dictus Posthumus, quia sit post humatum patre editus, Humatus autem quia sit ab humo aspirationem habet, quam multi uoluerunt, ut nomen Posthumus, quia est eius compositum retineret, quod usus aspernatur, & ut dixi, latina uetat regula. Habet autem hæc litera cum aspirata est non paruam cum D' conuenientiam. Hinc est quia ex eo, quia est græce θεός Deū fecerunt. quæ sunt qui putent Deum dictum, quod ei nihil desit, uel quod det mortalibus omnia, quæ commoda illis sint. De qua id primo tradam. Consueuisse græcos cum duæ uoces ita coeunt in unam dictionem, ut necesse sit e' duabus se collidentibus uocalibus alteram eici loco suo, remanente uocali aspirata T' in o' conuertere. Nam καθολικός, quod nomen fit ex κατά, et όλος. accepit o' Dasea enim quæ erat in simplici uoce holon, concessit in o', et similiter Tethrippó, idest quadriga habet theta. Dasea enim quæ erat in nomine Hippos e' uocali concessit in consonantem T', et o' inde factum est.

Th' ante A'.

VTI MVR. Autem T' aspirato ante A' in principijs quidem dictionū in his, Thais, Thalamus, Thallus ramulus, siue germē. Vnde puto dicta Thellea arborū, Thales, Thalassius, Thalia, Thalpius nomen propriū, Thamyras, quem quia cum musis concertasse ausus sit, et musica et humano sensu multa tū Homerus refert. Thamor nomen hebræū, Tarsos, unde Tarsensis aspiratione caret. Vetus Iudæorum lingua Tharsis mare appellat, Thamanæi Scythiæ populi. Thanatos mors. Thasus insula, unde Thasius. Thasiū uinum si dicatur à Thaso insula seruat aspirationē, sin à nomine Tasis quæ est detentio caret ea. Thaumias, Thaumātius, θαύμα græci miraculum, et admirationem uocāt. Thaumacia Thessaliæ locus, habebāt Athenienses mēsem θαυμάσιον.

Th' ante E'.

ANTE E' Theano uxor Antenoris, Theanum nomen oppidi, quia tæ

men in quibusdam monumentis marmoreis sine nota aspirationis scriptū inspexi, ex uetere illa consuetudine non aspirandi consonantibus, Theagenes, Theagoras, Theate oppidum Marucianorum, Theologia, Theologus, Theogonia, Theophilus, Theophania, Theodorus, Theocritus, Theodectes, Theognis, Theodosius, Theopompus. Theophrastus, Theotimus, & quæ sunt παρα θεῶν uel θεῶν, Theon proprium pictoris, & Astrologi. item Theos mons, quem ferunt esse ultra campos Panum satyrorumq; perpetuis flagrantem ignibus, Theorema, Theorica. Græce enim θεωρῶ significat consydero, contemplor. Theatrum locus ubi spectabantur ludi, Thebe nomen urbis, Thebæus, Thebanus, Thebais. Thebæus nomen propriū, quod habet diphthongum Ae' ante ultimam syllabā. Thebe nomen uirginis e' cuius gremio geminæ columbæ, ut est in fabulis, cum euolassent altera ad Ammonis fontem tetendit, & ibidem responsa dedit, altera ad syluā Dodoneā ubi futura mortalibus præcunuit. unde à Tibullo dicitur.

» Quid referam ut uolitet crebras intacta per urbes.

» Alba palestino sancta columba syro.

Licet hoc referri ad semiramidem possit, quam in columbam uersam syri credidere, aut sit propterea dictum, quod syri columbis abstinebant, cum uenerem religiosissime colerent. & à Silio.

» Nam cui dona iouis non diuulgata per orbem.

» In gremio thebas gemmas sedisse columbas.

» Quarum chaonias pennis, quæ contigit oras.

» Implet fatidico dodonida murmure quercum.

» At quæ carpathium super æquor uecta per auras.

» In libyen niueis tranauit concolor alis.

» Hanc sedem templo catherinea condidit ales.

» Hic ubi nunc arua, lucosq; uidetis opacos,

» Ductore electo gregis admirabile dictu.

» Lanigeri capitis media inter cornua perstans.

» Marmaricas ales populis responsa canebat.

Herodotus tamen non albam, ut Tibullus, & Silius, sed nigram fuisse refert. Thea unde Apotheca, Thecla nomen proprium mulieris. Thectamenes uiri, & Thelgon, Thema, Themus, Themmon, Themistocles, Themisus, Themison, Thensa genus uehiculi, Theranne locus in agro Lacedæmonio. Thermæ balneæ aquarum calidarum, Thermus nomen propriū, Thermocrates, Thermopyle sunt loca angusta in Oeta monte, in quibus fontes calidi, Thermodona Μαζοδο-
uum fluius. Latini ultimum o' quod est græce ω' idest magnum se

re' semper solvunt & Thermoodon dicunt. Aliter enim ea vox bene locari non posset in versu heroico. Ovidius tamen dixit.

Et tu foemineæ Thermodon cognite turbæ.

Therma quæ postea vocata est Thessalonica, Thermantia, Theramenes, Theron qui vicit in olympia Pindari carminibus celebratus, Therodamas, Therfes, Therfilochus, Therfites, Therfander, Thericlion poculi genus dictum ab artifice. Thefeus, Thefides, Thefcis, Thessalia, Thessalicus, Thessalonica, Thesis, Thesaurus, Thesmophora sacra cereris dicta quod ceres mortalibus leges tulerit. Thesportus, Thesis, unde Thesisades, quod nomen fuit & Poëtæ, & urbis, & fontis cuiusdam. Thesstor Enopi filius, à quo ducitur patronymicum Thesstorides. Thesstylis, Thesiphone, Theta, Thetis, non cum Tethios, sed cum Thetidis genituum facit.

Th' ante I'.

ANTE I' Thias Thiadis Bacchi sacerdos, & quæ furore agitur. quidam malunt per y' scribere quod probabilius Thiasus similiter. Thinacria à Thinacro Rege, sine R' post th'. Nā cum dicitur Trinacria caret aspiratione. Veteres Latini triquetram dixerunt. ut Lucretius.

Insula quem triquetris terrarum gessit in oris. Thisbe nomen proprium, de quo apud Homerū, & ante y'. Thyamus Epiri mons, & nomen proprium hominis. Et Thyamus Epiri fluvius secundum Thesprotidem, Thyestes, Thyestæus, Thyella nomen Harpyiæ. Thymana aroma, quod incēdebatur in sacrificijs, appellabantq; græci θυμιατήρια uasa odorum quibus utuntur in sacrificijs, quæ maiores nostri acerras dixerunt. Thymum herba, Thymbra herba. Thymbræus Apollo à loco agri Troiani ubi colebatur, Thymele, Thymelus, Thynnus piscis, quem hodie Thynnium dicimus. Thynnus, Thy-na, Thynum à loco, ut apud Horatium.

Thyna merce beatum.

Chyoneus bacchus. Thyse nomen puellæ. Thyreæ ager, siue oppidum Peloponnesi, de quo pugnatum est inter Spartiatas, et argiuos. Thyreæ insula Peloponnesi, Thyrsus, Thyrsiculus, Thyrsis pastor. Thyrsagete populi Scythiæ. Thiodamas pater hyle.

Th' ante O'.

ANTE O' quoq; aspiramus T' in his Thoas, Thoantius, Thoastes, Thoon, Thous. Græce autem θοός, est uelox. Thootes nomen præconis apud Homerum. Thoota mater polyphemi. Tholus pars templi, et testudo. Thorax, Thomās, Thon proprium. Errant qui in eo quod est

Torus aspirant T'. Est enim uox latina, & à torquendo dicta. nam Torus erat ex tortis herbis.

Th' ante V'.

PAVCA Etiam quædam nomina habent T' aspiratum ante V' quæ sunt Thucydides historicus. Thules Aegypti Rex. Thuria oppidum quondam Calabriae, unde Thurius, & Thurinus. In quodam veteri epitaphio inueni nomen, Turia pro nomine mulieris scriptum sine aspirationis nota. De ture, & Tuscia post dicitur.

Th' ante A'.

IN MEDIIS autem & ultimis dictionum syllabis utimur T' aspirato in ijs, quæ sunt. Ithaca Vlyssis patria, unde Ithacus, et Ithacensis. Ithacus quoq; nomen proprium. Declarat hoc etiam lapis q' hodie quoq; Capuæ exstat, in quo uerba hæc leguntur. INFERRI HOC NON LICET NISI QUORVM NOMINA SCRIPTA SVNT ET QVIB. CAVERO M. POMPEIO ITHACO POMPEIAE VRBANAETHACI LIBERTAE. Carthago aspirationem non exigit, præterquam si usum quorundā probaueris. Fuit tamen Cartha urbs haud procul Tyro, unde fortasse & Carthago habet th' aspiratum sicut habet Cartha urbs. Ereuthalion, quem Nestor uicit singulari certamine. Athamas, Athamantius. Epithalamium carmen nuptiale. Bethania quæ fuit in Iudæa. Athanatos immortalis. Biothantus uiolenter mortuus. Bathani populi Galliæ Rheno cincti. Amythaon, unde Amythaonius. Spimbarus nomen poëtæ. Pythacusa insula, Pythagoras, Pythagoricus. Agatharchidas. Cithara. Citharædus. Citharistius. Titaresius aspiratione caret. Est autem Thessaliæ fluvius, qui Peneon intrat, & ut poëta inquit,

Nec aquis confunditur illis,

Sed olei instar innatans excurrit, quem etiam ferunt à styge manare. Cantharus uas, & Cantharus qui fuit Comicus Atheniësis. Cantharides species Scarabæi, siue uermiculi. Lethargus. Lithargyriū argenti spuma dicitur. Scythia. Agatha. Cymætha nomen capræ. Egestha, quæ Acestem genuit ex Crimniso fluvio. Iugurtha punicum nomen. Spatha ensis. Cerintha herba. Mentha græce habet aspirationem, quam latine non retinuit, quod diminutium ostendit. Oëthamons thessaliæ clarus rogo Herculis, Et quæ Iudæa sunt nomina, Martha, Golgotha, Nathan, Ioathan, Matthan.

Th' ante E'.

EXIGVNT etiam T' aspiratum ante E', Alithæa. quæ habe

diphthongon ae', Leucothea Cadmi filia. Nabaihea regio ad orientem sita. Amalthea nymphea Cretensis, quae Iouem caprino lacte nutrisse dicta est. Pasithea, Pithea, Pitheus. Critheis mater Homeri. Pantheon, idest templum omnium deorum. Pentheus, Pytheas nomen Rhetoris, habet u', Entheus, Enthea, Entheum, idest diuinus, et furore afflatus. quo uerbo frequenter usum inuenies Statium in libris Sylvarum. Ethea Cibeles à monte Etheo, unde Martialis.

Quem sectas matris hululat Ethea gallus.

Anthedon oppidum Boeotiae. Cercopithecus animal. Cathedra, Lethaeus Cretae fluius apud quem harmonia Veneris filia Cadmum dicitur fuisse oblita. Apohegma, Anathema, Anathematiō, idest deuoueo. Chrysothemis Agamemnonis filia. Anthemus urbs. Ethemon uiri proprium. Athenae, Athenaeus, Atheniensis, Panathenaea siue panathenaea, Iudi qui Athenis celebrabantur in honorem palladis Atheniense. Athenagoras, Parthenius Archadiae mons, et Paphlagoniae fluius. Parthenias, Parthenopæus, Parthenope, Prothenor, Althanos nomen, fluius habet ae' diphthongum. Timosthenes. Plisthenes, fuit autem hic uerus Agamemnonis et Menelai pater, quo mortuo cum paruuli infantes ab Atræo qui illius frater erat summo cum studio educati essent, aetas posterior arbitrata est, non Plisthenis, sed atræi filios eos fuisse. Ouidius hoc sentiens inquit.

Illam Plisthenio gaudia ferre uiro.

Fuit et Plisthenes ut impudicus à poëtis infamatus, quemadmodum Nereus ut imbellis. Eratosthenes, Borysthenes flumen à quo Borysthenidae gens Scythiae, sunt qui uelint aspirationem non habere. Barabosthenes mons Peloponnesi. Cythera Veneris insula, et urbs Cypri. Cythera, et Cytheriacus, Citheron mons Boeotiae. Pantherus nomen proprium. Panthera animal. Statera à nonnullis graecis esse dictio creditur. et aspirationem exigere. Eleutherius, Mathesis, unde mathematicis Epenithesis. Synthesis, Hypothesis, Parenthesis, Metathesis, Antithesis, et quae cum eo quod est Thesis compositionem inueniunt. Demosthenes, Alasthenes, Antisthenes, Calisthenes. Clisthenes, Epitheon, Athesis Galliae Cisalpinæ fluius qui hodie quoque nomen seruat, Graeci huic nomini aspirant, Vetusissimos Latinos puto non aspirasse, quippe qui solis uocalibus aspirabant. Penhesilea Regina Amazonum. Antitheton, Scyntheton, Logotheta magistratus Regni Neapolitani, et Imperatorum Byzantinorum. Prometheus, Mene-theus, hoc nomen cum habet oe diphthongon in penultima caret aspiratione, et est graece quatuor syllabarum. Eurysteus, Mene-steus Pe-

lei filius, et Mene-steus Pelei nepos ex Polydora filia, quam sperchion fluium amasse, et compressisse ferunt. Cytheus uiri proprium. Matthæus, et Orthæus habent post o' diphthongum ae. Antitheus. Pytheus habet u' et Pythermus. Epimetheus Iapeti filius, Epitherfes, Aether, Aethes, Scythes, Cacoëthes uitiu. Polyathes, Euanthes, Cleanthes, Ariapithes nomina propria. Lethaeus fluius infernus. Unde Lethæus, Ante Alcyonis gigantis filia. Lapithæ populi, unde Lapitheus. Sentes Thraciae Rex, et Ianthe nymphea T' aspiratum exigunt.

Th' ante i'.

QVAE AVTEM exigunt T' aspiratum ante i' sunt Aethiopa, Aethiops, Aethiopicus, Anthia nomen urbis, in argolide. Ethica Ethicorum plurari numero, Aethia, Parthia, unde Parthicus. Scythia, unde Scythicus. Pythia, unde Pythicus, et Pythius, Pythia quae dabat responsa. Aemathia, Aemathius, Aemathion, Melanthia Deucalionis filia. Matthias, Salathiel Iudaeum nomen, Cynthia, Tirynthius, Hercules. Tirynthia urbs. Zacynthius à Zacyntho insula. Corinthius. Melanthius. Struthion auis. Mythicus, Mythica, Mythicum, idest fabulosum. Est enim graece mûthos fabula. Anthylla habet y' urbs Aegypti, quae peculiaris dabatur in calciamenta uxori eius, qui in Aegypto regnabat. Erythinos mons paphlagoniae. Tethyppatae populi Africae. Damasymphinus proprium hominis. Xanthippus. et Xanthippa. Anthissa quae ex insula continens facta dicitur. Amethystus lapis pretiosus dictus quod ebrietatem prohibeat. Patigtes nomen Persicum aspiratione caret. Crathis flumen aureos reddens capillos à quo flumine ut arbitror Scylla Crathis dicta est. Psithium genus passu. Ariathis proprium uiri. Absinthium herba. Eustathius uiri proprium. Parnes nomen cuiusdam montis graeciae, emittit genitiuum Parnethis cum o'.

Th' ante y'.

ANTE Y' habent etiã T' aspiratum Ilithya Lucina. Orithya. Talthybius qui fuit praeco Agamemnonis. Bathycleus, qui fuit Chalconis filius. Catãbathynos Aegypti latitudo deserta, ac decliuis. Euthymedon uiri proprium, et Euthymedes. Euthymedus, Euthyedes, Bathyllus, Ichthyophagus, Methymna, Methymnaeus. Enthymema Syllogismus Rhetoricus. Dithyrambus quae graeci ferunt Arionem primum et fecisse, et docuisse. Ithyreus unde Ithyreos arcus dixit

Virgilius. Acanthys auicula quæ latine est carduelis. Bethys Hispaniæ fluvius, unde regio Bethycæ. Athyr proprium hominis. Agathyrsi gens Scythiæ, de quibus Virgilius.

- » Dryopesq; fremunt pictiq; Agathyrsi.
- » Pomponij melæ de Agathyrsis uerba sunt hæc. Ora artusq; pingunt, ut quisque maioribus præstat, ita magis uel minus. Cæterum hisdem omnes notis, & sic ut abluui nequeant. Quo magis admiror Virgilij interpretem Sergium dixisse intellegendum esse picti, non stigmata habentes, sed pulchri hoc est coma placentes. Tethys Tethyos Oceani coniux. Nam Thetis mater Achillis habet aspirationem in priori T' neq; scribitur per u'. Vxor uero Oceani in priori T' non recipit aspirationem, sed in posteriori tantum & habet u'.

Th' ante O'.

HIS SVBIVNGAM Voces illas, in quibus ante O' aspiramus T'. Sunt autem Leucothoë, Alcaothoë, Cymothoë, Amphithoë, Acaithous Thraciæ oppidum, Alcaithous Esij filius, cui ob uirtutem Anchises Hippodamiam filiam, quæ inter alias forma præstabat uxorem dedisse dicitur. Prothous, Prothoon. Arethous, Phaëthon, unde Phaëthontius. Hippothous, Panthous, unde Pãthoides, Pirithous, Methodus doctrina uia, & ratio. Bartholomæus hebraicum nomen. Catorthoma rectum officium, & faciunt, Ithome oppidum. Catholicus uniuersalis. Tithonus, unde Tithonius. Orthographia. Orthopia sine diphthongo recta, & suauis uocum expressio, Orthogonius angulus rectus. Arganthonius. Lithotomæ lapidinae ab eo, quod est λίθος idest lapis. Lithostraton. Methone oppidum. Citorus paphlagoniæ mons buxo abundans, de quo apud Catullum, caret aspiratione. Diphthongus. Python oppidum. Phocidis. Bethorium proprium loca. Anthores uiri, python serpens. Aethon unus equorum Hectoris, Crethon Orsilochi frater, eodem partu editus. Amithon philostetæ patria, habet penultimam productam. Sithonia pars macedoniæ ad Athon montem. Athochari Scythiæ populi. Orithos urbs macedoniæ, Marathon & mons, & portus, & locus Atticæ, unde marathonijs. Pathos qui latine affectus dicitur, à recentioribus etiam passio. Phlegethon, unde phlegethontæus. Mythos fabula. Athos mons. Clothoparcæ, significat græce clotho uerbum id, quod neo, torqueo, & circumuoluo. Otho, Othonis, Sethon nomen proprium Rex idem, & Vulcani sacerdos. Melanitho nomen proprium. Carithos una ex Cycladibus insulis, Agathocles & alia quæ sunt ab Agathos. Co-

thon proprium, unde patronymicum cothonides, est & Cothon poculi genus, græci arbores quasdam uocant Cothonisteria. Menestho, & Pitho nomina puellarum, & item filiarum Oceani, Antho filia Amulij Regis Albanorum. Gnatho nomen parafiti. Sed ut sæpe dictum est, uetus consuetudo multis è uocibus aspirationem detraxit.

Th' ante V'.

VLTIMVS Locus est illarum dictionum quæ habent T' aspiratum ante V' hæc sunt. Arethusa fons. Phaetusa solis filia ex Neera suscepta. Cothurnus, Cothurnatus. Nothus qui alio nomine dicitur Spiritus. Nam pro uento caret aspiratione. Chrysolithus. Corinthus, unde corinthius. Olynthus oppidum, unde Olynthius. Marathus. Hyacinthus. unde Hyacinthinus. Erymanthus mons, unde Erimanthus, & Erimantheus. Carpatus insula, unde Carpathius, Melanthus, Vithus. Zetus Amphionis frater. Nã pro filio Boreæ caret aspiratione. Cynthus unde cynthius. Tirynthus. Bereanthus, unde Berecynthus, sunt tamen qui uelint habere aspirationem pro monte deli pro monte uero Phrygiæ minime. Cyathus parthus, Xanthus equus Hectoris. Xanthus Lyciæ fluvius de cuius nomine, & urbs quondam dicta Panthus. Aegisthus. Xuthus propria nomina, & Cloanthus. Labyrinthus à quo labyrinthæus. Fuisse ante dicitur Labyrinthus commune opus duodecim Aegypti Regum, quæ Dædalus postea imitatus est. In hoc nomine sequitur u' post B' non O'. Amathus urbs Cypri, unde Venus Amathusia. græce hoc nomē Amathus habet diphthogum ou, unde Virgilius longam protulit ultimam syllabam.

- » Est Amathus, est celsa mihi paphos, atq; cithera.
- Nam si græce fuisset Amathos, in us' correptum uteretur. Ratio igitur diphthongi producit eam syllabam. Qui aspirant Cætegi se cunctur abusus Ciceroniani temporis. Calathus à quo, & Calathiscus, ut apud Catullum.
- » Velleræ uirgati custodibant Calathicti.
- Rhadamanthus. Calamenthus herba, quam latine Nepetam dicitur. Tementhus genus stirpis. Terebinthus arbor. Cerinthus nomen proprium hominis, & oppidi. Nycithus proprium hominis. Bumassthus genus unæ. Lapathum herba, & Anethum. Acanthus oppidum Thraciæ, & nomen spinæ, atque herbæ, de qua apud Virgilium.
- » Et molli circummest ansas amplexus acantho.
- Atq; ut aliquantulum uager repetam historiam nõ inuicundã, Tradunt uirginem quandam Corinthi decessisse, matricem uero eius po-

cula quibus illa delectata admodum fuerat, collegisse in calatho de-
lataq; ad tumultum illic collocasse, & ut diutius sub dio permaneret
tegula etiam texisse. Eum calathum forte super acanthi radicem fuis-
se collocatum, radicem uero pressam calathi pondere folia caulicu-
losq; profudisse, eosq; secundum calathi latera crescentes, ab angulis
tegulae pressos circumflexisse sese, ac delectabilem speciem uisentibus
praebuisse. Tum Callimachum architectum nobilissimum delectatu
genere, & formae nouitate ad id exemplar columnas fecisse, quas po-
steriores Corinthias appellarint. Quamobrem arbitror Virgilium
huius historiae memorem dixisse Alamedontem illum suum ansas
poculorum flexibili acantho fuisse complexum, graece acanthias est a
caidae epitheton, unde Propertius. Lenam illam acanthidem nomina-
uit, a sermonis tedio, & loquacitate, & aurium offensione. Sed ad
nostra redeamus. Tus ut multi uolunt latina uox est a tundendo
dicta, quod si est, aspiratione carebit, maior tamen & probabilior est
illorum opinio, qui a graeco dici uolunt, quod est θυω idest sacrifi-
co, unde thystia sacrificium, eius arbor est libanotus sine aspiratione.
In his uocibus Tuscia & tuscus quidam nunc aspirant primae lite-
rae, quod a thure, idest sacrificio, ritu tuscia dicta sit, non aspirasse au-
tem ueteres, & codices uetusti & monumentorum inscriptiones indi-
cant, quod ego sequendum arbitror, cum tusciam non a ture, licet
ea gens dedita religioni fuerit, sed a Tusco Rege dictam magis cense-
am, quod & ueteres probant grammatici. Similiter etiam Tusculum
nomen oppidi, & Tusculanus aspirationem non exigunt apud nos
secundum ueterem consuetudinem, et regulam, quae sunt qui nunc aspi-
rent quos sequendos esse non censeo. Luthum, unde luteus est color
purpureus, secundum graecam deductionem aspirationem exigit, quod
si latinum putaueris ea carebit. Scias tamen a priscis illis etiam e grae-
cis dictionibus fuisse aspirationem eiectam, ut saepius dixi.

Th' ante L' uel M' uel N' uel R' uel S'.

QV I D Quod Θ' in multis dictionibus inuenitur positum ante I'
ut in his Athleta. Athleticus. Mesthles nomen proprium. Pentathlum
genus exercitationis, quod alij quinquertium, alij quinquatrium di-
xere. Trulla ferramentum Cementarii, quo utuntur ad parietes cal-
ce illiniendos, quae thrullifare appellat Vitruuius. est autem graecum
uerbum θρῦλλῶ cui tamen non omnes graeci aspirant. Trulla uas
aspiratione caret, fitq; a trua per diminutionem. ANTE M' in his.
Isthmos mons inter duo positus maria. Isthmicus. Isthmoneus. Isth-
mica ludi a Theseo in honorem Neptuni instituti. Rhythmus Rhyth-

micus. Arithmetica, Arithmeticus. Timolus Lydiae mons aspiratione
caret, cui ad primam syllabam poeta aliquando adiungit literam I'
ut Ouidius.

» Deseruere sui nymphae uineta Timoli,
Habet etiam T' aspiratum ante M' Eurythmia, qui est motus corpo-
ris aptus, et decens. Itemq; porthmeus in qua uoce semiuocalis R' pra-
cedit Θ', quam semiuocalem multi abiciunt leniendae uocis gratia.
Est autem porthmeus qui aliquem mercede ad alterum litus nauicula
trahit. Nam porthmos est mare angustius, idest fretum quod inter
duas terras immissum illas dirimit, ut hellepontus, unde Iumenalis
eum quem Maro latine portitorem uocauit, ut

» Potitor ille Charon. Ipse porthmea graece appellauit.

» Tetrumq; nouitius horret porthmea,

Est etiam πορθμός τραγicio, ANTE N' Ethnicus, Sunt autem Ethni-
ci gentiles quos Paulus insecratur dicti, ab Ethnos idest gens. ANTE
R' thryos nomen oppidi habet υ', est item flumini Elidis. Thriaessa ha-
bet oe diphthongu. Erythrae Boeotiae locus. Erythra urbs, Erythraeus.
Erythrae urbs in quam omnes mulieres coniectas concremauit
Pheron Rex, qui accepto oraculo lauandi oculos urina mulieris ui-
rum suum tantum expertae, cum uxorem plurimasq; fuisset expertus
nihil magis cernebat, quibus ob hanc causam concrematis unius de-
inceps expertus urinam cernendi sibi uim restitutam sensit, eamq; in
uxorem duxit. Theuthramides proprium uiri. Aethra mater Thesei
& Helenae ministra, uxor Atlantis, & pro eo quod ait uirgilius.

» Nec lucidus aethra siderea polus.

Atrous, et Atrides aspiratione carent, quae habet Mithridates Othryo-
neus qui Cassandram cum sibi etiam indotatam peteret, eaq; spe egre-
giam in bello operam nauaret, ab I domeneo occisus dicitur. Et anthro-
pophagi inde dicti, quod humanis carnibus uescerentur, Erythron ma-
re rubrum, et Othryades hic cum inter Spartiatus, et Argueros conue-
nisset, ut triceni utrinq; delecti de agro quodam inter se decernerent,
et utri superiores exstissent eorum regio foret, unus hic e Spartiatis
superfuit, spoliatisq; arguorum cadaueribus, eorum arma ad suorum
castra contulit, seq; in suo ordine tenuit. Cum hi duo, qui ex argu-
eis reliqui erant, agros abissent, castris suorum relictis, aiunt tamen
Othryadem cum pueret sparta reuersti ob socios interfectos, illic apud
Thyreas (id enim loco nomen erat) mortem sibi consciuisse, de quo Oui-
dius in libris faistorum.

- 27 Nec foret Otryades coniectis mersus in armis.
 28 Hec quantum patriæ sanguinis ille dedit.
 Thracia Thrax, Thracus. Triumphus quem græci θρίαμβον, & triumpho uerbum quamuis triumphus, & triumphator in antiquis epitaphijs sine aspiratione legantur. & Cicero affirmet maiores non aspirasse, quod prisca consonantibus non aspirarent. placet tamen Prisciano aspirationem fuisse detractam literæ T' & additam literæ P'. Nam qui græce est θρίαμβος Latine factus est triumphus. Thraso, Thrasonicus, Thrasimeneus lacus. Thrasyllus qui fuit astrologus suo tempore nobilis, huius à Iuuenale fit mentio. ait enim.
 29 Numeris reuocata Thrasilli,
 Thraseas, Thrasylbulus, Thrasymedes Nestoris filius. Multa etiam alia componuntur cum eo, quod est Thrasos. Exstat etiam monumentum in quo nomen Trasidius est sine aspiratione scriptum, D. M. TRASIDIO AMARANTHO VLP. A. M. FILIA FELICISS. CONIUGI SANCTISS. Trasia nomen oppidi caret etiam aspiratione. Trepus nomen proprium quod inueni in uetere sepulchro, & da threpio, pone ad threpiu, apud Iuuenalem. Thronus solium. Thranum nomen oppidi, Barathru, Antrax. Inueni tamen in ueteri epitaphio nomen proprium antrax quod fiat ab antro, aut quod sit detracta aspiratio prisca more aspirationem non habere, sed prius nomen à medicis nostris receptum est, habetq; aspirationem, significat autem tuberculum, quod sepe fit in locis corporis magis periculosis id nomen græce carbonem significat, unde & medici Anthraces carbunculos appellant, Anabathra, sunt autem Anabathra gradus ad sedendum dispositi, id est subsellia, è quibus spectatur in ludis. Quem nos articulare morbum, Græci uero ἀρθριον νόσον uocant, ἀρθρον enim articulum dicunt. Teuthras nomen proprium. Ante S' ponitur Θ' in hoc nomine Bethsaida quod est Iudæum. In quibusdam Θ' habet ante se C' aspiratum ut in his Erichtho, Erychthonius, Erychtheus, Erychthides, damas Ichthone, Erisichthone. Ichthyocolla piscis. In quibusdam Θ' habet S' sibi præpositum ut in his Sthenelus, qui fuit Capanei filius. Stenelaidas. Stenobœa Proeti uxor. In quibusdam etiam habet P' aspiratum ut in his, Phthia pars Thessaliæ, Phthius. unde Horatius ait, Phthius Achilles, Phthongus uox, & sonus, & ab eo diphthongus aspiratione de litera P' dempta, similiter phthiriasis morbus à pediculis dictus, et Pthisis quæ græce scribitur per ε'. Nā græce

ce φθέρ

ce φθέρ est pediculus, & φθέρω corrumpo, at Pthisis quando scribitur per ypsilon caret aspiratione, & fit à uerbo quod significat fluo, πτώ græce habent duo priora Ph' ante Th', uerum à nostris dempta est aspiratio literæ P' Similiter E' nomine Nephthalim, quod scribitur per T' aspiratum, est Iudæum nomen. Desinunt Rhuth, & Seth in T' aspiratum.

De R'.

EX LITERIS semiuocalibus sola R' apud græcos aspirationem recipit quæ propter rationes, quas dixi propriam apud illos figuram non habet, ut Θ' & X' sed a se nota. In dictione autem latina nunquam utimur R' aspirato, sed in græcis solum dictionibus, & in barbaris quibusdam ubi græcos imitari placuerit, ut in nomine Rhobeam quod hebræum est. Huic literæ græci familiarissime aspirant etiam, ubi geminatur, ut Tyrrhenus. Maiores tamen nostri, quoniam superuacua uisa esset eius literæ aspiratio (Quippe qui initio, ut Cicero tradit, ea solum in uocalibus uterentur), illam de græcis dictionibus aut detraxerunt, aut retinuerunt in paucis. Roma enim græca uox est, & robur, ualentiamq; significat, cui licet græci aspirent, latini tamen in hoc eos imitari non sunt. Raphanus quoque græca uox est, radiculamq; significat, habetq; R' aspiratum apud illos. Similiter Regium urbis nomen, unde Regnus. quis unquam è nostris aspirauit his uocabus, hodie tamen in plerisque græcis, ac barbaris græcum scribendi more sequimur. Aspiramus quoque R' ante uocales tam in primis quam in medijs, & ultimis syllabis, ut Rhadamanthus iudex inferorum, Rhamnusius à loco, unde & Rhamnusia fortuna. Rheia Saturni uxor. Rhenus fluvius qui Gallos à Germanis diuidit, siue græcum nomen id sit, siue barbarum. Et Rhæda, quæ habet diphthongum æ'. Rhenus frater Romuli, quamquam huic nomini pauci nunc aspirant. Et Rhenunius proprium hominis, & Rhesus, & Rethicus à loco. Fuit enim Rhetum oppidum agri Troiani. Rhetor, Rhetoricæ, Rhetus proprium Centauri, et Rhœbus equi. de quo apud Virgilium. habent hæc duo nomina diphthongum œ. ῥέω græce significat id, quod apud nos fluo. ab hoc uerbo Reuma, id est capitis fluxus, ducitur. Cui uoca licet ea nuper recepta fuerit à medicis nostris, nemo tamen est qui aspiret. Rhinoceros animal p's græce nasus dicitur, unde id animal nomen duxit. Rhindacus proprium hominis. Rhythmus habet hæc uox u'. Rhodus insula, Rhodius, Rhodope thraciæ mons, unde Rhodopeus. Rhodanus Gallie fluvius. Rhombus piscis. Throsolani populi, Pyrrhus, Pyrrha Deua

DE ASPIRATIONE

lionis uxor, a quibus humanum genus post diluionem illam iactu lapidum instauratum Poëta fingunt. Rhabbi, Rharta, Rhama, Iudæa dictiones habent apud græcos ῥαββίαν. Apud quos etiã sunt qui hoc seruent post geminum R' daseam habent, Dyrrhachium urbs quæ prius dicta est Epidamnus, & Cherronesus. Ac de aspiratione aspirandisq; dictionibus satis dictum sit.

HABES Marine de aspiratione librum quem tibi cum compatre nostro communem esse cupio, at tamen si alio in tempore, tuæ libentius paruisssem uoluntati, tibi tamen hæc multis etiam grammaticæ studiosis profutura petenti, negare qui nam aut potui, aut debui? Cũ & magni uiri in scriptitandis his studiosissime uersati fuerint, & grammatica ipsa non solum sit necessaria pueris, sed senes quoq; delectet, ac longe plura præstet, quàm primo fuerit aspectu pollicita. Admirari autem nemo debet si præcipiendis ijs, quæ ad hanc literaturæ partem pertinent, librum & eum quidem grandem impleuerim. Cum & Messala disertissimus orator de litera S' scribens, librum integrum occupauerit. Et tamen multa tradendis his ommissa esse satis scio, nõ tam ne gligentia, quàm rerum occupatione plurimarum. Quamobrem uosipfos cæterosq; omnes, qui hæc legerint iterũ, atq; iterum rogo, ea ut addere cura sit, etsi qua minus probabuntur, illa aut delere, aut mutare, In quo uterq; uestrum utetur iudicio, & amicorum, & suo, quo liber emendatior prodeat. Nam quanquam detractores ipse fugio, emendatores non fugio.

FINIS.

155
IOANNIS IOVIANI PONTANI
AEGIDIUS DIALOGVS.
COLLOCVTORES SVARDINVS, POE-
TVS, PONTANVS.

S V A R.

T A E D E S Ipsas agnoscinus, qualers
urbem intrantibus describere nobis, qui por-
tarum praefecti sunt custodiae, & turrim suspi-
cinus quadrangulam ea quidem, atq; in subli-
me editam, imminentemq; quadrimio, atq; in
loco urbis maxime celebri et nobili, uocanturq;
eam Pontanianam. Quid? quod titulus nescio

quis (neq; enim oculis satis bene utor) cuius nam aedes haec ipsae sint,
uel declarare, uel etiam attestari nobis abunde potest. Lege obsecro
ac recata. P O E. De puluere adhuc, et ipse caligo aliquantum. Sus-
fricabo itaq; oculos, excutiamq; supercilia, Ac per Iulianu hospitalē
diuum, cuius ab urbis haud procul portis templum uenerati sumus,
eius ipsius Ioviani haec sunt aedes, eius ipsius turris, ac frequentata por-
ticus. Titulum iam examino oculis, ac etiam percurro, iam recito.

H A E R E S, S V C C E S S O R, D O M I N V S H A R V N C E A E D I V M,
Q V I Q V I F V T V R V S E S, N E T E N E P V D E A T V E T E -
R I S, N E V P I G E A T D O M I N I, H A S Q V I S I B I P A -
R A V I T. C O L V I T I S L I T E R A S, C O L V I T A R T I S
B O N A S, C O L V I T E T R E G E S. C O L V E R V N T E V M
P R O B I I V V E N E S, S E N E S P R O B I, P R O B A V E R V N T
E T D O M I N I I N T E G R I T A T E M, F I D E M, M O R E S A N I
M I B O N O S. E T E N I M T A L I S F V I T I O V I A N V S P O N
T A N V S, P R I S C I R E L I Q V I A E T E M P O R I S. V I X I T
I P S E E T S I B I E T M V S I S, S I C V I V A S I P S E E T T I
B I E T T V I S, S I C L I B E R I S V P E R E N T. Q V I S I L A
P I D I H V I C I N I V R I A M I N I V R I V S F E C E R I S, I R A -
T I D I I S I N T T I B I. S V. An fortasse ille ipse Iovianus est,
solus pro foribus qui deambulat? Idem habitus, idem incessus, ea-
dem statura & comptus, perinde, ac nobis uerbis exculptus fuit, nisi
quod pede altero minime claudicat, quod fortasse sobrietas illi ab-
stulit, sanauitq; diligentia quod casus intulerat uitium, uisq; illata
extrinsecus. Quid quod meditatum nescio quid uel ipse secum im-
murmurat deambulans, uel mihi ut oculi, sic aures quoq; & ipsae

caligant. Ad mouebo me propius auscultabo propinquius. Pro diu in mortales dignam grauitate uiri sententiam, dignum & Poeta, eodemq; Philosopho carmen.

- » Desine sollicitare Deum, ac uim affe rre precando.
 » Cui privata hominum, cui sit quoq; publica cura.
 Nec uero sententia huius uis ea est, ut Deo ipsi supplicandum ne sit, sed quod permittenda ei libere nostra sint omnia. quippe qui quid utile quid inutile sit cuiq; & cognitum habeat, & examinatum. Cum saepenumero & expetantur, & summo etiam cum labore quarantur a nobis quae paulo post futura sunt minime utilia, ac nonnūquam uel maxime etiam nocitura. Quid quod, ut ipse quidem uides, senilem post deambulatiunculā assedit in hemicyclo? Quo' circa per opportunum nobis offertur congregiendi eius tempus, ac salutandi. P O E. Per opportunum, ut dicas. Quodq; natu maior ipse quidem es, partibus tuis utere. S V. O' salue multum, ac diutius bonis uiue hominibus bone senex, & quod, ut ex uultu conijcimus, sacis, uitam hilariam duce. P O N. Et uenire sospites, uos ac ualentes, est dijs quod agam gratias, & mihi congressio istec uestra grata est ad modum, ac periuicundam. Heus autem pueri, situlam capite, frigidaq; haurite e' puteo. Vos boni hospites, & nostrum, ut uideo, per amantem refrigerate manus limpidissima hac, et frigentissima. abluite & ora, & oculos. At uos molluscis illas siue nucis, siue persica poma, siue tarentina huc afferte. Sumite iucundissimi uiri has nostris de institutionibus fruges, & sitim sedate, atq; aestus nostrarum e' liquore uittium, quae nobiscum consenuere, eas enim adolentes pene seuiimus, nec semel etiā iterauimus, effecimusq; nouellas, ac nihilominus etate nunc queruntur de senectate. Agite igitur haustillate penulli nostri nō Rhetica illa Virgilij, aut Horatij Cecuba pocula, sed nostrata haec, tum Sorbinia, tum Montonica. Mihi credite, refrigeratione ex ipsa laudabitur inuenies nostros excolendis ijs labores, operasq; pro rustica rei institutione, colendiq; arborum praecipis impensas. Agite optimi uiri iterate sorbilationes, & conquiescite post desudatos labores apud hospitem beneuolentem, & peregrinari consuetum. S V. Mihi quidem ex ablutione refrigerati sunt oculi. P O E. Et mihi totum quidem e' sorbilatione subsultat corpusculum. P O N. Bene habet. confedite ambo. uestrūq; uterq; sic existimet, senis huius exiguas esse pro laboribus, proq; eius in reges meritis opes, resq; ipsas domesticas, amicis tamen communers, ac si non lautissimas, profluentes tamen, atq; amicorum usibus expositas. utimini ijs & hospitij iure, & lite-

rarum. Musarum enim haec, idest Christi Optimi Maximi sunt munera. Nec uero hilaritadinem hanc in sene tam fortasse mirabimini (quanquam & senectus ipsa per se tristior est, & ego meopte ingenio minus sum iocis deditus, ac festiuitati) quam, ut arbitror, comendabitis, quod mortuo nuper Petro Compatre, quicum annos circiter sexaginta amicissime uixi, coniunctissimis uitae studijs, ac laboribus, & letor illum humanis his miserijs potius, quam molestijs liberatum iam esse, & me propediem iter idem ingressurum, frui-turumq; eadem libertate, & otio coelesti illo quidem, ac sempiterno. Sed uos cuiates nam estis, & huc ad nos unde? S V. Mihi patria est Bergomum, nomen Suardino. huic uero Poeto, quo quidem ciue merito gloriantur frequentissimum oppidum quondam Fundi, quos, ni displiceat, appellare ausim V arronianos, quorum in agris hodie quoq; extant hortorum eius uestigia, fama; sic teneat, testenturq; aedificia. Iter uero e' Roma susceptum est nobis, quo teram hanc uisceremus Sirenum prius altricem, posterius uero Musarum. P O N. Amabo hospites per amoeni, lenocinari ubi nam tam urbane didicisti, qui me & Sirenum commemoratione, & Musarum, ad uos amandos etiam non ante uisos nec cognitos, tam blande alliatis? Et Sirenes illae quidem loca haec tenuere, quae, ut Cicero noster ex Homeri dictis tradit,

- » Tum graue certamen belli, clademq; tenebant,
 » Graecia, quam Troiae diuino numine uexit,
 » Omnia tum e' latis rerum uestigia terris.

Vel, ut Homeri uerba Poeticis sine numeris propria reddā, sciebāt, quae unq; in terra gererentur rerum plurimarum parente, atq; altrice. Et Homerus ipse declarat eadem quoq; loca Musas incoluisse, cum illa ipsa Sirenibus tribuit, quae sunt Musarum. Quorum enim nūmum, nisi harum ipsarum est scire, quae sit rerū, quae in terra sunt, geruntur, gignunturq; natura? Id quod apertius multo, ac Luculentus Virgilius expressit, cum dixit.

- » Me uero primum dulces ante omnia Musae,
 » Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 » Accipiant, caeliq; uias, & sidera monstrent,
 » Defectus solis uarios, lunaeq; labores,
 » Unde tremor terris, qua ui maria alta tumescant
 » Obijabus ruptis, rursumq; in se ipsa residant.
 » Quid tantum oceano properent se tingere soles
 » Hyberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.

Quæq; alia maximo a Poeta, tanta cum gravitate & uerborum, & sententiarum referuntur. Sed me fortasse ad hos ipsos congressus prædia inuitant mea Virgilianis finitima. Cum etiam illorum cultrix Patulas fuerit nympharum hortensium peritissima, cuius uiculus ipse hodie quoq; nomen retineat, meorum uero Antiniana, non tam hortensium deliciarum perita, quàm siue admiratrix, siue studiosa. Sed quid quod in hac ipsa Musarum commemoratione, uestrum utrumq; lacrimas uix tenere iam uideo? S V. Equidem ego, pro Pæto quoq; ut respondeam, ipso Musarum nomine excitus sum ad lacrimas, Mariani heremite memor factus, qui nuper maximo cum desiderio Christianorum omnium, Italiæq; præsertim totius, his in locis diem obiens, naturæ concessit. Dum Musas in ijs Christianas & colit uenerabiliter, & illarum secreta per diuorum templa, perq; ædium sacrarum pulpita mortalibus & enucleatissime aperit, & suauissime etiam decantat. P O N. Siste amabo lacrimas, ac uiri potius manibus gratulamini, qui nunc coelestibus cum Musis arcana dei introspicit, uel fruitur illis potius, eaq; Aegidio coniunctissimo sibi homini Musas per ipsas inspirat, quarum hic sacra Christiano etiam ritu, & pientissime colit, & decreta etiam elquentissime interpretatur, diuulgatq; inter populos, ut ea quæ nuper Lustricis diebus in conuentu innumerabili etiam cuiusquemodi generis mortaliū edisserauit, quæ nunc si retulerim (sat scio) nom me exiguum uobis Mariani obitus solamen allaturum. nequaquam tamen ut quum assequi ac copiâ dicentis eius ualeam, siquidem sermo hic noster portibus tantum assuetus est, paucorūq; confessionibus. Cum illius ex ore uideri possit scaterre fontis, fluminaq; ingentia demanare. Verum degustatione ut ex ipsa intellegatis, quem Marianus successorem reliquerit, quenq; sibi post illius obitum Christianæ Musæ antistitem cooptauerint. Dicam igitur, hunc quoq; fructum referendis ijs uobiscum et ipse collecturus, quod conceptum interim ex itinere, æstiuisq; pulueribus laborem ac molestiam sedendo, atq; audiendo lenabit.

Sermo Aegidij ad populum.

N equiūt o' uiri Christiani uetus illa philosophia, boni ipsius speciem intueri, uel bonum ipsum potius et summum, et consummatum. Quippe cum Christus esset neq; ab antiquis philosophis uisus, neq; ab illis aut auditus, aut cognitus. Ille nanq; ipse, ex illoq; perq; illum, bonū

existit ipsum, deq; illius fonte bonitas omnis manat, defluuntq; bonorum omnium riuu. multo autem minus potuit ueritatem agnoscere, quando idem ipse Christus ueritas est, nec bonum aut uideri, aut intellegi nisi per ueritatem potest. Idem ipse igitur Christus & ueritas est, & bonum, in eoq; utriusq; & ueri, & boni collocata est species, ex eoq; et uerum demanat & bonum, ac per eum & ueritas ipsa agnoscitur, & boni ipsius natura qualis sit, quæq; etiâ siue species eius, siue idea. Minime uero omnium, uentus illa in tenebris constituta cum esset, uersari in luce potuit. Veritas autem ipsa luculentissima cum sit, neq; quicquam aut sciri, aut intellegi nisi per ueritatem queat, sitq; ueritas ipsa Christus, nimirum & lux ipsa Christus est. Idem igitur Christus & bonum & ueritas & lux est, idem quoq; & uita. Viuere enim uere dicendus is est, qui & solū quidem, & semper est, qui autem est eiusmodi, semper uiuit, quoniam semper est. Cum cæteris quidem omnibus usueniat, aut esse quandoq; cœpisse, aut aliquando contingat fore. Quis et quæ fuere, et quæ futura sunt, quæq; aliquando cœperunt, ab eo necesse est esse, utq; & fuerint & futura etiam sint ab illo, qui semper ipse quidem est, deq; eo tantum dici & recte, et uere quod est, potest. Ille igitur ipse uiuere solus dicendus est, illi etiam soli uitæ nomen ascribendum. Quis hic autem nisi Christus est? qui cum patre quidem suo semper est, ad eum ipsum si respicias, sin ad homines, & fuit cum patre ipso semper, & cum eodem ubiq; futurus est. At mortuus est Christus. nobis quidem, ac corpori mortuus, sibi uero nunquam. Quæ enim uia moriatur qui ipse quidem uita est? quo etiam pacto extinguatur qui lux est? quo ue modo esse desinat, q' & solum & semper est? At pependit in cruce. pependit autē quia uoluit, uoluit uero quia bonus est. Quid hoc igitur mirum? quādo ipse etiam bonum est, cum boni ipsius proprium sit beneficere. Quod nam autem beneficij genus conferri maius potest ab urbium rectoribus, ac populorum, q' ut pro eorum salute, uitam ipsi suam obiectent periculis? Atq; maius fortasse beneficium illud fuit uoluisse nasci, subireq; hominis munus, quàm mori, nam ex quo subire hominis conditionem uoluit, ut mortem quoq; adiret, par quidem fuit. quando hac ratione succurrere hominum generi maxime uoluit, neq; maius homo homini conferre beneficium potest, quàm ut uitam pro illo obiectet. Deus igitur cum sit ipse beneficentissimus, quo nullum profecto beneficentius sit, conferre in hominē manus decreuit. An fortasse ut parum pius, ut generis hominum neglector, quorum quidē

esset amantissimus, quos ipse in lucem genuisset, quo uitæ fruere-
 muneribus, eosdem pateretur à tenebris submergi, et sub morte perpe-
 tua laborare caligantes? Inter tyrannum quidem, bonumq; rectore,
 ac Regem hoc interest, quod ille asper, acerbus, insolens i subiectos est.
 incedit stupatus satellitibus. nõ patitur se ab illis adiri. insectatur illo-
 rum flagitia, non ut corrigat, uerum ut rapiat, torqueat, enecet. At
 hic & commonescit errantes, & clementia in illos utitur, ac non
 solũ in conspectum admittit, aditum ad se petentes, uerũ & grotantes
 illos uisitat, dolentes præsens solatur, aduersis in rebus corã et ad-
 hortatur, & illis adest, participemq; se se mœroris exhibet, ac mole-
 stiarum. At Deus optimus & principibus, & regibus omni genere
 humanitatis, beneuolentiæ, caritatisq; maior, ac potior est. Voluit igitur
 quo parte ex omni munus suum impleret, subire hominis officium,
 & ut homo quoq; inter homines uersari, caritatemq; suam, quo ma-
 iorem ostenderet, pati etiam illa quæ essent hominum. Quid tu hic
 oblatrabis o' in gratissime hominum? An quod necesse esset Deum illa
 pati? In Deo tu ne mihi, eiusq; in uoluntate necessitatem præ tendis,
 qui nullis indigeat, nullã aut parem timeat, aut maiorem potestate?
 Quam tu necessitatem deblateras? beneuolentia illa quidem fuit,
 pietas, amor, caritas. An Deos, patrem, filium, nepotem necessitas
 traxit pro Romano se ut populo deuouerent? An alios etiam ciues,
 popularesq; inclytarum & urbium & populorum? amor mihi cre-
 dite amor, & boni publica studium traxit illos ad mortem uolun-
 tariam. Incurrit sponte in uenatoris spiculum lea, pro tutandis ca-
 tulis, incurrunt sues, neq; omnes tamen aut sues aut lea, sicuti inter
 ciues nec omnes quidem pro patria ruunt in ferrum, aut, ut Virgi-
 lius ait, pro libertate, sed optimus, ac generosissimus quisq;. Videli-
 cet Deus Optimus Maximus piensissimus beneficentissimus uinci se
 ab optimo ciue patietur, cum ipse non cuium aut contribulis sit, aut
 æqualis, aut ut e' multitudine unus, uerum pater, educator, rector.
 Quid igitur de necessitate oblatras? quæ caritas quidem est, ac pater-
 na etiam caritas, ac tanto etiam paterna affectione maior, quanto De-
 us ipse rebus omnibus præstat, nulliq; aut indiget, aut subiectus est,
 minimèq; aut præcaria eius potestas est, aut uicaria, sed omnium ut
 maxima, sic etiam arbitraria. At quis cogat deum humanas subire
 sollicitudines atq; affectus? nulla profecto uis, eadem quasi tamẽ Deũ
 inducit caritas, quæ & hominem patrem familias inducat, tranato
 mari, periculosissimus ex anclatis procellis, ac laboribus alijs, in Li-
 byam enauigare ad gentes nationesq; prorsus ignotas atq; inhumana-

nas, quo liberos tueatur, locupletetq; rem familiarem. Paulinus No-
 lanus Episcopus mulierculæ commotus precibus, filium eius quo re-
 dimeret a prædonibus, in Africam profectus est. Videlicet ab ho-
 mitione in hoc ipso officij genere, alijsq; pietatis, ac beneficentiæ De-
 us uincatur muneribus? An quem Deus ipse, effinxit hominem, quẽ
 imaginem ac similitudinem referre sui ipsius in teris uoluit, quem
 animalibus præfecit cunctis, aspernabitur, eiusq; res negliget, con-
 temnet, destituet? nec periclitanti ei succurret, afferetq; suppetias? Suc-
 currit autem ei, & in Christo, ac per Christum. Credidit antiqui-
 tas omnis Palladem Iouis e' capite genitam, quo numerum augetet
 dearum, perq; eam hominibus sapientiam ostenderet. non credes
 Deum ipsum, ac uerum Deum rerum, rerumq; creatorem omnium
 p' Christum filium succurrisse mortalibus, in ruinam prolabantibus?
 pillius sapientiam liberasse ab erroribus, in quibus immersi erãt, re-
 stituisseq; in antiquam gratiam, per pœnam ac supplicia? quæ ille no-
 lens sciens, libensq; perpeffus est. Credidit gens omnis, credidere feræ
 etiam nationes, atq; exleges, e' Deo genitos, qui insigni aliqua uirtu-
 te præditi essent. Potuit igitur uirtus aliqua rara quidem illa, atq; ex-
 cellens id efficere, ut dii a cæteris illi esse crderentur. Tu uero in hoc
 hæsitabis, dubitabis, nullo modo credes, ut pro humani generis salu-
 te, Christus sit e' Deo Deus, e' luce lux, e' salute ipsa salus facta mor-
 talium. Credidit præcipue Aegyptus, Diuino ex afflatu puellas con-
 apere, atq; hac ratione a' Dijs & posse, & solere homines gigni, ma-
 gni alicuius negotij ac boni gratia. Tu autem in tanta perditio-
 ne mortalitatis uniuersæ hominum, non credes Deum eorum crea-
 torem uoluisse illis prospicere? Hoc igitur inhæsitanter credamus.
 hunc Deum fateamur, ueneremur, colamus. huic consilia nostra o-
 mnia, actionesq; permittamus, Et quæ fides necesse est cunctis ut præ-
 sit disciplinis, eam religioni quoq; adhibeamus. sine qua nec ueritas
 nota esse nobis potest, nec boni ad nos pars ulla ptingere, nec tantis
 in tenebris lux certa splendescere, deniq; nec uitalis uita duci, cum
 alia ratione uita ipsa mors sit, mors uero omni e' parte miserabilis,
 ac perpetua.

P O N.

Hæc igitur per Christianas Musas Aegidio Marianus cum diuis
 agens inspirat. Quo circa eius commemoratione desinite obsecro
 lacrimari, quin illi ipsi potius gratulandum ducite, quando con-
 secutus est per mortem, quod uiuus per sudores maximos, plu-
 rimasq; uigilias assequi laborabat, Ac teræ quoq; huic gratias

agite, e qua mortalibus exuperatis laboribus in coelum euolauit. ubi sanctissimis cum uiris agens luce fruitur non solis quidē eius, mundum qui illustrat uniuersum, sed luce ea, quae e Dei mente profundens sese, et fouet eos, quos ad se euocauit, et inuitat ceteros, qui Dei ipsius memores, lucem eius intueri uolunt, ac per eam tenebras mortalitatis effugere. Mihi quidem (nesciam fortasse an parum Christiano e ritu, forsan et supra quam Christianum decet hominem) uenit in mentem, in Mariani memoriam hymnum ludere, inque eius honorem decantare cum familiaribus, quem quia non displiciturum uobis intellego, referam in hoc praesertim otio. Is autem talis est.

- » Qualis Alpei liquidos ad amnis,
 » Sive Meandri uiridante ripa
 » Concanit serum moriens, in ipso
 Funere cygnus,
 » Talis ad plectrum, ad thasos deorum
 » Ludit in caelo Marianus, ipsa
 » Morte uicturus Marianus, ipso
 Funere felix.
 » Ipse sis felix, faueasque nobis,
 » Ipse ades fessis Mariane rebus.
 » Tu preces audi miserorum, et iras
 Siste Tonantis.

Ego uero ornatissim uiri, ita quidem mihi semper persuasi, et pene exploratum duxi, opinionē eā, quae a leuissimis quibusdam hominibus probata et culta inoleuit, de animorum deliquatione, nuperrime a minutissimis quibusdam Graecae philosophis, ac Cyrenaicae renouatam. quae esset ab ignorantissimis Persidis, ac Iudaeae physiologis tum ob ignorantiam, tum ob uitae morumque lasciuiam multo ante excitata, cum sanctissima illa, uetustissimaque immortalitatis opinio cum hominibus simul ipsis ab initio increuisset, quemadmodum et religio, quae nobis ipsis a natura est insita. Quae nam enimita feragens est, tamque moribus et cultu barbara? quae non in Dei cultum aut admittat tradita ab alijs, aut non et ipsa quoque excogitet, quae ad deorum maiestatem colendam magnificandamque conferre intellegat, et illorum cultu digna esse, sibi habeat persuasum. Memini Lucium filium uix quadriennem, in sinu nutriculae quiescentem animaduertisse per fenestram in clarissimo sole repente e caelo defluxisse pluuiam

pluuiam grandioribus guttis, quae a sole illustratae mirifica splendebant, miratumque rem tantam aliquantum fuisse, moxque ad me conuersum dixisse, An o' tata Deus illic est? A deo itaque a natura inest homini religio, ut quadrinns puer de cognoscenda Dei natura esset sollicitus, a splendore illo luculentissimo adductus, sibi ut persuaderet, Deum illic inesse. Ab initio igitur homines, post obitum optimorum siue Regum, siue ciuium, siue institutorum, siue etiam doctorum hominum, manes eorum uenerati sunt, eosque inter diuos retulerunt, posueruntque aras illis ac tepla, nec Graeci id modo seruauere, ac Latini, sed nationes (ut dixi) omnes, etiam ferae, atque immanes. At qui hoc nequaquam fecissent, nisi apud eas immortalitatis animorum uigisset opinio, quae quibus si defuisset, an sollicitari eos tantopere par fuisset in illis praesertim, quae nihil ad ipsos attinerent? Nam cur obsecro introductum esset in funeribus, orare Deos pro mortuorum manibus, illorumque pacatione, atque accessu ad pios, ac felices locos, simul scum corporibus et animi interissent? ut igitur sanctissima, sic antiquissima etiam, ac naturalis est de animi immortalitate opinio, contra uiciofissima, maximeque profana, sic et nuperrima mortalitatis, habuitque ortum non a populo, rudioribusque hominibus, quod minus fortasse mirum haberi posset, uerum a perditissimis quibusdam literatis, qui et ingenio abusi sunt, et literis, non aliter quam qui gladium inuentum ad usum uiuendi, ac securim, et cultrum conuerterunt post ad rixas atque homicidia. Itaque et ingenio, et natura abutitur, ac dei immortalis dono, qui aliter de animorum natura sentit, quam illi ipsi sensere qui rerum origini propiores fuere, ab initioque et urbes constituere, et conuentus hominum, honoremque habendum decreuere se pulcris, prosequendosque funeribus mortuos. Equidem ego maximum semper impietatis esse genus duxi, inhonoratos praeterire eos sine re, diem qui obissent. Cum uideam infestissimos exeratus post conflictus, caedesque teterrimas ac truculentissimas, sepeliendis mortuis indutiarum dies decernere. adeo quem in acie occidit uictor hostis, honorem post illi sepulturae, atque inferiarum non deneget. Quo circa in bene constitutis et urbibus, et familijs, annua sacra statts etiam diebus, soluendis inferijs decreta sunt. quod quid est aliud, quam manifestissimus gentium quidem omnium consensus in declarandam animorum perpetuitatem. Nec uero commendandum, siquid pietas ipsa suavit superstitiosius, quod tamen ratione corrigendum est, tametsi cum rusticanis, minusque ex cultis gentibus, ac populis agendum est fortasse manus ex culte, in sacrificijs ac solennibus pompis. quemadmodum

Et in cultu corporis rei; familiaris a gestiore illo quidem, nec tam polito. Scripsit Augustinus libellum de cura erga mortuos adhibenda. quid ni vir ad hoc piissimum opus adhortaretur homines, et sanctus, et Christianus? qui sciret antiquissimum hoc esse, maximè; secundum naturam. At cum Anchise dixerit aliquis,

—Facilis iactura sepulchri.

Nec uero nos accusamus, si quis honorem sepulturae neglexerit, quod fortasse ad modestam referri debeat, sed et improbum et nefarium ducimus, qui quem debet, et prestare potest parentibus, cognatis, amicis honorem post mortem, aut omnino id noluerit, aut parum certe curauerit. Itaque Virgilius, ut fuit et ipse cum Aenea suo pietatis studiosissimus, inducat illum ægerrime ferentem amici naufragum, his uerbis,

O' nimium pelago, et caelo confise sereno,

Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Videlicet propter non solutos illi honores funeris ac sepulturae. Quod seruandum eo diligentius suadeo, quod non exiguum sit siue argumentum immortalitatis, siue commonefactio, cum ijs in sacrificijs requiem illis sempiternam et hymnis comprecemur, et obsecrationibus. sed facessat nostra hæc oratio, assurgamus; doctissimus uiris ad nos uenientibus, Francisco Puccio, ac Romano Thamyre, de; more porticum uisitantibus.

PONTANVS, PVCCIVS, THAMYRAS.

PON.

Et porticus uos nostra expectat, magna cum uoluptate, et ego ipse aduenientes, uos Casinate ex agro sospites atque latos amplector ex animo utrumque. Quid tu tandem Pucci inde noui, immo ueteris ad nos affers? nam Thamyram satis scio, eo in agro parum omnino esse uersatum. Dic igitur siquid uetustum, porticum; hac in ipsa dignum inde affers. P.V.C. Affero quod omnes quidem uno ore consentiunt, spectaculum quod hodie quoque illic extat, per breue tamen, atque concisum, Varronis esse monumentum, scriptum tamen nullum id indicat. Certi uero haberi illud tantum potest, quod Virgilius ait, —Aruncos ita ferre senes. Si quidem oēs in hoc conueniunt, et ciues, et coloni. Illud autem delectaturum te admodum confido, quod nuperimum quidem est, oraculum tamen quasi quoddam futurum honestarum literarum studiosis. Scis enim et ego ipse satis scio, una te nobis enim nec aut lacrimas tenere potuisse, aut gemitum, nunciato obitu Ga-

brielis Altij, Pollicastræsis antistitis, hominis tecum a puero educati in literis, uersati; in disciplinis summo cum labore, et studio. Scis inquam non multis ante diebus eum obisse, et clarum nostris in literis, et Christianis disciplinis ex cultissime institutum. Referam itaque de eo ipso, meaque huic orationi, uel etiam iure iurando Thamyras hic ashpulari potest, quod de illo monachus nobis Casinensis retulit, singulari sanctimonia sacerdos, et uitæ simplicitate inter monachos ipsos notus, ac uenerabilis. Is igitur, facta re diuina, cum honorem in secessum nobiscum deambulans, utrumque nostrum perduxisset, ita quidem aggressus est. Ego uero o' filij, ni Dei flagellum time-rem, ab his abstinere dictis, parcere; huic sermoni. siquidem natus hæc magis quam enarrator aliquis, uobis trado, supplicij quidem acerrimis silentio meo propositis ab eo ipso, qui hæc ut referam uobis, iniunxit. Dormienti mihi matutinum sub tempus antistes asstuit, humana quidem maiestate augustior, lituum præferens, in me; intuens inquit. Rerum atque hominum pater Christus te ut adirem iussit, a somno; excitarem, ex pergere igitur, ac peracta prius re diuina, illos adi, uestrum utrumque significans, et nominis simul et patriæ, unde oriundi estis, admonens. quo circa hæc illius ex ore uobis affero. Si significare deum, sibi parum placere, abuti uos oratione, magis tantum, fabellis; in manibus decantandis, satis esse luisse uos in adolescentia, in ipso; ætatis flore, cæterum ut herbe, ut arbuscule e floribus postmodum fruges proferunt, eadem uia, ac multo etiam maiori studio (quando ratione quoque præditi estis) post lusus, iuuenilesque delicias, fruges afferre uos oportere, easque diuinis hominum ingenijs celestibusque donis conuenientes. Declarare ite, Musas quas uos appellatis, eas pietatem esse, ac religionem, Christum ipsum denique. hunc igitur colere uos iubere. in eius honorem Musas uestras, idest orationem tantam excellentia uobis concessam, conuertere. Quod ni fecissetis, lituum extulit, tanquam eo uos percussurus, atque irato similis abiit. Ego somno solutus, maximoque horrore exterritus, ad aram statim profectus sum, ueniamque a Deo precatus, ea quæ et uidi et audiui iussus ad uos defero. Hæc monachus. TH.A. Quin et illud etiam addidit, uti eadem ipsa literatis omnibus dicta, ac mandata esse putaremus, idque etiam teneremus, quemadmodum nascentibus nobis religio statim comes adderetur. sic præstandum esse, religio ut eadem comitaretur etiam morientibus. PON. Equidem ego o' Thamyra cum rerum naturæ ordo mirificus sit, magisque mirari illum possumus, quam ingenio omnino assequi, arbitratus sum semper, ac pro-

comperto duxi, diuinam illam cumulatissimamq; bonitatem, quae in Christo sese paterna cum caritate ostendit hominum generi, multis quidem ac diuersis modis sese aperire mortalibus, quodq; res haec inferiores, quaeq; naturales dicuntur a phisicis, aethericis ab illis commotionibus temperentur, non exiguam quidem homini cum illis esse cognationem, quam per ipsam fabricator ille omnium, moderatorq; ac rector Deus multa bonis praesertim uiris, nec raro etiam peruersis, emendandorum ipsorum gratia, et significet et portendat, praecipue autem, humanis quiescentibus curis, atq; inter dormiendum, ut aliquando dii ipsi nobiscum perinde ac humano assumpto ore loqui uideantur, unde oracula sunt a prudentibus quibusdam dicta. Ne ue autem in enumeratione oraculorum ipsorum, antiquitatisq; testimonijs uos occupem referendis, de me ut loquar, ego ipse ita saepe dormiens commonefactus sum, ut quae pericula nec ante timuissim, neq; prius agitaassem animo, uigilans postea tutus, liberq; commonefactione ex ea facile praeterierim. Sunt qui ad naturam haec omnia, atq; ad curas ipsas nostras diurnasq; ad actiones referant. Ego uero quae ad diuinitatem pertinent, nesciam quomodo naturae huic elementari ascribam. Quid enim in se habet diuinum aut sanguis, aut pituita, aut utraq; bilis? aut quatuor haec simul etiam suos pnumeros, atq; ad amissim concreta? quippe quae ne coire, aut concrecere una quidem possint, praeter quam aetere informante, aetereisq; agitationibus, quarum profecto cognatione, et quadam quasi contagio Deus ipse utitur, in hominibus commonefaciendis. At dices unde naspecies illa Polycastrensium antistitis tam cito, ita repente informata extitit? eadem profecto et ratione, et uia, qua mens nostra, triangulum, pyramidem, syllogismum, suis e partibus informat, colligitq; perfectum undiq; illum atq; absolutum, qua lignarius faber et arcam et scrinium mente ipsa concipit, qua etiam pictor, sculptor, consulator imaginem. Quod igitur mens hominis in se ipsa praestat tam facile, non poterit aetherea illa praestare cognatio, ac uis, rebus nostris prospiciente Deo? inq; quiescentis hominis mente informare imaginem humanae similem? quae futurorum nos tandem admoneat? Quod si aethericis a magistratibus inferiores quidem res temperantur, nimirum illi ipsi magistratus sciunt, quae in futurum ipsi agitent, perinde, ut artifices minime ipsi ignorant, quid animo conceptum habeant, quidq; etiam apparent. An non saepenumero ratione hac clades urbium, calamitatesq; populorum sunt ante uisae, ac longe etiam prius, quam euenerint, significatae? At non omnibus hoc contingit hominibus. Neq;

omnibus

omnibus etiam teris omnes contingit ferre siue arbores, siue herbas, aut fruges. periculaq; ut latet modus hic, neq; omnino compertum est, qua uia hoc ipsum contingat in tereno solo, sic neq; palam est nobis, quo nam modo, cognatione ex illa aetherea haec ipsa usu ueniat dormientibus, ac nonnunquam etiam uigilantibus. eueniunt tamen. Itaq; dum ad naturam cuncta referimus, naturae ipsius partitione parum recte mea quidem sententia utimur. cum alia quidem elementaris sit, eaq; sublunaris, uaria, inconstans, dubia, seruitio assuetata, atq; in interitum prona, alia aetherea, immortalis, atq; in imperio constituta, tamen et ipsa quoq; corporea, et si nullis casibus, nulliq; corruptioni obnoxia. Est item et alia omni profecto concrectione corporeaq; conditione libera, immortalisq; ac Deo ipsi tantum uacans, quippe quae diuina illius luce tantum fruatur, ministerijsq; ab illo distributis solummodo adest, atq; intentata est. Nec nos pudet, qui quidem ignoremus qua uia trahatur a magnete ferrum, uelle naturis illis praescribere, ac praesertim incorporeis? At dicit quispiam, trahit ferrum magnes ab insita ui, quasi uiribus suis careat, multo quidem praestantioribus nulliq; corruptioni addictis tum aetherea illa natura, tum etiam alia illa excellentior incorporea quidem imperioq; ornata, mundi q; totius gubernaculo praefecta ac ministerijs. Vbi uenit igitur in hac ipsa naturae perscrutatione non paucis philosophatum e numero, quod uel etiam plurimis in agricultura exercitatis, dum a gro tantum stercoreando intenti, nec seminis animaduertunt naturam, nec caeli ac regionis, quorum primae fere partes habendae sunt. Obsecro uos uiri optimi, mane oriente sole, nonne statim lux ipsa puncto temporis dispersa, coelum hoc uniuersum irradiatione sua illuminat? Atqui lux a sole existit, sol uero ipse corporeus est, quod oculi ipsi sentiunt. potest igitur e sole profluens lux tenuitate sua, incomprehensibiliq; illa celeritate eodem si mul puncto, tantam aeris, maris, terae uastitatem illustrare, nec tamen poterunt eodem ipso momento ministri illi diuinae maiestatis uel supremo ex aethere ad nos euolare? incorporei ipsi, neq; ut solaris lux e corpore eiaculati? quae non miraris in candela a te ipso accensa, in Deo id miraberis? caelestibusq; siue substantijs, siue ministris? At dicit quispiam, neq; Dei est laborare, neq; occupari in negotijs. O' ruditatem insulsiestimam hominis, qui Deum ut hominem metiatur, ut operarium aliquem, ut redemptorem opificem. Nihil agit prorsus Deus, nihil omnino laborat, cuncta tamen agit, moderaturq; ac regit omnia, nullumq; inde laborem sentit, ac si non sit in assiduo caelum motu, nul-

X

Lam tamen inde defatigationem agnoscat, licet corporeum, licet immensum. Tu uero Dei super defatigatione tantopere quidem sollicitus es? Igitur in natura omnia qui reponunt, eadem illam si, qua decet, ratione contemplarentur, desinerent profecto tam esse, quam certe sunt pertinaces, utque uerius dicam, proterui. Ad haec quid ignoratus, rationeque utenti indignius, quam inferiori huic naturae tantum tribuere, ei que ex toto incumbere, de superiore uero illa, nullo prorsus modo cogitare, nec quam omnes quidem debemus, habere rationem? ut per superbiam quidem ignorantiamque dignitatem ei suam, suasque partes uelimus per improbitatem adimere? Nos igitur antistitis Altij monitis, quod uos rogo hortorque, obtemperantes, ita quidem uitae transigamus reliquum, ut quoniam in maturitatem seges nostra iam intendit, frugem eam studiorum nostrorum, orationisque ipsius, qua hactenus in flore quidem usi sumus, in usum, commodaque afferamus illorum maxime, quos ad haec ipsa studia scriptis nostris, multiplicibusque laboribus, ac uigilijs iuitamus. ut nec eos poeniteat inuitationis, nec nos uigiliarum pigeat, inceptique tantopere laboriosi. Quid enim laboriosius, quam in eloquendi materia uersari? quae tamen si communis atque exposita est omnibus, in ea tamen nationes quidem plurimae mutae sunt, et ceteris autem siue populis siue gentibus pauci in ea admodum ita claruere, ut sapientiam quidem inscuerint cum dicendi arte, ac scientia. P. V. C. Nos quidem bone senex oratio haec tua, quam Oraculum ipsum, non minus incendere ad dicendi frugem, ad quam ipse hortaris, iure suo potest. quando iniquitate temporum factum est, plurimis, ut etiam seculis dicendi laus a disciplinarum cognitione seiuincta fuerit, cum antea quidem nemo doctus, quin idem quoque esset eloquens. sed eloquentiae studium post Romani imperij declinationem prorsus interijt, uixque Grammaticae ipsius persistere uestigia, cum tamen disciplinae ipsae in honore essent habitae, id quod Physicorum Theologorumque multitudo, quae post Boethium extitit, plane declarat, tum in Hispania, tum in Gallis, britanniisque, ipsaque in Germania. Qua quidem de causa haud ita mirum uideri debet, eloquentiae si desuere studia. Tamen et spes est breui futurum, ut eloquentia cum doctrina tum naturali, tum diuina in gratiam redeat. Cum minime per te steterit Ioniane, quo minus moralis cognitio Latinis fuerit literis illustrata, sideraliumque rerum notitia, quam pluribus etiam uoluntatibus ita complexus es, ut siderum effectiones cum physicis etiam causis coniunxeris. Nec desuere etiam aut desunt, qui e Graeco multa

in Latinum sermonem transtulerunt, maxima etiam cum dignitate, atque ornatu. Reliquum est igitur, exemplis ut ijs, atque adhortationibus non minus quam oraculo ipsi Altiliano satisfacere studeamus. Tu uero quid ad haec Thamyra? THA. Magna et me quoque spes tenet breui fore quod dicas. cum Graecos uideam tum Aristotelis, tum Platonis libros uersari in philosophorum nostrorum manibus, antiquasque illorum interpretationes aut passim abiectas, aut parum omnino placere, utque alios taceam, nonne Aegidius noster magna cum consecratione heremitarum suorum totus Graecis est literis deditus? Sunt ex alijs quoque sacerdotum siue ordinibus, siue sectis non pauci, qui eadem et ipsi delectatione, studioque teneantur. Sed nos o Pucci ita quidem confessionis huius memores esse oportet, ut quae porticus ipsius lex est, eam cum primis sequamur. quippe cum differendi locus siue sit cuique relinquendus, tuque ipse iam uideas, diu haec a nobis differuntur, plures interim conuenisse, et ad dicendum, et ad quaerendum, quod ex uultu quidem intellego intentissime paratos. Quamobrem ordienti iam Carboni, ut Musarum sacerdoti ore faueamus. Sic enim antiquis a sacerdotibus in sacrificijs, silentium olim imperabatur.

Hieronymus Carbo, Pucius, Thamyras.

HIER.

- » Principio sedes apibus, statioque petenda,
 - » Quo neque sit uentis aditus.—
- Huiusmodi exorsus est principio Virgilius, cum de apium rebus naturaque esset praecipiturus. Mirum est autem unde coeperit, et quae sit a re auspiciatus. Videlicet et prudens Poeta, et cautus habebat ante oculos quae imbecilla esset apium natura, quodque in condenda illarum urbe potissimum erat inspiciendum, locus ut is eligeretur, qui incolentium uitae esset praecipue accommodatus. Idque et prudenter, et apposite, et secundum naturam. Sed quid quod in primo libro qui est de segetibus, ab ipsa statim aratione coepit? nec aut quae esset natura soli, aut quae regionum, ante considerandum admonuit? cum praesertim genere in hoc scripti, quod didascalicum Graeco nomine literatores nostri uocant (Pertinet enim ad erudiendum siue auditorem siue discipulum) ab initijs quibusdam etiam remotioribus authoribus quandoque incipiant. Nonne Ouidius cum de mundi esset constitutione locuturus, a re etiam incomperta exorsus est?
- » Ante mare, et terras, et quod tegit omnia caelum.

20 Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
 20 Quem dixere chaos.—
 Itaq; dum hæc considero, ignorantia me ipsum et acuso, et damno. Cum mihi ipsi hac in parte nullo modo satisfaciam, ac præsertim uideam Iouianum, qui conciliationi huic nostræ præsidet, locuturum de Citriorū natura, ut de arbore peregrina, ut de cultu eius à nemine tradito, coepisse à loco unde in Italiam aduecta fuerat, ac de arboris ipsius primordijs, quanquam fabulose, Poetico tamen more tradidisse, ne ante de cultu eius præciperet, quam quæ & qualis esset arbor, ostendisset. Quó circa ad te quidem me conuertam, ó Thamyra, siquid à Iulio Pomponio, cuius auditor fuisti, & cultor, ad te item Francisse Pucci, cuius erudimenta illa Grammatica fuerunt sub Politiano, quos & rogo, & obsecro, ne inuideatis nobis, siquid inquam ab excultis illis uiris habetis, quod ex eorū sententia affirmare possitis, in re mihi per quæ difficili, uobis uero, ut arbitror, nec dubia, nec inuestigatione uestra indigna. THA. Mihi quidem, & si Pomponius & diligens fuit, & cultus in explanandis Poetis, per multaq; quod mercatores sunt soliti in explicandis mercibus, quasi peregre à se quidē aduecta ipse exponeret, non tamen in mentem uenit in interpretandis illū georgias, in eiusmodi quæstionem unquam incidisse. nesciam tamen an ne aliquid Pucius habeat hac in parte de Politiano quod referat. P V C. Neq; ego quidem meminisse quæpiam ab illo explicatum, itaq; tuam ipsi potius quæstionem huius Hieronymi solutionem expectamus. HIE. Atqui prouincia hæc prorsus tua est Pucci, his in rebus annos tam multos qui uersere, summa cum auctoritate & gratia. P V C. Quod & anni mihi tribuunt, & continuata his in studijs opera, id à me uel extorquere exhortatio Hieronymi potest tua. Quó circa tua ista sūt exhortatione, siue uoluntate commotus, dicam ipse quod sentio, ac pro mea quidem libertate, si tamen data prius atq; accepta fide Thamyras tantūdem & ipse post præstiterit, nam & ratio illa non dū à Grammaticis prodita est, cur maxime tum Lucretius, tum Virgilius et principia librorū, et exitus tanta cū iucunditate, ac uenustate fuerit uterq; complexus. THA. De sidem, nec me poenitebit promissi. P V C. Hac igitur conditione meam explicabo sententiam. Instituentis, & in præcepta redigentis materiam aliquam à se susceptam officium uideatur, primo loco considerare ipsam ante præceptorum traditionem, rei ne cuiuspiam sit auditor admonendus, quod Virgilius præstitit in rebus apium, cum primum, ac præcipuum in ea præceptione sit

locus ipse idoneus ac per appositus, præstitit & hoc de uitis atq; arbutis locuturus.

20 Principio arboribus uaria est natura ferendis.
 Nec imitator eius Columella à magistro suo recessit, cum præceptorum de colendis hortis præmissit,

20 Principio sedem numeroso præbeat horto

20 Pinguis ager.—

Atq; hæc quidem ratio tanti uideri potest, ut ante arationem faciendam à Virgilio monefaciendus esset auditor, obseruandæ naturæ agrorum, ac soli. Verum ut fuit scriptor ille et in præcipiendo solers, & in obseruandis rebus diligens cum uideret agrorum studium esse in Latia, totaq; Italia celebratissimū, neq; ab agricolis ipsis ignorari agrorum naturam, neq; etiam quæ coeli uis esset ac regionis, prætermisit sponte id quidem, quod illis arbitraretur obseruatum, coepitq; non ab obseruatione terræ, id est ab agrorum natura sciscitanda, sed ab actione ipsa ac si ab eo non ageretur cum imprudente agricola, sed experiente, ac probato, cuius ipsius operam diligentem, ac minime ignauam exigeret, ut post cognitionem eam, quam de agrorum natura haberet agricola, mature factū opus esse sciret, essetq; cū primis temporis studiosus. quippe cū primo loca, dein temporis et cura habenda est et ratio. Itaq; et arationis ipsius initium uer constituit, nec tamen omittit in tradendis post præceptis, naturas quoq; terrarum ac qualitates ostendere, et qua etiam uia id esset assequendum, diligentissime aperit. Nec uero uos moueat, quod à medijs fere nonnunquam rebus Poetæ ipsi ordiantur, cum id sequendum uideatur in alio dicendi genere, ut in enarrandis bellis, explicandisq; rebus gestis, minime tamen in genere didactico, quod totum in tradendis uersetur præceptis, erudiendisq; auditoribus. Quid igitur mirum, exordium esse Virgilium ab actione, id est à diligentia, quam in agricola præcipuam exigit, quando in agro colendo, ut ipse ait, nihil unquam exhausti satis est. HIE. Dici uix potest quæ ratio ista delectet, quæ etiam uideatur omni e parte commendanda. Tu uero quid ad hæc Thamyra? THA. Et mirifice probandam eam iudico, & ad præstandū promissum me me accingo. Poetæ officium, ni fallor, tribus in his præcipue uertitur, ut doceat, ut delectet, ut moueat. quæ tametsi diuersa uideri iure debent, ut quidē sunt, tamen et dū docet qui ppiam, & dū mouet, necesse est ut tunc etiā delectet. quoniam enim modo auditorem aut docebis ipse, aut mouebis, ubi oratione uteris inerudita, incomposita, male conglutinata, uerbis in conanis, gestu aut ridiculo, aut horrido, uoce raucescente, & dissona?

Ut opus omnino sit, scriptorē praeipue memorem uenustatis esse, atq; ornatus & gratiae. Virgilius igitur, ac Lucretius, quo auditorem ad se raperent, ab ipso statim initio usi sunt principijs maxime iucundis, ac festiuis. ne'ue satietas quae inter narrandum, docendūq; solet obrepere, in discessu auditorem comitaretur, exitus quoq; librorum maiore etiam festiuitate conuiuere, lusibusq; referere iucundioribus. Videas itaq; eosdem & ludere, & lasciuire, totosq; in eo esse, ijs ut lusibus in initio auditores trahant ad ea libenter audienda, quae ipsi sunt praecepturi. In exitu uero, & tanquam in peroratione id studere, ne discedentes satietate ulla teneantur, immo uero ut & hilaritatem secum in domum ferant, & animum illorum memorem, quae summa cum iucunditate uel audierint, uel fuerint etiā admirati. Quid enim magis admiramur, quam rem uel magnam uel exiguam cum uenustate lusam ac lepore & comitate? Videlicet redeuntibus nobis domū a conuiuijs non et fistulae comitantur et tibiae, quo satietas nulla sentiatur e' coenis, nullaq; post coenas tristitia? Magna igitur cū artificio & Virgilius et Lucretius haec usurpauerunt, quorum exempla studiofissimus quisq; Poeticae praeponere sibi ante oculos debeat.

Marinus Tomacellus, Franciscus Aelius, Tristanus Caraciolus.

MA.

Ego uero Hieronymus Carbo facile passus sum, te praeter Altilianū oraculum aliquantum extra aciem progressum esse, propter aetate in qua ipse constitutus es, multo autē facilius patior, quod uetustissimi Poetae, quos sacerdotes uocauit antiquitas, multa tradidere monumentis, quae Christianis sint rebus admodū et similia, qualia sunt, quae ab illis de secessu Elysijs, a nobis uero de Paradiso dicuntur. Quo circa Frāscus Aeli, uertor enī ad te, q' studiose in ijs adolescens, perq; et diu uersatus es, quale illud sit, quod ab illis de Elysijs proditū est locis, ita nobis aperias, ut cōparare rebus id nostris ualeamus. AEL. Faciā id libeter tuo praesertim rogatu, nec minus ut uia quoq; monstrē inuēturi, dum illa legunt, qua nā ea ratione, nostra ad haec conuertat. Duplicē esse prisca illi hominis uitā arbitrati sunt, et quae duceretur cū corpore simul ab animo, et qua animus ipse sine corpore frueretur, nā nefaria haec de animi interitu opinio nō dū a sceleratis, atq; impiijs quibusdam uiris fuerat tāta cū improbitate suscitata, ut uitae qdē genus alterum propter corpus tū sensibus indigere uellet, tū alijs corporis ipsius instrumentis, alterū uero cū animus se a corpore seiunxisset absolutū, liberum, omniq; corporea necessitate uacū. Quo circa q' diu animus ipse corpore cōclusus teneretur, tanq' illius arctaretur uinculis, ueluti

in carcere coniectum, minime uagantiē aut liberū esse indicabat. post quā uero a corpore separatus esset, liberū tūc, ac sui prorsus iuris effectū. Haec itaq; ipsa illa eius libertas, campi sunt Elysi. in quibus ipse post solutū carcerē, pro insita ui, naturaq; felix, ac sorte sua cōtentus diuersaretur, q' diu enim a corpore tanq' compeditus teneretur, nec in uisitatione tū sua libere uti eum posse, nec quae secum attulisset bona, illis pro diuinitate ac iure suo frui. Itaq; uitam quae ab ortu ducetur ad obitum, seruilē esse, ac carcerariā, quae uero post obitum, bonis qdē illā uiris beatā contingere, improbis uero miserā. Ut palam quidem facerent, eandē Deū sequi rationem in gignendis hominibus, quam prudens sequeretur paterfamilias in locandis operis ad agrū fodiendū. nā & instrumentum illis praebet ad fodiendum, & quid illos ipsos facere uelit operarios & uerbis declarat, & exēplis etiā commonefacit. quibus nauatā post operam, mercedem cuiq; suā distribuit, commendatq; officium eorum q' probe, q' uero improbe rem administrarint de mercede ipsa detrahit, affiatq; eos ignominia. Itaq; merces eorum ac praemiū qui animum pie recteq; coluissent. Elysius putabatur secessus, in quo is perpetua frueretur beatitudine. At qui corporeis addicti lenocinijs, degenerare a natura sua animū propter corporis contagionē passi essent, eos relegabant ad loca caenosa, tetra, caligantia, delectatione oī uacua, aethereisq; a regionibus remotissima.

Quippe quae etiā nouies Styx interfusa coeret. Habes Marine qd sacerdotes illi Musarū sentirent, et quas Elysijs esse amoenitates ducerent, caelum uidelicet, ad quod patere reditum bonis arbitrantur uiris post mortem, malos contra ab illo arceri putabant, caelestiq; ab secessu eiectiones, extoresq; in hac elementor fecerit sordescere, perpetuoq; in cruenta agere, luereq; ante actae uitae meritis poenas. Qua autē uia haec ipsa Christianis accommodari rebus queant, Tristanus hic, cuius dicēdi fors a me secunda est, facile qdē ostendet, quiq; et qualis etiam Christianus sit Paradisus, Christiano etiā sermone edocebit.

TRI. Ad rē me nō inuicundā inuitas Aeli, difficilē tamē explicatu propter uerba, quae diuinis rebus parū qdē proprie accommodentur. cū ea ipsa humanis q' diuinis explicādis aptiora sint. magisq; appositae. nec nos de Deo cū differimus, alijs quidē uerbis, q' cum de homine et loquimur, et disputamus. Ceterum conabor si non explanare, salte' innuere, qui nā hic sit hortus, quem Christianis suis Deus incolendū, atq; inhabitandū post mortem cōstituerit, nā Paradisus hoc ipsum sonat. Quo circa aequis animis, audite balbutiētē hoīem, magisq' prodignitate explicantē rē ipsam, quae mihi e' cōuētus huius lege, institutu

tisq; demã datur. Principio q; rebus noia indiderũt, blã dioribus quæ dã uocibus appellauere, ueluti de quo nũc agimus, Paradisum, ut blã dimento ab ipso appellationis homines ad eas res amandas magis, magisq; allicerentur. Nãq; ut nostri loca dixerunt amœna, quod ea sua pte natura sine aliquo humani cultus munere aut opera nos traherent ad se amanda, inuitarentq; amœnitatis tantum gratia, sic Græci scriptores, quod horti maxime deliciofi sint, atq; ad oblectandum idonei, coelestem illam sedem *παράδεισον* nominarunt, in qua tanquam in hortulis, hortensibusq; in delitijs, sanctorum ac probatorum uirorum animi conquiescerent, uel summo illo bono potius fruerentur, & in ea quidem luce, quam irradiatione sua Deus ipse effundit, nequaquam uero ut sol, aut e stellis aliqua, sed ut qui & solus est, & pater omnium, & a quo lux quidem omnis elucescit, non quæ ratione aut sol ipse illustrat quæ intuetur, aut sidera. quippe quorum illustratio oculis percipiatur, indigeatq; elementari- bus adminiculis, in hac præsertim mundi parte, quæ tera dicitur, sed qua mentes beatissimorum fruuntur munus Deo administrãtiũ, quæq; Deo ipsi sunt proxima, neq; ad eã pfrũendã, corporis sit opus articulis, sed naturali illa tantũ animi diuinitate, atq; opera, parũ tamen recte dixerim operã, quando nullus in ea re labor est, nulla agitatio, aliud tamen uerbum minime habeo quod hoc ipso sit accommodabilius. Animus igitur mensq; ipsa suapte quidem opera Deum agnoscit, suapte Deum natura introspicit. suapte penetratu diuinam se ad lucem, Dei ipsius munere insinuat, Deiq; aspectu fruatur. quæ quidem ipsa fruitio Paradisus est. Hæc immortalitas, hæc beatitudo, humanorum hic officiorum, piissimarumq; actionum finis. ultra quem nihil est, quod expetatur, nihil quod mens nostra extra eum inquirat, nihil in quo præter ipsum, aliud quippiam repositum intellegat, expetitione ac fruitione ipsa dignũ, cum in eo collocata et pfecta sint oia. Nãq; ut nihil est supra Deũ, supraq; eius maiestatem, sic res est nulla, quæ ante Dei fruitionem, supraq; eius notitiam alicuius habenda sit momenti. cum in eo ipso perfrũendo omnia sint reposita, eãq; perquam perfecta & consummata. Hic est igitur Christianorum Paradisus. Elysijs delitijs similis, in quo tamẽ nec incolentium animi lacte uescuntur, ac melle, sed eo tantum liquore, qui nec aut capellarum manet ex uberibus, aut solarium e radiorum subleuatione, terrenisq; ab exalationibus, nocturno sub tẽpore liquescentibus, sed Dei tantum de luce fulgentissimoq; eius diffundatur aspectu, mentes irrorans intuetũ. de luce inquã manat, ac liquescit illa, quæ nec oculis perceptibilis est hominum, nec affatu

explicabilis, nec mentis ipsius, licet æthereæ immortalisq; diuinitate concipi omnino queat, nisi quod Deum qui uidet, omnia quidem uidet, quiq; eius aspectu fruatur, nihil est quod deesse illi uere possis dicere, nihil est quod ulterius aut expetendum ab eo ducas, aut desiderandum. Exigis fortasse Marine fruitionis huius locum. Quis quæso in tanta coeli uastitate, mole, infinitate locum ipsum præscribat certum, definitumq;? nam decretum esse ipsum quidem, ac sanctum, quis dubitet? qui ordinem Dei, uerumq; ab illo creatarum, omni e parte perfectissimum, maximeq; sibi constantem intueatur, ac consideret. Satis itaq; esse hominibus nobis debet, metiri illum animo, nec spatio finiendum ullo ducere, uerum ab diuina tantum luce, diuiniq; aspectus fruitione terminandum. Hæc ego uestro ex imperio Marine, atq; Aeli. Vna ipsa de reliquis cõsulẽda uobis est.

Pontanus. Petrus Summontius.

P O N.

I etatur in caelo, ut arbitror, nunc Altilius, exultatq; inter beatissimos spiritus, cum intellegit in hoc confessũ, & pie cum Christo agi, & suis piissimis monitis obtemperantes nos esse. Vnum credo illi dolet, si dolere eum fas est dicere, quod in tanto conuentu, Aeli locus sit uacuus, uoluntarium ob exilium dum Federicum Regem Neapolim relinquentem, proficiscentemq; ad Ludouicum in Galliam, accepta ab illo fide, beneuolentiæ tantum gratia sequitur, ac gratitudinis. Sed Altilius consolatione nulla quidẽ indiget cum Dijs agēs. Quod uero ad nos ipsos attinet, hominis maxime ingeniosi, & docti quis nostrum non angatur absentia? Verum Musis ipsum comitantibus, & illi nihil prorsus timendum est, & nobis ipsis desiderio absentis eius temperandum, in re præsertim uoluntaria, & homine generoso digna. Tu quid ad hæc Petre Summonti? P E. Me uero sollicitat eius imbecillitas, cum scæpicule quidem laboret de stomacho. Sed ipsa forte peregrinatio, coeliq; uarietas, ac terarum, robur illi adiungat, quod fore quidem non despero. Quod uero ad animum eius ac consilium spectare potest, uehementer me hortantur uersiculi eius, quos discedens ipse in puppi constitutus, quasi Nercidibus audiẽtibus, ac locorum nymphis, decantauit, quorum ipsorum recitationem non temere recreamentum arbitrer quasi quoddam quæstionum huius multo ante explicatarum, nec paruum quoq; momentum allaturã absentia eius desiderio moderãdo. Sũt aut uersiculi huiusmodi.

» Parthenope mihi culta uale, blandissima Siren,
» Atq; horti ualcant, Hesperidesq; tuæ.
» Mergullina uale nostri memor, & mea stentis

- » Serta cape, heu domini munera auara tui.
 » Maternæ saluete umbræ, saluete paternæ,
 » Accipite & uestris thurea dona focis.
 » Ne'ue nega optatos uirgo Sebethias amnes,
 » Absentiq; tuas det mihi somnus aquas.
 » Det fesso æstiuas umbras sopor, & leuis aura,
 » Fluminaq; ipsa suo lene sonent strepitu.
 » Exilium nan sponte sequor. fors ipsa fauebit.
 » Fortibus hæc solita est sæpe & adesse uiris.
 » Et mihi sunt comites Musæ, sunt numina uatum.
 » Et mens læta suis gaudet ab auspicijs.
 » Blanditurq; animi constans sententia, quamuis
 » Exilij meritum sit satis ipsa fides.

Hos ille abiens confirmato admodum animo, uultuq; quàm maxime
 hilari pronuntiabat, quem nos ut amicum, ut Regem sequentem suū
 & bonis prosequamur omnibus, & Deos illi propitiabiles, bene pre
 cemur. Cæterum ut a quo tua Iouiane cœpit, ad eundem quoq;
 Altitium mea conuertatur oratio, non' ne existimas cum bonis illū
 Genijs, qui pie, percolenterq; morientibus adesse solent, astitisse mo
 rienti nuper Elisio? quem tu ita qdem solatus es, sic hominem confir
 masti, tale illi robur addidisti, ut astantibus honestissimis uiris, sacer
 dotibusq; maxime uenerabilibus, ipse sublata uoce diceret, Mori nec
 deprecor, quando tu me ad mortem tam confirmate adhortaris, id
 est ad perfruedam uitam, sempiternam illam quidem, ac bonis uiris,
 quiq; pie uixerint, cum dijs ipsis communem. Hæc ille moriens di
 ctabat, uersabatq; in ore. Viue pius, moriere pius, nō eo tamen sensu
 quo ab authore suo uersus ille pronuntiatus est, sed quod qui bene ui
 xisset, ac pie, & bene & pie eundem quoq; emori contingeret. Et
 Gallutius quidem Elisius sic e' uita discessit, ut amas desiderabile
 reliquerit sui ipsius memoriam.

Pontanus. Chariteus.

PON.

Ego te Charitee, quod diutius mussitantem intueor, quo nam mussitatio
 ista euadat tua, uel auenter uidere expecto, ni res fortasse uxoria ne
 gotium tibi afferat, in re præsertim familiari, ac molestiarum ple
 na. CHA. An fortasse arbitraris Petronyllæ uxori inditum no
 men à Petrone, ac ueruece sectario? (sic enim quidam e' priscis illis eū
 uocauerunt) quod uidelicet gregem mihi filiarum uxor comparauerit,
 quæ illam sequantur & ad rem diuinam, atq; in templis, et ad inui
 sendas per urbem puerperas, ad celebrandas item nuptias, ac festos,

deis. sed desinam hac nunc in confessione, hisq; in quæstionibus uel
 le uideri factus. Vos igitur qui hic adestis uiri optimi sic accipite,
 Hermetem illum, quem uetustas ob ingenij diuinitatem agnomina
 uit Termaximum, his ipsis diebus, suis me armis, suis item telis in
 struxisse, meq; illius iurasse in uerba, itaq; Platone relicto, ex hoc die
 militiam eius sequor. Quæ autem Iouiane Mussitantem me de eius
 lectione animaduertisti, hæc quidem sunt, si modo eius ipsius libri,
 qui nunc uersatur in manibus, Hermes ipse est author. In re quidem
 Christiana duo potissimum principia esse consideranda, & mundi ip
 sius, rerumq; quæ eo continentur, hominisq; præcipue creationem,
 quod primum quidē principium est, et generis ipsius humani, postq;
 in immensum creuit, labiq; in ruinam improbitate, ac libidine cœ
 pit sua, salutem, atq; ab interitu illo miserabili receptionem, quod se
 cundum quidem principium iure appellandum censeo. Quodq; Her
 mes ipse diuini sæpe uerbi mentionem faciat, sic mecum ipse & rerū
 creationem perscrutor, ex animoq; & Deum ipsum contemtor, ut
 qui initio per sapientiam, quæ sunt, cuncta quidem uerbo creasse illū
 contendam, post uero per Gabriclem, siue nostro Genium, siue Græ
 co nomine Angelū salutē etiam uerbo peperisse mortaliū generi uni
 uerso, facinus profecto utrumq; diuina illa caritate dignum, Deiq;
 ipsius beneficentia, et munere. Igitur creationem ipsam prouenisse cre
 diderim ex uerbo Dei, dictante sapientia. quo statim momento enū
 tiavit Deus ipse, dixitq; Fiat cœlum, Fiat terra, Fiat lux, quæq; cæ
 tera diuino ex ipso uerbo prouenerunt omnia. Cumq; præter Deū
 ipsum antea, præterq; sapientiam, quæ cum Deo & erat ab initio, et
 fuit, et est semper, nihil existeret omnino aliud, præterq; uerbum, qd ip
 sum Deus qdē erat, credideri similiter oia illa e' nihilo, uerbo ipso
 Dei, dictoq; prouenisse. At dixerit quispiam, quo nam modo Deus
 e' nihilo hæc ipsa eduxerit? At quo nam hic ipse consilio aut fidu
 tia hæc dixerit? cum audeat Aristoteles profiteri causam illam tertiam
 generatiōis esse carētiā, quā Latini qdā eius sectatores uocāt fortasse
 minus proprie priuationē, quæ qdē ipsa nihil prorsus est, cū in et mate
 ria, et forma res qdē ipsæ sint, priuatio uero re ipsa nihil omnino i se
 habeat, præterq; qd cogitatione tantū cōcepta, post uoce enūtiatur. Hu
 manorū igitur ingeniorū, qd non in omniū siue uanitas, siue insolētia,
 addā e' ignorantia exigit expostulatq;, ad mundi procreationē con
 uenire oportuisse materiam simul, ac formam, quarum altera rebus
 insit ipsis, illasq; in formet, ex altera uero res constituantur, itemq; car
 reniam, quæ ante generationem quidē nihil est, formā autē insitā
 sic esse rei uolunt, ut omnino postq; qd generatum est, interit, ne ipsa

quidē amplius appareat, materiā uero in aliud trāsferri, atq; aliud. Hæc parum p̄i homines ita se habere & uolunt & digladiantur, parumq; aut intellegunt, aut consyderant, in diuino illo edicto, Fiat, & materiā inesse & formā. quando id ipsum Dei uerbum, Dei uoluntas est, idem quoq; uerbum & iussus, & edictum est Dei. Quamobrem si Dei uoluntas uerbum est, & idem Deus est sapientia, idem quoq; omnipotentia, quid mirum oculatissime physice in uerbo illo Dei inesse simul & materiā, & formā? ac materiā quidem, quoniam eandem hanc ipse posset subministrare, & simul cuncta ex ea propter omnipotentiam ḡgnere, formā uero illam rerum constitutricem, quoniam sapientiæ ipsius munus hoc esset propriū. Informare enim aut statuam, aut picturam, cuius nam est, nisi sapientis aut pictoris aut statuarij? Quod si statuarij, ac pictoris inest mente, qualis sit futura statuæ figura, ac picturæ, quam & hic & ille sibi effigandam proposuit, quid obsecro uim ac potestatem hanc eripere conaris Deo rerum omnium artificia? In sapientia igitur Dei, atq; omnipotentia insunt hæc ipsa omnia & informandi, & materiandi, atq; e' nihilo etiam producendi, quæcunq; ipse & esse uoluisset, & decerneret fore, & quandiu quidem illa ipsa & esse decerneret, & qualia. Itaq; ut factum a' fando, id est a' dicendo deductum est, quia Deus ipse sic edixerit atq; effectus sit, cum rerum naturæ legem præscriberet, sic & uerbum, cum dixit ipse, iussuq; in rerum procreatione, Fiat coelum, fiantq; ut ab eodē ipso dictum est, cætera. Quamobrē hoc ipsum creationis principium, rei publicæ Christianæ primum quidem esse principium statuo. Venio nunc ad alterum. P O N. Tibi quidem Charitee uidentum est, qua nam uia progrediare, cum podager ipse sis, medicorumq; maxime indigeas opera, quorum officium est, ad materiā potissimum studia, curationesq; suas referre. CHA. Ista quidem perinde dicuntur a' te Pontane, ac si ignores, naturam ipsam ea ratione podagris consuluisse, quo dolorem minus sentiant, lingua ut uterentur loquacior. Quodq; tu ipse factus es iam surdaster, uocē etiam utar clariore, magisq; ac magis plena. Quamobrē, reliqua quæ sunt, quæso animaduertite. Cognouerat Deus ruere in præcepta quem creasset hominem tanta cum dignitate, atq; excellentia animantium cæterorum. admonitus itaq; a' sapientia, atq; a' caritate, consulendum ei decreuit etiam per uerbum, per quod & illum genuerat. Itaq; Genius ille Deo acceptissimus cum ex ore dixisset Dei, Haue uirgo, Dominus est tecum. uerbum ipsum in utero receptum uirginis, humanitatem assumpsit, ut diuinum uerbum illud cum e' Deo

cum e' Deo esset, & homo idem fieret, & nihilominus Deus esset. Cumq; e' Deo natus esset Deus, idem tamen esset & pater, & filius, perinde, ut idem & Deus & homo. Cumq; ut Deus, & homo aliqua diu uersatus esset inter homines, mori deniq; pro salute hominis uoluit, atq; ut Deus et homo, liberare hominem a' morte p̄petua, maximeq; miserabili constituit. Itaq; ut uerbum ipsum principium fuit creationis & mundi, & hominis, sic & principium etiam eiusdem a' mortis tenebris, ac miseris uindictandi. Nec mirum hoc ulli bene instituto, diuinæq; caritatis obseruanti uideatur, si considerauerit, uerbis etiam hominum ipsorum alios iam iam in mortem prolabentes, in uitam e' morte restitutos, alios dum pati contumeliosa nequeunt uerba, mortem sibi ipsos consciuisse. Quod si nulla maior est hominis uis, ac facultas, quam quæ constat e' uerbis, mirum, si Deus uerbo suo mundum primo constituit, procreauitq; hominem, deinde uerbo etiā illum suo uindicauit ab interitu miserabili, restituitq; ad uitæ muneris etiam cœlestis ac perbeatæ? Hæc mea erat Iouiane missitatio illa a' te animaduersa, quam uobis ueluti Hermetis studiosus ac nouus eius miles explicauit. Reliquum est, ut, quoniam muneri a' me satisfactum est meo, Pardum iam audiatis.

Pardus, Chariteus.

P A R.

E quidem ego te uel inter loquendum risissem Charitee, nisi de religione, deq; republica Christiana sermo esset habitus. dum physicos tam imprudenter, ne parum pudenter dicam, ipse in te prouocas. Concedatur tamen hoc podagræ, articularibusq; doloribus, de quibus tam sæpe quidem iaces. Et quoniam a' te deprivatione facta est mentio, dicam de ui uerbi, ne de rei significatione loquens, uidear aduersus religionem per diuerticula uelle irrumperere. Hoc ipsum autem uerbum in usum ita receptum est, ut alterum illud quod est carentia, a' plerisq; aut ignoretur, aut parum bene intellegatur. Quo fit, ut cum a' doctis etiam uiris receptum sit, probari a' nobis quoq; ipsis debeat, quantum nihil omnino afferat, quod aut interpretationi obsit, aut aduersetur disciplinæ. Tamen sic habeto, hanc ipsam uocem deduci a' priuatu, ipsoq; a' uerbo priuo, a' quo est priuatus, quæ uox si apte natura aduersatur publico, ut cum dicimus a' gros alios esse publicos, alios priuatos, hoc est singularium ciuium, fitq; ex eo, ut uitam agere priuatam dicamus eum, qui publicis gerendis a' magistratibus abstinet,

civilibusq; muneribus. Eadem quoq; uox idem alibi praefert, quod exutus, spoliatusq; ut cum dicimus priuatum aliquem bonis, ac fortunis suis, nec non etiam ut cum Lucretius ait, Priuata dolore omni. quod libera sit exemptaq; ac uacua dolore ab omni deorum natura. Priuum autem, a quo est uerbum priuo, significat quod est suum cuiusq; ac proprium, unde priuilegium, quod non sit publicum, sed suum, ac singulare cuiuspiam siue ciuis siue familiae, siue municipij. Sequitur autem haec ipsa priuatio uerbalium uim, ac naturam nominum. ut uectatio, legatio, uerberatio, largitio, congressio, sponsio, cognitio, cohortatio, et id genus caetera. Quo circa uidetur a physicis accepta in ea potissimum significatione, in qua est apud Lucretium, ac si uacuitas quaedam ipsa sit, ut cum dicimus materiam aliquam, ut ceram uacua forma, quod ei nulla prorsus insit effigies, ut massam cementitiam, quae nec parietis nec structurae cuiuspiam figuratorem habeat ullam, uerum informis ipsa sit, omnisq; penitus informationis ex pers, ac uacua. Itaq; tamen si pro eo in quod ipsi intendunt physici, priuationem accipiunt, parum tamen dictio id ipsum implere uidetur, nec palam quidem illud, nec plane praeferre. Cum uoces ipsae uerbales ubiq; siue passiuatatem innuant tantum, siue actiuatatem, physici uero opus sit, uoce praefertim indicatiua naturae eius de qua est quaestio, cuiusmodi est carentia, quae indicet materiam ipsam quidem expositam esse, ac paratam ad induendam sese formam, qua ipsa penitus careat, non tanquam illa fuerit aliquando spoliata, uerum ut exors, atq; omnino uacua, quaeq; uestiri ea non dedignetur. De uerbo autem careo Marcus Tullius recte quidem multa praecipit, ut cum ait, non posse eum qui ipse non sit, re ulla carere, nec recte dici qui sit mortuus, carere eum uita. Ad haec ne si dicamus uiuum quidem hominem cornibus carere, aut pennis, quia cum id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, illo minime careas, etiam si sentias te non habere. Deniq; carere ait esse, egere eo quod habere uelis, inesse autem uelle in carendo, nisi cum dicatur, carere aliquis febre, aut cum aliquid non habeas, neq; id non habere te sentias, ad haec nec eo indigeas, tamen dicimus illo te carere. Itaq; uerbo careo multis etiam modis ut alijs etiam quibusdam uocibus scriptores abutuntur, multumq; in dicendo non solum tralatio ualet, uerum etiam abusus. Propriam itaq; appellationem esse arbitror carentiam, cum materia indigeat forma quam suapte natura cupiat sibi inesse. Quo circa Ciceronis quoq; auctoritatem si sequamur, propria rei de qua agitur appellatio, est carentia. Quia usus tamen aliter obtinuerit, nullo modo uidetur repu-

gnandum, penes quem, ut Horatius praecipit, et arbitrium iusq; est loquendi, et norma. Haec ego tecum habui Charitee, quo pacem tibi cum physicis procurarem, quorum opera et stomachus, et pedes isti tui tam saepe indigeant, ni aegre forte id tulerit Franciscus qui hic adest Pudericus, qui et ipse non modo cum medicis uerum, cum ipsis etiam astrologis bellum gerat assiduam.

Franciscus Pudericus, Pardus.

P V.

Quidni mihi cum astrologis bellum sit Parde? cum Iouianum hunc uideam, qui tam multa scripsit de sideribus, saepenumero illis irasci, nec omnino satis bene de illorum dictis sentire atq; enunciatis, cum tamen disciplinae sit eius ipse mirifice studiosus. quanquam, ut mihi semper uisus est, non ut Ioannes Picus in disciplinam ipsam armis equisq; quod dicitur, irrupit, cum illam tueatur, ut cognitu maxime dignam, ac pene diuinam, sed astrologos quosdam, ut parum cautos, mirumq; prudentes insectatur, ac ridet. P A R. Non temere hoc qdē Puderice. Quid enim magis siue absurdum, siue temerarium, quam quod coniecturis praecipue constet, id necessarium esse uelle. Cum enim caeli syderumq; agitationes inferiora haec quod liquido apparet, citatu moderentur suo, nequaquam tamen quae ab illis innuuntur, iisdem numeris, eadem quoq; qua portenduntur uia ubiq; eueniunt, quod res ipsae inferiores, superioribus illis causis, aut non omni e parte assentiantur, aut etiam omnino repugnent. P V. Sunt igitur causae illae agentes ac primae, haec uero patientes ac secundae. P A R. Nimirum sunt. Nam nec calor ipse solis ubiq; est aequalis, nec terrarum situs idem, ac par omnium. Quodq; ad hominum res spectat, uoluntates ipsae nostrae, dum imperare uelimus sensibus, liberae quidem sunt, syderalibusq; agitationibus aliquanto ualidiores. Quod quo nā modo fiat, id si aperuerim, non indignū conuentu isto uideatur. Quatuor haec corpora, quaeq; alio nomine sunt elementa, materiaq; generationi suggerit, uel ipsa eadem potius sunt materia, quatuor quidem humores subministrat, e quibus haec constant omnia. Hi pro motu quidem solis, lunaeq;, atq; utriusq; habitu, ne de alijs nunc loquamur stellis, in assiduo ubiq; sunt aut incremento, aut immutatione. Quae e re generatio aeternae, atq; corruptio, exindeq; in eodem nunq; persistunt statu. quādo et solis, et lunae mutationes ipsi quoq; inueniuntur, ac luna ipsa continenter pene fluctuet, sol uero erraticus cum stellis nunc sit ipse propior, nunc

contra remotior ab regionibus, quas incolimus, quibus è rebus & incrementa sequuntur humorum, qualitatumq; et item imminutiones. Has ad res permultum etiam regionum conferunt tum situs tum habitus, cum Apulia, Libya, Aegyptus aptior sit calori, Siccitatiq; augenda, quam aut Germania aut Gallia, hæc uero quam illæ frigori, atq; humectationi. Ad hæc terrarum aliæ non multam quidem hominum exigant aut operam, aut industriam in re frumentaria procuranda. Aliæ contra suapte natura parum sunt feraces. Quid quod habitus ipse locorum alibi obtusiora gignit ingenia, alibi magis acuta, eademq; uersutiora. Quo fit ut tam multæ quoq; rerum earundem sint uarietates. Quod in saporibus potissimum, ac succis ostenditur, itemq; in animalibus siue ferris siue altilibus, ac tum in celeritate eorum, tum etiam in statura & robore. Ut humores hi ipsi non solum agitationes sequantur stellarum ac coeli, uerum etiam agrorum naturas, ac regionum tum situm, tum habitum. Quod cum ita sit, ne stellarum quidem effectiones ubiq; aut eadem, aut pares esse possunt. Quæ qui astrologus probe cõsiderauerit, nix ille lógus aberrauerit à prognosticorum celestium significationibus uere pronuntiandis, quousq; tamen coniectura sese ipsa tuto conferre poterit. Hæc igitur ipsa cum tantopere inter se dissentiant, ac tam sint, quam profecto sunt cognita difficalia, nata est hinc obseruatio, cuius proprium est intueri quæ appareant signa, eaq; animaduersa multumq; retenta in mente qd tandem afferant, expectare. indeq; à re ipsa prognostica dicta sunt, non tamen ut semper quæ promittere uideantur, præstent, sed quod plerunq; tantum. Cum & medici, & nauitæ, ipsi quoq; agricolæ, in curationibus ægritudinibusq; item in pluuijs aut serenitatibus, frugumq; prouentu, aut huberiore aut modico, non raro se à signis obseruationeq; deceptos querantur. Minus ut mirũ uideri debeat, astrologi quoq; si fallatur, cum ipsæ aliquãdo causæ inuicẽ se oppugnent, actionesq; ac passiones inter sese (ut dictum est) non uno modo dissentiant. Tertio ante anno ager Campanus laborauit plus solito aestiuis pluuijs, eodẽ tamen tempore in agro Brutio ac Cotronicensi de nimia siccitate atq; aestu uineæ exarueret. Hinc igitur mathematicorum uane prædictiones, quod ad ea quæ portendi uidentur à stellis, nõ omnes conueniant simul causæ, permultaq; eos lateant, quemadmodum & medicos. Et hi quidem frustra haberi solent, non solum propter naturam morbi humorumq; parum cognitam, uerum etiam ægrotantium et regionis, aerisq; ipsius, ob alias causas atq; alias, ac tum uentorum, tum exhalationum, Illi uero propter incognitas stellarum ipsarum misturas,

rum misturas, aut quod in id tempus incidant significationes aliquarum siue copulationum, siue eclipsium, aut cometarum, multis ante annis eas portendentium, quæ parum quidem obseruatæ fuerint. Interdum quod regio ipsa perniciosis à uentis aut uexetur, aut à salubribus defendatur, plusq; uenti ad prohibendũ ualeant, quam ad nocendum hostilis stellarum irradiatio. An nõ Hetruricæ maritima pleraq; pestilens est ora, propter paludes, halitusq; malignos ab ijs afflatos, aurasq; illos agitantes? cum collinæ eius regiones sint quam saluberrimæ, itaq; & in locis illis palustribus salutiferæ stellarum configurationes parum prodesse per æstatem poterunt, & collinæ salubritati non adeo malignæ nocebunt, ac pestilentes. Patrij quoq; mores, consuetudinesq; municipales, atq; artes, institutaq; tum publica, tum domestica multum in utranq; partem conferunt syderalibus configurationibus. Quid quod rerum certa cognitio, eaq; quæ scientia dicitur, generalibus uersatur in perscrutationibus? quis igitur humorum, è quibus constamus singulares assequi possit siue commistiones siue temperaturas? quis rursus syderũ particularis uires, quæ tũ abstrusissimæ sunt, tum penè etiam infinitæ? quis item aduersantium inter se ausarum digladiationes particulatim cognitas & obseruatas habeat, & quantum, & quousq;? Itaq; illi ipsi, q; ad particularis dilabuntur prædictiones, ab ipso etiam Ptolemæo habentur derisui. Cũ necesse sit eorum coniecturas, obseruationesq; hac in parte uacillare, ipsosq; non solum deerrare è uia, uerum turpissime dilabi, deq; uestigio ruere. Vides igitur Puderice, tam multi unde mathematicorum proficiantur errores, coniecturæq; tam fallaces, ut iure quidem irasci illis & possis, & debeas in pestilentijs prædicendis, itemq; in sterilitatibus, tempestatibus, abluuionibus, atq; euentis alijs.

V eniamus nunc ad hominum uoluntates, quibus si sese ipsæ sensibus dominandas permiserint, nihil est fluxius, imbellius, addam etiam infractius, domabiliusq;. Contra nihil quod sit illis generosius, robustius, imperiosiusq; ubi sensus ipsos, eorumq; illectamenta nihil fecerimus, miserimusq; sub iugum. V edidit M. Cato confectum iã senio equum, qui cum ipse siue Consul siue Prætor militauerat, Marcus, in quã, Cato optimus sui temporis orator, Senator, imperator, sic enim est habitus. Cur uendidit? quia uoluit, quia plus apud eum attenuatissima illa ualuit parsimonie cura, quam ratio & Senatore, & oratore, et imperatore tam ualde etiam spectato digna. Quodq; usurpare esset solitus bonum patremfamilias uendacem esse oportere magis, quam emacem, uoluit etiam in re sua præceptum id pertina-

cissime tenere. At coactus est ad hoc ipsum ab natalitia coeli, stellarumque configuratione. O' coelum auarissimum, o' stellae tam attenuate, ac sordenter parcas, quae in hoc tam intentae essent, tanto peruectas. Potuit procul dubio coeli stellarumque configuratio Catonem facere ad parsimoniam propensorem, propter humorum e quibus constaret compactionem, non tamen ut cum summa Senatorum, et civium Romanorum siue accusatione, siue irrisione, militarem uel consularem potius equum uilissimo etiam pretio captus uenderet, ac si equus ille nascente Catone, sollicitas stellas sua etiam de uenditione fecerit. Ptolemaeus Aegypti Rex sororem suam duxit uxorem, impulsus uidelicet expugnatusque natalis coeli, ac stellarum themate. O' profanum coelum cum themate etiam tam impuro et conquinato, in quo tam immanis reposita esset libido. quis uel summe etiam improbus, ac peruectus assuerare hoc audeat? Etenim configurationes illae intemperantiam tantum portendunt humorum, ac concretionis corporeae, atque in re quidem uenerea, detur etiam et in sororia coniunctione. An non felicissimus ipse Rex, ac potentissimus poterat, quod quidem noluit, sororem suam alij locare in matrimonio, ipse aliam sibi ducere? At medici uel modicis adhibitis medicamentis humorem qui nimius sit, temperant, coguntque sub regulam, qui minimus, atque attenuatus, eum et exuscitant, et attollunt. Tu uero Rex exime minime potuisti nefariam istam libidinem continere, quod uidelicet noluisti. Patrauit igitur scelus hoc, quia uoluit, nam si uoluisset, qua diximus uia euitare illud omnino poterat. Quod ut patraeret, credibile est, multas uariasque in ea re cogitationes consumpsisse, sed passus est tandem a libidine sese uinci. At apud Persas eiusmodi matrimonia erant et usitata, et concessa, secutusque est finitimae gentis exempla. Nam qua promptitudine secutus ipse Persas est, cur non Macedones secutus est suos, laudatissimosque Macedonum Reges? nequaquam autem secutus est, quia noluit, quia imperari maluit sibi a libidine, quam ipse libidini imperare. I' nunc et coelum incusa et stellas, et nefarias stellarum configurationes. Tempestate hac nostra qui apud Reges, regulosque magistri suere epistolarum, utque hodie dicuntur, Secretarij, summum in modum locupletati sunt omnes, praeter Iouianum hunc, qui hic adest, quam ad rem ab amicis, familiaribusque assidue cohortatus cum esset, nunquam a proposito dimoueri potuit, illud in ore semper habens, Egere nolo, opulentus esse recusor. qua ratione non modo cupiditati imperauit, pecuniarumque appetitioni, uerum ipsis etiam Re-

gibus in re publica moderanda. quam animi firmitatem his ipsis etiam diebus ostendit. Cum enim capto Regno Neapolitano, Ludouici Galliarum Regis praefectus, magistratum ei offerret, quo e' reditu eius senectutem opulentiozem duceret. At inquit, non opulentiozem eam feceris, uerum occupatiozem, quando dijs imatibus nullius honestae rei indigeo. Voluntas certe haec fuit ratione temperata, eaque cupiditatum uictrix, ac sensuum titillantium. Nero Augustus singulari fuit crudelitate nobilitatus, quis sanae tamen mentis inficietur, in procreando Nerone seminis, humorumque temperaturam, e qua fetus ipse, et concretus est, apprime malignam fuisse stellasque ipsas eam ad rem adiuuenti plurimum contulisse. ut suapte natura Nero procliuus esset, atque incitus ad saeuitiam. Euerge igitur rei huius causae tum materia ipsa, e qua Nero constituit, quod male esset fermentata, tum stellarum malus habitus, peruersaque configuratio, quae aut humorem secuta est, malignum illum quidem, atque peruersae affectum, aut eum malignitate, ac deprauatione affecti sua. Esto, detur hoc quidem. At inuenire noua suppliciorum genera, inuistataque excogitare tormenta, et cum artifice conuenire, qua uia nauicula maternum ad naufragium opportune strueretur, Neronis hoc fuit, sanguinariaeque eius uoluntatis, non stellarum, ac coeli. Fuit autem Neronis, quia uoluit. uoluit autem, quod ab ambitione rapiebatur, qua expugnatus conculcauit ipse rationem. Sed desinam pluribus iam exemplis uti, maximorum etiam uirorum, quorum uoluntates uictae cupiditatibus, aut sensuum captae illecebris iere praecipites. Quo circa his hunc in modum explicatis, quaeramus eadem haec aliquanto etiam exploratius.

Prinapio Laus omnis, uituperatioque uoluntarijs uersatur in actionibus, existitque ab illis. Cum enim natura duce moueamur ad ea capienda, quae boni alicuius speciem praesferant, eaque a sensibus represententur, de quorum titillatione animus sese exorat, non prius tamen ad ea peragenda, quibus affecturum sese illa confidat, animus ipse expergiscitur, quam uoluntas quoque suscitetur, quae initio quidem ut libera, ac sui iuris latius euagatur. post uero adhibita secum in consilio ratione, ac frenum sibi ipsa impones, eo accepto, sese ipsam moderatur, redigitque intra praescriptum, mox deliberando eligit quae pro facultate ac uiribus suis eligenda uideantur, quin ratione duce illa ipsa perscrutatur diligentius, perpenditque maiore cum peritatione quae a sensibus sunt oblata, an talia sint, quale corum species sese offert, sint necne ipsa utilia et iucunda, an rursum inutilia et

molesta. Post uero his perpensis, & cognitis, euagatione q; illa tam libera sub frenum coercata, iter statim ingreditur, quo quæ eligenda esse duxit, peruenire ad ea possit. Iuris itaq; atq; arbitrij eius fuit, nec ne uellet siue eligere ac prosequi, seu nihil omnino curare. Est igitur suapte natura, statimq; ex quo suscitata est libera. quæ rationem si sequatur, libertatem ubiq; suam & tuebitur & retinebit, sin relictæ ratione à sensibus delinita illis obsequatur, nimirum amissa libertate, captiua ducetur, & quæ imperare ipsa sibi noluit, imperio seruiet alieno. Est igitur sui iuris, ac libera, quoties sese à sensuum, malarumq; cupiditatum uis ac captiuitate tuebitur, Tunc uero facile tuebitur cum excitata inter eam, sensusq; ipsos controuersia, bona ne sint an mala, quæ à sensibus offeruntur, rationem sequetur, illamq; sibi in auxilium uocabit, cuius etiam consilio utetur, ac ductu. An non tibi uoluntas ipsa uideatur libera, quæ cum sensibus in certamen descendat, quæq; uictrix omnino euasura sit, præterquam si illorum insidiosis blanditijs capi se patiat. Dum qd ad actiones tunc accingimur, cum uoluntas ipsa & uoluerit, & elegerit, & decreuerit suscipiendum aliquod siue inceptum siue negotium, merito actiones ipsæ ad uoluntatem referuntur, quæ si cum ratione progredietur, nimirum ipsæ laudabuntur, contra uituperabuntur, ubi & in eligendo, et in progrediendo de rationis decerrans uia, sensusq; delitijs emollita cupiditatem sequetur ducem, illiusq; inhaerebit uestigijs, parueritq; imperio. Non solum autem res ipsæ, actionesq; uoluntatem liberam esse testantur, uerum etiam nomen ipsum deliberandi, quod uidelicet liberum eius sit in decernendo iudicium, uelit ne suscipere, & prosequi, an contra desistere, ac sensuum ipso rum monita labi sinere. Legum quoq; constitutores, ac moderatores populorum id ipsum testantur, cum impunita dimittant crimina, quæ furentes admittunt, atq; insania periti, quod uoluntaria ea minime sint, nec furentes ipsi liberi aut sint, aut haberi debeant. Postremo autem considerandum uidetur, cum sensus corporei ipsi sint, singuliq; corporeis utantur instrumentis, ut auribus ad audiendum, ut oculis ad uidendum, naribus item ad inodorandum, palato, linguaq; ad degustandum, ac siue manibus, siue alia parte corporis ad tangendum, uoluntatem tamen ipsam nulla parte corporis uti, nullaq; re corporea, cum aut deliberat, aut eligit, decernitq; quippe cum uis ea potestasq; tantum sit animi, atq; ex omnibus animalibus, hominis unius. Quo fit, ut cæterorum quidem sit siue impetus siue instinctus tantummodo, hominis uero uoluntas propria, ac peculiaris. Igitur si stel-

larum effectiones uersantur inferioribus in corporibus, rebusq; illis tantum, quæ ex elementis constant, ipsaq; elementa æmpus quasi quidam sit, in quostellæ uires exercent suas, qua nam uia uoluntates hominum subiectæ illarum sint agitationibus? quarum iurisditio tantum sit in elementis, rebusq; elementaribus, animus uero & incorporeus ipse sit, et ab omni prorsus elementari qualitate, ac conditione uacuis, cuius uoluntas ipsa, uis potissima quidem sit, quæ actiones ad quas homo natus est, uel commendatione honestet, uel opprobrio damnet, ac contempit. Iure igitur Puderice mathematicis illis succenses, q; tā sint futuræ ad prædicendas res prouident, hominumq; mores ac fortunas ab ortu statim ipso pronuntiandas, ac si nulla in eis sit libertas, nulla deliberandi aut eligendi siue ratio siue autoritas, quæ qdē tanta est, ut homo sui iuris sit in ijs administrandis omnibus, in quibus animus imperare habeat, nec corporis ei sit opus ministerio, ac præsijs. Possunt celestes tamen configurationes impedimento illis tunc esse, ac se se animo ipsi opponere, cum corporeis, atq; externis indigeat auxilijs, ac fauoribus. Vbi uero actiones solius tantum fuerint animi, frustra tunc de stellarum actionibus disputatur, ac uiribus, cum, ut dixi, animus ipse liber sit, ac suapte arbitrato eligat, decernatq;. Hæc habui tecum, tuamq; in defensionem quæ Franciscæ dicerem, longius fortasse q; portio dicendi ferret mea, breuius certe, quàm res ipsa exigit. Quamobrem finem his faciam, si prius tamen hoc subdiderim, hominum illorum numerum oppido quàm exiguum esse, animum qui colant, animiq; arbitrato utantur, atq; imperio. Cum multitudo fere uniuersa corpori sit omnino dedita corporeisq; illecebris, ut fortasse mathematicis ipsis permittendum sit, laxissimis etiã habenis currere ad apotelemas mata pronuntianda.

Pontanus. Suardinus. Poetus.

P O N.

Veni mihi in mentem Suardine, tuq; Fundane Poete, ut quando à uobis coepit, uobiscum quoq; confessio hæc desinat, plurima se cum dāna afferre et ingeniorū, tēpora ipsa, temporūq; iniquitates, non pauca rursus honestamenta commendationesq; & artium et facultatum, eorūdem quoq; felicitatem. Audiuisis ipsi quàm apposite Pardus, quàm pro rei natura, & ornate disseruerit & copiose. Itaq; quanquam senem me, annisq; grauatum. spes tamen coepit fore, ut ante, quàm à uobis emigrem, Latinam uideam philosophiam & cultu maiore uer-

borum & elegantia res suas explicantem, utq; relicta litigatrice hac disputandi ratione, quietiorem ipsa formam accipiat & dicendi, & sermocinandi, ac uerbis item suis utendi, proprijs maximeq; Romanis. Cumq; plura sint quae me ad hanc ipsam inuident spem, cum primis profecto Aegidius mihi hoc promittit Eremita. quem superioribus diebus in hortis coenobij Baptistae Ioannis cum deambularem, quod est Neapoli ad Carbonariam, adissentq; mecum una quem hic adesse cernitis Hieronymus Carbo, itemq; Chariteus, ita quidem locutum, & ipse memini, & hi ipsi testificari hoc idem possunt, ut aegerime ferret, uitium hoc inter philosophantes inoleuisse nostrorum temporum, coepisseq; illud iam nostris a maioribus, nemo ut nunc audeat Latino more, ac peruetusto illo quidem maximeq; probabili, de naturae rebus, deq; uirtutibus differere, fluxisse autem inde uitium ipsum, quod superiorum temporum philosophi secuti eorum qui Aristotelicos libros satis quidem ignoranter transtulere, & uerba & modos, ac dicendi figuras, multa quae Latine, ac proprie dici possunt, aut neglexerunt accommodatis explicare uerbis, aut scire quo nam pacto recte diceretur id minime curauere. Coepit igitur sic uir & doctus, & eloquens. Est Graece ἔξις a uerbo suo ἔχω, Latine autem ab Habito Habitus, qui & agendo quidem, & diu constanterq; assistendo comparatur. Nam & diutius exercendis ijs, quae liberalis sint uiri, cum laude qui consuescit, habitum sibi agendi liberaliter uindicat, qui uero administrandis fortibus, agendi quidem fortiter, & prior ille habitus liberalitas, posterior uero hic fortitudo dicta est recte quidem, ac proprie. Namq; militaris ut habitus militem designat, pontificum pontificius, rusticorum a agricolam, pastorem, calonem, fossorem, nauticus item nautam, Sic quam quisq; ingenuo dignam homine actionem exercuit, exercetq; habitus hic ipse agendo comparatus illam ipsam indicat siue artem siue facultatem. Et hic quidem ab habendo dictus est. Caeterum uis illa, & huic, & illi, alijq; atq; alij a natura insita, quaeq; etiam nonnunquam ab institutione magis, magisq; aut augeatur, aut excitatur, per quam huic quam illi rei actionisq; exercendae quispiam magis aptus est, atq; idoneus, Graece est διὰ τοῦτο ab alia quidem uoce q̄ quae est ἔχω, quo factum est, ut Graeci in Latinum qui transtulerunt, dixerint Dispositionem, non solum inepte, uerum etiam ignoranter, ac parum proprie. Nam Latine dispositio ordinem quidem inuinit, rerumq; ipsarum, ac progressionis seriem, minime uero naturalem illam siue uim, aptitudinemq; siue innatam propensionem. Cum enim ponere, & uitem et arbusculam prisca illi dicerent, uim compositae di-

tionis secuti, disponere & uites dixere & arbores, per ordinem uis delictet eas serere, ac per agrum distributum infodere, quod Virgilius inuinit dicens.

⁂ -Pone ordine uites,

Hoc est dispone, hinc etiam dicti dispositi in quincuncem ordines, deductaq; translatione a re rustica, duces & ipsi copiarum dicuntur disponere acres, hoc est exercatum in ordinem cogere, & suo quoenq; militem loco constituere ad conferendas manus. Inde etiam patres familiarum disponere rem familiarem, hoc est in ordinem illam, ac sub regulam redigere. Oratores quoq; & ipsi disponere traduntur quae dicenda sunt, id est quo quidq; loco, quoq; ordine differendum sit in causa. unde Rhetoricae pars illa maxime prudens, artificiosaq; Dispositio est uocata. Itaq; parum proprie διὰ τοῦτο ab his dicta est dispositio. Sed noluerunt qui primi hoc dixere, laborare in perquirendo proprio, & suo nomine, contenti quadam quasi dictionis assimilabile constitutione ac structura, cum tamen parum ipsi periti Romanae essent elocutionis, ac si non & recte, & Romane, & significanter a uerbo Habito, a quo est Habitus, deducta posset, deductaq; inueniretur dictionis huius ipsius quae quaerimus indicatrix, quae quidem est Habilitas. quae in deductione a uerbo suo facienda, et copiosiores, et rei ipsius significantiores sumus quam Graeci. Nam si Habitus est qui post uindicatur, nimirum Habilitas haec ipsa recte quidem, ac significanter dicitur uis illa praecedens, quae & duamur, & fouemur, & adiutamur ad Habitu comparandum. Siquidem ut Habitus praesert rei comparatae adeptionem, sic Habilitas uim illam, aptitudinemq; indicat & idoneitatem, si Latine diceretur, siue a natura insitam, siue ab institutione productam, confirmatamq; quasi Virgilius hoc ipsum nobis non ostenderit, & expresserit, cum dixit.

⁂ Atq; habilis membris uenit uigor. -

Nam & uigorem appellauit uim illam a natura ingenitam, est enim a uigendo uigor, ut apud Sallustium,

⁂ Aetas uiget, animus ualet.

Et habilem id est aptum atq; idoneum dixit. Itaq; quid hoc ipso uocabulo appositus significantiusq; ad explicandam rem διὰ τοῦτο inueniri potest? sed noluerunt desidiosi uiri ne dicam loquendi ignari in hoc laborare, quando satis habuere, posse sese excusare, quod multa essent Graece, quae Latine dici parum possent commode, ac si hoc ipsum non multo melius a nobis, quam a Graecis & dicitur, & deducatur. Videlicet non & Aristoteles ab eodem uerbo a quo est ἔξις, id est habi-

tus, deduxit nouum uerbum ἰταλίχαι? non etiam e nostris eruditū quidam scriptores ab Habeo declinarunt Habentiam? ut ἰταλίχαι perfecta sit corporis habentia, noua quidē uox, ex habeo tamen uerbo ab illis declinata, quo rem ipsam proprie magis, significantiusq; exprimerent. Quid? quod hęc ipsa διαβροίς pro rerum diuersitate latine alijs, atq; alijs explicari uerbis & potest, & consueuit, ut cum dicamus, quempiam siue affectum, siue propensum esse ad mercuriam magis quàm ad literas. uis enim illa, aptitudoq; naturalis, tum Affectio, tum Propensio & proprie, & significanter dicitur minime uero dispositio, & homo ille eam ad rem propensus, affectusq; non autem dispositus. Nam procliuus facilitatem magis præferet uoluntatis, quàm naturæ uim, atq; aptitudinem, quæ tamen à propensione ipsa, affectioneq; exprimitur. Dicunt etiam totum eadem cum absurditate, male dispositum statuæ faciendæ, cum & latine, & recte dici debeat, male aptum, male appositum, male etiam accommodatum. nam male affectum non ita libenter dixerim, quando in lapidem uix cadat affectio, præterquam si abutamur uocabulo, quando aerem etiã male affectum legimus. Quo fit ut διαβροίς ipsa hac in parte tum Aptitudo latine dicatur, tum Apositio, maximeq; significanter omnium, accommodatio, quod apte quidem per idoneeq; materia ipsa accommodari ad eam rem possit, quam artifex ipse faciendam susceperit, non tamen ut non hęc ipsa recte etiam dicatur Habilitas. Quin & διαβροίς hęc nonnunquam nostris à maioribus uocata est Natura, ut cum legitur agri huius natura, siue ligni, lapidis uel, aut materiæ cuiuspiam, quin ingenium quoq; & terræ & soli, & regionis, rerum rusticarum scriptores protulerunt. Sed redeamus ad uerbū habeo. an non ab eo derivata est etiã Habitudo? quæ fortasse ad corpus referri, quàm ad animum magis debeat, ut quæ est pueri huius, puellæ uel habitudo? Sed non ero in hac quæstione, de hac ipsa differentia nimis sollicitus.

Quid quod tum noua tū in erudita etiã appellatiōe quæ Græce κρῆσις est, transtulere Complexionem. Nam quid obsecro cum Complexione κρῆσις habet? Complector nanq; quid Latine significet, manifestum est, ut complector amicum, hospitem, familiarem, & complector negotia publicæ, & Liuius scriptis suis res Romanas complexus est. dicendi quoq; siue color, siue figura quædam est Complexio. Quo nam autem modo hęc ipsa uox idem Latine sonabit, quæ Græce κρῆσις? ut enim Complexio tum coitionem quandam corporeæ, siue compactionis siue humorum e quibus corpus consistit, siue coactio

simul massæ concretionem plane indicet, quod quidem non indicat, quo nam inquam modo indicabit temperationem? cum κρῆσις græce hoc ipsum significet. Esto tamen, ut complexio collectionem illorū, copulationemq; atq; connexionem massæ totius indicet, complectaturq; eorundem comprehensionem, temperaturam uero nullo modo aut indicat, aut complectitur. quàm græce κρῆσις præcipue, ac significanter indicet ac præferat. Itaq; uox ipsa Complexio, præterquam quod noue dicta est, non implet græcæ uocis significationē. Quo arca & propria, & latina, eademq; maxime significans dictio est Temperatura, ni magis forte tibi placuerit Temperatio. nam ut mistio & mistura, sic temperatio in usu est doctorum hominum, ac temperatura, sic status corporis, ac statura, quanquam status ad plura pertinet, quàm statura. Temperatura igitur, massæ totius coitionem præferat, atq; compactionem, ipsiusq; compactionis misturam ac temperamentum, ut scriptura, sculptura, textura, iunctura, pictura, itemq; statura, ac permulta eiusmodi alia. Perinde nanq; ut scriptura picturaq; designant, quid & quale sit, itemq; quantum, ad ipsum quod scriptum, ac pictum est. quid item & quale, & quantum, quod sculptum, textum, ac iunctum est, sculptura, textura, iuncturaq; utq; statura, qui status sit, & qualis, quantumq; ipsius corporis. Sic Temperatura, quæ & qualis, quanta quoq; coitio ipsa, massaq; sit corporea, humorumq; ipsorum corpus constituentium concretio, ac mistura. Nec minus tamen proprie, ac significanter re ipsam designaret, quam proxime dixi, Mistura, sed Græca uox Temperationē magis indicat. Demum si rem ipsam attenderimus, et significantius diceretur, & proprie magis, siue corporis Cōpactio, Conglutinatioq; siue Mistura, ac Constitutio (nanq; ut est rei publicæ constitutio e legibus, moribus, statutis, decretisq; sic corporis, ex humoribus, eorūq; misturis, ac conuenientia) quàm hęc ipsa dicitur inter omnes tam diuulgata Complexio. quæ prima quidem facie amatorias præferat delicias, uoluptariosq; complexus. Itaq; rem ipsam non ut non plane intellectam Eremita querebatur, sed non suo quidem nomine explicatam, Latinaq; appellatione & propria. Cum tamen affirmare non dubitaret, ni Græcam reddere dictionem mallet, dici eam apposite magis, proq; rei ipsius natura Fermentationem, idq; uerbū significandam ad rem maxime esse accommodatum.

I dem quanquam pudenter ac parce, uirabatur tamen hos eosdem philosophantes parū animaduertisse quas ipsi uocarent Circumstantias (nam liberales consyderare debent, & quantum ipsi dent, & cui, qd

AEGIDIUS

item et quale, ac permulta quidem in dando alia) easdē omnes uno uerbo priscos auctores consueuisse complecti. quod quidem uerbum esset Delectus. Itaq; M. Cicero cum præcipit delectum rerum esse habendum, quid nam aliud præcipit? quàm ut ratio habeatur, rerum, temporum, personarū, locorum, quæq; alia agentem ipsum comitantur, quem prudentem esse oporteat cum sit hæc ipsa consideratio prudentiæ propria. Hæc nobiscum deambulans, quanquam uerecunde & probe, querebatur tamen Aegidius, quod negligentia recentium philosophorum effectum sit, ut & Romana lingua quæ abunde locuples esset, in summa sæpe copia, laborare uideretur inopia, & Græca uerba à parum cultis scriptoribus inculcata, propriam uim, ac significantiam, nec Latine redderent, nec significanter. minime ut sit mirum tempestate nostra, eloquentiæ studiosos, aut nullam aut perexiguam impendisse philosophiæ operam, ipsos uero philosophos eloquentiæ penitus esse ignaros, atq; utinam non & hostes. Sed nos Aegidium absentem quidem, ac pie rem Christianam & fortiter gerentem, & bene, & religiose ualere iubeamus, consuetudinis eius, ac sanctitatis memores. S V. Eadem et nos quoq; cepit spes, ipsaq; ita quidem certam sese nobis offert, ut Latinam philosophiam iam iam cultu elegantiore, cothurnisq; nitidioribus incedentem uidere uideamur. Quam ad rem confessiones istæ tuæ non parum etiam conferent. Nam Aegidium ad hoc ipsum natum intellegimus, & Augustini exemplo sic inuitari, uel rapi eum potius, ut nihil magis aut aueat, aut curet, quàm ut heremitarum ordinem in ueteris eloquentiæ possessionem pristinam iam restituat. P O N. De Aegidio quidem nemo est qui dubitet. Cæterum confessiones hæc ipsæ fortasse habituræ sunt momenti aliquid, Pardo præcipue operam suam non abnuente, cum fama quoq; certa sit, adulescentes quosdam optimis ingenijs præditos ad hanc ipsam militiam sese instruere. P O E. Vt inq; Iouiane, itineris e' Roma suscepti nec nos poenitet, et porticum hanc, quàm diu Neapoli erimus, quotidianasq; istas confessiones assidui frequentabimus.

FINIS.

P. Summontius Suardino Suardo, &
Francisco Poeto. S. D.

S uadentibus uobis, meq; ad editionem hęc assidue adhortātib; factū
est, ut prodire iam in lucem non desinant reliqua Pontani monumen-
ta. En uobis Dialogus ille ultimus, superiori excusione à me promissus.
cuius lepidò argumento Pontanus in cuiusdam ingrāitudinem clam
inuehitur. Iustam itaq; indignationem mandare literis cum uellet, eā
sale huius libelli condijt. Quare absolutis hac editione omnibus, qui
supererant, Dialogis, ad reliqua uos accingite. quorū lectionem certo
scio lōge uobis fore suauiore, quā Antinianæis ē uitibus olim fue-
rit liquor ille, ad quē uos Pontanus sobrios in primis, atq; abstemios
ambos apud Aegidium suum inuitauit. Quāquam sorbillatione
ex ea nunquam uel summa labia intinxistis. Sed nostis quātum liceat
rerum scriptoribus. Valete.

N equa in re non felix Iouianus Pontanus haberetur, contigit illi Suardine Suarde, ut te quoque amicum haberet. Nam (quae tua est ex antiqua nobilitate generositas) mortui famae ita consulisti, ut maiora inter uiuos officia uix optanda uideantur. Omitto quo uirum semper studio colueris, utque illius Uraniam paulo ante ipsius obitum una cum Meteoris Hesperidum hortis, atque Eclogis quam emendatissime Venetijs edendam curaris. Idem postea, uix audita eius morte, neque precibus, neque adhortationibus, non etiam pecuniae modum illum fecisti, donec nos ad excudenda hic deinceps reliqua paratos iam, accinctosque uideris. Quo fit, ut tibi non parum debitori sint, quicumque absolutam hanc quamprimum editionem uidebunt. Nam post haec quae de Sermone Aristotelico more scripta sunt, postque Historiam belli Neapolitani, quae duo non dum omnino auctore ab ipso eliminata, quodque miserabile magis sit, non dum suis omnibus ornata praemis, ita ut erant suasu tuo praemisimus, insequentur statim qui reliqui sunt in philosophia de fortuna, ac de immanitate libri. Demum uero ultimo quasi partu res astrologicae, quod unum superest, in lucem prodibunt. Vale.

IOANNIS IOVIANI PONTANI AD ELO-
 QVENTISSIMUM E' PRAEDICATORVM OR-
 DINE FRATREM IACOBVM MAN-
 TVANVM DE SERMONE LIBER
 PRIMVS.

Nunum agimus Iacobe Mantuane tertium ac septuagesimum, et eum quidem nequaquam otiosum aut desidem, quando otio illo frui, quod suapte natura concessum est senectuti, per Italiae turbationes non licet, discursante per Aemuliam, Hetruriam, Latium, Campaniam, Apuliam, ac Brutiam Gallorum exercitu, meque ipso de rebus non modo familiaribus, uerum de uita ipsa sollicito. Nam ut desidem agamus uitam, ante acta aetas docere satis potuit in tot, tantisque occupationibus, docet etiam praesens, quae ne per ignauiam transeat, uolumina a me scripta, diuersis etiam de rebus, ac disciplinis ostendunt. Itaque uagantibus per Italiam Gallis, ne dicam eam uastantibus copijs, regnumque Neapolitanum hinc Gallis ipsis, illinc Hispanis occupantibus, a maximis doloribus nos merito labeficientibus, animum, ac mentem nostram omnino auertimus, quodque mirum fortasse uideri possit, conuertimus ad scribendas eas siue uirtutes, siue uicia, quae in sermone uersantur, non autem aut Oratorio, aut Poetico, sed quae ad relaxationem animorum pertinet, atque ad eas quae facitiae dicuntur, id est ad civilem quandam, urbanamque consuetudinem, domesticosque conuentus hominum inter ipsos, non utilitatis tantum gratia conuenientium, sed iucunditatis, resuscitationisque a labore ac molestijs. Diuisimus autem peruestigationem eam in plures libros, quodque solari literarum studiosum hominem, ipsorum esset literatorum proprium, quasi dissertatio haec inter literatos, quae in Italia florent haberetur, libros ipsos non uni inscripsimus, sed compluribus, quo plures habeamus iacturae nostrae, nostrorumque dolorum consolatores. Tu librum hunc accipe, et ad iucunda tantum animum, cogitationesque tuas uerte, neque enim te ad complorationem inuitamus, sed ad risum, atque festiuitatem, neque nos ipsos a dolore auertimus, quo te ipsum, reliquosque inuitamus ad lacrimas, sed ut sciat nos neque consolatione etiam in summis erumnis indigere, et ut uos ipsos intellegatis Italicis a uastationibus contemplandis a me auerti. Tu uero Mantuane quod tuum est.

quodq; literatorum omnium proprium, id est contemplare, et age, ut arbitrere, cogites, scias non pauca hominum consilijs, atq; actionibus et geri, et posse, rerum tamen omnium summam ad deum optimum maximum referendam esse, qui uero secus arbitrentur, uanos eos esse homines, ac maxime futiles.

Rationem, atq; orationem esse homini a natura tributam.

T rationem homini natura dedit, quo animal ipsum perficeret, et orationem, atq; altera, mente quidem duce, coelitis maxime eum esse similem uoluit, utraq; uero ceteris prestare animalibus summa etiam cum excellentia et dignitate. Itaq; ratione quidem ipsa homines, seq; suaq; et metiuntur, et componunt omnia, oratione autem et conciliationem a natura insitam conseruant, tueturq; et quae ratio ipsa dicitur, ea explicat, atq; eloquuntur, siue ad usum spectent, atq; ad seria, siue ad iocum, ac uoluptatem, quando absq; illa ratio manca quaedam res eet, maximeq; imbecilla. Cum hominis praesertim uita in actionibus uersetur, ciuiliq; in congregatione et coetu, cuius oratio ipsa, totiusq; humanae societatis uinculum sit praecipuum, ac sine ea ad summi boni adeptionem perueniri nullo modo queat. Ut autem ratio ipsa dux est, ac magistra ad actiones quasq; dirigendas, sic oratio illorum ministra est omnium, quae mente concepta, ratiocinandoq; agitata, depromuntur in medium, cum sociabiles (ut dictum est) nati simus, sitq; uiuendum in multitudine, quae quo maior est, ac frequentior, eo in illa uberior est copia eorum omnium, quibus uita indigeat, quando nascentibus hominibus inopia data est comes, qua e re uita ipsa longe aptior redditur, atq; habilior, tum ad assequendas uirtutes, tum ad felicitatem comparandam. Igitur ut ratio dux est, ac magistra dirigendis actionibus, uirtutibusq; comparandis, oratio uero mentis est interpres, rationisq; ipsius instrumentum quasi quoddam (siquidem consultationes, consilia, ratiocinationes ipsae deniq; dissertationibus constant, dissertationes uero uerbis) sic eadem ipsa oratio instrumentum quoq; rationi et quasi materiam sumministrat, in qua uersetur. Nam si laudantur, recte qui loquuntur, dicuntq; apposite quod sentiunt, improbantur necesse est, qui male, atq; incomposite.

Virtutem, et uitium uersari etiam circa orationem.

Quod si ubi cumq; laudi locus suus est, ac uituperationi, illic et uirtuti et uitio, nimirum et in oratione uirtus, ac uitium se dem sibi constituunt.

aliquam. Ut quemadmodum in agendis rebus sic in explicandis quae animo, menteq; concepta sunt, sententis item dicendis, atq; in habenda oratione, siue ad multos, siue apud paucos modus, mensuraq; seruanda sit, ac mediocritas illa quae uirtutes constituit, estq; in omni uita genere merito laudanda. Etenim grauius alij quae sentiunt explicat, ac compositae. Inepte alij, ac ieiune. hiq; ut inepti, leuesq; improbantur, illi contra commendantur, ut graues, atq; compositi. Ergo et in oratione quoq; uirtus sibi locum comparauit, illumq; ipsum cum dignitate et laude.

Maximam esse uim, atq; auctoritatem orationis.

Nec uero populosissimis in ciuitatibus, amplissimisque in administrationibus non maximum sibi perperisse locum, summamq; auctoritatem eos constat, qui inter ceteros essent elocutione praecipue clari, inde ea qui pollerent, Oratores dicti. Sed nos hac in parte, de ea quae Oratoria siue uis, facultasq; siue ars dicitur, nihil omnino loquimur, uerum de oratione tantum ipsa communi, quaeq; homines ad eundis amicos, communicandis negotijs, in quotidianis praecipue utuntur sermonibus, in conuentibus, confessionibus, congressionibus, familiaribusq; ac ciuilibus consuetudinibus. Quia e re alia quadam hi ratione commendantur, quam quae Oratores dicuntur, atq; eloquentes.

Maximam esse in hominibus orationis uarietatem, ac diuersitatem.

Nec uero natura in hoc quoq; a seipsa discessit, aut ab ea quae sua ipsius propria est, uarietate, ac dissimilitudine. Cum aliorum sermones seueri sint, ac subriles, aliorum iucundi, et lepidi, huius blanda sit elocutio, atq; ornata, illius inculta, et aspera, atq; alius in loquendo praeseruat urbis mores, alius uero ruris. Est, uideri qui uelit facetus, et comis, contra qui austerus, et rigidus, q; maxime uerus, oiq; a simulatione alienus, secus autem, cui dissimulatio placeat, aut ea quae Graece est εἰρωία. Itaq; loquendi genus tum cuiusq; naturae, tum et mores sequi potissimum uidetur. Quid est? populi, getesq; siue natura ab ipsa, siue ab institutione et usu, q; alia alibi magis probatur, suntq; in pretio maiori, aliae taciturniores sunt, contra loquaciores aliae. Magniloquentia delectat Hispanos, suauis ac compositus sermo Graecos. Romanorum grauis fuit oratio, Lacedaemoniorum breuis, et horrida. Atheniensium multa et studio sa, at Carthaginiensium, Afrorumq; callida, et uasra, de natura illorum sic dicta. Quo fit, ut genus colloquendi alibi aliud magis probetur, aut minus. Cum igitur de Fortitudine differuerimus, deq; uirtutibus ijs quae in pecunia uersantur, quae quidem plures sunt ac diuersae, itemq; de

Magnanimitate, Prudentia, deq; Fortuna ei contraria, tentemus hoc in ocio, quod senectus nobis concessit, uisq; etiã hostilis, de ijs item uirtutibus præcepta tradere, quæ in uerbis uersantur, quotidianoq; in sermone, quicq; plerumq; indicare mores cuiusq; consuevit, ac uel laudem afferre, uel reprehensionem. Etsi (ut Horatius inquit)

Oderunt hilarem tristes, tristemq; iocosi.

Neq; enim nos de laude sic nunc loquimur, atq; in probatione, ut qui ex aliorum iudicijs uirtutes metiamur, ac uicia, uerum a ratione tantum, atq; a mediocritate, penes quã iudicium est, atq; examen uirtutum omnium.

Etiã in oratione seruandam esse mediocritatem,

Censemur igitur rerum nostrarum omnium, non in agendo solum, uerũ et in loquendo, explicandisq; in sententijs, ac cõsilijs, metis deniq; atq; animi conceptis, siue serijs, siue iocosis, mediocritatem esse iudicem, quam qui sequantur, ij et in dicendo, et in agendo cum delectu rationem retineant, ipsaq; cum ratione modum, ac mensuram, siue sermo ipse grauis sit, atq; austerus, siue iucundus, et comus aut in festiuitatem deflectat, aut in seueritatem. De quibus singillatim distincteq; ordine quidem dicemus, ac pro natura uirtutis cuiusq; sua. Verum quoniam uirtutum earum quæ in loquendo uersantur, oratio materia est quasi quædam, eaq; ipsa nobis a natura tradita, id uidendum est, dũ aut faceti uideri uolumus, aut graues, ne aduersus naturam ipsi propriam contentionem moliamur aliquam, ne ue uelimus uniuersa illi acie ire obuiam, quod est non modo difficile, ac laboris plenum, uerum etiam reprehendi iure solet a sapientibus uiris. Cum (ut pro uerbis etiam monemur) nihil inuita sit agendum Minerva, hoc est natura repugnante. Nec nisi etiam sapientissime est a Cicerone præceptum, ut quibus ipsi apti rebus sumus, in ijs potissimum occupemur. Nam et si concessum est aliquando propria relicta natura alienæ se accomodare, tamen aduersus uniuersam ut suscipiatur certamen, nullo id pacto uidetur committendum, quando præstari id cum laude ac dignitate uix omnino queat, idq; si ad breue fortasse tempus, natura tamen ipsa ad id quod est proprium ac suum tandem recurrit. Quæ è re argui solet, atq; haud iniuria accusari uitæ inconstantia, ac morum leuitas.

A natura inesse homini cupiditatem quietis, ac recreationis.

Principio quod hominũ uita tũ corporis, tum animi laborũ plena est, ac molestiarum, ita post labores cessatio queritur, in qua recreetur

animus, atq; inter molestias iocus. Natura enim duce ad quietem trahimur, ac uoluptatem. Nam et a regibus, et bene constitutis populis, et a Romanis præcipue gentium dominis ludi fieri, diuersi etiam generis instituti, quibus spectandis tum populus uniuersus, tum magistratus ipsi relaxarentur quotidianis a laboribus, negotijsq; susceptis et priuatim et publice. Quando et fossores, et qui cædendis exercentur lapidibus, et iora inter se fundunt, oblectandi gratia, et illa ubi desuerint, cantu laborem mulcent, leniuntq; erumnas. Vnde et recte, et naturaliter ab equite Romano, eodemq; Poëta suauissimo dictum est.

Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

Urbanitatem, ac ueritatem merito laudari.

Merito igitur laudatur urbanitas, expetiturq; a plerisque urbanorum, ac facietorum hominum consuetudo, ac familiaritas. Et quæ tractandis rebus, atq; administrandis, ratio recta præsidet, cuius maxime amica est ueritas, proinde a quibus ea colitur, ij et commendantur ab omnibus, et summo habentur in pretio. Ad hoc autem tũ ueri, tũ iucundi studiũ, motusq; circa ea animorũ, atq; affectus, moderatio ubi accesserit, eaq; quæ mediocritas dicitur, existent illico quæ et uiris bonis, et ciuibus ingenuis dignæ, et suo etiam utraq; nomine uocata est uirtus, altera quidem, quæ susceptorum laborũ honestum sit leuamen, relaxatioq; maxime laudabilis a curis, ac molestijs, altera uero quæ hominem ipsum ita constituat, ut per eam constet humana conciliatio, uigeatq; in ciuitate fides, penes quam actionum nostrarum omnium, ac negotiationum uinculum existat, ac promissorum, dictorumq; obseruatio. Quod ita esse nobis innuit Christus et deus idem, et homo, cum ueritatem se se esse professus est. Verum cum ipsis è uirtutibus aliæ uersentur aut in eroganda pecunia, aut in obeundis periculis, aliæ in moderandis uoluptatibus, aut in reddendo quod suum est, cuiq; alijsq; atq; alijs aliæ, nomineq; singulæ appellentur suo, hæ quidem duæ, quæ tum ueritatem in dicendo, tum leporem sequuntur, circa orationem tantum operam suam conferunt, uerbãq; sibi perinde, ac materiam subministrant. Et alteri quidem quæ relaxationem querit ab laboribus ac molestijs maiores nostri nomen fecere Urbanitati, et qui ea præditus esset, nunc Urbanum dixere, nunc uero aut Facetum, aut Comem.

Vnde Urbani dicti sunt, ac Faceti.

Et Urbanos quidem uocauere, quod ij oratione uterentur, et ciue, et eo

qui in urbe conuersaretur digna. cum uiuentium in agris & uita esset a gestior, & sermo etiam qui rus referret, rusticanaeq; consuetudinis tum mores, tum etiam locutionem, ac gestus. Facetos uero, quod in congressionibus, collucationibusq; domesticis, familiaribus item, ac popularibus in sermonibus uerba cum iucunditate facerent, cumq; audientium uoluptate, ac recreatione. Etenim apud priscos illos uerbu Facio maxima in usurpatione fuit loquendi, quando & foedus facere, et pacem, et bellum, & insidias, & ludos, & delicias, & iocos, & uerba facere dicebant, aliaq; etiam plurima diuersi quoq; generis, & qui eleganter, ac copiose Facundos, & tum Facundia, tum Facunditatem dicendi uim, quibus in uocibus temporis illius Poetae quantitati uti consulerent, tertiam literam geminarunt. Nam ne a fatu dictus sit Facundus, tertia repugnat litera, ne ue a fando, plura simul obstant. Itaq; qui uerba facerent serendis in sermonibus, cum audientium oblectatione, ac dicendi lepore, Facetos eos dixere, & comes, adhuc & Festuos, & Lepidos, nec minus libenter etiam Salsos.

De Lepidis, Festuis, & Salsis.

Quantquam autem hi ipsi quos nominauimus, eodem continentur genere, suntq; inter se cognati, & familiae penè eiusdem, differunt tamen inter se. Quocirca ostendendum uidetur, in quo ab alio alius iudicetur differre. neq; indigna sane, neq; inutilis inquisitio. Cum sit omnino nihil tam fugiendum in differendo, ratiocinatioq; quam ne Confusio, incertitudoq; exoriatur e uerbis aliqua, neq; aliud magis sequendum, quam distinctio adhibeatur, selectioq; & uerborum, & rerum. Tentabimus igitur quoad fieri poterit, & res ipsa tulerit, discernere eos inter se, ut quid commune inuicem habeant, quid item distinctum, aperte intelligatur. Ac materia quidem ipsa communis est, oratio scilicet, ac uerba, & item finis, ac propositum. Queritur enim pariter ex dictis oblectatio, ac uoluptas. Naq; (ut in carminibus nostris adolescentes lusimus) Lepos leuando est ab labore dictus, partim mutatis, partim contractis literis. Itaq; Lepidus is uidetur, qui suauitate dicendi, teneritudineq; quasi quadam delectat & uerborum, & rerum. Ut apud Terentium, Aedepol te mea Antiphila laudo, & fortunatam iudico, dum huic formae studuisti, mores ut essent consimiles. Omnia ibi in gratiam puellae, & cum lepore dicuntur, & apud Plautum, Cum ego antehac te amauim, & mihi amicum esse creui mea Gymnasium, et matrem tuam, tu id mihi hodie aperuisti, tuq; atq; haec soror si mea esses qui magis po-

ueritis honore ire habitum nescio, ut meus est animus fieri non posse arbitror, ita omnibus relictis rebus mihi frequenter opera dedisti, et eo uos amo, & eo magna a me in istis gratiam. Tantopere autem dicendi olim lepos datus est laudi, ut inde primus ille qui post, idem genti cognomen reliquit, cognominatus sit Lepidus. Atq; ut inter sapientes, suaves quidam tantum sunt, quidem & suaves simul & falsi, sic etiam & dicta, alia tantum lepida, alia lepida pariter, ac falsa, quae admodum ratio ipsa fert aut dicendi, aut respondendi. Ut cum Pompeius Cicerone illudens, quanquam uultu fortasse hilariore dixisset interrogans, Gener ubi est tuus? ibi Cicero qui amarum, atq; aculeatum inesse quiddam uerbis illius intelligeret, reddidit illi in respondendo par, Vbi et socer est tuus? Erat enim Caesar belli suscepti et dux & author, quem Dolabella sequebatur. Itaq; & qui aderant suauitate eos, atq; extemporaliitate responsi affectat, & suauitati saltem adiunxit, ut ipse quidem arbitrer utrumq; et Ciceronem, et Pompeium ex eo in risum conuersos. Atq; eiusmodi quidem dicta dicuntur falsa, et qui ijs utuntur, ipsi quoq; Salsi. Lepidis itaq; suauitas tantum inest dictis, Salsis etiam acumen, quando falsus sapor est ipse quidem acutior. Inesse autem eiusmodi dictis acrimoniam, docet etiam apud Terentium illud ipsum de quo gloriatur ille, Eon Strato es ferox, quia imperium in bellis habes? Illud autem est falsum admodum, non caret tamen oscenitate, Lepus tute es, & pulpamentum quæris, Plautinum uero hoc & falsum, & lepidum, & cuius etiam ingenio dignum, Sperauim ego istam tibi parituram filium, uerum non est puero grauida, sed insania. Veniamus ad Festuos, qui mihi uidentur a fando dicti, uetustate temporum immutante literas, festis enim diebus mos fuit et benigne hilariterq; affari populum, & in ludis qui in honorem deorum fiebant. oblectare eos qui diuinas ad res conuenerant, blande eos appellando, atq; accipiendo comiter. Quanto autem studio diebus ijs festis oblectamenta quærentur, indicio sunt & ludi, & tibiae, & tubae, & cantus, & choreae, et lectisternia, & templorum apparatus, ac theatrorum, et porticum, & uiarum, & ipsa etiam fercula. Ut qui illis in ludis, sacrificijs, popis, ferculis in popularium, ac conueniarum gratiam iucunde se haberent, eaq; et excogitarent, et loquerentur, quae ad iucunditatem facerent ac letitiam, merito ijs Festiui uocarentur. Adhibent praeterea Festiui in iocando aequae ac ludendo, dicendoq; uarietatem multam, quae sermones maxime condat, ut quae in cessationibus, animorumq; relaxatione praecipue exigatur. Ludi enim ac festi dies, et si in honore deorum, cessationis in gratia potissimum fuerint inuerti. Indicio sunt apud Graecos, nostrosq;

DE SERMONE

actiones siue comoediarū, siue tragœdiarū. i. ijs enī et histriōes, mimiq; et musici, et gladiatores exhiberi soliti, uenationes item, et pugnae nauales. Itaq; Festiui uarietatem admiscēt plurimam in dicendo, ludendo, delectando.

De Comibus.

Iam uero Comis uiri studium eo etiam spectat, dicendo ut delectet, pariatq; audienti iucunditatem, Eius tamen consilium est, quæ a se dicantur, non ut delectent modo, uerum etiam ut sint grata, nec solum uerba, uerum etiam res ipsæ, quæ dicuntur, quippe cuius studium sit gratificari, atq; in gratiam loqui audientium. Itaq; et ornatum rebus adiungit, præstatq; quod Terentianus ille desiderat, Ornato munus uerbis, quantum potes, et in eo est maxime, ut uerba etiam ipsa, resq; quæ a se dicantur, gratiam præ se ferant, Itaq; a comendo hoc est ornando dictus. Puellæ namq; placere ornatu præsertim amatoribus student, illisq; ex eo gratiores fieri. Vide quæso quibus uerbis, quàm etiam am comptis, quàm gratis itē sententijs Aeneam alloquatur apud Virgilium Euandrus.

» Aude hospes contemnere opes, et te quoq; dignum

» Finge deo, rebusq; ueni non asper egenis.

Non dubitauit Linius post sermonem illum a Marcello habitum aduersum Nolanum Bancium, qua in colloctione multa in commendationem, multa de beneficentia populi Romani dixerat, deq; futura beneuolentia, et opera in illum sua, non dubitauit inquam hæc dicere, Ea uerborum comitate deuinxisse sibi iuuenem. Comitatem appellauit, quod undequa; in gratiam illius Marcellus esset locutus. An non quod in conuiuio, coenisq; grata omnia conuiujs esse debeant, ac præsertim sermones, translatum est uerbum etiam ipsum ad coenas? ut comiter accepti et conuiuio, et hospitio dicantur, quod et uerba admodum grata, sermonesq; et frons etiam serena epulis accesserit. Omnino uero Comis uiri oratio, quo grata sit, atq; iucunda, et lepida, uersatur magna e parte in fabellis referendis, in ijs enim et oblectationi maxime amplius conceditur locus, et uerborū ornatui, suntq; omnino comitate præditi enarratores iucundissimi, et in conuiujs et in circulis, colloctionibusq; siue inter paucos, siue multos. Quæ quidē e re Ioannes Boacatus maximam sibi laudem apud doctos pariter, atq; indoctos homines comparauit, centum illis conscribendis fabulis, quæ hodie in hominum uersantur manibus. Hoc idē Græce conatus e Lucianus. Innuere autē hoc ipsum quod dicimus Plautus uidetur, cū ait in Milite glorioso, mihi ad enarrandum hoc argumentum est comitas, si ad auscultandum uestra erit benignitas. Quæ autem, et quæ

lis sit comitas, Ouidius in commutationibus illis formarum explicatis, plurimus in locis ostendit. præcipue uero locus is declarat, qui est de Vertunni conuersione in aniculum. Cuius hic particulam inferere placuit, idq; uoluptatis tantum gratia, uarietatisq; ostendendæ.

» Rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas

» Inter Hamadryadas coluit studiosius hortos.

» Nec fuit arborei studiosior altera foetus,

» Unde tenet nomen non syluas illa nec amnes,

» Rus amat, et ramos felicia poma ferentes.

» Nec iaculo grauis est, sed adunca dextera falce,

» Quam modo luxuriam premit, et spatiantia passim

» Brachia compefcit, fixa modo cortice lignum

» Inserit, et succos alieno præstat alumno,

» Nec sentire sitim patitur, bibulaq; recuruas

» Radias fibras labentibus irrigat undis.

Quibus dictis, haud multo post transit ad Vertunni amores, atq; ait,

» O quoties habitu duri messoris, aristas

» Corbe tulit, ueriq; fuit messoris imago,

» Tempora sæpe gerens freno religata recenti.

Hisq; alijsq; uarie, eleganterq; explicatis, uertit illum in anum, et blande, et illecebrose loquentem, quippe quæ

» Inmitens baculo, positis per tempora cænis,

» Assimulauit anum, cultosq; intrauit in hortos,

» Pomaq; mirata est, tantoq; peritior inquit

» Omnibus es nymphis, quas continet Albula ripis.

» Salue uirginei flos intemerate pudoris,

» Paucaq; laudatae dedit oscula, qualia nunquam

» Vera dedisset anus, glebaq; incurua resedit,

» Suspiciens pandos autumnū pondere ramos,

» Vlnus erat contra speciosa nitentibus uuis,

» Quam socia postquam pariter cum uite probauit,

» At si staret ait cælebs sine palmiti truncus,

» Nil præter frondes, quare peteretur haberet.

» Hæc quoq; quæ iuncta uitis requiescit in ulma,

» Si non iuncta foret, terræ acclinata iaceret.

» Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius?

Vides quàm et delectet, et comiter ludat, et uariet rem ac dictionem, et uerbis inuitatur ornatis, ac maxime suis. Vtrum de hac ipsa comitate postuberius.

eorum uero qui Blandi dicuntur, etsi eadem uideatur esse materia, finis tamen ubiq; non est idem, nec sola delectatio ac iucunditas quaeritur, uerum potius utilitas quale illud est, Nunc obsecro te Milphio hanc per dexteram, perq; hanc sororem leuam, perq; oculos tuos, perq; meos amores, perq; A delphasium meam, perq; tuam libertatem, alibi irae delinitio, aut morositatis, alibi doloris, indignationisq; alibi illiectio ad turpem uoluptatem, atq; proprias in appetitiones. Nō peccinē eburneum Plautus, non caseum molliculum, non monedulam praetermisit inter blandiendum. Atq; illa quidem amantiū sunt, non facietorum hominum. Itaq; serui, familiaresq; iratis blandiuntur. dominis, patribus filij, nurices puerilis, captatores ijs, quibus nec liberi ulli, nec legitimi sunt haeredes. Quō circa Blandos in eorum numero, qui oblectationem tantum quaerant, urbanis ex allocutionibus, habendos non esse Iuuenalis etiā docet. Proditum quoq; est a scriptoribus Heluuum Pertinacem Augustum blandum potius quam benignum fuisse habitum, quod uerbis quidem alliceret homines, essetq; affabilis admodum, caeterum re ipsa non modo non liberalis, uerum etiam sordidus.

De Urbanis, & Facetis.

Reliquum est de Urbanis ut dicamus, ac Facetis. Et quoniam Urbanitas non ad iocos tantum, ac festiuitatem, dicendiq; leporem pertinet, qā in ea quidem uirtute potissimum laudatur, uerum ad uirtutes quoq; alias, quae & uiro & ciue ingenio dignae sunt, uideatur alia quaerenda uirtus, quae propria magis sit, solumq; id complectatur, ac respiciat, quod ad iocos tantum, animorumq; relaxationem spectet. Nam et Urbanus dictus est, quod urbis seruet, sciatq; ac retineat mores. Quando aduersus illi est qui ē contrario rursus sequatur, non urbanis institutiones, indeq; a greffis uocatus, ac uitiū id à rure rusticitas, ut ab urbe urbanitas dicta. Nam & qui seniori assurgit praeteruenti, & qui magistratum ab domo deducit in curiam, & qui praeteriens salutatur, urbanitate utitur. Facetus uero ex eo nullo modo est dicendus. Video populariter, atq; a uiris minime indoctis Affabiles quosdam uocari, qui & ipsi urbanitate quidem utantur. Nam et in accipiendis hospitibus, & in aduentu peregrinorum, in primis etiam congressibus, ac salutationibus, et blāde affantur, ac comiter, et hospitaliter alloquuntur. Idem amice quoq; et salutant, et compellant, & summa cum

iucunditate congregiuntur. Sed nos eum quaerimus, qui parte ex omni munus ipsum impleat, qui ē iocis, suauibusq; ē dictis oblectationem tantum quaerat, ac recreationem post labores, qui & salem habeant in dicendo, et quae ipse dicit tanquam illo condiat. qui leporem admisceat, qui uerba apta, idonea, concinnata, iocisq; accommodata usurpet, uultumq; illis adiungat, ubi opus est, ac gestum, qui fabellis narrandis, recitandisq; iocosus, ac ludicris rebus, et curas sedet, & delinuat molestias, qui non discedat urbanitatis ē finibus, aut ē ciue in rusticum, atq; a greffem transeat, ex ingenio in seruum, aut seruo persimilem, ni forte res ipsa ita tulerit, qui minime uolens offendat dictis, nisi lacessitus, idq; tamen urbane, qui & temporis, & loci, & audientium, & sui ipsius, & quam gerit personae, & aetatis, & negotiorum, & publicae, priuaeque letitiae habeat, ac tristitiae maerorisq; rationem, idq; cum primis curet in singulis ut retineat modū, ne & uerba profundat, & iocos, qui deniq; summo id studio uideat, ne cum alios in risum prouocat, ipse ab astantibus risui habeatur, triuioq; dignior iudicetur, quam honestorum, atq; ingeniorum hominum audientia, ac confessi. Denuum etiam qui intellegat, perinde ut cessatio omnis, quiesq; conceditur, relaxandi gratia, utq; reditus ad labores ac negotia nō sit grauis, sic iocos, dicta, sales, lepores, facetiasq; concedi, ne uitam, cogitationesq; nostras omnis, studiaq; in ijs collocasse, aut in otio, desidiaq; aut in marcescētia potius nos appareat. Hūc, ni fallor (quando qui & qualis Comus sit, qui etiam Urbanus, ac Festiuus, explicatum est) maiores nostri Facetum uocauerunt. Nam urbanus (ut diximus) plura, quae urbanae consuetudinis, morumq; ciuiliū sunt, complectitur, perinde ut etiam Comus, at Festiuus minime quidem omnia quae uirtuti huic conueniant, quaeq; inesse ei debeant, qui iocis, dictisq; iucundioribus usus sit cum mediocritate & gratia. Quā in opinionem propendere uidetur Cicero, cum ait duo esse genera facetiarum. Habemus igitur nomē eius qui tali sit mediocritate, ac uirtute praeditus. Caeterum uirtutis, atq; habitus ipsius nomen habitenus proditum est nullum, quod quidem sit proprium, ac suis limitibus terminatum. Nam etsi rerum scriptores et Comitatem usurpant, et Urbanitatem, tamē (ut dixi) parū sunt omnino propria. Quia uero cognatae haec essent, et necessitudine sua cōiuncta, itaque illis usi uidentur. Nos uero licet nō absq; rubore (neq; enim licētiosi haberi uolumus) tamen quod in acie cum periculo uersamur, tentabimus illud nouiter deducere, quod in plurimis & Cicero ē nostris, aliq; non pauci seruauerunt, et Aristoteles inter Graecos, etiam non quadam sine liber-

tate, est maxima tamen cum utilitate legentium. Ac primum quidem minime ut à modesto deducimus modestiam; sic à faceto Facetiam, quando Facetia ipse dicta quidem sunt iucunda & lepida, nequaquam uero habitus, aut uirtus. Verum ut sanctitatem à sancto, & ab honesto honestatem, castitatemq; à casto, sic à Faceto Facetiam deducemus. Ut Facetitas ipsa sit uirtus, ea deniq; Faceti uiri habitus, forsitan non omnino etiam displicerit Facetudo subducta syllaba, ut à sordido sorditudo, quæ Plautina deductio est. Nam neq; maiores illi nostri aut castitudinem reformidarunt, aut mœstitudinem. Quid si ut mœstities, sic etiam dicatur Faceties? Sed nos hæc ipsa ita tradimus, ut qui nullo modo uelimus regulam hac in parte præscribere. Sit enim sua cuiq; libertas usurpandi nominis, Verum ideo hoc facimus, ut aperte magis intellegatur habitus ipse, qui sit, & quo etiam quis nomine ac proprio, & tantum suo uocitandus. Constituimus itaq; siue Facetiam, siue Facetudinem, Facetiam uel habitum, & qui eo sit habitu ornatus, Facetum. Sed ad alteram quoq; partem uerborum transeundum est, ut quæ in ea uersetur mediocritas, lucide etiam intellegatur.

De Veracitate.

Quemadmodum autem uirtutis huius, de qua pauca locuti sumus, siue Comitatis, Urbanitatis uel siue Facetudinis, proprium munus est, atq; officium sedare molestias, in cessationibusq; ac in relaxatione à negotijs, iucundum aliquid querere ad reficiendos animos, siue in ipsis quoq; laboribus, ac negotijs, interq; molestias reficere eos, quo uegentiores ipsi fiât, longeq; ualentiores, siue peruincendis, aut tolerandis laboribus, difficultatibusq; siue leniendis doloribus, atq; molestijs, qui finis ei uirtuti est constitutus, Sic cum eadē ipsa oratio, ac sermo uel præcipuum sit uinculum retinendæ societatis, ad quam colendâ nati, atq; educati sumus, coetusq; ipsius una sociati et ampliandi, & conseruandi, sic inquã alterius uirtutis, cuius etiam initia querimus, proprium munus est, ueritatis studiũ, ac cultus. Loquimur autem de ueritate hoc in loco non illa quidem, quæ à Physicis queritur, aut Mathematicis, quæ uel uersetur circa certitudinem Syllogismorũ, in ipsisq; disputatio nibus quæ sunt de rerũ natura, deq; disciplinis atq; scientijs hominũ, ac facultatibus. Verũ de ueritate ea, quæ nihil in sermõibus, atq; in oratione, nihil etiã in moribus inesse fictum, fallax, fucatum indicet, nihil quod simulatum, adulatoriũ, mendax, gloriosum, uanum, quodq; supra uires appareat, supraq; facultates ipsas, aut ueri fines excedat, captus uel nostri terminos, quam affecti qui sint, retineantq; et in dicendo, & in

do, & in tractandis rebus, domesticisq; in consuetudinibus, uel ueri dicuntur, & uirtus ipsa ueritas, ni fortasse proprie magis ueraces illi, uirtus autem ipsa ueracitas, ut ueritas sit rei ipsius, ueracitas uero, ea ueritatis habitus. Ac nihilominus & uerum fuisse hominem Catonem dicimus, & quod summa etiam in eo inesset ueritas Sibyllas quoque ueras, & uates etiam, atq; haruspices ueros. Hæc uero à nobis eo consilio dicta sunt, quo distinctius intellegatur quæ nam res ipsæ sint, & quales. Tertia quoq; quædam uirtus (si Aristoteli credimus) in eadem hac uersatur materia, quæ amicitia ab illo dicitur, de qua quoniam his in libris dicendum nihil decreuimus, de duabus his uirtutibus, & Facetitate, et Veritate tantum differemus, ac primo quidem de Veritate, deq; oppositis ei uicijs.

De Adulatoribus.

Admodum autem ueritati aduersatur lucri studium, atq; habendi cupiditas, itaque huiusmodi hominum una est cura, totiq; in eo ipsi sunt, quo adulando rei suæ consulant familiari, & quasi uerborum mercaturam faciant, oratione ubiq; utuntur secunda & blanda, hocq; sibi uitæ genus delegerunt ad ampliandam rem domesticam. Periculosa sanè ac maxime pestilens hominum consuetudo ac familiaritas, quoru quia primatum uirorũ, principumq; ac regum præcipue, plene sunt aulae, inde Adulatores dicti, qui dum placere & gratificari tantum student, ueritati apud dominos aures obstrudunt, atq; ad illorum uultum, libidinemq; seruillem in modũ omnia loquuntur. Nam et δούλος Græce seruus est. idem alio sunt nomine Assentatores ab assentiendo dicti, quod eorum cogitationes atq; consilia in id solum intendant, id ipsi tantum agant, sibi ipsis ut prosint, secuti Terentianum illud, Ais aio, negas nego. Quibus hominibus, quod plerunq; solis, qui res moderantur publicas, suas patefaciunt aures, hinc & uidemus, & audimus, et legimus eorũ res frequentissimo in præceps rapi, turbariq; ac misceri repente principatus ac regna. Quæ res nostris quoq; temporibus clariore sunt, q̄ ut exēplis indigeant. Huius autē generis hominũ plures quidem sunt species, nesciã tamen sint ne omnes adulatorum in numero habendi. Quando (ut Aristoteles queri etiã uidetur) singulis siue uirtutibus, siue uitijs certa neutiq; propriaq; insunt nomina. Itaq; & lucri, et compendiorum tantum gratia adulantur non pauci, quidam captandæ solum auræ, ac fauoris in populo, atq; inter ciues, alij quod ita à natura comparati sunt, usq; etiam confirmati, ut ipsa tan-

tum blanditione capiantur, eaq; auiularum in modū sese oblectent, quam uel maximam etiam uoluptatem, uel solam potius statuunt.

De Captatoribus.

Eorum igitur qui pecuniariū secunda ex oratiōe sibi quæstum constitu-
runt, duplex cum sit genus, & illorū qui tum Captatores dicuntur, in
quibus late quidē regnat ambitio & leuitas, tum qui Adulatores cō-
muni tamen nomine uocantur. Captatorū quidē ipsorū studium est,
non dictis modo, sed conferendis muneribus captare animos ac uolum-
tates illorū præsertim quibus aut certi minime sint hæredes, aut eorum
eiciendorū ex hereditate spes adest. Quod genus late diffunditur, nō
maximis in hiantia modo fortunis, uerū patrimonij etiā minimis. Di-
cti igitur a captando, quo in uerbo et fraus inest, & maius etiam ha-
bendi studiū. Quippe cū ipsi non uerbis modo, uerū etiam donis, con-
uiujsq; grassentur, aucupij morē, atq; alleculationes secuti, eorū enim
captiosa sunt oīo obsequia, fraudisq; atq; insidiarū plena. Aduersum
quos merito et dētes aciuunt, et gladios stringunt Satyrarū scriptores.
Sed nobis hac satis in parte fuerit uitij genus inuuisse. Quantopere
autē ueritati horū obsit hominū oratio atq; obsequiū, abunde quidem
manifestum est. Sūt quoq; quos ambitio honorisq; studiū, minime uero
pecunie cupiditas trahat ad assentandū, leuitate quadā tantum duce,
dum uideri q̄ esse ipsi malunt, solaq; populari et capiuntur, & pascū-
tur aura, qua in re seq; suasq; res omnis uidentur collocasse, plebeio-
rum etiam ad hominum opinionem omnia referentes. Ac superius q̄
dē uitium Captatio, ei qui ea utuntur Captatores. huius autē propriū,
ac maxime suū nomen existit nullū. leuitas tamen est, ac uanitas sanē
maxima, & homines ipsi perquam leues, ac uani, dū umbra capiuntur
rerum, magis q̄ rebus ipsis. Atq; hoc quidē uitium potest ratione alia
ad Ambitionem referri, qua de re alibi quoq; a nobis dictū est. Quod
si Captationem ipsam duplicē fecerimus, et eorū quos cupiditas habēdi
trahit, et quos popularis auræ atq; ambitionis studiū, ut alteri pecu-
nie, alteri popularis auræ Captatores dicuntur, fortasse non male di-
stribuisse iudicabimur, quando etiā sunt qui inter loquēdum differen-
dūq; etiam uerba captent, qui quidem ipsi dicuntur Captiosi, & fraus
ipsa Captiuicula. Verū ad Adulatores redeamus, quiq; ydē Assentu-
tores sunt, neq; alio quidē nomine inter se discernuntur. Ceterū studiū
id eorū est, ex adulationibus re facere, ac peculij. ut dū uerbis obse-
quuntur, dum oratione secunda primatum, ac principum res consi-
liaq; extollunt, dum eorū admirantur facta, dicta, consilia, mores,

gestus, & (ut Iuuenalis inquit) ubi
Trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo,
Domesticam rem adaugeant, amplificentq; patrimonium. Quorum
hominum studijs, dominantium (ut dixi) aures plerūq; oppletæ sunt,
dum ipsi sese regendos permittunt. Quo efficitur ut ueritas uideri pos-
sit eorum inimica, præsertim ubi qui rerum potiuntur, adolescentes
ipsi fuerint uel atate annisq; uel etiam moribus, ac rerum usu. Ho-
rum igitur omnium studium est atq; propositum, adulando atq; in-
gratiam loquendo rebus ipsos suis consulere, hisq; artibus atq; consi-
lijs rei familiari prospicere. Quod dum consequantur, non modo nul-
la è parte molesti esse uolunt, uerum singula laudant, dictisq; & fa-
ctis quibusq; assurgunt, quin quæ maxime fortasse ridenda sint, &
admirantur illa, & in cœlum ferunt, uerbis quoq; ipsis, oris gestum
adiungentes, & corporis totius habitum. Regem aliquem capies, in-
quit ille apud Iuuenalem, ad magni illius rhombi aspectum, aut de
temone Britanno

Excitet Aruiragus. peregrina est bellua. cernis

Erectas in terga sudas?—

Itaq; quid in maioribus illi ipsi Assentatores facturi essent negotijs
consultationibusq; conijcere ex his facile quidē possumus. His accedit
maxime uanum genus hominum, quorum studium tantum est loquē-
di in aliorum gratiam, atq; ad illorum ipsorum uultum atq; opinio-
nem, orationem suam, seq; ipsos componere, ysdemq; in omnibus mo-
rem gerere. seq; suaq; dicta, sermonesq; ad hæc ipsa tantum institue-
re. Quorum quidem consilium Terentianum quoq; est illud, & me-
ta quasi quedam, ad quam se ipsos instruunt, Obsequiū amicos, ueri-
tas odiū parit. Quod dictum quanq̄ latius fortasse patet tamen maxi-
me ad eos referēdū, q̄ uoluptatem solā suis è dictis quæritant, quā ad
adipiscendā se se omni arte instituunt, ac dicendi studio. solumq; eo-
rū est propositum, dominantibus ut placeant, & quibus cū obuersan-
tur, eos delectent, ipsi blandiantur, et illorū, arte ut omni aures demul-
ceat, uoluptatis gratia, demū omnia. Hicq; illorū è finis, ac propositū.

De Lasciuis.

Qua in re quoniam nec modum, nec mensuram tenent ulla, Lasciuire
eos necesse est, ut qui neq; in iocando, neq; in oblectando delectum ha-
beant, aut rationem aliquam, uerum qui & uerbis, & iocis, & fa-
bellis referendis, nimium ipsi serpent, atque inter iocandum expli-
candumq; dilabantur alio atq; alio. Quo circa Lasciui sunt uocati,
& uitij ipsam Lasciua, nimis enim profundunt sese ad iocata dictaq;

omnia, ad quæ dilapsi, nec lasciuunt tantum, nimijq; in illis sunt, uerum petulantes, osceni, & (quod turpissimum est) impuri. Minime autem uerebimur, hoc ipsum genus partiri eorum qui ad uoluptatem tantum, atq; in gratiam loquantur, comparandæ tantum uoluptatis causa. Sunt enim qui ipsi quidē minime lasciuant, seruentq; in iocando delectum atq; in dicendo, uerū in hoc à recto atq; honesto abeunt, quod uoluptatem sibi proposuerunt, uile sanè pretium, pro quo tamen assequendo & ueritati obstant, & ab hominis recedunt dignitate. Siquidem quo instrumento, quaq; naturæ dote præditi sumus cum excellentia animalium cæterorum, eo ipsi pro re maxime sordida, beluarumq; magis quam hominū propria abutuntur. Neq; enim finis eorum est in laborum quiete, molestiarumq; relaxatione, ut iucunditatem aut quærant, aut afferant, quo & tranquillēt audientium animos ac suos, & refocillent eos à præteritis defatigationibus, uiresq; renouent ad easdem rursum obeundas, uerum quod à natura atque ab habitu ita quidem instituti ad ea ipsa sunt, ut neq; ab desiderio ignauiaq; longius absint. Atque hæc quidem uidentur esse Assentatorum genera.

De Insulsis, & Profusis.

Sunt ex hoc etiam numero, qui dum oblectare student, maxime aures audientium offendant, tum insulse loquendo, tum profundendo & res & uerba, nec delectu habito, nec modo aut mensura adhibitis. Itaq; tædij genus hoc ac molestiarum ueteres dicebant hominem occidere, cum eiusmodi homines in cunctis & multi essent, & insulsi, ineptiq; ac cum primis importuni, ut non inconuenienter à ranarum similitudine sint qui eos Coaxatores uocent, quod coaxare eos quàm loqui magis existiment, ut qui non modo non mulceant aures, uerum ad impatientiam usq; obtundant.

De Contentiosis.

A dulatorum studijs maxime aduersi uidentur contentiosi quidam homines, quorum ea est natura, id etiam studium, ut non modo non loquantur in aliorum gratiam, neq; gratificentur ipsi alijs, sed contra ut aduersentur et ubiq; & in quibusq; neminemq; uereantur in dicendo offendere, quin & serant ipsi sponte studioseq; contentiones, & ab alijs satus accipiant, lætenturq; ijs & fouendis & exercendis, quibus etiam

quibus etiam uita ipsa uel molestæ futura sit, ni in cunctis uel dentes imprimant, uel infigans aculeos, ut ad contentiones, dissidia, rixasq; atq; altercationes nati prorsus uideantur. Et quam alij à natura concessam elocutionem exercent in conseruanda hominum societate, in conciliandis amicitijs, in solandis demulcendisq; molestijs, laboribus, ac mæroribus aliorum, ea ipsi in aduersum utantur, uel abutantur potius ad odia contrahenda, litesq; excitandas, ac serenda discordiarum semina. Hoset Contentiosos uocauerit, et Rixatores, et alio atq; alio noie. Vitium autem & si est fortasse innominatum. quid tamen prohibeat Rixationem appellare, ac Contentiositatem, ut contentionem rerum eedicamus, ac Rixam, uitium uero ipsum, peruersumq; illū habitum tū Rixationis appellatione, tum Contentiositatis designemus. Odiosum sane genus hominum, & muscarum maxime simile, ut nati hi omnino uideantur ad turbas, uexationes, inquietudinem, uitæq; ad uniuersæ turbationē, ac tedia. Quod Plautus indicauit in serui illius persona, Decretum est mihi quasi umbra quoquo ibis tu, te persequi. Quin ædepol sim cruce[m] uis pergere, se qui decretum est. Horum duplex mihi uidetur esse partitio, eorum una, qui id student, ut commoda, utilitatemq; inde sibi comparent, illorum altera, qui uoluptatis tantum gratia, utq; inuidētissime suæ naturæ, ac peruersissimis cogitationibus morem gerant. Eorum autem utrum genus longe sit peruersius, iudicatu difficile uideri iure quidem potest, utrumq; tamen peruersissimū. Montium adolescens ipse noui Branchatium, qui generis ac familiæ contempta, uel repudiata potius dignitate, totum litibus se se tradiderit, ac satis scio lites quasdam ab actoribus destitutas, siue ob inopiam rei familiaris ad eas prosequendas, seu quod male essent cæptæ, pretio mercatum, quo (uti conuenerat) exoluto, prosecutum sumptibus suis litigia, in hocq; uitam suam egisse omnem. Ex eadem item familia alterum mirifice controuersijs assuetum, quin omnino illis addictū, ut cum aliquādo ab Antonio Panhormita, iucundissimo homine per risum interrogaretur, quo nam modo cū causis responderit, bene sibi atq; è sententiâ in oibus successisse, easdemq; in re suam terminatas, duas tñ aut tris in lōgū à se se ea ratione protrahi, q̄ aliter ocio immarcesceret, illasq; eo à se studio reseruatatas, ut haberet in quo oblectaretur, pasceretq; animū. Vide hoēs ingenū, q̄ litigia, cōtrouersiasq; sibi uoluptatē statuerit? Sed nobis ac in parte loquēdū neutiq; è iudicialibus de cōtentionibus, tantū studia uolumus cōtētiosorū quorundam hoīum ostēdere. Itaq; hos ipsos Litigiosos, seu Litigatorios potius q̄ uocauerit, et Cōtrouersos. Nā Litigiosas res proprie magis dicimus.

Contentiosos autem illos uolumus, qui maxime aduersentur adulatoribus, & quantum hi loquuntur in omnium gratiam, tantum illi nemini parant, studeantq; profus offendere, quos si quis Inuiles uocauerit, ne ille mea sententia, uera ab appellatione recesserit. Quando autem res ipsa intellegitur, nolumus de uerbo nimio plus esse soliti. Laurentius Vallensis in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticisq; ita & scripsit, & disputare est solitus, ut minime uideretur uelle praecipere, nec appareret tam contendere illum de ueritate, proprietateq; aut docere uelle, quam maledicere, obiectareq; uetustis scriptoribus, atq; obloqui, Ita q; Ciceronem uellicabat, Aristotelem carpebat, Virgilio subsannabat, Quippe qui pro Palam sit asseuerare ausus, siue Pindarus quispiam auctor is nomine suo fuerit, siue alio (de hoc enim ambigitur) q; Homericae libros omnis Iliados non multos ad modum in uersus contraeatos Latine conuertit, qui pro Palam sit inquam asseuerare ausus, Pindarum eum Virgilio anteferendum. Est autem carminis illius principium.

71 Iram pande mihi Pelidae diua superbi,
72 Tristia qui miseris iniecit funera Graijs.

Tali igitur iudicio hominem, ingenioq; tam siue retroverso, siue praepostero (quippe qui maximis quibusq; ringeret auctoribus, uni tantum Epicuro assurgeret) q; ob commune utilitate contendere, aut cognitionem dicat, atq; alter carere? qui nec aliud uelit, curet, studeat, quam ut detrahat quibus minime par est, ac maledicat? Quando qui cum Laurentio familiarius uixerunt, affirmant illum eo nequaquam consilio in Grammaticis scripsisse, ac Dialecticas, quo doceret, disciplinaeq; ab ignoratione uindicaret, atq; a sordide, uerum ut malediceret, obloquendoq; detraheret de fama atq; auctoritate rerum scriptoribus, tum illis qui exemplo sunt ad scribendum alijs, propter antiquitatem, maiestatemq; dicendi, ac praecipendi, tum illis ipsis, qui tunc uiuerent, qui ne dubitauerit ipse qdē dicere, profiteriq; palam, habere se quoq; in Christum spicula. sed nobis propositum minime est detrahendi homini maxime studioso, quem senem adolescens ipse nouerim, cumq; e Roma se Neapolim contulisset ad Alphosum Regem, et inuiserim et reuerenter pro illius, mea q; aetate, et plures post congressiones maxime familiares ita ab eo discesserim, uti ex eo de me nisi pleno, atq; amore locutus fuerit nunquam. Sunt ex his igitur quos non tam contentiosos dicat, quam insectatores cum singulorum, tum etiam humani generis, q; de Timone traditur, neq; ueritatis ipsius cultu et gratia, sed quod ita qdē sint a natura instituti, atq; ab assuetudine confirmati, et moribus.

DE Verbosis.

Præter hos in utroq; genere quos peccare dicimus, delabiq; in excessum, siue adulo, siue contendendo, rixandoq; sunt q; Verbosi dicuntur, uitiūq; ipsum uerbositas. Hi dum placere studēt, et grati esse, minime qdē aut placent, aut uoluptate afferunt. quin molestiam potius, ac tædiū pariūt defatigationis, ac sacietatis plenū, decepti iudicio, rerumq; simul, ac uerborum aceruacionibus, ut nescias, ex eo quod aures uel offendunt, uel exatiāt, sint ne Contentiosis potius, quam Insulsis annumerādi. Verū Contentiosi id agunt, ut nemini parant, parumq; omnino offensitare alios aut curet, aut caueant. Verbosis uero propositū est, ac consilium oblectandi, modū tamen dum minime retinent, dum delectum adhibēt nullū, in castra trāseūt aduersariorū, apparentq; trās fugis similiores. Ita q; Verbosi & initio, et inter dicendum subinde delectant, nec odio ipsi habētur, sed recusantur eorū sermones, magis q; fugiātur. At Contentiosi ubiq; offendūt, et odio eos boni oēs prosequuntur, ab illisq; abhorret audiuendis, quos et maledictis quoq; insectantur.

De Loquacibus.

Sunt qui uitiū hoc loquacitate dici malint, & illos ipsos Loquaces, in quo non est, cur eos impediāmus. Tamē Loquaces nos a Verbosis differere hoc ipso uolumus, quod Verbosi uersentur in ijs quæ incūditatem praeseferat, inq; illis ipsis in qbus locū habeat Facetudo, et Comitatio. At Loquaces eos eē contendimus, quorū studiū minime sit quale ē aut Facetorū, Urbanorūq; aut Cōtētorū, ac molestorū hominū, q;pe cū & dicendi infinitate capiātur, & dum loquantur, dumq; exultēt cāpo, equisq; (ut dici solet) ac uiris, aliud nihil aut quærat, aut curent, aut sibi propositū habeāt, qbus quidē seruādis, i diuersa etiam uitiā incurrant.

De Nugatoribus.

His ipsis haud multum etiam uidentur differre Nugatores, quorum narrationes inopes quidem rerum sint, nugæq; (ut Horatius inquit) canora. Coeterum uanitate illi uerborum, atq; aggestione magis peccāt, hi rerum. Uterq; tamen & confunduntur in dicendo, et nimij sunt, nullū cū delectum adhibeant, indeq; maxime etiā molesti uterq; quādo uterq; inepti sunt, maximeq; incōsiderati. Horū haud multū diffimiles sunt qui Garruli dicuntur, quorū sermo et molestus ē, et nimius. Obtundūt autem tū uanitate rerum, tum inanitate uerborum, quibus in omnibus et nimij sunt, & iportuni, ualdeq; indecentes. Uitiū autē ipsum Garrulitas, ab auibus ductum, neq; enim cessant, & in ijs-

dem assiduo uersantur uel potius interstrepitant. Verū attigisse hæc satis fortasse hoc in loco fuerit, cum ea siue uitia, siue uirtutes minime sint aut ad Veritatem, de qua dicturi sumus, aut ad Comitatem, uel banitatem ue referenda. Loquaces enim uideri magis possunt Taciturnis aduersari, Taciturnitasq; ipsa Loquacitati. De quibus dicere his in libris minime propositum est nostrum.

De Taciturnis.

I llud tamen non prætermittemus. Taciturnitatem mediocritatem esse quandam, Loquacitatem excessum. Parte uero ex altera, qui tacendo excedant, eos esse sine nomine, neq; enim aut ubi, aut quantum, aut quomodo, aut quid oporteat, dum tamen taceant, pensi quicquam habent, et siquid quandoq; musitant potius quam loquuntur. Sed musitatio ex ore, inuictuq; constat, ac supercilijs, non minusquam uerbis, et plerumq; occulta est, gigniturq; interdum è metu, aut reuerentia, nonnunquam pudore, aut stupore, non raro simulatione, ut eorū aduersarij uideatur, qui obgannunt, potius quam qui loquaces sunt. Sed querere hæc ipsa distinctius hoc (ut dictum est) loco, nostri non est propositi. Quam ob rē qui mediocritatem hac ipsa in re de qua disputatio est, sequantur, quiq; ipsi sint, perquiramus. Cum enim Contentiosi, atq; Assentatores è regione penè sint constituendi, atq; ex aduerso collocari debeant, medium quidem inter hos ipsos perquirendum est. Et si nomen mediocritatis eius minime est proditum, et Contentiositatem, et Adulationem extrema uerius dicimus, quam opposita, quippe quæ a medio recedat. Itaq; mediocritas ipsa quærenda nobis est. Aristoteles uero quanquam inuocatum Græce tradat, putat tamen illam et retinere quæ utrinq; oporteat, ac seruare, et ratione eadem reijcere quæ, et ubi, et quomodo opus fuerit, atq; omnino repellere, ut etiam existimet hanc ipsam mediocritatem amicitie maxime esse similem. Quam in parte si aliquantum fortasse immorabimur, ueritatis, ac rei ipsius indagandæ gratia, sat confidimus, te (quod humanitatis est tuæ proprium) uitio id minime esse daturum.

De Delectu, qui, et qualis sit.

Et Poëta, et scriptores rerum tum humanarum, tum naturæ uoces rebus ipsis adiungunt, unde dictæ sunt adiectiue, quibus proprietates, appellationesq; et declarant explicantq; et etiam finiunt. Nam hominem cum dicunt animale esse, et rationalem et mortalem, hominem ipsum finiunt, et quæ substantia sit eius declarant. Quid cum

Poëta et placidam dicunt quietem, et arma horrentia, et fertilem Ausoniam, non ne et armorum, et quietis, et agrorum qualitatem indicant? et cum humilem Italiam, et campos iacentes, et colles supinos, an non situm inuunt, ac posituram? et ubi ingentis artus, mariaq; patentia, quid nisi amplitudinem signare uolunt, ac magnitudinem, et membrorum, et pelagi? Eadem ratione qui de moribus scribunt, oportet ut uocibus adiectis actiones nostras, quæ mores, ac uirtutes constituunt, terminent. Terminantur autem actiones ipsæ, perficiuntq; siqui agunt, et sicuti oportet, et quando oportet, quantumq; et oportet agant, modumq; in cunctis retineat, ne ue aut nimia sit eorum opera, aut remissior, minimaq; utq; et loci meminerint, et personarum, ac rerum etiam ipsarum. Quæ qui seruant, hi dicuntur agendis rebus delectum adhibere. Delectu enim illa continentur omnia, quibus actiones ipsæ, uirtutesq; perficiuntur. Etenim quemadmodum consultationem ipsam sequitur electio, confirmatumq; consiliū, ac propositum, sic postquam eligimus incipere, suscepimusq; agendum aliquid, sequitur è uestigio delectus, hoc est ut deligamus inter ea quæ ad agendum offeruntur, et tempus quod sit opportunum actioni, susceptoq; negotio, et locum idoneum, et uiam, quæ tenenda sit, cum plures offerri soleant. Ad hæc multi cum indigeant, ut de liberalitate exemplum proponamus, diligendum est quibus potissimum daturi simus. Cuiq; non uniuersa sit pecunia eroganda, ne fons ipse liberalitatis exareat, dandoq; alijs plurima, liberis desimus, parētibus, uxori, nepotibusq; quantum etiam ijs ipsis quibus daturi sumus, singillatim sit erogandum. Quo in delectu præcipue etiam uidendum est, rationem uti habeamus et negotij, et eius ipsius, qui cum habenda res est, et urbis, et ciuilitum tum legum, tum consuetudinū, ac propriæ præsertim personæ, quæq; alia recta ipsa ratio tenenda monstrauerit, ne in aliquo agentes peccemus. Neq; enim tantummodo a nobis peccabitur, si aut nimij erimus, aut astrictiores in erogando (ut in quo coepimus exemplo persistamus) uerum etiam si liberales in eos fuerimus qui minime digni sunt liberalitate, aut si quibus conferenda præsens est pecunia, quod domestica, extremaq; laborent egestate, equestri eos prerogatiua exornauerimus, aut si quibus opus est opera, eos uerbis inuerimus, profeceruntq; consilijs, ac monitis. Igitur hæc ipsa mediocritas de qua nunc disserimus, uersatur potissimum in habendo delectu, ne aut ad nimiam declinemus uerborum gratificationem, quæ leuis sit, ac uana, ubi forte opus esset commonitione, oportereq; uerbis grauioribus, maximeq; accommodatis retrahere amicum, uel acrius etiam obiurgare, aut ubi

indulgentius fortasse agendum esset, ut in nuptiis, atq; in publicis ludis, afferre in mensam, atq; ad choreas superalium, & publicam letitiam uelle aut sermone minus suauis, aut fronte obducta contristare, hilaritatemq; inficere iurgis, atq; contentionibus. Quid (inquit ille) in theatrum Cato seuerè uenisti? Intellegebat enim alium hilaritatis locum esse debere, alium seueritatis.

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Diuersa omnino hæc est persona, monet enim ommissa rerum innaniū, picturæq; inspectione, rei maxime seriæ quæ instaret, preuertendū eē. Quæ locum animaduertiēs Cicero, Turpe esse dixit, ualdeq; uitiosum in re seriæ conuiuio dignū, aut dedicatum aliquem inferre sermonē.

Ad consequendam mediocritatem opus esse delectu.

Qui igitur mediocritati huic daturus est operam, ne aut in gratiam loquens recedat a medio, profundatq; se se in assentatione, atq; obsequium, aut dū seriā sequitur, delabatur in aduersum, acerbisq; ad contentiones, modo refragatoris personā, modo rixatoris induens, huic delectus cū primis habendus est, & rerum, & temporū, et locorum, & personarum, quo uirtutem maxime laudabilem ac publicè, priuatimq; & apud ciues, peregrinosq; æque spectatam consequatur. Ex hoc itaq; Aristoteles mediocritatem eā amicitiae per quam simile esse putat, quando qui eiusmodi uirtute est præditus, et ciues amplectitur, & exteros, & æquales, atq; inferiores, & quibus cum uiuendi consuetudinem frequentat, & quibus nulla prorsus necessitudine est coniunctus, quin eodē quoq; erga eos afficietur studio, q̄ in honoribus cōstituti sunt, ac magistratibus, primumq; in populis locum abtinent.

De mensura seruanda in gratificando, & commonedo.

Hoc autem tale est, ut cū opus fuerit, gratum se se illis exhibeat in sermonibus, conuersationibusq; i eisdemq; appellandis, atq; inuisendis, i salutationibus, deductionibus, reductionibusq; atq; assurrectionibus, deniq; ut omni e parte gratus esse illis studeat, & (quantum par est) in illorū gratiam ac commendationem loqui, ac modo res eorū laudare, proq; loco, ac tempore commendare dicta, probare, consilia, sententias, actiones, studia, opera, uitæ genus efferre, eaq; cuncta cum delectu, ac ratione. Contra hæc, ubi labi aliquē uiderit, peccare decipi, parū prudēter rebus suis consulere, aut nimū sibi ipsi tribuere, discedēte ab honesto, delabētēq; ad ostentationē, ac uana consilia, captantēq; popularis auras, et (ut Seuerus Alexander usurpabat) uedētē fumos et loco suo, et tēpore, et uerbis maxime accommodatis comonefa-

ciet illū, etiam auctore Christo Optimo Maximo, studebitq; ab iceptis, aut inutilibus, aut parum honestis retrahere, ijs uerbis, exēplis, cōsilijs, ut monitoris recti, uiri boni, ciuis beneuolētis, reprehētoris quādoq; lenis, blāditoris nonnunq; comis, cōsiliarij ubiq; prudentis, et integri, institutoris interdū et probi, et sapiētis personā suscipiat. Forsitan et locus, et tempus, et res ipsa aliquando tulerit, ut increpatoris etiā acerbis, aut inclinatoris a gressis, non ut molestiam afferat, uerum ut ubi retinere suauioribus illum uerbis neq; aut dictis, exēplisq; aut probabilitibus, suaforisq; rationibus, deterreat inclamando austerius, proponendo etiam turpitudinem, infamiā, periculaq; tum rerū, honorisq; iū uitæ quoq; ipsius. Videamus quibus dictis Annibalē etiā efferatis moribus ducem Maharbal uerberet, Nimirū o Anniba! non omnia tibi dii dedere, uincere scis, uictoria uti nescis. Forsan aut hæc ipsa increpatione, acerbitasq; hunc ipsum de quo disputamus minime decuerit, nihilominus eiusmodi esse debet, ut dū prodesse possit, dum inuare dictis suis, atq; cōmonitionibus, sibi proponat, potius recte admonendo, prudenterq; consulendo in molestiā esse aliquam incidendū, quā tacēdo, aut loquendo in gratiā, assentandoq; in turpitudinem, honorisq; iacturā ac famæ, pati amicū, familiarē, ciuē, hospitē, addā et peregrinū incurrere. Itaq; Terentianū illud dictum, Nihil humani a me alienum puto, nequaquā uidetur ab hoc ipso quē adumbramus, alienū. Est apud Sallustiu cōmonefaciēs Iugurtā Micipsa Rex grauissima hac, uel paterna potius oratione, Paruum te Iugurta amisso patre, sine spe, sine opibus, in meū regnū accepi, existimans non minus me tibi, q̄ liberis, si genuissem, ob beneficia carum fore. Neq; ea spes falsum me habuit, nā ut alia magna et egregia tua facta omittā, nouissem rediēs Numantia, meq; regnūq; meū gloria honorauisti, tuq; a uirtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti. In Hispania nomē familiæ nostræ renouatū est. Postremo (q̄ difficillimū inter mortales ē) gloria inuidiā uicisti. Nūc quoniā mihi natura finē uitæ facit, per hanc dexteram, per regni fidē moneo, obtestorq; te, ut hos q̄ tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, caros habeas, neu malis alienos adiungere, q̄ sanguine coniunctos retinere. Nō exeratus, neq; thesauri præsidia regni sūt, uerū amici, quos neq; armis cogere, neq; auro parare queas, officio et fide paratur. Quis aut amicior q̄ frater fratri? aut quē alienū fidū inuenias, si tuis hostis fueris? Egdē ego uobis regnū irado firmum, si boni eritis, sin mali, imbecillū. Nā cōcordia parua res crescūt, discordia maximæ dilabūtur. Cæterū te his Iugurta q̄ ætate & sapientia prior es, ne aliter qd eueniat, prouidere decet. Nā in oī certamine, q̄ opulētior ē,

etiam si accipit iniuriam, quod plus potest, facere videtur. Vos autē Ad
 herbal & Hiempfal colite et observate talem hunc virū. Imitamini
 virtutem, et enitumini, ne ego meliores liberos sumpsisse videar, quam
 genuisse. Quales igitur admonitiones in eiusmodi rebus ac negotijs
 esse debeant, locus hic Sallustij nos docet, Nec minus docet apud Liviū
 Scipio in maxime amica & sapienti illa ad Masinissam allocutione,
 qua nihil grauius, nihil amittius, ac (si rem ipsam inuospicias) nihil
 accommodatius, ne'ue aliqua in parte dignitati aut suae, aut Masinissae
 deesset, post Sophronis bæ interitum, nunc solatur illum, nunc leuiter
 castigat, post etiam aduocata concione Regem appellat, eximijq; orna-
 tum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli, scipione ebur-
 neo, toga item picta, palmataq; tunica donat, additq; & uerbis hono-
 rem. Quamuis autem ut decoro, reiq; praesertim ipsi satisfiat, seue-
 rior nonnunquam assumenda uideatur persona. Quid tamen Comē
 deceat in commonefaciēdo, Plautus docet, in Philoxeni illius persona,
 Eia Lyde, leniter qui seuiunt, sapiunt magis, minus mirandum est,
 illec ætas si quid illorum facit, quam si non faciat. feci ego istec itidem
 in adolescentia. Igitur quoniam hic ipse uir circa uoluptates uersatur,
 ac molestias, quæ inter conuersandum usu ueniunt illud omnino præ-
 stabit, hinc molestus ne sit, illinc ut oblectet, probetq; probanda mode-
 ste & grauius pro re, ac loco, sitq; in alloquendo gratis atq; periucun-
 dus, nō tamen ut aut omnem refugiat molestiæ respectum, uereaturq;
 ne recte monendo, ac suadendo honesta, parum forte placeat, aut un-
 decunq; gratiam, ut inire uelit, assentando impudenter, quin eum se
 se geret, utrumq; ut referat tum ad honestatem, tum ad utilitatem, quæ
 in honestate nō sit uacua. Et q; meretriculæ seruare audēt in re ipudi-
 ca, nō seruabit in re maxime honesta, et utili uir q; sibi proposuit, ubiq;
 gratis esse, seq; in oi uita, hominumq; consuetudine mediocritatem uel
 le sequi, tum in comendando, ac loquendo in gratiā, tū in cōtinēdo ab
 ijs, quæ parū laudanda uideātur, aut in ijs improbandis retinēdo mo-
 dum ac mensuram? Nam quanquam eius studium est, ut sit maxime
 gratis, atq; etiam utilis, negliget tamen leuiorem interdum offensum-
 culam, quæ posset ex commonefactione proficisci, dum profit multum.
 Satis nunc (inquit apud Plautum) credo soror ornatam te tibi uide-
 rier, sed ubi exempla conferentur meretricum aliarum, ibi tibi erit
 cordolium, si quam ornatam melius forte aspexeris. Non ueritatē illa
 sororem paulisper offendere, dum ei prodesset multum, ad cultum atq;
 ornatum, utq; inter alias excelleret, quæ pariter questum facerent. No-
 uimus ipsi & temperantem, & mediocritatis huius studiosum homi-

nem, qui cum sermo aliquis allatus esset, in quo retineri a se modum
 posse diffideret, sensim e concilio se subtraheret sub aliquam honestam
 causam. Quoniam autem nullum hic aspernatur genus hominum,
 quod ita sit a natura, usq; institutus, q; cuius studium sit gratifi-
 candi notis, ignotisq; summis atq; infimis, meminisse eū oportet, aliā
 cum ciue, aliā cum hospite, aut peregrino rationem a se sequendam
 esse, cum amico, quam cum ignoto, cum ignobili, q; cum eo qui sit ho-
 nesto loco natus, educatusq; maxime liberaliter. Qua in re delectum
 eum adhibebit, ut cuiq; quantum sat est tribuat, seu in gratiam lo-
 quatur ac commendationem, seu dum commonefaciēdo profit, in
 molestiam ut incurrat aliquam, quanquam studium eius illud est
 præcipuum, gratiam ut uerbis ineat, offendat uero in conuersando ne-
 mine, atq; ut in illud maximum omnino studium confert, adiungitq;
 operam, ita ab altero præcipue cauebit, quantum tamen honestas si-
 mul, utilitasq; dictabit, Qua quidem ratione ab utroq; & assentato-
 re, & contentioso mutuabitur sibi quantum satis est, atq; ut oportet, de-
 cet, quæq; parum decuerint, neq; honesta erunt, minimèq; conducibi-
 lia, ea pro loco ac tempore repudiabit. Et res tamen, & locus, ac tem-
 pus ipsum, nonnunquam etiam persona illud exigent, ut peregrino,
 quam cui, plebeio, quam nobili plusculum sit aliquid tribuendum.
 Cauendum tamen ubiq; ne dum in gratiam alterius loqui uolumus,
 alterum in iram, atq; odium prouocemus.

Virtutem eam non esse Amicitiam, sed aliam quam-
 piam sine nomine.

Virtutem uero hanc non esse Amicitiam, quamuis sit ei non parum si-
 milis, illud docet, quod amici officium est in amicum, quodq; mutuum
 inter amicos est amor, mutuum etiam studium, mutua utilitatum col-
 latio, ex petitiōq; gratificandi, quodq; amicus est alter ego, ut omnes
 consentiunt. At hic ipse quem suo sine nomine esse dicimus, non mo-
 uetur in peregrinum, aduenā, summum, uel infimum ciue, notū, igno-
 tum'ue, beneuolentiæ atq; amoris, mutuiq; ipsius gratia, sed naturali
 quadam commotione, quodq; ita suapte natura institutus sit, eumq; se
 se ipse assuescendo comparauerit, ut qui gratis esse omnibus uelit, mo-
 lestus uero nulli, aut impudenter contentiosèq; aduersari. quin ut as-
 sentari minime uult, recusatq; altercari, ac rixas serere, sic media in-
 ter utrumq; officia inter omnes exercere nititur, humanitatis præcipue
 memor, generisq; hominum studiosus, eorumq; societatis, & insiti a

natura officij. Quo fit, idem bonus ut sit uir, ciliis probus, homo hominis amicus, gratus ac iucundus & simul cunctis publice & privatim singulis, molestus uero nemini. quiq; in conuersationibus, uitaq; sociabili eum se se geret, ut lenibus pariter gratus sit, ac seueris, iucundis æque ac iristibus, mansuetis item, ac duriusculis, præstabitq; aduersum singulos id quod Horatius præcipit,

- » Sed pater ut gnatis, sic nos debemus amicis,
- » Si quod inest uitium, non fastidire strabonem
- » Appellat poetum blandus pater.

Quæ ad habitum hunc innominatum pertineant.

○ mino igitur huiusmodi habitu qui est præditus, ita loquetur in gratiam, ut in impudentiam aliquam ullo modo incidat, aut parum modestam commendationem ac laudem. Quod si quandoq; deflectendum sit a linea, illud seruabit, quod uel rapida, ac maiora tranant flumina, in obliquum trahi se tantisper ut sinant, dum ea ratione ad alteram ferantur ripam, cum uelle aduersum ire contentius, sit non modo difficile, uerum etiam temerarium, longeq; periculosissimum. de quo idem illud iure dici poterit, quod de Empedocle ridet Horatius, Rursusq; ita aliquando aduersus contendet, eaq; modesta & lenitate aut refragabitur, aut parum aliquid probabit, ut exemplo illorum qui dirigere uirgulam, aut flagellum incuruum uolunt, et sensim, & molliter retorquendo dirigere illud studeant, ne maiorem diu afferre uim uolunt, flagellum ipsum frangant. Quid enim imprudentius? quam dum studeas bene facere, id agas, ut obsis. Aduersatio enim immodesta, & parum prudens, iram nunc occultam parit, atq; indignationem, nunc manifestum odium, sæpe etiam repentinum excitat impetum, id quod inciuilis, et parum experti est hominis, quod quantopere sit euitandum, Antisthenis factum docet. Illud itaq; præcipue Iuuenalis attendendum est dictum,

- » Venit & Crispi iucunda senectus,
- » Cuius erant mores, qualis facundia, mite
- » Ingenium, maria ac terras, populosq; regenti,
- » Quis comes utilior, si clade, & peste sub illa
- » Sæuitiam damnare, & honestum ferre liceret
- » Consilium. Sed quid uiolentius aure tyranni?
- » Cum quo de pluuijs, aut æstibus, aut nimbofo,
- » Vere locuturi fatum pendebat amica.

» Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentem.
Itaq; hic ipse Crispus maximus & ciuis, & senator in ipso aduersandi, atq; in gratiam loquendi genere sic quidem continuuit, ut a rapitate fluminis illius trahi se in obliquum prore, ac tempore permiserit, quod seruans sæuissimum monstri rabiem etsi difficulter præterijt tamen. Sed desinamus iam in hac ipsa mediocritate indaganda ueriores uelle uideri, aut acutiores. Cum & in gratificando, & in obsequendo, aut commonefaciendo, ac tum modeste aduersando, tum obsequendo pudenter, satis illud fuerit, delectus si adhibeatur, de quo ab iude admodum dictum est. Vides iam quæ mediocritas hæc ipsa sit, et qualis, quodq; apud Græcos est ignominis, ut minus mirum uideri possit, si sua apud Latinos appellatione careat, quando qui de ijs Latine scripserit, perscrutando ea, & quæ, ac quales uirtutes ipsæ sint indagando, Aristoteleo præsertim more, aut nullus in hunc usq; diem extitit, aut eius scripta ad nostra hæc tempora parum peruenere.

De Comitatu.

Cæterum recte inquireti, ac perscrutanti acutius, quæ uirtutis huius partes sint ac muneris apparebit fortasse eam esse Comitatem, de qua non pauca haud multo ante dicta sunt a nobis, quando Comitatus ipsa communis est ad omnes, non ad paucos, ad externos, ignotosq; non tantum ad ciues, et cognitos, ac familiares, neq; modo ad æquales, atq; eiusdem ordinis, uerum ad ignobiles, atq; in excelsis gradu constitutos, aduersaturq; in uerbis, ac colloctionibus, studetq; oblectare, atq; in gratiam loqui, munimeq; molestiam afferre, neq; ab honesto recedit, atq; utili. Lilius quoq; (alios ut præteream scriptores) satis aperte pluribus in locis nobis ostendit, Comem uirum suauem esse in consuetudinibus, ac familiaritatibus & facilem admodum ac lenem, dantemq; operam, ut quibus cum familiaritatem exercet atq; consuetudinem, gratiam sibi eorum sic conciliet, ut tanquam insuat in ipsorum animos. Itaq; uideamus obsecro quid hic ipse Lilius de Marco Valerio Coruino loquatur. Nō alius militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos, militum haud grauata munia obeundo. In ludo præterea militari, cum uelocitatis uiriumq; æquales certamina ineunt, comiter facili, uincere, aut uinci uultu eodem, nec quenquam aspernari, parem qui se offerret. Agnosce facilitatem eius ad cedendum, munimeq; esse contentiosum, uultum insuper, qui indicio esse potest, quibus etiam ueretur uerbis. Ad hæc & communitatem tantam illam quidem, ut dux ipse militem non aspernaretur quenquam concertatorem in iaculando, equitando, in cursu se exercendo. Præterea consideremus eiusdem

etiam authoris uerba de Lucio Papirio Cursore. Sensit peritus dux, quæ res uictoriæ obstaret, seueritatem miscendam comitate. Atqui proprium est et Comis, et eius, cuius appellationem quærimus, reijcere a se austeritatem, retinere lenitudinem, et obsequi potius quam repugnare, et cedere magis quam in contentionem prorumpere aut iurgare. Animaduertimus quoque quæ et de Volumnio idem dicit. Volumnium provinciæ haud poenituit multa secunda prelia fecit. aliquot urbes hostium uic cepit, prædæ erat largitor, et benignitatem per se gratiam comitate adiunabat. hoc illud est quod paulo ante retulimus, uerbis honorem addere, quo uidelicet maiorem inde gratiam sibi a militibus compararet. Quod quidem uirtutis est huius proprium quærire. sed nec illud negligamus quod de Quinto Fabio tradit, imita illum cum Samnitibus pugna, uocasse ad se Maximum filium, et Marcum Valerium tribunos, nominatumque uirumque pari comitate nunc laudibus, nunc promissis honorasse. Quid magis consentiens ad gratiam ineundam? quod mediocritas hæc nostra querit. Nam et de Marco Marcello (ut diximus) refert, acutum ad se Bancium Nolanum benigne appellasse. Cuius enim uirtutis, nisi huius, benignæ sunt appellationes? militaria ei facinora retulisse, quæ a ciuibus ob inuidiam sibi minime indicata erant. Quid accommodatius ineundam ad beneuolentiam? non posse tamen obscura esse, quæ Romanis in castris fortiter gererentur, adusse illum et multa, et grauia pericula pro dignitate populi Romani, Cannensi in pugna non ante abstuisse prelio, quam propè ex æquem, ruina oppressum superincidentium uirorum, equorum, armorum. Et honesta, et grauia allecimenta, ad demerendam gratiam, ad contrahendam beneuolentiam ex commemoratione rerum strenue gestarum. Postquam assurgentem illum Bancium fortitudini, rebusque ab eo egregie gestis, maxime uirtute esto, cum dixisset, hortatum refert, se cum inde ut esset frequentius, futurum ei apud se omnem honorem, atque omne pretium cum dignitate, atque emolumento. Credendum est his dictis et uultum, et totius corporis gestum convenientem accessisse. Nam cum primus gestus gratiam sibi conciliat, et (quod ingeniosissimus Poëta inquit) Super omnia uultus accessere boni. Quocirca hæc ipsa omnia cum ad Comitatem Liuius referat, cumque propria sint mediocritatis huius de qua tam multa diximus, quis dubitet Comitatem eam appellare? cum ex omni parte Comitas ea complectatur, ac sibi uendicat, quæ mediocritatis huius propria esse dicimus, quando et in gratiam loquitur, et commendat, et laudat, et hortatur, et mulcet, et monet, et amicitia consulit, omniaque cum delectu, neque ab honestate recedit, neque utilitatibus eius

tis eius obliuiscatur, qui cum orationem habet, et cuius inire studet gratiam, idque hac solum ratione, ac uia. Eadem quoque ut est summe facilis, benigna, lepida, accommodans sese omnibus, et ciuibus, et exteris, sic omni studio cauet, ne offendat, ne molesta sit, ne in contentionem inadat, altercationes, iurgias, tantum denique in gratiam inuenta, et in eorum tum iucunditatem, tum commoda, cum quibus ipsa uersatur, non ita tamen ut refugiat molestiam aliquando subire, siue aurium, siue animi, pudenter tamen, ac permodeste dum profit, dum quod impetrare ipsa nititur, retrahat ab inhonesto, ac parum utili, aut etiam damnofo, maleque tum dignitati, tum rei domesticæ conducenti. Itaque et moderanter, et accommodate apud Plautum agit cum domino seruus. Nunc quod tu quod te aut genere indignum sit tuo facias, aut inceptas facinus facere Phedrome? num tu pudice cuiquam insidias locas, aut quam pudicam esse oporteat. Ita tuum conferto amorem semper si sapias ne id quod amas, populus si sciat, sit probro, semper curato ne sis inuestabilis. quod amas ama testibus presentibus. Nemo ire quenquam publica prohibet uia. Quid? quod et Comitatus, et mediocritatis huius materia, et quidam quasi campus, in quo uersentur, eadem ipsa est atque una, colloctiones uidelicet, appellationes, congressiones, sermones, consuetudines, conuersationes, salutationes, uisitationes, confabulationes, conuentionesque in cenis, in nuptiis, in ludis, in rebus tum iocosis, tum ad uires refocillandas, ac repellenda tædia. Sed maluerint fortasse aliqui mediocritatem hanc innominatam iacere. Nos uero nequaquam sumus qui cum contentionem, ac rixationem uitium esse censeamus, uelimus hac præsertim in parte contentiosi uideri, atque alteratores, satisque fuerit uirtutem hanc ipsam etiam innominatam quæ et, qualis sit offendisse.

De Popularitate.

Illud uero prætereundum non est, Popularitatem uocari hanc ipsam mediocritatem quosdam malle, quando Popularitas Comitatem quandam erga populares facilitatemque præ se fert, ut uideatur uirtus esse illorum potius, qui in alto sunt gradu constituti, quique aduersum inferiores se se faciles admodum gerant, exhibeantque affabiles, quam fuisse in Augusto principe traditum est. Sed ea fortasse non minus perspicitur in actionibus, fauore, suffragiis, quam in oratione, ac uerbis, quamquam et Popularitas Comitatem condienda est. Ad hæc popularitas studium habet populi, ac multitudinis, multique ob eam Populares dicti, ac fa-

ctiosū habiti, ut uideri possit aduersari eidem contrariū ergā nobilitate studiū. Quod in Appio Claudio fuit, ut de Mario taceamus, ac Syl-la, contrarijsq; utriusq; studijs. Habet præterea Popularitas applica-tionē illā suā erga populum, popularesq; atq; illorū res tantummodo. At Comitas delectu adhibito eadem quoq; est aduersus exteros, atq; alieni generis homines, & natura, & habitu, et ratione ita dictante.

De Humanitate.

Nec desunt qui Humanitatem eam dici malint. Verum nec Humanitas aduersatur contentionis, ac rixarum studio, nec qui humanus est, contentioso, ac rixatori est aduersus, est tamen comis uir etiam perhu-manus. Esi non pauci humani quidem ipsi sunt, nequaquam tamen co-mes. Nemo tamen comis, quin idem ipse sit humanus. Agit comiter fa-miliaris meus Antonius Galateus, dum (quod ingenū est eius, quiq; etiam habitus) quoscunq; habet obuiam, gratificari ijs studet, salutan-do perhumane, appellando benigne, congregiēdo hilariter, iocan-do urbane, arridendo familiariter, offerendo grate operam su-am & faciem, & minime importunam. Quo fit, ut quemadmo-dum maximam in congressu affert iucunditatem, ac delinimentū, sic post digressum, maximum quoq; relinquat sui desyderium, delini-tionemq; animi quandam cum requiete ac uoluptate. Quod suaues præstare sorbillationes cōsueuere, uti os ac buccam (quod hodie dicū) suauem relinquunt, satietate omni prorsus repulsa & epularum & coenæ. Exhibet se quacunq; in actione, ac uitæ genere humanum Io-annes Pardus, quod & philosophiæ studium, quod in eo summū est, exigit, & natura eius exposcit. nihil superbe agit, nihil arroganter. In incessu, in sermone, in consuetudine, æqualem se cunctis exhibet. ægre fert ubi in quempiam agi uiderit insolentius. fert grauate & amicorum, & ciuium aduersos casus, solatur moerentes, laborantibus qua potest succurrit, adest, opitulatur, operam suam confert. astat ubiq; comes ei mansuetudo, ac facilitas, studium tamen loquendi in gratiā uix ullum, nulla obsequendi, quemadmodum nec contendendi pro-cliuitas. oratio eius suauis, & placida, quæ tamen nullum præ se fe-rat studium ineundæ gratiæ, proprij q; compendij. abstinet autem sic a gratiloquentia, ut maledicentiam prorsus detestetur, ac contentio-nes. Quo circa a Comitate nō uno modo differt Humanitas. Etenim q; aliorum moueatur damnis, incommodis, captiuitate, orbitate, inopia, exilio, malisq; alijs, humanum hunc dicimus, nequaquam in hoc ta-

men comem. Itaq; aliud est comis uiri officium, aliud humani. Inest ta-men utriq; quædā quasi communitas uiuendi quacunq; in actione, ac negotio. siue eam Facilitatem uocare uolumus, siue Tractabilitatē. Nō desunt tamen, qui, quam Comitatem ipsi uocari non iniuria fortasse di-cimus. Ciuilitatem eam appellari malint, quod uirtus ea sit maxime honesto ciue digna, ac tamen si aduersum peregrinos, exterosq; ius ex-tendat suum, tamen ducere potiore a re appellationem uolunt, Qua ratione qui eam assecuti sint, ciuiles & ij dicuntur. Quorum opinioni minime qdem aduersaremur, si ciuiles ipsi nō minus in actionibus, re-busq; uersarentur alijs, quæ ciuiles & dicuntur, & habentur, quàm in uerbis, congressionibusq; atq; in gratiam cōserendo sermones suos. Igitur cum & qui, et quales Adulatores sint, atq; Assentatores, abun-de explicauerimus, qui item Contentiosi, ac Rixatores, mediusq; inter utrosq; habitus qui sit, et qualis, ostenderimus, ad ueraces trāseamus, & ad eam uerborum partem, quæ aut ueritatis studiosa est unius, aut contra mendacij, de qua in sequenti libro disseremus.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI DE
SERMONE LIBER
SECUNDVS.

De Ostentatione, & Simulatione.

Veritati autem huic quæ in sermone versatur, ci-
uiliq; in consuetudine, atq; in hominum uita,
illinc aduersa obsistit fronte Ostentatio, nequa-
quam ex æquo seq; resq; suas metiens, cum aut
affingat sibi maiora, quam quæ re ipsa sint, &
quàm ingenium ferat, ac facultates, aut falsa omnino de se prædicet,
aliaq; quam sint, eaq; præclara admodum, magisq; ac magis nar-
ratu, atq; honoratu digna, vitium sanè leuissimorum hominum, seq;
ipso decipientium, idq; etiam conantium, ut alij quoq; decipiantur.
Quid enim est aliud simulare, quam sub ueritatis specie uelle decipe-
re? Hinc uero aduersatur Dissimulatio, utq; illa supra uerum & lo-
quitur, & se se effert, sic huius est studium aut dissimulare quæ in-
sunt, aut deicere ea, in frãq; uerum eleuare, ac deprimere. Itaq; ut
ueritati mendacium, sic mendax aduersatur ueraci, ueracita-
tiq; mendacitas. Sed uerax unus ipse quidem duntaxat est, & sim-
plex, mendax uero duplex. Nam è numero mendacium alij (ut di-
ctum est) Ostentatores sunt, ac Simulatores, alij Dissimulatores, de
quibus post.

De Veracibus.

Nunc de Veracibus, quos nihil refert si Veros aliquando uocauerimus.
tamen si Verax ab habitu, ac consuetudine, suoq; ab instituto ueritatem
profitetur, eamq; ubiq; sequitur, estq; moribus, ac sermone, hoc est fa-
ctis, dictisq; ita constitutus, cum tamen Verus dici quis possit ex aliquo
dicto, sententiãq; qui tamen mentiri plerumq; sit solitus. In actione igitur
omni, uitaq; uniuersa cum laudetur ueritas, uituperetur mendacium.
efficitur ut Veracitas uirtus sit, Mendacitas uero uitium. siquidem im-
probatu uitium, commendatur è contrario uirtus. Nec uero ueritatis
studium inesse cuiq; potest absq; summa etiã probitate, perinde ut nec
sine improbitate mendacitas. Igitur qui ueraces, idem et uiri, & cives
probi sunt, ex aduerso mendaces improbi. Sanèq; non maximis tan-
tum aut mediocribus in actionibus, inq; minus grauib; siue sermo-
nibus,

nibus, siue cõgressionibus, ac siue serijs, siue iocosis in rebus ueracitatis
elucescit studiũ ac uis, uerum etiam in minimis quibusq;, ut uerita-
tis studiosi, & tanquam professores, de minutissimis quibusq;, ac ma-
xime leuib; non aliter sint soliti, quam pudicissimæ matronæ de ho-
nestatis, ac pudicitie fama, nec de continentia tantum, pudorisq; com-
mendatione, deq; moribus, ac uerbis singulis, uerum etiam de leuissi-
ma oculorum inflexione, deq; incessu, qui forte mollior iudicari posset,
aut de manu agitationibus, atq; oris habitu liberiore. Et uero alia
ratione nequaquam præstare illud poterit, ut (quod Aristoteles dicit)
et uita, & sermone uerax sit, quod necesse est, assuetudo præstet, ha-
bitusq; ita comparatus, ut ueritas ipsa & ubiq; opus est, et quocũq;
in sermone, minimaq; quaq; in actione, oculis semper obuersetur eius,
neq; aliud aut studiosius meditetur, aut potius eẽ censeat, magisq; per-
petuum, aut constitutum habeat, quam nullo pacto ueritatis e uia
deslectere, de q; ueri delabi curriculo. Sequitur igitur ueritatis studiũ
uirtus ea quæ suo nomine est Veridicentia, & qui ea utuntur Veridi-
ci, unde et quæra uaticinantur, siue uates siue harioli, dicti sunt ueridici
pariter, ac ueriloqui. Quamquã autem in ijs quæ supra sunt à nobis
dicta, satis præfati sumus, hac nos in parte, hocq; in tractatu minime
loqui ea de ueritate quæ in inquirendis uersatur rerum, ac naturæ
causis, aut de iure, iniuriãq;, ac siue forensibus in negotijs, siue physicis,
mathematicisq; inquisitionibus, tamen id ipsum iterũ testatũ uolumus.
Itaq; illiusmodi quidem uero falsum opponi dicimus, huic autem men-
dacium potius. Qui enim sua in opinione fallitur, ac sententia nõ sta-
tim ipse mendax est, aut id agit, ut decipiat, & qui mentendi studio
tantum peccat, uanus magis quam fallax est, aut deceptor. Sequitur præ-
terea Veridicentiam Beneficentia, cum sit probi uiri benedicere, sitq;
Veridicus & ipse maxime probus, ac bonus & uir, et ciuis. Nec pro-
fecto si detrahendũ aliquando flagitio fuerit, Verax ipse parcat ue-
ritati, ita tamen, ut ne maledicendi, aut detrahendi studio id agere ui-
deatur, uerum ut honestas uigeat in ciuitate, ipsaq; simul libertas, com-
mune ciuium omnium bonum, proculq; repellatur flagitium, atq; im-
probitas. Contra uero mentientium hominum comes esse consuevit Ma-
ledicentia, quando mendaces existunt plerumq; maledici pariter, ac ma-
gatores. Nanq; ut lucrentur, ut uanitatem patefician suam, necesse est,
perperam multa ut dicant, & fingant, atq; (ut Comici inquit) gar-
ruloſe deblatteret. Quorum sunt è numero nebulones, nugigeruli,
blatterones, ueteratores, & id genus uanissimorum hominum, ac ma-
xime seruilium. Veri igitur ipsius studiosus, & tanquam professor in-

uita omni, & in actione quacunq; ac sermone, qualis est ueritas, talem ipse persona assumet, quippe qui etiã in ijs, in quibus forte nihil referret, ne uel tantulum quidem e uia deflexerit, nedum ut a linea digrediatur ueri, maioribus in rebus ac negotijs, quin tenorem ubiq; suum seruabit, rectaq; ad metam proficiscetur, ut qui mendacium, nugas, ueterationesq; ubiq; fugiat, detesteturq; , perinde ut rem maxime turpem, summeq; indignam recto, & bono uiro. Etenim prima uera cum cura est recti, atq; honesti. Itaq; & a turpitudine quae honestati aduersatur, & ab insinuatione, atq; obliquitate quae a rectitudine e aliena, abhorreat necesse est. Quando autem uirtus omnis gratuita est, ac per se expetitur, ueracitasq; ipsa est cum primis etiam laudabilis, ac percommoda & retinendae, & amplificandae hominum societati, nimirum ueraces ipsi propter solã ueritatem ueri sunt ipsius studiosi, eamq; tum propter se ipsam colunt, tum quod uinculũ eam humanae societatis uel maxime tenax esse intellegunt, ad quam colendam natos se esse sciunt. Quia uero de ueritate nunc illa loquimur, quae potissimum in sermone uersatur, atq; oratione, ac tum in laudando, deq; se atq; de alijs praedicando, tum in improbandis, ac reprehendendis turpibus, ueracis uiri officium est, uera & cognita de se nequaquam dissimulãter sed libere, atq; aperte ubi opus fuerit loqui, nihilq; supra quam suum est, sibi aut arcesse affingere, aut subductum detrahere, modeste tamen omnia. euitabit insinuationes, flexusq; uerborum. non detorquebit iter a linea. Nihil simulãter dicet, aut dissimulãter, aperte quidem cuncta, sineq; iniuria. erit autem sermo eius nequaquam aut affectatus, aut lubricus. neq; rancescet ille qdẽ, neq; spurcabitur. prorsusq; alienus erit a furo, infractione, effoeminatione, molitia, talis deniq; qualem serenitatem esse nocturnam requirimus, in qua nihil turbidũ, nihil uentosum, neq; quod uel aestum afferat, uel gelu, qualis profecto serenitas est uerna, quae, nullo modo cum offendet (quod suauissimum tamen est) rorem effundit ad omnem germinationem q̄ maxime utilem ac felicem. Qui igitur talis erit, ut de se, rebusq; suis uera tantum, & qualia sunt praedicet, nimirum idem hic non erit a se ipso alienus, ac diuersus in explicandis ac referendis aliorũ rebus, quas ita referet, atq; explicabit in circulis, in concilijs, in coenis, conuentibusq; , ut minime in gratiam loqui uideatur, atq; in seruire auribus, sed ueritatis unius studio & causa. Ac nescio etiã quomodo uidetur hic ipse ueridicus de se dũ dicit, si quippiam sibi, rebusq; suis subduxerit, dum ne dissimulandi gratia, de modestia uel merito laudandus, quin (modo tamen modeste) si quid laudandus, ac referen-

dis aliorum rebus ornatus addiderit, ut uirtutis laudatori, ut recte factorum commendatori uideatur assurgendum. In quo naturam imitatur ipsam, quae ornatus quoq; ac cultus nunq; uidetur oblita. Namq; ut in enarrandis suis, ubi fuerit partior, dum ne id fiat cum dissimulatione, commendatur ut modestus, sic uidendum est, ne si differendis alienis fuerit constrictior, detur id inuidentiã. Optat Cicero (ut laudum expetentissimus) exornari res suas a Luceio, uidelicet cupit illas amplificari, adiungiq; iisdem ornatum, ac nitorem. Quis accusauerit Ciceronem, si idem cupiat, quod natura nobis ipsa exemplo est, cupere ut debeamus? Tamen uerecundius cum Luceio suo, cumq; rebus a se gestis egisset, si illũ ita rogasset, ut historici officio funguelleret, naturaeq; ipsius exemplum sequi, illiq; inherere. Sanctus fuit uir Hieronymus, & perbeatus, ut Christianus, & deo maxime carus, Rufinus tamen pati illum minime potuit, cum ut Ciceronianũ male se habitum referret. Quis autem non uel magnam eloquentiã laudem Hieronymo eẽ indulgentissime concesserit? tamen a Ciceroniano dicendi genere (si ob hoc ipsum male fuit habitus) & a simplicitate illa Atticã, Ciceronis amica tantum abest, ut oratio quidem Hieronymi appareat conquiritior, nimoq; elaborata studio, id quod non solum uerba, uerum etiã ductus ipse orationis pra se ferat. Quintus Fabius ille cunctator ex ijs quae apud Lium ei respondentur a Scipione, fuit fortasse nimis ijs edifferendis, quae aduersus opinionem transferendi ex Italia in Africam belli facere uidebantur. Itaq; iudicatus a quibusdam ob inuidentiã, magis q̄ ob ueritatem ipsam ea differuisse. Quod ne iudicari de se possit, uerax oĩ studio uir cauebit. Alexander Augustus parce admodum, ac breuiter de rebus a se contra Parthos gestis in senatu retulit, & quamuis summam uictoriã non dissimulãter expressisset, datũ tamen est illi modestiã, q̄ diceret minime opus esse referẽdis illis magniloquentia. Nõ pepercit ueritati Alexander hic, cõsuluit tñ modestiã imperatoriã. Cæsar in terrore illo formidabili aduentantiũ Germanorũ forsan infra uerũ, minime tamen praeter tempus de hostiũ uirtute locutus est, eã deprimẽdo apud milites, plurãq; de legione decima sibi persuadere ostẽdit, q̄ re ipsa sibi psuadebat. Nequaquam itaq; aut se ipsum decepit, aut milites, uerum imperatoriã satisfecit prudentiã. Quo fit ut ueritas ipsa (qã pudicis etiam matronis concessum est, qã etiam sacerdotibus in publica lætitiã, sacrisq; solennibus) patiatur aliquando sibi cultum adijci, decentem tamen, quamuis nequaquam perpetuum, sed pro tempore. Omnino igitur ueracis uiri proprium est, non simulate, aut dissimulate de se ipso loqui, non ob-

scire, aut insinuanter, minimeq; oblique, uerū aperte, palam, directe, liberaliter, quod etiam est magnam, nihilq; quod sibi non insit, aut rebus suis adiungere, aut quod ex parte desit per simulationem affingere. Eritq; oratio eius ut ab omni iactatione uacua, sic nullo pacto nimia, quæ uel satietatem audienti afferat, uel creat superalio. sit tamen seuera & grauis, atq; ita tamen grauis, ut ueritati ac grauitati suo loco sit adiuncta comitas. sit dispositio, & ordo ipse compositus, accommodataq; explicatio. namq; ut sit ea siue arcessita, siue facta, nihil est quod tam ueritatem ipsam inficiat. rerum deniq; amplificatio ita temperata, ut appareat cupere se extolli eam ab auditoribus magisquā ut ipse uelit eē rerū suarū prædicator, atq; (ut hodie usurpant) præceptor. præcipue uero erit in dicendo breuis, & candidus, quiq; disposite, atq; ordinate profertur quæ dicenda suscepit. At in laudandis alienis, dū ne id fiat in seruiendo auribus, magisquā ut ueritate se quatur, eamq; ut approbet, et maior erit atq; uberior, & oratio eius ornatior, magisq; magnifica, et plena. quo et uirtus operæ accipiat suæ pretiū, et ceteri incitentur exemplo. Summa tamen cura uidendum erit, ne dum habentis utitur laxioribus, metam transiliat, quo uitio infecti sunt Pana-gyricorum maxime scriptores, qui pleraq; arcessita, partimq; non uera, aut ficta afferunt. ut erubescendum etiam uideatur, siue lectoribus illorum, siue auditoribus. Quando autem tenerrima quædam res est ueritas, eius ipsius professor illum in cunctis quæ ad eam explicandam spectauerint, modum retinebit, ut neq; apud quosq; neq; quo cunq; aut loco, aut tempore, aut in circulo, neq; quoq; in conuentu, concilio, coetu, neq; uisdem ubiq; uerbis, aut uultu eodem putet sibi licere, de ea habere sermonem, aut eandem retinere rationem. Cum aut locus, aut tempus, aut rerū status eiusmodi eē possit, ut tacere, aut magis cōducatur, aut cōtra obsit de se, rebusq; suis aut alienis loq; liberius, oreq; magis pleno, sitq; nonnunquam confugiendum ad exprobrationem collatorum beneficiorum, minime tamen exprobrandi gratia, sed quod necessitas ita ferat, quod imperatores seruare solent, dū aut fugam sistere uolunt militum, aut minus eos obediētes, seu parum promptos habent ad imperata faciēda, atq; ad obeunda munia, aut dum decumare illos, aut alijs supplicijs afficere, aut ignominia uolūt. Quæri potest hac in parte, an ueracitas huic sit permissum, aut uerū quandoq; subterfugere, aut aliquid, quod nequaquam ita se habeat subimulare, atq; effingere. Magna est uis temporis, ac rerum, non minor personæ ipsius, q̄ quis gerit. Figunt nūc multa, nunc contra celant in aduersis, ac periculosis casibus sapientes, tū rerū publicarū temperato

res, tum duces exercituum, multa peritissimi medici periculosissimos in morbis, non pauca sacerdotes, quiq; Prædicatores dicuntur, quo rebus adiungant auctoritatem, nec tamen illi ex eo aut mendaces habentur, aut minus ueridici. quando neq; propositum eorum est aut mentiri, aut fallere, uerum & prodesse ea ratione, & pericula auertere. quod omnino prudentium est hominum munus, atq; officium. Nesciam in quomodo perpetuitas illa ueritatis retinendæ maximum in mentibus, atq; in uoluntatibus ipsis hominum locum obtinet in omni actione, & causa. Tribuit hoc nobis Innocentius Octauus Pontifex Maximus in componenda dissensione inter ipsum & Ferdinandum Regem Neapolitanorum. Nam commonescētib; quibusdam eum Cardinalibus cauendum esse ne a Ferdinando, quod esset parum firma fide, cōpositis post rebus frustra haberetur. At inquit, neutiq; falsos nos habuerit Iouianus Pontanus, quicum de concordia agitur. neq; enim eū ueritas desit, ac fides, qui ipse nunquā ueritatem deseruerit, aut fidem. Sed a nobis hac ipsa de re abunde admodum disputatum est in libris, quos de Obediētia scripsimus. Quam ob rem his de ueracitate, ueracibusq; explicatis, hoc est de mediocritate ipsa, ad extrema, quæq; contraria ei sunt, dicunturq; uita, transeamus.

De Mendacibus.

Aduersatur igitur mediocritati huic, quam ueracitatem appellare placuit, Mendacitas, cuius & excessus existit quidam, & defectus, atq; excessus quidem ipse suo nomine est Ostentatio, quod iā diximus. Sūt tamen qui iactantiam malint, alij qui Arrogantiam. Sed hæc ipsa Arrogantia magis uersatur circa honorum nimiam, munerumq; civilium affectationem, quā in ueri dictione, atq; usu. quippe cum arrogantes per uim, præterq; quā suæ ipsorum ita partes ferant, arrogant sibi supra merita, ultraq; natales suos, atq; actiones, ac uitæ genus, neq; enim captus sui rationem habent. Itaq; arrogantes ipsi quidem uiolenti sunt, qui uero sibi plus in dicendo de se, suisq; de rebus tribuūt, atq; assumunt, quā quod re est uera, atq; ex merito assumendum, hi neq; quaquam uiolenti habendi, aut impotētes, uerū mendaces, uani, futiles, leues. Quōcirca Arrogantia accedit ad superbiam, atq; elationē, Ostentatio ad uanitatem potius, inanemq; quādam rerum suarum siue persuasionem, siue ascriptionem. Quando uerbum ipsum Arrogatio, unde Arrogantia deducitur, uiolentiæ quidem est, atq; elationis, Ostentatio autem uanitatis, atq; inanis cuiusdam umbræ dictio. quasi uideri sibi inesse uelit, quod nullo modo insit; Et Arrogans quidem hoc agi conaturq; ut re ipsa talis sit, qualis uideri uult, Ostentator uero

tantum ut uideatur, atq; appareat.

De Iactatoribus, & Ostentatoribus.

Nam qui Iactantiam excessum hunc potius dicit, atq; esse uolunt, in eo labuntur, quod Ostentatio cum plerumq; uana sit, Iactantia ipsa ad superbiam ubiq; est, aut ad stoliditatem referenda, in leuitate uero parum omnino differunt, Et Ostentatio quidem affingit sibi aut quae nulla prorsus est parte insunt, aut maiora ea quam sint, facit. At Iactator etiam in iis quae uera sunt, referendis, atq; extollendis est nimius, peccatq; in eo uehementer, quod nec modum seruat, nec mensuram, nimisq; fastidit et gestu, & uerbis, & contentione est immoderatio. Quo in toto fere genere Ajax peccat apud Ouidium, quando & quae dicit uera illa ipsa sunt, atq; adeo quidem magna, ut magnificari, affingendo eis aliquid, nullo modo necesse esset, et singula quidem erant notissima Graecorum duabus, ac senatui. Tamen quod insolentius ea ab illo dicantur, quod nimis indignanter dictum uideatur,

Agimus pro Iupiter inquit

Ante rates causam, & mecum confertur Ulysses,

Quodq; et ore, et manibus, et toto corpore (ut mos est indignantium) insolenter iactabatur, potest iactantiae iure ipso argui, atq; accusari, nequaquam tamen aut ostentationis, aut fortasse arrogantiae. Quo fit, ut Iactator ipse nimius sit, atq; immoderatus, siue uera dicat, siue parum uera, atq; arcessita, Cum Ostentator nequaquam sit ipse iactatu nimius, sed parum omnino dictis uerus, atq; ex eo uannus, magis quam aut superbus, aut arrogator. Haec autem dicuntur a nobis non detrahendi recentioribus quibusdam scriptoribus, uerum docendi studio, cum praesertim de ueritate ipsa sit questio.

Plura esse mendacium genera.

Mendaces igitur cum eorum propositum sit mentiri, alij quidem honoris mentiuntur adipiscendi gratia, alij uero comparandae pecuniae. Sunt quibus mendacium ipsum pretium est, ipsaq; mentiendi uoluptas perquam suavis est eorum fructus. quod genus maxime uannum iudicandum est. Videtur autem huiusmodi homines ab illo ipso ad quod geniti a natura sunt, quam longissime discessisse, cum ad grauitatem geniti simus, & ad constantiam, ac firmitatem omnes, nec (ut Cicero ait) quicquam sit turpius uanitate. Iure igitur uani appellati sunt, cum eorum cogitationes, ac uoluntates prorsus inanes sint, fluxaq; consilia, uirtutum uero ipsum uanitas, quando propositum ipsum futile est, leue, inane, uacuum, quae omnia uanitatem, & quidem summam indicant. Quae autem ridicula haec ipsa sit uanitas, ea fingens, quae nusquam sunt, ea mentiens, quae fieri, aut esse ne-

queat, Vmber noster Comicus docuit, in milite illo ostentante uictorias suas, sexaginta hominum millia uno die euolaticorum manibus occidi meis, & (quo sermo eius uanior appareret) subdit, uisum leuigioni dedi, fundisq; eos prosternebant, ut folia farsari. Quid multa? quos uisco offenderant, tum crebri ad terram decedebant, quasi pira, ut quisq; ceciderat, eum necabam indita per cerebrum pinnula, sic quasi turturem. Quid his euanidum magis? quam igitur uani per se ipsi sint mendaces huiusmodi, quam ridiculi, & contemptibiles, quis non uidet? Atq; hac quidem ratione Poetas omnes ridiculos, ac despicabiles forte quis dixerit. Non esse autem despicandos, uerum admirandos potius, illud docet, quod Aristoteles, & Homeri, & aliorum Poetarum auctoritate in maximis quibusque rebus utitur, et Poetarum dicta pleraque habita sunt pro oraculis, cum Medaces ipsi, atq; Ostentatores nugentur, ac garriant, magis quam fingant, sitq; fabula ipsa inuenta non uanitatis gratia, uerum ut arte ea homines uel deterrerentur a uitijs, ut cum Lycanone in lupum fingunt, ob crudelitatem maxime efferatam conuersum, uel imitarentur ad uirtutes, cum Castore, Polluce, Hercule in coelum translato decantant. Aesopi fabula exemplum uitae esse potest illis praesertim, quos contigit obscuriore in loco aut nasci, aut educari, & uiuere. At Homeri poema uirtutem esse sanctissimum uir Basilus iudicat. Nihil enim Poeta ille neglexit, quod tum heroicis, tum ciuilibus ad uirtutes pertineat. Quid porro ad pietatem, religionem, tolerantiam, fortitudinem, quod item ad declarandam rerum humanarum inconstantiam, fortunaeque uarietatem, quod non Aeneae Virgiliani res declarant? ut etiam illorum qui diem obiere, quae praemia sint cuique pro meritis constituta, aut rursus poenae, liceat apud illum plane noscere. Et Horatius ait de Homero,

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,

Plenus, ac melius Chrysippe, & Crantore dicit.

Itaq; Medaces hi quidem inanes sunt, ac uani, quoniam eorum finis, ac propositum est uanitas, et quidem moralis, eaq; aptissima uanitas. At Poetae habiti sunt admirabiles, diuiniq;. Delectando enim, et per blanditias in animos hominum influendo conati sunt eos ad generosissima quaeque ab maxime foedis, ferisque, atq; a belluarum oppido quam similibus moribus retrahere, abducereque a syluis. Quodcirca ob hoc ipsum studium putatus est Orpheus syluas catu traxisse post se, animaliaque illas incolentia, et Amphion rupes ac saxa. Quid igitur iter fictioes intersit publicae utilitatis, atq; humani generis instituenti gratia susceptas, et eas quae sola ob uanitate, non modo uetustissima Poetae docent, uerum et Praedicatorum huius nostri in praesens, quibus familiare quidem est, prudenter excogitata quaedam, et ficta in exemplum adducere. Ven-

rū de hac ipsa Mēdacitate satis. Quātū enī ueritas ipsa laudatur, estq; i pretio, tāto ē magis ridicula ostēdī uanitas, fallaxq; emētēdi studium.

Quid Aristoteles hac de re sentiat.

Itotum autem hoc genus, de quo suscepta nobis disputatio est, Aristoteles tradit in sermonibus uersari, atq; in actionibus, adhuc (quod Ostentatores simulanter affingunt sibi, quæ ipsis nequaquam insint, aut maiora quam re ipsa illa sint) etiam in fictionibus, arcessitisq; fluctationibus. Hos ipsos autem homines Ostentatores esse ait, proprioq; nomine ἀλαζόνες, qui apud Plautū sunt gloriosi, At quos Irones uocat, eos aut inficari, aut dissimulare quæ ipsis insint, aut ex ijs sibi multum de trahere, eaq; quæ uera sunt, dissimulando minuire, Horum uero medium ἀλαζονείων, hoc est & uita, & sermone ueracem esse, quæq; & quanta sibi insint, profiteri, illisq; nihil aut fando demere, aut adijcere rebus suis, Atq; hæc quidē ipsa consuesse fieri aut nullius, aut alicuius rei gratia. Esse autem unumquemq; perinde ac sunt eius dicta, facta q; ac uita omnis, præterquam si rei cuiuspiam dimouetur gratia. Mendacium uero ipsum per se & turpe esse, & opprobriosum, secus autem uerū ipsum, & honestum, & laudabile. Itaq; Veracem hominem (quod medium teneat) quasi æquipensatorem quendam merito laudari, contra Mendaces utrosq; & qui Ostentatores sint, & qui Ironici, uituperabiles, Ostentatores tamen amplius. Esse igitur Veracē, qui & uita, & sermone, hoc est factis, dictisq; ueritatem tueatur, & colat, talisq; habitu existat, ac consuetudine, exq; eo probum illum uirum esse, ut pote ueritatis oppido quam studiosum, etiā in minimis quibusq; atq; hoc etiā magis in maximis, uisq; serijs rebus, q; ppe qui abhoreat a mendacio, ducatq; illud quidē per se ipsum fugiendū, quod & si commendatione dignum est ac laude, tamen (quæ ueracis hominis modesta est) suapte eum natura propensioem putat ad subducendum de ueritate quippiam, cum superlationem omnem, atq; immoderantiam inuidiosam existimet, atq; odio dignam. Ac de Verace quidem hæc ab illo traduntur. E Mendacibus uero, qui nullius rei gratia, sed ob ipsam tantum mendacij uoluptatem, maiora quam quæ sunt, sibi per simulationem, rebusq; affingat suis, prauum illū quidē suapte natura esse, atq; a probitate alienum, quæ ueracium hominū comes sit, ni enim ita esset mendacio nequaquam gauderet, Ceterum uanum potius uideri, quam malum. At qui honoris gloriæ uel ac famæ gratia ostentandis rebus suis, ijsq; falso, ac simulanter arcessendis, ueri fines egrediatur, adijciatq; supra quam res ipsæ se se habeant, illū nō ita quidem uituperatione dignū, At qui pecunia captus emētatur,

hunc procul dubio turpiorem, Mendaces enim omnes ab electione existere, atq; ab habitu, & qui ostentatores ut uani mendacio latentur, & qui honore & gloria capiuntur, ueliniq; inter alios uideri excellere, quiq; item pecunijs inhient, rei q; domesticæ compēdij, utq; sibi profint, ac suis. Consuesse autem ea sibi affingere, quæ lateræ quidem posse, eaq; haud palam fieri arbitrentur, ut qui cum è medicina, aut diuinatione aliquid modo attigerint, & medendi tamen, & diuinandi maximam se peritiam assēctos gloriantur, profitenturq; ea se tenere, quæ sint earum artium abditissima, deq; se ipsis magna cum ostentatione, ac iactantia prædicant.

De Ironicis.

De Ironicis uero ac dissimulatoribus hæc sentit. Esse ex ijs qui minora de se, rebusq; suis dicant, aut ea prorsus inficientur, ac dissimulent, in quibus ydem ipsi præsent, sintq; ea præclara admodum, ac magis magisq; nobilitata, nullo modo tamen emolumentum causa, aut pecuniæ, uerum ut insolentiam deuinent, ac tumorem. cuiusmodi fuisse Socratem referi. Esse item alios, qui parua ac minuta quædam, ea tamē planē cognita dissimulantes, dum minimis quibusdam e rebus siue eleuandis, siue dissimulandis laudem aucupantur, ex eo contemptibiles fieri, esseq; despiciendos. Quin etiam hanc ipsam interdum Ironiā, ostentationem prorsus esse quandam iudicat, qualem fuisse Lacedæmoniorum uestitum dicit, Etenim ut excedentem arrogationem, sic attenuationem nimiam, ad ostentationem esse referendam. Itaq; modeste qui utantur Ironia in ijs ipsis quæ manifesta sint, atq; in promptu, urbanos eos uideri, gratiamq; quandam inter ciues promereri, indeq; iucundos esse, atq; admodum gratos. Quod autem ostentatio ipsa turpior per se sit, ac uiro probo indignior, inde Ostentatores, quiq; ea simulant, quæ nullo modo insint, idq; contendunt, ut inesse credi ea uelint, atq; ultra uerū seq; resq; uerbis magnificant, atq; extollūt suas, q; qui Ironici sunt, suaq; dissimulāter inficiātur, aut ea deducunt. Veracibus utiq; magis aduersari. Atq; hæc quidē in hanc traduntur sententiā a Peripateticæ sectæ cōstitutore. Nos uero institutū nostrū secuti, in his ijsdē affusius uersabimur, magisq; aliquāto explore, et aliud esse simulare dicimus, aliud Dissimulare. Simulamus enim quæ nullo modo uera sunt, quæq; ipsi nec fecerimus, nec dixerimus, quæq; nec seruare in aīo habeamus, Cōtra dissimulamus quæ ipsa qdē dicta, aut facta sint, perinde ac nec dicta fuerint, nec facta, aut nō quemadmodū, quoq; animo, cōsilio uel aut fecerimus, aut dixerimus. Quæ ratione Sallustius Catilinā cuiusq; rei simulator ē esse dixit, ac dissimulato

rem. Cum tamen *et* simulare, *et* dissimulare nonnunquam prudenti uiro sit permixtum, ut qui

Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem.

Singula enim ad finem sunt ipsum referenda. Sed hac nos in parte de simulatione, ac dissimulatione illa loquimur, quæ mendacum respectat, utque ementiendo fallat, recedatque a ueritate profitenda. Itaque Simulatores Ostentatorum necessarij sunt, atque affines, Dissimulatores Ironi corum. Simulant namque Ostentatores. Dissimulant Ironici. Alteri affingunt, ementiuntur, arcessunt, quæ non sunt simulantes, alteri subtrahunt, minuunt, inficiantur, uerum ipsum dissimulantes. Ut cunq; tamen se res habeat, diuersum est utrisque consilium. Illi enim quæ querunt, ea id ratione assequi uolunt, ut fingant *et* uultum, *et* uerba, *et* consilia, *et* res ipsas, nonnunquam tristitiam, dolorem, lacrimas, aut contra hilaritatem, letitiam, uoluptatem, hi quæ uera sunt, ut aut omnino inficientur, aut plurimum illis demant.

De quatuor generibus Ostentatorum.

Triplex est igitur Ostentatorum (ut dictum est) genus, qui in simulationibus uersantur, alij enim sunt quibus mendacium sit ipsum, mentie di auctor amentum. quo in uitio plane re gnant uanitas, Alj quibus ea est re proposita sit honoris, fama uel consecutio. ostentant enim seque, *et* sua, quo honores, magistratus, dignitates, sacerdotia assequantur. quod studium non uacat ambitione. Sunt qui ampliandæ rei familiari hac ratione dent operam. quod uitium ab auaritia ducit ortum. Sed nec uerebimur quartum quoddam is genus adijcere hominum illorum, qui cum dissensionibus gaudeant, ac discordijs, partim affingendo ueris falsa, partim subtrahendo, ac nunc demendo, nunc accumulando, aut dicta factaque ipsa interpretando perperam, id agunt, ut ciues inter se committat, ferantque odia, atque inimicitias, Qui morbus ad naturæ prauitatem, morumque peruersitatem est omnino referendus. Quæ enim ciuili in congregatione, hominumque societate maior accidere pestis potest, quando ad eam colendam cum instituti a natura sumus, contra ad euertendam arte hac, fingendi que, ac fallendi studijs inmitimur? Hos Commissores Latino, *et* suo uerbo uocare possumus, uitiumque ipsum Commissionem. Quin horum quidem est numero alij propositum est haec uia, atque his artibus magis sese, ac potentes, aliorum est contentionibus, ac dissidijs facere, dum *et* miscent, et interturbant omnia. Quod malum Romæ latius se se diffudit, Pompeij maxime ac Cæsaris, item Antonij, atque Octauij tempestatibus. Alj uero nullum omnino pro

positum est ampliandæ dignitatis, locique in ciuitate maioris assequendi, tantum id curant, student, meditantur, contentiones ut exuscitent ac dissidia, peruersitate quadam naturæ ducti, quippe quæ seditionibus tantum lætentur, auiumque inquiete, ac turbulentia.

De Susurronibus.

His accedant (si placet) *et* Susurrones, quibus etsi eadē hæc uoluptas est, nihilo tamen minus auribus quoque *et* ipsi inserviunt, quo aliquod inde emolumentum, et cœnas saltem, et uultus bonos (ut dici solet) reportent, seruile sane genus hoc hominum, nec deprauatis modo, uerum etiā sordētissimis moribus. Utque prioribus illis magna præclaraque obseruantur ante oculos, ita posterioribus his minuta quedam, ac sordida. Nec uero inficias ibimus, et uirtutes, et uitia ita quidem misceri inter se, atque confundi, ut quedam nunc ad hoc, nunc ad illud uitium, quedam tum ad hanc, tum ad illam referri uirtutem possint. Nam *et* insimulatores, et falsi accusatores, de quibus nihil est dictum, mendaces quidem ipsi sunt, mentiuntur enim. Idem tamen ipsi alia quidem ratione iniusti habendi sunt, alia uero inuidentes, atque auari, dum *et* nocere alijs student, etiam quibus minime debeant, *et* illorum quieti, ac diuitijs inuident, indeque conantur ipsi locupletiores fieri. Nero, ac Domitianus Augusti simulationes suas, fictosque uultus, ac uerba composita ad crudelitatem plerumque conuertere. Ferdinandus Alphonsi filius Neapolitanorum Rex magnus. *et* ipse fuit artifex *et* uultus componendi, *et* orationis in quem ipse usum uellet. Nam ætatis nostræ Pontifices Maximi fingendis uultibus, ac uerbis uel histriones ipsos anteueniunt. Ptolemæus ille, qui postea in Nilo periit, a Cæsare ita discessit, ut etiā lacrimaretur, ostentans se desiderium absentis eius uix esse passurum, qui tamen ubi ad exercitum atque ad suos transiit, bellum est uestigio multo acerrimum excitauit. Itaque non temere nostris a maioribus Alexandrini habitum sunt aptissimi, atque in primis solertes ad simulandum, atque fallendum.

De Fucatis, *et* illecebrosis lenocinatoribus.

Et quoniam hanc (ut diximus) partem diffusius prosequimur, ex hoc etiā sunt ordine, qui fucata oratione utuntur, quos tamen uideas non tam mentiri uelle, quam ueritatem ipsam artificio quodam uerborum aut obtegere, aut illi ipsi loquendi artificio ornatum quasi quendam adiungere, siue ut uitium aliquod cõtegant, siue ut fucam illināt ueritati. Fucate namque orationis non una est ratio, et alij aliam ob causam fucam ipso utuntur orationis. Sunt enim ex is quæ lenocinantur ut illicitat, quæ est lenocinatio, inducantque quos captat ad ea quæ ipsi cupiat uerborum lenocinatio, hoc est

oratione ficta & illecebrosa admodum. Itaq; eiusmodi homines Illecebratos dicimus, magis quàm Fucatos, quamuis Illecebratas non careat fucō. Quando omnem uerborum compositionem, quæ ex eo adhibetur, quo aut uerum oculat, aut fictum quippiam uero adijciat, aut tanquam comat quod dicitur, ac res, & uerba lenit, fucum dicimus. Nam & fucō puellæ utuntur, quo aut formosæ magis appareant, aut ut quod inest deformitatis, aut omnino tegant, aut ex parte minuant. Itaq; ut sermo horum Illecebratus, sic Fucatus illorum. Quæ uita a simulatione proficiuntur omnia, atq; à dissimulatione.

De Proditoribus.

Perniciosissimum autem simulatorum genus, itemq; dissimulatorum sunt. Proditores, qui ppe qui simul & simulant, et dissimulant, tametsi neq; simulatores habendi sunt, aut dissimulatores, magis quàm supremum in modum infidi, iniusti, impij, immanes, iruculenti, societatum, amicitiarum, rerum publicarum, populorum, regnorum, omnisq; probitatis, iuris item diuini, atq; humani, euersores, profligatoresq; uirtutum omnium, per quos nequaquam stat quo minus humana consortio funditus tollatur, atq; intereat.

De fallacibus.

Hi tamen simul omnes Fallacum comprehenduntur numero, qui ppe cum mendaces sint omnes. Nemo autem mendax quin idem sit fallax, ac si non qui ob uanitatem mentiuntur, & hi se se ipsos præcipue fallant. Cum primis autem hoc ipso ex ordine accusandi sunt illi quidem, qui cum maxime (ut Cicero ait) fallunt, id tamen agunt, ut uiri boni esse uideantur. De quibus merito dicitur quod est apud Plautum, Lupus est homo homini, non homo. Horum non modo ficti uultus, uerbq; uerum etiam uestitus, incessus, capitis, ac cervicis tum demissio, tum inflexio, oculorum deiectio in humum, atq; infixio, summum silentium, rarissima in publicum proditio. Idem quæritant solitudines, uersantur in locis potissimum sacris, quin etiam oris colorem arte deformant. Nullum est autem uitæ aut genus, aut ordo, in quo uel non paucos eiusmodi inuenias. E sacerdotibus tamen, illisq; quos hodie Religiosos dicimus, plurimi hoc uitio infecti sunt, quo morbo affectos etiam Philosophos insectatur Iuuenalis.

De Hypocritis

Quibus quidem omnibus Christiani Græcos secuti scriptores, fecere nomen Hypocritis. Eorum autem omnium idem est propositum, ut quod ipsi minime sint, id habeantur, atq; appareant. E quibus alij in id intendunt, ut lucrentur, uictumq; inde sibi uberiolem parent, maioremq; reuerentiam, utq; habeantur in honore, uendicentq; sibi apud populū sanctitatis opinionem, existimeturq; deorum frui colloquijs, ac præsentia. De quibus tamen parcius loquar, ne dum uitium, ac simulationem insector, uelle uidear religioni detrahere. Itaq; huic parti finem factō, si rem tamen maxime ridiculam prius retulero. Adolescentibus nobis puer haud malæ indolis à patre missus est literariū in ludum. Is quo patri appareret literis deditior, sensimq; patrem diuerteret ab incepto, dum ueretur, ne uehementiorem ob operam in ægritudinem filius ipse incideret, è fabæ polline tenuissimum in modum contrite, cœpit mane sibi uultum afflatum inspergere, magna arte adhibita. Quod dū aliquot à filio cōtinuatur diebus animaduertit pater, os eius sublauescere, atq; illi metuens, an bene se, an satis ualide haberet sciscitatur. respondet ille & bene & ualide, ac tum uehementius multo quàm ante literis incumbit. multum noctu uigilat. matutinus è lecto surgit, totumq; se se ad libros conuertit, ac nihilominus singulis diebus plusculum è polline in faciem insufflat, atq; nō ita multo post, languere se simulat. Quo cognito pater uertit illum ex eo ad Grammaticum proficisci, malle enim filium sibi illiteratum uiuere, quàm ob causam literarum in tenera eū ætate amittere. Quod puer igitur simulando effecit, an non efficiet & religiosus, & senex, præsertim sub speciem bonitatis, ac sanctimonie? Videas quosdam cū nulla nō parte corporis contaminati sint præ se ferre summā continentiam, alios qui cum sint languori, ac desidiæ dediti, fortitudinem & quandam quasi uiuendi rusticitatem simulent, hos misericordiam integritatem, cum sint corruptissimi, illos eximium in deum cultum, cum ab omni clam abhoreant pietate, nonnullos lacrimari, cum in miserabilem aliquem inciderint, ac miserari eum, hacq; arte oculere animi seuitiam, nefariasq; cogitationes, haud paucos, quorum auaritiā, atq; occultas foenerationes abscondat simulata liberalitas, erogateq; inter medicantes, atq; in triujs stipes. Plurimorum peruersa consilia, artiq; dolosissimas obuelat templorū quotidiana frequentatio, aut obtegit nequissimas insurrectiones, uiuendi humilitas quædā, aut multū in arcibus silentium, aut coram ficta quædā de singulis benedictia.

Itaq; rarissimi illi quidem sunt, ad quos non peneiret simulatio, Quodq; flagitiosissimum est, ad permulta uerisimulius simulanda nunc religionis adhibent uincula, nunc affinitatis, amicitiae uel. Quae si persequar, an erit aliud, quam uelle iras hominum in me, ac maleuolentiam prouocare? Itaq; satis nobis esse potest, haec attigisse, quae et inquirenda diligentius, et accusanda liberius sacerdotibus relinquimus, qui ea ab confitentibus quotidie intelligunt, ac Praedicatoribus, quorum est officium, coram, atq; in templis de ijs liberius differere, maioreq; cum licentia. Nec tamen hoc in loco fabella nobis deerit, eaq; diuulgatissima, fuisse in parte Italiae Iannem quendam proauorum nostrorum temporibus, qui inter pastores assiduus, a gregebusq; alios diuersaretur. eum autem consueisse die, cum aut aries feroculus offerretur, aut uitulus, uita budu fugitare eum, contremiscereq; ad illius aspectum, atq; hac ratione ridiculum sese inter pastores facere, noctu uero profundissimos saltus ingredi ausum, atq; ex armentis uegetum quenaq; siue bouem, siue taurum apprehensum cornibus, recteq; illigatum secum trahere, tractumq; focys tradere deducendum ad fora, mercatusq; ubi eum uenalem facerent. Iure igitur Vmber meus, mihiq; pncecessarius A. COLOTIVS Bassus, uir & doctus, pariter et iucundus, usurpare consuevit, nec Aquinatam Thomam, nec Ioanem Scotum plures reliquisse auditores, doctrinaeq; suae sectatore q; Ioanes hic, cui factum sit agnomen a uitellis, imitatores reliquit, ac discipulos.

De Mercatoribus.

Transeamus ad mercatores, quorum non pauci sunt, quos parum inuenit lucrari, nec multum ipsi possint proficere, nisi (ut Cicero ait) admodum mentiantur, quin & mendatio addunt iuris iurandi religionem, nec uerbis solum, uerum etiam scriptis. annotationibusq; dum qui pannus Italicus est, aut Hispanus, Gallicum eum ementiuntur, aut Britannicum, quoties genus panni aliquod maiori est in pretio. Idem in lintheis seruant, ac sericis. Qui equorum, qui mularum mercaturam exercent, compungunt & equos, & mulas eius generis notis, de quo maxima est opinio. Itaq; uix aliquod genus est mercis, in quo non primum sibi locum mendacium pepererit, potissimaq; apud mercatores laus est, scire et multum, et caute fingere. Quo effectum est, ut fides mercatorum, quae antea maxime habebatur in te gra, nunc fluxa sit admodum, ac fragilis. Annibal isidijs maxime, ac fraude grassatus est. Quotusq; est hodie praesertim, dux, imperatorq; exeratus, q non fraude nitatur,

insidiosisq; consilijs? Caesar cum in Africam uenisset, dicitur cunctatior factus ad conferendas manus propter dolos Afrorum hominum. Itaq; simulatio rerum, uerborumq; atq; consiliorum in omni artium genere, ac negotiorum, facultatumq; praecipue regnat, quasi non etiam in disciplinis, quod sophismata ipsa docent, ut iam ueritas non in abdito, atq; in puteo delitescat, ut Democritus dictitabat, uerum sophistarum laqueis praepedita, ac fallacijs prodire in lucem, atq; in libertatem nequeat. Iam uero pontificum, regum, dominorum, ac principum hominum aulae ac domus (utq; hodie dicuntur) curiae, simulationibus ac fallacijs, mendacissimisq; susurrationibus, isidemq; nocentissimis infectae sunt, ut uideatur ueritas ab illorum regijs exterminata, neq; bonus quisquam habeatur curialis, atq; aulicus, nisi q et metiri admodum, et pro loco ac tempore uultum fingere, ac lenocinari scierit. Quo effectum est, ut quae maximorum uirorum domus est, sit eadem simulationis, ac mendacij.

De Dissimulatoribus.

Dissimulatorum studium longe ab his diuersum est, moresq; item alij. Hi enim quae insunt, quaeq; dicta, aut facta sunt, aut parte ex omni inficiantur, aut de ijs multum detrahunt, deq; uero quantum possunt, deducunt. Itaq; quam illi dant operam, ut ueris ficta affingant ac falsa, tam hi ex aduerso in id intendunt, ut uel profusus abnegent quae uera sunt, quod dissimulatoris est proprium, aut uehementius immunita ut eleuent. Nesciam tamen quomodo sepe numero qui dissimulator est, sit item diuersa tamen ratione simulator. Nam & Iunius Brutus sapientiam dissimulauit, & cum minime esset stultus eum se se gessit, moresq; eos induit, ut Brutus a quibus uocaretur. Proindeq; idem hic & simulator dici, & dissimulator potest. Illud tamen interest, qd hic inficiatur, ille affingit. Sunt igitur dissimulatores quidem huiusmodi. Alexander postquam ab Hammone redijt, Iouis se se esse filium uoluit. quid hac ostentatione insolentius? Scipio cum audiret Iouis quoq; se & haberi, & dici filium, ijs dictis aures ea cum modestia adhibere est solitus, ut inficiari id nullo modo uideri aut posset, aut uellet. Audio de maioribus nati sacerdotes quosdam, quiq; ab ordine Fratres dicuntur, quiq; post obitum inter sanctos relati fuerunt decreto Romanorum Pontificum, cum uiderent, interrogatos an uera essent quae de ipsis ferrentur miracula, solitos respondere, deum esse qui & ipse miracula faceret, et bonis uiris eorundem faciedorum uim infunderet. Quae cum modestia quaedam potius q inficiatio dici possit, uidetur dissimulationis quaedam species, ad uirtutem tamen referenda, cum modestiae sit,

civilisq; cuiusdam siue urbanitatis, siue tractabilitatis plena, qua Socratem præcipue fuisse usum legimus. Quæ est re eiusmodi homines à maioribus nostris dicti sunt Ironici, effectumq; est, ut Ironia species quædam sit uirtutis, de qua post dicemus.

Diffimulatorum plura esse genera.

Sunt autem diffimulatorum genera quædam, eaq; perniciosissima in ciuitatibus, ac populis. Cum alios uideas, qui sub liberalitatis speciem ipsi quidē sunt largitiosi, hacq; ratione studeant clientelis, quibus ciues alios opprimant, seq; efficiant quàm potentissimos, Alios qui dum publica negotia, resq; ciuitatis maxime difficiles, atq; erummosas diligentissime pariter, ac fortissime obeunt, maximisq; pro patria sese obiectant periculis, clam regno studeant, Illos, qui suscipiendis miserorum patrocinijs, ac popularium causis, factionibus clanculum dent operã, Hos eroganda inter pauperrimos atq; egestissimos quosdam siue, quo sub specie minutissima, ac uulgatissima erogationis, foenus occultant, ac ciues, aduenas, peregrinos clam excarnificent. Differentem Mediolani de religione, deq; hominum moribus Bernardinum, quem merita ipsa inter diuos retulerunt, adhibat sæpius, hortabaturq; mercator quidam, ut multus esset in abominando foenore, laborare enim urbem ipsa nimio plus eo morbo. Itaq; dū Bernardinus mores, uitamq; exquirat hominis, comperit perditissimum eum esse foeneratorum omnium, illudq; agere, quo cæteris deterritis, liberior ipsi uni foenerandi relinqueretur prouincia. Horum igitur omnium perinde ut turpe est admodum, ac perniciosum urbibus genus, sic etiam multiplex est, ac diuersum. Videre etiam licet (ut inquit Cicero) plerosq; non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, ut benefice uideantur facere multa, quæ proficisci ab ostentatione magis quam à uoluntate uideantur. Talis autem simulatio uanitati coniuuictior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Quod idem dicere de ijs liceat, qui appetitum uoluptatis occultant, honorumq; dissimulant cupiditatem, quippe qui ostentatores uideantur, magis quam temperati, ac continentes. Cognitum ipsi habemus hominem Iurisconsultum, iure, iniuriaq; corradentem undiq; summamq; pressum avaritia, deq; deo ac religione Christiana male omnino qui sentiat, diebus tamen ferè singulis, siue pro templo, siue pro domus suæ foribus mane, mendicantibus copluribus de manu numulum singulatim præbere, qua ratione, et avaritiam celet, et animum à religione prorsus alienum. Quæ cogitatione, ac factis quid perditius

perditius dicat, ac peruersius? Sub sanctitatis autem, ac continentie opinione quantum mali foveret, frater Hieronymus Ferrariensis ex ordine beatissimi, ac maxime sancti uiri Dominici, declarauit, nuper populus ipse quem subduerat, Florentinus, cuius decreto morte quidem acerbissima, atrocissimisque cruciatibus excarnificatus est. Itaq; uitium hoc dissimulationis late quidem patens est, ac perpauci quidem sunt, quem cuiq; siue ciuium ordinem, siue sacerdotum, aut principum inspicias, in quo non inuenire Siffenum possis, ne Valerij Catulli siue scomma, siue maledictum aspernari uideamur. Qui igitur diffimulatorum sint conatus, studia, proposita, iam uidetis. Sub Ferdinando Neapolitanorum Rege agebat Caieta in Cœnobio Gerardus quidam, qui septimum in diē cibo abstinere cōsueuisset, ac potu, indeq; sanctus habebatur, ac deo carus. Venerabatur illum populus, utq; eum adorarent, frequentes ad eum finitimus conueniebant ex oppidis, Tātam hanc hominum opinionem cœnobitæ adaugebant, propter munera quæ templo offerebantur. Misit ad eam rem perspicendam Ferdinandus Masium A quosam et perspicacem, et abunde expertum uirum, cuius etiam fides esset quàm perspectissima. Is dies noctesq; cum illo septem eodem simul in cubiculo cum egisset, summa cum uigilantia et cura, comperit tandem, et capitis illum, et stomachi pituita laborare, nimisq; de humectatione, quo est uicio appetendi cibi uis illa cōsopita iaceret, ac penè extincta, esseq; siue ieiunium illud, siue abstinentiam ad morbum, malumq; corporis habitum referendam, uanosq; illos esse, rerumq; religionis ostentatores, qui persuadere conarentur Genios, hoc est Angelos uictum ad illum quotidianum ferre, ciboq; diuino pascere. Sub Alphonso Rege Ferdinandi huius patre eandem hanc abstinentiam cum ostentaret alius quidam, cuius nomen est memoria excidit, adhibitaq; esset cura, nequid esculenti potusq; ad illum inferretur, cōpertum postea est sub speciem nocturni luminis (erat enim hibernum tempus) uictitare interim illum è candelis nocturni luminis causa sumministratis, quæ è succaro cinnamomq; constarent, atq; è gallinarum pettoribus minutissime contusis, seuo tamen super illito.

Dissimulationem aliquando esse ostentationem.

Quid? quod interdū dissimulatio et ipsa quidem ostentatio quædam est, cuiusmodi esse generis Aristoteles Laonicum arbitratur uestitum, sub illa nanq; modicitate delitescere elationem, ac superbos spiritus. Quæ de re parcius loquor propter sanctissimos Heremitas, patresq; illos, et

inquam fundatores Christianæ religionis Paulum, Antonium, Malchum, Sabam, Onofrium, aliosq; post hos innumerabiles, in ijsq; tot post seculis Franciscum, quorum paupertas continentia, simplicitas, sanctitas, uita omnis deniq; uisa est nobilitasse hominum imbecillitate, maximeq; languescens eorum roborasse conatus. Tali igitur sub modicitate, ac uestitus sorde non paucolim Philosophiæ professores pessima quædam exempla prodiderunt. Vtq; de alijs taceam, Neronis Augusti temporibus Publius Egnatius Stoicam professus est sectam, quo maiorem sibi fidem in accusandis tum ciuibus alijs, tum etiam senatoribus compararet. Vtinam ne ætate etiam nostra sub hac quoque specie atq; habitu turpiora magisq; profana admitterentur. Videas hodie quosdam minutissima, ac sordidissima quædam uel obstinate dissimulare, quod ea ad uirtutem ipsi (ut sunt animo imbecillo admodum, atq; abiecto) referant, publicamq; ad commendationem. Quocirca dissimulant ea, dum è dissimulatione, ac reticentia magis, magisq; comendatum iri ea existimant, qui meo quidem iudicio non degeneres modo, atq; abiecti, uerum nullius esse uideantur preij, deq; coetu prorsus hominum eiciendi. commendabatur religiosus ex his quidam, quod ieiunia traduceret ternis tantum carculis, ac nucibus, aquæq; cyatulo, cumq; antistes id ex eo sciscitaretur, sat ipsi scimus, tantum hoc illum restodisse, demisso uultu, uoce quàm maxime depressa, et languida, miserum se peccatorem esse. quid dissimulantius, imo quid inanius? atq; apud recte sentientes contemptibilius? Risit antistes hominis inanem ostentationem, et ut aliam insisteret uiam, quæ ad cælum ferret, commouit. Iacobus Zanæ, negotiator Venetus multa amplaq; negotia Neapoli cum administraret, cerneretq; Gasparem Raucennianum singulis diebus sub matutinum tempus uisitare templa, interesse rebus diuinis, sacræq; dum celebrarentur, intentissimum illum esse legendis Davidicis psalmis, captus imo deceptus (ut res ipsa docuit) uiri moribus, non paruam illi pecuniæ summam credidit administrandam, de qua post ratione habita lucrum, compendiaq; partirentur, ut mercatorum mos esset. Gaspar accepta pecunia, cum aduenisset reddendæ rationis tempus, risu Iacobum habuit, quippe qui non pecuniam modo abnegauerit, uerum ignorare se illum dixerit, cumq; Iacobus mercatoribus ab alijs accusaretur, non me inquit Gaspar decepit, sed Gasparis libellus, lectioq; illius suspiciosa. Itaq; uix aliqua uitæ species est, ad quã se se dissimulatio non insinuet, quod non ita multis post annis Frater Franciscus Hispanus docuit. Is quamuis rudis, atq; indoctus, tractis tamen audacia, atq; ambitione pulpitum ascendere est ausus,

tantq; siue fastu, siue temeritate, palam ut asseueraret, prædicare se de religione, Christianisq; de rebus, docente ac dictante Angelo, cuius admonitu et futura quædam prædicaret, et qui cum diuis in cælo è mortuis agerent, qui rursus apud inferos cruciarentur, sciret, ac proferret. Deniq; cum Ferdinando persuadere arte nulla, aut ratione posset, ut uniuersam Iudæorum gentem omnino exterminaret è regni finibus, exemplo Ferdinandi patruelis Hispaniarum Regis, Tarenti cum ipse ageret, commentum hoc inijt, E plumbo tabulam diuini Cataldi nomine clanculum a se inscriptam haud Tarento procul in sacello semidiruto sub parietem oculuit. quam triennio post eruendam curauit, corrupto sacerdote, qui diceret in somnis asitisse sibi Cataldum, monstrantem quo in loco tabella esset abdita, commouentemq; uti cum populo supplicet, collegioq; sacerdotum iret ad effodiendam illam, quam effossam curaret ad regem deferendam, communicandam ab eo uni tantum uiro, quem è suis optimum nosceret, ac maxime fidum, deum enim iratum illi futurum, clademq; ac calamitatem immissurum, ni quod in tabula scriptum esset, et cautum, a Rege præstaretur. scriptum uero ipsum per ambages quasdam, ac latebricosa uerba eo spectabat, uti Iudæorum exterminatio indicaretur, Rex accepta tabula deprehendit fraudem, qua deprehensa minime Franciscum ad eam legendam secum adhibuit, arbitratus eum interpretaturum uerba in eam sententiam, dissimulauitq; rem ipsam summa cum taciturnitate ac prudentia. At Franciscus re cognita furore percitus, quod tantum commentum falsum eum habuisset, non populo, non Regi, uix ipsi Cataldo publicas pepercit in prædicationibus, in tantumq; excauidit, ut Italia ferme omnis, ipseq; in primis Romanus Pontifex de tabulæ huius fuerit inuentione sollicitus, atq; anxius. Itaq; uitæ huius uis adeo culta, et potens est, neq; omnino animaduersa, ut non modo interdum in ostentationem se se conuertat, uerum etiam in spiritus superbissimos, execrabilemq; animorum impotentiam. Quamquam autem Aristoteles recte putat ueraci ostentatorem magis aduersari, longiusq; ab illo digredi, ut pote deteriorem, non minus tamen difficile est ab his ipsis cauere, cum eorum morbus uix appareat, ostentatio uero ipsa se se patefaciat, id quod nomen etiam ipsum declarat. Velle autem hæc ulterius prosequi, nec utile esse duamus, nec necessariū. uideriq; abunde satis potest, planè nos ostendisse, quot, et quæ genera sint, species ue eorum omnium, atq; in quibus uersentur, differant ue, aut conueniant, quiq; sint tum mendaces, tum ueri, simulatoresq; ac dissimulatores. Nam de Ironiis alibi expressius disputabitur.

DE SERMONE

Quoniam autem prudentia dux est, ac magistra actionum humanarum omnium, moraliumque uirtutum, illud non uidetur prætereundum, prudentiam ipsam pro loco, tempore, negotijs, administrationibus, periculis, proque persona, quam geremus, tum exigere, tum etiam præcipere uti nunc simulemus, contra nunc dissimulemus, nunc ueritatem oculamus, nunc quæ uera nullo modo sunt & fingamus, & assueueremus. Quæ res effiat, ut fingere interdum, simulare, dissimulare, insidiari, celare, ostentare, demere, accumulare, dum tamen prudentia id exigit, dandum sit uirtuti. Sunt & actiones ipsæ ad finem referendæ, nam & Solon publicæ rei gratia furorem simulauit, & Brutus, de quo diximus, stultitiam, & sapientissimi rerum publicarum administratores in maxime periculosis casibus hilaritatem fingunt, quæ autem aduersa, celant, quæ ficta & læta, efferenda in publicum curant. Nec medici sanandis ægris, quo illos habeant obtemperatores, magisque abstinentes, non & ipsi multa se se dubitare, aut euentura præter opinionem fingunt, aut contra uel optimam illis pollicentur spem, licet ipsi de illorum salute nullam prorsus spem habeant præsertim in pestilentibus, ac desperatis morbis. Denique nullo ab hominum genere, nullis ab administratoribus plura aut simulantur, aut dissimulantur, quàm ab exercituum ducibus, rerumque administratoribus bellicarum. Quarum rerum tum Latine, Græcæque historiæ, tum barbaræ repletæ sunt exemplis.

FINIS.

211
IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIBER
TERTIVS.

vnde ductæ sint facetiæ, ac facetudo.

E Facitudine igitur dicturi, quam mediocritatem esse quandam primo libro ostendimus, ne a nobis ipsis descisse uideamur, ab origine quidē ipsa, nominisque exordiemur deductione. Verbum ipsum Facio, unde Facetiæ ductæ sunt, apud priscos illos & Latinos, et Romanos homines in maxima fuit, frequentissimaque usurpatione. Itaque & pacem, & bellum, et foedus, & inducias facere dixerunt, et delicias, & ludos, & nuptias, & conuiuia, & abortum, & domum, & templa, & porticum, & nomina, & id genus penè innumerabilia, In his autem & uerba facere, & uersus, & orationem, & iocos, Indeque qui in comitijs, in consultationibus, in senatu, in concionibus uerba cum grauitate facerent, cumque dignitate, & copia, Facundos dixerunt, & uirtutem eam Facundiam, ut iam diximus, quam Plautus (quo Romanam locupletaret linguam) etiam Facunditatem appellauit a faciunda uidelicet oratione. Qui uero in circulis, congressionibus, conuiujs, communibusque in sermonibus, ac consuetudinibus ad iocunditatem solum, animorumque recreationem cum moderatione & gratia, Facetos, qui etiam dicta ipsa appellauere Facetias, habitum uero reliquere innominatum, quem nobis appellare tum Facetudinem, ac Facetiæm placuit, tum etiam Facetitatem.

Facetudinem uirtutem esse.

Virtutem autem hanc esse illud præcipue docet, quod in sermonibus, congressionibusque inuendis, in habenda item oratione siue ad multos, siue ad paucos, popularibusque in concionibus & laudamur ubi mediocritatem seruauerimus, & uituperamur, cum secus. Quod si mediocritas ea est, ut quidem est, inter duo uti extrema constituatur oportet. Quæ igitur ea sint, querendum est diligentius. Nec mutus igitur opponetur faceto, quippe cum mutus non solum non facetus esse, uerum minime queat fari. Quæ è re nequaquam etiam opponi ei potest, quæ ætate sit infans, cum hic ipse infans non sit locutione cassus, uerum adhuc inhabilis ad bene exacteque loquendum. Itaque neque infantia aduersabitur facetudini. Parte ex alia multo ei minus aduersa erit loquaci-

DD ij

tas, de qua supra est dictum. Quod uerbum in sermone ipso, ipsaq; in loquendi serie generaliter quendam locum habet, magis quam in iocis, ac dicerijs. Labitur enim in excessum non iocandi, uerum implicandi sermonis, blaterandeq; orationis gratia. Cum igitur circa iocos sermonisq; iucunditatem ac leporem, circaq; urbanitatem ac comitatem uersari facetum dicimus, si rusticitatem ei opposuerimus, parum fortasse rei ipsius significantiam adimplebimus. Cum rusticitas ipsa re etius opponatur urbanitati, ipsaq; urbanitas sit facetudinis siue pars quedam, siue species, si illepiditatem, idem erit peccatum, quod illepiditas aduersa tantum est lepori, qui dicatorum comes est, ac facetiarum. multo etiam minus opponenda illi est insuauitas, quippe cum suauitas ipsa in saporibus quoq; uersetur, inq; tactu, et risu, et gustatione, et a nobis libris quidem superioribus non pauca dicta sint, e quibus iudicari possit et quid quaeratur, et quale. Quærimus enim (cū ad laborem hinc nati simus, illinc ad relaxationem, cumq; iucunda sint nobis amica, tristia uero inimica ac permolesta) et quietem inter labores, ac cessationem, et a molestijs, curisq; grauioribus relaxationem, quandamq; quasi uacuitatem. Cum igitur qui sunt urbani, qui comes, lepidiq; qui item aut blandi, aut festiui, sit a nobis abunde ostensum, et quid, et quantum, et qua etiam uia differant inter se, nimirum genus aliquod esse oportet, quod ab his ipsis constituatur, ut quemadmodum contingit in auaritia, plures enim auarorum sunt species (quod cum de Liberalitate ageremus, plane aperuimus) sic illorum quoq; non una est consideratio, qui iocis utuntur, delectanturq; uerborum iucunditate, ac lenocinijs. Itaq; qui omnes iocandi partes cum mediocritate fuerit consecutus, hunc quidem ut ab omni parte in hoc ipso genere absolutum, facetum esse uolumus, ut qui omnem complexus sit auaritiam, auarum. Quamquam et auaros, et facetos etiam dicimus, qui partem fuerint aliquam affecti siue facetudinis, siue auaritiae. Quippe cum et species insit generi, et genus mutuo in species distribuatur. Quocirca habitum ipsum quamuis nouo qdē, nō improprio, tamen nomine, uti superius explicatum est, appellandum ducimus. His autem hunc in modum expositis, pro nostra consuetudine, institutoq; ab ipsis tanquam incunabulis facetum instituemus, nihil omittentes eorum quæ conducere, remq; ad ipsam explanandam magis magisque facere intellegantur.

De Principijs, et causis uirtutis huius.

Principio res nostræ omnes posita sunt in motu. Motus autē ipse trahit nos ad agendum. Actio uero suapte natura est laboriosa. Causæ uero quæ ad agendum nos trahunt et utiles sunt, et uoluptatem præ se ferunt, naturaliter enim et utilia appetuntur et iucunda. Itaq; et utilia, et iucunda appetitionibus proposita sunt nostris. Et utilia quidem ipsa uix assequimur sine labore atq; insudatione. Labor uero, actioq; omnis cum non sit absq; defatigatione, tum cessationem requirit, resollationemq; quasi quandam inter agendum, tum quietem postquam ad finem peruentum fuerit. Itaq; et in progressionem rerū recreatio quaeritur, et in exitu quies. Recreationes autem ipsæ, ac resollationes, quietesq; tum e rebus constant. ut cum euentus ipsi rerū felices sunt, atq; e sententia, tum e uerbis, dictisq; cum ea iucunditate afferunt, ac declinationem et dicendo, et audiendo, contra molestiam, tristitiam, moestitudinem, ubi et acerbata fuerint, et erummosa, animiq; ipsum conficientia, Quocirca non e rebus solum, uerum etiā e dictis tum utilia manant, tum etiam iucunda. Manant autem e rebus utilia, ac iucunda, ut cum res ipsæ fructum nobis afferunt, et cum profectu pariter iucunditatem, aut cum uoluptatem tantummodo. Manant item e dictis pariter, ut cum apud prætorem amicus nobis adest in causa apud iudicem, patrocinioq; suo causam tuetur, paritq; ex ea tum utile, tum iucundum. quid enim uictoria iucundius? sed nos hac in parte de ijs tantum dictis, ac uerbis rationem habemus, quæ communi in consuetudine, animorum relaxationem quaerunt, atq; ab labore remissionem, ipsisq; a molestijs. Quocirca dictiones huiusmodi nostræ, quæ in contrahenda uita, hominumq; uersantur societate, aut rigide ipsæ sunt, rusticæ, acerbæ, nimisq; agrestes, animosq; ipsos et perturbant, et grauius etiam afficiunt, nedum ut recreationi aduersentur, quæ naturaliter, et sponte nostra quaeritur, aut cum delectare illæ quidem student, id potius agunt, ut iocandi mediocritate relicta, aut turpe, obscenumq; aliquid, aut parum consideratum, atq; ingratum eorum qui audiunt, auribus infundant, quod ruborem afferat, aut stomachum moueat, aut nos ad eius qui dicit, ac dicatorum eius irrisionem, ac contemptum inducant. Vtrumq; sanè uitiosum, quippe cum agrestis ille, ac rigidus naturæ ipsi aduersetur, quæ cum relaxationem a labore quaerat, ipse contra molestias eam prægrauet. hic scurrilis, atque obscenus (cum honestas a natu-

ra, rationeque ab ipsa proposita nobis sit) et illam dictis suis foedet, et se dum iucundum exhibere debet ac gratum, ridiculum potius apud audientes efficiat, ac contemptibilem, cogatque auditorem civilibus praeditum moribus, atque ingenium ad demittendum os, atque oculos in humum, ad auresque auertendas ob dictorum obscenitatem, dicentisque ipsius aut conuiciationem, aut impudentiam, garrulitatemque. Vtrinque enim ita peccatur, ut alter mediocritatem defugiat, alter illam praegrediat, cum indecentia, atque astantium irrisione. Et hunc qui de moribus scripsere, Scurram uocant, qui Graece est βωμόχρος, habitumque Scurritatem, illum uero alterum Rusticum, nam Graece est ἀρπύριος, defectumque ipsum Rusticitatem. De quibus, deque habitu medio antequam dicimus, non temere pauca quaedam praefabimur, quae cognitu digna quidem sunt, atque in ipso explicandi ingressu iure suo edisserenda.

Conciliabula inter cives fieri aut utilis, aut iucundi gratia.

Quod homines igitur natura sunt ipsa sociabiles, atque in unum conueniunt, tuendae rei tum publicae, tum privatae gratia, hinc quoque tametsi de utilitate minime agitur, congregantur tamen una nunc pauca admodum, nunc complures, tum ut naturae ipsi morem gerant, ac rerum necessitati, tum ut susceptorum delinitionem laborum inueniant, ac molestiarum. Ita quoque conciliabula ipsa, conuentusque aliis utilitatis, aliis relaxationis tantum fiunt gratia, quibus in ipsis ridicularia utique quaeruntur, sedationesque animorum, ac uitae difficilius recreatio, quam est defatigationum ipsarum siue intermissio, siue soporatio quasi quaedam. His itaque siue conuentibus, ac conciliabulis, ciuiumque siue paucorum, siue multorum communioni et coetui, siue etiam conuictui, atque confessioni, propter refocillationem, iocis praeposita sunt, uerborumque relaxamenta, et privata quaedam (ut ita dixerim) spectacula, dictoriaque theatra lia. Oem autem et colloquendi, et congregandi, et dicendi siue affabilitatem, festiuitatemque, atque urbanitatem, siue comitatem, leporem, iucunditatemque quae in ijs exerceatur, deque iisdem manet profluatque ex dicendo ad iocis prorsus dictaque iocularia, atque ad facetias identidem referenda dicimus.

Triplex esse iocandi genus.

Iocandi autem in eiusmodi tum conciliationibus, tum coronis, triplex genus statuiamus, et quod seruire, maximeque degenerans est, quales ser-

uorum sunt ioci, qualis est affabilitas eo hominum genere digna, ut Gymnasium flagri salueto. Quid ais custos carceris. o' catenarum colone. o' uirgarum lasciuia. Et, Num me illuc ducas ubi lapis lapidem terit? ubi uiuos homines mortui incurstant boues? Et, Ut miser est homo qui amat, imo uero hercle qui pendet multo miserior. Et, Noctem tuam, et uini cadum. Quorum quidem dictorum et Graecae et Latinae comediae sunt perplena, Et quod inter rusticos uersatur, urbanisque a moribus alienos homines, siquidem horum iocis ac dictis ut alibi ruditas quaedam inest, atque ineptitudo, sic alibi illiberalitas ingenio uiro nullo modo digna. Vtque ex Casina Plauti depromantur exempla, Diu gladium quero ne habeat, arripio capulum. Sed cum cogito, non habuit gladium, nam esset frigidus, eloquere. at pudet. num radix fuit? non fuit. num cucumis. profecto hercle non fuit quicquam holerum, nisi quicquid erat calamitas profecto attigerat nunquam, ita quicquid erat, grande erat. Singula dicta rus olent, et in ore uillici, et in ore item matronae, quae et ipsa rusticabatur iocandi gratia. At quod sequitur non caret illiberalitate, illa haud uerbum facit, et saepit ueste id qui estis, ubi illum saltum uideo obseptum, rogo ut alterum sinat adire. Quod dictum quamuis illiberaliter, haud tamen illiberaliter expressum, sed uerbis quidem suis, ac rusticitatis. Quale etiam et illud, Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit. Tertio autem generi liberalitas inest, ac suauitas illa honestae iudicanditatis comes, tantumque ab rusticitate remota, quantum rusticitatis a moribus urbani absunt, tantumque ab seruitute aliena, quantum ab ingenuitate atque a libertate seruitus. Et huiusmodi quidem iocis materia sunt in qua tum facetudo uersatur ut genus, tum ut species eiusdem, festiuitas, lepos, comitas, urbanitas, cuique ab affandi suauitate nomen est affabilitati.

In iocando adhibendum esse delectum.

Ipsa autem iocis nimirum alia senum sunt, alia iuuenum, alia eorum qui magistratum gerunt, pretioque dignam personam, alia priuatorum, habentque haec ipsa ut fructus pomaeque sua quoque tempora, sua etiam loca, nec caret auditorum consideratione ac confidenti, nequaquam enim oia omni aut tempore, aut loco, aut quacunque in audientia, ac confesso decent. Ita quoque non digna solum esse debet dictu, uerum etiam auditu, quaeque neutique aut ridiculum faciat dicentem, aut contemptibile, aut quae molesta afficiat auditorem, cum ex iocis relaxatio quaeratur, minime uero tedium, aut molesta.

Siquidem ipsis in confessionibus ac circulis, hominumque congregatione, quæ ad recreationem animorum, familiaremque ad affabilitatem fit, et loqui confessores ipsos usuenit, et audire per uices quasi quadam. Is igitur a dicente delectus iocorum dictorumque habendus est, ut et suam tueatur, et astantium personam, nec non et ætatis, et temporis, et loci, et rerum ipsarum, ipsiusque ciuitatis, in primis uero honesti, decorique ratio habeatur, ut (quod in epulis exigitur) nec inuisa sint iocata, nec nimis salsa, quæque nec ieiuna sint, ac macrescētia, neque crassa nimis, stomachoque prorsus ingrata, namque ut ea conuicijs careant, ac maledicentia, abhorreantque ab inuehendo, hoc quoque auilibus et legibus et institutis cautum est, uindicaturque nunc supplicijs, nunc mulctis. Quod quid est aliud, quam abuti uelle iocis? qui cum inuenti sint ad refocillationem, eos quis obsecro conuertat, nisi rixator quispiam, ad odia, similitates, contentiones, ac tumultus? Quæ quidem ipsa et tenenda et sequenda sunt faceto, perinde ut recta dicat ratio, eiusque alumna prudentia, ut et quid, et quantum decet, et quomodo, et quo tempore, quoque item loco, et apud quos, quæque item alia delectum comitantur, ad hamum (ut dici solet) cuncta perpendat, dirigatque ad normam.

De Altero extremo id est
Rusticitate.

His itaque explicatis primo de iis dicendum uidetur, quæ in defectu uersantur, quem habitum rerum scriptores moralium Rusticitatem libenter appellauerunt, neque improprie sane, neque inconsiderate, cum teneritas ipsa iocandi ciuilibus admodum res sit, contra rusticorum hominum siue rigiditas, siue iocandi fuga atque horror, inhumanus ille quidem, ab omni iucunditate auersus. Nam et homo ad risum sponte sua inunctus est atque ad iocum refocillationis gratia, perinde atque agendi gratia ad seueritatem, et laborem. Neque enim a Philosophantibus non et apte, et secundum naturam homo risibile animal est dictus, quemadmodum et equus hinnibile, mugibile autem bos. Ad hæc quota laborum est susceptio, quæ non et quietem respectet, et antequam ad exitum qui ipse finis quidam est, peruenerit, et recreationem desideret, et intermissionem quandam, per quam post ad laborem ipsum, susceptumque ad opus, resurgat robustior, nouatorque qua si quidam coeptam iam resumat actionem.

Agrestitatem potius quam Rusticitatem opponendam esse Facetudini.

Sed nesciam quomodo Rusticitas uim ipsam parum omnino implet, eaque conuenientius Urbanitati opponitur, quæ species quædam est, quam Facetudini, quæ genus ipsum representat, ipsaque Rusticitas in iocis uersari potius rusticis uidetur, perinde ut in urbanis Urbanitas, quam ut Facetiei sit opponenda. Neminem tamen ab opinione sua, suaque a sententia deterremus, dum tamen æquo patitur animo Facetudini nos Agrestitudinem opponere, ac Faceto Agrestem, id quod Aristoteli cum fortasse uerbum magis inuenit, et Horatius est nostris, cum ait, Rusticitas agrestis et inconcinna, grauisque.

Ad rusticitatem enim addidit et agrestem, et inconcinnam, et grauem, ut agrestem dicens rigiditatis uim rusticitati adiungeret, et incaltam, ac grauem agrestitudinem uocans declararet, qualis ipsa esset. Itaque ut a forti fortitudo est deducta, sic ab agresti agrestitudinem deducunt hanc ipsam facetudini opponemus, quia ratione id efficitur, ut agrestitudo ipsa et rustica sit admodum et inconcinna, perque quam grauis ac molesta. Perinde ut è regione facetudo est urbana admodum, et undique concinnata, eademque perquam suavis et grata. Quis enim inficias eat, rura qui inhabitent et colant, rusticos appellandos, perinde ut qui urbem incolant, urbanos? At agri cum a cultu humano plerumque propter finium uasitatem squalescant, magisque a feris frequententur, quam ab hominibus, inde agrestitas ipsa feris similior quam hominibus, et feras res Græci, ἀγρῖα uocant. Quod circa Agrestitudinem, uel si fortasse magis te Agrestitas delectauerit, extremum alterum Facetudinis esse uolumus.

De Agresti, et Agrestitudine.

Agrestis autem proprium est uiri tum abhorreere a dicendis facetijs, atque a iocando, tum etiam ab audiendis quæ cum iucunditate dicantur. Quamobrem huiusmodi hominum consuetudines difficiles sunt, et parum gratæ, uitaque eorum tristior, nec omnino sociabilis, ut uideantur cum natura ipsa parum consentire, quæ ut somnum dedit animalibus ad recreationem sensuum omnium, sic iribuit homini et locationem, non ad utilitatem modo conciliationis, atque ad eam conseruandam, uerum etiam ad recreationem laborum ac

molestiarum, quæ plurimæ contingunt in uita agenda, atq; in geren-
dis rebus. Est autem Agrestitatis ipsius comes ruditas quædam inci-
uilis ac male accepta, nec minus & morositas. Eiusmodi enim homi-
nes non modo circa iocos & dicta, uerum etiam circa consuetudines,
ac facta difficiles sunt, parûq; omnino accommodantes alijs, aut indul-
gentes, duri ipsi quidem, acerbi, inconditi, atq; ab omni genere urbani-
tatis alieni, ut ex omni ferè uitæ parte agrestes sint iudicandi, Qui si
quando in dictum prorumpant aliquod (homines enim sunt, quibus
natura nec risum negauit, nec iocum) tamen si hac in parte manca pror-
sus sunt, ac deficientes, eorum tamen dicta aut rusticana quidem erunt,
incondita, rudia, aut maledica, conuiciosa, & tanquam a' morositate
profecta, quæq; aut laceasant, aut mordicent, aut ita sordescant ut ri-
sui habeantur, atq; contemptui.

De Fatuis, Insulsis, & Inconditis.

Horum quoq; sunt è numero qui tum Fatui dicuntur, tum Insulsi. quo-
rum quidem dicta non modo salem non habeant, uerum in eo defi-
ciant, ut risum nullo modo pariant, quæ ubi forte pepererint, id acci-
det non è dicendi suauitate, uerum ab insulsiute potius ipsa, quæ ri-
diculos illos reddat ac despicabiles. Insulsi autem, ac Fatui penè ydè
sunt, differunt tamen quod Insulsi sale quidem ioci careant,
cum falsi tamen ipsi esse cupiant, Fatuis uero natura ab ipsa pa-
rum concessum sit, id ipsum assequi posse, perinde ut holeribus qui-
busdam, quibus negatum est condimentum accipere, quod quamuis
nonnunquam accipiant, nihilominus incondita tunc quoq; appa-
reant, unde & ydem inconditi dicuntur, quando incondita, atque
insulsa absq; sapore sunt.

De Ineptis.

His adiungas licet etiam Ineptos quosdam, quorum tamen dicta forsân
ipsa per se delectarent, sunt tamen parum apte inconcinniterq; aut
sine delectu pronuntiata. Sed inepti nomen ad multa ac diuersa per-
tinet, nam & risus, & gestus, & uestitus ineptus dicitur, ne dum ut
ineptus aut sermo dicatur, aut iocus. Hi autem ipsi quod neq; in dicen-
do, neque in iocando, aut tempus, aut locum, aut dignitatem ser-
uant suam, Inepti inde uocati, ex eo etiam inepti pictores, Poetæ
item inepti qui dignitatem minime suam retineant in pingendo,
ac describendo. Itaque ineptitudo neutiq; dictorum est ac iocorum
tantum,

tantum, uerum ad plura refertur ac diuersa. Quo fit, ut in utendis
quoq; iocis ridicularibusq; qui a' dignitate discedunt, ac persona, ipsiq;
ab decoro, ac tum a' rerum, ac temporum, tum uero a' locorum, atq;
audientium delectu, observationeq; et ipsi inepti dicantur, quid enim
uetat rem eandem alias ob causas aliam atq; aliam habere rationem?

De Trivialitate.

Nam neq; ruditas solum in hoc uersatur uitio, neq; tantum rigiditas, fa-
tuitas, insulsiutasq; sed Trivialitas quoq; quædam, eaq; non in ridicu-
laribus modo, uerum etiam in serijs ac grauib; rebus. Existit autem
Trivialitas circa popularia, & peruulgata quædam, eaq; etiam sor-
dida. Itaq; & apud doctos homines, et uersatos inter urbis atq; aulæ
mores, ridiculo q' eiusmodi sunt, habentur, ac despicatui. Sunt enim eo-
rum dicta non modo frigida, sententiæq; penè aniles, uerum etiam
râcentes, et penè dixerim, marcadæ. Sunt ex his quoq; qui dum iocari
student, ruptare eos uerba potius dicat, foetereq; illorum dicta, ac
confabulationes, quod tamen uitium nunc ad rusticitatem quidem re-
ferre possis, nunc uero ad scurrilitatem. Sed scurræ id ipsum & quæ-
ritant, & affectant, ut uideamus histriones in comoedijs. Labuntur
enim uolentes ad excessum, cum rustici quandoq; studeant ipsi quidè
uelle iocari, uerum ita in hoc deficiunt, ut ruptare eos dicat magis
quàm iocari. habent tamen & hi aliquando auditores sui studiosos.
Quo' circa Horatius propter tempora (ut arbitror) & aulam illam
Augusti, ridet quædam apud Plautum, quæ frigida tunc haberentur
forsân et ruptatilia. Sed nos dum uitia, defectusq; hac in parte dili-
gentius exquirimus, nimij fortasse sumus. Quo' circa qualis hic ipse
habitus sit, quales qui eo sint præditi, hactenus explicatum sit.
Hinc ad diuersum, & huic contrarium uitium, quod de exces-
su profluit, transeamus.

De altero extremo, hoc est
Scurrilitate.

Scurrilitatem eam maiores nostri (ut dictum est) uocauerunt, & qui ita sit
affectus, Scurram, Atq; hic quidem nequaquam accusandus uidea-
tur, quia delectare dictis suis ac iocis confessores studeat, et tanquam
recreare a' curis ac sollicitudinibus, uerum ex eo quod nec modum in
ijs retinet, nec mensuram, dumq; iocari queat, ac risum mouere, hinc

honestatis modestiæq; digreditur è uia, illinc uellicat astantes, ac molestia afficit, et perturbat potius quam delectet, aut recreet, ut finis eius nequaquam sit resollare facietis, ac iucundis dictis, sed quoniam modo risum mouere, dumq; delectet, parum omnino curat alios laceffere ac suggillare. Itaq; facietudinis è curriculo digressus, ac decori ipsius delectusq; de quo paulo est ante dictum oblitus delabitur ad oscenitatem, dicacitatem, spurcitiã. Siquidè scurrarum ipsorum non una est species, de quibus sigillatim ordineq; dicemus suo. Cum enim ipsi à iocandi, ac dicendi excessu rapiantur, huic uni tantum student, & alij quidem relicta prorsus mediocritate, decoriq; ipsius, ac temporis, lociq; & item personæ immemores id tantum quærunt, ut & uideantur, & iudicentur faceti, in quo (ut dixi) nihil omnino pensi habentes, uanitate quadam ducti nomen uix ipsi suum, ac certum habent, Alij q; uideri uelint tum oblectare, tum etiam uellicare, ac mordicus petere, siue ultioni studentes, siue ut maledicant, molestiamq; in generent, cum natura sint ab ipsa incommodantes, siue ut inde timeantur, lucrumq; ex eo referant, & hi quidem Dicaces, uitiũm q; ipsum Dicacitas, Alij uero q; nequaquam molesti uideri, aut mordaces uelint, nec quo oblectent per se, uerum dum placent, fructum ut inde aliquem referant, hiq; Arrisores appellari fortasse possunt, cum uultu quam uerbis ut placeant magis dent operam, uitiũm autem ipsum Arrisio. Alij contra, his ut displiceant, illis ut placeant, alijs ut gratificentur, alios ut derideant, summo contendunt studio, hiq; Derisores, & habitus ipse Derisio iure suo uocabitur. Sunt quibus curæ sit Oscenitas, hoc est dicta parum modesta. eaque nec uerecunda, nec proba, quæ que impudentiam præ se ferant, & à modestis auditoribus non sine rubore audiantur, oculorumq; demissione, cū uerba ipsa sint oscena, ac res ipsæ sæpenumero osceniores. Quod uitiũm ab Oscis idest antiquissimis Capaniæ populis manasse uolunt, unde hodie quoq; uindemiarum temporibus hoc ipsum uitiũm, ipsaq; oscenitas regnare apud Campanos uidetur. Quosdam non tantum oscena, uerũ etiam spurca capiunt, estq; eorũ studiũ spurcari, hoc est impuris & iocis & dictis diffuere, ut non iucunditas eos moueat, sed turpitudine potius ipsa tum rerum, tum uerborum intemperata ac deformis explicatio. ipsi spurci uocati, uitiũm q; ipsum Spurcitiã. His accedunt maligni quidam, natura q; etiam ab ipsa ad maledicendum proclines, ad detrahendũq; habitu atq; exercitatione confirmati, quorum dicta non pungant modo, uerum & urant, & pustulas inducant, atq; carcinomata, nec careant aut ueneno, aut aperta petulan-

tia, morsibusq; uiperinis. Videbuntur autem hi ipsi duplici fortasse appellatione usurpandi, alteriq; Petulantes, alteri uero Ampullosi, ut Petulantes magis declinent ad oscenitatem, atq; intemperantiam, Ampullosi ad maledicentiam, ac detractionem, quorũ dicta uerũ Ampullas nominarunt. Erit autem alterius habitus Petulantia. alterius nomen Ampullositas, utrumq; à natura ipsa rei ductum. Hæc autem ferè scurrarum uidentur esse genera, quorum deformatissimi quidem sunt qui apud principum mensas, inq; domnantium aulis uersantur, non modo rei familiaris ampliandæ gratia, quod tolerabilis quidem uideatur, uerum ut ueniri satisfaciant atq; ebrietati, hiq; facile quidem in omnem turpitudinem dilabuntur gula ac uentris studio, Græco nomine nunc Parasiti uocati, nunc Sycophantæ, uitiũm q; ipsum Parasitatio, ac Sycophantia.

Longius distare à medio Agrestem,
quam Scurram.

Abest autem Agrestis à mediocritate, multo quidem quam Scurra longius, quod huic modus tantum deest, ac mensura, illa quidem quæ mediocritatem gignit, quam ubi sectari uoluerint, atque ad illam regredi, facile ipse quidem facietus erit. At agrestis ex omni profecto parte adeo deficiens est, ut nullo pacto accedere ad mediocritatem queat, aut illam assequi, quippe cui omnia simul desint. Inter hæc igitur uita uirtus ipsa, de qua loquimur, sic constituta est, ut alterum illum qui agrestis dicitur, ab se repellat tanquam fugientem à medio, quiq; reuocari ad illud aut nullo modo possit, aut sit omnino difficillimum, alterum uero ut Scurram, oscenum, spurcum ad se se reuocet, perinde ut longius à signis digressum, ipsaq; ab mediocritate, quam circa uirtutem quidem omnem uersari moralem, uel mediocritatem ipsam potius uirtutem esse satis inter omnes constat, qui recte quidem philosophati sunt.

De Facetis.

Est igitur Faceti hominis proprium in dictis, factisq; in serijs ac iocis, in dicendo atq; audiendo quæ ad recreationem spectent, animorumq; relaxatione, in conuictibus, confessionibusq; atq; in congressibus, ipsisq; in circularis, atq; hominũ coronis, colloctionibusq; mediocritatem se qui, è qua id assequitur, ut facietus ipse iure suo et sit et habeatur, eoq; sese

uestiat habitu, quam Facetudinem uocari diximus, quo de habitu ipse sibi nomen desumat, ut qui sub Cæsare siue eques, siue pedes militari, miles dictus est Cæsarianus, qui sub Pompeio Pompeianus, aut sub Mario, Syllanus, siue Marianus, siue Syllanus. Habitus enim ipse ipsaq; insignia militem quidem ostendunt, cuius uidelicet sit factionis, in agendo uero actiones ipsæ ciuilem atq; urbanum hominem. Nam & ioculatio, & dictorum familiaris iucundaq; inuicem usurpatio actiones quidem sunt, moresq; et ipsæ nostros determinant, ut a facietis dictis, iocisq; suauioribus dicamur facietis, a scurrilibus scurræ, ab agrestibus agrestes, perinde ut a nimio pecuniæ studio, atq; habendi cupiditate auari, ab usu mediocri, & recto liberales, ab diffiuentia uero, ac dissipatione diffiuentes, atq; effusi. Facetorum igitur hominum ea est mediocritas, ut delectû, de quo diximus, cum primus seruent. Seruabunt autem illum, si personæ propriæ, auditorumq; loci item, ac temporis dignitatem retinuerint, ut neque in dicendo, iocandoq; procerces fuerint, petulantes, immodici, intempestui, osceni, spurci, ampullosi, neq; in audiendo aut detestabuntur iucunde ac concinne dicta, aut aures auertent a lepide atq; urbane pronuntiatis, utq; dum mediocritatem assequi ipsam nequeunt, ne rustificentur, ne ue efficiatur insulsi, rancidi, hircosi, quorum etiam dicta culinam oleant.

De dictorum, iocorumq;
diuersitate.

Ipsa autem dicta ac iocata quæ ad relaxationem pertinent (ut generaliter de his loquamur) nequaquam uniusmodi quidem sunt, licet ad recessionem curarum spectent ac quietem. Si quidem alia sponte sua, atq; ex tempore profluunt, alia tanquam prouocata, atq; excita extrinsecus in responsionibus sunt posita. ut cum Cn. Pompeius salse, aculeateq; (sicuti ante diximus) interrogauit, Vbi gener est tuus Cicero? non minus argute, ac morsiculate ab illo responsum est, Vbi & socer est Pompei tuus. Eiusdem est generis responsum ab homine reditum uiatore nec agreste, nec illepidum, salsum tamen, Cum enim offenso pede ad lapidem crus fregisset, implorareq; opem a prætereuntibus, respondissetq; ex illis maior natu quispiam, deus tibi ipse & opem et suppetias ferat, Tû ille subdidit. Nec dei, nec coelitem cuiuspiam è numero auxilium peto, hominis tantum hac prætereuntis peto. Vriusq; autem generis diuersæ admodum sunt species, quippe cum dicta ipsa alia sub increpationis speciem risum moueant, quale

ueant, quale Plautinum illud, Ille quidem gradus subcretus est cribro pollinario. Itemq; Viciſtis cochleam tarditudine, Alia quæ è difficultate peragenda rei, ac frustratione deliniant auditorem, quale illud, Himbrem in cribrum geras. Aut quæ ex annominatione. ut, Ecquid is homo scitus est? plebiscitû non æque est scitum. et, Hic equus non in arcem, uerum in arcam faciet impetum. Paulus Marchesius Neapolitanus, clari nominis Iurisconsultus cum audiret notum sibi hominem, quiq; breui patrimonio omne dissipasset, ad diuortium ab uxore compelli, quod is (ut erat rei uenereæ inhabilis) post aliquot annos matrimonium non consumasset, Mirum inquit, cur matrimonium non consumarit, qui patrimonio tam cito consumpserit. Sunt quæ ab probrositate pariunt iucunditatem, quale hoc, Noctu in uigiliam quando ibat miles, tum tu ibas simul, conueniebat ne in uagnâ tuam machera militis? Aut a cauillatione. ut, Cistella hic mihi adulescens euolauit. In cauea latam oportuit. Aut ab illusionem, ut cum ille dixisset, Vox ad auris aduolauit, tum alter, Næ ego infelix fui, qui non alas interuelli. Volucrem uocem gestito. Interdum ex perplexitate uerborum. ut, Non ex uxore, natam uxoris filiam. A libi ex retorsione maledicti. ut, Ve tibi. hoc testamento seruitus legat tibi. & retorsit maledictum, & testatorum usus est similitudine ac uerbis. et, Eos asinos prædicat uetulos, claudos, quibus subtrita ad fœmina iam erant ungula. ipsos qui tibi subuectabant rure uirgis ulmeas. Nonnunquam ex uerborum nouitate. ut, Quid istæ quæ uesti quotannis nomina inueniunt noua. tunicam rallam, tunicam spissam, linteolum caescium, indusitam, patagiatam, calibulam, aut croculam supparum, aut subminiam ricam, basilicum, aut exoticum cunatile, aut plumatile, cerinum aut gerrinum, gerræ maximæ. cani quoq; ademptum est nomen uocant Laconicum. Iucundissima sanè tum effectio nominum, tum in nouatio muliebrium uestimentorum, ex ore præsertim serui subdoli, ac ueteratoris. Aliquando ex cautione. ut, Caue sis cum filia mea copulari hanc, diuertunt mores uirginis longe a lupa, Aut ex contemptu, atq; aspersione. ut, Hæc negat tuam esse matrem. ne fiat, si nõ uult, equidem hac inuita tamen ero matris filia.

De locis unde ducuntur dicta, ac facietæ.

Habent igitur ridicularia, quæq; dicta uocantur, ac Facietæ locos suos, unde deducantur, quemadmodum & argumenta apud Dialecticos, in quibus ostendendis si aliquantum uersabimur (nam ut omnia colli-

gamus esset profecto laboris magis affectati, quam necessarij) uidebitur fortasse non omnino alienum, praesertim cum a maioribus nostris pars haec non fuerit omnino neglecta. Puer Florentinus et argutus et perurbanus adductus ante sacerdotem Cardinalem iocandi gratia, multa cum facete admodum, nec minus etiam scite dixisset, sacerdosque ipse ad amicum qui a stabat conuersus susurrasset, huiusmodi pueros consuesse ubi ad aetatem peruenissent robustiorem, ingenio subcrassescere. Na inquit o' bone Cardinalis puerulum te oportuit scitum fuisse admodum. Dictum itaque in se puer in sacerdotem rotorfit, magna cum auditorum hilaritate et risu. Est apud Plautum dictum et salsum, et bene argutum. Prodigum te fuisse oportet in adolescentia, quia senecta aetate mendicis malum. Locus hic ipse quidem in ipsa rerum natura constitutus est. Si quidem initio qui sunt prodigi, necesse est eos effusa prodigenter pecunia, tandem egere. Antonius Panhormita suauis admodum uir interrogatus ad rem uxori iucunde concorditerque agendam, quibus nam maxime opus esse duceret? sumpto argumento a frequentia molestiarum, ac magnitudine, quae in uita contingerent coniugali, duobus tantum opus esse respondit, uir ut aurium surditate teneretur, uxor uero ut oculis esset caeca. ne altera uidelicet inspiceret quae a marito intemperanter fierent plurima, alter ne audiret obgannientem assiduo domum uxorem. Nicolaus Porcinarius praetor admodum seuerus iras cum torfisset eadem de causa reos, adductusque esset quartus ad funem, interrogauit, quo is esset nomine, respondit illico reus, sibi nomen esse sexto decimo. Demaratus Nicolaus raritatem cum esset nominis, subdidit ille, A' re ipsa, rei que ipsius euentu nomen mihi hoc obtingit praetor, nam cum iras illi quaternatim, hoc est duodecies funiculo ante me contorti sint, nimirum sextadecima mihi tortura sortito obuenit. Quo quidem dicto delectatus ille, a supplicio temperauit. Et facete et extemporalliter sumptus est iocandi locus ab enumeratione torturarum, quae posset et animum mouere, et iram temperare. Puella et modesta, et catula cum ab muliere quadam iracunda atque annoxa non solum amaris, uerum etiam impudentibus incessetur dictis, Quando inquit (ut uideo) abundas annis mulier, pudorisque egena es admodum, te hortor ut huiusce sumas aliquid alicunde mutuum. Locus sumptus a consuetudine eorum, qui cum pecuniae egeant, illam sumunt mutua. Homuntio et dicaculus ipse quidem, et coronis assuetus, in gressus domum conspiciatur uxorem amatori implexam, cuius ex humeris nuda ta cruscula, pedes autem calceolati dependerent. Tum ille O' mea in-

quit uxorcula, ut benefacis, ut rei familiari utiliter consulis, hac enim ratione toto anno ne par quidem calceolorum ipsa conteres, nullique rei futura est tibi necessaria futuri opera. Et huius quidem ioci sedes in utilitate collocata est. Consentinus ciuis callidus admodum, ac uersutus questus est apud equitum praefectum, surreptam sibi noctu fuisse equam, quam clam quidem praefectus ipse surripi iussisset. Responsum est illi a praefecto, atque imperatum, ut in ea conquirenda nihil omittetur diligentiae et operae. ceterum quo illa clam extra oppidum incognita alio traduceretur, et freno instrui, et phaleris ornari splendidioribus eam iussit. quae cum paulum modo extra portam processisset, coenosumque incidisset in locum, corruit, resupinato corpore, cognitaque est a domino, qui illic forte obseruabat. Is itaque comparatis statim subligaculis, quas (ni fallor) hodie bracas uocant, statim ad praefectum rediens, Ego inquit heri et precatoris personam apud te, et supplicis gessi, hodie uero et adiutor aduenio, et consiliarius. Eca tibi subligacula, quibus uti posthac tuto poteris ad equas a furtis uindicandas, sexumque obtegendum. Dicti huius sedem constitutam esse in instrumento et ornatu parum idoneo quis non uidet, praetoriaque in turpitudine? Ludouicus Galliae Rex Caroli eius pater, qui paucis ante annis regnum Neapolitanum armis occupauit, filiam collocauerat Aureliensi Ludouico. Ea cum deformis esset, ac parum uenusta, atque patre coram forma eius a uiro praeter modum commendaretur, sensit socer inesse generi uerbis spicula, quae quo retunderet, ab obliquo gladij aciem obiecit, Et hoc inquit laudibus istis adijce, uxorem tuam pudicissimae esse matris filiam. Erat enim constans opinio, Aureliensis matrem parum pudice se se habuisse, quippe quae priore uiro mortuo, familiari eius nupsisset, qui cum uiuo illo se se immiscuerat. Meis est tribulibus quispian abunde comis, cum hospes uociferantem diutius uxorem eius, rixantemque cum ancillis parum aequae ferret, conuersus ipse ad hospitem, Ecqua inquit amice impatientia est tua? duos et triginta annos huius clamores diesque ac noctes aequissime ipse perfero, tu uero ne deieculae quidem sextantem ferre eam potes? quo dicto et hospitem leniuit, et uxorem ab ira ad risum conuertit. Quae iocandi occasio ab incusatione sumpta est, atque ab exemplo. Diuorterat aliquam familiaris quidam meus peregre iter faciens ad meritoria. apposita est ei coena omni parte holitoria, uinum item dilutissimum, omnia demum administrata parcissime. postquam autem coenauit, iussit uocari ad se medicum ad mercedem capiendam igitur caupo cum respondisset, Ecquid (malum) in uiculo maxime a gressu medicum requiris? Ibi ille, Num ne o' bone, te te

ipsum ignoras? quo sit igitur merces operæ suæ par, medici pretium accipe, non contempnis, quando ut aegrotum me paucis in cœnula. Ab irrisione & contemptu deductum est dictum. Eiusdem est generis quod subijcio. Homo Hispanus uasto admodum, nedum procero corpore, prætereuntem nanulum irridebat, conuersus itaq; ad eum nanulus percontatur, quo ipse esset nomine. Cum respondisset, Rodoricillo sibi nomen parentes fecisse, Tum ore quàm maxime propto nanulus, Atqui inquit parentes istos tuos maxime omnium mendicos fuisse oportet, qui in tanta nominum copia, in te appellitando tanta inopia laborauerint. Subdiderim & aliud non iniucundum, ex eodem fonte. Diuenter at ad meritoriam Pyrrhinculus Vasco, atq; apposita mensa anaticulum uersabat in lancibus, perbelle unctum, atq; halliatum. Ingre ditur repente ad illum uiator Hispanus, iniectisq; in anaticulum oculis, potes inquit o' amice aduenientem comiter amicum accipere. Ibi tum Pyrrhinculus quo nomine ipse esset, exquirat. Audenter ille, ac iactabundus, Alopantius inquit Ausimarchides Hiberoneus Alorchides. Papè tum Pyrrhinculus, quatuor ne auicula hæc heroibus, et quidem Hispanis? absit iniuria. ea Pyrrhinculo satis est unimunos enim decent minuta. Idem hic, de quo dixi, familiaris aliquando peregre proficiscens i cubile incidit, ab cimicibus simul, plurimoq; a pulice infestum. Itaq; ubi paulum modo quiescisset, excitatus ab illorum aculeatissimis demorsuunculis, euocato contumpe petijt salcem sibi ab eo afferri. Cum ille quam ad rem opus ea esset, percontaretur. qua inquit excidam senticetum, quod mihi nocte hac excidendum locasti. Sentes, & spinas ad amices transtulit ac publices, cubile autem ad senticetum. Alphosus Hispaniæ citerioris, itemq; Neapolitanorum Rex uenationi cum esset admodum deditus, percontareturq; Antonium Panhormitam sciscitabundus, qui Neapoli essent nobiles uiri uenandi studiosi, si qui item scriptores de natura canum aliquid prodidissent. Næ tu inquit Rex ad latus habes rerum harum omnium prudentissimum uirum, ne aliunde quærites, quippe qui annos supra quadraginta cum hoc genere animalium sit ita conuersatus, ut noctis quoq; ipsas cum canicula cubitauerit. hic tibi & canum naturas describet, & illorum instituendorum artes. Erat autem is eques Neapolitanus, quæ honoris gratia ne nominauerim. Cumq; his dictis surrisisset, Antonius indicauit sub canicula nomine uxorem illius significari, mulierum omnium clamosissimam, pariter ac rabiosissimam. Quod dictum & Alphosum, & qui circum stabant omnes maximum in risum, extemporalitate ipsa prouocauit, ut illic per iocum ac festiuitatem, enar-

rata fuerit historia, coniuugalis siue uitæ, siue captiuitatis. Obuersabatur ante oculos Ludonico Pontano, sui temporis Iuriscultorū præstantissimo litigator mirifice importunus, cui & nasus esset simor, & barba admodum promissa, & hispida. Cum hic igitur Ludonicum salutasset, ac de more percontatus esset, ut ualeret ipse, ac familia? ut salui essent, quos amaret domestici? canes illi duos uenaticos, egregie etiam phaleratos, ac copulatum iunctos dono dedit. Ad ea Ludonicus, & recte ualere suos omnes respondit, & gratias egit de canibus, ac statim ore quàm maxime renidenti, Tu uero inquit mihi hircuicule, ut pacate, ut salubriter tuo cum grege? qui lupis illum, abductis canibus, incustoditum reliqueris. Vides quàm belle, quàm urbane in barbam ac nares iocatus sit, atq; in gregem desitutum. Federicus Rex Neapolitanorum usus est magistro epistolarum, utq; hodie dicunt, Secretario Vitho Pisanello. Is erat capillo crispo, qualis Aethiopicis esse solet. Forte inter Federicum & Prosperum Columnam exercitus eius ducem sermo inciderat de hominum applicationibus, naturæq; ipsius signis quibusdam, eorumq; obseruatione. Cumq; in referendis illis Federicus dixisset, fieri uix posse, cui crispus erat capillus, quin idem aut musicus esset, aut deprauata ac parum constanti mente, Tum Prosper, per Christum inquit o' Rex, Vithulus hic quidem tuus haudquaquam musicus est. Argute admodum, atq; aculeate. nanq; ex aduersatione se quebatur, laborare illum mentis infirmitate, ac peruersitate animi. Valentinum scortillum efficitur cum amaretur ab adolescente parum pecunioso, peteretq; ille ab ea noctem, præsensq; deesset pecunia, ac noctis pretium, de quo fidei suæ tamen ut staret rogabat in triduum persoluendo. Tum ea nudato femore, an tibi inquit mercimonium hoc uideatur fidei tantam accredendum? Ibi adolescens, nudato è uagina sua capulo, confestim subdidit, Num nam mercatori huic fides adhibenda non è sua? Ioci huius sedes in translatione collocata est a mercatoribus sumpta, inmittiturq; consimilitudini. Rodoricus Carrasius (ut sunt pleriq; Valentini ciues tum senes, tum iuuenes amoribus dediti ac delicti) licet octogenarius iam, exercebat se se ad tibiam. præteriens ante eius fores Rebolleta, homo cum primis suauis ac facetus, Quis inquit o' pueri hic ad choreas instituitur? Cum respondissent, Rodoricum dare operam choralistio. Næ inquit Rodoricus nuntium ab ore accepit, ludos apud manes apparari, ac festos dies. Dicendi ac ridendi argumentum omne ab annositate ductum. Quibus igitur è locis dicta ipsa deducantur, quibusq; in sedibus collocata sint, ex ips

quæ dicta sunt, facile est intelligere. Perinde autem ut natura ipsa terræ agrorumq; diuersitatem ingenerat succi ac saporum, sic locorum quoq; positura nunc disteriorum acumen gignit, nunc salitatem aut leporem, alias autem alius atq; alius tum iucunditatis condimentum, tum iocandi uoluptatem ac delicias, neq; unius quidem aut generis, aut modi. Iam dudum (inquit ille apud Plautum) sputo sanguinem. Refertur ei statim a collocutore. Resinam ex melle Aegyptiam uorato. Item alibi, Dic mihi, solent ne tibi oculi unquam duri fieri? Quid? tu locustam esse censes homo ignauissime? Quid his ridiculosius? Quid illo autem lepidius? Is odos demissis pedibus in coelum uolat. Eum in odorem coenat Iupiter quotidie. Odor demissis pedibus? peccavi insciens, quia demissis naribus uolui dicere. Quid hoc quam est populare, ac simplex. Hæ oues uolunt uos. prodigium hoc quidem est, humana cum nos uoce appellant oues. Contra quid illo argutius? Quin fles? Pumiceos oculos habes. Et alibi, Genus nostrum semper sicoculum fuit. Nonne illud suauissimum? Hodie me in ludum recepi literarium. ternas scio iam. Quid ternas? Amo. Et illa quoq; cum primis ad risum alliciunt. Quisquis homo huc uenerit, pugnos edat. Apage non placet me hoc noctis esse, coenauit modo. Et, Gestunt pugni mihi. Si in me exerciturus, quæso in parietem ut primum domes. Item Amphitryo redire ad naues melius est nos. qua gratia? quia domi nemo daturus est prandium aduenientibus. Qui tibi nunc istud in mentem uenit? Quia enim sero aduenimus. Qui? quod Alcmenam ante oculos stare saturam intelligo. Itaq; pro natura locorum unde ducuntur, disteria ipsa qualitatem fortuantur, ac saporem. Ipse autem sedes constituta sunt tum in rebus, tum in uerbis. In uerbis, quale hoc, Ut uale tula est, penè me exposuit cubito. Cubitum ergo ire uult. Et, Num medicus quæso es? Imo ædepol una litera plusquam medicus. Et, Adueristi audaciæ columen consutis dolis. Imo consutis tunicis aduenio, non dolis. In rebus, ut, Si neq; hic, neq; Acheronti sum, ubi sum. nusquam gentium? Item, Ait se obligasse crus fractum Aesculapio, Apollini autem brachium. Nunc cogito utrum me dicam ducere medicum, an fabrum? Et, Non placet mihi cœna quæ bilem mouet. Quid quod loci quidam constant ipsi quidem è rebus ac uerbis una immistis. Quale est hoc, Credo alium in aliam belluam hominem uortier. Ille in columbam credo leno uortitur, nam in columbari collu haud multo post erit. Pro locis igitur, proq; rebus, ac uerbis dicta ipsi suauidentia sunt. hinc alia (ut dictum est) salem habent, alia leporem, alia aut mordicant,

aut uellicant, quedam uero titillant. alia prima fronte risum mouent, alia diutius uersata relinquunt in animo sedationem quasi quandam. Sunt quæ ruborem afferant, quæ contra animum erigant, aut moneant, aut dehortentur. De quibus singulis uelle minutatim disserere, licet superuacaneum uideatur, cum eorum admonuisse satis quidem uideri possit, Tamen si aliquantum etiam in ijs uersabimur, nec tibi quidem, nec si qui forte alij rerum harum lectores futuri sunt, ingratum fore arbitramur. Illud tamen satis liquet, in uerborum concinnitate ac ui plurimum quidem repositum esse siue ad delectandum, molestiasq; lepore tantum ipso sedandas, siue ad uulnerandū, salèq; illinèdas plagas, siue ad retorquenda iacula, relinquendamue suspicionem absconditi risus ac ioci, notæ uel pudendæ tū cicatrices inurendas, tū mentis ipsius clam quidē cruciandæ acerrimos morsus, torturasq; grauiissimas.

De Valerij Martialis Poëtæ dictis.

Valerius Martialis artificiosissimus epigrammatum scriptor ita in ijs quidem iocatus est, ut frequentius carpat, quam delectet, tamen si de morsione ipsa delectatio quoq; paritur. Ad hæc dictis eius partim occultissima quedam insunt spicula, partim uerba quæ non solum a faceto sint aliena, uerum aut obscena ipsa admodum, scurriliaq; aut maxime ampullosa & acida, quod quidem Hispanicum est, Nam et si Hispani cum primis sunt facietiarum studiosi, tamen si populares respexeris ac plebeios gentis eius homines, inuenies eorum iocos non tam propendere in lusum, ac delicias, quam in submorsiones, magisq; spectare in inuectiuas, & subsannationes, quam in risum, uoluptatemq; è iucunditate conceptam, quæ in facietis uiris tenerrima quidē est. Sūt tamen dicta eius in uniuersum arguta, subtiliterq; conquistæ. abstractæ sententiæ, eademq; raræ, falsæ, aculeatæ. inuentio uero maxime acuta. uerba autem præcipue accommodata, quæq; non prima tantum facie, atq; in ipso explicatu lectorem alliciant, atq; auditorem, uerum quæ in eius animo relinquunt tacitam quandam quasi subtilitatem. Nihil tamen mirus in ijs non pauca quidem animaduertis, quæ digna prorsus sint facietis, ac temperatis cuius, retineantq; decorum illud, quod uirtutis huius, de qua præcipimus, maxime est proprium, Quale illud quod & iucundum simul, & falsum est, risumq; uenuste pariter atq; honeste mouet, ac uel in ore etiam matronæ non dedecet.

Unguentum fateor bonum dedisti
 conuiuis here, sed nihil scidisti.
 Res salsa est bene olere, & esurire.
 Qui non cœnat, & ungitur Fabulle,
 Hic uere mihi mortuus uidetur.

Est & illud quoq; eiusdem generis in Cælianum.

Quicquid ponitur, hinc & inde uerris,
 Mammæ summis, imbricemq; porci,
 Communemq; duobus attagenam,
 Mullum dimidium, lupumq; totum,
 Murenæq; latus, femurq; pulli,
 Stillantemq; alicui sua palumbum.

Hæc cum condita sunt madente mappa,
 Traduntur puero domum ferenda.

Nos acumbimus otiosa turba.

Vllus si pudor est, repone cœnam.

Cras te Cæciliane non uocauit.

Itemq; & aliud undiq; quidem & suauis, & bellum.

Quod fronte Selium nubila uides Rufe,

Quod ambulator porticum terit serus,

Lugubre quiddam quod tacet piger uultus,

Quod penè terram tangit indecens nasus,

Et dextra pectus pulsât, & comam uellit,

Non ille amici fata luget, aut fratris,

Uterq; natus uiuit, & precor uiuat,

Salua est & uxor, sarcinæq; seruiq;

Nihil colonus, uillicusq; decoxit,

Mœroris igitur causa quæ est? domi cœnat.

Est hoc quoq; quod subdam licet admodum mordax, plenum tamen est
 uenustatis ac leporis, quippe quod siue lectum, siue auditum mirifice
 delectat, exilaratq; tum legentem, tum etiam qui audit.

Garris in aurem semper omnibus Cinna,

Garris & illud teste quod licet turba,

Rides in aurem, quereris, arguis, ploras.

Cantas in aurem, iudicatis, taces, clamas.

Adco ne penitus sedit hic tibi morbus,

Vt sepe in aurem Cinna Cæsarem laudes?

Summe autem urbanum hoc, & lepidum.

Spectabat modo solus inter omnes,

Nigris munus Horatius lacernis,

Cum plebs, & minor ordo, maximusq;

Sancto cum duce candidus sederet.

Toto nix cecidit repente caelo.

Albis spectat Horatius lacernis.

Profluunt autem hæc dictorum genera fonte ex eo, qui nõ una quidem,
 & tenui manat scatebra, uerum uberiore quæ decurrat, ac præter-
 labatur riuo, nec paucas dictum ipsum constat uerbis, uerum complu-
 ribus. At illud & breue, & mordax, et perquam falsum, obscenum
 tamen, nec conuentu honestorum uirorum dignum.

Os & labra tibi linguit Manuela catellus,

Non miror, merdas si libet esse cani.

Quod dictum non tam res ipsæ, quàm uerba scurrile efficiunt atque de
 generosum.

Est & illud eiusdem generis, minus tamen obscenum.

Quod fellas, & aquam potas, nil Lesbia peccas.

Qua tibi parte opus est Lesbia sumis aquam.

At illud neq; obscenum, neq; honesta hominum confessione indignum.

Formosam faciem nigro medicamine uelas,

Sed non formoso corpore lædis aquas.

Ipsam crede, deam uerbis tibi dicere nostris,

Aut aperi faciem, uel tunicata laua.

Sunt apud eundem Poëtam dicta et quidem non pauca, quibus sub uelo
 abscondita insunt spicula, eaq; peracuta. Quale hoc,

De nullo quereris, nulli maledicis Apici,

Rumor ait linguae te tamen esse malæ. Itemq;

Uersiculos in me narratur scribere Cinna,

Non scribit cuius carmina nemo legit.

In hoc uero manifesta apparet, se seq; ostentat mordacitas.

Credi uirgine castor pudicæ,

Et frontis teneræ cupis uideri,

Cum sis improbior Massiliane,

Quam qui compositos metro Tibulli

In stellæ recitat domo libellos, Et in hoc item,

Nulli Thai negas, sed si te non pudet istud,

Hoc saltem pudeat Thai negare nihil.

Illa uero uideri possunt, fortasse etiam iure suo frigida.

Omnis quas habuit Fabiane Liquoris amicas

Extulit uxori fiat amica meæ. Item,

M illia misisti mihi sex, bisseua petenti,
 Vt bisseua feram, bis duodena petam.
A thoc cum primis ridiculum, tamen si minime uacuum est obscenitate.
I nfantem secum semper tua Bassa Fabulle
 Collocat, & lusus, deliciasq; uocat,
E t quod mireris magis, infantaria non est.
 Ergo quid in causa est? pædere Bassa solet.
I llud uero prima fronte quanquam est per familiare ac facetum, latet in
 eo tamen etiam maledicentia, accusatioq; impotentia.
H o spes eras nostri semper Matho Tiburtini.
 Hoc emis. imposui. rus tibi uendo tuum.
E iusmodi sunt igitur Martialis dicta, ut pleraque multum habeant sa-
 lis, nec minus fellis, atque ampullosi, proq; loco & iocentur, &
 delectent, interdum ruborem inducant, magis quam risum, alia
 uero quæ non pruritus tantum exciant, aut titillatum, uerum eti-
 am petulantiam præ se ferant, lususq; parum omnino modestos.
 Per sepe autem uerecundari ita nescit, ut uel aperte scurratur, nec solū
 inuidere sicophantis uideatur ac parasitis, uerum etiam mimis. A deo
 autem cuncta hæc complexus est genera, estq; in ijs ita freques, et mul-
 tus, ut alijs in eiusmodi iocis ludēdi præripuisse uideri uelit materia.
A nobis autem cum mediocritas parte in hac quærat, defugian-
 turq; extrema, alia dictorum tum genera quærenda sunt, tum species,
 quæ facietorum sint omnino propria. Vtq; Valerij huius dicta, par-
 te quidem non exigua institutioni huic nostræ parum consentiunt, Sic
 & Marci Ciceronis quædam est explodenda, quippe quæ Oratori ma-
 gis conueniant ad uictoriam causæ comparandam, quam ad eam ani-
 morum relaxationem, quæ a nobis cum honestate ac dignitate quæ-
 ritur, cuiusq; insita est hominibus à natura appetitio. Itaq; quid &
 quomodo Cicero de ijs sentiat a nobis prætereundum non est.

Duo esse secundum Ciceronem facietiarum genera.

L egitur autem apud eum duo esse genera facietiarum, alterum æqua-
 biliter in omni sermone fusum, alterum per acutum, et breue, illamq;
 Cauillationem a ueteribus appellatam, alteram uero hanc Dicata-
 tatem, utranque tamen leuem rem esse, quando leue prorsus sit ri-
 sum mouere. Nihil tamen minus in causis multum per sepe lepore ac
 facietijs Antonio auctore profici. In neutra uero artem ipsam quip-
 piam habere loca, quando in illo genere perpetuæ festiuitatis ars non

desideratur, naturam enim ipsam fingere homines, & creare imita-
 tores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uoce, & ipso ge-
 nere sermonis. In altero uero nihil prorsus artem habere quod præ-
 stet, Cum ante illud facete dictum emissum hæere deberet, quam co-
 gitari potuisse uideatur, sitq; in celeritate positum, ac dicto.

Circa dicta, facietiasq; inueniendas artem
 plurimum ualere.

H is igitur in hunc tenorē inter differendū explicatis, res ipsa nos hortat-
 tur, & ostendere artem in dictis quoq; ac facietijs multum habere lo-
 ci, & exercitationem studiumq; plurimum in his ualere. Primum
 enim quod in omni actiōe ac uirtute exigatur, id quoq; inter iocandū,
 utendisq; facietijs seruandum esse, uti delectus habeatur rerum, loco-
 rum, personarum, auditorum, temporum, fortunæ item, atq; euen-
 tuum, hæc enim ad retinendam atque assequendam mediocritatem
 cum primis exiguntur. Ipsa uero mediocritas non uirtutes solum con-
 stituit, quæ morales dicuntur, uerum etiam eloquentiam, quæq; Græ-
 ce est Rhetoricæ, habuitq; tam multos ac maximos auctores, et Latine
 & Græce. Igitur si elocutio quæ constat è uerbis, atque oratione, in
 præcepta redacta est, habeturq; de ea ratio, & facietudinis quoq; ra-
 tio habenda est, tradiq; de ea præcepta possunt, qua enim in re uersa
 tur ratio, in ea quoq; & institutio locum habet. Cum & Oratores
 ipsi dicant, & lusus iociq; facietorum uocentur etiam a dicendo dicta.
 Cumq; eloquenter etiam dicendi siue peritia, siue ars, siue doctrina
 usu comparatur, obseruationeq; multa; et in litibus controuersisq;
 & in senatu, popularibusq; concionibus exercitatione, eaq; maxime
 frequēti ac meditata. Quo fit, ut facete quoq; dicēdi regula sit aliqua,
 quæ admodū & bene & maledicendi, hoc est laudandi, & uitupe-
 randi. Nonne autem si dicta ipsa pleraq; sunt in celeritate posita, &
 ante quidem emittuntur, quam cogitari potuisse uideantur, nonne in
 quam contingit & hoc quoq; in orandi exercitatione ac peritia?
 Principia enim hæc ipsa & loquendi Oratorie, & dicendi facete, ac-
 tum ridendi, & hilarescendi, tum dolendi ac lacrimandi in natura
 posita sunt, ab eaq; proficiuntur, quibus postea ratio ipsa modum
 quendam, ac certum eum quidem adhibet, ut quod de amore Oui-
 dius inquit,

Et que nunc ratio est, impetus ante fuit.

Etiā ad hæc ipsa transferri recte possit. Nam & leges modum sta-

tuere funeribus, et ludis simul, ac conuiujs, & conclamandis quidem funeribus præficæ præponi consueuere, illis uero tum ludorum rationem qui haberent, tum qui essent conuiuendi periti. Quin conuicta, obiurgata, contentionesq; immoderatæ, quædam mulctis, quædam supplicijs coercentur, famosis quoq; de libellis leges sunt editæ, ac plebei scita. Igitur et in facetudine utenda, dictisq; temperandis modus quoq; si rebus est, an id profecto mirum? an & de dictarijs, ridicularijsq; ac iocis præcepta tradi nullo modo poterunt? neq; ulla erit eorum tradendorum siue ars, siue doctrina, quæ mediocritatem et doceat, & ostendat, qua ea sit uia & assequenda, & retinenda? ut si principia sunt naturæ, modus tamen ac mensura ratione temperetur, atq; institutione. Nam & pedum incessus ciuili quidem homine dignus regulam suam habet, est & sua quoq; gestus temperatio, ac lex. Erit igitur & iocandi siuis atq; ingenuo homine dignus modus, ac temperamentum. Nam si facetudo uirtus est quædam, eaq; mediocritas, ut probatum iam est, ea ut institutione constet ac præceptis necesse est, Cui præsertim nos nequaquam Oratoriam quæramus urbanitatem, uerum moralem, quæq; ad animorum refocillationem conducatur, eamq; honestam ac laudabilem. Natura quoq; nos docet uti argumentationibus, quarum tamen per multa extant præcepta. Estq; illarum siue ars, siue doctrina, atq; eruditio et magistrata et iudex illa, quæ uerum dicitur, nostro aut nomine tum differendi ratio, tum disertiuia. Ipsorum aut argumentorum ut sunt sedes, quæ dicuntur loca, eaq; cognitio appellatur tum Localis, ac de locis, tum Topica, Græca appellatione, Sic etiã dictorum, ac facetiarum propria sedes sunt, eaq; admodum certæ, quas si (præterea quæ dicta sunt) diligentius peruestigauerimus, inq; formam etsi non absolutam, aliquam tamen redegerimus, non pigebit huius siue laboris, siue studij. Nam & futuros uaticinamur, qui de ijs sint subtilius, atq; enucleatius disserturi.

Aliter Oratoribus, ac Comicijs, aliter ingenuis ciuibus
facetiarum locos querendos esse.

Itaq; nec ut Martiali, aut Plauto, nec ut Ciceroni querendæ nobis sunt facetiæ, siue earum loci, & quasi regiones. Mediocritatem enim querimus, quæ habitum faceti constituit, non quo aut spectatoribus risum moueamus, aut aucipemur plausum, carminisq; commendatione, aut quo iudices capiamus, ac lepore, facetijsq; in nostram trahamus sententiam, uerum quo urbane ac festiue relaxemus animos. Inuenta enim & constituta sunt conalia, conuentus, circuli, ac coronæ

ac coronæ tum ad utilitatem & communem & priuatam, tum etiã ad iucunditatem, relaxandosq; ab labore, ac curis animos. Tamen si loci ipsi sunt communes, & quod Cicero dicit, quibus è locis ridicula dicuntur, ex iisdem graues possunt duci sententiæ, idem nos quoq; sentimus, posse deduci quoq; et quæ dicta in spurcitiã delabantur, atq; scurrilitatem, & quæ in leporem, atq; urbanitatem. Alteri enim loci & rebus, et uerbis modum statuunt, alteri in risum propendunt atq; scurrilitatem. Modus igitur his accedere potest ac ratio, quo scurrilitas omnis absit iocantibus. Quod officium delectus est proprium tum in rebus, tum in uerbis. Verum obscenitas plerumq; est in uerbis, scurrilitas in utrisq; potius, siquidem scurrile habetur, quem minime debeas eum dictis lacessere. Quando (ut est apud Ciceronem) quæ cadere possunt in quos nolis, quamuis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia. Nimis igitur false dicta, aculeataq; atq; in quos minime conueniat, scurrilia & ipsa sunt. Possunt tamen & faceti homines in confessiobus, coronisq; ut qui referant quidem dicta, emissaq; ab alijs, non ut qui ex se se dicant, ingerantq; in quempiam, quandoq; & mordacia afferre in cœtum, quasi ea in memoriã reducant, idq; exempli gratia, non tamen mordaciter, scurriliaq; minime scurriliter, scilicet ut uerbis parcat, & gestibus. Quod in referendis fabellis præcipue usuenit, ut quæ in illis insunt turpia, explicentur non turpiter, interdum uero innuantur, potius quam dicantur.

Diuisio in Iocos, Dicta, Ridicula, Fabellas.

Quæ quo expressius a nobis ostendantur, ea partiemur in Iocos, in Dicta, in Ridicula, ac Fabellas. Totum autem ipsum genus est iocari. Iocata uero & dictis constant, & ridiculis, & fabellis, ac dicta quidem alia lepida, alia salsa sunt, alia & salsa simul et lepida, alia obscena, dicata, eaq; non unius generis, alia breuia, atq; ex uno tantum uerbo, alia è pluribus constituta. Sunt contra inepta quædam, insulsa, fatua, illepida, frigida. itaq; multimoda ipsa quidem sunt, Ridicula quoq; non unius sunt naturæ, alia enim facetia sunt, alia uero minime. Itaq; species hæc indagationi huic nostræ minus congruit, quippe qui relaxationem quæramus, quæ facetudinis est alumna. Fabellæ iucundissimæ ipsæ sunt, atq; ad omne facetiarum genus accommodatæ, locisq; omnibus congruunt, si non fortasse temporibus, quanquam & temporibus, & item personis, si delectus accesserit, Quarum duplex est genus, unum quod sumptum est a mutis animalibus in exemplum, qua-

les Aesopicae ferè sunt fabulae, & earum similes, aut à rebus minime sentientibus, ut ab herbis, arboribus, lapidibus. ut quæ in senatum Romanum introducta fuit contentio uentris aduersus cætera corporis membra, ut quæ de Phocione refertur aduersus exactores pecuniæ uirum conferendæ ad sacros quosdam ludos. Athenis publice institutos. Alterum, quod siue fictum, siue uerum, uel ut uetus tamen uersatur in ore hominum, uel ut nouum refertur. His (ni forte displicuerit) addam quas aniles dicunt fabulas. quales sunt quæ narrantur ad cunas, atq; infantulorum uigilias, nam & hæ quoq; ubi res ipsa tulerit, afferre iucunditatem possunt. Ponenda quoq; uidentur in hoc ipso genere fabellarum, carmina, & quæ amatoria sunt, & quæ siue ludunt ad citharam, aut tibia, siue ad uirtutem hortantur, afferunt enim quoquo modo delectationem auditoribus. Nam quid dicendum est de explicationibus historiarum? Quia enim è re maior uoluptas afferri honeste potest, quàm è relatione rerum gestarum? Itaq; per sepe etiam seria relaxationem in confessibus inducunt & laborum, & curarum. Sed hoc fortasse ad facetudinem minime spectauerit, etiam si spectet ad recreationem. De quibus ipsis deinceps quidem dicemus, etiam exemplis propositis.

FINIS.

Omnia igitur suapte natura iucunditatem pariunt, ab eadem enim ducuntur uoce, sunt enim à uiuando detractis literis. Hi ubi hilariusculi fuerint, remissiores tamen, et curas sedant, & animos tranquilliant, itaq; astantes afficiunt suauitate, lepiditate, & ea quæ proprie tum iucunditas dicitur, tum hilaritudo uocata est. Vbi uero uehementiores fuerint, excitant etiam risum, qui aliàs ad hilaritatem quidem tantum spectat, meramq; animi recessionem, aliàs ad irrisionem, atq; contemptum. Irrisio uero, ac despicientia oriuntur tum à turpitudine aliqua, deformitateq; morum corporis, disciplinæ, habitus, consuetudinis, aut facti dictiue cuiuspiam, actum patriæ, tum maiorum, cognatorum, affinium, amicorum, sodalium. nam quod et indignatione quandoq; ac perturbationes etiã intemperatiores afferre soleant, facetudini ac relaxationi uidetur omnino contrarium, aliàs ab ineptitudine, insulitate, frigiditate despectum ingenerant. Quod autem hæc ipsa iocæ dictis constant, uersantur enim in uerbis, ac rebus, hinc dicta ipsa aliàs breuia sunt, atq; unius interdum uerbi, aliàs fusa, uerborum plurimorum, magisq; continuè in tractum ducta, quæq; nec risum ubiq; moueant, tum quia sepe numero è contrario pariunt admirationem, tum quia nec res, nec uerba eiusmodi sunt uirium, nec qui dicit idoneus est ad risum excitandum. Quod autem collocationes, congressusq; ipsi nostri constant allocutoribus ac responsoribus, ipsèq; allocutiones plerumq; sunt ab initio ignotæ, igitur partes respondentis, quod extemporales sunt, diu arguta sint responsa, appareantq; repentina, & improvisa, pariunt etiam cum iucunditate admirationem ac laudè, dictisq; ipsis addunt plurimum gratiæ, ac leporis. Inductiones uero fabellarum atq; relationes, quod ipsa natura delectetur, mirifice etiam sedant animum, & tanquam defatigatum, sordentemq; sudore in balneis lauant, detergantq; lauatum. Est enim magna in illis uis ad quacumq; persuasionem, actionemq; nedum ad relaxationem, sedandasq; ad molestias, ac curas. Quod igitur in natura soli, ac terrarum usuenit, alia ut alibi et nascatur, et coalescat, idè in dictis quoq; contingit, ac ridiculis, ut diuersis è locis diuersa deducantur siue dicta, siue ridicula. Quo fit, ut quoties

naturæ regionum sint cognita, sedesq; è quibus deducuntur facietæ, materia ipsa præbita sit, ac sumministrata etiam affatum iocari uolentibus. Itaq; nec natura deerit arti, nec ingenium ab arte destituetur, atq; obseruatione, Obseruatio enim pedetentim in præcepta redigitur, ars autem præceptis constat, Quæ si quibusdam in rebus ad summum, atq; absolutum non peruenit, nec penitus consummata est, quod aut ipsarum rerum infinitas quædam est, aut quod tum negligentia est in causa, tum rerum difficultas, tum etiam quia peruenisse ad aliquam cognitionem satis quidem uideatur, Et mouendi quidem risus peritua leuior uideatur, perq; satis sit Oratori, qua orator, & urbano homini, qua ciuis est, ex hac ipsa obseruatione tantum esse consecuto, ut & mouere ex se pro loco ac tempore risum queat, & animorum resolationem parere hac ipsa uia, quam facietæ munierint, ac lepores, solersq; iocandi cognitio, nõ quæ Oratoris sit propria, sed faceti, qua de re libro hoc ipsi disserimus.

Artem naturæ coniunctam plurimum ualere ad facietudinem.

His itaq; hunc in modum explicatis, sensim quidem, atq; exemplis propositis ostendamus artem naturæ coniunctam id præstare, ut quod turpe est suapte natura atq; obscenum, id dicatur nec turpiter, nec obscene. quod artis esse quis neget? Perinde enim ut sterilibus in arboribus infertionis arte utuntur agricolæ, quo fecundas illas, atq; hortensers efficiant è siluaticis, sic faceti homines arte adhibita, ac translationibus usum naturaliter turpem dictis honestant, & quod ipsum per se obscenum est, in lepidum uertunt, ac facietum. Id autem est huiusmodi. Reguli cuiusdam aula inquinabatur nefandis puerorum amoribus, atq; huiusce generis libidine. Forte igitur ex aulicis quispiam æstiuo tempore in cubiculo quiescebat sub meridiè spirantibus Zephyris, quorum afflatu quibus ille intectus erat linteolis detegebatur pudendas ad partes corporis. Forte igitur ea præteriens Rodoricus Hispalensis, uir & suauis, & qui aulicorum mores notos haberet, cum animaduerteteret cucurbitulam quasi quandam pendere ad illius ramces, mirum ne inquit uideatur, grandiusculam eam esse, quæ in sterquilinio coaluerit? Videtis ne, ars ingenio comitata quid præstiterit? Adhibita enim translatione uirilis membri in cucurbitulam, primo uerbum honestauit, deinde rem turpem honestis uocibus & expressit, & accusauit, eadem translatione usus. Cucurbita enim fimo saturata mirifice grandescit.

grandescit. Quo etiam uerborum honestamento turpem illius usum in re uenera expressit, et ridiculum fecit. Hæc igitur artis sunt, quæ in hac ipsa parte locum quoq; suum obtinent, si qui facietis dant operam, artis ipsius obliuisci noluerint, Nam si facietudo mediocritas quædam est, sine arte id est absq; prudentia & artificio perueniri ad illam nequit. Idem hic Rodoricus cum uidisset ingredientem Florentinum hominem in regis atrium, in quo pueri regis se se exercebant ad pilam, Macte inquit fide, ac mercatura uir, arcem hanc ingressus, ad eius portam credo pugunculum de more reliqueris, & atrium ingressurus, ne legem quoq; atrij ignores, ante eius hostium & tentigo tibi relinquenda est. An potuit honestius & turpitudinem indicare, & ludere cum mercatore pudentius? Hæc igitur ipsa (ut dixi) artis sunt, quæ plurimum apud ingeniosum hominem ad consequendam retinendamq; mediocritatem est prætutura. Artis quoq; ipsius est & inuenire, et cõsiderare, locis è quibus dicta ipsa, ridiculaq; deducatur. In priori igitur dicto locus præbitus est à translatione, in secundo à rei similitudine, quemadmodum & hoc quod subijcio. Pepererat infantulum Paschasij Decij nurus arcis Neapolitanæ præfecti, utq; de more est, & congratulatum uia, & uisitatum accesserat idem de quo dictum est Rodoricus. Itaq; ingressus ipse cubiculum, in quo conqueſcebat puerpera, comperit hinc Paschasium confectum senio, innisum baculo, ac languescentem, illinc è familiaribus quempiam, perinde ac bouem nimia de obesitate iacentem in scrinio, itemq; alterum eo ingenio præditum, parum qui ab asello iudicaretur differre. Progressus igitur ad cubile, ubi infantulus uagebat pedes exosculatus est eius, conuersusq; ad astantes an inquit præsepe ingressus, in quo & asinus & bos recumberet, seniorq; uia Iosephus, non & ipse ad Christi pedes exosculandos progrederer? Potuit ne ars ingenioso suffragata homini commodiore uti, atq; appositore similitudine? ut quæ ridicula non esset res, illam ex arte maxime ridiculam efficeret. Est apud Plautum ex ore & pudicæ & permodestæ mulieris dictum eadem è translatione atq; officina haustum, quod etiam supra posui in re quidem uxoria, quæ suapte natura perpudenda quidem dictu est, Fundum alienum arat, familiarem incultum deserit, Quod & si risum non mouerit, ostendit tamen ars ipsa quid ualeat. Habenus igitur locos duos maxime nobiles & translationis, & similitudinis, qui satis quidem aperte uel confirmare possunt, uel testificari prætorio etiam in iudicio, artem quoq; uel maximum in his locum sibi uendicare posse, nisi hominum defuerit industria, laborq; ille pertinax, rerum omnium

expugnator. Quocirca locos etiam alios percenseamus, qui admonere nos et artis possunt, et observationis, quae artem ipsam constituere est solita.

De inueniendis dictorum ac
ridiculorum locis.

Quoniam autem quos locos appellamus, ij sedes dictorum sunt ac ridiculorum, e quibus ioci ac si ibidem lateant, extrudendi sunt, ad alias iam regiones proficiscimur, quo palam fiat artem quoque in illis non parum ualere. Sedentibus nobis pro foribus nostris, differentibusque his ipsis de rebus, facti sunt obuiam inter se a grestes duo, alter albenti pilleo, eoque grandiore intectus caput, alter nudatis pedibus ac plantis. Atque hic quidem est uestigio uerbis in illum illatus, Quanti, inquit, fungulus iste? pilleum uidelicet irridens. Ille sublato statim supercilio, conuersis mox ad pedes eius oculis, respondit, Quanti calceoli tui, ac denariolo pluris? Statim omnes in risum conuersi sumus. Igitur alter a pilleo admonitus est, excitusque a natura, eaque duce tantum, alter etiam ab arte adiutus quae illum admonuit pedum, ex calciatorum. Itaque locus laceffentis uidetur a uestitu oblatus, respondens ab arte representatus atque ab opposito. Alter enim erat intecto capite atque a superiore corporis parte, alter nudatis pedibus, quae pars inferior est corporis. Non rideas modo, uerum etiam dirumpere, cum apud Plautum, dicentem illum audias in Trinumo, Pol hic quidem fungino est genere, capite se totum tegit. Eodem tempore cum staret forte nobis e regione sutor senex, et quidem sordidus admodum senex, cui ad nasum pendeat pituita grandiuscula quidem ac pellucida, praeteriens homullus diaculus et ipse, pannis tamen, atque annis obfusus, ut ille inquit apud Terentium, iocandi que opportunitatem nactus, Berpulchrum inquit adamanta et pretiosum. Tum alter, Et anulo tuo digni. Tali igitur, tamque inexpectato responso ars ne an natura, an simul iunctae iocari urbanius potuerint, nesciam. Ille enim iocatus est sumpta occasione senili ab aetate, quae pituitosa est, hic uero ab eo quod adamantes includi anulis sint soliti. Sumpsit urbanissime Plautus etiam alibi iocandi opportunitatem a tempore, nam cum dixisset seruus apud lenam de amatore, quam tibi sospitalis fuit, tum lena, Mortuus est inquit, qui fuit. qui est, uiuus est. Iocabantur aliquando uel rixabantur potius ex ijs duo, quos maiores nostri appellabant nebulones, et alteri quidem Asello factum est nomen, quod ob lin-

quae intemperantiam, et pugnis saepe contusus, et uerberibus ac fustibus honeratus, perinde ac asinus esset, alteri uero Ventritio, quod parimonium pene omne pitissando computandoque in uentrem congeisset. Prior igitur Ventritius inter conuiciandum, Quantum o amice Aselle (paulo enim ante et pugnis caesus, et quernis etiam fustibus percussus fuerat) quantum inquam aeris inest tibi in crumena, uectura ex hodierna? Ad quae confestim Asellus, Quantum tibi in uentriculum influxit uilli hesternae uindemia? Itaque eiusmodi siue dicta siue ridicula et multum habent fellis, et maxime apposita sunt ad mouendum risum, plurimumque in ijs pollet natura, tamen si nominum interpretatio, tum formatio uidetur ad artem prorsus referenda. A diuerso quoque sensu eorum quae dicuntur, ioci et quidem maxime ridiculares depromuntur, ut cum ille inquit in Menecmis, Magna cura cura illum curari uolo, Tum medicus, Quin suspirabo prius sexcentum dies, ita ego illum cum cura magna curabo. ille diligentiam curationis exigit, hic medici personam sustinens, quod aegre admonitionem ferret, quodque cura molestiam quoque, animique afflictionem significat, suspiraturum se se obtulit. suspiria enim exagitati, ac parum quiescentis animi sunt signa. Forte uiator Florentinus, ut uenricosus admodum, sic etiam perquam falsus cum per urbem Senas iter faciens porta exiret, quae Romam ducit, ac sublato palliolo popam ostentaret et praegrandem, et tumidam, atque ibi tum quispianam e portae custodibus per iocum ac risum dixisset, Sapit homullus hic, qui neutique ponere, sed praese mantucam sibi apposuit, Tum ille ore quam maxime renidenti, An tu inquit aliter per latronum fines ac sicariorum securus rebus cum tuis incesseris? Quid autem magis lepidum aut falsum magis? Iocandi autem locus in dicto priori sumministratus est a corporis siue habitu, siue deformitate. In posteriori a morum turpitudine, ac rapiendi impotentia et studio. Admuniculata uero est in posteriori plurimum quidem ars, quae illi suggestit ea quae cernantur oculis diligentius custodiri ac cautius. Nam quod tueamur nos nostraque naturali quidem inest a studio, quo nam autem modo, quaque fiat uia, id artis potius est. Nobis adolescentulis, cum Italiae res maxime florent, uigereque rei bellicae honos Italicos apud duces, multique ob strenuitatem ac rei militaris disciplinam haberentur in pretio, in ijsque Antonellus esset Foroliuiensis, qui tamen mercennariam execeret militiam, singulisque pene annis conductorem mutaret, atque ante finitum prius stipendium ad alium transiret conductorem, commendareturque in senatu Florentino,

quod sagax admodum esset, impiger, manu promptus, perq; laboriosus, tum Cosmus, & quod maximum in eo est, subdidit, etiam antelucanus. Hoc dictum ab arte totum profectum est, atq; a transfugorum illius observatione. peperit autem risum, quia tanquam obliquo e loco atq; ex insidijs repente proruperit. Referre erat mihi solitus inter confabulandum Erricus Pudericus, senex maximi usus, summæq; iucunditatis, Neapolitanum auem, cuius ipse nomen ob familiaritatis respectum, ac liberorum obticebat, nam propudiosus erat, morboq; laborabat infami, cōuenisse Genuensi cum mercatore, ac præsumpti se rei frumentariæ summam quandam, certam ad diem Neapolitanum in litus comportandam. Itaq; in prætoris conspectu cum ab actorum magistro pacta ipsa conuentionesq; de ritu adnotarentur prætorij, ex ijs qui tum aderant testibus inclamasse quempiam quasi e loco quodam abdito, Nec licere, nec fas esse uxores absq; uirorum consensu quæpiam omnino transigere, quod eæ sui iuris non essent. Dictum sane non mordax modo, summæq; aculeatum, uerum illi ipsi in quem inferretur, mirifice erubescendum, quippe qui palam propudij notaretur, morbiq; perpudescendi. Iocandi locum hunc ars ipsa magis quam natura sibi adinuenit, ex lege sumptum, constitutisq; e ciuilibus. In eundem quoq; hunc ab matrona perurbana dictum extat generis eiusdem, quæ ab illo uocata in iudicium, cum prætor coram ipsa sisteret, Quid mirum inquit bone prætor, aut præter consuetum homo hic facit, si foemellam me eicere paterno ex agello studet, qui mulieres penè omnes munere iam eiecerit suo, bellumq; ijs indixerit? Omnino igitur nota hæc a morum turpitudine iniusta est, atq; ab infamia usquequaq; abominanda, ad artemq; prorsus referenda, cum abominandum scelus mulier honestis quoad potuit uerbis immuerit, quibusdamq; quasi signis, qua significatione rem tueri suam nitebatur, cum oppressam se ac circumuentam intellexeret. Marinus Brachatus eques Neapolitanus, quiq; propter dicacitatem & multus esset, et inuictor acerimus aduersum literatos homines, præudente aliquando Ferdinando Rege, cuius mensam assiduus inodorabatur, craterculus ei cum eēt oblati uernacij quam suauissimi, illumq; & ipse labellatim hausisset, interrogatus ab Rege, qua nam Bacchus is locutus esset lingua? respondit, oppido quam literata, uinum ex eo commendans. Tum compotor ibidem qui aderat, Quid tu inquit Marine tantum literis impartire, aduersum literatos ipsos qui tam impotenter, atq; assiduus inueharis? Cumq; e uestigio illi responsum esset ab non insulso homine, inter pares, eiusdemq; rei studiosos plerumq; odium uerti atq;

inimicitias, ibi tum adolescens apprime ingenuus, quiq; uiolentiam eius nosset, Nec ad rem inquit ista faciunt, nec sunt necessaria, cum hos inter literatos nullus profecto sit Marino aut similis, aut par. Primum dictum a genere oblatum est, ab ipsis uidelicet literis. Secundum dictum illatum est siue ab eodem genere ductum, siue a specie. Tertium autem uniuersa complexum est, cum primas ei concederet inter literatos hoc est uinosos. Quid his dicatis artificiosus? De eodem quoq; sic refertur. Occupata Campania ab Carolo octauo Gallorum Rege, cum Alphonsus minor, Neapolitanorum Rex cum Ferdinando filio, ac Federico fratre in Siciliam ob metum tum uiolenti exercitus traiecisset, nec Marinus eos conuictus iam esset, demeratus hoc quispiam, ac sciscitantibus queritabat quanam huius esset rei causa? Tum adolescens eadem ex aula, argutus ille quidem atq; admodum lepidus, An non inquit, is est Marini usus, ea in potando, atq; in conuiuendo exercitatio, ea etiam uis ac peritia comessandi, ut Gallicis reformidare debeat lagenas? aut gentis eius lanabus terga uertere? Perbelle dictum, nedū false. Sedes autem ipsa iocandi, et quasi argumentatiuncula posita est in usu atq; peritia, quando in artificio quocunq;, authore etiam Aristotele, peritissimo eius cuiq; adhibenda fides est, atq; autoritas tribuenda. Sunt multa quoq; uerba, duos sensus, ut Quintilianus quoq; inquit, significantia, quæ & amplum & patentem præbere possunt iocantibus campum, in quo & ars non exiguum ius exercet, maxime in respondendo. Siquidem prolato uerbo, ingenioq; lacessito & pro uocato, statim ars conuertit se se ad implorandum auxiliū ab altero quidem uerbi ipsius sensu, ut cum Mercurius dixisset, apud Plautum, Malam a me sibi rem arcessit iumento suo, confestim Sosia subdidit, Non enim ullum habeo iumentum. Itaq; duplicitas sensus, arte inuente, iocandi locum ei præbuit, Cuiq; alibi dixisset, Geminum dū quæris, gemes, ipsa literarum ac syllabarum similitudo, et quasi collusio iocandi locum exhibuit. Atq; in huiusmodi præcipue uocibus prima quidem occurso tota est natura, secunda uero ad artem potius referenda, Eius enim est & deducere uoces, & querere earum structuram, & comparare eas, atq; inspectere. quam Alliterationem alibi uocauimus, cum de Poëtarum numeris præcepta traderemus. Ea quoq; quæ insunt a natura, ac dicuntur propria, ut pastum querere, ut prolem appetere, ut hinnire, ac mugire, atq; eiusmodi alia, iocantes mirifice adiuant, ut cum ludens apud Plautum seruus dixisset, Boves bini hic sunt incrumena, alterius serui e uestigio menti occurrit, colludere et ipsum posse ab pascendi cupiditate, quæ a natura bubus inest. Itaq; iocantibus

bundus subdidit, Emitte sodes (ne fames enecet) inire pastum. Quis
 autem neget artis hoc esse, tamen si natura repugnante ars ipsa pa-
 rum per se omnino in multis potest. Ambigua quoque, quaeque aliam
 interpretationem recipiunt, maxime exposita sunt iocantibus, ut cum
 seruus apud Plautum et grauius et gratulanter domino dixisset,
 Gaudeo tibi mea opera liberorum esse amplius. filium enim herilem
 in infantia amissum recuperauerat, illico nactus herus iocandi oppor-
 tunitatem, respondit iocabundus, Etenim non placet, nihil moror,
 aliena mihi opera fieri plures liberos. Quod enim ille dixerat gratu-
 latus, sua quod opera atque industria filium inuenisset, in alium ac
 libidinosum sensum interpretatus herus, ioco materiam praebuit. Con-
 traria quoque inter se et ipsa occasionem iocis praebent, ut in Amphi-
 tryone cum dixisset Mercurius, Dexteram uox aures (ut uidetur) uer-
 berat, ex aduerso contulit Sosia, Metuo uocis ne uice hodie hic uap-
 pulem. Et uerbero enim et uapulo inuicem contraria sunt, perinde
 ut ago et patior. Datur etiam iocis locus ab interpretatione scripti, cum
 illud est ambiguum, etiam Cicerone exemplum afferente, in alteratio-
 ne Scauri ac Rutilij de ambitu, cum in eius tabulis ostenderentur haec
 quatuor litterae A.F.P.R. et Scaurus interpretaretur, actu fide publica
 Rutilij, Rutilius autem, ante factum, post relatum, ibi C. Canium
 equitem Romanum qui Rutilio aderat exclamasse, uerum illarum
 litterarum sensum esse, hunc scilicet, Aemilius fecit. plectitur Ru-
 tilius. quod dictum acutum esse uult Cicero, et concinnum. Non ca-
 ruit igitur nec magistro, nec arte huiusmodi interpretatio. consueue-
 re duci etiam ab admonitionibus, ac consilijs dicta admodum etiam
 faceta, quale Grauius illud apud Ciceronem, Cum malo patrono
 qui uocem in dicendo obtudisset, nullum frigidum bibendum con-
 suleret, illeque si id fecero, perdam uocem, respondisset, tum Canius,
 melius inquit quam reos. Datur etiam iocandi locus a consentaneis
 moribus, cuius exemplum extat etiam apud Ciceronem, Cum enim
 Scaurus non nulla laboraret inuidia, quod sine testamento Pompeij
 cuiusdam locupletis hominis bona possideret, sumusque quoddam ducere-
 tur, tum C. Memius dixisse fertur et acute, et perbelle, Quin ui-
 des o' Scoure, mortuus enim rapitur, si potes esse possessor? Ducuntur
 etiam iocis et falsi, et belli admodum ab responsore in eo ipso gene-
 re, quo usus est quis prior, usque Ciceroniano utamur exemplo, Ado-
 lescentulus Q. Aquilius male de se audiuit. is grandior iam, et
 consularis, factus obuiam festiui homini Aegilio, qui uidebatur mol-
 lior, quamuis nec esset, muliebriusque est nomine, quo illum uelli-

eret, Quando inquit Aegilia ad me ueneris cum tua colu et lana?
 reddidit statim Aegilius, uel retorsit potius, Non pol inquit audeo, na-
 me ad famosas uentit mater accedere. Quid magis artificiosum, quam
 telum idem retorquere? Et ex eodem genere dictum eiusdem fellis
 reiaculari, ac repercutere? Est et hoc generis eiusdem. Neapoli-
 tanus quidam ciuis et ipse male de se quoque audiebat, sub uesperum
 itaque ad fores eius accessit iuuenis et ipse propudiosus, nec satis bene
 de se audiens, cumque clausas illas inueniret, et esse illum intus in-
 tellegeret, accomodata uocula maxime mollem in modum, atque ad-
 rimulas, O' mea dixit Iacoba, cur non te te mihi cupientissimo ad
 fores exhibes? tum ille eodem uocis usus lenocinio, Quia suas te te
 ad fores paratissimus expectat Ambrosius. Manant et a re non ex-
 pectata, et ab eo quod est ex non sperato, non illepide, neque
 non admodum belle dicta, ac diuersis quidem modis, praeci-
 pue autem a nominis aut uerbi uel derivatione, uel definitione,
 ne, ut cum in senatu ageretur de agris publicis, deque lege Thoria,
 et premeretur Lucilius ab ijs qui a pecore eius depasci agros pu-
 blicos, et de lege diceret, Non est inquit Appius Lucilij pecus il-
 lud. erratis. liberum enim esse puto, quod qua lubet pascitur, Est
 eiusdem generis nec minore quidem gratia, Charitei dictum
 non incelebre. Cum enim Neapoli iactaretur numus belli tempore
 adulterata materia, querereturque est notis eius quispiam, quod nesci-
 ret iam quid haberet, Tum ille uultu quam maxime ad iocum ac-
 commodato, Est inquit dijs immortalibus, quod gratias agam, gra-
 tulerque amicitiae nostrae, tandem enim hominem inueni, et annuum
 quidem hominem, et uere diuitem, quando diuitis est hominis
 nescire quid habeat. Habet quoque concessio et locum et leporem
 suum. Id autem est, quod Cicero inquit, ut facete concedas ad-
 uersario id ipsum, quod tibi ille detrahit, quale illud Coelij, Cum
 enim ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis ma-
 ioribus, At hercule, respondit, tu tuus dignus. Simile est familia-
 ris nostri, COLOTII BASSI, uiri admodum iucundi. Cum enim per iocum
 obijceretur ab amico, quod nimia uentris eius
 esset parsimonia, Gratulor liberalitati tuae respondit, quod plura
 multo des ipse, quam accipias. Laborabat enim ille saepissime ue-
 tris proflumio. Ingeniosa sunt haec omnia, non minus tamen ar-
 tificiosa, singulaque locos habent suos a quibus defluunt. Et peracuta
 sunt, et perque concinna, quae ex collatione personarum deducuntur.
 Deperibat adolescens honesto loco natus puella nobilitate summa,

excellentiq; & forma & pudicitia, cumq; inter preces ac blandi-
tias respondisset illa, Scito te Lucretiam inuenisse, hic ille, Experiere te
& Tarquinium comperisse. Proverbia quoq; dictorum in usum ad-
ducuntur, habentq; vim ridiculi. Familiaris noster Marinus To-
macellus functus est complureis annos summa cum laude munere
oratorio sub Ferdinando Rege Neapolitanorum. Cumq; satis longo
post tempore, quam promissum ei fuisset ab Antonello epistolarum
magistro satis esset factum, gratulabundus mihi per epistolam respon-
dit, Bene habet. elephantum partum uidimus. Cumq; aliquando com-
pertum habuisset Paschasium Decum quaestorem regium secum egis-
se liberaliter in salario persoluendo, erat enim Paschasius maxime
attenuatus, ad me rescripsit, Optime actum est. fœnicem iam uidi-
mus. Ab commemoratione etiam uersus cuiuspiam celebris, Poëtaq;
maxime noti manant facietæ & argutæ, & gratæ. Considerant me
cum meis pro foribus idem hic Marinus & Petrus Compater, homo
iucundissimus, magna senectute tres, cæno capite omnes, nullis denti-
bus, multis tamen, ac propè tercentenis annis. Præteriens igitur ado-
lescentulus demiratus cum esset tres annos uetulos, albens capil-
lis, maxime hilari uultu, & iocari cum prætereuntibus, & arridere
salutantibus, hic Marinus in ipsa illa adolescentis admiratione tanto
cum lepore Virgilianum effudit illud,

Tercentum niuei tondent dumeta iuueni,

Ut risum non tenuerint, senem qui audierunt, eo in confessu, tam op-
portune, adeo præter expectationem, ac perquam concinne modulân-
tem. Isq; confesum risus ingemmatum est, nam derisui cum haberetur
à nobis, qui præteribat iuuenis, obeso corpore, obesiori ingenio, maxi-
me obesio moribus, tum à festiuissimo, & perquam concinno iuvene Pe-
tro Summontio & festiue admodum & peruenuste iniectum est Vir-
gilianum aliud, quanquam dimidiatum è Georgicis,

Longamq; trahens in glorius aluum,

Ut protractus risus fuerit in Charitei aduentum, qui animaduertens
senum trium tam æqualem cœnitiam, Quid inquit, hic ad fores? an
in algescere cupitis? cum alpes uideamus niuibus oppletas unde quaq;
concatescere. In primis igitur ferax est locorum campus, materiaq;
maxime opulenta subministrandis iocis, ut recte Quintilianus dixerit,
Si species omnis persequi uelimus, nec modum reperiemus, et frustra
laborabimus. Neq; enim minus numerosi sunt loci, ex quibus dicta, q̄ il-
li, ex quibus eæ quas sententias uocamus, ducuntur, neq; alij. Itaq; et sen-
tentia ipsæ quæ suapte natura graues sunt & sapientes, si ridiculæ

in modum iactatæ fuerint, risum èt ipsæ pariturae sunt, ut cū Frasciscus
Pucius, uir in studijs his nostris emines deridere uellet hominem se-
ditiosum, ingenioq; minime geto, q̄ in corona quadam constiterat, Ecce
inquit, Concordia parua res crescunt. Cum etiã idem hic deridiculi
facere uellet, bona qui patria obliguisset, iniecit sententiam hæc, Par-
simonia rei familiaris, eæ demum diuitiæ magnæ sunt, Cumq; suis ex
auditoribus somniculosum aliquem notare uellet, rorem antelucanum
uocabat. Itaq; hominum industria & ars, de qua hic noster
est sermo, etiam quæ grauias fuerint ad ridicula sæpe transfert, ut ne-
gare qui uoluerit, arti suam esse locum comparandis ridiculis, di-
ctisq; funditandis, nulla ratione id possit, quando grauias etiam, ac sen-
tentiosa dicta, ubi arte usus quis fuerit, ac tum temporum, tum per-
sonarum delectu adhibito, ad iocum traduci soleant ac risum, &
persæpe quæ ipsa per se ridicula non sunt, belle tamen agitata ride-
antur. Itaq; et quod dictorum, ridiculorumq; ac facietiarum regiones sint
amplissimæ, quodq; in ipsa ars quoq; uel multum etiam ualeat, abun-
de à nobis ostensum uidetur, & exemplis etiam comprobatum.

Neq; aduersum miseros, neq; potentes uiros
utendum esse ridiculis.

Hinc ad alias quoq; obseruationes transeamus quæ plurimum conueni-
re uideantur ad facietudinem, hoc est ad eam quam in iocis quærimus
mediocritatem, quodq; in delectu fere mediocritas ipsa collocata sit,
cuiusmodi uero id & quale sit, ostendendum relinquatur. Cum præ-
sertim Cicero de Oratore agens, Oratorisq; muneribus dicat, nec in-
signem improbitatem, nec rursus miseriam rideri, statuaturq; in iocan-
do moderationem retinendam esse, & Umber quoq; noster dicat, fa-
cile esse miserum irridere. Quò circa & miseris parcendum est, in
quibus locus esse misericordiae debeat, ni fortasse superbia maledicen-
tia, incontinentia præcipites eant, & à potentibus etiam uiris, &
quibus publica res in manu est, continendum. Est enim periculosum
perq; temerarium, laessere eum, qui gladium strictum habeat, pos-
sitiq; proscribere. Ad hæc et scurrile habeatur ac sit, laessere eum, qui
ab omnibus ametur, & maximis atq; infimis æque carus sit, atque
acceptus. Quæ enim mediocritas esse potest, ubi prudentia minus mi-
nime retineat suum? Quid rursus imprudentius, quam eorum
in se iram prouocare, in quorum nutu posita sit hominis uita? quan-
do ut à derisu, quod ait Quintilianus, haud procul abest risus, sic

ab ira potentis haud longe abest sanguinolentia, ac uis. Quae est re-
 efficiatur, ut quemadmodum Oratoria urbanitas parum frequens es-
 se debet, minusque in causis, earumque actionibus frequentata, sic et face-
 tiarum usus rarus, ac maxime temperatus, nec quotiescunq; locus pa-
 tuerit ad iocandum, poteritque, ut Cicero inquit, dictum aliquod dici,
 dicere id necesse ducamus. Vt enim in re omni modus retinendus est,
 si probari actiones nostras uolumus, sic etiam in iocando. Vtque etiam
 ferijs, quae ad usum spectant, quaedam tamen regula, normaque a ra-
 tione constituta est, sic iocosa quae ad iucunditatem, freno etiam quo-
 dam sunt tanquam praesepibus alliganda. Si enim iocosa probantur
 relaxationis gratia, non eo probari debent, quo alteri obsint, ac mo-
 lestiam afferant, quod nec uiri boni, nec ciuis probi officium est, Cum
 facetum hominem, et bonum eundem uirum, et auem item pro-
 bium esse dicamus. Nec enim ad maledicentiam descendendum ullo mo-
 do est aut sponte, aut ex prouocatione, nisi cum honestas ratioque id per-
 miserit. Quo circa dicacitas neutique tam amica est facetudini, tamque
 coniuncta, quam est comitas, cum dicta pleraque salsa sint, ac suo no-
 mine sic appellentur, ridiculaque ipsa haudquaquam semper grata,
 comitas uero a temperamento uix recedat. Itaque facetum hominem
 aspersum comitate plurima esse oportet, quod facetudinis ipsius condi-
 mentum est.

Quae seruanda sint faceto.

Ipsarum autem facietiarum duo cum sint genera, reque alterum tracte-
 tur, ac nonnunquam tanquam fabella narratur aliqua, alterum di-
 cto, in utroque modus retinendus est faceto, idque diligenter uidendum,
 ne dum alterum cauet, in insulsiatatem incidat, pariatque ipse audientibus de-
 risum. Non ab re autem putat Cicero mendaculis aspergi oportere
 praesertim fabellas, quod Oratori conducant, cuius finis est iudicem
 ad beneuolentiam suam trahere. Facetum quoque nequaquam dedecue-
 rit eiusmodi aspersio, tamen si mendacia fugienda sunt, quippe cum
 ornatus hic quasi quidam adhibeatur, non fraudis gratia, sed de-
 lectationis et honestae, et naturalis.

Dictorum falsorum du-
 plex esse genus.

Sed mihi uidetur quod falsum est, dupliciter partiendum, et in quod mo-

lestum sit, odiosumque, atque in rixam spectet ac contentionem, et quod
 delectet, ac familiariter iocetur. ut hoc sit omnino iocosum et libera-
 le, mordax illud ac dentatum. Nam seruire quomodo conueniat ho-
 mini ingenio? Generis utriusque haec erunt exempla, Scipio ille ma-
 ior in mensa cum acubuisse, ac de conuiuarum more corona capi-
 ti eius esset imposita, eaque et bis et ter rumperetur, aegreque fortasse
 id ferret, tum P. Licinius Varus, Noli mirari inquit, parum si con-
 uenit, caput enim magnum est. Et laudabile et honestum, ut Cicero
 ipse putat, cum enim falsum uideri possit, dentem tamen non impri-
 mit. Simile et illud. Inuitatus cum esset Franciscus Pudericus ad pran-
 dium, appositaque esset ei altalis haud bene assa, conuersus ad eum qui
 pullum deartuabat, Importune inquit acubuimus, neque enim ad
 prandium uocati, sed ad coenam fuimus. Liberale proorsus ac concin-
 num. Crassus in Parthos proficiscens ad Deiotarum in Bithyniam
 diuertit, nouam tunc urbem aedificantem, Itaque in eum iocatus, quod
 esset senectute iam confectus, duodecima inquit diei hora nouam ur-
 bem aggredieris. Ad quae Deiotarus, nam et Crassus erat sexage-
 nario maior, nec tu (respondit) o' Crasse satis matutinus in Parthos
 proficisceris, Vtque perquam familiariter ac iucunde, neque ut laceffe-
 rent, uerum ut iocarentur. At haec quae subdam, uel unicum praeferrunt,
 quando et scindunt, et rapiunt. Barnabas Barolitanus iudicatus est
 de fide Christiana parum pie sentire. Itaque aliquando cum hiaret,
 deque more tamen Christiani hominis cruce pollice ad os designaret,
 tum Masius Aquosa qui et iocosus homo esset, et peracutus, ut Sicu-
 culus, atque illi notus, Quid hoc inquit Barnaba, qui cruce os quasi
 carcere ob signaueris, ne daemon ille malus tuo se e pectore proripiat?
 Quid hoc falso falsius? his enim uerbis ut male de Deo sentiens coar-
 gutur. Acubuerat ad mensam Petrus Summontius, cumque pransus
 iam esset, sacerdos satis importune ad mensam sese ingessit, uixque acu-
 buerat, cum ad ministrum conuersus, statim, Sitio inquit. misce puer.
 Tum Petrus, Atqui inquit non putassem praeterita nocte tua te cum
 cominatercula delicias fecisse. Pupugit enim illum acerrime ex hoc,
 quod mane sitiant multum qui se in uenerem noctu resoluerint.
 Haud dissimile multum est in Ciceronem illud, Mirum anguste si se-
 deas, duabus qui sellis sedere sis solitus.

DE SERMONE
Altera diuisio salforum dictorum.

Est & alia salforum diuisio, ut alterum dicax sit, ueruntamen non urbanum, sed rusticanum, aut seruile potius, Alterum autem quod urbanam educationem referat. Namq; apud Ciceronem Antonius Crassum dicit uenustissimum esse atq; urbanissimum, pari quoq; modo grauiissimum atque seuerissimum. Posterioris generis exempla sunt hæc, Ostentabat Pomponius & quidem iactanter uulnus ore exceptum in seditione Sulpitiana, quod ipse tamen passum se pro Cesare pugnantem gloriabatur. Ibi Caesar et false admodum, et urbanissimum in modum, Nunquam fugies respexeris inquit. Itaq; et momordit illum Caesar, et ab urbanitate non recessit. Alumnus quidam meus non inurbane educatus, cum obijceretur ei, quod pater araret, At mater, respondit, tua ubera locat. Itaq; in re quamuis conuiciosa, non minus tamen urbane respondit, quam false. Prioris uero generis hæc erunt, Contendebant hominuli duo, cumq; alter per pupugisset hoc dicto alterum, Verba tua ne tiquis mihi bene olent, tum alter, quod uidelicet loqui a tergo consuesti.

Spurce nimis, & seruiliter. quale Plautinum illud, Obturat ne inferiorem gutturem? Hoc uero perquam rustice. nam dicenti cupiam inter laceffendum, Caprinum bibe, quo pulmones refrigeres, tum alter, Tuum se sequar exemplum hircinum potius demulserim. Sed hæc que rusticana dicimus ac seruilia, pleraq; obscena sunt et scurrilia. exemplum est, Regij stabuli magister famulos increpabat, equile immundum quod esset, Tum unus ex ijs, Videlicet enitescere stabulum uis, quo stabulariorum ipse nuptias celebres. Eiusmodi hæc & spurcatur, & ciuiliu conuentu hominum omnino indigna sunt, et ab ore auribusq; facietorum, atq; ingenuorum hominum procul repellenda.

Vultum esse dictis ipsis accomodandum,
& gestum, & uocem.

Summo autem studio id uidendum, quo dictis ipsis uultus accedat, & (qua opus est) gestus quoq; sit accomodatus, ac perquam concinnus. Secus enim dicteria non modo gratiam suam non retinent, sed is qui dicit apparet etiam absurdior, ut si non fiat ex eo ridiculus, efficiatur tamen parum gratus, habeaturque haudquaquam siue politus ciuis, siue satis sodalitiij studiosus. Quod que de uultu præcipimus, de que gestu, in uoce etiam seruandum ducimus, nam & ipsa inflexiones ac modulos suos habet. Permulta enim tum inepta appa-

parebunt, tum

parebunt, tum frigida, hæc illis si defuerint, quæ suapte quidem natura lepida sunt & bella. Id tamen considerandum, aliam rationem esse debere facietorum atq; ingenuorum hominum, aliam mimmorum, ac theatralium ludionum, in quibus interdum obscenitas ipsa, spurcatioq; cum scurrilitate, ac petulantia non commendetur modo, uerum etiã si absuerit, desyderetur. Quo circa in his ipsis immoderatiores qui fuerint, nimisq; imitatores, mimmorum potius è numero habendi sunt, quam facietorum, teatroq; ac spectaculis magis digni.

Mimica & theatralia parum facietis conuenire.

Nec uero imitatio tantum ipsa dum nimia quidem sit, fugienda est, uerum etiam dicta quedam, quæ mimica sint potius, aut parasitica, q̄ ingenua, confessionibusq; ac sermonibus, de quibus dicimus, male conuenientia. qualia hæc ex Plauto, quæq; alia eorum similia, Qui edistis, multo fecistis sapientius. qui non edistis saturi fite fabulis. Item, Dumludi fiunt in popinam pedisse qui irruptionem facite. Delectant hæc populum, suntq; mirum in modum auribus popularium apta, et ad inuitandum risum, et ad detinendum spectatores in subsellis, seu ne satietate afficiantur, seu dum pati nequaquam possunt spectandi moram. Quid illud quam festiuum, quam ridicularium? Vm noctuã afferri, quæ tu tuusq; dicat. Et, Assum apud te ecum. At ego elixus sis uolo. Delectant hæc mirifice. quid enim histrionia popularius? Ac fieri quidem potest, ut quandoq; quanquam rarenter in ore tamen ingenui, ac facietu uiri commendentur hæc eadem, quæ suapte natura omnino tamen dedeant. At hoc & populare admodum, & theatricum, Digtos in manibus non habent. Quid iam? Quia incedunt cum anulatis auribus. Et illud, Perpetuon ualuisi. uarie. Caprigenum hominum non placet mihi, neq; patherinum genus. Hæc inquam, quæq; huiusmodi sunt, uel suauissimum esse condimentum uideri, ac iure quidem possunt relaxationum earum, quas ipsi quærimus, quæq; ut quæramus, natura ipsa & hortatur & commonet.

E silentio interdum risum gigni.

Dicere uix quidem ausim, dicam tamen, nec parum quidem libenter, etsi facietus uir in dictis, responsisq; decenter uersatur, ad iocum quidem, honestamq; ad relaxationem ac quietem accomodatis, tamen ipse quandoq; uidi mirificum excitari risum, suauissimamq; gigni recreationem

è silentio respondentis, quod siue motus quispiam oculorum concinnus sequatur ac decens, siue manuum, digitorum uel, siue dentium subsannatio, gesticulatio uel aliqua, siue innutus quispiam extemporaneus, siue è loco abito præter expectationem, qui contemptus ac irrisiois significacionem habeat. Etenim aliquando loquaculus quidam Hieronymum obtundebat Carbonem, suauissim ingenij uirum, atq; ubi multa ingentem uerborum in cumulum congeffisset, petebat sibi ab eo ad singula responderi, illum uero ad omnia quidem siluisse, conuersumq; ad astantes dixisse, Magnam ranarum prouentum hic annus attulit. Garriebat alius quispiam nostra in porticu, quæ ferre Albericus Pudericus Francisci nostri filius cum non posset, nullo dato responso, manu sublata, monuit, nasum ut emungeret, quo è signo mirificus inter astantes exortus est risus. Et illud quoq; Tristani Caracioli perquam iucundum et bellum. Cum enim homo parum in loquendo temperatus, nulliusq; in re publicam operæ aut officij frequenti in conuentu nobilium uirorum dixisset ei, Malos rei publicæ ministros habemus, tum ipse auerso ab illo statim ore ac discessuro similis. Nuntium inquit habemus o' ciues aduentantium peregre gratulorum. ego rus eo, ne segetibus iam pullulantibus damno sint. Hortabatur homo minime malus Petrum Compatrem ad uxorem ducendam. Has inter adhortationes qui ponè eum stabat iuuenis argutus cum sternuisset, nihil ipse respondit. tum ille, Quid malum et amico, et honesta suadenti non respondens? ad ea tum Compater, Nec mihi inquit, nec uxori male auspicaturus sum. Cui enim è duobus coniugium (ut scis) constat, Hispani quidem augures, ubi unum sternutamentum tantum fuerit, et malum illud, et portentosum profitentur. meis igitur nuptijs infelix absit auspicium. Facetus itaq; uir potest è silentio quoque gratiam sibi comparare ab auditoribus.

Quæ seruanda sint in risu provocando.

Proouocandi autem risus, hilaritatisq; excitandæ uel præcipua causa est, cum is qui dicit siue laceffitus, siue laceffens, prior uel posterior iocatus ipse quidem minime riserit, ut quærendum fortasse à doctis sit uiris, cur tantopere ad commouendum conferat risum dicentis confirmatus uultus, uerbaq; eius cum seueritate et pondere. In repercutiendo autem, docere exemplum hoc potest, quanti sit id ipsum quod nunc dicimus. Vexabat bello Florentinum populum Alphonfus Neapoli-

tanorum Rex, atq; in primo quidem adortu expugnarat Rencinum satis tenuè oppidum. Ibi primum ad nuntium cuius quidam illatus in Cosmum, qui tum princeps erat administrandæ rei publicæ, Quid hoc inquit Cosme? perimus, amisso Rencino. tum Cosmus uultu maxime sedato et forti, uerba illius despiciatus, Per Christum inquit rogatus edoceas, qua nam in parte agri nostri Rencinum situm est? nam quod te excruciat amissum oppidum, mihi haudquaquam satis cognitum est, sit ne illud Florentinæ ditionis? Risit prudens et cautus senex uultu maxime imperterrito et despiciaci, garrulantis illius meticulo sum dictum, perq; degenerantem orationem. Extat exemplum quoq; A. COLOTII in laceffentem, deq; dictione met sua prorumpentem in cachinnos, nam cum hiscentem illum COLOTIUS cerneret, Hic inquit, hic mea monedula, en adest mater cum lumbriculo quæ tibi pappam dabit. Nec uero dicta et ipsa dicentis ipsius risu uultuq; non etiam aliquando exhilaranda uideantur. Veruntamen quæ belle dicuntur, ac cum seueritate, et penè dixerim, erudite dicuntur, tamen si risum non mouent, plerumq; laudari nihilominus solent, contra irrideri sæpius et sperni quæ cum risu emittuntur dicentis. siue is prior dixerit, siue posterior. Itaq; uultus ille seuerus, rei q; accomodatus in hoc dicendi statu rideri uix potest, risus autem derideri plerumq; et potest, et solet. nam suapte natura risus expositus est derisui. Nec uero mirum hoc uideri aliquam debet, quando sedes ipsa ridendi collocata est (ut apud doctos constat) in deformitate aliqua corporis, aut uitio, aut in turpitudine morum, actionumq; earum, quæ aut animi solius sunt, aut utriusq; corporis scilicet atq; animi, aut eorum etiam quæ fortuita uocantur, suntq; in euentu posita. Itaq; eorum quæ mouendo risui apta sunt, alia in natura sunt posita, alia in euentu, quorum omnium animus cum sit obseruator, uisq; illa rationalis homini naturaliter insita, et ab habitu confirmata, atq; ab obseruatione, id præstandum est, ut ad insitam uim aptitudinemq; artem quoq; adiungamus, quæ naturæ ipsius imitatrix est. Quid autem perfectum, quod non idem et naturæ conueniat, et eruditioni? Quo circa facetum hominem uolumus et naturæ ipsi inniti et arti, atq; obseruationi, id est præceptis, consilijsq; atq; admonitionibus à ratione profectis. Nec uero hac in parte artem ut quæstuosam aliquam intellegimus, aut manu comparatam, uerum institutionem ingenio homine dignam, quam qui sequatur, hunc ipsum necesse est, quacumq; in actione, siue seuera et graui, siue iucunda, et lepida conuenientem retinere mensuram, seq;

secundum eam metiri, perinde ut recta dicitur ratio. Nec uero iustum, qui hac in disputatione, aut oratoriam respiciamus, aut theatricam, uerum mediocritatem sequimur libero homine dignam, quam querendam a fortissimis etiam uiris natura ipsa duce decernimus, illisq; praesertim, qui res publicas moderantur. Quibus enim animorum relaxatio querenda magis est, aut ab quo nam hominum genere honestus etiam desideratur, quam ab iis, qui in assiduis, maximis, periculosissimisq; uersantur laboribus, rerumq; multiplicibus difficultatibus, ac curis? Quo fit, ut plerique negotiosissimorum hominum, publicisq; in administrationibus obrutorum et sint hodie, et fuerint maxime facetiarum appetentes, ac studiosi. Cicero dat primas Caesari partes in hoc ipso genere uirtutis. Quis autem Caesare bellicis in rebus maior? Quis Cicerone in toga? ut non iniuria fortasse dictum sit ab eo, Cedant arma togae. Sed nec praetereantur imperatores alij, maximorumq; bellorum exanclatores. Igitur et maximus dux Annibal facietis plurimum delectatus est, siue in dicendo, siue in respondendo, cuius illud extat dictum in Gisonem maxime quidem falsum, Is enim cum Romani exercitus ad Cannas miraretur multitudinem, aegre id ferens Annibal in illum sic iocatus est, ut despicabilem etiam militibus suis faceret, Quanto ingens mirabilius est o Gisco in tanto hominum numero, qui tuo isto uocetur nomine esse neminem. Nec minus etiam iocis huiusmodi libenter Iugurta usus legitur, tamen cum illo rebus gestis minime comparandus. Neq; genere in hoc ab iis superatus est Ponti Rex Mithridates. Nam Augusti Caesaris dicta plura fortasse referuntur, q̄ aut Caesaris, aut Regis alicuius. Alphonsus ite Rex tempestate sua que non uicit aut dicendo, aut cum dicerentur, applaudendo urbanis atq; facetis iocis? aut prosequendis facetis uiris et muneribus, et beneficiis? An non laus haec ipsa olim Atheniensium praecipua fuit? eaq; in Demosthene summo et Oratore, et aue desiderata? nostro tempore trium est praecipue in Italia populorum, Perusinarum, Senensium, Florentinorum. Hispaniae Regum aula hac a uirtute et institutione cum primis commendatur. Gentes uero extremas, no tam barbaras ac feras ipsa feritas uocari facit, quam sermo ipse rudis a gestisq; et oratio ab omni iucunditate ac lepore prorsus aliena. Itaq; ut falsum quod non est, insulsam id dicimus, quod uero infacetum, minime ingenio uiro dignum, sic facetos in uerbis quidem iucundis uersari ac lepidis, quae iocata dicuntur, uolumus, fontes uero ipsos, e quibus facetiae manent, e factis fluere, quae qui infectentur, dicaces. Placet autem Marco Fabio Dicacitatem sermonem esse cum risu aliquos

su aliquos incessentem, siue in rebus, siue in uerbis. Itaq; Ridicularia esse dicimus quae risum mouere habeant, Dicta quae salem, qui si cum asperitate fuerit atq; offensione, ad dicacem dicta ipsa referenda sunt, et risum exciunt. Sin cum lepore, sineq; offensione, aut si offensumcula ipsa leuior fuerit, quadamq; cum gratia et familiaritate, ad facetum, quem ingenium quidem esse uolumus. Quocirca eiusmodi dicta commendationem potius atq; approbationem quandam, quam risum ingenerant.

Facetas uero, facetorum quodammodo proprias esse uolumus, nam et faceti maxime comes sunt, eorumq; familiarissimas eas esse superiore libro ostensum est, Enarrantur enim eae plerumq; sine offensione, et (quod laudabilissimum est) cum gratia etiam summa, delectant enim, et tum risum suauem quidem illum et gratum inducunt, tum approbationem dictorum, ut licet fictae et sint, et intellegantur, tamen ad seria uideantur inuentae. Nugae uero omnino leues, futiles, inanes, uanae. quocirca ab hoc toto genere repellendae, ut ne nugaces quidem falsi esse possint, ridiculariaq; ipsa derisum potius quam risum afferant, ubi nugis infecta fuerint. Itaq; tum dicta quae falsa uidelicet atq; aculeata, tum ridicularia forum, theatra, plebeios homines, ipsaq; spectacula, rixas, conuiciaq; generaliter pertingunt, nam praeterquam quod habent spicula, ac felle sciant, pleraq; obscena sunt scurrilia, perq; amara, aut rusticana, rudia, incondita, paru urbe digna, non raro etiam seruilia. Quae uitia ingenuitatem non modo dedecent, uerum turpissime illam notant ac labefaciunt. Quocirca aliter in dicace considerantur, ridiculo, mimico, histrione, sicophanta, rusticitate querat, quae et iucunditatem ratione hac afferat, et curarum refrigerationem. Ingenium autem hominem eundemq; facetum non modo leuem esse uolumus, uerum etiam (qualis Crassus Orator refertur) et seuerum et grauem exigimus, uel si natura ab ipsa iucunda fuerit, ne tamen iucunditas ipsa aut insulsa sit, aut prorsus ridenda. Rarior, ut est apud Iuuenalem, usus uoluptatem commendat, frequentia enim plerumq; sacietatem gignit. Quam ob rem nimia dictorum frequentatio, ususq; maior ridiculorum, isq; immoderatus, et (pene dixerim) coaceruatus, fugiendus est, non solum enim affert satietatem, uerum nimiam ob frequentiam dicta ipsa sordescunt, finitq; uilia, et uel ad despicentiam peruulgata. Quocirca modus et in iis quoq; adhibendus est, ne sordescat ioculatio, quae ni iemperata fuerit, transitur a sit in garrulitatem, nugationem, sicophantias, ut qui

eiusmodi sint magis despiciantur, sintq; alijs contemptui, quam ut ipsi delectent. Erit igitur dictorum quoq; ac ridiculorum tum comes, tum magistra prudentia, qua remota, quid est quod suo in genere assequi commendationem queat?

Et dicta, & ridicula, & facietia e uerbis constant, & uultu, et gestu, & uoce, pro loco uidelicet ac tempore, dignitateq; accommodatis. Ceterum loca ipsa unde ducuntur, posita sunt in factis, quae dicentes no uerbis modo, uerum etiam gestibus insectantur. Hoc autem ideo contingit, quod facta ipsa sint turpia. Turpitudine autem & rideri solet, & accusari, quando suapte natura irridenda est, ut cum quis ab obesitate tardiore incessu graditur, ibi quispiam dixerit, nimirum nauis ipsa honore grauata est suo. Et ridiculum dictum est, & iocandi locus existit a rei ac facti deformitate. Ut cum quispiam uinosus incessitur, quod nimis atrox sit miles aduersus exenterandas cupas. Hoc igitur dictum a facto est, deq; morum turpitudine, deprauataq; e materia dolatum. Nec uero iocata ipsa non quandoq; e dictis quoq; ac uerbis deducuntur, quare sedes eorum ibidem quoq; sunt collocatae, cuius rei exemplum est apud Ciceronem. Cum enim Orator quidam protulisset supputatiliam, aduersarius quasi attonitus uerbi nouitate, ignorantiaq; supputa inquit o iudices quid sit scio, Tiliam uero nescio, ex eo autem insidiae uerendae. Patet igitur ioculorum sedes in factis dictisq; constitutas esse, qualia permulta a nobis demonstrata sunt, nec enim dictis quam factis minus apparantur. Partes autem respondentis uidentur praestabiliores esse, quando & difficiliore, potuit enim qui lacessit praemeditatus, dicta quasi e domo secum asferre, ac tanquam ex improviso aggredi, cum illi extemporalitas sola subsidio sit. Quo igitur responsa minus expectata, ex eo uehementius mouet, praestabilioraq; ob id iudicantur.

Responsa uero ipsa duplici modo partienda sunt, in ea quae aut diluantur tantum, aut quae uel acriter mordeant. Sunt et mista, compositaq; ut duo illa simplicia sint, tertium uero hoc conglutinatum. Primi exemplum est, Pallas Stroctius Florentia pulsus a factione Medica fertur dixisse in fuga, Incubare nos oportet o uiri, & ingenio & uiribus, quo patriam ab dominatu unius liberemus, quae cum relata essent Cosmo, respondit pauca haec Pallanti referenda, non posse alitem incubare, quae & nidum amisisset, & plumis spoliata sit. Quo dicto & manus irrisit, et uerbum uerbo diluit, ac belle iocatus est. Exemplum se-

condi, Inter congregiendum homo non inurbanus irriserat alium eiusdem ordinis hominem, cum qui suo nomine Foenculus esset, cum Ferriculum salutasset. tum ille uultu quam maxime uerbis appposito, Et tu uale inquit Furacule. Videtis quo aduersarium ictu percussit, quamq; etiam grauissime? Est & tertium genus exemplo suo confirmandum, quod est huiusmodi, nam & diluit, et mordicus etiam abripit. Erat ad diuae Mariae templum extra Capuam dies nundinalis. Conuenerant de more ibidem multi mortales. Erant in diuerso riujs pisces maiusculi & assi, & elixi in lancibus expositi. forte mercatores duo, alter (ut montanus) rerum maris inscius percontabatur, qui nam tam nouae magnitudinis piscis esset? qui ad uncu pendebat. Ibi alter qui esset litoralis, irridenti perquam similis respondit, Cacomerdilus. Ibi tum ille qui se se irrideri sensisset, Hui inquit quanta e nominum uarietas, hic idem piscis meos apud Marfos suo nomine est sterquicomedis. Vterq; quidem obscenus, at responsor cum primis mordax. Sunt etiam responsa quaedam minime salsa, ualde tamen ridicula, qualia Plautina haec, Cum enim alter dixisset e collocitoribus, Terrestris coena est, multus holeribus, confestim alter, Curato aegrotos domi. Et hoc item. Cum enim dari sibi dragmam seruius caperet, & alter respondisset, Quid nam dragma facere uis, illic alter, Restem uolo mihi emere, quo me faciam pensilem. Illud uero non tam ridiculum, quam probatione dignum & sapiens iudicandum. Nam cum senex dixisset grande se onus ferre, alterq; respondisset interrogans, quid nam id esset oneris, tum senex retulit, Annos octoginta quatuor eodem accedit seruitus, sudor, sitis. Responsa igitur multo maiorem praese ferunt ingenij uim, insitamq; a natura acrimoniam, cum ea sint extemporalia, ferantq; secum etiam admirationem, cum appareant repentina, minimeq; praemeditata.

Quae igitur, & qualia iocata sint, Ridicula, Diasteria, Fabellae, quae sint Oratoris, quae faceti hominis, quae uero mnuca, theatralia, parasitica, quae & quot responsorum genera, & quibus quaeq; a locis ducantur, satis id explicatum est, nec minus aperte etiam declaratum, quae a nobis quaeruntur, ea ad uirtutem tantum spectare, quae mediocritas quaedam est, ad animorumq; pertinet relaxationem, ac tum ad laborum recreationem, relaxationemq; tum praecipue quidem molestiarum. Quocirca ad alia quoq; transeamus.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIBER
QVINTVS.

Rimum igitur faceti uidetur officium fugitare of-
fensiones, petulantias, subsannationes, sycophantias,
obscenitates, atq; id genus plurima quæ honesta-
ti quidem aduersantur, animorumq; ipsorum,
et post labores, et inter ipsas quoq; insudatio-
nes refocillationi. Quod autem plurima inter iocandum accidit, quæ
aut turpia sint, aut parum omnino decora, siue facti, dicti uel, siue
gestu, aut uoce, id etiam diligentissime præstandum est ab eo, illa ut et
dicantur, et referantur, quin etiam fiant nullo modo turpiter, mini-
mèq; indecenter, uerū his in cunctis rectam sequetur ratione, quæq;
ab illa dictantur, et honesta, et decora. Hoc autem ideo præcipimus,
quod ea ferè solum ridentur, quæ, ut Cicero inquit, uel sola uel ma-
xime notant, designantq; deformitatem, aut turpitudinem aliquam,
quæ ut dicantur referanturq; haudquaquam turpiter, aut parum de-
center, id uero summo studio præstandum est ingenuo uiro. Quod quæ
difficile est præstare, ideo uirtus hæc in ijs uersari à nobis dicitur.
seruare enim honestum in magna morum corruptione, ac dicendi li-
centia, id uero quàm difficillimū, ideo maxime etiam dedecorosum
et turpe aliter se gessisse.

Definitio uirtutis huius.

Domitij Marci extat apud Quintilianum opinio, urbanitatem uirtutem
esse quædam in breue dictū coactam, aptamq; ad delectandos mouen-
dosq; hoies in omnem affectum, maxime idoneam ad resistendū, uel
laccessendū, prout quæq; res et persona desiderat. Quæ definitio no-
bis parum idonea uisa est. Cur autem ita uisum sit, aperiemus. Prin-
cipio si urbanitatem pro ipsa iocandi uirtute Domitius accipit, à uerū
cognitione longe aberrat, cum urbanitas, ut superiore libro ostendi-
mus, rusticitati opponatur, nec genus sit, uerum species. Deinde urba-
nitas nō in dictis solum consideratur, uerum urbanis etiam in mo-
ribus ac consuetudinibus. Ad hæc cum dicit ad resistendum, uel lace-
sendum, uerba hæc uidentur solū spectare ad ea quæ Oratoris sunt,
minime uero ad illa quæ ad relaxationem spectant, propter quod
uirtus et hæc laudatur, et in maximo habetur honore apud occu-
patissimos, et laboriosissimos siue ciues, siue ciuitatum rectores. Quod

autem dixit, in omnem affectum, quanquam id non improbamus,
uidetur tamen de Oratoria tantum inuere, non de hac ipsa uirtute,
quam facundiam uocauimus, quæq; ipsa moralis ac ciuilis uirtus
est, nedum Oratoria ac forensis seu senatoria. Quæ est re efficitur, ut et
uera, et certa definitio uirtutis huius sit, mediocritatem eam esse quan-
dam iocandi et uerbis et gestibus accommodatis, ad laborum mole-
stiarumq; ac curarum doloris quoq; honestam et suauem relaxatio-
nem ingenuo uiro dignam. Igitur cum in uniuersum multa à nobis
disputata sint, multa etiam exempla tradita, circa iocandi genus omne,
dehinc ingenuarum facietiarum exempla trademus, carptim tamen,
ne multitudine sordescant ipsa, quibus referendis delectum adhibe-
bimus quemadmodum adhiberi oportere supra præcepimus ijs dicen-
dis. Prius tamen de Urbanitate Quintilianus quid sentiat, quando
ipse Domitiane huius opinionis relator est, aperiemus. Putat igitur ue-
nistum esse, quod cum gratia quadam dicatur ac uenere, Salsum
autem in consuetudine ait pro ridiculo tantum accipi, non quod utiq;
id sit, quanquam et ridicula esse oportet falsa, et Cicero quod falsum
sit ait esse Atticorum, Urbanitatis uero nomine significari sermonem
preferentem in uerbis, et sono, et usu proprium quendam gestum
urbis, ut sumptam è conuersatione doctorum tacitam eruditionem, de-
niq; cui contraria sit rusticitas. Ac mihi quidem uidentur Rhetoricæ
facultatis scriptores et rusticitatem, et urbanitatem circa uerba tan-
tum, gestusq; illa comitantes uersari uelle, Ac si non rusticum sit illotis
manibus acumbere in mensa, nec cedere natu maioribus, aut magi-
stratibus in uia nō decedere, aut illis nō assurgere, nec salutare quos
iter faciens obuios habueris, contra seruare hæc omnia, neq; urbanū
hoc sit neq; ad urbanitatem referendum. Quò circa urbanitas (quod di-
stinguendum erat eloquentiæ scriptoribus) partim in iocis uersatur ac
ridiculis urbe dignis, coetūq; ciuiliū atq; ingenuorum hominum, par-
tim in factis ac moribus, quos ciues retineant, quiq; in urbe uersati
sunt, conuersationibusq; ciuilibus. Quo fit, ut Cicero cum urbis mores
et admiraretur, et sequendos duceret, ad Rufum familiarem scri-
bens dicat, Urbem in Rufe cole, et in ista luce uiue. Itaq; quod olim
esset Atticum, quæ est re id est ab humanitate, morumq; suauitate Pom-
ponius ille clarissimus uir agnominatus est Atticus, id ab urbe Roma
post, dictum est urbanum, ut asperi mores, difficiles, morosi, incon-
diti, rustici dicti sint, et Caius Marius à parum cultis moribus, ac
uite duritia, quodq; nullas uiuendi sequeretur amoenitates, habitus est
rusticanus. Contra qui humanitate præditi essent, suauibusq; ornatu

moribus atq; institutis, ut urbani & laudati sunt, & culti. Quid? q̄
stultos etiam uocauerunt, quos urbano a' cultu, institutisq; usq; ab hu-
mano & civili alienos esse intellexerunt.

Igitur uetustas omnis iocum id accepit, quod esset serio aduersum, cuius
opinionem Horatius etiam assentitur inquitens,
Sed tamen omisso queramus seria ludo.

Ludum enim pro ioco posuit. Quo fit, ut qui iocantur seria tantisper
relinquant, dum refrigerationem concipiant aliquam a' serijs ac labo-
riosis rebus, ut iocatio ipsa ab ingenuis uiris omnino suscipiatur recrea-
tionis gratia, quæ tamē nec ab honestate recedat, nec ab ingenuitate.
Quid enim urbanum esse potest ac facetum, quod non idem ingenuū?
aut qui iure laudari, præterquam si honestum? Quò circa in omni a-
ctione & uita, delectu adhibito & rerum, & personarum, itemq; et
locorum, & temporum, iocandi hilaritas hæc ac modesta magno pe-
re laudatur, nullumq; omnino civilis uitæ genus dedecet, cū etiam in
principibus uiris non commendetur solum, uerū etiam desyderetur.

I iocando autem, ludendisq; facetis duo potissimum cauenda. unū ne
in miseros iocemur, præterq; si petulantes fuerint, superbi, contumaces.
Quid enim inhumanius quàm irridere eum, cuius comoueri et ange-
miserijs debeas? alterum ne eos dictis incessamus, quorū maior sit au-
thoritas ac uis, unde eos tibi inimicos facias. Quid enim imprudētius,
quàm potentium iras in se se prouocare? dictis eos lacestem? Eadē
quoq; animaduersione fugiendum, ne aut populum uniuersum, aut fa-
ctionem aliquam, ordinem uel, aut nationem totam lacestemus, aut di-
sciplinas, artesq; laudabiliores, aut studia. Quo quid esse potest stul-
tius, aut quid incōsideratius, quàm uno dicto integram in se se ciui-
tatem irritare? Franciscus Philelphus & Græce, et Latine Mediolani-
cum profiteretur, prædicantem Bernardinum, qui post obitum ob me-
rita inter duos relatus ē, dicto aculeatiori ita pupugit, ut ex eo omnē
eorum ordinem qui minores Fratres dicuntur, non in se modo, uerū
in omnis literatos armauerit. exindēq; insectari studia hæc humani-
tatis, ordinis eius prædicatores nunquā publice priuatimq; deserunt.
Dū Demosthenes nec philippo parcat, & Alexandrum nunc ut pue-
rum ridet, nunc ut adolescentulū contemnit, quàm prudenter rebus
suis cōsuluerit, uitæ eius testis est exitus. Cū animaduertisset Augustus
equitem Romanū bibentem in spectaculis præter morē dignitatemq;
eius ordinis, misissetq; ad eum qui sub obiurgationis speciem diceret,
ego si prandere uelim, domum iuerim, tum illum, memoriæ proditū
est, respondisse & modeste & perq; ingenue, nequaquā Augustum time-

re, locum in orchestra si reliquerit, illum ne reciperet. Quo responso
& munax Augusti dictum facete diluit, & principis a' se iram per in-
cunditatem auertit, habita & temporis, & loci, & personarum ratio-
ne. Itaq; abstinentum est a' principibus. Quin si qua concepta est ira,
suauioribus dictis placanda est, quod Tarentini illi iuuenes præstite-
re, nam conuicti cum essent, quod multa inter coenandum licētius de
Rege Pyrrho locuti essent, ratioq; maledictorū reposceretur, tum unū
ex ijs iocabundum dixisse. Numquid o' Pyrrhe Rex hoc mirare, &
querere? per Hercule ipsa te in coena confecissemus, ni lagena nos de-
stitisset. Quo dicto ut & urbano & ingenuo profecto ab homine,
omnis ē uestigio ira dissoluta est. Accusatus iuuenis quispiam quod in
mensa intemperantius locutus esset aduersus sacerdotem, uocatusq; ob
id in iudicium, atq; interrogatus a' iudicibus, si eodem (respondit) pa-
cto rursus in coena me inuitauero, uel duodecim quoq; Apostolos inse-
ctabor sustibus. Statimq; inter iudices exorto risu, cognitoq; uini uitio
ab illis absolutus est, poena in a' sacerdote irrogata, uti quatuoridū uī-
no abstineret. Genus hoc facetiarū et ingenuo uiro dignum est, et in-
ter egregios ciues relatu atq; auditu, quando & obiecta dissoluit, et of-
fensione caret, nec delectat solū, uerū summa quoq; cum laude fert se-
cum audientium approbationem. Id tamē uidentū, ne dicta ipsa aut
frigida sint, aut absurda, quæ uel imprudenter excidant, ex quo stul-
titiæ accusamur. Gregarius quispiam furti accusatus, dum iram se se
prætoris lenire putat, Equidē inquit o' prætor artibus his hero me pla-
cere intellegē, quid his stultius? nanq; hero, dum dicit, studere se ut
obsequatur, illum calumniatus est. Alius eiusdem ordinis in horto de-
prehensus cum uapulans deprecaretur, non mihi inquit poma surri-
pui, uerum a fello meo. Quid hoc frigidius? Habent igitur generis hu-
ius dicta suas ac necessarias cautiones. Vtq; ad humilis, abiectosq; ac
miserabiles redeamus, quid indignius, quàm miserum irridere? Co-
las quidam siculus & nature, & fortunæ bonus destitutus cum nobilē
ab adolescente importune irrideret, ne tu inquit me irrideas, inferi
or enim sum, quàm ut irrideri merear, cuius tamen fors deplorari ab
summis, atq; infimis iure debeat, haud multum tamen aberit, cum bo-
nis ipse exutus omnibus, mecum & fortunam tuam lugebis, & mun-
dicibus in patria. quod nō multo post contigit. Habent enim impia, et
instabilia tū facta, tū dicta deū ipsum ultorē. Aliquādo ē miserabi-
liū ē numero ac medicatū existit, qui diaces sint, ac maxime ipsi qdē
ad mouēdū risum idonei. de quibus dici iure possit Horatianum illud,
n Fœnum in cornu gerit. Hi igitur ipsi irritati notas maxime ciuitri

cosas relinquunt immorsionum suarū, ut cum dicatulus quidam lip-
po insultaret mendicanti, quod ad scrupum pedem offendisset, at non
offendit pedem tuarum ad limen aediū nocte præterita adulter, domo
cum abesses, quod quidem & factum erat, & ille id minime igno-
rabat. Quocirca nequaquam committendū, ratione ut aliqua huius
modi hominum generis siue i præcationibus, siue male dicentiæ te exponas.

Dictorum autem genera facimus duo, unū quod risum tantum moueat,
alterū quod approbationē. Mouent igitur risum nō modo acute ac uenuste
dicta, sed non nunquā stulte, iracunde, timide seu dicta, seu facta. Effer-
buerat Alphonfus minor in famulū stabularium, itaque uocato archi-
triclino, iussit illi unum decanum in diem adimī. Risus illico excita-
tus est ab astantibus, qui scirent stabularium illum abstemiū. quod
& si Alphonso notum erat, ira tamen memoriā præpedierat. Idem
Alphonfus cum fugientē cerneret ab hostiū incursu calonem, interro-
garetq; quo fugis? exterritus ille umbrā (respondit) querito. risit tum
Alphonfus ut ignaue loquentem atq; e cōsternatione, illiq; tabernā ui-
nariam ostendit, eam inquam queritus umbram. Idem pro
tribunali ius cum diceret, ac stultior ad eum quispiam accessisset cla-
māns, clementiæ uti suæ memor esset in iure dicundo, Percontatus
tum ipse quod nam officium præstari a se posset facilitatis atq; clemen-
tiæ? Tum ille clementia inquit uxor mea cubito me hac nocte e lecto
exposuit, & maledictis extra domū profecta est. Ego apud te iniuria-
rum ago. Difficile dictu est qui risus toto foro exorti fuerint. Hæc igitur
siue dictorū, siue facietiarū genera & si in faciem hunc nostrum
minime cadunt dicendo, usuueniunt tamē referendo inter consabulan-
dum in circulis atq; confessionibus. At quæ approbationē adducunt,
& dictu & relatu digna sunt, addecensq; utroq; modo factum, ut
apud Plautū cum percontaretur alter, Quo pacto potis & nupta, &
uidua eē eadem. respondit alter, Quod adolescens nupta sit cū sene-
dictum minime ridiculum, quod tamen sententiæ loco probationem
inducat. Quale etiam Ciceronis illud, cum dicentibus sero eum in
castra ad Pōpeii uenisse, respondit, Minime uero sero, quādo nihil hic
paratū inuenio. Huiusmodi enim siue dicta, siue responsa magis pro-
bantur, ut concinne, ut grauitate, ut prudēter, atq; extempore, et ad rē
ipsam accommodate dicta, q̄ ut ridicule, cū sæpenuero admirationem
quoq; ingenerēt in animis audientū. Cuiusmodi etiam illud Augusti
Cæsaris, nā cū auctio bonorū fieret equitis Romani qui plurimo ære
alieno pressus esset, atq; undiq; a creditoribus circumuētus, iussissetq;

ex illis culcitram sibi tantum cubicularē emi, mirati cum essent, qui
bus id negotij ab Augusto dabatur, An non ea inquit habenda a no-
bis est alliciendum ad somnum culatra, in qua ille qui tantum debe-
ret, capere somnum potuerit? Non igitur dicta omnia risum mouent,
cum hæc ipsa, horūq; similia approbationem tantummodo secū ferat.

Risus uero ipse aut e nobis ipsis petitur, aut ex alijs, aut e rebus, ipsisq;
ex euentis. E nobis igitur risus petitur, cum aliqua tanquam subab-
surda dicētur, non in subabsurde, aut gestus quidam parū erunt com-
positi, atq; ob id ridiculi, cum tamen neq; ipsi per se, neq; res ipse no-
stræ sint ridiculæ. Est apud Plautum in Casina senex, qui uillico anal-
lā tradere in uxorem studeat, cum ipse tamen uoluptatem ex ea sibi
quereret. Itaq; quo risum Poeta excitaret inter spectatores, errantem
inter loquendum illum inducit, Nam cur senex inquit non ego id per-
petrē quod cæpi, ut nubat mihi? illud quidem uolebam, nostro seruo
uillico, Subabsurdum, atq; aberrantem illum, parūq; in uerbis consi-
stentem facit, quo risum inde excitet. Gregorius Typhernas quo præ-
ceptore Græcis in literis usus sum adolescens, ad forum accesserat re-
rum uenaliū, dumq; rusticano cum homine non potest de mercimo-
nio conuenire, sermone enim cum illo nimis composito utebatur, ibi ego
qui rem perpendissem, conuersus ad rusticum o bone inquam homo,
ex hac omnino summa quantum ipse uis decortici? quod a me di-
ctum est pro demi. Tū ille uerbo hoc & suo, et rusticano cū uolupta-
te audito, reidenti similis, aspernatusq; Gregorium, meq; de amœni-
tate complexus, Tu inquit sapide adolescens, uniuerso de pretio quan-
tum tibi uisum fuerit decorticiabis. Tū ego, De cumulo isto tuo uel gra-
nulū ex granulabis. Rursum ille in risum abiens, Pro arbitrio in-
quit ex granulabis. Ad ea ipse, Nouē igitur tibi granula, argenteo-
la, crassula, atq; hæc quidem tantum immanuabo. Immanuabis in-
quit q̄ primulū. Hac igitur ratione composito pretio, transacta res
est, qui uero aderant omnes in cachinnos resoluti sunt, Feci igitur me
ridiculū, hoc est rusticānū, quo a gestis hominis mollirem duritiem.
Queritur autem ex alijs risus, ut cū Cicero de genero suo, qui exigua
esset statura dixit, Quis obsecro generum meū ad gladiū alligauit?
Item de Quinto fratre, qui et ipse breui esset statu corporis, cum uidis-
set imaginē eius maioribus lineamentis ad pectus usq; depictam, Pro-
fecto inquit frater meus dimidius maior est q̄ totus. Antonius Galateus,
cui præter summam rerū doctrinā, summus etiam ac rarus quidam
inest dicendi lepos, prætereūtem passū maiore, ac frequentiore claudū

quempiam cum uideret, Cui nam inquit diuo sacer hic dies est o' campanator, adeo nam frequēs tintinnis? Itaq; et a nobis et ab alijs, plurimis etiam modis, usq; maxime diuersis risum excimus. Militabat sub Alphonso eques, cui nomen erat Rostro. hic te gmeto capitis quod hodie birretum uocant, utebatur rubro atq; in cristam porrecto. forte et excubias pro castris agebat. Cū igitur Alphonfus noctu munus suū obiret, in eū et ob cristam, et ob nomen iocatus, Quando inquit o' galle matutinum cantabis? ad ea ille, Male inquit matutinatur, q' uespernā non gustauit. quo quidē ioco delectatus Alphonfus uestitu illum donauit etiā diuersicolore, quo gallum et cristam, et appellatione, uarietate coloris, toto etiam corpore referret. Sed immorari hac in parte, exemplis amplificandæ eius gratia afferēdis, omnino uidetur importunū.

Reliquum est, ne partem eam in exemplificatam relinquamus, quæ tum a rebus ipsis risum querit, tum ab euentis. Quæ autem uia risus ab ijs quæ eueniunt comparatur, Cicero docuit, in Vatinij consulatum iocatus, cum paucorum admodum dierū fuisset. Magnū inquit ostentum anno Vatinij factum est, illo enim consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. Docuit et Vatinus ipse in Ciceronis uerba iocatus. Nam cum gloriaretur Cicero se rei publicæ humeris ab exilio reportatum, Vnde ergo tibi uarices? Vatinus intulit, Nec minus apud Plautum seruus pro ancilla suppositus in cubili, cum a spectatoribus risum captans dixit, Mihi quidem ædepol insignite facta est iniuria. duobus nupsi. neuter fecit, quod nouæ nuptæ solet. Extat etiam Catonis dictum admodum facetum, cui renuntiatum cum esset, Albidij ciuis Romani, qui sua bona per luxum, atq; in gluniam consumpsisset, domū, quæ una illi esset reliqua, incendio conflagrassē, Vt belle inquit Albidius Proteruiam fecit, alludens ad sacrificiū, in quo mos erat, quicquid reliquiarum superesset ex epulis, in ignem id coniici. Extat eodem hoc etiam in genere Valerij Martialis et bellum et cultum epi gramma ad Faustinum amicum.

- » Lotus nobiscum est hilaris, coenauit et idem
- » Inuentus mane est mortuus Andragoras.
- » Tam subitæ mortis causam Faustine requiris.
- » In somnis medicum uiderat Hermocratem.

Elicitur etiā rebus ab ipsis risus multipliciter quidē, quando rerū ipsarū et multiplex, et uaria, et penē infinita supellex est. Itaq; et maximā, et perq; idoneā iocantibus præbent materiā, siue iocant ipsi liberales, atq; ingenui, siue seruales, aut rustici, siue teatro detur opa, mimi-

asq; spectaculis. Conabimur itaq; quantum memoria nobis ex diuina lectione sumministrabit, quantumq; ipsi ingenio assequi poterimus, pro materia qua de agitur, exēpla diuersi generis uariæq; ioculationis asferre, dignitate tamen seruata. Philosophamur enim, uel philosophice potius ludimus, nō ea tamen licentia, ut histrionis, sycophantijsq; locus detur in scriptis his nostris ullus. Rerū autem appellatione et negotia, et artes, et ministeria, opificiaq; et prædia, et suppellectilē, censumq; et id genus externa omnia intellegi uolumus, Vido Grammaticus quæ ego adolescentulus Perusiæ audiui senē iam, retinentem tamen dignitatem institutore dignā, fuerat iunior in editiore domus parte cū ancilla deprehensus a discipulo, atq; eo quidē in statu, ut cū discipulus magistro illudens dixisset repente ad primā deprehensionem, Omnis homo currit, non discedens a Grammatica, Dialecticāq; disciplina, præceptore quoq; ab ipso, momento eodem responsum fuerit, Præter me uolantē, statum uidelicet considerante in quo deprehensus esset. Res igitur ipsa et discipulū admonuit, et doctore iisdē sensibus simul ludere, eadēq; in sententiam iocari. Thomas Pontanus nobilissimus Rhetor habebat in delitijs catellam, cui Lusculæ erat nomen, ea cum uidisset ancillulam cum hero ludentem delitiosius, in eam mordicus illata est, quæ de re cū illa quæreretur ad herum, respondissetq; ille ioculabundus, amorē tenebris gaudere, atq; inde uulgo cæcū dicitari, tum illa, Atq; putabā (retulit) de nomine ipso Lusculā cæcam esse. Erat Lucio Manlio pictori deformiores liberi, quod cum animaduertisset q' apud eum coenabat Seruilius Geminius, dixissetq; Quid hoc Manli, quod nequaquam simile in modū et pingis, et fingis? ille subdidit illico, quid mirū, qui in tenebris fingam, pingam in luce? M. Cicero cū audisset Pompeium in bello illo Macedonico militē Gallū Cæsaris, è castris qui ad eū transfugisset, ciuitate donasse, perbellū inquit hominē, q' Gallis alienam promittat ciuitatem, cū nostrā nobis non possit reddere. Ioculabundus quispiā uel tentabundus potius, cū dixisset (nā de somnijs corā Alphōso Rege erat disceptatio) nocte præterita somniassē, dono se ab Rege accipere sacculū aureis grauidum, Ibi tū Alphonfus, An ignoras adhibendam somnijs fidē Christiano ab homine nullam esse? Est Iouiano Pontano, qui de his differit, Eugenia filia, eaq; sine liberis, cumq; ali quando ex suis è scriniolis protulisset imagunculas quasdam uenustissime effigatas, Quanto inquit melius o' filia et patri, et uiro, et tibi ipsi consultum esset, si harum similes aliquas ex utero tuo proferres. Altera eius filia Aurelia, eaq; natu maior amisso Paulo marito, cum a patre ad alterum uirum, torumq; hortaretur se cundū, Quin-

tu inquit pater non & nuptias se cundas inis? Quia (respondit) nullam
matri tuae similem me reperiturum confido. Id ipsum (respondit) me me
uersat pater, quod mihi placiturum Paulo aequae similem sperem ne-
minem. Haec ipsa cum uix duodecim annorum filiam marito despon-
disset, iubente Federico Rege, eaq; a uiro, parum pro aetate, atq; urba-
nis moribus deliciose tractaretur, interrogataq; quam nam uxorie fi-
liola cum marito ageret? Mihi inquit mortuus est coniux, filiae uero
nullo modo uiuus. Haec uero ipsa responsa quibus risum non afferat, affe-
runt tamen approbationem. Atq; ea quidem de causa in medium illa
attulimus, uti ex hoc quoq; genere quae in utranq; partem & risus, et
approbationis proferri possent, praeterisse minime uideremur. Ioan-
nes Pardus non minus urbanus confessor, quam eruditus philosophus
confederat in aula principis. constiterat ei ad latus Iurisperitus ue-
stitus serico, uultu quam maxime se uero, oculis in humum coniectis, qui
post multum silentium, corona non ineptorum hominum circumstan-
te, uoce quam maxime canora, atq; in tonium sublata coepit excantare
magis quam dicere. Hic Pardus, Vt e concilio inquit, ac uacuo e loco
sonitus hic depromitur. Vix ullum unquam tantus risus profectus est
dictum. Bernardus Vitalis, uir multi usus, ac maxime compositis mo-
ribus interrogabatur a Federico Rege, quid nam esset causae cur in-
uescendo alosa pisce oculari uteretur uitro? respondit, Nequaquam ipse
miraris o' bone Rex legentem me amicorum epistolas, quibus legen-
dis nullum immuneat periculum, uitro uti, at demiraris usum ocu-
larium in edendo maxime spinoso pisce, sentibusq; tam spissis atque
acutis, quibus singulis insit uel strangulatorius gladius. Ibi adolescen-
tulus licentiosior, Quid inquit o' Vitalis uteris ne specillis istis tuis,
ubi cum uxore lusitas? Quam (inquit) uxoris naso ea admoueo, quo
mercimonium illi meum crassius, uegetiusq; appareat. Quid aut fe-
stiuus, aut in re licentiore uenustus? Prosequeretur quidam mirifi-
cis Gallos laudibus, summa celeritate alpes, Apenninumq; trans gres-
sos paucissimis diebus in Campaniam contendisse, magnis pedestribus,
atq; equestribus copiis, ibi homo qui aegrius fortasse id ferret, diffimus
laret tamen, At inquit multo id admirabilius, Federicum tam breui
e Rege remigem factum esse, Si quidem spoliatus regno pauculas in-
triremes se se receperat, quibus post ad Ludouicum Regem in Galliam
est delatus. Is in copiis manus quaedam fuit nec exigua, nec male stre-
nuata, cuius insigne esset cochlea. Haec e manu cum fama esset, non pau-
cos Romae tumultu exorto, caesos, suoq; sanguine Florae campum cruen-
tasse, hic Chariteus. Quid nunc inquit dicent Enniani isti,

Cochleas

Cochleas herbigenas, domi portas, sanguine cassas?
Erat sermo portici sub nostra de usu resinae uinaceae, quodq; ea sum-
mo studio conquiretur a mercatoribus. Erant qui dicerent Campa-
niam inopem eius esse, quod uina haberet & tenuiora, & permul-
tum acida. Idem tum Chariteus, quo solet tum suo illo lepore, tum
summa ingenij dexteritate, si busta inquit Gallica perscrutari curae sit
mercatoribus, nullam eius generis resinae regionem feraciorē hac in-
uenerint. Ferdinadus Rex aegerrime ferebat, ubi quos aut binos, aut
ternos uidisset deambulantes, quiq; suas inuicem res, suaq; consilia in-
ter deambulandum conferrent. Quod cum aliquando Pompa para-
sitaster deprehendisset, Vn inquit o' Rex aut magnam tibi molestiam
adimere, aut non exiguum deambulationibus ex ijs compendium
comparare? portorium ijs constitue, perinde ut e piscationibus, merca-
moniorumq; inuentionibus persolendum. mihi crede, diues inde ue-
ctigal exegeris. Idem Rex commendabat noui portorii excogitatore.
Erat autem uectigal huiusmodi. stipendia qui de regio acciperent aera-
rio, pro singulis centenis aureis, quatuor annuos in aerarium ut refer-
rent, Ad ea Ferrandus Genara, qui tum aderat, eques maxime festi-
uus, & comis, At ego inquit o' Rex, quo apud te commendatior multo
sim, id tibi consilij dederim, nobis omnibus, quos & pascis, & uestis,
ut & uictum eripias, & uestitum. mihi crede, nullum siue mari siue
terra, nec maius, nec utilius excogitari a quoquam hoc ipso uectigal po-
terit. Est ridiculum & lepidum Valerij Martialis illud,

- " Potor nobilis Aule lumine uno.
- " Luscus Phryx erat, alteroq; lippus.
- " Huic dicit medicus, bibas caueo
- " Vinum, si biberis, nihil uidebis.
- " Ridens Phryx oculo ualebis inquit.
- " Misceri sibi protinus deinceps
- " Sed crebros iubet exitum requiris.
- " Vinum Phryx, oculus bibit uenenum. Est et hoc iocosum ac suauis.
- " Raucæ cortis aues, & oua matrum,
- " Et flauas medio uapore Chias,
- " Et foetum quærule rudem capellæ,
- " Nec iam frigoribus pares oliuas,
- " Et canum gelidis holus pruinis,
- " De nostro tibi rure missa credis
- " O quam Regule diligenter erras.

Nil nostri nisi me ferunt agelli.

Quicquid uillicus v mber, aut colonus,

Aut Thusci tibi, Thusculi ue mittunt,

Au rus marmore tertio notatum,

Id tota mihi nascitur subura.

Marinus Tomacellus Romæ agebat, quo tempore inter Ferdinan-
dum Aragonensem, & Andegauensem Ioannem de regno Neapo-
litano erat certamen, quod totam in se Italiam conuerterat. Fauebat
partibus Andegauensibus Atrebas Cardinalis. Itaq; nuntius alla-
tus cum esset, Ioannis copias fugatas, Atrebas Marino obuiam factus,
Quid uanitatis inquit per ora hominum sparsum audio? milites Gal-
los fugatos esse. Ad ea Marinus minime quidem fugatos, nam ne fugere
possent, ad unum captos omnis esse, respondit. Tum Atrebas tu qui-
dem Marine uersutior es, quam pro breuitate corporis, cui Marinus,
At tu quidem o' Atrebas minus es multo & uerus & probus, quam
pro proceritate ista tua. Faustus Lucij Syllæ filius compertum cum ha-
beret sororem suam eodem tempore adulteris duobus dare operam,
Fulvio uni fullonis filio, alteri Pompeio cui cognomen esset Macula,
eaq; accusaretur a familiaribus, quod uno tempore duos haberet ma-
culam, & fullonem amatores, tum ipse quasi uix id crederet, Miror
inquit sororem meam habere maculam, cum eadem fullonem habe-
at. Lanij cuiusdam Neapolitani Ditis nomine uxor erat de se ipsa li-
beralior, quam pudicam deceret. diaculus quispiam cum eam per io-
cum diceret, carnem minoris uedere. Quid mirum, subdidit Frani-
scus Pucius, quæ ditem lanium habeat coniugem? Ex ijs igitur quæ
dicta sunt (ne nimij hac in parte uideamur) facile quidem apparet, ri-
sus unde oriri soleant, siue a nobis petantur, siue ab alijs, siue a re-
bus ipsis, rerumq; euentis. Quo autem secundum Philosophorum sen-
tentiam apposite magis loquamur, sunt enim tria bonorum genera,
aut ridentur in nobis corporis siue deformitates, siue uitia, aut animi,
aut quæ externis sunt e rebus, quæq; ab euentu contingunt. Iocaba-
tur persæpe in semet ipsum Federicus Vrbinâs, quod oculo altero ca-
ptus esset, Nicolaus Picininus, quod pede uno minus ualidus, uterq; bel-
li dux, alter maxime strenuus, alter summe cæutus, & hic et ille ad-
modum facetus, Vrbinâs quidem ornatus literis, multaq; præditus
eruditione, Picininus uero ut qui ad Grammaticam profectus nun-
quam fuerit. Ille igitur nunquam non in iocando elegans atq; urbanus,
hic qui cuperet esse urbanus, cum tamen præstare uix id posset. Dicen-
tem audiui sæpius Antonium Panhormitam nunquam se magis in

initio deiectum animo, in exitu autem maiore cum hilaritate risisse,
quam cum obuiam Nicolao factus, illiq; ut duci fortissimo, ut Medio
Lanensis rei administratori & assurrexisset summissus, & de more
etiam reuerentius salutasset, illum igitur ut qui & subblandiri An-
tonio cuperet, & suauiore etiam sermone complecti, Dispercam dixis-
se o' Antoni, ni oculis me me captum uelim, quoties te intueor, Ad ea
se quanquam consternatum dixisse, Nam quem o' imperator eximie,
quem nam quæso tuarum rerum obseruationem me me uno aut inue-
neris, aut facinora qui tua & uehementius admiretur, & maioribus
atq; uberioribus prosequatur laudibus? Ibi tum illum in risum con-
uersum statim subdidisse, blandientem quidem, quamuis blandiri pa-
rum posset, aut sciret, Quoties inquit te te ipsum cõsidero tanta cog-
nitione præditum, tot tantisq; animi bonis clarum atq; illustrem, me au-
tem contra, meamq; ignorantiam rursus reputo, odi te ut aduersa-
rium, ueneror ut scientem. Conatus est uir, qui per omnem ætatem mi-
litiam exercuisset, uelle esse urbanus. præstitit quod potuit, fortasse
etiam plusquam cupijt, dum se se ignorantem professus, illum ut do-
ctum, & rerum multarum peritum pariter & admiratur, & colit.
in alio igitur homine hæc ipsa (ut imprudenter dicta) iudicari stul-
ta possent, quæ (si mentem dicentis respicias) laudem non ei minorem
afferunt, quam qua ipse Antonium exornare contendebat, Quo cir-
ca dicta quædam si imprudenter excidant, ut stulta et ridetur, et con-
dennantur, sin simulanter, uenusta habentur ac lepida. Interdum ue-
ro (perinde ut in Picinino) magis uoluntas dicentis inspicienda est, q̄ ea
ipsa quæ dicuntur. Secutus ego aliquando cum essem Alphonsum Fer-
dinandi filiũ, sub cuius ac patris auspicijs Federicus exercitum du-
ctabat, ingressusq; cum essem prætorium, in quo præfecti omnes cõse-
dissent, et assurrexit mihi Federicus, & tacere omnes iussit. En adest
inquiens magister. Videtis quantum inter utrunq; intersit. Dubites ta-
men, quæ maior aut honoratio fuerit, aut commendatio. hic et prudens
et sciens præstitit mihi non minus q̄ uoluit, ille quanq̄ ignorans, ad-
nusus tamen præstitit forte in Antonium plus etiam q̄ studuit. Dicta igitur
tur pleraq; imprudenter ubi exciderint, merito stulta sunt habenda,
ubi uero simulata fuerint, & uenusta et faceta. Sed et temporis tamen,
& loci, & rerum ipsarum, cum primus uero personæ ratio habenda
est. Deniq; risus ipsi uel gestu excitantur, uel dicto. Accedet autem gra-
tiæ plurimum dictis ipsis, ubi seueritas quasi quædam uultus dicenti af-
fuerit. quod maxime exigitur in ijs quæ spiculata sunt, aculeosq; in-
figunt. Nã dicacitatem illam scurrilem atq; obscenam, maxime alienã

non a faceto solum, uerum etiam ab urbanis & comibus esse uolumus, nec tantum autem uerbis, uerum etiam a rerum significationibus abesse obscenitatē oportere Marcus Cicero ostendit, cum ait putare se facetas quidē in narrando consistere, diuitatē uero in faciēda.

Lasciua dicta non decere facetum
nec contumeliosa.

Quoniam autem tum dicta, tum ridicula ipsa aut lasciuia sunt, aut iucunda, aut contumeliosa, aut lenia acerba uel ita quidem tenendum censeo, in conuictibus, congressionibus, quotidianoq; in sermone, uix unquam principem uirum, ac grauiorem gerentem personam decere lasciuiam, quæ tamen in homuntionibus ipsis humiliq; in loco constitutis commendari passim solita est, qui ppe quibus dignitas minime obstet aliqua, nullusq; aut respectus, aut locus. At ioci hilares, iucundi, grati, quiq; animum honeste recreent, uel etiam sacerdotibus conueniunt, quod Prædicatores usurpatissime in dicendo seruant. Contumeliosa non carent intemperantia, atq; iniustitia, aduersanturq; recreationi. Eiusdem naturæ uidentur esse aspera atq; amara, quippe quæ & inimicitias excitent, & causas afferant civilibus contentionibus. Deniq; summo id studio euitandum, falsum ne dictum præferamus amicitie, ac tranquillitati, ne uel pluris faciamus dictum, quam amicum & notum hominem.

Cuiusmodi esse debeant fabellarum expositiones.

Fabellarum uero enarrationes, uniuersaq; earum expositio, res ipsa cuius gratia fabellæ sunt inuentæ, hortari nos debet, ut cultæ sint, elegantes, uenustæ, concinnæ uerbis maxime accommodatis, sententijsq; cum primis lepidis ac conditis, tum uoce, ac uultu perquam conuenientibus. Narrare solebat auia mea Leonarda, celebris memoriæ matrona, Podagram aliquando sub mulierculæ speciem peregrinantem in rusculum diuertisse, eamq; ubi uidisset casulas inertissime edificatas, obsitas araneis, squalidas situ, atq; illunie maridas, conuersam ad pedisse quas dixisse, Apagete a me hospitium hoc sentum, informe, foetidum, fumosum, tetrum, apagete diuersorium in quo quid intucare præter marras, bidentes, rastros, a grestumq; ferramentorum diuersa genera, aut bouum, asinarumq; stercoramenta, siue suum excrementa, ac capellarum. Itaq; ualere iubeo & uillas, & tegetes tam sordentis
urbis nobis

urbis nobis & otia sunt quærenda, urbs quæ otium foueat. otia quæ urbana sint atq; deliciosa, illatamq; ad primum urbis ingressum in fabri ferrarij officinam, dixisse, Nil mihi cum incude et malleo, in domum inde aliquanto ab ea remotiorem, cuius ante uestibulum choreæ agitarentur, atq; conuiuia, ibiq; interrogasse cuius nam ædes eæ essent, responsum illico, otij eas esse, inhabitariq; ab hominibus desidiosis, somnoq; & uino marcentibus, è uestigio itaq; domū ingressam uultuq; quam maxime hilari, dixisse, Hæc domus, hæc patria est, cumq; solitudinem, ac laborem ante fores uideret satagentes, iussisse procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primisq; sobrietatem, atq; abstinentiam. Hæc auia ipsa nobis pueris referebat & uultu, & uoce, et mebroorum assensu, qualis fabulantem deceret, ad puerilem animum ad bonos mores, ad negotia, laboresq; inuitandum. Narrare quoq; solita est Christiana mater, cum noctu adolescentulus lectitarem ad candelam, extitisse patrem familias, cui gemini essent filij, morientemq; illum, tum supellectilem multam illis reliquisse, tum olei non mediocrē summam, quo nocturna uterentur ad opera, tenebrasq; euigilandas. Alterum itaq; ex ijs in conuiujs ac cœnis oleum consumpsisse, exq; eo breui in inopiam redactum, alterum uero dedisse operam literis, oleoq; nocturnis in lectionibus usus qd esset, peruenisse ex eo ad summas diuitias, Coeptum igitur cantari per urbem de utroq; huiusmodi carmen, Hic oleum, & se perdit, dū ad candelas cœnitat, Ille arcam, & se ditat, dum ad lucernas lectitat. Eiusmodi igitur fabellæ cum sint ad bonos mores institutæ, atq; ad recreandos animos, & delectare debent, & prodesse, Proderunt autem si ab auditoribus gratis animis acceptæ fuerint. accipientur autem periucunde & grate, si enarratio ipsa ornata, & comis fuerit, si oratio suauis, & nitida, uultus autem, gestusq; dicentis rebus ipsis accommodatus.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIBER SEX-
TVS ET VLTIMVS.

Qualis esse debeat uir facetus.

Rit igitur facetus is, quem nunc instituimus, in iocando suavis & hilaris. uultu placido, & ad refocillandum composito. in respondendo gratis ac concinnus. uoce nec languida nec subrustica, uirili tamen & leta. in motu urbanus, quiq; nec rursus indicet, nec nimias urbis delicias. a scurrilitate abhorrebit, uti a scorpulo. obscenitatem ad parasitos, & mimos relegabit. salibus ita utetur ac mordacibus dictis, ut nisi provocatus ac lacessitus nec remordeat, nec reuellet, ita tamen ut nunquam ab honesto recedat, ab eaq; animi compositione, quæ ingenui hominis est propria. Fuit Antonius Panormita admodum urbanus. Thomas uero Pontanus etiam salsus. Hic cum sensisset prociaciori è dicto infixum sibi dentem, Ego mihi inquit uulnus obligabo, dum te interim petulantia pœniteat tuæ. ille uero, Quod os ipsum impure loquitur, id tutemet ne aures ipsæ audiant obturato. Vterq; & sapienter, & pro dignitate, nec a faceti discessit officio. Erit igitur facetus uir sui compos, dictorumq; moderator, quiq; ubiq; consideret sermonem suum ad recreationem spectare, & quæ ipse et sciat, et possit eè salsus ac mordax, in genus hoc siue diacitatis, siue aculeationis Oratoribus reliquet, quæq; defensionibus dat operâ, salsiq; esse malunt quàm faceti, Nam ab histrionicis, mimisq; intemperamētis erit prorsus alienus, multo autem maxime parasiticis ab obscenitatibus & uerborum, et significationum. Erit idem multum etiã comus, cum (ut initio diximus) comatas potissimū in fabellis uersetur, suauibusq; in enarrationibus ac colloquiis, habebit peritiam multam, multam item memoriam tum eorum qui faceti sunt habiti, tum facietiarum ipsarum, quarum relationes multum habent gratiæ apud audientes, quibus seruandis, delectu quoq; adhibito, mediocritatem retinebit eam, quæ uirtutem hanc, de qua sermo est, constituit. Quia uero nec semper dicta ipsa responsa ue risum mouent, uerum sæpenumero approbationem, eamq; non nunquam cum admiratione, iccirco idem ipse abudare debet sententijs, uisq; grauioribus ac generosis, iteq; exemplis atq; historijs, uersibus itidem grauissimorum Poëtarū, quos subinde in medium proferet pro natura rerum quæ in sermone uer-

santur. Quodq; dictu quidem ridiculum uideri potest, non erit ignarus etiam aniliū fabellarum, quæ pro loco quidem, ac tempore et gratæ sunt, & audientiam sibi comparant, cum etiam animos ipsos auditorum siue fessos, siue exatiatos denuo inuitent, atq; ad audiendum alliciant. Quocirca non in circulis tantum & coronis, siue confessionibus ac conuictibus, uerum etiam in concionibus, cumq; maioribus de rebus agitur, facetus uir id etiam præstabit, ut iucundis, ac suauibus siue dictis, siue sententijs, prouerbisq; siue etiam fabellis & astantes ad se audiendum trahat, & urbane eos comiterq; appellatos deliniat, & penè dixerim, lenocinetur suauioribus fabellarū explanationibus, aut exemplorū adductione, quæ cum primis gratæ sint, exhilarentq; auditorium. Postremo autem sic habeto, faceti hominis orationem ubiq; multum gratiæ habere oportere, ut ne grauissimus quidē in rebus sui ipsius obliuiscatur, sitq; ita facetus, ut seueritatis quoq; meminerit, adeo autem seuerus, ut sciat laborum comitem esse debere quietem, ac ludū aliquem, honestum tamen, ac commendatione dignum.

Qualia facetorum dicta, responsaq; esse debeant.

Qualia uero facetorum tum dicta tum responsa esse debeant, ex ijs paucis quæ subiicimus facile apparebit. Franciscus Aelius non in studijs modo his nostris summa cum celebritate uersatus, uerum etiam civilibus in actionibus ac negotijs, cum uideret sacerdotem excomptū admodū, atq; expansiore capillo, soleisq; incedentē editoribus, tunicis quoq; laxioribus atq; in plurimos sinus complicatis, pallioq; inundante, conuersus ipse ad eos qui secum constiterant, An inquit ignoratis, quàm ex culti essent, pensiles Semiramidis Regiæ hortuli. Idem cum uidisset Gallos milites calciamenti uti pedum, taurinorum in uestigiorum speciem, Vbi, inquit, horum sunt taurorum cornua? Cumq; Gallicus quispiā ex auditoribus et ipse quoq; facetus subdidisset, In manibus higerūt cornua, quæ telum scilicet è manibus nunq; mitteret, Ibi Aelius, Horū igitur ueruta, halabardæq; sunt cyathi. Extat eius siue dictum, siue respōsum catū admodū, Funē qui ducerent, eos præ se quidē oculos, ponē uero uestigia mouere. Petrus Sumontus, de quo supra mētionē fecimus, nā præter summā literarū cognitionē, summe et iucundus est et comus, cū animaduertisset matronā et formā, et cultu præcellētē, oculis in lasciuioribus, et penè amatores uorātibus, Quid, inquit, se gnes nō et nos ad amplexū eius cōponimus? Est et illud eiusdē maxime faceti, nā uocatus ad cœnā a sacerdote, cū uinarijs propter nusq; cōpareret,

Quid moramur inquit, quin cantemus illi mortualia? Idē cum intel-
legeret ciues non paucos occupatos in laudandis pomerijs Neapolitanis
quæ a Federico Rege promouebantur, in medijs laudationibus inter-
strepitans, Ve inquit pomarijs. Quod quidem secutum est, pleriq; enī
horti uasitātē acceperūt propter muros fossasq; circumductas. Actius
Syncerus, rari uir ingenij, magnæq; nobilitatis & ipse quoq; admodū
facetus, cū in conspectu Federici Regis esset inter phisicos quæstio, qd
præcipue conferret oculorum perspicuitati, alijsq; foeniculi afflatum di-
ceret, alijs uirri usum, alijsq; item aliud, At ego inquit inuidia aio. Ob-
stupuerunt hoc dicto adeo medici, ut ab auditoribus derisui haberen-
tur. Tum ipse, An non inuidia maiora, ac pleniora omnia uideri fa-
cit? Quid autem oculis magis præsentaneum, quàm ut uis ipsa aspi-
ciendi maior reddatur, atq; uegetior? protulitq; statim Ouidianos il-
los uersus,

- » Fertilior seges est alienis semper in agris,
- » Vicinamq; pecus grandius uber habet.

Idem interrogatus ab amico, quid de Marini Mineruæ negotijs habe-
ret certi? respondit, quod apud forum cum uxore litigaret. Cumq;
ille, Quid malum ex te audio, cum uxore hic ut litiget, qui eam in
Brutijs multos ante annos penē uiduam reliquerit? Tū Actius rursus,
Quæ nam (malū) ignorantia ista est tua, qui nescias Marinum re-
pudiata priore, nuper uxorem duxisse podagram. Mouit repente qui
adessent omnium risum, cum pro lecto ad forū alluferit, ubi perpetua
est litium agitatio, pro uxore ad podagram, quæ illi usq; in cubili ades-
set & comes, & socia, nec quiescere eum pateretur. Poetus Fundanus,
quem audeo dicere Musarum in hortulis adulescere, cum audiret fa-
miliarem hominem de pedum dolore heuulatus mittere, nec posse illos
compestere, accurrit ad clamores, Ecquid inquit, alijs de itinere que-
runtur assiduo, laboribusq; quàm plurimis, de perpetua negotiorum
inquietudine alijs. Tu (pro deum atq; hominum fidem) de quiete que-
reris atq; otio? quod si tibi molestum est, exurge age, ac peregre pro-
ficiscere. Quid quæris? de lepore dolor in risum conuersus est. Audio
Romanum Thamyram, Romanum dico, & patriam linguam, et disci-
plinam, artiumq; Romanos referentem, audio inquam Thamyram, cū
esset ab Antonio Cicero, noto ac beneuolente homine, qui blæsus tamē
esset, saluere iussus, illeq; blæsurus, pro Thamyra salue dixisset o'
Tumule, respondisse (cum tamen & ipse blæsum pariter se se effinge-
ret) Et tu haue o' Cucule. Blæsa illa salutatio fuit admodū ridicula,
multo tamen ridiculosior gestus ipse blæsonem effingens. Etenim meus

hic Thamyras quanquam pudentissimus, tamen solenni die celeberrima
in pompa animaduersum cum esset Pontificem Maximum con-
iecasse in puellam oculos, quæ tenerrimæ esset ætatis ac formæ, mira-
renturq; qui in id intenti essent, tum petulantibus Pontificis summi oca-
los, tum iocos puellæ mutuos, Desinite inquit obsecro mirari Papæ pu-
pam hanc placere cupere, scit enim piper ab eo sub peplo ferri, nec
ignorat Papa pupæ penum piperi conseruando comparatum. Nescias
quid facietus. Et morum suauitate, & studijs his nostris abunde no-
tus est præstantissimis quibusq; uiris Suardinus Bergomas, is domi cū
haberet conuiuas, iussissetq; de more exēptis dapibus bellaria afferri,
tum ē conuiuis aliquis, Cui bellum inquit (ad bellaria alludens) fa-
cturi sumus? Tum ipse, Vinariæ inquit cellæ, Bene habet respondit,
etenim sitimus omnes. A gite pueri, tum ipse, Setinum appropere. Rur-
sus ille, Bello ex hoc quæ spolia nobis futura? Ad ea Suardinus, Spo-
letina pueri in aciem proferte. Tertium ille, cum phaleratos commen-
daret pomorum canistros, Ne parcite pocillatores, ne ue Falernis absti-
nete. Cumq; quartum ille subdidisset, En Munera, latitiamq; die. Tū
ipse sublato manu utraq; carthesio canere cœpit.

- » Cecubum prelo domitum Caleno
- » Sit meæ lenis requies senectæ.

Hæc q; ratioe a modestissimis uiris comiter traducta est cœna. Docue-
ratur Suardinus, qui ue ioci, quæ ue dicta factū deceant in cœna præ-
sertim, ut quæ et iocunda & comis esse debeat, ingenuisq; conuiuis
digna, non tamen hac ut in parte ferculorum ratio tradatur, sed io-
corum tantum, ac facetiarū. Celebrabantur a Ferdinando Rege Hip-
polytæ nurus, atq; Alphonsi filij nuptiæ, apparatu splendidissimo.
Erat dies decursionis hastatæ, flagrantq; sub sole cuncta. Conue-
nerant autem mortales omnis generis ad spectandum, cumq; plurimū
ludorū essent laudatores, uel pleriq; omnes admiratores potius, in me-
dia laudantium frequentia & plausu exclamauit Theutonicus, O'
ualeant ludi inq;bus nemo bibit. Nesciam an alijs tanta in multitu-
dine dictum ullum tanto cum risu acceptum fuerit, præsertim ex ore
Germanici hoinis. Philopœmenes Acheorū dux præcipue iter Græcos
clarus, erat diuersurus ad hospitium ueteris amici. Quo cognito ius-
sit hospes apparari quæ necessaria essent alia, ab uxore, dum interim
ipse obsonium appararet. Hæc inter Philopœmen solus (ut ipsa res fe-
rebat) ad hospitium properat, quem uenientem hospitandum, ut solū,
ut deformem, ut qui nihil ornatus haberet eximij, arbitratur mulier
ex ministris esse aliquem, qui herum præueniret, cum esset de ad-

uentu Philopœmenis mirifice sollicita, etiam blandienter rogauit eum se uti adiutaret ad domum comiter accipiendum. Tum Philopœmen, ut erat perhumanus, cognito mulieris errore, confestim securi accepta, & cuneo cœpit lingua findere coquendam ad cœnam. Hospes interim domum regressus cum animaduerneret Philopœmenem findendis lignis malleo incumbere, Pro Iupiter inquit quid hoc Philopœmē? pro pudor deorum, atq; hominum quid agis dux maxime? uultumq; de dolore simul, ac pudore demisit. Ad ea Philopœmen maxima cum iucunditate, Pro deformitate inquit oris, totius corporis pœnas luo. Voluit ipse met præbere de se & risum hospiti, & sibi ipsi ridiculus esse. Res sanè festiua, ac faceto homine digna, quæq; quo rarior, eo etiam fuerit lepidior. Alphonsus Rex quem liberalissimum ætas nostra experta est, cum homini de se bene merito de manu præsentem pecuniã tribuisset, Amabo inquit hoc age, ne thesaurarius hoc resciscat meus. Cumq; ille subdidisset, Tu ne o Rex quæstorem uereris? Vereor inquit, ne hac è causa de cœnis mihi altero, tantum demat. Studebat Alphonsus liberalitatem eam occultam esse, cognito deniq; accipientis ingenio, fecit se deridiculum, dum, ne illum paruifaceret, uult uideri. Eundem in Philopœmenem cum iocaretur aliquando Titus Flaminius, deformitati corporis eius illudens, diceretq; uultu quàm maxime iocoso & hilari, Quid hoc Philopœmene cum pulchras manus, cura etiam perquam pulchra habeas, quod uentrem ipse non habeas. Ad ea Philopœmen eadem cum hilaritate & uultu, Quid o Romanorum imperator eximie cū egregios pedites, strenuos maxime equites habeas, quod pecuniã minime habeas? Nam & Flaminius per sepe inopia rei pecuniariæ laborabat, quemadmodū Philopœmenes exiguitate uentris, ac medijs corporis gracilitate. Facetissime etiã Themistocles aduersus filiũ, matris fauore atq; auctoritate quædam exposcentem, nam ad matrem eius conuersus, Græcis quidem o uxor inquit Athenienses imperitant, ipse ego Atheniensibus, ut autem mihi, tibi uero ipsi filius præscribit. Non probabat Cn. Pompeius in Thuscilano ædificatam à Lucullo uillam, quod ea æstiuæ quidem in habitationi accommodatissima cum esset, hybernæ tamen parum omnino prospectum fuisset, ad quæ iucundissime magnaq; cum festiuitate Lucullus, Num tibi, inquit, Pompei quàm grues, quàm aconiæ, minus habere cordis uideo? qui nesciam pro temporibus habitationem mutare? Et illud quoq; ab eodem concinniter, ac iocose. Cum enim dispensator rei familiaris ab eo accusaretur, quod parciolem parasset cœnã, & ille respondisset, quod solus quidem cœnaturus esses, non putabã lautiore apparatu opus esse. Ibi ipse uultu quàm maxime festiua, An

ignorabas apud Lucillum ipsum cœnaturum esse Lucillum? Facetum admodum etiam Catonis illud, quanquam dicacitate non caret. Nam maritimum cuiuspiã fundũ cū uedidisset, quod esset uentri, ac luxui summũ in modum deditus, hoc cognito, qd eius ingenium Catoni perspectum esset, statim inquit, Per herculẽ nimis miror hominẽ hunc, qd mare plus èt pollere. Videlicet qd ille per luxũ atq; gulam absorpsisset, quod mare fluctibus uix allideret. Est eiusdẽ Catonis dictũ, quanq; sapiens, tamen quod etiam facerũ dicas. Filius enim eius matre mortua cū mulierculam ad patris cubiculum sepicule itantem, toruius aliquando inspexisset, idq; Catoni esset significatum, confestim alteram despõdit uxore, quod intellegens filius, patre precabatur, ignosceret sibi, siq; per incuriam peccasset. Tũ ipse, Nihil (respondit) eius modi est in causa, nisi qd tui similes patriæ plures relinquere cives cupiam. Illud uero Marci Ciceronis & acutum admodum & facetum, Quidam enim cū ei dixisset, Tu ne istud ætatis uirgunculam duxisti? Cras (respõdit) mulier erit. Iulia Augusti filia, Marci Agrippæ uxor cū intellexisset suis è cõscijs mirari quosdã qd liberi eius tã esẽt Agrippæ similes, Desinant inquit mirari, quando ipsa nunq; nisi nauẽ plena uectore tollo. Hoc quanq; facete respõsum, significatione in obscenitatis minime caret. Emerat Alcibiades canẽ raræ magnitudinis nõ exiguo pretio, nec multis post diebus & caudã illi mutilari, et per urbẽ liberũ abire iussit. Hoc uiso cum oēs rẽ ut ineptã mirarẽtur ac stolidã, alij deridere Alcibiadẽ qd id fecisset, alij èt ut stultũ eum, animũq; parũ omnino cõpositi accusare, eẽ è familiaribus, atq; amicis qd obiurgarẽt. Quo cognito Alcibiades in risum uersus, At mihi inq; hoc factõ pbelle, pã; opportune consultũ est, Cū enim scirẽ Atheniẽsem populũ assiduo de me, rebusq; obloq; de meis ac maledicere, cõmeto hoc, dũ ineptã hanc materiã ridiculãq; ei maledicẽdi trado, ipudẽtioribus a maledictis, qbus me quotidie discerpũt, et illũ auerti, et me èt liberaui. Atheniẽsis Anitus uir et diues, et splẽdidus pauerat amicis cõuiuũ, rogaueratq; Alcibiadẽ eorũ uti numero se adiungeret, cũq; recusasset, domũ se Alcibiades recepit, uino ibi liberalius indulgẽs, atq; hoc factõ, cū seruis profectus, atq; i Aniti cœnacuũ irrũpẽs, iussit ab acornatũ dimidiatũ ipsum qdẽ a seruis rapi, in quo pmulta esẽt ex auro atq; argẽto uascula, atq; ad se i petu eodẽ ferri. Quod factũ a cõuiuũs acriter cū incessetur, ibi Anitus, Qui inq; Alcibiades tato cū de hoc abaco pro arbitrio ei facere ius eẽt, liberalissime mecũ egit, qd dimidiũ mihi eius itegrũ reliquerit. Publius Syrus, cuius multæ extãt præclaræq; sententiæ, interrogatus quid podager quispiã ad solem

constitutus ageret, perquam belle respondit ac per argute, Aquam calfacit. Idem quoque interrogatus, quod nam ipse molestum esse otium duceret, Pedum poda gricorum respondit. Delectant autem hæc tum dictatum responsa, nam et lacessunt neminem, et obscenitate carent, nec indigna sunt ingenuo homine, siue dicendo, siue audiendo, nec in referendis fabellis non uenustant narrationem ipsam, uniuersamque explanationem. Gonnella siue fabulator facetissimus, siue ioculator maxime comis interrogatus aliquando a Nicolao Marchione Ferrariensi, quaruam siue artium, siue facultatum in urbe Ferrariæ maior esset numerus? confestim, Quis id dubitet, medicorum maiorem esse numerum? Tum Nicolaus, O inanem hominem, et urbis huius artium, artificumque ignorantissimum, qui ppe cum uix duo, tres uel ad summum Ferrariæ medicos habeat siue ciues, siue externos ad ea Gonnella, O principem maioribus rebus deditum, qui ob eas urbem suam, suosque ciues ignoret penitissime. Tum Nicolaus, Quid si hoc falsum quod ipse asseris? Tu Gonnella, Quid si ego uerus? Ibi siue poena, siue mulctæ ex pacto ei qui uanus inuentus esset, constituta. Igitur in sequenti die sub aurorâ Gonnella pro templi astant foribus, obuoluto pellibus ore, ac gutture, interrogantibus qui in templum ingrediebantur, quonam morbo laboraret, respondebat singulis, dentium dolore, singulis etiam remedium aliquod dolori præbentibus, quorum ipse et nomina conscribat, et remedia. Atque hac ratione urbem perreptans, perscrutandoque remedia, singulos qui obuiam fierent, percontatus, supra trecentos homines medicinam dolori tradentes notauit in tabella. Quo facto regiam ingressus, qua hora Nicolaus prandebat, se se obtulit inuolutis et ore, et ceruicibus, ingentem dolorem simulans. Nicolaus astu uiri parum cognito, cum intellexeret illum haud bene ualere a dentibus, Hoc statim inquit remedium Gonnella adhibe, laudabis Nicolaum, è uestigio enim sanus eris. His Gonnella acceptis, domum regressus tabulam instruit, remedia illa, remediumque auctores continentem, ac primo loco Marchionem ascribit, inde alios atque alios delectu adhibito. Tertio die quasi sanus, atque a dolore liber, nudata gula ac ceruicibus, principem adit, docet quæ conquisita, et comprobata fuerint. mulctam ab illo expostulat, atque in ius illum se se adacturum minatur, atque his dictis tabulam Marchioni legendam exponit. Ibi Marchio primum inter medicos locum se se obtinere conspicatus, inde alios atque alios primates viros, a risu continere nequiens, seque uictum confessus, pecunia illi ut solueretur imperauit. Princeps idem Nicolaus equi Gonnellæ huius caudam quo in loco stabulabatur, clanculum nonacula absternit

di iussit. Ille hoc præcepto, asellis qui eodem in stabulo nutriebantur, particulam labiorum superiorum abrasit. Delatus apud principem non excusauit factum, rogauit tantummodo damnū uti aestimaretur, ipsiusque ad conspectum deligati ducerentur, quo aestimatio ipsa æquius fieri posset. Primo itaque loco recte ducebatur Gonnellæ equus caudæ uix frustum motitans. subsequebantur aselli suo ordine illigati. Qui ut ante illius conspectum steteret, resque ipsa oculis omnium exposita est, atque animaduersa, nec princeps ipse, nec quisque ex iis qui aderant, fuit, quin risu diruperetur. Tu Gonnella, Nec tu princeps in folio constitutus, nec quisque iudicibus, quamuis grauis ac seuerus, ad hoc ipsum spectaculum tenere risum potuit, tu ne asinos, tu ne bestiolas has a risu continue ris, dum equum tam ipsis familiarem decudatum contuentur? Quo audito iteratus est risus, Gonnellaque ipse absolutus, commendatusque ut factorum omnium princeps, suauissimarumque facetiarum artifex suauissimus. Idem tamen ipse aliquando irrisus ac delusus dicitur etiam a mulierculis, ut cum iter faciens per Umbriam, perque agrum Treuicensem animaduertisset puellulam prandentem in uia, residentemque in lapide, ac despoliato porro complicantem spolia illa in epistolæ speciem, complicataque in os ingerentem, dixissetque ac si puellam rideret, Ad quem nam o scitula literas istas complicatas mittis? Tum illa irrisione uiri cognita, exhilarato uultu, Obsequandas eas annui respondit mittere, dextera etiam animum significans. Cumque haud multo post puellæ alteri obuiam factus eēt, quæ capellas pastum duceret, dixissetque tentabundus, En tibi o bellula argenteolum, petroselinum mihi si denudaueris, accepit illa conditionem, atque argenteum statimque apprehensa capella annicula, caudaque eius subleuata, En inquit uide atque inspecta quod optasti holusculum. Huius tamen generis multa sunt qui arbitrentur a Gonnella ipso effecta quo ridiculum se se quacunque ratione faceret audientibus, Mariotta Antonij Rebatti mercatoris Florentini uxor, nec insulsa quidem matrona, nec parum conus uirum cum intellexeret, noctu per urbem uagari solicitandis scortillis, intranti ei fores domesticas asstitit in summis scalis, accensa facula, nudatisque pudendis, Qua ille re inspecta, cum in clamasset, Quid o quid Mariotta hac opus est facula? quid nudatione? Tum illa, Quo planè inspiceres, an hic tantum tibi insit, quantum satis esset? ne alibi queritando labores. Sed genera hæc siue ludendi, siue iocandi non carēt turpitudine, et ingenuo parū digna sunt homine, risum tamē mouent dum in circulis referuntur. Quale illud est rusticani cuiusdam, non insulsi in hominutionis, cum enim equo ferretur ad nūdinas strigoso ac per Longo,

intrantemq; eum in oppidum uir iocabundus sciscitaretur, quanti uen-
deret panni decē pedam, ipseq; eo dicto petium se intellegeret, statim
ex equo descendit, sublataq; equi cauda podicem illius ostendens, In-
gredere inquit o' amice tabernam, neq; enim illiberaliter habebis,
emesq; meratu bono.

Quales igitur faceti esse debeant, qualia etiam factorum tum dicta, tū
responsa, quæ allata sunt à nobis exempla, docere abunde possunt.
Quoniam autem ipsis è facetijs, ac ioculationibus recreatio queritur,
ac remissio à laboribus molestijsq; ne huic quoq; rei parte ex aliqua
desimus, lectio ipsa communicatioq; tum lepidorum uersuum, tum dia-
logorum plurimum quoq; conferet ad refocillandos animos, quin hi-
storiarum quoq; quæ auertant auditores (dum attente quidem audi-
untur) à curis, cogitationibusq; grauioribus. Scribendarum fabella-
rum Luciano, Ioanni item Boccatio an aliud fuit consilium, quam ut
lectores pariter, atq; auditores delectarent? Idem et Poggio pluri-
mus colligendis quæ urbane dicta essent, cumq; festiuitate et risu.
itaq; de ijs libros etiam fecit Latine scriptos. Vitæ quoq; præstantissi-
morum uirorum tum Græcis, tum Latinis ab authoribus mandata eli-
terarum monumentis continent tum salsa, tum uenusta, quæ ad rela-
xationem conferant, quæ uersata in circulis, interq; conuiuenter ha-
beant demulcere curas, et tanquam lenocinari molestijs nostris. Nā
præter ea quæ ad hilaritatem spectent ac iocum, multa ijs continen-
tur lectionibus, quæ alijs atq; alijs rationibus animos demulceant,
inducantq; eam, quam ipsi querimus relaxationem. Cuius rei pau-
cis his admonuisse satis fuerit.

Illud uero minime omittendū, quod ad relaxationē, audientiaq; retine-
dam non parū sibi et ornatus, et adiumenti facetus uir comparabit re-
ferēdis ijs siue dictis, siue respōsis, siue fabellis, quas ipse ab alijs acce-
perit. Ac licet ea ipsa cum dicerentur essent siue salsa, et aculeata nu-
mus, siue obscena et spurca, poterit tamen referre cum modestia. quo
efficietur uitijs ut ijs careant, qualia nunc ipsi referimus. Fuit è sena-
toribus Petri Aragoniæ Regis Queraldus quidam tum oris foedo, tum
reliquo corpore parum composito, tamen qui summa comitate esset præ-
ditus, maximusq; in negotijs exercitatus. Is missus aliquando ad Re-
gem Africæ, fuit ab illo in cœnam adhibitus, quam nostrum in mo-
rem Rex ipse apparari iussit editioribus in scannis, Afri enim in
solo super tapetis discumbunt. Cœnitauerunt complures simul. Rex
qui et ipse comis esset, et iocandi studiosus, iussit clam ossa colligi

omnia, eaq; ad pedes Queraldi illo nesciente conijca. Finita igitur cœ-
na, cum aulæ magistri iussu mensæ essent sublata, appareretq; ossium
cumulus, tum quispiam à Rege submissus, Quid hic inquit ossium
uideo? lupus profecto hic cœnitauit, non homo. Tum Queraldus ad
Regem conuersus, Mihi inquit o' Rex cum lupis fuit in cœna negotium,
quando luporum est et carnem, et ossa simul abrodere. quod comes-
satores isti tui fecere, Ego uero ut homo, ut conuiuia comis, carnes ab-
sumpsi, ossa in humū abieci, in canū pastum, atq; oblectamentum. Hæc
igitur dictio ut mordax tum pupugit, at relatio ut iucunda nunc dele-
ctat. Idem Queraldus quo Regem delectaret, adhibitus ab illo in ca-
biculum, in quo constrata essent omnia serico, atque exasperatis acia
purpuris, nullusq; relictus esset locus, in quo sine nota posset inspui,
fieretq; illi proximus regijs è famulis quispiam ore foedo, atq; impu-
ro, è uestigio excrebundus os illius spūto inspūcauit, qui sublata sta-
tim uoce Regem appellauit. Hoc cognito Queraldus, Ego inquit iu-
cundissime Rex. apparatus tui nitorem admiratus, ne aliqua illum
parte contaminarem, nullum cum alium præter illius os, immundū
relictum locum, atq; spurcosum cernerem, in illum excreatum profu-
di, quasi à te ob id seruatum, quo nitor ibi tuus saluus esset. Actio quæ
dem ipsa sordida tunc fuit, et contumeliosa, at relatio perbella. In
eadem legatione quidam è Regis aula factus ei obuiam, in deformi-
tatem eius illatus, Quid inquit Petrus Rex portenti ad nos misit?
Ad ea ipse confestim, Sciebat inquit Petrus ad quem me mitteret. nā
et Rex ille deformior erat. Hæc ipsa et dictio, et responsio habent
in dicendo spicula, at in referēdo salē ac ioculationem propter prom-
ptitudinem respondendi, ac maledicti reiectionem tantopere inexpe-
ctatam. Parasito quidam appositus cum esset in mensa uulua suilla de-
ridiculi gratia, tum ille sublatis pudibundis è corporis parte uesti-
bus, nudato bacillo, illum in quadram iniect, cumq; esset in clama-
tum à comessoribus, immurmurauit inquit, talis carnes cultrum
talem exigere. Quod quidem actu foedum, obscenum responsū, at
relatu pro loco tamen, atque auditoribus non iniucundum. In hoc
autem ipso iocandi genere comis est admodum, ac periucundus
A. COLOTIVS noster, tum propter insitam ei à natura per-
rarā quandam in dicendo hilaritatem, tum propter egregiā litera-
rū peritiā, rerūq; multarum usum. Quo fit, ut in explicandis fabel-
lis, in epigramatis, Comitorumq; Poëtarū dictis referēdis ac lusibus
mirifice delectet. Quibus in rebus cū primus habēda est pudoris ra-
tio, limitesq; ipsi uerecūdiæ aut parū, aut nihil prorsus trāsgrediēdi.

DE SERMONE

Locis tamen, & tempus, & auditorum personæ non nunquam paulo licentius indulgere solent ijs qui uerba faciunt. Matrōna Mediolanensis è familia puetusta et nobili, quæq; aliquando cum amatoribus lusisset, fuerat à sacerdote sollicitata, qui è Fratrum Minorum esset orane. Ea coram sollicitanti in hanc sententiam respondisse traditur, se non posse non multum illi quidem debere, ex eo quod amaretur, ceterum ægre se illud ferre, quod ab eo eius ætatis esse iudicaretur, cum non esset, in qua quod reliquum esset, ut reliquiosum quidem, ac male olidum Fraterculorum tunicis sudore ac pædore infectis subiceretur. Quod responsum per urbem cum percrebuisset, ipsaq; à grauiibus quibusdam uiris, ac sibi perquam familiaribus interrogata, serenitate quadam oris rem omnem confessâ esset, licentior illa, festiuâq; explicatio uisa est non solum non ademisse aliquid pudori, uerum addidisse multum comitati, atq; inter notos et amicos gratiæ. Calceatus Pandorus Ioannis Andegauensis partes secutus cum alijs non paucis in carcere, ac squalore complures annos Ferdinando à rege est habitus. ceteri in uinculis assiduo maledicere, lamentari, mœrore confici. ipse contra iocari, ridere, pædorem in delicias uerbis conuertere, nihil illo iucundius esse, deniq; eam ob rē in pugillatum descendere. Quod Ferdinando renuntiatum cum esset, liberari eum è carceribus statim iussit, liberatumq; honesto salario est profectus. Ille ad mortem usq; Ferdinandi sic uixit, ut quæ plurima in carcere teterrime passus esset, ea omnia inter enumerandum in risum conuerteret ac iocum. Cum igitur quæ ad facetudinem spectent, quæq; ad facetum instituendum à nobis explicata sint, reliquum est uti pauca quædam de Ironicis dicamus, ne pars hæc tanquam inculta à nobis relictâq; uideatur.

De Ironicis.

Et Aristoteles uirtutum moralium disputator solertissimus, & Græci scriptores pleriq; omnes tradunt Socratem fuisse Ironicum, quodq; dissimulatiua eiusmodi à modestia proficisceretur, inde effectum est ut genus quoddam dissimulationis sit ad uirtutem referendum. Quando eius, qui ea utitur, nequaquam illud est aut consiliū aut finis, quo aut fallat ipse quidē, nugetur ue, aut lucrum inde sibi comparet, uerum ut ostentationem defugiat, tumoremq; uitet, ab insolentia uero sic recedat, ut intra modestiæ ac uerecundiæ fines potius diuersetur. De eo enim in quo quis præstat, cum demit sibi particulam, uel de se ita quidē loquitur, ut uideri nolit aut insollescere ex eo, aut non existimare tantum se profecisse,

profecisse, quantum aliorum fortasse sit iudicium, utrunq; profecto modestiæ est, non tergiversationis, aut fraudis, qua tamen in re medium quoq; retinendum est. Nam uelle id quod inest, nimum attenuare, id finitimum est inficiationi. V chementior enim extenuatio non minus fortasse in ostentationem intendit, quam arrogatio illa insolens ac uanitatis socia. De cuius principijs quia multa iam tradita sunt à nobis, reliquum est de hac ipsa Ironia quæ uirtus est, & à multis Socratica est agnomnata, quæ necessaria uisa sunt, uti præcipiamus. Agnomnabimus itaq; libenter Socraticam siue dissimulationem, siue ironiam, quo notius appareat alia dissimulationis genera turpia esse, quæq; condēnentur digna, sicuti iam docuimus, cum in pluris eam distribuimus partes, hoc uero ipsum genus & honestum esse, & ad uirtutem referendum.

Definitio.

Quo igitur Socratica hæc quæ & qualis sit, magis appareat, eam sic terminabimus, quædam ut sit mediocritas pro loco quidem, ac tempore, proq; personæ dignitate dissimulandi ea quæ nobis insunt, & in quibus præstamus, sine ostentatione, & fraude, ac sine lucro. Nam nec Socraticus hic dissimulator pecuniæ inhiat ac lucris, nec ut demittendo seq; & sua, altius efferat, neq; ut inaniter mentiatur, aut decipiat. Eritq; eleuatio ac demissio ipsa sic modesta & prudens, ut neque quod inest, prorsus inficietur, perinde ut nihil externum affingit, exornatiue sese ijs quæ sua non sunt, utq; ab ingenuitate nullo modo recedat, sed in ea ipsa dissimulantiâ potius id præstabit, quod liberali dignum homine iudicetur. Hos igitur intra fines Socraticæ hæc modestia uersabitur, iurâq; constituet sua, nam si mediocritas est, modum necesse est, retineat ac temperationem, aliter enim aut in fraudem declinabit mendacium ue, ac ueri abnegationem uoluntariam, aut in ostentationem elatam illam quidē ac superbientem, perinde ut de uestitu Laconico Aristoteles iudicat.

Ac primo quidem loco quærēdum uidetur, an ætatem omnem, ac quælibet uitæ partem deceat dissimulantiâ, omnem ne etiam personâ? siue is filius sit familias, siue pater, siue cum magistratu, siue prinata liberâq; publicis à muneribus. Cuius quidem rei prudentiâ ipsa iudex erit, & ea ratio, quæ iure suo recta agnomnatur. Senex tamen quam inuenis adulescens ue ad retinendū modestiam quam requirimus, ut prorsus magis est idoneus, sic minus facilis ac lubricus ad in-

currendum in ostentationem, aut in deceptionem, ac fraudem, propter longiorem uitæ usum, animumq; magis confirmatum aduersus inconstantiam, ac leuitatem, tamen si adolescentulos non nunquam uideamus optime constitutos, senes contra perq; immoderatos. Sed nescio quo modo in senes ironiam hanc id est eleuationem bene ante actæ uitæ, rerumq; gestarū munus admiramur, in iuvene uehementius fortasse quod ætas hæc promptior est ad ostentationem, seq; resq; suas magnificandas. ab utroq; tamen habendus est ante oculos habitus ille Laconicus. Ac ne nostris a disciplinis discedamus, Iulius Pomponius exactissimus ætatis nostræ Grammaticus, Romanæq; uetustatis perpenfor quàm maxime diligens, nobilitatem generis ita dissimulauit, cum e familia esset Sansseuerinia, quæ haudquaquam exiguae parti Lucanæ imperitaret, ac Brutæ, ut neq; ipse genus fateretur, & cum illis quibus notum id esset, ita loqueretur, ut uideri posset nobilitatem contemnere. Cognitionem uero rerū plurimarū, quæ in eo erat non mediocris, ita præ se tulit, ut docens ipse, uetustosq; auctores interpretans declararet qui et quantus in docendo esset, atq; in interpretando, cæterum in conuentibus, familiariq; in consuetudine ac sermone mirum est quàm uerecunde nedum modeste de se aut sentiret, aut loqueretur, cumq; alijs plurimum tribueret, in se ipsum maxime parcus erat. Contra uero Laurentius Vallensis, multæ uir doctrine, ingeniq; in primis acuti popularibus in congressibus, ac literatorū circulis ostentandæ discipline iudicatus est fuisse studiosior, ne dicam parum modestus. ut ipse in circulis multo appareret diligentior, q̄ in libris ipsis quos scriptos reliquit, cumq; non pauca in Dialecticis adinuenisset aduersus horum temporum artis eius magistros, eo se se efferebat, palam ut diceret, nullam esse Logicam præter Laurentianam. Albertus uero cognomento Magnus, qui multa posteritati phisicis in rebus in genij sui reliquit monumenta, in ultima senectute cum studiosis a uiris consuleretur, respondere plerūq; est solitus, Querite Albertum in libris. adeo non modo non præ se ferebat tot annorum studia, lubricationesq; sed memoriæ uideri uolebat timere, cum tamen & memoria optime ualcret, & obuersarentur ei ante oculos phisicæ inquisitiones etiam iuuenilium annorum. Antonius Panhormita, qui oblitteratam, nedum languiscentem in Italia Poeticam restituit in antiquā penè formam, cum a studiosis per sæpe hominibus de pueteri, dubitatisq; siue Poëtæ aliqua, siue Oratoris interrogaretur sententia, quadam etiam cum frontis hilaritudine, ac si memoriæ diffideret, ite (respondere) ad Ionianum, adeo etiam senex & primarius uir in Al-

phonis Regis aula, quod sæpenumero docuisset, scire se dissimulabat. Itaq; quæ nunc fructum colligit, dissimulatione ex ea colligit. Hæc igitur Socraticæ sunt dissimulationes, & honestæ & laudabiles, non ut ostentent, non ut lucrum inde aliquod capiant, præter honestam illam animi conscientiam in se ipsa sibi congratulant est, perfruenteq; bonis suis. quem tamen fructum, eumq; maxime uberem admirata posteritas ipsa reddit. Hæc est illa despiciens a sui ipsius tam liberalis, ut liberalitate ex ea, ne dicam eleuatione rerum suarū tantos colligat redditus, ut centuplum inde summa etiam cum ubertate accipiat. Detrahebat sibi Socrates de cognitione rerum, de scientia, non ut abnegaret quod in luce expositum erat, sed ut alios inuitaret ad humanitatem, ac modestiam, neque enim uideri uolebat insolescere ob multarum rerū peritiā. Franciscus Aretinus genere nobilis, doctrina eximius, ætate prouectior, cui Romana nõ parū debet lingua, inter ipsos quos habebat doctrinæ sectatores ita se gerere est solitus, ut post traditam institutionem, minore semper inter illos partes, q̄q; suæ essent, susciperet. Itaq; non solū sibi quod suū nõ esset, nullo modo arrogabat, uerū demebat de proprio et in loquendo, et in conuersando cū familiaribus. Nec uero quancunq; ad interrogationem siue iocando, siue serijs utendo hic ipse ubiq; erit ironicus, ac dissimulans. Nam nec uir fortis quocunq; in periculo, fortitudine ac robore suo utetur, illudq; obibit. Nec urbanus et comis in funere iocatur, et ad risum inuitat dictis suis astantes. Delectus sed adhibendus, rectaq; illa ratio consulenda. Franciscus Pudericus Grammaticum cū commonesceret, cupereq; illū minus excā descere erga discipulos, temperantiusq; illos uerberare, uocatum illū ad se huiusmodi aggressus est dictis. Quid hoc amabo, quod aliorū quidem Grammaticorum discipuli suis de institutoribus queri consueuere, ferula quod nimis seuiant, te uero ipsum incusant quod nec irasci scias, nec scutica laferire. Itaq; dissimulante dum loquitur, Grammatico ruborem induxit. Mater mea Christiana de me admodum puero cum esset sollicita, sciretq; me assiduum agere apud Grammaticum, primasq; ferre inter condiscipulos partes, nec laudare corā uellet, alibi his adoriebatur, Quid o fili de te audio? quod hodie superatus è ludo discesseris, in themate Latinis uerbis explicando, Alibi, At ego mellitum tibi edulium parauerā, quod sperarem te uictorem literaria è concertatione rediturum, redis uictus? Quod igitur tibi parauerā ad eum sum qui te uicit missura. His igitur atq; alijs mater gaudium dissimulabat, dum laudare puerum me, coram omnino defugit, Socraticamq; per dissimulationem hortabatur ad pdi-

DE SERMONE

scendas literas. Quin etiam prudens hæc dissimulatio plurimum se-
cum fert momenti & in laudando, & in uituperando. Antonius Pa-
nhortita cum irridere uellet philosophantium è classe quempiam,
quem honoris causa haud nomino, perinde atq; admirabundus dice-
bat, Hic decimo post anno quicquid profecit, primo quidem studiorū
die profecit. Horatius etiam Poeta insectandis uitijs, atq; irridendis
ineptijs magno pere est Socraticus. Quid quod Annibal eodem irri-
sionis genere lusit Antiochum Regem. cum enim Rex suas illi ostenta-
ret copias, & numero peringentes, & armis egregie instructas, per-
contanti satis ne eæ aduersus Romanos essent, respōdit se, satis esse, ar-
bitrari, tamen si Romani admodum auari essent. Vide obsecro quàm
Socraticæ ignauiam illius riserit. Eadem arte summis extulit Scipio-
nem laudibus. nam cum esset (ut traditum est memoriæ) sermo inter
eos de ducum excellentia, dixissetq; Annibal, primo sibi uideri sta-
tuendum loco Alexandrum Macedonem, secundo Pyrrhum Epiro-
tam, sibiq; assereret tertiu, intulissetq; Scipio, Quid si te non uissem?
Tum ille, uel me respondit omnibus censerem præferendum. Itaq; per
hos quasi cuniculos, iterq; dissimulatum peruenit ad exquisitam illam
ac maxime celebrem laudem. Iulia Augusti filia, Marci Agrippæ
uxor hac etiam uia paternam à se auertit reprehensionem. nam cum
animaduertisset patrem Augustum permoleste tulisse, quadam quod
in pompa ex cultiore ornatu, luxuq; indulgentiore processisset, dieq;
in sequenti matronali solum more culta patri se ostendisset, ab illoq;
mirifice esset laudata, quod in eam formam ornata incederet, Tum il-
la, ut erat ad dissimulandum instructa, uerbis his hesternum luxū
deprecata est, luxuq; increpationem à se auertit ingens. Heri me uir-
ri oculis exornauit, hodie patris. Multum itaq; has ad res siue in laudē
spectent, siue in accusationem, siue in respondendo, siue in iocando ipsa
ualet dissimulatio, ratione duce et comite. Petrus Cōpater cuius mors
senectuti meæ ingens nuper uulnus inflixit, uir utiq; ad omne genus
facetiarum maxime appositus, cum prætereuntem conspiceretur abū-
de locupletem hominem, maxime tamen attenuatum, hic inquit mul-
ta dādo factus est diuitior. Idem cum uideret compluribus cum satel-
litibus incedentem militare hoiem, eundēq; purpuratum, Nimirū hic
inquit hoc cum ornatu & cliētela ad aram proficiscitur à dijs ueniā
impetraturus, quæq; per uim rapinamq; abstulit, templo, arisq; obla-
turus. Consederat Laudiuius compluribus cum literatis Antonianam
ad porticum, utq; erat ingenij, literarūq; ostentator oppido quàm glo-
riosus, cum recitasset uersus quosdam à se in laudem editos Bartholo-
mai Rouarellæ

LIB. VI.

249

mai Rouarellæ sacerdotis Cardinalis, Quo, inquit, sciatis, uersiculi hi-
nostri quantopere Bartholomæum delectauerint, ijs ipse auditis confe-
ssim de manu quidē aureolos quinquaginta mihi dinumerauit. Ade-
rat ibi homo qui & leuitatem eius nosset, & Bartholomæi magis
strictas, atq; attenuatas, quàm parcas erogationes eē. Is itaq; ore quàm
maxime composito, Per Petrum inquit & Paulū adiurarim, bre-
ui Laudiuium Pontificem Maximum futurum, cum in eum sacerdo-
tes, auarissimum genus hominum tam sint liberales, Maacte ingenio
Laudiui uersus quàm plurimos & conde, & ede. facile hoc scriben-
di genere Pontificatum tibi comparaueris. Quæ potuit esse insinua-
tior irrisio? & inanissimi simul hominis, & inertissimi poetæ? Atq;
hæc quidē ironia agnominari Irrisoria recte potest, nā nec Socraticæ
prorsus è, cū aut parū, aut omnino nihil demat immuatq; et tñ à mo-
destia non recedat. utuntur autem ea & Oratores, & Poetæ, nō sine
urbanitate. Thomas Pontanus per urbem deambulans, interrogatus a
uiatore, an Cancellarius esset Perusinus? respondit, se uiatorem esse,
impudentiq; interrogationi eius hac ratione illisit. Actus Syncerus.
cum irridere uerbosum hominem honeste uellet, conuersus ad astantes,
Homo hic inquit a multo parum abest. Quid quod hæc ipsa dissimu-
lantiā maximam quandoq; uim habet laudationis, ut cum familia-
ris noster Suardinus Suardus in conuentu literatissimorum hominum
commendare industriam uellet, assiduitatemq; adolescentis cuiuspiam
in literis, Hic inquit adolescens a Musis auersus est adeo, ut etiam no-
ctes in choreis absumat ac palestris. Contra cum uituperare hominē
maxime sordidum uellet, Homo hic inquit domi habet nitelarum o-
mnium magistrum, sordiumq; censorem. Vticensis autem Cato licet
ipse in explicanda animi sui sententia apertus admodum, ac liber
esset, tamen surdaster cum haberetur, sæpenumero ac si non audisset,
quorundam dictis nihil omnino respondebat. Itaq; dissimulandi genus
illud Socraticum ut ad modestiam referendum est, sic hoc ipsum Ca-
tonis ad prudentiam, sapientissimumq; uiuendi usum, ac rationē. Nec
uero pauca hoc dissimulationis genere non a maledictis modo se tu-
tantur, dum tanquam non audissent, illis non respondent, uerum
etiam a malefactis, dum aliter etiam quàm dictum est, se se accepisse
fingunt. Adolescens quidā uocatus ad testimonium dicendum in causa
furto subreptæ lanæ, sumpta occasione a luna, quæ biduo ante deli-
quium passa esset, dissimulauit se audisse de lanæ, itaq; de luna re-
spōdit. nāq; interrogatus a iudicibus de lanæ surreptione, sublati in
cælum oculis, Per inquit cælum ipsum iuro iudices, perq; dei poten-

tissimū numen, q̄ oīa nutu suo tēperat, nunq̄ me dēdisse operā Astrologiæ, neq; unq̄ me audisse qua ratione lunæ surreptio fieret, addidit et ijs fatua quædā dicta. Quibus uersi in risum iudices, arbitratiq; rudioris illū ingenij eē, ac profecuti eū cachinnis, abire e cōspectu perinde ac fatuū permiserūt. Ille igitur ratione hac a' dicēdo testimonio liber euasit. Prætor Neapolitanus p urbē summiserat satellites, Focillū quēdā qui cāperent furti suspectū. ij percontati de eo cū essent Erricum Pudericum equitem Neapolitanum, isq; illum sciret proxima delituisse in taberna, At inquit Facellam scitote domum illam quæ est ante oculos paulo ante ingressum, est enim Neapoli Facellarum familia peruetusta & nobilis, dumq; illi monstratam ingrediuntur domū, interim facultas, data est Focillo prætoris satellites euadendi. Itaq; dum se fingit Erricus pro Facillo Facellam audisse, fugæ illius consuluit. Constans etiam fama est, diuum Franciscum, dum inter homines ageret, lepuscū canes fugitantem, quo saluum faceret, delatum illū metu ad pedes eius cepisse, atq; intra tunicæ sinistræ manicam, quæ laxior esset, immisissum abscondisse, cumq; uenatores facti obuiam percontarentur, qua lepus transisset, dextera leuam designans. Scitote respondit uiri, hac illum minime transisse. Igitur uir sanctissimus dissimulatione ea usus est, quo a' canum dentibus lepuscū liberaret, quem postea e ductum e manica abire liberum permisit. Quod & si fortasse in exemplum fictum est, tamen & similia quandoq; accidisse in rebus hominum, palam est. Et hæc quidem dissimulationes licet facta magis cōstent quā dicto, tamen a' dicto ut male accepto initium ducunt, & causam.

○ minino autem rerum publicarum moderatores, quiq; populis præfunt ac nationibus, animaduertere, uel perpendere potius examinatissime quidem debent, qua et uia, & fronte dissimulatione hac utantur. Si quidem eorum dicta, sententiæq; & altius penetrant in animos audientū, & latius tum dicta, tum responsa significationes extendūt suas, alijq; atq; alij diuersis ea modis interpretantur, ut cum Iacobus Caldora cogitabundus inter deambulandum immurmurasset, Capuam Roma quidem minorem at Carthagine maiorem fuisse. Tum unus ex ijs qui aderant suspicatus, agitare animo Iacobum Capuæ obsidionem, confestim id Campanis significauit, quod haud multo post Iacobi consilijs incommodi plurimum attulisse constat. Quod circa principibus uiris, rerumq; publicarum administratoribus & ubi, & qua uia, et apud quos Socratica hac utantur dissimulatione, etiam atq; etiam cōsiderandum est. Ferdināus Alphonsi filius patre mortuo interrogat-

us a' familiaribus amicisq; an ærarium relictum esset ei a' patre abunde amplum? dum illud dissimulanter extenuat, regulos penè omnes, optimatesq; ciuitatum regni ad rebellionem inuitauit. pro tempore tamen ac loco ipsa extenuatio non parum adijcit ad authoritatē, existimationemq;. Qua quidem arte Federicus Vrbinās sæpenumero magna cum prudentia utebatur, nam nec raro quidem, nec occulto, aliquando etiā in propatulo hosti se imparem dicebat, partesq; suas minores profitebatur, quo uerbis ijs hosti significatis, imprudentiorem illum, minusq; cautum redderet. Quo fit, ut hæc ipsa omnia, ratione metienda sint, arteq; temperanda. Quando ratio ea quæ a' Peripateticis iure quidē recta dicitur, actiones in utranq; parte nostras definit.

R es autem ipsa & docuit, & assiduo docet, non in uoce solum, ac uerbis, uerum etiam in uultu, gestuq; ironiam locum ac ius suum retinere, ut cum aliud dicamus, aliud innuimus, aliud uultu, aliud manu significamus. hinc apud Persium,

○ Iane a' tergo quem nulla ciconia pinxit.

Nam et contemptus, ac derisiones quædam gestu magis ac signis fiunt, & maxima sunt ex parte ironica, cum tamen uoce laudem uideantur afferre. Nā et prætereūtes siue ciues, siue peregrinos postq̄ eos blāde familiariterq; salutauimus, aut manuum gestu, aut oris irridere conuimus, ut saluatio ipsa omnino fuerit ironica, ac ridicularia. Quid quod uerba quædam maxime sunt ad ironiam idonea? quale est uerbum Vale, & Viue, aliæq; salutandi uoces, indeq; inductum est, ut sæpenumero ab eruditissimis etiam scriptoribus ea uerba malam dicantur in partem, ut illud Terentianum, ualeant qui inter nos dissidium uolunt. & Tibullianum illud,

○ ualeant syluæ, deficiantq; canes.

Item apud Virgilium, uiuite syluæ. & apud Valerium Catullum,

○ Cum suis uiuat, ualeatq; moechis.

An non serui interdū, ac ne quam et scelerati homines uerbis dictisq; foedis ac contaminatis sibi male dicunt, inuicemq; conuiciantur, ac detrahunt? cum ipsa tamen detractio laudationis in se uim habeat, ac speciem congratulationis quasi cuiuspiam.

D e ironia igitur, Socraticaq; dissimulatione hæcenus. Absoluta est, ut arbitror, de sermone disputatio, communiq; oratione, ac familiari, præcipueq; pars ea qua requies quæritur, relaxatioq; a' laboribus ac molestijs. E' qua quidem explicatione liquido apparet, quæ uitia sint inter colloquendum fugienda, sermonesq; domesticos, quæ contra mediocritates complectendæ. Tu uero sic habeto ad honestas uoluptates, re-

DE SERMONE LIB. VI.
Laxationesq; a curis, ac negotijs nihil tā conferre, quā sermones il-
li conferunt, collocationesq; quæ de deo habentur, diuinisq; de rebus.
Id quod nuper Petrus Compater moriens declarauit. paulo enim ante
quā animam ageret, multa cum de deo, deq; animorum differuisset
æternitate, sic deniq; ad astantes nos, quos ualere iubebat, conuersus, et
tanquam ultimo in actu constitutus, lingua etiam hebescente dixit, O-
mnes quidem sermones inter notos atq; amicos esse suauissimos, illos
uero multo suauiores quorum materia deus esset. Quocirca nos ipsos
exhortatus prius, post etiam per deum ipsum obtestatus rogabat, uti a-
micitia memores, quoties conueniremus, nostra omnis oratio a deo in-
ciperet, desineretq; in deo.

FINIS.

HISTORIA BELLI, QVOD FERDI-
NANDVS REX NEAPOLITA-
NVS SENIOR CONTRA
IOANNEM ANDEGA-
VIENSEM DVCEM
GESSIT.

D. Summontius Reuerendissimo, & illustrissimo
Francisco ex Picolhomineis Aragonio,
Bisninanensi Episcopo. S.

Historiam belli Neapolitani, quod Ferdinandus Aragonius cum Io-
anne Andegauensi quondam gessit, ad te nunc mitto Antistes opti-
me, ita quidem non dum omnino expositam, ut scriptore ab ipso re-
lictam inuenio. Leges autem hic egregias gentis tuæ laudes, utq; Ma-
ximorum Pontificum lumen, Secundus ille Pius tuus, ut innumera-
biles alias eius taceam uirtutes, regna etiam integra parare ami-
cis consueuerit. Is enim mortuo Alphonso Rege, cum tantam illam
procerum, ac populorum a Ferdinando eius filio defectionem, quæ
sanctissimi patris æquitas erat, ferre iam non posset, ita Ferdinandi
rebus fuit, ut & bellum omne suis ipse præcipue auspicijs confecerit,
& pacatum tandem ei tradiderit regnum. Quod uero ad histo-
riæ fidem attinet, Pontanum scito singula hæc non rerum fama col-
legisse, non hinc atq; illinc emendicasse, sed interfuisse ipsum rebus fe-
re omnibus. Nec est, quod miretur fortasse quispiam, nouis eum age-
re interdum uerbis, qualia sunt dignitatis illa, Comes, Marchio,
Dux, Princeps, cæteraq; rerum, ac locorum huius temporis nomina,
cum explicari aliter res ipse non potuerint. Quam ille usurpatione
licet necessario, atq; consulto his temporibus ab ipso receptam, sepe
tamen, dum uiueret, ut erat Latinitatis obseruantissimus, excusa-
bat. Tu qua par est, in authorem gratia munus hoc accipias, Pon-
tanusq; tuo, tuus enim dici iure potest, per quem tum Picolhomineum
genus, tum uero Rex magnus uobis affinitate coniunctus celebratur,
debere ipse cum tuis nunquam desinas. Vale.

252
IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO

LIBER PRIMVS.

Taliam naturæ instituto quodam (nullum enim
perpetuum est imperium) post collapsas res Ro-
manas, & regnantem Gotum, uariæ gentes, di-
uersis tamen temporibus occuparunt. E quibus
maxime illustres Langobardorum res fuere. Hos
diutius regnantes primo Franci, post Normanni et ipsi ab initio par-
tim Germani, partim Sarmatae uerum è Gallia, quam aut pulsas, aut
superatis antiquis colonis occupauerant, profecti pepulere. Princeps au-
tem Robertus Viscardus rerum quas gessit magnitudine, ingentem sibi
& gloriam & imperium comparauit. Satis enim parua manu Ita-
liam ingressus, atq; ab Gulielmo fratre, qui Melfia ædificata, cum
Normannis in Apulia confederat, cuiq; a uirtute Ferribrachio fuit
cognomen, aduersus Græcos in auxilium arcessitus, rebus non semel
bene gestis, cum Gulielmo, Drogoq; atq; Humfredo fratribus, qui pro
ætatis prærogatiua, alius post alium Normannis præfuerat, in domi-
nata successisset, Constantinopolitani Imperatoris præfectos primo è
Salentinis expulit, inde in Brutios cum Rogerio fratre profectus, Poe-
nos qui plures annos genti imperitauerant ui, atq; armis eiecit, tra-
iensq; in Sicilia, multis cõfectis prælijs, attritisq; tandem barbaris,
insulam penè omnem in suam, fratrisq; potestatem redegit. Quorum
reliquias ne dum delet, maiores res omitteret, in montanis Siciliae lo-
cis sedes habere eos permisit. Mox reuersus in Italiam, Lucanos, Apu-
los, Samnites, Campanosq; qui cis saltus Terracinenses sunt, diuersis
artibus, ac temporibus domitos, in suum, ac fratris iurare nomen co-
egit. Post uero cum Boamundo filio Hadriam traiciens, fugato Impe-
ratore Constantinopolitano Alexio, plurimis captis oppidis, non exi-
guam Epiri, ac Macedoniae partem imperio suo adiecit. ab hoc igitur,
atq; a Rogerio fratre imperium coepit, quod post a Rogerio Rogerij
filio in regium nomen uersum est, ac supra trecentos regnatum annos,
maximis interim bellis fortiter administratis, pluribus rebus terra,
marisq; feliciter gestis, dum ab ipsis aut propulsantur regibus, aut in-
feruntur bella. Federico etiam & Rege & Augusto Romanæ eccle-
siæ prosternente. Quo mortuo, excitante Romano Pontifice ad bellum
Gallos, hi Siculo, ac Neapolitano regno, Carolo duce potiti sunt,

Caroliq; successoribus post inter se de regno contendentibus, quæ contentio Italiam simul omnem, Galliasq; permiscuit, tandem ad Alpho sum Regem deuenit, quem Hispania è citeriore accitum, & annis, ac rebus gestis florentem Ioanna sibi adoptauerat, quæ per id tempus Ladislaio fratre mortuo, Neapoli regnabat. Hic Ioanna etiam uiuente, primum cum Ludouico, deinde ea mortua, cum Renato, prouinciae, atq; Andegauiae regulis, qui & ipsi regnũ sibi Neapolitanum, quod ex eadem qua Carolus, stirpe essent editi, atq; ex testamẽto superioris Ioãne, hæreditarium asserebant, plures annos bella uario euentu administrauit, tandem Neapoli, per uim capta, Renato etiam pulso, uictor regno potitus est. Hoc regnante Italiae res maxime florere, Nã et bella multa fortissime gesta sunt, et bellis partim cõpositis, partim èt cõfectis, pax secuta est tranquillitatis atq; opulentiæ plena. Hæc ætas fortissimos duces, sapientissimos rerũ publicarũ administratores habuit, uiditq; literarum studia magno fauore, ingenti frequentia, post tot seculorum interiecta interualla reuocari. Quam temporum felicitatem Alphonsi mors turbauit. Hũc hyeme in Apuliam profectum, dum aucupij, ac uenationis studijs capitur, morbus corripit, quo cõfectus haud multis aestiuum post solstitium diebus Neapoli interijt, ætatis suæ annum agens quartum ac sexagesimum. Alphonso mortuo Ferdinandus succedit, quem hæredem in regno Neapolitano pater instituerat, natũ Valentiae, in Hispania citeriore, atq; ex muliere susceptum, quam Valentiae cum ageret in delitijs habuisset. Res hortari uidetur, quoniam Italiae rerum mentionem fecimus, qui tum uniuersæ status esset, quiq; aut populi, aut primæpes eam moderarentur, paucis exponere. Nec uero cæteræ indignentur urbes, reguliq; si primæ nobis Venetiæ auspiciũ dicendi fecerint, & propter urbis ipsius magnitudinem, ac nobilitatem, & propter rei publicæ temperationem, summamq; imperij æquabilitatem. Igitur urbis huius primordia satis quidem exigua fuere. initio enim loca in quibus post urbs creuit, à piscatoribus habebantur, ac salinarijs, qui piscandi studio, aut faciendi salis gratia illic multi conuenerant. Quas ad res locorum eos natura cum primis inuitabat, propinquitas præterea, ac frequentia Venetiæ urbium, è quibus mortales multi eò assidue mercandis ijs confluebant. Quibus artibus, ac quæstibus paulatim loca ipsa creuere habitatoribus. creuere quoq; cum quæstibus simul & negotiandi, et nauigandi studia. Idq; eo magis, q̃ sedes eæ terrestribus ab incursoibus maxime tutæ habebatur, grassantibus iam tũ exteris nationibus, ruẽtiq; romano imperio. Itaq; hac usi opportunitate, opulentissimus quisq; ac maxime nobilis è

finitimis Venetiæ, atq; Illyrij populus, dum barbarorum, qui per id tempus Italiam infestabant, iram uerentur, in tutiora se recipientes, multis præsertim direptis, non paucas etiam funditus excisis oppidis, eò tanquam in arcem confuunt. Post uero alijs, atq; alijs cõmigrãtibus cœpere maioribus studijs, cupientioribus animis rem nauicam exercere. Quam ad rem locus, necessitudoq; magis, ac magis eos adhortatur, crescente multitudine, ac solo angusto, rerumq; omnium, quæ uictui necessaria essent, egeno atque infœcundo, ut inter palustris, atque æstuarios locos sito. Quod si coniectura uti liceat, credibile quoq; est, propinquos quosdam portus, qui per quam cœbres tunc erãt, illabentiumq; in mare fluminum hostia, plurimum frequentia contulisse, dum assiduo, continenterq; per ea commercia exercentur. Hinc opulentior em ad mercaturam conuenarum cum uerterentur studia, breui Venetorum res (Venetos enim se se, quod è Venetiã em grassent uocauere) ciuibus, atq; opibus aucta est. Igitur diuitijs freti, peritiãq; nauigandi, cum eorum nomen abunde potens pollensq; & clarum esset, Mauris sæpius classe superatis, prædonibusq; Illyricis, quiq; alij mare infestum reddebant, captis uictisq; pluribus elati uictorijs, cœpere insulas primo, atq; nationes externas subigere. Atq; hunc in modũ circiter septingentos (ut ipsi tradunt) annos, aut etiam amplius artibus his eò potentiæ peruenere, uti Venetorum res finitimis, exterisq; pariter formidolosæ essent. Huius igitur è sententia fluentibus, crescente imperandi cupidine, ad res Italicis animum adiecere, finitimis regulis, dum impotenter in subiectos populos dominationem exercent, eos inuitantibus. Nam inter Patuinos, ac Veronensis regulos diutius cũ esset certatum, utriusq; partis rebus uexatis, atq; attritis, lacessiti & ipsi aliquando à Patuinis, hæc occasione nacti, finitimã in continentem insiliere. Post bello maximo acerrimoq; constato cum Philippo Maria Mediolanensium Uice, cuius imperium late magnum in Gallia cisalpina erat, multis tandem cladibus ultro, citroq; datis, atq; acceptis, uniuersa penè Venetiã occupata, Bergamo, ac Brixia captis, magna quoque Illyrij parte aliquanto tamen prius domita, imperium in Italia uiribus auctoritateq; magis, ac magis auxere. Tãtam autem rerum felicitatem concordie studium maxime peperit, ac uiuendi inter se æquabilitas è statuendis, ac seruandis legibus nata. Hunc itaq; tuendarum legum consensum secuta est administrandæ rei publicæ concordissima securitas. Nam ne unquam nobilium animis per ambitionem insolerescent, qui eam initio constituere, unum & quidem summum statuerunt magistratum, quem qui gereret, Ducem

nocuere, senatus quidem principem, ceterum cui iniussu senatus nec pace agere nec bello publicum quicquam liceat. Dux ipse senatum cōsulit. Senatus auctor decernit, cuius tamen decreta Ducis nomine feruntur. Hoc mortuo è numero senatorum statim alter per suffragia creatur. Magistratus ipse quanquam perpetuus, memoria tamē nostra Franciscus Fuscarius, quod senectute a ggrauate publica ad munera factus uideretur inhabilior, magistratu se abdicare coactus est. Huic de publico certa penduntur stipendia. Senatus ad eum cogitur in curia, quam egredi Ducem, nisi statis diebus, ac certis causis minime permissum sit. Ceterū ipsis senatoribus mira in dicendo libertas, summa in consulendo integritas, atq; assueratio, recti ac ueri cultus eximius, erga patriam studiū supra quam cuiquam sit credibile. Quod si quando deliberandis atq; decernendis rebus in contentionem sit uentum, non partium studia superant, uerum publici boni ratio. De quorū tamen institutis, moribus, æquabiliq; administratione silere est omnino consultius, quam non multa differere. Proximus in regionibus reguli tres imperitant Mediolanensis, Ferrariensis, Mantuanus. Mediolanēsi frequentissimi, maximeq; opulenti Gallie cisalpinæ parēt populi, Comenses, Ticinenses, Alexandrini, Nouariēses, Laudēses, Parmenses, Dertonenses, Cremonenses, item Placentini. Ferrariensi Mutina, ac Regium, opportuna ac nobiles urbes subiectæ sunt. Rem Mediolanensem per id tempus moderabatur Franciscus Sfortia, qui Philippo Maria mortuo, Blacæ Mariæ uxori suæ, Philippi è nobili matrona, filie dominatum asserens, partim ui, partim beneuolentia ciuium, ac rerum gestarum fama clarum se, ac maxime potentem in Gallia, Italiaq; uniuersa fecerat, uir profecto Romanis temporibus dignus. Ferrariensem Borsius Estensis, miti uir ingenio, consilioq; maxime tranquillo, quiq; Italicarum turbationum sese medium gerere consuesset. Mantuanam Ludouicus Gonzaga, clarus & ipse uir, belliq; non minus quam pacis artibus clarus. Quæ urbes, populiq; alpibus adiacent, alij Monferrateni, alij Sabaudiensi obediunt, cuius imperium etiam trans alpes in Allobrogibus late amplum est. In Aemilia, Piceno, Umbria, Sabina, Latio, Hetruriae magna parte, magna etiam Campania, qui populi, quiq; reguli in ijs agitant, Romani Pontificis imperata faciunt. Quorum omnium ea tempestate res maxime illustres Sigismundi Ariminensis, Federiciq; Vrbinatis erant. Quibus autem artibus Pontifices Maximi tantum sibi imperium cōparauerint, nequaquam est explicatu facile. Nanque ut initio armis illud sibi uendicauerint, longe aliud arbitrari par est. Genus enim

ipsum hominum olim quietum, ac religioni tantum deditum. Ceterū ut ante sacerdotes innocentissimi, atq; abstinentissimi fuere, quo tempore sola sacra, ceremoniasq; tractabant, sic post fuere ex eis, qui cupiditate ambitioneq; præcipites ierint. Verū Romani Pontificis æqua imperia, administratio tranquilla, studia pacis, otijq; maiestas propè diuina. Hetruria olim bona pars sub regulis erat, quibus aut cæsis, aut pulsis Senenses, Florentiniq; illorum urbes, atq; agros suo imperio subiecere, finitimos etiam populos, qui antea liberi erant, in seruitutem redactos, nouis uti uiuerent legibus, cogere. Vtraq; autem res publica popularis nunc est, nobilitate olim ob superbiam pulsa. Florentinorum nomen per orbem terrarum late clarum est, non tam rebus gestis, quam gentis ipsius solertia, & urbis magnificentia. Eam in plano sitam amnis Arnus interfluit, quam decorum ne immortalium templa, an publica, priuataq; ædificia magnificentior reddant, haud facile est iudicatu. Ipsi ciuibus murum ædificandi studium, mira ornandi cura. Si quid regio non suppetat, peregre deuehendum atq; importandum curant. Certamen est non in urbe modo, uerum etiam in agris, quis magnificentius ædificet. Itaq; regio sumptu uillas passim ædificatas uideas. Genus ipsum hominum acutum, & graue, bonarumq; artium studiosum, pecunie tamen studiosius, quo circa in ultimis etiam terris negotiantur. Quorum tamen propria laus est, ac peculiare meritum, quod latinas literas penè ab interitu uindicauerint, dum & ipsi Latinis, ac Græcis literis dant operam, & illarum studiosos ad se arcessitos, salarijs, præmijs, honoribus prosequantur. Urbs ipsa paulatim a paruis obscurisq; initijs, atq; Fesularum è ruinis creuit, quam quidem artium plurimarum, quas ea gens aut ipsa inuenit, aut ab alijs inuentas perfecit, frequentia murum in modū auxit, locupletauitq; Florentinis proximi sunt Lucenses, ciuitas non tam suis consilijs libera, quam alienis opibus, atq; præsidijs firma, dum Florentinorum ne accedat opibus, magnæ curæ est cæteris. Senensis rei publicæ administratio propter diuersa ciuium studia, inquietior est, nec satis ex eo libera. Itaq; ciues dum parum ipsi inter se consentiunt, quæ rei publicæ in commune bonum haberi potest ratio? Pacis tamen apud eos studium uiget, præterquam Florentinorum artibus, quod non raro eorum res turbantur. Quorum ager oppido quam fertilis est. Ciues ipsi quæstui dediti, ac ciuilibus uitæ muneribus. Libertatis idem omnibus studium. Ea tamen Romani Pontificis opera, Ducisq; Mediolanensis, quam ciuium cura, magis constat. Gemensium res maiores quidem atque

opulentiores haud multo ante fuere. Nam et mari aliquando potiti dicuntur, non solum Corsica, Sardinia, multisque Aegaei maris insulis captis, uexatisque; sed Euxino enauigato, pluribus oppidis, quae in ora Pontica maris posita sunt, ab eis aut captis, aut etiam conditis, Venetorum quoque rebus pene ad internitionem aliquando adductis, et urbe illorum ingenti classe circumfessa. Horum opes paulatim dilabi coepere ob domesticas seditiones, ciuiliamque odia, quibus effectum est, uti amissa libertate Gallorum Regi seruiuerint. Nam ueteris cum esset instituti, Ducem qui summum apud eos magistratum gerit, communi consensu creari, dum multos annos studio partium magis quam publici boni, duces designantur, magna certamina, foedae seditiones, ingentia etiam bella exorta sunt. Donec Genuensium res publica eo perducta est, uti Gallicum nomen, imperiumque a patribus inuocatum, atque acceptum fuerit, missusque a Carolo Rege Ioannes Renati, de quo ante dictum est, filius, qui Genuensem rem publicam administraret. Reliquam Italiam, quae ab saltu Terracineni per Equos, Hernicosque, ac Marforum, et Sabinorum montes in Picenum, ad hostia Truenti pertinet, quod flumen in Adriaticum sinum influit, quaeque supero etiam atque infero mari cingitur, Neapolitani eam Reges tenent, in qua Ferdinandus ex testamento successit. Igitur Alphonsus mortuo, reguli, ciuitatesque missis oratoribus, Capuae conuentu habito (nam pestilentia Neapolis infestabatur) in Ferdinandi uerba de more iurauere, Et quanquam omnia quieta apparebant, Rex tamen conuentu dimisso, in Pelignos, ac Marrucinos digressus, equitatu in itinere scripto, reliquum aestatis in Theatibus, ac Ferentanis egit. Hinc rebus regionis eius pro tempore compositis, in Apuliam, ubi hyemem agere decreuerat, maturauit. Interea Callistus Pontifex Maximus Alphonsi beneficiorum imemor, cuius auctoritate, atque opibus antea Cardinalis, post Nicolao Quinto mortuo Pontifex creatus fuerat, peruersa consilia, et perfidiae plena aduersus Ferdinandum agitare coepit, clamque cum primoribus ciuitatum, ac regulis agere de rebellionem, diuulgatis etiam epistolis, quibus Ferdinandum suppositiuum Alphonsi filium diceret, denique aqua et igni interdiceret, qui huius imperata facerent, et in officio, ac fide permanerent. Quod ni Callisti consilia mors interrumpisset, ingens, maximeque calamitosum constatum iri bellum apparebat, quippe qui esset fluxa fide, perniciosa ingenio, uariis consilijs, praecipiti ambitione. Huc accedebat, quod dum assentatoribus patefacit aures, Borgio sororis filio ingentem dominatum in regno Neapolitano destinauerat. sed Callisti consiliorum, ac uitae finis idem fuit. Creatur

fuit. Creatur inde Pius Pontifex, ad quem missi ab Rege legati omnia pacata retulere, quin etiam haud multo post Latinus Ursinus Cardinalis cum amplissimis decretis Barolum in Apuliam uenit, ubi iussu Pontificis, collegique Ferdinandum initiatum (uti moris est) coronamque donatum Regem declarauit. Quae res popularium regni animos de bello iam dubitantes, quietiora uti sperarent, mirum in modum confirmauit. Ipse interea amicos, sociosque nunc per literas hortari, nunc per oratores rogare, uti ueteris amicitiae memores esse uellent, se bonum amicum, fidum socium futurum, ad cumulandam ueterem beniuolentiam, ad continendam societatem nouas ubique causas, noua semper uincula additurum, offerre, polliceri, se paterno contentum regno, suisque fortunis pacem, atque otium omni arte procuraturum, denique omnia se quam bellum malle, illumque pro hoste habiturum palam dicere, qui bellum in Italia moliri pararet, Adhaec in populos, popularesque suos publice, ac priuatim noua beneficia conferre, uectigalia minuire, regulos benigne appellare, ornare muneribus, decretisque, Hispanis qui remanere apud se uellent, familiaritatem polliceri suam, qui redire in patriam mallent muneribus affectos, ornatosque dimittere, Carolum patrualem Nauarrae principem, qui agente animam Alphonsi res nouas tentasse Neapoli dicebatur, qui ob conscientiam Alphonsi mortuo nauem quae Neapolitano in portu in ancoris stabat, confestim ascenderat, benigne appellatum, multa etiam amplaque per amicos pollicitus, nihil prius habuit, quam persistentem in abeundi proposito conciliatum dimittere. isque haud multis post diebus in Siciliam nauigauit. Denum Rex cuncta perspicere, ac meminisse, quibus amicos, sociosque contineret, aduersum populos, regulosque non satis habens iustum se se, ac liberalem gerere, nisi et illos ad bene etiam de se merendum inuiteret. Non deerant tamen qui e regulis existimarent haec ipsa a Ferdinando simulante fieri, quod uis ingenium eius a puero esset cognitum. Na et eum se se esse post manifesto declarauit. Quae existimatio non nullorum etiam procerum, ac primatum regni animos ab illo (ut creditum est) auertit. Haec agenti Ferdinando significatur Ioannem Antonium Principem Tarentinum clam rebus nouis studere, quod Regem nequaquam fallerat, qui eius inconstantiam atque animum minime tranquillum nouerat, quippe cui ab adolescentia seditiones, rapinas, discordiasque gratas fuisse intellexeret. Erat enim Ioannes Antonius uario et inconstanti ingenio, ac parum firma amicitia, apud quem etiam sancti, honestique non tantus respectus, quantum studium, quantumque erat cura assequendi eius, quod animo destinauisset, atque ut sui ipse

parcissimus, sic contra alieni quàm appetentissimus erat, utq; in bello abũde timidus, sic in pace parum fidens suis, aut amicorum opibus, quem longa & maxime quieta Alphonsi pax male habuerat. Sed ad quod intentus erat, aliquando peruenire ut ad id posset, interim dum ingentem sibi pecuniam compararet, nihil pensi habebat, et quanquã ipse timidus ac suspiciosus, gerendi tamen belli maxime audax, utq; in conferendis manibus minime strenuus, sic producẽdi belli egregius artifex. Is igitur per finitimas ciuitates, locaq; opportuna clam summittere cœpit, qui alijs præmia, alijs delictorum condonationem promitterent, nobiles alios suæ inopiæ, alios gloriæ maiorum admonerent. Regulos ut quemq; uel cupidum rerum nouarum, uel ære alieno pressum, uel rei suæ poenitere intellegerent, tentare, hortari, sollicitare, multa pollicendo erigere, opes eius ostentare ne desinerent, deniq; belli eum authorem ac ducem offerrent. His atq; alijs animos hominum ad belli studia cum impelleret, in Galliam quoq; ad Carolum Regem, in Prouinciã ad Renatum, Genuam ad Ioannem Renati filium mittit, qui eos ad regnum armis repetendum hortentur, omnibus deniq; artibus participes, socios, duces consilij sui querit, atq; habere tẽtat. At Rex artes illius ueritus, nunc per literas, interdum per oratores, aut amicos operam dabat, illum uti conciliarent. Itaq; blande appellando, largamq; de eo spem ac fidutiã ubiq; præ se ferendo, consilijs eius pro tẽpore obuiam ibat. Quam tamen ille occasionem nactus (ut erat simulator, atq; dissimulator, arte nõ minus, q̃ natura ad utrumq; institutus) per speciem conciliationis postulare ab Rege cœpit, uti Iosie generi sui, Iulij Antonij patri, & Antonio Centiliæ, cuius filio suam ipse despondere filiam pararet, quis illos oppidis, castellis, agrisq; Alphonsus spoliasset, ea cuncta uti restitueret. Hac re diutius in senatu agitata, diuersæ cum essent patrũ sententiæ, nec de Ioannis Antonij fide quicq; exploratum haberetur, aut bonæ spei, tandem Rex honestum potius q̃ utile consiliũ secutus, famæq; suæ consulens, ne accusari unquam posset, quod per ipsum scilicet stetit, quo minus cum Ioanne Antonio pax maneret, Iosie Hadriam, Teranumq; Centiliæ Crotonem, Cantanarium, quæq; alia oppida, agrisq; aut huius aut illius fuerat, restitui iussit, missis ab Ioanne Antonio, qui eius ea nomine acciperent. Per idem tempus Antonius Centilia, qui paulo post Alphonsi obitum ad Tarentinum transfugerat, cõmunicatisq; consilijs, in Brutios ad res nouandas profectus erat, per ueteres clientes, beneficiariosq; (ut q̃ natura seditiosus, ac supra q̃ dici potest, ferendæ discordiæ singularis esset artifex) populos, primoresq; ciuitatum sollicitabat, ac nũc uanos terro-

res miscendo, nunc se ad liberandos eos ab duro Hispanorum dominatu authore futurum prædicando, cum omnia nominis sui admiratione impleisset, nomenq; Renati in memoriam reduxisset, eõ rem perduxerat, uti omnis ferme regio in rebellionem spectaret. Quod ueritus Rex, Carolum Campibassium, & Alphonsum Daualum eõ cũ exercitu præmiserat, qui prouiderent ne quid res publica detrimenti cœperet. At Centilia castellis aliquot occupatis, quanq; parua manu, populorum tamen leuitate fretus, sibiq; præfidens bellum mouerat. Huc motum diuersis ex oppidis permulti secuti, breui ingentem a grestium multitudinem armauerant. Quæ res partim terrore, ac metu, partim cupidine rebellandi, populariũ animos affecerat. Quo minus autem Centilia quod animo desinuerat, perficeret, Alphonsi celeritas obstetit, qui facientem iter per oram maritimam Cropanos uersus, de improviso adortus, eum fudit, fugauitq;. Quare complures de rebellionem cogitantes in fide atq; officio continuit. Urbibus, castellisq; Iosie, atq; Antonio restitutis, atq; illorum nomine à Tarentino acceptis, cum in Brutijs quietiores futuræ res sperarentur, & Ioannis Antonij animus sedatus uideretur, tum ille magis, magisq; intentus, omnia administrabat. Nam scriptos in Gallia cisalpina milites, finitimasq; in regionibus, mari ad se deuehendos curabat, cum regulis fœdera clam inibat, Ioannem Renati filium omnibus artibus ad bellum inuitabat, Iacobum quoq; Picinũ, qui aduersus Sigismundum Arimnensem primo Alphonsi, post Ferdinandi auspitijs bellum gesserat, quanquam Ferdinando ob eius multa, patrisq; merita obnoxium, tentare tamen ausus, ingentibus & suis, et Ioannis pollicitationibus corruptum, paulatim in suas partes traducere pertendebat. Cum primis autem tum socium fidelem, tum solertem ministrum inuenerat Marinum Martianum Principem Rhosanensem, cuius præter genus, uix erat, quod bonus aliquis laudare in eo posset. Hunc Ioannes Antonius pater adulescentulum, quod ingenio maxime peruerso esse senserat, ab suo conspectu arcebat, in filij locum non habiturus, ni Alphonsus Helionora filia ei in matrimonio collocata, magno etiam dominatu addito, in patris restituisset gratiam. Ac nihilominus pater, dum uiueret, filij fœdum animum, ac peruersos conspiciat mores, non semel quidẽ suspiransq; dixisse inter domesticos fertur, fore, ut his Martianam tandem familiam pessum daret. Igitur Marinus hinc Regi suadere, quo Hispanos omnes regno euceret, neq; enim fidendum illis esse, consulerẽ que uti per Italicos homines, suosq; populares regni res administraret, Magnam inde Regem sibi beneuolentiam, & gerendis

rebus fidem auctoritatemq; conciliaturum, Illinc Ioannem Paulum Cantelmum proximum sibi regulum, nobiles item multos in campania, Samnioq; ad rebellandum diuersis artibus pellicebat. Post ubi uero satis prospere cedere consilia sua uidit, Hispanos palam insectari coepit. Adhuc cū Honorato Caietano, qui Fūdis, finitimusq; dominabatur in locis, simultatē primo exercere, post uero i manifestas inimicitias prolabi, quod illū Regi acceptum, suisq; consilijs offaturū maxime intellegebat, Quin etiam aduersus Galeatum Pandonum arma mouerat, obsessis Capreatis, uti per hāc occasionem scribere exercitum liceret. Vtebatur autem ministro Marco Ratha, Sobrino suo, homine turbulento, Galliarumq; partium studioso, cuius uxor Ioannis erat Coxæ filia, qui capta ab Alphonso Neapoli, Renatum in provinciam secutus, magnum sibi locum apud Galliarum Principes rerum usu, atq; eloquentia comparauerat, ac propter prudentiæ opinionem cum Ioanne filio Genuam ab Renato missus fuerat, quo tanquam magistrouteretur. Per hos igitur ministros multi mortales coniurarunt, inquis et Iacobus Ratha Beneuentanus antistes, cuius insigni perfidia, Ferdinandi res maxime perniciosum uulnus accepere. Hunc Rex cū Francisco Baucio Duce Andriēse legatum Mantuam miserat, ubi Pius Pontifex Maximus Christianorum conuentum habebat. Ad quem Renati, et item Galliae Regis Caroli legati uenerant, postulantes uti regni Neapolitani sua Renato salua iura essent. Quo tempore Iacobus praeter fidem, decus, iura diuina, et humana, munistrum se, ac mediū exhibuit scelerum omnium, quæ ab Ioanne Antonio, ac Marino, ab Ioanne item Renati filio parabantur, auctor et ipse cum esset foedisimorum etiam consiliorum. Affuit in hoc conuentu, Mediolanensium Dux Franciscus, cuius auctoritate, ac consilio factum est, uti Pontifex Romanus Gallorū postulata iniqua eē docuerit, palam professus Ferdinando se non defuturū, Deberi hoc publico Italiae foederi, ac memoriae Alphonsi Regis, cuius beneficio atq; opera Romana res aucta esset opibus, auctoritate, imperio. Interea Ferdinandus cognitis Tarentini consilijs, quo illius incepta frustraretur, quippe cui potius dē per dolum Venusiae maxima spes esset, ad Arundinem castra posuit. Is annis tribus millibus passuum, aut non multo amplius ab Venusia praeterfluēs, in Ausidum insluit. Venusiam Pyrrhus Baucius Francisci de quo dictum est, filius tenebat, Regi carus, ac maxime fidus, Ceterum dotalis urbs erat, cuius ciues propter imperium æquum, clementisq; Gabrielis Vrsini, qui Ioannis Antonij iisdem e parentibus frater fuerat, pleriq; Tarentino fauebant, nec deerant qui urbē se dedituros pollicerentur.

dituros pollicerentur. Qua spe Tarentinus et ipse circiter decem millibus passuum opportuno i loco coactis in unum copijs confederat. Ac tamen nihil adhuc aperte hosti cum geritur, uterq; tamen in insidias intentus erat. ceterū hic cauendis, quā ille parandis intentior. Atq; haud multum absuit, quo minus dum noctu Ioannes Antonius urbe se potiturum sperat, Rexq; illius consilium praenit, obuiam facti ante conflixerint, quā bellum inter eos indictum esset. Tandem uero ille, quamuis re sepius frustra tentata, urbem per dolum occupat. At Rex confestim subsidio suis ueniens, porta ingressus alia, Tarentinos urbe expulit, et quanquam a cæde temperatum est, bona tamen ciuium direpta. Hanc sibi urbem Ioannes Antonius, si potiretur ea, belli arcem atq; horreum propter opportunitatem destinauerat, agrum uberem, pabuliq; maxime feracem, pascendis equis aptissimum ratus. Urbs ipsa i mediterraneis, ac natura etiam munito loco sita, totius regionis caput erat, atq; ut in omnem Apuliam, quæ ad montes iacet, quæq; Regi parebat, discursiones facile promittebat, sic urbes, agrosq; Tarentino subiectos a tergo claudens tuebatur, nequid hostile inferri ab Rege posset. Adhuc Tranensium inde, ac Barolitanorum res, in primisq; Francisci Andriensis Ducis facile se assiduis impressionibus afficturum, finitimosq; alios tum populos tum regulos dolo, ui, metu, pollicitationibus, minis, ob loci opportunitatem in partes suas tracturum sperabat. Hic motus, quæ Tarentino mens esset, futurumq; haud multo post bellū indicauit, licet missis ulro citroq; sepius legatis, quiete uirumq; nuntiarentur. Sed ille uerbis quidem pacem uelle, re autem bellū parare, tempusq; agitandæ per speciem concordiae terere, dū quæ agitabatur, a coniuratis, parata esset oia. Quocirca Rex animo uehementer ang, diuersaq; secum consilia agitare, nec cui fidendū esset, satis compertum habere, repetere animo ueteres regni discordias, domesticae populorum inter se odia, regulorumq; aut similitates, aut amicitias, praeterita bella docere planè posse, quātum in hominum animis polletet inconstantia, ac leuitas, quantum auaritia ualeret, ac uindictandi cupidō, nec tantam æqui aut honesti curam, quantum utilitatis studium, ac libidinis generi mortalium inesse, Suas Tarentiniq; ac Renati opes iusta expendere, quid ab Gallis, Galliarumq; partium studiosis, quid contra ab se socijsq; terra, mariq; geri posset, cogitare, ac metiri, Deniq; quantum fortuna humanis in rebus polleat, quā uarij rerum euentus essent, animo aestuante uolubabat. Hæc agitati Ferdinando significatum est praefectorum literis, rem in Bruijs aduersum tumultuantes a grestes bene ab illis gestam, quos ab domibus,

atq; ab aratro digressos partim auctor Centilia, partim rerum nouarum libido ad bellum, ac direptiones traxerat. Hi primo uagi, palantesq; ut quis se se ducem præbuisset, sequebantur, post inito consilio, atq; in unum conuenientes, duce potissimum Nicolao Tosto, cuius, maiorumq; eius nulla ante cognitio, aut memoria fuerat, statuere Alphonsum Daualum, qui mortuo Carolo, regis copijs solus præerat, ex improviso adoriri, & cum uniuerso exercitu cedere. Nam et multitudo erat ingens, & Alphonsus per pacata loca non satis magna manu iter faciens, nihil hostium uerebatur. Itaq; habentem eum in campis castra, qui Maidam inter Neocastrumq; interiacent, qui a gressum primi agmen præcedebant de colle se se ostentantes, sublatis ad primum statim conspectum clamoribus, maximo impetu in castra ferebantur. At Alphonsus repentina re permotus, ac trepidans, interrim dum suos impeditos atq; imparatos instruit, præmittit qui rem sciscitentur, eorumq; impetum remorari uerbis studeant. Illi primo remissionem tributorum, hinc alia atq; alia postulare coeperunt. Ad ea ab Alphonso benigne cum responderetur, ubi conuenisse ingentem suorum numerum uident, cædem, ac sanguinem flagitantes, se se in castra proripiunt. At Alphonsus longius a castris structis in plano ordinibus, cum interim a Iacobo Galioza, impietro homine acriter pugna conferta esset, ubi illos uidit, nullo certo duce, nullo seruato ordine rapi, illatus conferta acie, primo impetum eorum reprimat, mox ab euentu rerum confirmatis militum animis, fundit fugatq; insecutusq; fugientes, magnum illorum numerum cedit, multos etiam rapit, quos haud multo post interfici iubet. Certior factus, paucis post horis longe maiorem affuturam multitudinem. Quod ni flumen Sabutium qui circiter uiginti millibus passuum ab castris aberat, transire maturasset, eo die cum uniuersis copijs ad unum cæsus esset, uix dum enim saltum prætergressus, qui flumine, syluis, ac montibus clausus, atq; impeditus est, summus e montibus cæternatim decurrere ad occupandum saltum hostes conspiciat. Cecidere ex a gressibus septingenti, aut etiam amplius. fama tenet ad duodecim millia fuisse hominum, qui simul ad tumultum conuenierant. Alphonsus re bene gesta, Consentiam uersus tutiora in loca se recepit. Quibus rebus permotus Rex, euocato ad se Alphonso, ut ab eo coram de statu regionis certior fieret, in Brutios proficisci decreuit. Igitur Venusiæ rebus compositis, relictoq; ibi Masio Barresa cum presidio, ad amnem Bradanum proficiscitur, ubi aliquot diebus æstiuam habuit. Inter hæc Nicolaus que multitudo ducem sequebatur, in agrum Consentinum impressione facta, finitimis castellis,

ac uicis, partim metu, partim studio rerum nouarum ad eum inclinanti- bus, breui supra uiginti hominum millia in unum contraxit. Qua multitudine fretus, dum Consentiam obsidere parat, nihil inuiolatum relinquit. a gros nastat, ædificia incendit, pro libidine, atq; ira cuncta gerit. Hoc cognito Ferdinandus magnus itineribus eum contendit. A gressus uero de aduentu Regis certiores facti, dimissa statim obsidione, in montana se recipiunt, dilabente passim multitudine, magna tamen manu Castellione occupato, quod id oppidum in colle situm, naturaq; egregie munitum esset. Rex castris admotis, quæ ad oppugnandum necessaria uidebantur, proximus e locis comportatis, ac non semel oppugnatione in cassum tentata, tandem eximia suorum uirtute oppidum capit, captum diripit, atq; incendit. Hac tanquam belli arce amissa, cum spes nulla esset reliqua, qui ex a gressibus in rerum expectatione erant, diuersis itineribus domum regrediuntur. Tostus & ipse initio oppugnationis secum paucis ex oppido surripuit. Dum hæc a Ferdinando geruntur, Ioannes uti cum Tarentino, conuatisq; conuenerat, classe ab Renato patre in prouincia comparata, instructaq; rebus Genue compositis, idoneam ad nauigandum tempestatem nactus, cum duabus, ac uiginti rostratis nauibus, honerarijs quatuor e Liguria soluit, ac felici navigationis usus, paucis postquam soluerat, diebus, præter litus Formanum delatus inter Lyrus, ac Vulturum hostia, diebus aliquot in ancoris stetit, dum cum Marino Martiano, quid primum agendum uideretur statuit Tarentinumq; de aduentu suo certiores facit. Rebus igitur e communi sententia compositis, Falernum in litus descensione facta, Suessam a Marino deductur, ubi magnificentissimo apparatu, lætisq; adeo popularium animis acceptus est, ut nihil in eum honoris prætermisum uideretur, quod aut maiorem ciuium lætitiā, aut Marini uehementius declarare studium posset. Quæ res Ioannis animum magis magisque auxit, atq; accendit. Ea potissimum tempestate iudicari plane potuit, non fidem, non constantiam, non gratitudinem popularium animis inesse ullam, poenitere eos presentis semper imperij, gaudere nouis rebus, futura in expectatione habere, leuitatē ducē eē atq; auctore ad postrema quæq; flagitia. Rebellat cum Marino simul uolētibus animis, communi consensu complures Capaniæ, ac Sānitū populi. Nō illos longe pacis otium, quæ etiā corū, qui in militia educati sunt, relāquescere animos facit, nō partē sub Alphōso plurimæ diuitiæ, quorū comes uoluptas, desidiāq; esse consueuit, nō belli facies ipsa, quæ eo terribior, magisq; formidolosa apparet, quo longior pax fuit, non deniq; agrorum securitas, ad quos relicti oppidis commigrarant, aut eorum desyderium, quæ

relinquenda erant, remorantur. Certatim undiq; ad rebellandum curritur. Ipse uero Marinus contempto iure necessitudinis, omnis diuinae & humanae rationis oblitus, spretis, inuitusq; patris manibus, qui Alphonsi partes acerrime fouerat, paternum tectis hostem accipit, addit sceleri, nato tunc filio, religionem Compatriatus, moxq; in illius, ac Renati patris nomen conceptis uerbis, solennibus sacris, ante aras Deo teste iurat, confestimq; nullo indicto bello, hinc finitimos Capuae a gros, illinc Lyri traiecto, propinqua regionem populationibus uastat. Abigitur omnis generis rerum praeda, ingensq; captiuorum trahitur numerus. Caluium quoq; oppidum, corruptis, qui illud proderent caput, ac praesidio firmat, et quam maxime potest metu, ac formidine cuncta complet. Augebat terrorem Regis absentia, nullo propinquo exercitu, nullo duce, qui grauibus, ac repetitis malis iret obuia. Quod circa nihil tutum, nihil securum Neapoli, aut finitimus in locis uideri, metu in maius cuncta tollere. Deseri uilla, relinqui aedificia, impuberes, senes, mulieres munita in loca passim trahi, fuga omnes sibi consulere, iumentis, pecoribus, carris uias, oppidaq; impleri, uideriq; omnia circumsolare armis, atq; equorum hinnitibus fremere, dum quotidiana tum populorum, tum principum rebelliones nuntiantur, demum uanis etiam rumoribus oppida, urbesq; complentur. Hanc tantam consternationem auxit, confirmauitq; classis, quae Ioannis iussu ante portum Neapolitanum aliquot diebus in ancoris stetit, praese ferens spem rerum in urbe nonandarum. Quod sentiens Isabella Regina, singularis animi matrona, urbem diurnis, ac nocturnis praesidijs firmat, fortibus, ac fidelibus uiris quid agendum, quid cauendum esset praescribit, hoste a continenti equitibus per oram maritimam pluribus in locis dispositis arceat, portum erectis aggeribus ac muris, eductisq; ex arce ferreis, aeneisq; tormentis munit, nihil hosti ad offendendum terra, mari ue aut opportunum relinquit, aut ciuibus, quod idoneum ad propugnandum esset, neglectum permittit. Ipsa Neapolitanos nunc plures, nunc singulos coram benigne appellat, fortius confirmat, timidos erigit, alium alia ratione cohortatur. Quin etiam Capanos, caeterosq; qui in fide perstabant, literis, ac nuntijs bonum habere animum iubet, Regem propediem cum exercitu affuturum affirmat, demum pro re, ac tempore necessaria parat, ac pluribus simul prospicit. Incenso Castellione, omniq; circum regione pacata, Rex Martoranum uersus proficiscitur, eo consilio, uti ea peragrata, compressisq; siqui noua parare in animo habebant, regionis ipsius res commodius, magisq; e sententia componeret. Haec igitur agitans literas ab Isabella accipit, qui-

bus certior fit, Ioannem cum classe ad litus Sinuessanum applicasse. Quo nuntio accepto permotus Rex, hinc atq; illinc ingentibus angabatur curis. Nam & Brutios, Lucaniamq; inquietam relinquere periculosissimum iudicabat, in qua paulo post isdem auctoribus ingentius repullulaturum intellegebat bellum, & rebus Campanis non occurrere longe perniciosius uidebatur. Haec itaq; diutius agitante animo, & quod potissimum sequeretur consilium deliberanti placuit, Centilia tandem capto, auctorem rerum nouarum ratione hac e medio tollere, hominem infidum, leui ingenio, insigni audacia, serendasq; ad seditiones natum. Venientem itaq; ad se non tam beniuolo animo, quam ficto consilio, qui ppe qui Ioannis aduentus ignarus uerebatur, ni ad Regem uenisset, ne statim bellum in se omne traheret, Rex comprehendendum iubet, atq; e uestigio Catantiarium petens scalis ad motis oppidum aggreditur. Oppidani ut qui diuturniorem passuri obsidionem non essent, uix una, aut altera impressione sustentata, multis uulneratis, ac mortuo balistali sagitta Tosto, deditonem faciunt. Rex oppido recuperato cuius magna opportunitas erat, rebusq; quantum tempus patiebatur, constitutis, cum iam de Marini rebellionem nuntios accepisset, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus Neapolim contedit, atq; ad aedem Antonij, Capuana in uia, senatu habito, cum de summa belli agitatum esset, de communi tandem sententia confestim ad Caluium oppugnandum, exercitum rapit, magnoq; machinarum, ac tormentorum apparatu instructus, euocatis etiam e finitimus oppidis, quae in officio perstabant, ueteranis militibus, castra ad ipsas propere fossas admouet. Ipsum oppidum in plano situm, ac praeterquam ab ea tantum parte, qua meridiem prospicit, qui tractus haudquaquam multus est, exesis imminet rupibus, quas inter, alterasq; longe etiam asperiores media percurrit uallis, per quam riuulus fertur, cuius aquis belli tempore aues tutissime utantur. Sunt qui Cales fuisse peruetus, ac frequentissimum oppidum credat, siquidem antiquae urbis uestigia, moeniumq; fundamenta multis in locis uisuntur. Rex ad meridiem castris positus, tormentisq; admotis, muros qua portae committebantur, quati assidue iubet, & quanquam magna ruina edita, omnia tamen in dies asperiora erant. Nam & anni tempus pessimum erat, & cum cingi undiq; oppidum nequiret, ut quaeq; ad defendendum necessaria erant, per uallem noctu praesertim, facile importabantur ab Theano, quod oppidum non amplius quatuor millibus passuum abest, Breuiq; tanta sclopetariorum immissa uis est, ut passim totis castris milites ueluti pecora trucidarentur, qui glandibus, pilisq; expositi, non uallo, non agge-

re, non ullo munimenti genere protegebantur. Ipsorumq; castrorū faciēs ob multitudinem cadentium maxime foeda, ac miserabilis erat. Præerat oppido Sancus Carilius, cum lectissimo milite, vir impiger, ac bellicis in rebus multos annos exercitatus. Verum Gallus, Germanusq; sclopetarius maxime nocuus, ac formidolosus erat. Regem autem uti eo acrius instaret, multa impellebant, loci opportunitas, pudor deferendi incepti, Campanorum importuna postulata, quodq; ut hostibus ingens audacia, siccato conatu discederet, accessura esset, sic suis infelix auspiciū reputantibus longe maximus terror, atq; animorū consternatio inde futura, quod fugæ similior discessus uideretur. His Rege curis anxio, forte accidit, ut Camillus Caraciolus impiger iuuenis, Regiq; ob uirtutem maxime carus, cum munitionibus præfesset, patrefacta ab bombardis aliquantum per muros uia, occasionem pugnae adesse ratus, cohortatusq; paucos milites, uti pristinae uirtutis memores essent, ingentibus etiam donis propositis, signum pugnae dari iusserit. Itaq; certatum ē pro muris, atq; in ipsa ruina atrocibus animis, dū ne utri cedere loco uolunt. Tandem sclopetorum, colubrinarumq; foeda strage, superati regij, alij cedunt, alij præcipientes dantur. Camillus dū inter primos uersatur, pila Colubrinaria per cerebrū adacta cadit, cuius casu prosternati ceteri oppugnationem deserunt, multisq; acceptis uulneribus cis fossas ægre se recipiunt. Regem nihilominus in proposito persistentem ingentes, copluriumq; dierum hymbres deterruere, quod exploratum quoq; habebat Antonium Caldoram aduentare, q̄ iunctis cum Marino, ac Ioanne copijs, obsessis subsidium ferrent, cū etiam non equos, non milites integros sibi esse intellegeret. Quibus ipse uictus necessitatibus, relicta obsidione, Capuam cum exercitu petijt, distributisq; per hyberna militibus, Neapolim concessit. Fama interim Ioannis per regnum diuagata, multos qui antea dubijs erant animis, ad rebellandum inuitat, uenisse uirum florentem annis, regijs meribus, è ueteri Neapolitanorum Regum prosapia, quorum merita passim à natu maioribus referebantur. Contra alij Hispanæ gentis impotentis animos, insatiabilem auaritiā, crudelem cum damnarere dominationem, uenisse tandem, erant qui subijcerent, uenisse iam qui ab insolentissimo Catalanorum dominatu, tot annis oppressos populos, spoliatas provincias, dissipatum regnum à ui, iniuriaq; liberaret, cuius integritas, reuerentia, sanctitas djs æquaretur immortalibus. Hæc igitur, taliaq; palam iactabantur, passimq; imitantur in ciuitatibus à rebellionum authoribus consilia. Apulia maxime in aduentus eius expectatione erat. Ciuitatum principes nihil prius, aut potius

curabant, quàm ut aduententē apertis acciperent portis. Augebat Ioannis nomen auctoritatemq; Ioannes Paulus Cantelmus Dux Soranus, Nicolaus Monfortius Comes Campibassanus, nobilesq; item multi, & in ijs Ioannes Sanframundius Comes Cerretanus, qui ad Ioannem statim ad primum aduentus eius nuntium defecerant, & Caldorarum familia, cuius dominatus quod in Pelignis, Marrucinis, Ferentanisq; potens, pollensq; & clarus esset, rebellionis suæ fama ingentē Ioanni expectationē conciliauerant. Quocirca inuito consilio placuit uti Ioannes in Apuliā proficisceretur, qui à Theano mouens, tentata ex itinere Isernia, quā ad deditiōnem coacturū se sperabat, ubi in Apuliam Nicolao duce peruenit, omnia ad se inclinantia comperijt, Luceria portas aperit, prodita ab Loisio Minutulo urbis eius arce. Cuius exemplū breui sequitur Sancti Seuerij oppidum, Troia, Fogia, Manfredonia, captis etiam Ferdinandi præsidjs, arx Manfredonia, præfecti ignauia etiam dedita. quæq; oppida in Gargano ad mare, siue in montanis sita, pleraq; ad Ioannē deficiunt. Hercules quoq; Estensis, quem Rex Apuliæ rebus præfecerat, suadente Borstio Duce Ferrarienti eius fratre, qui Gallorū rebus clam fauebat, Ioannis partes sequitur. Idem faciunt Ioannes Caraciolus, Dux Melfitanus, et Iacobus frater eius Comes Auellinensis, Adhæc Georgius Alamannus Comes Pulcinensis, Carolus Sangrius, Marinus Caraciolus, qui multa, & quidem opportuna tenebant oppida in Apulia, Lucanis, Hirpinis, Sannio. Rebellat in Marsis, Sabinisq; Aquila, Petro Lallo Campanus auctore, & Franciscus Marerij Comes, In Ferentanis Iacobus Montagnus. Ad Tarentinum quoq; in Apulia, Daunisq; deficiunt Labelum, Quarata, Melficta, Bitontum. è Neapoli, compluribusq; ciuitatibus, quæ adhuc in officio manebāt, nobiles permulti, aut cupiditate rerum nouarum, aut quod ipsorum maiores Gallicam factionem fouerāt, ad Ioannem transfugunt. In his Bosillus Iudex, qui Beneuentū, ac Montisfuculum, quibus præerat, prodere Ioanni festmans, detecta proditiōne, irritos conatus habuerat. Hoc malum contagio quasi quædam principū, ac populorum animos eo magis infecerat, q̄ Ioannes, Tarentinusq; iunctis simul uiribus, consilijsq; Bari comunicatis palam iactabāt, appetēte uere se in Capaniā ex Apulia, in qua hyemabāt profecturos, copiasq; Neapoli admoturos, inuitatos rebellioe Danielis Vrsini Comitis Sarnensis, Iordani Comitis Atripaldini, et Felicis principis Salernitani. Hi nõ una è matre fratres erāt, ac Ramūdi, Ioanis Antonij fratris filij, quos ille Ramūdo mortuo, multa pollicēdo, adolescētes facile in sententiā suā traxerat. Quibus consilijs Ferdināndus obuiā ire

parās, Mariā et concubina filiā Felici despōderat, ac multis promissis et illū, & strenus honorauerat, Quin etiam relicta Campania in Sānites cum exercitu profectus, apud Montisusculum confederat. quo ē loco & consilia hostium explorare commodius poterat, & celerius occurrere, quocumq; hostis iter intenderet. Interim Auellinensis Comitibus a gros assiduus populationibus infestat, Prata quoq; munitissimum castrum expugnare conatus, re infecta multis suorū amissis certior factus Pij Pontificis Maximi auxilia iam aduentare, ne a Marino Martiano aditus interciperetur, ad saltum Menianēsem qui ē in agro Casinate, mature decreuit. Quo tamen iter hosti esset formidolosius in agrum Campibassanum, locaq; finitima deflectit, multisq; castellis expugnatis, aliquot etiam incensis, a gros, uillasq; populatus cum ingenti praeda in Venafranum, atq; inde Sidicinum in agrum peruenit. Positisq; propē caluuium castris, quod antequam in Samnites proficisceretur, noctu scalis admotis, arce occupata, caesisq; uigilibus, praesidio ēt capto receperat, Pontificis copias expectabat, quas ex Hebruria mouisse perlatum erat, Stellaters interim, Sidicinosq; a gros uastaturus. At Marinus qui non iuuenili leuitate, magis quam execrabili in Ferdinandum odio descauisset, hostemq; ab Liguria acutum, classeq; profectum finibus, ac tectis accepisset suis, quo pacto Regem ē medio tolleret, animo aestuante agitabat, hominum ac deorum immemor. Hoc dies noctesq; uersanti secum, tandē per speciem colloquij adoriri illū placuit. Quocirca Gregorium Coreliam multis sibi ante annos cognitum, intimumq; Regis familiarem a se arcessitum mitti clam ab Rege postulat, acturus cū illo de reconciliatione, rebusq; cōmunibus. Quē ad se profectum blande appellans, ac facti poenitentiam simulans rogat, uti cōpositis opera eius similitudinibus, in Regis gratiam, pristinumq; beneuolentiae locum restituatur. Vetera in se Alphonsi beneficia commemorat, pueritiam cum Ferdinando actam, tot liberos ē sorore susceptos, iura diuina & humana refert, Gallorum insolentiam detestatur, Ioannem incusat, nec se passurum affirmat liberos suos, duorum Regum sanguinem, homini barbaro, Gallicamq; insolentiam in tenui etiam re praeseferenti seruituros. Cum his mandatis plenus spei Gregorius ad Ferdinandum reuertitur. Re in senatu agitata, exquisitisq; sententijs, cum Regis responso ad Marinum Gregorius redit. Quo saepius ultro citroq; misso, dies tandem colloquio dictus est, quo dirimi omnem posse controuersiam, satis magna spes offerebatur. Abest Theano circiter mille ac sexcentos passus, secundum uiam militarem, uetus sacellum, a cuius fronte, quā meridiē spectat, campus patet penē

nudus arboribus. Hic ad colloquium delectus est locus. Ferdinandus explorato itinere, ac praesidijs dispositis prior ad Turricellā (id loco nomen est) uenit, ac partitus copias, peditatuq; uiarum angustias, & loca superiora occupans, ne quid a tergo parum tutum relinqueret, equites in plano pluribus locis distribuit, ac praesidijs firmat, hinc ad locum pedetentim progreditur, Gregorium, ac Ioannē uigintimilliū comites secum ducens, nō tam consilio, quā necessitate adductus, Nā cum Gregorium Marinus dirimendae controuersiae medium adesse uellet, Rex Ioannem propter rerum gestarū famam, prudentiaq; opinionem, alterum deligere coactus est, quando duobus cū nō amplius comitibus in colloquij uicinis ueniendum conuenerat. Et Ioannes quidem propter aetatem pugnae parū idoneus, Gregorius uero imbecillo corpore, ac dextro brachio penē inutilis erat, quod Marinus futurum prospexerat. Postq; igitur uentum ad locum est, Ioānes, ac Gregorius una cum Deiphobo Anguillaria, & Iacobutio Montagnano delectis a Marino comitibus, quibus cum consilia communicaasset, quicq; facinoris essent consey, ad uiam haud procul a sacello remansere. Illi in campum uterq; armatus, uterq; equo insidens circiter nonaginta passus ab uia soli, communibus de rebus disceptaturi processerant. Rex aliquanto editiore in campo locum cum cepisset, unde circum oia lustrare oculis late poterat, a Marino est monitus humiliorē in locū equū ut demitteret, ne a Gallis, q; Theani arcē tenebāt, despectari possent. Quod dictū Regis aium uehementer pupugit, suspicanti insidias paratas, seq; fraude peti. Quā suspicionē Marini oratio mirum in modū confirmabat, cū ita esset exorsus, uti omnē semper in Regem ab se culpa reuiceret, nullam uero ipse Regis excusationē, aut causam acciperet. His altercantibus, cum aliquantū temporis extractum esset, Deiphobus (sic enim cōuenerat) ad Ioannē, Gregoriūq; cōuersus, uultu quāmaxime cōposito, qn̄ inquit Marinus, q; felix, ac faustum sit, res ex animi sententia cū Rege suas cōposuit, an ipse quoq; meas compositurus, Regem supplex adire ultra morabor? adactōq; statim equo, solus in Regem ferebatur. Venientē conspicatus rex animaduertit quo propior fiebat magis magisq; se uersus ad dextram declinare, apparebatq; hostili eū ingressu ferri. Et iam cōprogressus erat, ut Rex quē strictū ille quoad poterat pugionē occultabat cōspiceret, quo cōspecto cum Deiphobus tātū non in Regis equi habenas illatus esset, Ferdinandus cōfestim stricto ense, atq; animo q; confirmatissimo in illū primū, mox in Marinū equū cōcitāt, ac nūc hūc, nūc illū, nūc utruq; simul somnus petēs, ambos in suā uertit. Cū interim Iacobutius Ioāne,

Gregoriūq; armatus ipse pugnae inutilis facile continet. Quod equites conspicati qui in speculis dispositi erant, sublatis clamoribus praesto fuerunt. Illi ad suos quam maxime citatis equis delati re in fecta nota tam tristes abeunt, quam Regis fortitudinem admirati suspiciunt. Ferdinandus incolumis a suis exceptus, ingentis animi plenus in castra reuertitur. Illud deorum potius, quam hominum consilio factum uidetur, ne rogantis Regis, cum primum in uia obuiam facti sunt, uti galea fibulam Deiphobus ei substringeret, gladio iugulum aperuerit. Postero die Rex, aliquotq; insequentibus diebus, productis copijs, populabūdus in agrū Sicidinū proficiscitur, coactaq; ē propinquis oppidis satis magna a gressū manu, quacunq; it ferro cuncta uastat. Inde in Stellatē progressus ad balneas usq; Sinuessanas, quacūq; in agris erāt corrūpit, paratū tamē aedificijs, igniq; temperatū est, eripi enim hosti uictū, nō exuri aedificia, quae longa parauisset pax, uolebat. Forte accidit ut cū praeteruectus equo locū Rex esset, ubi cū Marino congressus fuerat, pugionē humi repertum eques ad eū ferret, q; Deiphobo inter congregiendū exciderat, erat autem ueneno intinctus, tabidisq; medicamentis delibutus, quo quis leuiter ictus cū esset catulus, statim ueneno exedente concidit. Haec res magnam in primis Marino inuidiā conflat. Videri enim supra hominum improbitatē facinus indignū & atrox, Regē, cuius nomen apud mortales sanctum esset, fraude, ac ueneno ab illo arcūuentū. Non fidē apud eum, non necessitudinē, non quod in Regis nomen uolēs, libensq; iurasset, nō Deū in metu locū habuisse ullū, spretā, contemptā, pessum codē factō datā famā, pietatē, gratitudinē, religionē, nihil illū in Deo, nihil in hominibus credere aduersum scelera esse repositum. Haec grauioraq; aduersus Marimum ab amicis, inimicisq; aequae iactabantur. Populanti a gros Ferdinandō significatur, codē penē tēpore Ioannē, Tarentinūq; iūctis simul exercitibus, magnis itineribus per Samniū aduentare, Delusiamq; incensa, & Alphonso Lagonissa cum uniuersis Caudinorū oppidis in societate ascito, recto itinere Neapolim contendere, Parte uero alia Simonecū cū Pontificis copijs in Casinatē peruenisse, peterēq; illū ab rege, uti suis etiam copijs admotis ad salū Menianensem auxilio afforet, Martianum enim praemissa iā militum parte, reliquo cū exercitu, nō maturetur, statim affuturum, Ad haec missis q; iter explorarent equitibus, leuī certamine inuito, Ioannē Maleuoltam, unū ē Pij praefectis captū, reliquos formidare, se nō ijs uiribus esse, ut sine Regis ipsius auxilio, Martiano prohibente, angustias incolumi exercitu peruasurū cōfidat. Cui rei Ferdinandus praeruertendū ratus, ijs enim copijs additis,

hosti se numero, ac uiribus superiorē fore intellegebat, nocte intē pestra profectus, cū de profectioe certiorē fecisset Simonecū, et ille in tpe adesset sine ullo certamine, saltu penetrato, statū coniūctis exercitibus, quo Tarentino, Ioanniq; occurreret, citatissimus equis Suesulā petebat, Quod hostes exploratū cū haberēt, Aceris dextra relictis, Nolā diuertere. Aduenientibus Felix, et Daniel cū Iordano fratre praesto fuerē, q; dicerēt, se cum oppidis, popularibusq; imperata facturos. Igitur hostes impares se cū iudicaret, neq; retro iter uertere sine manifesta perniciae, neque aequis in campis expectare tuto possēt, itra Sarneseris Fauces (sic enim uocatur) se se includere. Sarnū in adeo motis latere positū arcē in summo habet dorso q; munissimā. Sub ipsum autem montem suburbium iacet, in longū porrectū, habitatoribus frequēs. Ab ipso suburbio in uia Nolana occasum uersus, circiter mille et sescentos passus, sub inflexi radicē montis, fontes scaturēt, q; statim minime uadosum flumē, q; et ipse Sarnus dicitur, constituūt, quo in loco porta est turri subiecta. Eū autē locū Fauces incolae uocat. Ab altera etiā suburbij parte ad solis exortū, qua Salernū uersus est iter, fontes alij manāt, q; ceteris immisti fontibus, toto passim suburbio scatentibus, alterū & ipsum nequaquā uadosum flumē efficiūt. Hi amnes, solis alter ab occasu, ab exortu alter sese petētes ex obliquo, in meridie, mare uersus prolapsi, p culta circiter duobus millibus passuū ab ipsis fontibus, coniuncto simul alueo conflunt in mare, quod a confluyente qdē ipso arater sex millibus passuū abest. Quod mediū interiectum est a gri, fluminibus insulae penē in modū cingitur, a septentrione perpetuis, ac minime peruijs montibus clausum. Ager ipse uitis, atq; oleis consitus, pabulo quoq; abundat plurimo. Itaq; in hanc tanquam insulam cum se hostis recepisset, fluminibus, ac montibus perinde ac munitionibus se tuebatur. Ferdinandus sub confluētē in sylua, cui Logula nomē est, castris positus, quo arctius hostem premeret, structo ponte a frumentatione, quod mature iam erant segetes, atq; a pabulatione, hinc atq; illinc arcere hostem statuit, idq; eo erat facilius, quod castellum sancti Martiani ualde confluenti proximum Regi parebat. Igitur strato ponte, assiduis discursionibus hostē adeo nexabat, ut is obesso persimilis uideretur. Quo circa fremere eques, timere duces, ipse Tarentinus sibi diffidere, & iam de nocturna fuga cogitare, esse etiam qui se Regi per amicos conciliare clam studerent, alij qui transfugere pararent, cūcta demū plena esse terroris, atq; formidinis. Per eosdem dies hostiū classis praefectus non exigua praedatorū manu Surrentino in litore exposita, a gros, uicosq; populari parabat, satis magna cū spe, sollicitatis cuiū animis, ob uetus Andeganiensis factionis studiū, urbis et potuit. Quod Rex

intelligens Antonium OLXinam cum lectissimo peditatu, qui agrum, villasq; tueretur, præniserat, præsidio etiã urbi addito, Hostis prima impune rapere, ac passim feri, mox ab signis dilabi cœpit. Quod Antonius animaduertens, nactusq; idoneã occasionem, hoste palabudũ ex improviso adoritur, q; locorũ ignarus, atq; inique congressus, cũ diutius sustinere impetum nõ posset, insignẽ cladẽ accepit. Itaq; alijs cœsis, alijs captis, q; reliqui erant, dũ fuga sibi consulũt, rati iter ad mare peruiũ, hinc Antonio, illinc Surrentino premente, per rupes maxime editas deturbãtur. In ipsis etiã triremibus, dũ funes legũt, ac pontes, dũ reliquos à clade accipiunt, trepidatũ est. Telorũ, armorũq; omnis generis magna uis Surrentũ plata. His rebus adductus Felix, missis qui ueniã impetrarẽt, ad Regem supplex in castro profectus est, Parmæ arce (quod castellum Sarnensibus à Fauibus nõ ita multũ abest) Regi prius tradita, præsidioq; illic imposito. Rex eo acrius instare, ne annonã cõportari Sarnũ posset, summus uiribus conari, arcere hoste à pabulationibus, prohibere frumẽtatiões, dies noctesq; id agere, quo nihil hosti tutũ, nihil quietũ relinqueret. Forte accidit, leui ut certamine imito Petrus Hubaldinus, eques regius ab hoste caperetur. Is (uti moris nunc est) exutus armis, atq; adẽpto equo, ad Regem remisus, retulit satis se exploratum habere, occupato clam mõte à peditatu, deinde per effractã, quæ ad Fauces esset, portã immisso equite, diripi qui hostibus ad suburbij confidissent caput, haud magno conatu posse. Quo hosti inflicto uulnere, fore uti castris intra Fauces translatis, hoste fame confectum, paucis diebus, ad se dedẽdum Rex compelleret. Quo audito, conuocatis ducibus cum singulorũ ipse sententias exquireret, Si monectum huiusmodi orationem habuisse accepimus. Qui dominari in bello fortunã dicunt Ferdinande Rex, non temere illi quidem mihi & sentire uidentur, et dicere. Non quod belli administrationẽ, uictoriãq; euentũ in manu fortunæ collocatum existimẽ, Sed q; in cõserẽdis præcipue manibus, propter ea quæ repente accidunt, nunq; satis prospici ab imperatoribus, aut consulẽdo queat, aut ubi cõsiliũ captũ est, strenue rẽ, gnauiterq; gerendo. Quo enim consilio, aut quã nã prospicientia equorũ confossiones, militum transfugia, falsi rumores, male accepta imperia, cœli tempestates, locorũ iniquitates in itinere faciũdo, equitum, centurionũ, tribunorum, aut imperatoris ipsius casus in cõserẽdo prælio, aliaq; huiusmodi propẽ innumerabilia, aut provide ri ne accidant, aut postq; accidere, ne dãno sint, satis utiq; p̃specte poterit. Cũ nullum persẽpe ad prospiciendũ spatium propter temporis exiguatã, nulla opportunitas ob rerũ difficultatẽ im̃patori relinquatur,

nec idem

nec idẽ ipse et hic, et illic uno in tpe adesse, nec plura simul aut impere rare alijs, aut administrare ipse ualeat. Egdẽ ego ita se habere rẽ nõ magis magistro ab aliquo in scholis, quã ipso ab usu, qui humanarũ actionum optimus ac sapientissimus magister est, doctus affirmare audeo, quippe qui iam sexagenarius quã militiã adolescens sequi cœpi, eam adhuc sequor. Quo interim tempore animaduersum à me est, nõ semel etiã leuissimum casum ex uicto uictorem, ex uictore uictum exercitum reddidisse. Tot igitur annorum usus, & hæc, quam uidetis, ætas abunde me monere debent, nequid temere incipiendum, nequid inconsulto audendum, consulam. Velle autem tentare fortunam, eius esse arbitror, cuius res angustæ cum sint, spes etiã longe angustior in dies futura uideatur. Quod ego consilium Ioanni, Tarentinoq; quorum res deteriores in dies futuras arbitror, sequendum potius iudicem. Nobis dies ipsa meliora atq; secundiora cuncta promittit, dum tanquam septis hostem clausum, ac circumsessum habemus. Nobis stando, ne dicam cunctando augetur auctoritas, duplicantur uires, & tantum non captum hostem fama ipsa, qua bella maxime constant, per regnum, atq; Italiã diuulgabit. Illis contra omnia cum suis nostrisq; contemptui æque sint. Stando Felicem, id est Salernũ, Nolamq; utraq; nobilem, utraq; maxime oppotunam urbem recuperauimus, stando hostem paulo ante ad obsidendam Neapolim festinantem, de fuga ut cogitet, sitq; de propria etiã salute sollicitus (quod uidetis) iã cœgimus. Cum interim classis, quæ oram hæc maritimam metu sui concusserat, ludibrio haberi cœpit, stantibusq; hic nobis penẽ auditi fuerint classariorum militum clamores, atq; heulatus aut iugulum Surrentinis præbentium, aut præruptissimus è rupibus in mare se præcipitantũ, quo insequentũ gladios fugerent. Nobis Neapolis, et oppida, urbesq; uiciantem annonam, equos, arma, recentem peditem, recentem equitem sumministrant. Quarum rerum illis non modo nulla est commoditas, aut copia, sed haud sciam, an eorũ desyderium relictum sit ullũ, cum Apuliam, Peucetiosq; ac Salentinos, tot montes, ac ualles, tot nostra oppida ab illis distrahant. Denum a pugna continendo, pugnantium finem id est uictoriam, absq; ullo nostro periculo consequemur. Cum illis uero satis bene actum fuerit, si (quod unum cogitare, ac meditari possunt) nocturna fuga concessa fuerit, per loca difficilia, prærupta, aspera, magnaq; ex parte nobis parentia. Quamquam etiã fortissimis, peritissimisq; ab imperatoribus usurpatum esse scio, fugienti hosti pontem quoq; uel ex argento constituendum esse. Quam ob rem cum dimicandi nulla im̃muneat nobis necessitas, censeo a prælio

27 continendum, nec præbendam hosti bene gerendæ rei occasionem. Et
 27 quoniam quanto arctius se se pressum senserit, tanto est amplius de
 27 fuga cogitaturus etiam censeo, uti occupato monte, qui Fauces immi-
 27 net, castra sub ipsum montem, ad caput fluminis, ad ripam transfe-
 27 ratur, quo pabuli, atq; annonæ difficultate coactus hostis (quod unum
 27 reliquum est) nocturnæ fugæ consilium ineat. Rex probata Simo-
 27 necti sententia, statutoq; ad peragendum negotium tempore, peditatum
 27 quanto potest maiorem comparat. ueteranos euocat. nouos etiam equi-
 27 tes scribit. quid hostis paret, quid consulat, per transfugas, captiuosq;
 27 explorat. qui montem lustrent, aditus uestigent, semitas inquirant, si-
 27 delibus et strenuis uiris negotium dat. Satis etiam constat Ferdinã-
 27 do clam significatum esse Pium Pontificem mutata sententia decreuis-
 27 se medium se se belli eius gerere. clanculumq; Simonecto iniunxisse,
 27 uti paucos post dies in Santes Beneuentumq;, quæ Pontificis ipsius urbs
 27 esset, exercitum traderet, atq; eo cognito Regem decreuisse fortu-
 27 næ res è uestigio committere, fore ratum, superior si euaderet, uti uictoria
 27 ipsa, in partes eius Pontificem retraheret, sin secus cessisset, uti cum
 27 iram in illum prouocaret hostium, tum illum ipsum ad uindicandi ca-
 27 piditatem. quod postea secutum est. Quo circa quæ faciendæ prælio neces-
 27 saria essent, summa ea cum celeritate comparari iussisse. Illud uero à
 27 Simonecto impetratum, differret ab initio à castris, quoad suos Rex
 27 per oratores tentasset, posset ne Pontificem ab eo proposito dimouere.
 27 Itaq; ubi parata esse omnia, suaq; consilia latere hostem Rex sensit, tri-
 27 bunis, ducibusq; conuocatis imperat, uti quam maximo silentio de se-
 27 cunda uigilia cum exercitu instructo paratoq; ad signa assint. quid
 27 ipse paret, quid fieri à quoque uelit, singulos edocet, huiusmodi e-
 27 tiam oratione cohortatus. In omni re bellica fortissimi uiri (quod
 27 usus ipse docuit) plurimum occasio ualet, quam optimus quisq; impe-
 27 rator summo studio, ac celeritate complecti debeat, quippe cuius ea na-
 27 tura sit, ut ardua in planum facile uertat. Eam igitur nos capere, ac
 27 sequi, maxime utile, atq; in primis cautum consiliu reor. Sed in omni
 27 occasione capiendâ, inceptisq; prosequendis duo potissimum seruanda
 27 sunt, alterum quod factu opus est, mature id ut fiat. Quid enim occa-
 27 sione breuius, aut fugacius est? Alterum, ut suo quodq; geratur ordine.
 27 Quando in re præsertim militari nihil ordine ipso potius, ac maius
 27 est. Nam confusio, ac trepidatio præterquam quod periculosa, geren-
 27 dis quidē rebus maxime etiã contraria est. Neq; enim aut unum, aut
 27 alterum tantum prælium, quanquam consilio, ac ratione susceptum, in-
 27 feliciter tamen cessisse inuenias, magis ob imperia non eo quo tradita

27 erant ordine seruata, quam ob militum uirtutem, atq; aduersariū par-
 27 tium imperatoris industriam. Quo circa nequaquam à me cohortan-
 27 di estis, ut in conferendis manibus fideliter ac fortiter rem geratis, quæ-
 27 pe cum fidem, uirtutemq; uestram in multis, magnisq; difficultatibus
 27 planè perspectam habeam, neq; uti ductando exercitu, iter maxime
 27 exploratum habere studeatis, cum hostis ipse quam proximus sit, et
 27 quæ exploranda essent, cuncta sint à me diligentissime explorata. Quid
 27 etiam mihi in animo sit, quid faciendum decreuerim, quæq; se nobis
 27 occasio offerat, iuxta mecum tenetis. Verum illud unum, illud inquam
 27 unum moneo, hortor, rogo, et pro iure etiam meo impero, ut quæ
 27 à me præscripta sunt, eorum memores, ad capiendam occasionem, quæ
 27 propè tenemus in manibus, atq; (ut uerius dicam) omnino iam tene-
 27 mus, ordinem adiungatis. Ego ipse pro loco, ac tempore adero. An for-
 27 tasse uerèdum est exercitatussimi uiri, ne hostis cognito consilio nostro,
 27 instructus, paratusq;, atq; in acie armatus offendatur? Satis comper-
 27 tum, satis exploratum, et cognitum habeo, præter paucos admodum
 27 qui pro statione noctu ex cubant, cæteros omnes per oppidum disper-
 27 sos sub tectis quæq;, flumine, ac montibus fretos, somnos etiam igna-
 27 uissimos ducere. Antequam somno expergiscuntur, armis instruuntur,
 27 equi frenantur, tribunumq; quisq; ac duces suum pedes, eques conue-
 27 nit, metu, ac repentina re attonitus, nos occupato monte, efficitis por-
 27 tis, aditusq; reserato, uoti compotes, locum castris ceperimus. Quo capto
 27 nobis in acie stantibus, eò castro transferetur, quibus positus, reliquum
 27 est uti non horam quietam, non locum ullum tutum hosti relinqua-
 27 mus, Neq; multum tempus aberit, dum aut sese nobis dedat, aut neces-
 27 sitate compulsus fuga sibi quam maxime periculosa consulat. Hac ora-
 27 tione accepta tribuni, ducesq; ad imperata quisq; faciendâ properas,
 27 paulo post instructo cum exercitu, magno etiam silentio assunt. Rex
 27 peditatum præmissis itineris ducibus montem ardire, ac superato iugo, si-
 27 ne ulla trepidatione inde descendere, interim equitem procedere pau-
 27 latim, atq; sub signis iubet. Vbi uero tempus uisum est, quo pedes de-
 27 stinatum ad locum peruenisse iam poterat, dato signo Robertum Vrsi-
 27 num, lectis cum equitibus superare Fauces imperat. Ille egregie na-
 27 uata opera, citato equite, in hostium stationem illatus alios semisomnos
 27 capit, alios resistentes uulnerat, ac paulo post in fugam actos, suburbium
 27 uersus acriter urget. Roberto urgente gregarius miles qui eum se-
 27 cutus erat, prædæ intentus, nihilq; ad præscriptum gerens, taber-
 27 nacula diripere, equos à præsepibus dissoluere, seq; equos que-
 27 saranis honerare statim coepit, ac tanquam fugito hoste, prædâ ho-

mustus ad Fauces, atq; in castra regredi. Rex id quod erat ueritus, da-
 ri tempus hosti ad arma capienda, aliquot turmas cum summisisset,
 ipse reliquo cum exercitu pro Fauibus expectare decreuit. Interea
 hostium duces fugientium, ac pugnantium clamoribus exciti, re co-
 gnita, propere accurrunt, suos hortantur, ac praemissis, qui impetum
 sustineant, ut quenq; fors obtulerat, acies instruunt, ac paulatim alios
 atq; alios equites summittunt. Robertus ubi sustinere impressionem ne-
 quit cedere pedetentim coepit. Urgebat enim cum lectissimorum manu
 equitum versus, atq; acri coepta pugna, summus uirumq; uiribus de lo-
 co pugnatur. Hinc Robertus, illinc versus dum suos hortantur, dum
 fortiter rem gerunt, parum absuit quo minus uterq; suo ab aduersa
 rio caperetur. His rem penè intra globum gerentibus, regisq; in ar-
 cto propter locorum ignorantiam pugnantibus ab hostium duci-
 bus leua sinistraq; hinc pedites, inde equites summittuntur. At Rex
 cum intellexisset suos in arcto premi, maiorem equitum manuum subsi-
 dio ire iubet. Hostium uero pedites in angustijs uiarum implicatos in-
 ter se regios conspicati alij hastis eminus, aut sclopetis, alij communis gla-
 dio suffosis, aut uulneratis equis, ipsos equites partim deiciunt, partim
 in fugam uertunt. Locorum peritia hostem maxime adiunabat. Re-
 gius uero uix è uia egredi, illic omnes cogi, alijsq; atq; alijs subsidiũ
 ferentibus in unum simul cuncti coire. Quod aduersarius ubi uidit
 ab dextra sinistraq; acrius illum premere, conari etiam a tergo in-
 uadere, atq; ab reliquo exercitu seiungere. Quod Rex ueritus, suos re-
 ferre pedem paulatim iussit. Primus igitur, dum partim pedem refe-
 runt, partim etiam terga uertunt, fugam iam parantibus, postremis
 autem in acie stantibus, cum locus ipse explicandis ordinibus haud-
 quaquam satis esset, hostium duces eo acrius urgere incipiunt. Illi a
 tergo, hi ab latere, plures singulos, liberi impeditos, recentes saucios cir-
 cumsistunt. Hic uero ingens strages equorum, atq; hominum a sclo-
 petarijs edita, qui ab Rege propter stipendia non statim exoluta initio
 obsidionis ad Ioannem transfugerant. Inter alios, atq; inter primos
 Simonectus cecidit. Robertus uulnere in ore accepto uix hostium elapsus è
 manibus ad regem, qui extra Fauces in loco paulo editiore instaurare
 pugnam parabat, se recipit. Caeteri magna è parte capti. Rex ea exer-
 citus parte exutus, cum nullum in pedite praesidium esset, quippe cu-
 ius nulla in toto praelio extitisset opera, cum neq; locum tenuerit, neq;
 imperium seruauerit, neq; ubi tempus ferebat, pugnae affuerit, sum-
 mis tamen uiribus anniti, quod unum erat reliquum, ne hostes fau-
 cibus prodiret, Quo circa praehensare fugientes, confirmare integros,

hortari, rogare,

hortari, rogare, locum tuerentur, superesse tot lectos equites, tot etiam
 recentes turmas, aduentare è castris subsidia, si uiri esse uelint, non ho-
 stium modo impetum repressuros, uerum etiam si Fauibus egrediã-
 tur, magna etiam illos clade affecturos. Ipse in hostem proficisci, ac
 nunc his, nunc illis se ostentare. Cum interim ex ijs, qui in praesidijs
 collocati erant, quiq; postremos tenebant ordines, multi signa, locumq;
 deserere, seq; fugae dare coeperunt. Quod hostium duces cum animad-
 uerterent, tanto se impetu è Fauibus proripiunt, ut regij uix pri-
 mo congressu sustentato in fuga se q̄ laxissimis habenis dederint. Ho-
 stes statim in castra profecti, cum uacua ea defensoribus inuenissent,
 capta diripiunt, pauci transpontem, Nuceriam, finitimaq; in loca se
 recipiunt. Regem Neapolim uersus fugentem haud multi secuti, reli-
 qui penè omnes aut in praelio, aut in fuga, aut in ipsis castris, ad quae
 post praelium refugerant, ignauiter capti. Magnus captiuorum omnis
 generis fuit numerus. Direptis castris ingens tum rerum aliarum, tum
 argenti, atq; auri praeda Sarnum perlata. Hanc cladem non uatum
 modo praedicta, et eorum qui rerum caeli periti sunt, uerum prodigia
 quoq; praecessere. Nam et ueterum fatiloquorum carmina passim re-
 citabantur quibus Regi clades obruntabatur, et Mathematicorum
 uina uulgo ferebantur. Pridie etiam quam pugnatum est, toto ferme
 die coruorum greges praetorium obuolitauere conclamantes, ac proxi-
 mis insedere arboribus. Rex ipse praetorium egressus, equo repente co-
 cidit. Diuersis locis, alibi sanguine, alibi oblitis cinere guttis pluuisse nu-
 tium est, notatumq; folijs holierum eas guttas in se disse. Nostra tamẽ
 tempestate haec aut animaduertere, aut procurare religiosum est. Die
 quae insecuta est, cum a Ioanne, Tarentinoq; coacto senatu, quid de
 captiuis statuendũ, quo primum arma inferenda essent cõsultaretur,
 de captiuis, uicit eorum sententia, qui censebant uti triremibus impo-
 siti, Massiliam deportarentur, nisi finito bello in Italiam non renun-
 tendi. De prosequendo uero bello duae cum essent sententiae, altera uti
 ad obsidendam Neapolim statim admoueretur exercitus, altera uti
 finitima prius oppida, quiq; in Regis fide reguli persistebant, tenta-
 rentur, huius quidem Tarentinus, prioris uero Ioannes Coxa auctor
 erat, cui pleriq; assentiebantur, eumq; ita locutum accepimus. Si quam
 nobis perficiendi belli rationem hesternam ostendit uictoria, eam ipsi se
 qui, atq; oblatam a dijs immortalibus capere occasionẽ uolumus, dicã
 audacter fortissimũ duces, die crastino, hostem Neapoli circumfessum,
 atq; haud multo post cum ipsa etiam urbe expugnatam uidebimus.
 Quantum igitur sedendo, ac consultando temporis ipsi absumimus, tã

tum a belli fine per negligentiam, atque in gnauiam uolentes absumus,
 qui si quo impetu in hostium castra irrupimus, ea alacritate fusos, atque
 in fugam uersos secuti essemus, eodem cursu, aut Rege ipso in fuga
 capto, aut fugienti itinere intercluso, in magnam (mihi credite) occu-
 pandae ex improviso Neapolis occasionem incidissemus, secunda et penè
 otiosa ciuitate, dum Sarni circumfessos nos, ac tantum non captos, in por-
 ticibus, ac compitis inaniter gloriantur. Sed quod uel militum labore,
 uel praedae studio, aut letitia ipsa quae pracludere hominum solita est
 consilia, omissum est, aut peccatum, id quàm primum ut corrigamus, no-
 strum quidem est, aut si corrigi minus potest (quando quod factum
 oportuit, frustra de eo faciendo consilium nunc inicitur) saltem quod
 reliquum est, quodque in nostra adhuc manu positum, celeritate perse-
 mus. Quam ob rem, quoniam (quod in omni bello maximum uide-
 tur) profligatum in acie aduersarium de se, uallo, murisque tutando
 cogitare iam coegimus, quid reliqui superest, nisi uti moenibus inclu-
 sum, obsidione eum quam archissima cingamus? Quo quidem circum-
 fesso, quid opis, quid spei reliquum, quid animi esse potest ijs, qui eius
 partes haecenus sunt secuti? Itaque cum una sit regni caput Neapolis,
 in quam Ferdinandus amisso exercitu penè solus refugit, non tam (ut
 arbitror) aut moenibus fretus, aut ciuium beneuolentia, quam arce
 ipsa fidens, in quam non est dubitandum, quin ubi muris castra ad-
 mota senserit, confestim se includat metu territus, ac nobilitatis odium
 timens, cuius bona pars ad nos transierit, quae nam causa est, quae in-
 quam est causa, fortissimi duces, cur non crastino die, albescente caelo,
 auulsis, signis ad eam obsidendam exercitum rapiamus? Nobis integræ sunt
 uires, miles uictor, et, quod maximum est, fortunæ ipsius fauor ad-
 est, hominumque uoluntates, eodem semper quo fortuna inclinantium.
 Contra Regi effætae uires, exhaustis Alphonso thesaurus, milite, qui ei
 fidelis esse poterat, et strenuo quoque capto, reliquus, quos fuga tutata
 est, inermibus, quosque optandum sit, Neapolim se post fugam, clademque
 recepisse, aliquem illic tumultum, ob famem, inopiamque excituros. Vi-
 delicet maritimum aliquod auxilium paratum est Ferdinando? At-
 qui mare a nobis tenetur. An fortasse terrestres alias copias, quas
 aduentere fama sit, subsidio uenturas expectat? cum nec ullæ quidem
 ipsæ sint, et quicquid illinc trans Capuam, hinc cis Acerras, agro-
 rum, atque oppidorum est, nobis pareat, et armis circum clausa omnia
 teneantur a nostris. Reliqua est una illi ciuium beneuolentiæ spes,
 qua firmissima, obsidionem tam diu ciues tolerant, dum ex Hispania
 ab Ioanne patruo, aut a Pio, Franciscoque ex Italia mari terra

ue is militatur exercitus, qui aut metu sui solui a nobis obsidionem,
 aut uiribus congressus cogat. De spe quidem ciuium (ut dicam, quod
 sentio) imperium Catalanorum, quam omnes oderint, iuxta me-
 cum tenetis, et res ipsa docet. In nobilitate uero quid certum habe-
 re, aut constitutum in ea Ferdinandus potest? cuius maior pars, odio
 illum prosequentes, sponte ad nos transferint? Nam de auxilijs ue-
 strum erit iudicium. Quid enim in Ioanne patruo, Rege non mo-
 do paupere, uerum etiam inopi repositum esse praesidij potest? quæ
 ab hoc auxilia expectari? praeter paucas admodum triremes, easque
 captiuo instructas remige? Quod uero ad Pium, et Franciscum at-
 tinet, etiam si maxime cupiant, quæ tamen auxilia aut tanta mitti
 ab eis possunt, ut uel percurrere tantum montium, ac flumiuorum
 ualeant? nobis aditus omnes armis circumseptos tenentibus? Piani-
 noque cum ualidissimis copijs obsistente? aut tam praesto ea esse, ut non,
 quod aestatis reliquum est, interim prolabatur, hycensque mox inhor-
 rescat? quo tempore an dubitatis, Neapolim aut uel expugnatum iri
 a nobis, aut partium studijs sponte imperium accepturam? Cum in-
 terea quæ in Brutijs, Marsis, Pelignis, Marrucinis reliqua in fide
 Regis manent oppida, audita exercitus eius strage, cognita Neapolis
 obsidione, ultro mittent qui se se nobis accepto imperio dedant. Ad-
 hæc Neapolim obsidere quid est aliud quam Pium, Franciscumque ab-
 incepto deterrere, atque abstrahere? reputantes frustra se de mittendis
 auxilijs cogitare, tam breui tempore, tanto terrarum spatio, omni iti-
 nere atque aditu intercepto. Contra uero hortari, atque incitare, ubi da-
 ri a nobis Ferdinando spatium senserint ad comparandam pecu-
 niam, ad restituendum exercitum, ad ipsa denique auxilia commode,
 tutoque expectanda? Ac tandem si qui sunt, qui aduersus Ferdinan-
 dum moliri aliquid parent, quos non paucos esse quotidiana nobi-
 lium docent transfuga, deterrere eos, animumque et uires aduer-
 sarijs adiungere? Quæ eum ita se habeant, an cunctamini fortissimè
 duces ad obsidendam Neapolim propere castra ducere, quo fortuna,
 quo caeli fauor nos uocat? ac regni ipsius caput, coactis in unum ue-
 ribus petere? ut còtusa, mox et excisa anguis ceruice, reliquum corpus tru-
 cū, atque ex animū relinquamus. Quæ ubi Coxa dixit, cū q̄ aderat, et
 ipse in primis belli dux Ioanes, pars uultu, uerbis alij probare uideretur
 contra ea Tarentinus in hanc sententiam locutus dicitur. Neque impor-
 tune duces, neque parum considerate paulo ante Ioanes Coxa de obsi-
 denda Neapoli, totaque belli mole eo uertenda differuit, quippe quæ re-
 gni caput, neque multis ante annis ab Alphonso capta uictoriam illi,

decusq; pepererit, ac regnum uniuersum in pace, officioq; stabilierit.
 Verum enim cum eo mihi de genere obsidionis parum omnino conue-
 nit, quippe cum exercitum propere muris adiuuendum censeat, ego
 uero longe aliam sequendam rationem statuam, & cur ita statuam,
 multa me simul mouent, primum urbs ipsa eo loci sita, ut praeter non
 multum campi, quod ab ortu solis muris adiacet, caetera omnia libera
 ab obsidione, atq; aperta relinquenda sint. Cum ab ortu, atq; a sep-
 tentrione tantum montium interiaceat, ac uallium, a meridie uero ma-
 re patens, ac liberum, molesq; adeo munita, atq; ad propulsandum in-
 structa, ut tranquillo mari longissimo ab continente tractu classem in-
 ancoris stare necesse sit, futuram in summo discrimine, ubi etiam le-
 uior spirare aut auster coeperit, aut boreas, quibus hic ipse sinus quam
 maxime est obnoxius. Mouet deinde populi frequentia, & Hispanus
 miles, quam maxime Regi fidus, & quod ea tum armorum est, tum
 equorum illic copia, ut breui non exigua equitum manu comparata,
 restituere exercitum Ferdinandus queat. Addam tot arces tam egre-
 gie munitas, quas qui ciuis, aut peregrinus aspicit, Rege praesertim
 praesente, atq; incolumi, quamuis magni, atq; robustum habeat ani-
 mum, quamuis factionis nostrae studiosus, abiciet tamen illum, obtor-
 pesceatq; formidine. Nam quod ad nobilitatem attinet, nobiliumq; ad
 nos transitionem, utinam, inquam utinam Neapoli potius manere con-
 silium eis fuisset. Quid enim aliud tot nobilium ad nos transitione
 effectum est, quam ut urbem Ferdinando liberam permiserint? nec se-
 curiorem illum modo, uerum etiam cautiorem reddiderint? Adhaec
 tanto incepto quae paucitas nostra sit, ipsi uideatis, cum etiam ad oppu-
 gnandum necessaria nobis desint omnia. Regi contra et ad repugnanda
 dum, & ad laessendum urbs ipsa, & arces, & multorum etiam an-
 norum Alphonsi apparatus cuncta suppeditent. Scilicet sperandum
 id est, uti constitutus a nobis ante portas castris, in arcem se se Ferdina-
 dus includat, quem non montes, non flumina deterruerint, quo minus
 infesto agmine, loco sibi maxime iniquo, intra Sarnum irruperit. An
 potius (quae illius est uirtus, & aetis militaribus laboribus assueta) ue-
 rendum etiam atq; etiam est, nequid apud obsidentes tutum, aut in ca-
 stris quietum, continuis eruptionibus patitur? Tentare igitur obsidio-
 nem, quae postea turpiter omittenda sit, an quae so erit aliud, quam ui-
 ctoriae fortuito nobis oblatae, turpi aliqua dedecore iactura? aut
 sedendo ad Neapolim, qui populi, principesq; in officio erga Ferdina-
 dum reliqui permanent, ut ut oppida muniant, comeatus importent,
 militem conducant, aliaq; praesidia sibi comparent, tempus, otiumq;

permittere? Quam ob rem quae tutissima quidem est obsidendi ratio,
 hanc ego censeo ineundam, Primumq; uti Robertum Sanseuerinum,
 cuius oppida nobis ante oculos sunt posita, ad deditonem pellicia-
 mus, aut debellare recusantem tentemus, finitimos deinde populos,
 quibus aut captis, aut deditis, Robertoq; in partes nostras ascito, an
 dubitamus a Neapoli Cossentiam, ac Rhegium uersus omnia in ditio-
 nem, ac nomen nostrum concessura? Robertum enim Lucas Sanseue-
 rinus, cuius late magnus in lucanis, Brutijsq; dominatus est, mino-
 resq; alij proceres, liberae item ciuitates sequentur, ut diebus quam pau-
 cissimus, praeter Auerfam, Capuam, Ageras, Neapolim, nihil in tanta
 terrarum spatio, quod inter Lyrin amnem, urbemq; Rhegium, atq;
 Crotonem interiacet, Ferdinando relinquamus, ac Pio, Franciscoq;
 animum, cogitationem deniq; omnem mittendorum auxiliorum ad
 manus. dum Regem perinde ac truncum, sine membris, sine neruis,
 destitutum, atq; emulatum uiderint, missis etiam ad eos oratoribus
 qui utrunq; & nostro, & Renati nomine benigne appellent, ac largis
 etiam pollicitationibus impleant. Quae an sit tutissima obsidenda Nea-
 polis uia, omnes iam uideatis. Nam tentare fortunam, ubi consilio locus
 est, quam sit temerarium, dies hesternus admonere nos potest. Regem
 certe ipsum ne fortunae posthac tam facile se committat, abunde iam
 docuit. Dicenti haec Tarentino senatus assensus est omnis. ea erat se-
 nis auctoritas, is rerum usus, quodq; belli esset auctor, omnis spes, ra-
 tioq; uincendi in eo collocata uidebatur, ut Coxae sententiam quamuis
 tacitis omnes comprobarent animis, nemo in ne ipse quidem belli dux
 Ioannes a Tarentino dissentire aut uideri palam uellet, aut omnino
 auderet. Igitur motis a Sarno castris petere Stabias. Id oppidum,
 uti rerum Romanarum scriptores prodidere, Syllae iussu solo aqua-
 tum finitimos in uicos abierat. Postero dein tempore quod eo propter
 loci opportunitatem, portusq; manu facti, multa mari comportaretur,
 tuguria in litore constitui coepta. procedentibus inde seculis, tanquam
 in uicum multi mortales confluxere, donec oppidi nomen ac formam
 accepit. arce etiam in edito posita, quam egregie Alphonsus munie-
 rat, brachio ab ea ad mare deducto, ut cum usus uocaret, per id im-
 mitti praesidium in arcem posset. Praerat arca, atq; oppido Iacones Ga-
 liardus ex antiquis Alphonsi familiaribus, miti uir ingenio, & fide
 integra, caeterum qui ut Hispanus uxori paulo nimium esset deditus.
 Ea erat Margarita Minutula nobili loco nata, cuius frater Loisus
 arcem Lucerinam Ioanni in Apuliam profecto prodiderat. Siue igitur

tur futurum sperarent uti Margarita Galiardum ad deditioem im-
 pelleret, siue quod ea sponte deditioem fuisset pollicita, si castra eo ad-
 moueretur, Capaneo fratre instigante. Hostes oppidum ingressi, nullo
 suburbium defendente, nam oppidani intra uallum, quod sub ipsam est
 arcem, confugerant, quater confestim crepidinem tormētis coepere, nec
 multo post a Galiardo deditio fit. Iisdem diebus Vicani, Massensesq;
 ad Ioannem defecere. Surrenti quoq; trepidatum est, propter suspitio-
 nem familiae Acciapactorum qui Ioannis, Renatiq; partes clam fo-
 uebant, Praerat urbi cum praesidio Antonius Carrasa, cuius prudentia
 effectum est, uti Acciapactorum consilia parum prosperos euentus
 habuerint. Interea duces ipsi nunc minus, nunc pollicitationibus Rober-
 tum Sanseueriniū ad deditioem sollicitabant, Qui uiribus diffusus,
 quod omnem in se belli impetum uersuros eos cerneret, facta deditioe
 in castra hostium profectus, in Ioannis uerba iurauit. Cuius exemplū
 Lucas quoq; quod et ipse iisdem diebus in Brutijs male pugnaerat,
 secutus est. Etenim Antonius Centilia, quem Rex in arce Neapolitana
 custoditum curauerat, corruptis custodibus, noctu arce postico, quod
 ad mare est, Marilianum se receperat, indeq; haud multo post in Bris-
 tios reuersus bellum instaurauerat, quod captiuus dum esset, per Al-
 phonsum, ac Iulianum fratres, et Ioannem Trauersum eius praefe-
 ctum administrabatur. Lucae, ac Roberti deditioe cognita, caeteri om-
 nines Lucaniae ac Brutiorum principes, populiq; praeter pauca admo-
 dum castella, Andegauiensis sunt partes secuti. Igitur hostium duces
 Roberto dedito, cum de occupandis Cauis consiliū cepissent, parum
 absuit quin magnam ex improviso cladem acceperint. Ea ciuitas ma-
 gis q̄ urbs montanis in locis disposita uicatum habitat, multitudine in
 hominum frequens, ac situ naturali satis munita. Cauenses igitur re-
 lictis uicis, quos defendi uix posse arbitrantur, in loca se munitiora
 contulerant, ubi de obsidionis aut tolerandae, aut propulsandae ratio-
 nibus cū agerēt, consiliū iniere de inuadendis nocturno tempore hostiū
 castris. Nam et Armatorum multitudine abundabant, et satis ex-
 ploratum habebant, si res parum successisset, posse tuto se ad suos re-
 pere, fauissetq; incepto fortuna, ni re per transfugam cognita, castra
 repente ex eo loco mouisset hostis. Huic tot principum, populorumq; tā
 repentinae defectioni non magis cladē ad Sarnum acceptam, quā in-
 constantem, ac perleuem Felicis animum causam dedisse satis constat.
 Qui si quam debuit animi firmitatem retinisset, praeter praedam in
 castris inuentam, uix aliud eo praelio ab hoste partum, aut quæsitum

fuisset. Verum enim adolescens infirmo ingenio, nullo rerum usu, ad-
 dictus consilijs Francisci Infantis auunculi, hominis incompositi, ac sa-
 cerdotis parum continentis, non deditioem modo urbium, atq; oppi-
 dorum statim fecit, sed supplex ipse ad Ioannem Antonium in castra
 profectus est. Ex ea deditioe cum Nola, Salernumq; maxime oppor-
 tunae urbes hostium accessissent uiribus, coactus est Robertus despera-
 tis penē rebus suis consulere. Cuius exemplum Lucania, Brutijsq; ferē
 uniuersi secuti cum essent, periculosum Regi uulnus inflixere, addi-
 tis etiam defectionibus Loisi Iesualdi, qui in Hirpinis cum aliquot
 opportunis oppidis, rerum ad Sarnum gestarum nuntio accepto desci-
 uerat, adhuc et Matthaei Extendaridi. Quo effectum est, uti ho-
 stibus Argentio, Harpadioq; potitus, in Samnites, Apuliamq; adi-
 tus Regi omnes intercluderentur. His et aliud accessit malum, quod
 Franciscus Comes Casertanus deterritus et ipse Sarnensi primum cla-
 de, post finitimorum etiam rebellione, maximisq; hostium minita-
 tionibus, aliquantum nutabundus cum stetit, consilijsq; incertus,
 tandem ad Ioannem inclinauit, matris potissimum suasi, ac Tho-
 mae Branchati, cuius consilijs mater, filiusq; acquiescebant. Quae
 res Campanorum, atq; Auerfanorum animos uehementius fregit.
 Cum Petrus quoq; Mondragonius, qui Metalonum opportunum te-
 nebat oppidum, clam cum hoste consensisset. Vi iam Aerrae, Ca-
 pua, Aversa, quae sole cis Lyrin amnem, Campaniae urbes in
 Ferdinandi fide, atq; officio perstabant, circumfessae ab hostibus tene-
 rentur. Licuit hoc potissimum tempore, atq; ex hoc rerum statu co-
 gnoscere, quā lubrica sit, periculisq; exposita adolescentium ad-
 ministratio, parumq; omnino moderationi apta, et propter rerum
 inscientiam, et quod praesentes solum res, sibi ante oculos ponant,
 plerunq; uana sequantur, et incerta consilia, illis maxime consulto-
 ribus credentes, qui blandiri nouere, magis quā uera dicere. Quo
 circa Tarentinus Felix inconstantiam ueritus, qui paucissimis die-
 bus ter rebellasset, speae quidem liberum, re autem captiuum eum
 in castris secum habens, arca Salernitanae fidem sibi hominem, cum
 praesidio imposuit, Nolae usum magna cum peditum, atq; equitum
 manu praefecit, et Nolae tueretur, et Neapolim, Aerrasq; assiduus di-
 scursioibus infestaret, cū ipse hyemare in Apulia decreuisset. Adhuc
 cōsiterat secū in Apulia Robertū ducere. Sed ille senis maxime calli-
 di, ac fallacis insidias suspectas habēs, ex quo die abire ē Tarentini, Ioā-
 nisq; cōspectu licuit, redire ad eos omni studio auersatus est. Conatus

in est, quo arctissimo posset vinculo deuinare sibi eum Ioannes, ascitum quidem cooptatumque in socium Crescentis, eo Galli nomine Lunam appellant corniculatam. Est enim mos eius gentis principum, religiosam aliquam militiam pro abitrio statuere, ad quam quos initiatos admittunt, iurare uerbis conceptis cogunt, futuros se socios periculorum, neque ullo unquam tempore arma aduersum laturos, fidem, amicitiamque perpetuam seruaturus, ubi etiam casus tulerit, auxilio futuros, in bello presentes, armatosque in acie staturos, aut pecunia adiuturos. Adhuc statura sacra, et dies quosdam maxime sollemnes constituunt, quibus interesse cunctos fas sit. Hi Confratres uocantur, quos et uiuos, et mortuos, qui religionis eius, militiæque auctores sunt, maximis prosequuntur honoribus. Insigne autem militiæ ipsius aliud aliud est. Huic Luna erat corniculata, quæ a Gallis Crescens dicitur, eaque ex argenteo brachio subligata gestabatur. Quo religionis, ac militiæ genere honestum Robertum Ioannes sibi cum obligasset, Pius inde Pontifex Maximus illum haud multo post absoluit, quod iudicaret eas non magis religiones, quam coniurationes quasdam esse pessimo exemplo institutas. Quoniam autem locus ipse admonuit, pauca de Roberto, deque eius maioribus dicam. Roberto pater fuit Ioannes, Sancti Seuerini (id oppido nomen est) Comes, mater Ioanna, et ipsa quoque ex eadem cum marito stirpe edita. Quo mortuo superstibus ex eo compluribus liberis, cœlebs ipsa, summa illos cura et aluit, et eorum res procurauit. Nam et domi parca erat, et continens, et quod esset supra muliebrem sexum animo elato, et magno, utrasque patris, et matris uices gerere se uideri uolebat. Cumque eorum singulos materna prosequeretur caritate, Roberto tamen, qui natus erat maximus (qua prerogatiua paternus ei dominatus obuenerat) et indulget supra maternos affectus, et dum augere quacunque ratione res illius posset, parum omnino perhibuit. Ad cœteras autem matrona dignas artes illud etiam adiunxit, quod, ut erat ipsa fidei, ac regum nominis colens, ipsdem artibus, eodem etiam fidelitatis studio filium imbuit. Itaque nihil prius habuit quam ut Robertum egregie institutum Ferdinando quibus liceret artibus conciliaret. Ille igitur ubi primum ætas tulit, equitando, uenando, cum equalibus se se nunc iaculo, nunc gladio exercendo, nullo turpi otio adolescentiam labefecit. quo etiam tempore literis operam dedit, quas post natus grandior maiori studio complexus est. Is igitur artibus inter regulos facile eminebat, Ferdinandoque propterea maxime carus, atque acceptus erat, Naturæ quoque muneribus ad ea adiutus, quip

pe cuius decora esset facies, statura proceræ, et cum dignitate, oratio pro tempore non minus suavis, quam grauis, atque ingenua. Ipse facilis aditu, gratus responsu, atque in primis urbanus, et liberalis, cuius etiam domus generosissimo, ac probatissimo cuique quotidie pateret. de muni singulis in rebus nobilitatem præ se ferebat generis, quod alij Gallicam ab origine quam Italicam malunt, Nobiles enim quosdam secutos et Gallia Normannos, ac Viscardos duces, pulsosque ex Apulia, Salentinisque Constantinopolitani Imperatoris prefectis, uirtutis merito donatos in initio oppidis, usque posteros eorum imperitasse, in quibus Venusiam, Materam, Cupertinum, Neritonium fuisse tradunt. Qui dominatus in dies magis magisque auctus fuit bellicam ob uirtutem, qua hæc quidem familia in Italia ex eo adhuc etiam floret. Quo factum est ut dum partim ipsi regum quorundam impotentiam, superbiumque dominatum parum æquo ferunt animo, partim ipsi a Regibus timentur, aliquando familia omnis ad internitionem penè redacta fuerit, uix uno aut altero superstite. A deo euerendæ illi nihil reliqui ad crudelitatem regibus ipsis fuit. Contra qui Italicam eam asserunt, nec olim fuisse, nec nunc quidem extare apud Gallos, Britanos uel tali cognomento familiam, deductamque agnationem uolunt ab oppido, cui ex ea domo primus imperauerit, ut Celanam, Martianam, Ebulam, Molisiam, Aqueuinam, quæ ab oppidis sunt agnominate. Sed ego longius fortasse digressus sum. Quam ob rem ad inceptum redeo. Dum hæc ad Sarnum, proximisque geruntur in locis, Iacobus Picininus hostium partes secutus, a Britonoro, ubi hyemaue rat, mouens, per Cefanatum, atque Ariminensium fines profectus, decimo die ad flumen Cefanum peruenit, At Alexander, Federicusque, qui iussu Pij Pontificis ac Francisci Sfortiæ iter eius obseruabant, quod eum locum maxime idoneum ad prohibendum transitum iudicabant, fluminis ripas fossa, etaggeribusque munierant, ne transiret hostis, facile prohibitori. Post tamen ueriti ne Picininus conuerso repete itinere Saxiferratum teneret, eum cum exercitu se contulerant. Itaque Picininus quanquam magno militum labore, nullo tamen obistente, aggeres diruit, ac repletis fossis trans flumen exercitum ducit, et ad Esim fluiuium eo die castra ponit. Quod sentiens Sigismundus qui illum insequabatur, eo consilio, ut si Alexander, Federicusque a fronte obstitissent, ipse a tergo includeret, confestim in Fanestrem agrum rediit. Picininus die insequenti cum Loretiæ Mariæ templum ex itinere ingressus, Diuam salutasset, ad flumen Potentiam castra mouit, quodque

in sola celeritate rem positam intellexeret, nocte intempesta mouens, cum ad hostia fluminis (cui loco Firmanus Portus est nomen) peruenisset, ueritus ne mons q̄ litori iminebat, ab aduersario teneretur, ubi qui exploratum missi fuerant, retulere liberum eum esse (decreuerat enim occupato eo ab hostibus, rem gladio experiri) continuo itinere, emensus eo die passuum septem ac triginta millia ad Benedicti templum peruenit, quod à Truento flumine circiter octo millibus passuum aberat. Ibi duabus horis equo ac militi reficiendo concessis, cohortatus suos, ut quod reliquum erat ad fallendum hostem, æquis conficerent animis, de prima uigilia mouens instructo exercitu ad Truentum peruenit. Hic cum à militibus qui præsidij gratia Asculum uenerant, item ab oppidanis ingens excitatus esset strepitus, passimq̄ noctis ignes plurimi cernerentur, ratus hostem eò cū uniuersis copijs profectum, consistere agmen iussit. Ipse cum omni peditatu (erat enim in castris eius peditum duobus millibus amplius) magnosq̄ gregarij militis numero ripas fluminis tētaturus acurrit, succisq̄ obuiabus, & aggregere æquato, uado inuento, primus flumen transiit, quem insecti reliqui ripas occupauere, quibus occupatis, dato signo, reliquus exercitus traductus est, deq̄ tertia uigilia ubi Columnella castellum positum est, tumulo capto consedit, plurimisq̄ factis ignibus, regni se fines ingressum finitum significauit, quo alijs pro paruum studio lætitiā afferret, metum alijs incuteret. Cum interea Federicus, Alexanderq̄; Maceratam profecti, quo portum Firmanum antea caperent, uicti celeritate Picinini, incepto irrito, consilium mutare coacti sunt. At ille biduo tantum quieti militum, atque equorum dato, inuitatus à Iosia, qui Andegauiensis se quebatur partes ad Turdini hostia, qui antea Batinus fuit, constitutis castris, ac decimo die machinis, ceterisq̄ bellicis instrumentis è nauis exhoneratis, ad obsidendam ciuitatem Sancti Angeli proficiscitur. Iacobus Padulius qui oppido cū præsidio præerat, diffusus mœnibus, quod aeneorū tormentorum uimine possent ferre, deditonem oppidanis suasit. Postridie quoq̄ ciuitas Pinnarum non expectata oppugnatione deditonem fecit. Inde Lauretum profectus Picininus cum esset, & iam quassatis, ac dirutis muris sustineri diutius obsidio nequiret, tum Franciscus Aquinas Marchio deditonem his conditionibus fecit, ut ipse cum omnibus oppidis, quibus plurimis dominabatur, ad Ioannem transiret, Laurentiani multe nomine aureum quatuor millia pederent. Hinc ad Aternum profectus, cui post ab oppido Piscaria factum est nomen, strato

pote, ac traducto exercitu, in agro Theatino castra posuit, eo consilio ut & agrum uastaret, & Iulium Camertem, quem nuper conduxerat, illic expectaret. Nam initio Truentū cum transiit, uiginti quatuor equum turmas, haud amplius secum habuerat. Interea uastandus Theatū fines populatur, singulisq̄; penè diebus cum Matthæo Capuano prælia facit. Hinc Rex propter fidei uirtutisq̄; opinionē oppido, atq̄; uniuersæ regioni præfecerat, q̄; quanquā parua equum, ac peditū manu, Picinino tamē ubiq̄; occurrere, tueri oppido propinquos agros, populantibus metum iniicere, insidias disponere, fugare, capere, demq̄; hostis conatibus omni arte obuiam ibat. Non multo autem post tertior factus Picininus, Federicum, atque Alexandrum, qui pluris dies in Asculanorum finibus Bosium Sfortiam cum septingentis equitibus expectauerant, munitis ad Turdinum castris consedis, decreuit aduersus eos cum uniuersis copijs regredi, euocata magna peditum auxiliarium manu, acito etiam Caldorarū exercitu, qui statim belli initio ad Andegauiensē defecerant, Medius amnis utrunq̄; dirimebat exercitum. utraq̄; copia quotidie in armis erant. utrinq̄; imperatores rem egregie curabant. quid casus, quid industria parare posset, hinc atque illinc prospiciebatur, non dies, non noctes quietæ, nunc eques, nunc pedes ad arma currere. è castris se proripere. fremere omnes, ac prælium exposcere. Tres illius temporis clarissimi duces de uirtute, gloriâq̄; certabant. par robur, par militum audacia. Picininum locus aliquanto editior tuebatur, hos arte, ac labore parata munimenta. ille peditatu superior. hi ueteranorum delectu. ille quod rem sibi futuram cum duobus exercitatissimis imperatoribus intellexeret, eo maiores concipiebat spiritus. hi partium multis bellis decus ereptum iri sibi indignabantur. Excitabant etiam utrunq̄; exercitum studia ueterum factionum, quæ à Braccio, Sfortiaq̄; ductæ multos annos in grauissimis bellis, acerrimis etiam prælijs magis ac magis iras, odiumq̄; accenderant. Illud uero partium alteri. cerbum & graue, quod morbo grauatus Federicus nec equo, nec pedibus obire imperatoris munus poterat. Erat & utriusque exercitus, quæ utriusque factionis ferè semper fuerat, dissimilis disciplina. quod Sfortiani cunctando, Bracciani prouocando lacessendoque bellum magis administrabant. Cum igitur multi quotidie è Picinini exercitu in stationem illati hostium, nunc singuli, nunc pauci, nunc etiam plures in certamen prouocarent, forte accidit uti Sacca gninus, cuius Picininus forti opera sepe utebatur, cum paucis equitibus, ac lecta pe

ditum manu e castris progressus in planitiem, quae media inter utraq; castra interiecta erat, flumē trāsierit, prouocaturus eos, qui in statione pro castris agebant. Hi despecta equitum paucitate, auihore Marco Antonio Torello qui stationi praerat, in sacra gnum illati, magna peditum strage edita, reliquis in fugam uersis, trans flumen praecipites egere. Quod conspicatus Picininus, Iulium Camertem fugientibus summittit. Hoc cognito Alexander omnem exercitum armari iubet, septemq; equitum ordines extra uallū progredi, qui subsidio stationi essent, imperat. Quod ubi Picininus intellexit, e castris cum omni exercitu se proripiens, ubi in planum peruenit, duas lectissimi equitis alas in dextro, ac sinistro cornu statuit, alteriq; Ioannem Comitem, alteri Ramundum Anechinum praeficit, usq; imperat, nequo casu lo cum deserant, praeterquam ut cedente aduersario pedetentim aequo passu in portam castrorum quā confertissimi ferantur. In media uersari iubet acie sinestrum Lucnium. Ipse milites cohortari, nunc singulos alloqui, nunc simul plures, fortia cuiusq; facta referre, uulneratos ex acie subducere, recentes fessis, saucis integros summittere, nunc addere suis animum, nunc terrorem aduersarijs incutere, nihil se-gne, nihil remissum agi sinere, saepe ante suorum ora uolitare, in hostrem strenuum quenq; immittere, saepe ex acie excedens prospicere hostium ordines, suas atq; aduersariorum res expendere, quid cauendum, quid sequendum esset considerare, nihil deniq; praetermittere, quod casus offerret, quod ratio suaderet, aut belli disciplina, totiq; annorum ac praeliorum usus ostenderet. Hoc praelio uideri potuit (si quando aliās) fortunam ipsam belli dominam, mediam se se statuisse inter utranq; aciem, nunc his, nunc illis uictoriam offerentem, atque aliās in illos inclinantem, aliās retrahentem se se, ludificari imperatores ipsos, nec pati eo die ea acie discerni, utrius exercitus milites, utrius partis duces aut fortius rem gererent, aut maiore animo consilioq; administrarent. Namq; alia parte Alexander summa ui, diligentiaq; curare omnia, quocunq; casus uocasset, illic adesse, plura simul prospicere, periculis occurrere, praehensare alios, alios hortari, uoce, uultu, manibus, quid agi uellet significare. Imperatorum praesentia diuersis locis pugnam instaurabat. multi uirinq; cadebant equi, uiri que. Ipsae locorum angustiae, magnaq; ducum peritia, spectata item ueteranorum uirtus, & equorum, uiro-rumque recentium alacer successus summis animis, ingentibus conatibus

conatibus fieri ac tentari omnia cogebant. Itaque armorum strepitu, equorum fremitu, procurrentiumq; militum clamoribus, alibi cadentium gemitu, aut urgentium laetis conclamationibus caelum complebatur. Interdum tanta ira, irritatisq; adeo certabatur animis, ut praeter ictus, hastarumq; fragores, magno silentio pugnaretur, utranq; aciem nunc spe nunc fortuna ludificante. Et iam in noctem pugna protracta erat, cum Picininus frustra saepius tentata palustris per locos uia, quod irrumpi intra munitiones, quae amnis uada impediabant, nulla ui posset, circiter secundam noctis horam iussit, ab dextro atq; sinistro cornu, utranq; alam, qua maxime conferta hostium acies erat, irruere, tanto impetu, ut in uallum usq; utroq; a portae latere penetrauerit. Qua facta impressione, multi uallo exclusi capiuntur. In hac pugna atrocitate, tantoq; rerum discrimine Federici praesentia plurimum contulit. Nam uictus necessitate in equum se inferri cum iussisset, laborantibus in tempore affuit. qua acies inclinabat, recentem militem summisit, hortatus pro loco ac tempore ut alij sensim cederent, quos in locum iniquum progressos intellegebat, alij obdensans hastis, gladijsq; cuneo facto, confertim hostem repellerent. Agnouit Feltrensis miles imperatoris sui artes, atq; consilia, itaq; nunc sensim cedendo, nunc acri conatu propellendo effecit ne ingens ea nocte clades acciperetur. Repulsus a uallo atq; a porta Picininus in castra redijt, ignibus qui e fragmentis hastarum incensi sunt, lucem, facesq; ministrantibus. Mane ubi sol illuxit, magna hominum, maior equorum strages apparuit, foeda terrae facies, truncis, cruore, cadaueribus. Cernere erat in ipsis castris fere strenuum quenq; tum peditem, tum equitem qui in pugna non cecidisset uulneratum, sauciorum gemitu tabernacula resonare, equos, uiros passim animam agere, alios caeso, aut capto amico dolere, alios aut sua, suorumq; aut hostium fortiter facta referre. Erant qui imperatorem suum, qui hostium duces aliam ob causam aut laudarent, aut accusarent, nemo tamen qui non fessum se, atq; defatigatum diceret. tantum praeterita dies laboris, erumnarumq; attulerat. Igitur nocte insequente Federicus, Alexanderq; communicatis consilijs, ueriti ne hostis positus a tergo castris, pabulationem, ac regressum prohiberet, magno silentio egressi, summa etiam diligentia adhibita, ne discessus hosti nuntiaretur a perfugis, equis, qui grauius uulnerati erant, relictis, sarcinarumq; inutili honore, magno itinere, breui spatio confecto, trans Truentum, proxime Cryptas amaras se recipiunt. Quos eo die Picininus parum cum posset assequi, postridie ad Truentum peruenit, eo consilio, uti il-

los insequens in eam Piceni partem, quæ nunc Marchia dicitur, bellum transferret. Sed retractus a' Caldoris, principibusq; alijs factio nis Andeguiensis, metu Matthæi Capuani, et Alphosi, Iniciq; Daualo rû, qui cum Enneco Genara ad Amonis Vastum non exigua equitum manu æstiuabant, quorum ipsi præda futuri essent, in Theates paulo post, regreditur. Reuerso confestim Francuilla, Bucclanicum, Vिला magna, Lancianum impellente Tuccio Ricio, cuius magna in eo populo auctoritas erat, se se dedidere. Quibus deditis, Sarum trãsgressus (quod interea Ennecus cum fratribus in Campaniam ad ferendam Regi opem festinarat) omnem eam regionem paucis diebus cepit. Quæq; enim oppida, quiq; proceres, primatesq; in Ferētans erat, statim ad Picinini nuntios de deditioe misere. Arciû præfecti post admota tormenta, cum de auxilio desperarent, paucis post diebus fidei Picinini se se permittunt. Quo factò, expugnatisq; magno labore plerisq; castellis, quæ in finibus Theatinorum erant, Mattheum intra urbem inclusit. Tû restitutus oppidis Antonio, Caldorisq; alijs, quæ sub Alphonso Rege amiserant, usq; cum parte copiarum relictis qui darent operam, ne quæ incursiones a' Matthæo fierent, ipse per fines Pelignorum in Marsos profectus est. In itinere. Sulmonenses, item Ioanna Celana, & Petrus Cantelmus, Populensis comes missis oratoribus ei se dedidere, ac paucis diebus Marsis, Pelignisq; uniuersis præter Tallacotium captis, aut deditis, nactus occasionem occupandi Tiburis, Romæq; potius, Sabinorum fines ingressus, plurimis castellis direptis, Siluestrum Lucanium cum mille equitibus, peditibus secentis præmisit qui Tibur prodentibus præsto esset. Verû opera Iodarni Colunæ Cardinalis irritò incepto redijt. Nam Iordanus quanquam aduersus Regem cum Picinino consenserat, maluit tamen Romano Pontifici fidem seruare. Igitur Silvester in Palumbaria agrum digressus (nam Iacobus Sabellus Picinini partibus fauebat) Latium, propinquosq; urbi a gros ita nastauit, uexauitq; ut metu, terroreque cuncta compleuerit, magna etiam pecunia, per speciem indutiarum, finitum a' populis comparata. Quæ res Pium Põtificem magnis diurnis, nocturnisq; itineribus (nam ea tempestate Senæ agebat) properare Romam compulit. Interea Franciscus Sfortia cum intellexisset parum prospere, ac pro antiqua gloria ab suis pugnatum, ueteri exercitu paucis diebus restituito, nouo etiam scripto, ac misso Donato, quem nouis copijs præfecerat, iussit utrunq; imperatorem cum omnibus copijs in Sabinam, ac Latium primo quoq;

tempore proficisci. Qui iunctis simul exercitibus cum Antonio Picolhomneo, quem Pius copijs suis præfecerat, aduersus Sabellum, ac Siluestrum bellum gererent. Sed quod hyems iam appetebat, expugnatiss aliquot castellis, mature in hyberna concessere, quod etiam ab hostibus factum est. Nam copijs diuisis Picininus Siluestrû Palumbariae, Ioannem Comitum, & Carolum Ballionem cum parte copiarum in Marsis collocauit, ipse Hortonem profectus, reliquos in Marrucanis, Theatibusq; distribuit. Quoniam autem ab sapientibus traditum est uiris, nihil eodem statu, quo est ortum permanere, quid mirum, rerû, ac locorum nomina cum ætatibus simul immutari? Igitur ne us, qui uetera sequuntur, noua quoq; ignota sint nomina, placet quæ nunc sunt, & quæ olim fuere appellationes regionum, in quibus a' Picinino bellum hoc gestum est, paucis describere. Aprutium unde nomen ceperit, affirmare uix ausim, alij enim ab apris ductum putant, quod cum asperissimi montes, siluestriaq; admodum in eo sint loca, apris inde frequentibus abundet, alij, quod pars quædam eius Præcutinorû quondam esset, corrupto nomine, pro præcutio Apruti dictum uolunt. Sunt qui a' locorum asperitate deducant, factumq; ex Asprutio Aprutium uelint, idq; nomen montanis primo locis inditum, post uero ab ijs qui Regum uectigalia exigerent, paulatim productum, plures simul regiones complexum esse. Si quidem Marsos continet, qui nunc in Tallacotenses, Albenses, Celanenses, Aquilanos, Mareriosq; distributi sunt. eisi Sabinorû hi quædam ex parte, quam Marsorum olim magis fuere. Itemq; Carpsolanos, adhæc Piceni partem quæ a' Truento Aternum usq; hinc Aquilanorum montibus, illinc Hadria continetur, usq; ager ab ijs, quæ in ea regione sunt, oppidis nomen accepit, ut Teramanus, Hadrianus, Pinnensisq;. Nam quæ pars maxime septentriones spectat, olimq; Sabinorum fuit, ea nunc Motanea uocatur. Peligni cum in tres olim diuisi essent partes, quæ in plano sitæ est, eam incolæ Valuam nominant, in qua Sulmo est nobile, ac frequens oppidum, totiusq; regionis emporium. Reliquæ partes duæ ob cæli inclementiam ignobiles factæ, desertæq; pene a cultoribus, pabulum æstate pecudibus ministrant. Quod ab Aterno & Saro id est Piscaria, & Sangro fluminibus, ac Maiella & Coctia montibus clauditur. Hadriaq; alluitur, in qua sunt Horton, Lancianû, ac Theate, olim Marrucianorum fuit, in quibus Theates præstabant. Quod est a' Saro Triferi usq; Ferentani tenebât. mons hodie quoq; Ferētus dicitur, Post quos sunt Dauni. Ferētianorû quondam celeberrimû fuit oppidû Istoniû, nunc est Vastû ab Amonne a gnominatû.

Est in eo tractu celebre oppidum Atissa. a Pelignis per Apenninum qua in meridiē uergit, Samnites, ac Campaniam pertingit, Vulturno flumine dirimente, qui agrum Venafranum ab Iserniensi diuidit. Hæc loca Samnites olim tenebant. Cæterum Aprutium uniuersum Regum præfecti in partem distribuunt duas. Nam quod ab Aterno ac Marsorum clauditur montibus, id ulterius Aprutium appellant, quod Marrucinos, Pelignos, Ferentanos, & partem Samnitium complecti diximus, huic citeriori Aprutio nomen fecere, uirumq; Piscaria (ut dictum est) flumio dirimente. Sed redeo unde digressus sum. Ferdinandus accepta Sarnensi clade cum se Neapolim recepisset, Pyrrhū Baucium, Ennecum Genarum, Inicum, & Alphonsum Daualos, qui nuntio cladis accepto statim se in Campaniam contulerant, cum equitibus quadringentis, et aliquot peditum cohortibus, acerris, Robertum Vrsinum Auerse cum præsidio imposuit. Ipse nunc Capuæ, nunc Neapoli agere, reliquias exercitus colligere, pecuniam quantam posset, publice, priuatimq; congregare, equos, arma, tela undiq; cogere. Hoc tempore maxime cognitum est, ciuium beneuolentiam, diuitiasq; popularium, non eos, qui in ærarium illati essent, Regum thesauros esse. Namq; eques, mercator, opifex, nobilis, ignobilis, inquilinus, etiam sacerdos certatim Regi pecuniam maxima parte sponte, pauci rogati offerre, atque elargiri, alij bellatorem equum, alij mulum cli tellarium. erant qui thoraces, loricas, arma, tela, hastas, qui pannos uestiendis militibus, qui coria loricaudis equis, telas faciendis tabernaculis, nullum denique rerum genus omitti, quod reficiendis copijs, atque instruendis militibus conduceret. Isabella Regina nunc in templis, nunc publicis in locis se se ciuibus ostendere, præferre paruos liberos, Alphonsi nepotes dicere, qui de populo Neapolitano tantopere esset bene meritus, ciues eos esse Neapolitanos, Italici generis, apud ipsos genitos, altos, educatos, non Gallicam præferre insolentiam, non peregrinos mores in urbem illatos, cum ipso rum liberis, ac nepotibus ætatem acturos, cum ijs diuitias, honores, magistratus distributum partituros, cum ijs pueritiam, cum ijs adolescentiam, cum eisdem quoq; senectutem exacturos, regias opes, regni administrationem in eorum arbitrio ac manu futuram. Se uero quidnam aliud curaturam, q̄ ut publice, priuatimq; Neapolitani populi patrocinium gerere uideretur? Hæc dicendo lentos exatabat, exatatos impellebat, impulsos confirmabat, Ipsa magna, & excellens habebatur, De qua quoniam res admonet, pauca dicam. Isabellæ pater fuit Tristanus Comes Cupertinensis, ex Claromontia familia, quæ in Gallia ulteriore

Gallia ulteriore habita est nobilissima mater Catarina Ioannis Antonij Tarentini qui bellum hoc excitauit, uirq; e parente soror. Patre mortuo Ioannes Antonius eam, quæ minima natu erat, cum quatuor sororibus Lipij in Salentinis habuit, atq; educauit. Post collocatas autem sorores, & Alphonsi uictoriam, auunculi opera, Alphonso et cupiente, Ferdinando nuptui tradita est, quem pater in regno Neapolitano hæredem instituerat. Ipsa statim a primis annis mirum pudicitie ac continentie studium præ se tulit, domi parca, nõ tamen alieni appetens, formæ quantum dignitas posceret studiosa, religioni non sine superstitione dedita, facilis aditu, in responsis libera, magis quam aspera, magno animo, magno consilio, constans in aduersis, lenis in prosperis, populari eloquentia, quæq; nihil fictum, aut compositum præ se ferret, iusti, atq; honesti etiam ad contentionem colens. Quo minus autem gratitudinem exercere, atq; liberalitatem posset, mors prohibuit, Bello enim finito, rebus tamen regni non dum planè compositis, Neapoli diem obiit, cum sex iam liberos enixa esset. Mors eius uulgo molesta, quod uitam longe utilissimam omnes præsertim boni arbitrabantur. Igitur Rex aliquot turmis equitum restituit, militibus etiam è classe accitis, circiter idus Octobris Capuam mouit, ac direptis Foromiculis, finitimusq; aliquot castellis in deditioem acceptis, aduersus Comitem Cerretanum profectus, confestim eum ad deditioem compulsi, Carolo maiore natu è filijs obside accepto. Inde a Terrecusanis arcessitus, die uno uniuersa Caudinorum castella recepit, arce Aerolæ in quam mortales multi confugerant, circumsessa, et Alphonso Daualo cum præsidio illic relicto, qui obsidioni præesset, repenteq; aduersus Franciscum Comitem Casertanum profectus, Ducentam diripit, Munitianum incendit, Vallem ad deditioem cogit, ac paulo post Francisco dedito, Pomulianoq; recepto, Argentium arcesedit, quo munus autem Rex oppido per uim potiretur, tempestates prohibuere. Nam cum bruma iam appeteret, increbuere tempestates adeo, ut pleraq; tabernacula discinderentur, aut torrentibus correpta haurirentur, qui è finitimus deuoluebatur montibus, eqs, uirisq; simul immersis, demum corruptis omnibus, militaria etiam tuguria, quæ pro tempore stramentis constructa fuerant, passim natabant. fœdi dies, noctes longe fœdiores erant. Quod sentiens Matthæus Extendarus, cum etiam speraret Vrsinum, quem Tarentinus Campania decedens, quadringentis cum equitibus Nolæ reliquerat, comparatis auxilijs, subsidio uenturum, deditioem differebat. Tandem cognita Regis constantia, militumq; pertinacibus animis, Ferdinandi se fidei permisit. Quod idem paucis

post diebus Iacobus Galeota qui Harpadium cum praesidio tenebat, secutus est. Nam et Iacobus quoque ad Andegauicensem defecerat, post rem in Bruuijs aduersus tumultuantes benegestam. Interim qui in Aërolæ arce circumfessi premebantur, cum se undique circumvallatos intellegent, et spe annonaeque deficerentur, ne quicquam ab Urso sub uentione tentata, etiam Rex cum omnibus adesset copijs, pacti corporum incolumitatem arcem tradidere. Qua tradita Ferdinandus, quod caeli foeda uis ferri ultra nequiret, in Montifusculi uicos ibidem hibernaturus concessit. Nam Tarentinus, Ioannesque Lucanis, ac Campania relicta, in Hirpinos primo Isualdum, post Vallatam, Charifrasque, inde in Apuliam, finitimaque in loca discesserant. Satis enim constat Tarentinum cum uideret Ferdinandi res prostratas, Gallumque sibi praesidentem, mutato consilio, rebus suis ita consuluisse, uti relicta Campania, Ferdinandum penè circumfessum ad erumpendum inuitauerit, clam etiam missis ad Isabellam munitijs, qui bonum eam habere animum iuberent, Regemque confirmarent, quippe cum ab ijs, qui Ioanis res solum spectarent, de se capiendū consilium inuitum aut sensisset, aut propter metum qui ei summus inerat, suspicatus esset. Per eosdem dies, ac post labefactos admodum Argentij muros, Robertus Sanseuerinius, Comes Calatinus, quem Franciscus è Gallia citeriore propter singularem uirtutem ac rei militaris disciplinam cum exercitu miserat, è portu Formiano soluens ad Regem cum paucis uenit, cuius aduentus non gratus modo, uerum etiam expectatus Regi fuit, tum quia uir bellicosus et acer, atque in uictorijs enuiritus, tum quod Francisci sororis cum esset filius, magnam popularibus spem, maiores Regi spiritus excitauit. Huic è nauis descendenti praesto ad litus Rex fuit, declarauitque, quo suae, quo hostium res in statu essent. quid illum agere uellet, quid ipse pararet cuncta simul aperuit, et primo quoque tempore, ut equite in nauibus imposito, exercitum omnem è Formiano, ac Fundano in Baianum traduceret, ac Puteolanum agrum hortatus est. Haec duobus ferme annis gesta.

FINIS

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO
LIBER SECVNDVS.

Nitio insequentis anni, qui fuit millesimus quadringentesimus sexagesimus primus à Christi natali die annus, Robertus Sanseuerinius, quod in partis Andegauicensis, desperatis Ferdinandi rebus, inuitus declinasset, aspirante iam regis rebus fortuna, cum de se Regi conciliando consilium cepisset, clam ad illum misit, qui reditum eius in Campaniam inuitaret. Itaque Rex citè Idus Ianuarij ex hybernis mouens in agrum Vesuuium magna cum parte copiarum proficiscitur, Nec multis post diebus Robertus ad eum uenit, ubi communibus de rebus cum diutius consultassent, tandem placuit uti ille cum Roberto Ursino, et parte exercitus Cossentiam maturaret, ad ferendum arci auxilium, quae in dies arctius premebatur. Hi mature necessarijs ad expeditionem comparatis, paucis diebus magno itinere confecto, pluribus interim castellis captis, aut deditis, Campanianum cum ad flumen peruenissent, non longius duobus millibus passuum à Cossentia, ibi instructo exercitu, tantisper in acie steterè, donec praemissa turma equitum de aduentu suo Franciscum Siscarè arce praefectum certiore fecere, qui septem iam menses inclusus tenebatur. Inde ad Castellum Francum profecti partim intra oppidum, partim sub moenia confedere. Quo tempore Lucas etiam Sanseuerinius affuit tribus cum peditum millibus, equitibusque sescentis, Roberti uoluntatem secutus. Hi consilijs prius communicatis, iusserunt milites corpora curare. Postridie autem albescente caelo iussis militibus se ad pugnam parare instructo agmine Cossentiam petunt. Est ante urbem propter Bissentium flumen locus, cui nomen est, ad Reuocatos, forum reueru uenaliu. Huc postquam duces cum exercitu peruenere, inuito simul consilio, cohortati milites, ut se praede magis quam pugnae acingerent, decreuerunt montem occupare, quod arce ab occasu aduersus est. Is mons magna manu à Nicolao Antonio Caruleo tenebatur. Namque hostes de aduentu Robertorum edocti, coacta manu septem millium peditum è propinquis oppidis, montem occupauerunt. Equites magno impetu facto, peditum è monte facile deiciunt, qui pugnae parum assuetus ubi equitem confertis ordinibus inferri uidit, pars abiectis armis, fuga sibi consulit, alij dum hortante Caruleio certamen ineunt, irruente equite aut capiuntur, aut uulnerantur, nec multo post uniuersi in fugam uersi montem liberum

M M ij

equitibus relinquunt. Quócirca duces uictoria ac celeritate freti, ne quod auibus tempus ad prospiciendum relinquerent, statim e monte descendunt. Siscar arcis praefectus praemissis, qui rem certius explorarent (uerebatur enim ne fraude peteretur) ubi superata conualle uenire ad se copias instructas uidit, & utrunq; duces, signa, militemq; cognouit, cohortatus uti rem impigre gererent, intra arcem eos accipit. Tum Robertus Vrsinus quo spe, animisq; militem impleret, quod etiá celeritatis praesidio utendum intellegebat. Milites inquit in urbe uobis prandendum est. Maesti uirtute estote, uallum mecum rescindite. Quo dicto accensus miles, alius uallum rescindit, alius aggeré diruit, pars cominus pugnans munitionem peruadit. Qui pro munitionibus pugnant, uix prima impressione sustentata, proiectis armis se se fugae mandant, quibus immixtus pedes decliuem per locum nullo ultra obsistente, urbem ingreditur. At ciues repentina re attoniti non obuiá ire hosti, non arma capere, non obiectis repagulis urbis uias obsidere, alius domo se se includere, alius militi manum dare, pleriq; in templa confugere, mulieres, impuberes, senes clamore, lamentatione, heu latu coelum implebant. Militum irruptionibus, portarum claustrorumq; fragore tecta, uiaq; resonabant. Interea Vrsinus urbis porta securibus effracta, equitatum immisit. Hic uero tota urbe peruagatus miles, quod tunc omnino capta urbs uideretur, nihil reliqui facere, nō profanis, non sacris parcere, pro cuiusq; ira, ac libidine res geri, rapi uirgines, matres spoliari, pueros e parentum complexu diuelli, luctu, ac miseratione ciuū nō domus, nō uia, nō tēpla uacua eē, oia de mum acerba, foeda, crudelia in uictos fieri. Interdum uictores ipsi, dum alius alij praedae cupiditate uim infert, arma in se conuertunt. adeo miserabilis facies direptionis erat. Capta igitur ac direpta urbe, cum foedae etiam tempestates accidissent, diebus aliquot militi ad quietem concessis, de communi ducum sententia, placuit, productis ex urbe copijs, magno prius in arcem commatu conuecto, finitima loca tentare. Itaq; magna cum fiducia, maiore hostium metu Cossentia egressis Silanum statim deditur, inde Martoranum, ac Neocastrium. Nam Centilia, Franciscusq; Neocastrensis Comes diffisi mœnibus Maidam concesserant. Neq; ita multo post Bisimianum per uim captum. Quae res regionem uniuersam longe maiore formidine impleuit. Oppido enim in editis, ac praeruptis locis sito, habitatoribus frequenti, quo inermi uix militi patere accessus existimaretur, primo impetu expugnato, nihil us ducibus, nihil tali militi inuiū, atq; inaccessum fore metus persuadebat, nec aberat quin breui maximam regionis partem in Re-

gis ditionem redigerent. Quod sentiens Tarentinus confestim iacobū Picinnum e Marrucinis arcessit, qui Roberti agros, oppidaq; quae in Lucanis essent, uastaret. Itaq; per Samnites profectus Picinnum Montem aureum admotis aeneis tormentis primum expugnauit. dein Caluanicum dolo, magis quam uirtute captum diripit, parua etiam aliquot castella, uicosq; plurimos populatur. ferro igniq; qua iret, cuncta uastat corrumpitq;. suos ingenti praeda, hostes metu ac pauore plurimo afficit, ut nec Rex, licet misso satis cum ualida manu Roberto Calatino, eius cohibere impetus posset, & Sansseuerinus incepto desistere cogereur. Caeterum ille inuito cum Vrsino consilio, quo regressus esset eorum formidolosior, & hostem lateret, superatis Brutiorum saltibus in Apuliam declinauit, magnaq; celeritate usus Iumenatum a Tarentino plures iam menses circumfessum, atq; ad ultimam necessitudinem redactum, comportato frumento fame, atq; obsidione liberauit. Id oppidum tempestate nostra satis celebre, atq; habitatoribus frequens est, atq; ut quidam arbitrantur, Egnatiolum inuito dictum, quod fortasse diruta Egnatia celebri quondam urbe, in ea maris ora sita, quae ea e clade superferant, ibidem confedere. Nam et a Baro, quae nunc quoq; celebris urbs est, ac regionis eius caput, Barolum in eadem ora sitam urbem, duxisse nomen opinantur. Veri tamen est simile, loca illa maritima, quo tempore mediterranea a Langobardis primo, post uero a Normannis tenebantur, propter assidua bella quae aduersus eos Constantinopolitanis ab Imperatoribus gerebantur, mirum in modum celebrata, maritimusq; aucta comportationibus, increbruisse cultoribus, ac ciuibus. Caeterum ueritas ipsa apud eos, qui harum rerum studiosi sunt, suum teneat locum. Igitur oppidum ipsum quanquam mare liberum, ac patens habet, tamen eō ne comportari frumentum nauibus posset, a Tarentino omni arte curabatur. Nam finitima continentis oppida cum ei parerent, eō rem perduxerat, uti corruptis, quae in agris erant, omnibus, prohibitisq; rerum comportationibus, uix ciuibus paucorum dierum abaria superessent. Robertorum aduentus, ut Iumenatiensibus pernecessarius, sic Tranensibus, Barolitanisq; maxime gratus, atq; acceptus fuit, cum uiderent regias res paulatim respirare, uagariq; per Apuliam Ferdinandi copias, atq; eo magis, quod plures iam menses occupatis ab hoste undiq; finitimus oppidis atq; itineribus uix nuntius ad eos regis de rebus peruenisset, fama q; omnia aduersa diuulgaret. Roberti, confirmatis ciuū animis, comunicatisq; cum Franciscō Baucio consilijs, qui Andriae Dux praerat, Canusium primo, dein Venusiam profecti, ubi cum Masio Barreisa, urbis praefe-

esto, quæ de communi sententia uisa sunt, composuere, paucis diebus in Lucanos, indeq; in Campaniam peruenere. Quorum aduentu cognito Picinnus & ipse distributis copijs se se in Apuliam ad Tarentinum recipit, adducta secum Neapolitana Lucretia, cui ea maxime si debet. Hæc est illa Lucretia, cuius per orbem terrarum amores fuisse quàm notissimi, eam Alphonsus adamatam propter formam, qua præstabat, excellentiam suauissimam etiam puellæ illecebris senex ipse delinitus, diuitijs, opibus, auctoritatēq; ita extulerat, ut pleriq; arbitrentur, si Maria uita excessisset, legitimæ uxoris eam loco habiturum. Alphonso mortuo Lucretia in arcem se se Vesuniam cum thesauris contulerat. quibus cum timeret, quod Ferdinandum bellis exhaustum intellegeret, adduci nunquam potuit, uti eius se fidei crederet, quin etiam clam cum hoste consentiens, parum amica consilia agitabat animo, metu, atq; ambitione præceps. Interea appetente iam uere Pius Pontifex Maximus Antonium sororis suæ filium, mille cum equitibus, ac peditibus quingentis maturare ad Regem iubet. Præerat ijs Ioannes Comes, uir impiger, & strenuus, atq; in rebus bellicis maxime exercitatus, quem nuper magnis stipendijs, maioribus pollicitis Pontifex a Picinino distraxerat. Hic saltu Menianensi impigre occupato, ac rescisso aggerē, ad Regem, qui per id tempus Capuæ agebat, peruenit, confestimq; eductis ex urbe machinis, ac tormentis æneis, Castellum, quod est ad Vulturinam ripam, qua mare illabitur, oppugnare adortus est, quod cum a Marino Martiano impositis teneretur præsijs, miles ipse præsidiaris campos Leborios, omnemq; Campaniam, quæ cis Vulturinum esset, populationibus infestabat. Oppidani, quiq; in præsidio erant, diffisi moenibus, paucos postquam oppugnari coeptum est dies, deditioem fecere. Inde Antonius, Ioannesq; scâfatum profecti, castellum aggrediuntur. Cum autem oppugnatio ipsa difficilior esset, quod castellum in insula positum Sarno flumine cingitur, turrim quatere duabus è regione bombardis incipiunt. Ea quanquam maxima crassitudine, biduo tamen continenter quassata, ruinam facere cum coepisset, pontem ab ea parte comportata materia extruunt, quo strato per ruinam turris milites in gressu castello potirentur. Quod ueriti castellani se se Antonio deditere. Per idem tempus Marcus Antonius Torellus, et Petrus Paulus Aquilanus, alter cum equitum turmis sex, alter cum duabus a Francisco missi iunctis cum Mattheo Capuano copijs, pleraq; oppida, quæ in Peli gnis, Marrucinis, Ferentanis, Præcætinisq; æstate superiore ad picinini defecerant, facile recuperauere cunctis in Regem inclinantibus. Quæ res Picinini ex Apulia

statim reuocauit. Nam longa nani è Manfredonia Turinum, mox Hortonem delatus, audita obsidione Loretanæ arcis, quam Matthæus recuperato oppido acriter oppugnabat, lectis cum peditibus Moscosum proficiscitur, ubi equites, quos diuersis è locis arcessebat, expectare decreuerat. Scâfato dedito Ferdinandus iunctis simul cum Antonio copijs è Campania mouit, eo consilio, ut in Apuliam profectus segetes, quæ maturæ in agris essent, corrumpere. Paucis tamen diebus in oppugnando Monte Forti frustra consumptis, per Samnium iter faciens, aliquot etiam castellis in itinere receptis, cum ad Apenninum peruenisset, sub Sabinianum confedit. inde superato monte, cui nunc Crepicorio nomen est, in Apuliam descendit, positusq; ad Troiam castris, finitimos inde a gros pluribus diebus uastauit. Erat autem uastandi genus duplex, quod quæ minus maturæ erant segetes ad equorum pabulum, quæ iam maturæ ad usum hominum secabantur. Cum enim rei frumentariæ laboraretur inopia, nullaq; esset panis in castris copia, triticum ahenis excoquebatur, in cibum tu peditum, tum equitum. Cumq; mortales permulti montanis ex oppidis, et in ijs mercatores penuria frumenti ac lucri gratia uenirent in castra, ad frumentationis famam, inde miles uastationi factus est intentior ob lucrum, ac laboris pretium. Itaq; castra ipsa ad mercaturam penè conuersa, horreum quasi quoddam ea æstate præbuere finitimis. Exitit autem ipsis solstij diebus frigus tam atrox uis, ut necesse fuerit uineta concidi, ac frugiferam quanq; arborem, ad ignis castrensium usum, res sanè rara, atq; annotatu digna, propter temporis, ac regionis illius naturam. Vastatis igitur Troiæ subiectis campis, Rex inde mouens, sub Vulturinum confedit, simili euastatione in agro Lucerino uisurus. Quo tempore aliquot etiam castella, quæ ad radices montium, quæq; in ipsis sunt iugis posita, deditioem fecere. Quo minus autem Luceria tentata fuerit, Ioannis præsentia obstetit, qui satis magna equitum, ac peditum manu urbem tuebatur. Quæ è re leuia quotidie prælia diuersis locis committebantur. Adhæc Estensis Hercules, qui Fogiæ cum præsidio præerat discursantibus regios a liberis populationibus prohibebat. Inde Rex Sanctum Seuerium petens, oppidum in se quætidie recipit. Oppido enim egressus Nicolaus Rosa, cuius propter opulentiā magna inter populares erat auctoritas, impetrata uenia, seq; et oppidum Regi dedit, quod in diutius in fide haud præstitit. Dein Rex ad Turrim, quæ Dragonaria dicitur, motis castris tentauit Carolum Sâgrinū, sub cuius ditioe finitima erant castella, ad deditioem pellicere,

profectusq; ad Turrin maiorem, alloquendi illius gratia, irrito inde incepto redijt, Quippe cum soluto statim colloquio, Carolus Luceriam ad Ioannem profectus, Regem ludibrio habuerit, arbitratum facile illum ad se traducturum. Nā Ferdinandus quod Honorati Eū dani, fidelissimi sibi reguli Carolus gener esset, per illius hoies, quos ea de causa ad se accierat, moturum se adolescentis animum ratus, multis, ac magis eum promissis per eosdem honorauerat. Sed ille quamquam adolescens, astu tamen instructus, atq; consilij dubius in initio subblāditus est Regi, dum hac ratione dies plureis tereret, quibus præteritis, Regem intellexeret siti, atq; ardoribus exagitatam, suis è finibus cum exercitu discessurum. Hac deceptus spe Rex, frustra q; ab adolescente habitus, Rhodum, quod est oppidum ad mare situm, uniuerso cum exercitu proficiscitur, uastissimam per planitiem, ac cultoribus uacuam, & arborum, atq; aquarum indigam. Itaq; canes, equos, iumenta cernere erat passim æstu exanimata cadere, pueros armigeros ex equis repente delabi, pedites, equites itinere, calore, siti, agmen deniq; uniuersum uiribus iam deficit. Cum iam ad aquas peruentum est salinas, ibi uero aquarum ipse aspectus, & fontium species blanda (nā quo salisior est, eo apparet aqua limpidiore, ac magis lucida) qui primo agmen præibant, eos repente gaudio, lætitiāq; affecti. Itaq; testari acclamationibus lætitiā cum cœpissent, & inuenta flumina, fontisq; compertos significare, redditusq; inde ab insequentibus clamor cum esset, uniuersum agmen ad maturandum excitauit, erexitq; lægentium animos. Aut ubi gustati cupide in initio fontes salis apparuerunt, repente ibi è gaudio tristitia exorta est. Castra tamen haud longe posita in campis, locisq; hortensibus, sub Caprinum castellum, quod propinquum cum esset, statim se se dedit, sollicitantibus qui è Martiarum familia in castris erant, cuius familie proxima castella antiqua sub ditione fuerant. Appropinata à castellanis, uolentibus quidem animis, pro ea quæ illic erat copia, uina, panis, aliāq; cibaria, atq; è uestigio in castra perlata, itinere atq; æstu confectos milites aliquantum refecere, præsertimq; hortensia, quorū non exigua in agris reperta est copia, quippe cum maturi, immaturi q; ac crudi pariter, ac mites, foetus promiscue absumpti. Processum inde mitiora in loca, castrāq; secundum Pantanum statuta. Rhodo igitur recepto ac præter uestas, castellis omnibus, quæ in ea Gargani parte constituta sunt, refectoq; paucis diebus exercitu, noctu maximo itinere cōfecto, mane sub Montem Sancti Angeli, quod oppidum summo è iugo in quo est positum, æquinoctiali ab exortu pelagus, à meridie subiectos Apulie

de spectat campos, Vriosq; eos montes ab antiquis dictos non temere quidam pertendunt, in usq; Veneris celeberrimum fuisse quondam templum, uniuerso cum exercitu Rex improuisus apparuit. Cuius repentino aduentu, eo atrocius consternati sunt ciuium animi, quod maxime tutos sese antea arbitratu essent, montium asperitate, aquarumq; inopia, ac pabuli. Tentatis igitur oppidanis, quo minus se se dederent, obstitit præsidium à Ioanne missum. Itaq; paratis ad oppugnandum necessarijs, tertio Rex die, qua parte neq; fossæ ab oppugnatione distabant, neq; rupes ab ingressu deterrebant militem, dispositis circum balistarijs, sclopetarijsq; quorum magnus erat in castris numerus, acri oppidum prælio adortus, uulneratis, aut cæsis maxima è parte defensoribus, cum tribus circiter horis pro muris pugnatum esset, comminus, ac deiectis nõ semel sculis, instaurata sæpius pugna, cohortantibusq; subinde duabus, eiectis è muro propugnatoribus paucorum pertinacia, uno simul tempore pluribus locis miles irrupit, perq; humiliorem turrin factu aditu peditem pars maxima, ac gregeriorum immisa est manus, moxq; effractis portis omnis multitudo ingressa. Paucas in ipso ingressu è præsidiarijs cæsis, reliqui in arcem se se recepere. Direptioni huius facies multo maxime miserabilis fuit, irritantibus militum animis pugnae ardore, ac multitudine omni simul irrumpeute, ipe prædæ inata. Nam quod oppidum ipsum frequens, atq; opulentum esset, quodq; propter situm maxime securum, atq; ab hoste tutum existimabatur, peruulgatum erat, è finitimis urbibus, præsertim Manfredonia, locupletissimos quosq; ciues clanculum à se comportatos illuc thesauros amicos, aut templorum sacerdotibus commendasse. Itaq; non sacra, non prophana ab ui, iniuriāq; tuta erant, dum oculos thesauros miles exquirat. In uiros ac mulieres sæuissima suppliciorum edebantur exempla, maximeq; sacris in ædibus sæuitum. Itaq; se pulchra eruta, spoliata donaria, direpti loculi uenerabilium reliquiarum, aræ etiam sanguine foedatæ, ac polluta adyta. Quodq; mulieres, atq; imbecillior sexus eò confugerant, quisq; pro libine irahere, uerberare, cadere, infantes à matrum complexu diuellere, ac solo sternere, rapere pueros, uolare uirgines, nec deesse qui foeminarum pudendas partes insertis digitis contrectarent, dum gemmas, unionesq; aut pretiosum aliquid putant illic abditum. In ipsos quoq; tribunos, ac duces tumultuatum, dum parci imbecillo sexui, ac sacris imperat. Rex Michaelis Angeli templum statim ingressus, claudi illud iubet, demandata fidelibus uiris custodia, in quo præter ciuium priuatam pecuniam æditum commendatam, auri, atque argenti sacri magna

nis reperta, eaq; Regis iussu a scribis notata, atq; a quaestoribus, in castra, atq; in aerarium relata est. Quam tamen omnem parta post uictoria (sic enim conceptis iurauerat uerbis) referendam in templum summa diligentia curauit, singulaq; restituta sunt, atq; a bonis refecta artificibus, in ea, qua fuerant, antequam in numos conflarentur, forma. Nec uero alienum fuerit (quoniam in templi mentionem maxime augusti incidimus, ad cuius antrum ab ultimis terrarum finibus annis singulis plurimi mortales soluendis uotis accedunt) de eius inuitis, qua; ab antiquis authoribus habeo comperta, pauca pro meo instituto referre. Est natua specus durissimo e saxo, in quam multis gradibus, caeterum non lato admodum aditu descenditur, specularibus quibusdam lumen praebentibus. Vestit eam parte superiore, qua natua ipsa quidem ac perrimosa testudo est, e quercu, uasta proceritate lucus, muris tamen circumdatus, pecori ne qua pateat ingressus. Ante uero quam descendere in antrum incipias, aedificia extant manu facta elaborato e lapide. Vbi uero antrum in inum descenderis, qua specus diffunditur, mira animu religio subit, loco ipso sub obscuro, & horrido, solaq; natura constituto. Admonent religionis tabellae, uotaq; passim suspensa, titulos indicantia. Vbi uero arae admotus ad numinis procumbes statuam, loco solo, & ab hominum accessu semoto, repente inhorrescit tacito metu animus, atq; in diuinarum tantum rerum cogitationem uersus, in preces, suppliciaq; effunditur. Augent uenerationem aliae item arae, nullo sumptu, nullo artificio factae, quibus natura ipsa uidetur locum statuisse. Cur autem Michaeli potissimum dedicata specus fuerit, haec a maioribus tradita comperior, annos quidem supra non ingentos, atq; amplius repetita, qua quidem tempestate Heruli, Goti, barbaraeq; aliae quaedam gentes per Italiam bacchabantur. Garganum quendam, ciuem Sipontinum cuius praegrande armentum Gargano pasceretur in monte, a quo & ille nomen duxisset, cum armentalem taurum, qui oberrauerat, per syluas suis cum pastoribus quaeritaret, inuentum tandem eum ad eius, de qua dictum est, speluncae hostium pascentem animaduertisse, itaque iraperatum, contento arcu, summus in illum uiribus sagittam emisisset, eamq; ubi tauri tergo attigisset, retro flexam e uostigio, recuruataq; spiculi acie sagittatorem perussit. Quae res inter pastores in religionem, cum esset uersa, tum Garganum rem hanc sacerdoti expositurum, Laurentium adussit, probatissimae uitae antistitem, ibi illum recognita, factiq; admiratione ductum, dierum trium ieiunio indicto,

multis etiam adhibitis precibus Deum esse consulendum, Gargano respondisse. Itaq; ab soluto ieiunio, re sacra rite facta, noctu dormienti Laurentio astitisse Michaelem Angelorum principem admonentem
 » his uerbis. Mea opera, ac Dei iussu factum Laurenti, qui taurum in-
 » dicem esse uoluerim basilicae huius, quam mihi ad inhabitandum cum
 » hominibus in terris parauim. haec mea est basilica, meum hoc sacrarium
 » apud mortales futurum. Enuntia haec ciuibus, ut monente me, parte
 » intellegant ea in spelunca, iis in adytis aboliturum esse me mortaliu
 » peccata, qui ad eam confugerint. Quo accepto oraculo, antistes somno
 » excitus, ubi Deo gratias egisset, re populo indicata, summa ciuium cum
 » frequentia uenerabundus, in dictis supplicationibus, pontificis habitu
 » amictus, ascenso monte ad speluncam procedit, sacraq; ibidem peracta
 » re, non tamen ut ingredi antrum ausus esset quisquam, multis
 » cum precibus, decantatis rite diuinis laudibus, Deo gratias egit, no-
 » menq; Michaelis per omnes laudes celebratum. Riteq; rebus his per-
 » actis Sipontum redijt, magna ciuium letitia, ingentiq; urbis uniuersae
 » gaudio. Nec uero multis post diebus, Neapolitanorum exeratus, quorum
 » opes profligatis Beneuentanorum rebus abunde tum pol-
 » lentes erant, Sipontum obsedit. Igitur sollicito de populo suo antistiti,
 » post indictum dierum trium ieiunium, quo triduo fuerant etiam in-
 » dutiae ab hoste impetratae, astitit rursus dormienti Michael, admones,
 » & pie, & rite factum, quod per ieiunium, ac preces a Deo auxiliu
 » implorasset, Michaelem se Angelorum principem iussu Dei illa dicere,
 » imperareq; uti insequenti die de quarta hora populus uniuersus ar-
 » ma caperet, in hostemq; repente irrueret, se ipsum armatum in acie ci-
 » uibus affuturum. Haec igitur populo tuo experrectus differe, ac bono
 » animo esse iube. Hora igitur dicta, armatus atq; ad pugnam instru-
 » ctus ciuis hostem negligentius agentem improuisus inuadit, fundit,
 » fugat, ualidis adeo repente exortis procellis, summoq; e montis iugo
 » prorumpentibus terrifico impetu fulminibus, uti maxime foeda tem-
 » pestatis ui, ac fulgurum sescenti ex hoste exanimati referantur. E-
 » uogatis igitur, ac caesis hostibus, sacris Deo Optimo Maximo, ac Mi-
 » chaeli rite factis, cum antistes decreuisset speluncam ipsam (uti mo-
 » ris est, Christianiq; ritus) dedicare, Gelasiumq; Pontificem Maxi-
 » mum, per id tempus Soracte agentem de ea dedicatione consu-
 » luisse, Astitit illi tertio Michael inquit, Mihi egomet nulla
 » adhibita hominum aut arte, aut opera uacuum feci hoc saxum,
 » mihi egomet desertum humano cultu montem dextra hac suba-
 » per. mea ego in lapide hoc uestigia infixi. mihi ego ipsemet aedem.

27 hanc statui. sacrorum feci. basilicam dedicavi. Quæcumq; igitur ab hac
 28 æde, basilica, sacrorum humana dedicatio absit, ritusq; ois abesto huma-
 29 nus. Michael ego sum, q hoc excauato saxo, hoc aniro, hoc habitaculo,
 30 his assidue manantibus stillis abluturus sum, ac deleturus, meam ad
 31 aram confugientium mortalium errata. Age expergiscitor sacerdos, a
 32 uibusq; hæc tuis differito, cumq; us simul rem diuinam illic facito, meq;
 33 adesse aniro meo, sacrorum meo, meaq; basilicæ, tuq; populusq; tu-
 34 us, mortales denique omnes placatum, atque propitium sciunto. Inde
 35 igitur Angelo antrum Michaeli dedicatum. Spoliando templo Regem
 (cisi ærarij premebatur angustijs) magis tamen illud compulit, quod
 compertum haberet Ioannem post suum statim ipsius discessum cun-
 cta direpturum. Nam & ille grauiore etiam rei pecuniariæ labora-
 bat inopia, & ipse decreuerat urbem habitatoribus uacua, ac sine
 ullo præsidio relinquere. Nam & arx a Ioane tenebatur, nec prohiberi poterat quominus quotidiana præsidia noctu præsertim immi-
 terentur. Ad hæc fama erat Picininum aduentare, a Ioanne pariter
 Tarentinoq; arcessitum. Itaq; ne illic includeretur ueritus, descendere
 quam primum e monte statuit, cum præsertim exercitus præda omnis
 generis esset honestus, præteritaq; Manfredonia, quæ præsidio teneba-
 tur, castris ad Sipontum positus, prædaq; uniuersa tutum in locum com-
 portata, quietem militi, atq; iumentis dedit. Quo tempore ingentis
 multitudinis armentali præda male custodia, atq; ab latronibus no-
 cta abacta, insequenti die, maxima e parte eques, qui Fogæ erat, ea
 potitus est. Cum autem ab Siponto diruta, et solo æquata. urbe, duplex
 esset uia, altera per Fogensium, aut Asculanorum fines reuertendi in
 Hirpinos, aut Samnium, altera per oram maritimam Barolum, ac
 Tranium petendi, dum hæc partem in utranq; agitantur, falso nun-
 tiatur, quod post cognitum est consedisse Picininum in Lucerinor-
 rum finibus, ac tantum non cum Ioanne, & Hercule, qui Fogæ
 præsidebat, iunctis simul copijs adesse. Itaq; communi ducum sen-
 tentia decernitur Barolum petendum, motisq; intempesta nocte ca-
 stris, per oram maritimam, propè Aufidum metatus est Rex. Die
 quæ insecta est, castra trans amnem ueteres ad Cannas posita, insi-
 gnem clade quondam Romana uicum, nunc habitatoribus omnino ua-
 cuum, inde præda est omnis Barolum perlata. Quo e loco paucos
 post dies cum transire in Samnium decreuisset, & iam sub auro-
 ram aliquantum spatij Canusium uersus profectus esset cum uni-
 uersis copijs, renuntiatur ab exploratoribus, ac leuis armaturæ
 equitibus, qui agmen præcedebant, hostem instructum, para-
 tumq; stare

tumq; stare in acie: quo ex improviso agmen adoriatur subsarcinis
 impeditum. Hoc nuntio accepto Rex magno silentio retro uertere
 agmen iubet, maximeq; repentinus, atq; inexpectatus Barolum
 petit. ac secundum fossas, partim in hortis, partim sacris in ædibus,
 quæ sunt extra urbis mœnia, exercitum collocat, tantus aduentantis ho-
 stis terror duces pariter, militesq; inuaserat, cum tandem compertum
 fuerit agmen fuisse ceruorum compascentium, quorum in ea regione
 belli præsertim tempore maxima est copia. Hi sub matutinum tempus
 pastui dediti sparsim cum errarent, ubi exploratores sensere equi-
 tes, in unum coacti dubia in luce speciem præbuere hostis agminis.
 Castris igitur hunc in modum ad Barolum dispositis, interim dum
 præda uenditur, quod nouus ex ære numus iactabatur, & Barolita-
 ni authore Barnaba Marra nouum æs aspernabantur, reijciebantq;
 illius usum, coactus est Rex fuso argento, atq; in numum conflato, ex
 ea pecunia pendere militi stipendium, Fama etiam tenet Iacobum
 Caldoram, solertissimum ætatis suæ imperatorem, ducentem per Apu-
 liam peditum atq; equitum non exiguas copias, eadem specie deceptum.
 Itaq; & conclamatum fuisse ad arma, & instructo cum exercitu ste-
 tisse eum in acie, hostem expectantem, nec nisi aliquot post horas cog-
 nitum, errantem in pastu, maxime ingentem ceruorum gregem esse. Quo
 factum est, uti Picininus iunctis simul copijs illum intra urbem penè
 inluserit. sunt qui Regem criminantur, desedisse illic ob amores tum
 ueteres, tum nouos, quibus delinitus magis ipse curauerit, qua ratio-
 ne amoribus indulgeret, quam quibus artibus hostem falleret. Quod
 ni e Macedonia Georgius Castriotus cognomento Scander, uir fortis, et
 multis rebus aduersus Turcas strenue gestis clarus, cum classe repen-
 te apparuisset, futurum erat ut Rex aut marifugam turpiter inde ar-
 riperet, aut tentata pugna, in postrema seq; & res suas pericula conij-
 ceret. Cuius aduentu expositis in continentem circiter septingentis equi-
 tibus, lectissima uirorum manu, cum aliquo peditum numero, An-
 dria præterita hostes iter auertere. De hoc igitur uiro pauca di-
 cam & propter eximiam ac raram eius animi uirtutem, & pro-
 pter insignem etiam gratitudinem. Georgij maiores in Macedonia la-
 te magnum imperium tenuere. Verum Amortho Turcarum Im-
 peratore Græciam uastante uniuersam, Georgius admodum adolescens a
 patre, quo res suas in pace tueretur, missus est ad illum obses, in cuius
 expeditionibus ea uiri fuit uirtus, uti propter liberalitatem, ac fortitu-
 dinem agnominatus sit Scander. quo nomine a Turcis Alexader dicitur,
 unde hodie, quæ nostra lingua Alexandria, ea Turcica est Scã

deria. Post ubi paterno successit imperio, atq; ab Mahometo Amora-
 thi filio summus oppugnatur uiribus. Alphonfus Ferdinandi pater pe-
 cunijs, militaribusq; praesidijs amicissime eum iuuat, diutiusq; ipse seq;
 resq; suas pluribus praelys fortiter administratis, Alphonfi opera, au-
 xilioq; tutatus est. Igitur eo mortuo, ubi sensit Ferdinandum in Apu-
 lia grauiter ab hoste premi, conductis mercede aliquot nauibus, de-
 creuit et animi gratitudinem, et fortitudinem simul testari su-
 am, impositoq; in nauibus milite ad Regem in Apuliam tran-
 sijt. Huius igitur nomen, atque aduentus non hostem modo, eiusq;
 turbauit consilia, uerum Italiam omnem opinionis suae fama im-
 pleuit. Vir militari disciplina, corporisq; atque animi uiribus
 aequae clarus, ac rebus gestis, apud amicum, atq; hostem maxime in-
 clytus in ore omnium uersabatur. Quod si Marinus Martianus
 (ut ad inceptum regrediar) cum ea quam habebat manu equitum,
 ac peditum, in agrum tunc se Campanum contulisset, cum Nola Vr-
 sus esset, resq; Neapolitanas infestissime uexaret, aut in Hirpinos, quo-
 rum uirumq; facere tuto poterat, haudquaquam Ferdinando in Sam-
 nitum reditus, aut in Campaniam per id temporis patuisset, sine maxi-
 mo rerum, ac uitae discrimine. Verum Martianus summæ rerum pa-
 rum consulens, dum finitimus quibusdam Sidicinorum oppugnandis
 castellis tempus terit, Regem ipsum ad regrediendum pellexit. Qui
 rebus Apuliae Georgio commendatis, cum Alexander Sfortia e Peli-
 gnis, Marrucinisq; ubi Sulmonem, aliaq; oppida permulta recupera-
 uerat, quæ anno superiore ad Andegauensem defecerant, a Rege euo-
 catus, Samnitum in agris habere castra nuntiaretur, et Robertus Vr-
 sinus plures iam dies suis cum copijs ad Montem Leonem, ipsiq; in Apu-
 liae faucibus consedisset, magno itinere nocte dieq; confecto, Vr-
 sino primum, post Alexandro sese coniunxit, communicatisq; deinde co-
 silijs Flumarim circumsident. conuectisq; e Campania tormentis aeneis,
 pluribus diebus concussis moenibus, oppidanos ad deditonem cogunt.
 Quorum exemplum finitima quoq; castella secuta sunt. Inde in Ca-
 paniam uentum, hyeme iam appetente, ac uiris, equisq; tolerare ulte-
 rius laborem nequeuntibus, Sfortiano praecipue equite, propter anni
 asperitatem imperia detrectante, cum etiam Ursus Neapolitanos, atq;
 Aueranos a gros assiduis excursionibus in dies magis ac magis affi-
 geret, mariq; ab Ioane Torrella, q; Aenariam obtinebat, tuti nihil pror-
 sus esset. Inter hæc Bartholomæus Cardinalis, qui gerente bellum in
 Apulia Ferdinando, Beneuenti Pontificias res curabat, per fidelem
 hominem cum Vrso egit, uti Pij opera ad Ferdinandum transiret, Nam

et Pontifici Maximo rem abunde gratam faceret, et rebus suis per-
 quam opportune consultum iret. Cui cum hereditario iure Nola debere-
 tur, quæ tunc precario teneret, hanc esse uiam recuperandæ illius, per-
 suadere summo ei studio conabatur. At Ursus qui paternis puer, atq;
 uitis exutus bonis fuerat, eiectusq; patrimonio, tantam hanc occasio-
 nem nactus, cum intellegeret Ioannem Antonium annis, morboq; ag-
 grauatum iam, ita bellum gerere, ut qui animi, consilijq; incertus in-
 diuersum traheretur, decreuit oblatam occasionem frustra labi non
 sinere. Itaq; rebus sic compositis, uti Nola, Laurum, Atripaldum, Fo-
 rinum, Asculum, cum agris, finibus, ciuibusq; ipsi, liberisq; ac po-
 steris dominanda traderentur a Ferdinando. Quarum rerum omnium
 Pontifex fideiussor esset. Ursus Neapolim ad Regem profectus, iura-
 uit de more Neapolitanorum Regum in eius uerba. Ritus uero iuran-
 di, uerborumq; huiusmodi est formula. Sedet Rex medius regia in
 sella editiore loco constituta. Assident iuxta primi ordinis optima-
 tes, ac proceres. Stant inde purpuratorum frequentes ordines, lo-
 co quisq; suo. Regis ad pedes, genibus innitens a dextra procum-
 bit parte epistolarum magister, qui nunc Secretarius dicitur, si-
 nistra antistes, euangeliorum libros regio in sinu adstratos tenens.
 Horum medius genibus et ipse ille innisus procumbit, qui in uer-
 ba iurat, utraque manu libris adaperis imposita. Ibi episto-
 larum magister uerba præit, quæ iuraturus in uerba, sequitur. Igitur
 posteaquam Ursus regios ad pedes prouolutus, palmam in codice
 utranq; expansam statuit, tum magister præire uerba hæc cœpit, Vr-
 susq; ea est secutus, Ursus ego Ursinus Nola, et Atripaldi Comes,
 n Asculi, Lauri, ac Forini dominus, illorumq; et agrorum, et fi-
 nium, ciuium, atque popularium, tibi Ferdinando Regi, libe-
 n risq; successoribusq; in regno Neapolitano tuis polliceor, promit-
 to, spondeo pro liberis, successoribusq; in hisce item urbibus, op-
 n pidis, agris, finibusq; meis fidelem, meq; illosq; utiq; futuros, tuisq;
 n illorumq; imperijs ubiq; meq; illosq; parituros, atque imperata fa-
 n cturos, cum hisce urbibus, oppidis, agris, finibus, popularibus que
 n perpetua cum constantia, et fide. siquid uero aduersus te ue, illos
 n ue parari fraudis, doli ue, insidiarum ue audiero, scicro, comper-
 n tum ue, significatum ue habuero, indicaturum illud e uestigio, ac
 n facturum palam tibiq; illisq; officia demum obiturum meq; il-
 n losq; omnia domi, forisq; pace, belloq; aduersum quoscunq; ac pro
 n imperio quæ probi, et fidelis subiecti iure, lege, natura, obcum-
 n da, ac præstanda sunt Regi. Deumq; his Optimum Maximum

restem inuoco, perq; sacrosancta hæc euangelia, sciens, uolens, libesq; uerbis conceptis iuro. Atq; his dictis manus ipse è libris sustulit. Tum Rex Vrsi manus utriusq; digitis pollicibus apprehensis, suosq; inira pollices ipsius insertis, deuinxit illos suis, statuitq; super euangelia. Hic rursum Vrsus, magistro præeunte uerba, Ego me inquit cum liberis, successoribusq; meis, Ferdinandi Regis mei, domini mei, liberorum, ac successorum eius, Liguum hominem statuo, dedicoq; eumq; me hic sisto. Hæc ter ubi dixit, Regis osculatus è pollices, Rexq; ore suo illius os excepit, moxq; comiter appellatum dimisit. Hic est usitatus iurandi mos in uerba Regum Neapolitanorum, quiq; Ligios illorum se faciunt, ipsum hunc seruant, dicti inde Ligy, quod ligatis Reges pollicibus, illos fidei, inperisq; sic suis uinciant, atq; obnoxios statuunt. Ex ea tempestate Ferdinandus Vrsi opera forti, fidelisq; in maximis quibusq; usus est rebus, quippe qui esset magno ingenio, constanti animo, fida amicitia, maturis consilijs, integra uoluntate, manu promptus, atq; in certaminibus felix, in consulendo cautus, in deliberando minime temerarius, quiq; nihil prorsus ficti haberet, atq; ut maxime impiger, sic ipse parum omnino ambitiosus erat. Regis igitur aduentus Neapolitanis ciuibus maxime gratus, atque expectatus fuit, summaq; gaudij, ac lætitiæ ex aduentu eius declaratio apparauit. Is postquam per aliquot dies ciuibus, atq; amicis dedit operam, conuersus inde ad res bellicas, quod ab Ioanne Torrella, qui Isclam oppidum, Aenariamq; tenebat insulam, multa mari in prohibendis, atque abigendis comitatibus indigne patrabatur, decreuit occupata insula, eum intra oppidum includere, atq; a statione triremes arce, munitionibus ad oram maritimam erectis. Accedebat huic malo, quod arx cui ab ouo est agnomen, a Gallis tenebatur, pecunia tradita Ioanni Iuncessio qui ei sub Alphonso præfuerat. Ea arx circatur quingentos passus ab Neapoli, exeso & arduo in scopulo posita, iacta mole continenti iungitur. Ab hac ad Isclam arce quotidiana irremium, nauigiorumq; aliorum traiectiones fiebant, ac tranquillo tempore mare hinc magis magisq; infestum reddebatur nauigantibus. Demandata igitur re Alexandro sfortiæ, alijsq; fortibus, ac fidelibus uiris, cæsaq; in continenti materia, eaq; nauibus comportata, capta primo congressu a militibus qui descensionem fecerant, insula, collocatisq; opportuno loco præsidijs, munitiones castrorum in morem eriguntur, quibus perfectis, milites intra uallum collocantur, dispositis per opportuna loca diuersi generis tormentis æneis, quibus præcipue nauium infestaretur statio. Iscla oppidum edito, atq; adeso in monte situm, mari olim undiq;

angebatur,

angebatur, nunc mole iacta, satis longo tractu, insula coniungitur. mons ipse breui admodum a Prochyta freto dirimitur, inde circum adesis rupibus ab meridie, occasuq; mare sinuatur, stationemq; efficit, qua parte post ipsam molem insula procuruato in sinum mari abluatur. statio ipsa sub euris, ac notis male omnino tuta a fluctibus. Ad ipsum autem oppidum accessus est per accliuis, maximaq; è parte saxo cæso, atq; excavata rupe manu factus. Munitiones igitur ita erectæ sunt, uti tormentis æneis, & offensitari nauium statio, et oppidi portæ, finitamæq; illi quassari ædes possent. Militibus itaq; intra munitiones collocatis, connectoq; multorum mensuum comitatu, & oppidani intra muros coercerantur, & repellebantur a litore triremes, ne in insula ab ea parte descensionem tuto facerent. Quocirca acria persæpe excitabantur certamina, dum per gradus quasi quosdam ferro in rupe excavatos demissis in mare restibus, classiarum milites ipsi excepti subsidium oppidanis ferunt. Quæ obsidio eo fuit grauior, atq; contentior, quod supra biennium durauit, & Carolus Torrellæ frater, quatuor cum triremibus, aliquotq; biremibus, atq; exploratorijs nauibus, iteq; onerarijs nauibus, quas ceperat, prædam omnis generis in oppidum connectabat, unde annonæ, stipendiumq; militi, ac popularibus affertim subministrabatur. Quo tempore Torrella arcem oui, de qua diximus, spoliauit multa, & diti suppellectile, quæ illic asseruabatur, corrusq; Alphonsi Regis ibidem in loculis custoditum, triremibus ad se transtulit. Cauerat enim Alphonsus moriens, uti de more aliorum Aragoniæ Regum, in Hispaniam Tarroconensem, ad ædē Populeti sepeliendus ueheretur, eamq; ob rem in arce, ubi diem obiit, loculis pie, religioseq; seruabatur. Parta tamen uictoria Ferdinandus, loculos ipsos eandē in arcem referendos curauit, in qua hodie quoq; seruantur, & ob rerū gestarū memoriam, a magnis, & claris uiris frequenter & uisuntur, et salutantur. Hoc in bello, rerumq; bellicarū uarietate, & casibus cognitū est, Hispanos plerosq; q; oppidis, aut arcibus præfecti essent, Ferdinando parū fideles fuisse, seu q; tacitis ipsi consilijs, Ioanni eius patruo regnū assererent, seu q; indignū ducerent, Ferdinandū Alphonsi succedere, quæ alij incesto coitu è Catarina, Errici fratris uxore susceptū ab Alphonso putarent, alij suppositiū, neq; ex Vilaradona Carlina, quæ mater eius diceretur, genitū, sed suppositum ab ea, auihore Gulielmo Corelia, quæ Alphonsus honoribus, titulisq; mirifice euexisset, procreatumq; ex homine ignobili, utiq; alij mussitarent, suture calceolario. Vt uero alij, ex homine Mahometanæ religionis, quales Valentinii pleriq; sunt a agricolæ, atq; opifices, quæ quidem, aliaq; ab illis;

NN

qui Ferdinandū prosequabantur odio, palam indignēq; iactabantur. In quibus tres præcipue uisi sunt maxime improbi, atq; ob insignē perfidiā detestabiles, Ioannes hic Torella, quē Alphonsus, q; Antonia uir erat, q; ē sororibus Lucretia unice amasset, illius gratia Isclæ moderatiōi substituerat, profeceratq; arcis. Petrus Mondraconius alter, cui ab Alphonso arcis Metalonij, et oppidi administratio pmissa fuerat. Tertius Ioannes Antonius Foscianus, cui Tranēsis arcis erat custodia demandata. Verū hi duo clanculū cum hoste consenserant. At Torella bellū aperte gessit aduersus Ferdinandū, Ioannemq; ad se confugientē, amissa continente, terra & accepit, & armis, opēq; fouit, iuuitq;. Vrsō igitur dedito, Daniel quoq;, q; Sarni, Forinijq; ipeitabat, metu perterritus, & ipse, haud multis post diebus, deditiōē fecit. Quodq; Sarnensis arx à Tarentini præfecto, cum præsidio tenebatur, occultisq; militum, qui arcē tuebantur, latrocinij regio infestaretur, aliquot post menses coactus est Rex, ad motis bombardis, illam expugnare. Itaq; cōcussa, & diruta turri, quæ ab ursa nomen habet, estq; ante arcem statuta, ueritus præfectus, ne ea capta, fame intus conficeretur, se se ea conditione dedit, ut militibus, qui cum eo erant, cum uestimentis libere abire permitteretur. Illud in hac expugnatione rarū, atq; admirandū, quod cū immense magnitudinis æneū tormentum subuehi in summum, atq; arduum nequiret iugum, in plano, remotiusq; aliquāto à montis radicibus collocatum, inde turrim ipsam concussit, labescitq;, spatio ad mille aeris passus interiecto. Interim etiam Robertus Sanseuerinius salernum laceſſebat, interclusis itineribus, nequa in urbē deferri cōmeatus posset, hac enim urbe recuperata, Cossentiā ad usq; ferē liber a Neapoli permittebatur accessus. Hæc à Ferdinādo dū geruntur, post reditū ex Apulia in Cāpaniam, Iacobus interea Picininus præterita, ut diximus, Andria, Ioannis Antonij iussu, Lucanorū montana populatur, diripitq;, profectusq; Aquā Vinam uersus, quod erat Frāscā Baucij Andriensis Ducis oppidū, illud æneis tormentis aliquot dies concunſū, dum sub speciē deditiōis ciues ad colloquiū, et pætionis spem trahit, dolo magis, q; uirtute militū caput, diripitq;, nihilq; crudele, foedū, abhominandū in uiros, mulieres, impuberes omisſum. Inde locupletato exercitu, in fines Tranensiu regressus, urbē obsidet, agrumq; Andriensem assiduis excursionibus uexat. Quo tempore cū Georgio Castrioto, q; Barolū tutabatur, sæpius certatū est, diuerso pugnæ genere, cū Italica eqtes statariæ magis pugnæ sint assueti, propter armorū grauitatem, contra Macedones ē Turcarū disciplina uagi, procurſantesq; raro congregiantur stantes. Itaq; plerisq; in congressio-

nibus Georgius hstem ludificatus est. Cæterum Tranensis obsidio diuturnior fuit, q; urbs erat egregie munita, nobilitasq; Tarentini ferre imperiū nolebat, muris tandē, qua parte infirmiores erāt, solo æquatis, cū à Rege nullū etiam speraretur subsidium, fumesq; urgeret, Tarentino se ciues longiorē post obsidionē deditere. Arx incolum Regi mansit. Nā Georgius cū intellegeret Foscianū arcis præfectum cū Tarentino consensisse, sub speciē colloqui extra arcē accitum, cepit illum. Captus igitur arcē Georgio tradi iussit, pæctione libertatis. Itaq; Picininus ad arcis oppugnationē conuersus, qua mari non abluitur, uallo illam, ac fossā anxit, ne ue inferri cōmeatus in eā posset, dispositis peroram maritimā biremibus, singulari diligentia cauedū curabat. Quo effectum est, ob summā abariorū inopiā, ut qui arcē defensitabant, ad famē redacti sint. Forte accidit, uti Venetæ classis præfectus secundū Tranensem orā uela faceret, quo tempore nauigia quædā frumento grauida à Ferdinando missa, uento ad arcē ferrentur, quæ Picinini biremes adoriri iam parabant. Itaq; quod ipse duceret de dignitate id rei publicæ Venetorū esse, speciē exhibuit, se haudquaquam passurum suos ante oculos uim nauigijs Venetico in sinu inferri. Quod ueriti qui biremes moderabantur, abstinere à ui inferenda. Itaq; delata ad arcem, magna frumenti uim exposuere in litore. Quæ re ablata est Picinino spes eius potiunda. Nec uero hac præsertim in parte aut alienū à me fuerit, aut ingratum lectori, explicare, quibus nunc nominibus regiones eæ dicantur, in quibus hæc à Picinino gesta sunt, ne qui uetera tantum noscitant, noua ignorent nomina, qui uero recentia tenent, ijs prisca ne sint omnino incognita. Apuliæ igitur pars eæ quæ est ab Frentone flumine, quod hodie Fortorium est, ad Aufidi ripas, sua nūc appellatione est Capitinata, quæ Normānorū prius, ac Græcorum temporibus fuerat Catapaniata, quod qui eius moderatiōni esset Imperatore ab Cōstātinopolitano præpositus diceretur Græco nomine Catapanus, quæ uox contractis atq; immutatis literis à recentioribus uersa est in Capitinatam. quiq; Catapanus fuerat in Capitaniū. Quæ uero Calabriæ pars olim fuit, in qua Tarentū, Brūdiū, ac Salentinorū maritima est ora, ea ab Hydrunto oppido ad quod est ab Macedonia, Epiroq; q; breuissima aduuiatio, Hydrūtina hodie terra dicitur. At qui est ab Aufido tractus ad Calabriæ, hoc ē Hydrūtinae fines terræ, quo in tractu sunt ad mare posita Barolū, Tranū, Vigiliæ, Melficta, Iuuenatium, Barum, Polygnanum, Monopolis, ab urbe Baro, quæ caput olim regiois fuit, Barenſis uocitata est terra, regiorum quæstorum constitutione ac iussu. Post eam montana

loci, quæq; olim fuisse illinc Lucania, hinc Apulia, iisdem illis temporibus vocari coepta Basilicata, cuius regionis complura castella fuisse à Picano direpta, agerq; ferè omnis fruge, pecoreq; spoliatus. Coeterum hæc ipsa appellatio unde potissimum ducta sit, iure anceps est, ac dubium. Sunt enim qui existiment, haud satis tamen certis auctoribus, Constantinopolitano olim ab Imperatore regionem eam filia, ac genero traditam dotis nomine. Veri autem alijs videtur esse similis, à Basilio quodam, fortissimo viro dictam, qui per illa tempora loca ea tenuerit, deq; regione ipsa, tractuq; omni Salentino Græcos industria sua pepulerit, atq; Pœnos. Verum nos quæstionem hanc posteris melius ingrendâ relinquimus. Hæc dū in Apulia, Capania, Saniõq; geruntur, Baptista Grimaldus in Brutios à Ioane missus, q; regioni præesset, cognito Robertorū aduentu, dū copias colligit, paucis post captâ Cossentiam horis cum præsidio affuit, cognitaq; eius direptione, retro statim mouit. Post Robertorum autem discessum (pleraq; enim oppida ab illis capta statim ad Andeganiensem rediere) Silani hyemauit. Antonius uero Centilia cum Errichecta uxore apud Hypsicron dum desidet, seq; parem Robertis desperat, accessit ab Loïsio Arenate qui mortuo patre, ipse è concubina genitus, nouerca capta, Arenas, a grūq; eius occupare omnem parabat, præsto illi affuit. Ineunte igitur uere, comparatis atq; instructis exercitibus, de communi sententia in planitiem quam Cratis amnis mediam secat, simul uterq; conueniunt. Baptista prior per Agelli, ac Petrae malæ fines, montemq; qui interiacet Caruleios profectus, inde in planitiem peruenit. nec multos post dies Antonius cum Alphonso fratre eodem proficiscitur, biduoq; post Loïsius Caraciolus Neocastrensis Comes eodem quoq; cum accessisset, placuit, iunctis simul copijs, castra ad syluam transferre Tabulariam, quæ secundum amnis ripas diffunditur. Hoc cognito Lucas Sanseuerinius, qui cum præsidio partim Cossentia, finitimis partim in oppidis hiema uerat, equitatum undiq; suum ex hybernis euocatum, Lucios ad se uenire Silam per montem iubet. Quod hostes ubi sensere, ingenti agrestium manu Cossentinis è uias coacta, qua Silæ egressus esset, syluam longo spatio cædunt, stratisq; atq; obsæptis ingentis proceritatis arboribus, transitum impediunt, comparataq; finitimus è locis magna armatorum manu, nec minore pastorum omnis generis superiora occupant, ibiq; insidias struunt. Equitatus igitur syluam ingressus, nullo secum peditatu ducto, ipse securus, atq; insidiarum ignarus, ubi longus progressus, egressum impeditū, atq; obsæptum conspicitur, consilij incertus, atq; consternatus animo, tum uero in insidias delatum se intelle-

git, dumq; aliud alij consilium sequendum censent, repente maximis sublatis clamoribus a grestes immixti pastoribus, superioribus è locis magno impetu illati, equites confusos, nullo certo ordine, parum certo duce, cõsternatosq; adorti, locorū ipsi piti, alios fugâ parantes intercepti, resistentes alios uulnerat, partē ex ejs loquijs, perticisq; deturbatam sparis, ac fustibus magis quàm telis percipiunt, partē ense, aut hasta prostratos cædunt, captosq; ad unum penè omnes, armis, ac uestibus exiunt. secumq; ad uicos, atq; oppida captiuos ducunt. Ludum hunc fuisse magis quàm certamen, illud planè docet, quod pastores, equorum, telorum, armorumq; uendendorum gratia, dum ad oppida uicinasq; ad urbes proficiscuntur, quo se strenuos, uictoresq; ostentarent, assumptis perticis, equisq; impositi, ingressi urbem, dū concurrunt, dum pugnas meditantur, animaduersum est pastorū alios, quæ arma protegendis erant cruribus, ea aptasse brachijs, alios quæ cubitis, ea genibus inseruisse. Itaq; in risum cum uerterentur qui ad spectandum plurimi conueniant, iudicatum est à rudibus quoq; atq; bellorum ignavis hominibus, ingenium, quàm uires corporis, admiſtrando bello plus posse, fortunamq; tum demum omnia sibi uendicare, cum prudentiæ locus nullus fuerit etiam inter maximas opes, potentiamq; relictus. Ex eo Antonius, ducesq; Andeganiensium, per agros urbium, quæ Ferdinando parebant, liberius discursantes, uicos plurimos diripiunt, prædamq; omnis generis in castra referunt, longusq; uagati, terrore, atq; formidine populos implent. spoliatisq; impune agris aliorum, ac uillis, dum Cassanensium fines audentius populatur, strenue insecutus Cassanensibus, Nicolaū Antonium Rufum, adacto per galeam telo, prostratum humi, ac confesum cæsum armittunt, uirū & corporis, & animi uiribus pariter insignem. Hinc Rogianū quoq; strenue magis quàm feliciter adorti, aliquot militibus amissis, à fossa, mœnibusq; repelluntur. Hinc sanctum Marcum tentare aggressi, exulibus deditonem pollicentibus, fugati inde colubinarum, bombardarumq; multitudine, frequentibusq; explosionibus uetera in castra ad Tabulariam se recipiunt. Ex eo igitur duces ijs in castris desedere. Namq; Antonius per idoneos, ac fideles homines, qua erat animi infirmitate, atq; ambitione, agitare cum Luca coepit de sua cum Ferdinando conciliatione. Erat enim Lucas necessitudine Antonio coniunctus, quod utriusq; uxores iisdem è parētib; sorores erāt, ex eaq; conciliatione uterq; existimabat rebus suis optime consultum iri. Itaq; primo petere Antonius, dein postulare etiam à Baptista coepit, Amaneam sibi urbē restitui, q; ea materno iure uxori deberetur, quo per

hanc causam (si negaretur) castris discederet, sin concederetur, ut haberet oppidum inferum ad mare situm, cuius opportunitate ad eas, quas animo agitabat res percommode uteretur. Baptista bonam primo spe Antonio polliceri, ille eo uehementius agere, ac nunc precibus, nunc muneribus contendere, dumq; alter cauet, alterius ne capiatur artibus, eo uentum est, ut uterq; ille causando, hic importune agendo tempus teneret, seq; alternatim frustrarentur. Tandem Antonius, ubi dari sibi omnino uerba sensit, e castris cum Neocastrense abiit, ab uxore se arcessitum simulans, quod a gri eius, atq; oppida illinc ab Iacobbo Carrasa, Antonioq; Caibano assiduis uexaretur discursionibus, expugnato pene Belliastro, repentino aggressu, militumq; ac ducum uirtute, hinc a Galeocto Baldasino impune populante, cum etiam compertum se habere diceret Masium Barresam ualidis cum copijs aduolare. Hinc Rex initio belli Venuisae cum presidio praefecerat, isq; (ut erat acri ingenio, et magno atq; elato animo) multa fortiter, ac feliciter gessit. Nam non urbe modo eam ab hoste tutatus est, uerum cum Ioane Melfiae Duce collatis saepius signis confluit, quibus in certaminibus non minus saepe uictor euasit q; uictus. Duo hi praestantes animus, ac bellicis laudibus duces nunquam manus conseruere, quin utrimq; summis conatibus, ingentibus animis, haud minore sua q; militum uirtute, imperatorisq; artibus, ac muneribus decertauerint. Ioannes tamen suam ubiq; maiorumq; suorum nobilitatem praetulit. Ille, ut erat natura ferus, ac paruurbanis moribus, uix ab ingenio unquam discessit. Quo igitur Brutiorum rebus Ferdinandus prospiceret, Masium eo cum equitum ac peditum ualida manu mittere decreuit. Itaq; Antonius his usus causis in regionis ulteriora concessit, atq; haud multo post Sinopolim proficiscitur, eo consilio, q; Gulielmus Rufus, capto ab se Carolo Ruffo Comite, patrio suo, et oppidum agrum illius omnem occupauerat, ut eorum ipse res opera sua componeret. Nam Ruforum familiae Errichetta eius uxor princeps erat, et ipse ambitioni seruiens, sibi non minus q; uxori satisfacere cupiebat. Horum post discessum Baptista se se Bisinianum contulit, nec multo post, q; uici Cossentini, quaeq; hodie Casalia dicuntur, alij Ioannis, alij Ferdinandi partium erant, proq; tempore ac rerum euentu modo huic, modo illi apertius fauebant, decreuit Baptista munitionem apud Dominicos erectam occupare, eaq; occupata finitimos uicos diripere, Missis Rogerio Laino, Loisio Foga, et Nicolao Stabia, cum ea peditum atq; equum, quam tunc habebat copia. Illi strenue nauata opera munitionem capiunt, moxq; in praedam uersi, ut quem praedandi libido rapiebat, eo raptabundus ferri. Qui in uicis erat, partim fugere, par-

tim arma capere, seq; resq; suas ferro tueri, alius alij auxilio esse modo hi, modo illi aut pellere, aut pelli, sauciare, aut sauciari. uulnera, caedesq; promiscuae, uictoria incerta esse. e Cossentia subsidia subinde mitti. egres, pedites misceri. cossodi eq. substerni pedites. e tectorum culmibus iacta tela, tigna, cruci, saxa, tegulae. plurimum ab alto uulnerari. superatuum clamatioe, ac cadentium gemitu caelum consonabat. Iam uero balistarum fragore, dumq; arma franguntur, ac clypei, sclopetorum displotioe, et tonitruu reperussa nemora uallesq; mugiebant, ac circumsuso fumo lux e pugnatuum oculis auferebatur. Ter eo die pro Aragonensium Andegauensium ue uictoria, aut fuga uicorum populares instructi, atq; i acie stantes, mutatis studiis, in hoste, seq; ipsos communis uerterunt arma. Itaq; centuriones, praefectiq; dum nihil geri se gniter, nihil remisse administrari patiuntur, uix e balistis sagitta, aut e sclopetis pila, iacula ue e dextris in caelum emissis. Et adhuc tamen mars ipse anceps erat, cum tandem post arma undiq; cruore sparsa, foedatasq; tot caedibus uias, nox pugnaes diremit. Satis autem copertum est, qui in initio pugnae comiseri, eorum haud sane multam fuisse manum, Andegauensem in lectum militum. post uero ad quinque millia armatorum, qui ad certamen diuersis e locis raptim concurrissent, manus contulerunt, e quibus cecidere quingenti, plurimum uulnerati, ex Andegauensibus q; fuere capti, a factiois fautoribus, aut ab amicis, cognatis ue noctu ad suos remissi. In ea pugnae atrocitate, praefectorum ne, an militum, cuium, an q; stipendia faceret, uirtus maior fuerit, aequae ab utraq; parte dubitatum, tanta ira, incensusq; adeo militum ac popularium est oium animis dimicatum. Hac pugna nutiata Masius maturato itinere, instructis ad oppugnandum copijs, Bisinianum petit. Quod Baptista ueritus, acrim se contulit, ratus posse illic cautius Masij se conatus frustrari. Ille praemissis q; deditioe minitabundi tentaret, cossentim ubi in conspectum uenit oppidi, caibus deditibus Bisinianum recipit, diebusq; aliquot militi de itinere fesso concessis, iteri oppugnationi necessaria comparat, quibus comparatis ex improviso acrim adoritur. committitur pugna uaria, atrox, cruenta, oppidanis pro sua, conuictum, liberorumq; salute, ac libertate pugnatibus, hoste pro praeda, pro uictoria, q; eo expugnato oppido, nihil sibi reliquum futurum ad uictoriae arbitraretur. ducibus et ipsis utriq; suos hortantibus, ac nunc ante illorum ora manus cossentibus, nunc alios petore apprehesos, alios tergo impulsos in aduersarium imittentibus, Marte intra uallum modo, modo extra munitiones saeuente. Itaq; multis utriq; caesis, aut uulneratis, non paucis uallo deiectis aut e rupibus deturbatis, aedificijs quoq; uallo proximis immisso igni, ab ortu solis ad noctem uario certamine, dubioq; euentu pugnatum est. Dirempta a nocte pugna

Mafius, quod fessis omnibus, vulneratis compluribus, nocturnis iter in tenebris peragendum esset, per loca saltuosa, equitibusq; parum com-
moda, hæc ueritus noctem sine tabernaculis, absq; uictu ullo, sub dio,
breui in campo, qui duos intra tumulos, non adeo ab oppido procul
iacet, summa sua solitudine, ac militum consternatione egit, subinde
trepidantium, ne finitimus a populis, qui Martiano parebant, auxi-
lijs arcessitis, tumultuario ab illis adortu intercepti trucidarentur. Sub
auroram igitur equis, qui de uulnere inutiles erant, quiq; animam iã
agebant militibus in campo relictis, Bisinianum, quod quatuor aberat
passuum millibus, citato gradu redijt. Iisdẽ quoq; diebus Octavianus
Montiflorius, Masij præfectus, circiter millibus passuum tribus ab Rẽ
da, cum in uico consedisset quanquam a se pro tempore munito a Cos-
setnis exulibus, qui iter eius obseruabant, nocturno aggressu supe-
ratus, uix ipse solus euasit, cæteri ad unum omnes capti, turma inte-
gra uirorum atq; equorum amissa. Repulso ab Acri Masio quod dif-
fideret, ut se post id oppido potiturum, multa diu animo cum agitas-
set, uisum est tandem, quod per Milanum egit exulem, ut is explorato un-
diq; oppidi situ, cognitisq; oppidanorum, ac Baptistæ nocturnis insti-
tutis, ac moribus, cum Blancano acri, ac ueterano milite, oppidum mi-
nime muris cinctum nocturnis usus tenebris ingrederetur, singulaq;
exploraret. Quod ubi ab utroq; factum est, Mafiusq; de oppidanoru
institutis omnibus ab ijs edoctus est, consilium inijt, ut ij lectis cum mi-
litibus, ijsq; partim clypeatis, partim sclopetarijs, balistarijsq; sub pri-
mam noctem deceptis uigilibus flumen peruaderent, ac monte supe-
rato, ubi collocata prima custodia oppidanorum erat, cæsis uigilibus
illic operirentur, quoad ipse in plano cum copijs instructus, paratusq;
adesset. Est autem Acris summo in monte posita, paucissimis locis mu-
ro, cæterum uallo, ac rupibus undiq; ferme cincta. Ciraterq; duobus
millibus ab oppido passibus decurrit Cotilis fluius, a cuius uado ad
ipsum usq; oppidum sensim assurgit arduo ascensu, montis dorsum, quẽ
Serronem incolæ uocant. Ad uadum Baptista consueuerat singulis no-
ctibus uigiles disponere, qui per tenebras auasparentur, si qui flumen
transirent, statim id renuntiaturi. Igitur tranato amne, cum ob præ-
fecti negligentiam, uigiles nulli ea nocte flumen obseruarent, militesq;
cum Milano, ac Blancano præmissi, taciti, absq; ullo omnino strepitu ad
custodiam peruenerunt, summo silentio custodes iugulant, deq; suoru
numero lectos substituunt, qui oppidanis signa de more custodiũ antea
quidem explorata & cognita, redderent. Cum uero, accepto signo,
ubi aliquatulum quiessissent, Masium adesse cum copijs sensere, magno

impetu oppidanis quiescentibus uallum transcendunt, Cattumq; cen-
turionem qui uallum custodiebat inermem, ac semisomnem capiunt,
inde clypeati primi, post eos sclopetarij balistarijq; occupatis uis in fo-
rum irrumpunt. Quo a ciuibus, ac militibus concursu cum esset,
magis utrinq; sublatis clamoribus acre committitur prælium. Inter
hæc Mafius portam conatus diffringere, ab illis qui eò concurrerant,
magno nisu repellitur, alijs tandem atq; alijs succedentibus, facta est
ferro p portam uia. Milites turmatim ingressi, qua conferti irrumpunt,
gladio sibi iter pandunt. Multa omnis generis hominum cædes passim
facta. Baptista reptiẽna re percussus, alio atq; alio dimissis militibus,
ipse cum paucis, ueteris ad arces tumultum confugit, illicq; contra ir-
rumpentes aliquantum cum stetisset, tandem superatus, ac penẽ ar-
cumuentus ab hostibus, fuga sibi per rupes asperas, confragosaq; mon-
tis loca uix consuluit, ac beneficio noctis usus, cum exiguo familiarium
numero Longobucũ (sunt autem qui Themefen olim hanc fuisse, pro-
pter metallorum uenas arbitrentur) se recipit. Capto igitur oppido, cõ-
uersi ad prædam milites nihil sibi reliqui, non ad prædam, non ad
crudelitatem fecere. Sacra, profanaq; in promiscuo cuncta habita.
Ducis ipsius iussu Nicolaus Clanceoffus ferra per dorsum lumbosq;
adacta, medius secatur, rarum profecto, ac penẽ inexcogitatum sæui-
tæ genus, ac supplicij exemplum. Inde haud multos post dies Catan-
tariũ profectus, repetino mox adortu Simarim cum tentasset, re infe-
cta alia atq; alia uia aggreditur. Id oppidũ quod esset in edito situ,
quadamq; e parte rupibus immuneret, ea minus diligenter a uigili-
bus nocte custodiebatur. Itaq; nocturno tempore admotis scalis, ma-
gno silentio Mafius illam non exiguo armatorum numero occupat, qua
occupata cum exercitus ab aduersa ei parte muros aggressus esset, illi
superiore e loco magno impetu, maioribus clamoribus illati intentos
prælio oppidanos a tergo inuadunt, alios cædunt, alios uulnerant. hos
e propugnaculis deijciunt, illos proiectis armis capiunt, breuiq; poti-
ti oppido illud diripiunt. Quod peruentæ, ac maxime celebris quon-
dam urbis Sibaris reliquias esse, sunt q; existiment, quippe cum haud
multum inde loca dirute urbis uestigia ostendatur. Interea Alphonsus
Centilia tribus cum equitum turmis, non satis numerofo peditatu,
eoq; maiore e parte tumultuario, Roacellã obsidebat. Id castellũ abest
Catanario, circiter sex passuum millibus. Castra eius hic sitigno munie-
batur, illinc amne Corago, q; circiter quingentos passus ab castris præ-
terlabebatur. Id Masio cũ esset cognitũ, quatuor cũ equitum turmis, ac
mille ferẽ peditibus, septingentis itẽ armatis partim equibus, partim

peditibus, qui eum lecti è caibus secuti sunt, Catantiario mouit, se-
 cundumq; torrentem Masentium profectus, collem occupat Pergellū
 nomine, qui ab Coragio quingentos ferme passus distat, eo consilio, ut
 cum Alphonso confingeret, a quo paucis ante diebus prouocatus ad cer-
 tamen fuerat. Alphonso cōsidentem eum in tumultu conspicatus, instru-
 cta acie confestim aduersus illum mouit, amnemq; prætergressus, sub
 collem in uia constitit, haud procul ab hora maritima, illic cum hoste
 manum conferturus. Contra Masius ubi transeuntem Coragium, atq;
 aduersum se uenientem hostem instructa uidit acie, suos è colle turma-
 tim instructos descendere in planum iubet. Quod si Alphonso quo
 impetu uenerat, in primos confestim irruisset, nimirum profligatis ad-
 uersarijs, captisq; ut quisq; è monte descendebat, suis incolumibus, uo-
 ti compos in castra redisset, cuius rei suis cum esset a præfectis am-
 monitus, iuuenili animo magis q̄ ex ipsa re sumpto consilio, auersatus
 præfectorū sententiam, Atqui inquit descendere omnis patiar ad unū
 cunctos captiuos ducturus, ne cladis eorum nūtius ad urbem redeat.
 Stabat in acie Alphonso tribus cum turmis, præerat alteri ipse, al-
 teri Antonius Caraciolus. tertiæ Ioannes Cola, & ipse Caracio-
 lus. Peditatum moderabatur Galassus Ascarius. Masij copiarum
 præfecti erant Loisus Sangrius, alter Loisus Longobucus, tertius
 item Loisus Gentilis, Octavianus Montistorius, & Colecta Castel-
 lius. Initum est proelium ingentibus uirinq; animis, stetitq; utrinq; im-
 mota acies diutius, cum interim multi uulnerarentur eq; uiriq; du-
 cū præsentia ad singulas cohortationes pugnam instaurabat, & ipsi
 pugnam edebat duces ante suorū oculos. cōflictus maior q̄ pro equitū
 numero. ipsaq; paucitas uirtutē excitabat, q̄ singuli a duce suo cōspicie-
 batur, et ducē q̄sq; suū cōspiciebat, nec pedes superari se ab eq̄te uirtute
 patiebatur. Itaq; affirmatis ab utraq; parte animus uulnera infligebā-
 tur. pediti pedes, equiti eques, singulis pene singulis, aut gladio, aut hæ-
 sta sibi aduersi dimicabant. hinc atq; illinc balistarū, sclopetarūq; uix
 in cassum aut pilas fundebant, aut sagittas. eratq; euentus pugnae dis-
 bibus, ac mars ipse anceps. cū repēte Galassus balistaria transfixus sa-
 gitta, ex equo moribundus corruit, eodemq; simul momento aliquot
 cum eo, qui iuxta pugnant. Casu quorū consternati pedites, parū
 militiæ assueti, cessere primum loco, mox terga simul cuncti uertere.
 Quorum fuga circumdatus a Masij milite Alphonso, uiribus, auxi-
 lioq; destitutus capitur. uix pauci ex eo numero euasere. castra statim
 direpta. Victor Masius cum præda, captiuisq; Catantiariū redijt, ma-
 gna ciuū lætitia, ac gratulatiū acclamationibus urbē ingressus. Per

idem tempus Ioannes Trauersus, Antonius Turrius Stephanus Male-
 nus, et Ioannectus Moranus, qui Martiani copijs Scillacensi in agro
 præerant, fines Sanctæ Seuerinæ populati, ingentem pecorum omnis
 generis prædam, multosq; mortales secum captiuos perduxere. Post
 eam prædā è præfectis quisq; cum suis loca ad sua redijt. Trauersus,
 ac Turrius Netensem in agrū se contulere. Quæ res cum a Iacobo
 Balestra, impigro, maximeq; exercitato equite, Antonello Caibano si-
 gnificaretur, consiliū Antonellus inijt sub prædādi speciē, utriusq; in-
 tercipiēdi. Itaq; dispositis secundū Neū flumiū insidijs circiter quin ge-
 tos passus ab oppido Rocæ, cui est de flumine agnomē inditū, Balestrā
 præmisit cū paucis, q̄ Rocæ portis insultans, hostē extra oppidū, repen-
 tinum ad tumultum extraheret. Trauersus, ac Turrius gregarijs ti-
 mentes, qui pabulatum ierant, ex oppido egressi nullo ordine, ipsi eo-
 rumq; equites parū instructi Balestrā consulto fugientem trans flu-
 men insequuntur. Quod Antonellus ubi animaduertit, ex insidijs re-
 pente prodicens illos circumuenit. Circumuenti dum elabi ex insidijs,
 summus conantur uiribus, transfixi uterq; alter per tempora, alter per
 ilia adactis sagittis, collapsi ex equis cæduntur. Ceteri capti. Antonel-
 lus uictor magna præda, eximys cæsorū spolijs è pugna redit. Hu-
 ius uiri fidē, consiliū, fortitudinē, sunt qui tollentem in cœlum Ferdi-
 nandū sæpius audierint, cum illius ingenio acceptum referret, quod ea
 regio tot passim rebellantibus, breui pacata, imperiū acceperit, idq; eo
 apparebat admirabilius, quod Antonellus omnē adolescentiā, primā
 etiā iuuentutē in literarū egerat studijs, otioq; ac libris deditus, post
 uero bellicis cū se negocijs tradidisset, eodē laudis, atq; authoritatis pro-
 cessit, ut et consilio præcipue bonus haberetur, et cōferendis manibus
 maxime audax, nec minus dux prudēs, q̄ miles strenuus, incipiēdis,
 atq; administrādis rebus ubiq; par. Hæc dū in Brutijs administrātur,
 Ioannes Vingtumilius a Ferdinādo missus, propter ætatis authorita-
 tē, ac rerū gestarū gloriam, mari ad Brutiorū litus prouectus, Anto-
 niū adijt, quodq; de cōciliatione prius agitatum esset, cū illo transegit,
 quibus trāsigidis illud etiā effectū est, uti Ioanna Antonij filia Ma-
 sio desponderetur, conditionibus ex amborum sententia scriptis, uti
 sua Antonij, liberorūq; eius essent oppida, agri, et bona quæcūq; uxori
 hæreditario iure deberentur, quæq; ipse olim tenuisset, Masius Ca-
 striuillari Dux declararetur, cū ijs agris, oppidisq; quæ ipse belli iu-
 re tum teneret. His cōuentis, hacq; rerū gestarū gloria elatus Masius,
 in fines Terræ Nouæ uniuersis cum copijs digressus, oppidū ipsum sta-
 tim recapit, itemq; Sanctum Georgium, è cuius arce Rogerium Ori-
 liam, equitem Neapolitanū, duosq; item alios nobiles uiros è summis

arcis pinnaculis in rupes maxime præruptas deijci iussit, spectaculum sanè horredum, immane, nouum, atq; ob crudelitatem, ea tempestate, per Italiam ab amicis, aduersarijsq; iusta nobilitatum. Sunt qui factum excusent, quod cum Ioannes Barresa Masij frater in foro Cosentino, nulla honesta causa à popularibus in frustra concisus esset, hoc genere uindictæ ulasci fratris ipse interitum uoluerit. Inde aduersus Galeoctum Baldasimum profectus, qui, ut erat fluxa fide, ad Andegauensem iam descuerat, scalis noctu summo silentio admotis, urbem nomine Oppidum cepit, ac captam diripit, Larq; cum præda ad Terram Nouam reuersus illic hyemauit, ac per speciem colloquij, ueterisq; consuetudinis Marimum Curialem, qui Ciracum tenebat, capere dum intendit, ille re per amicos cognita, dolum, atq; insidias fuga maxime improuisa uitauit, tanta celeritate usus, ut equus, quo ferebatur, de nimio cursu in itinere exanimaretur. Inerant autè ingentes Masio uirtutes tum corporis, tum animi, maxime firma laborum tolerantia, frigoris, calorisq; patientia æque magna. uictus eius plerunq; militaris. Vsesus pro tempore, quiq; inter alios uix excelleret. perferendæ inediæ militibus ipse suis exemplum erat. honoris, gloriæq; appetitio insatiabilis. habendi cupiditas infinita, nec minus ut multa largiretur alijs, quàm ut ipse possideret quàm plurima, periculorum incredibilis despicientia, difficiliumq; inceptorum summa audacia. Ita tamen, superbiaq; uastum eius, uixq; sui capacem animum deformabant. Ita q; pace partæ, compositisq; regni rebus, Neapoli agens, obuium cum haberet Ioannem Spathaforum, hominem sibi aduersum, ac maxime infensum, qui salutandi Regis gratia in arcem accedebat, ira atq; impotentia præceps, gladio illum obrumcat. qua è re in carcerem coniectus, aliquot post annos illumie, atq; pedore obitus, squalensq; diè illic obiit, uir utiq; dignus mutiore animo qui esset præditus, quiq; si nõ magis grato, minus saltem se uero principe usus esset. Anni huius exitu, in campis qui beneuentum inter Apiciumq; interiacent foedum certamen inter coruos, miluiosq; exortum est, siue ostentum illud fuerit, prognosticumq; futuræ ad Troiam pugnae, seu naturalis contentio, quod multitudine locustarũ ijs in campis eo autumnno prognatarũ, quibus alites ipsi uescantur, pugnatum sit, obpastus cupiditatem. Primo igitur è certamine (nam bis pugnatum est) qd milui acrioribus, magisq; falcatis armati essent unguibus, alisq; uteretur patientioribus, maioresq; captaret auras, corui cū discessissent inferiores, paucis post diebus, ac si imploratis aliunde auxilijs, rediere, deßiore a gmine generis sui uolucru. Quod idè factitatũ a miluijs. Coe

pta igitur

pta igitur acri in aère pugna, corui sensim quasi inuito consilio, arteq; hac usi, intra uineta subsidere, stantesq; aut supuitibus iã defrondibus, aut super editoribus ramis, truco'ue eminentioribus rostra subrigebant, ingruentisq; alis atq; unguibus miluios suffodiebant rostris, quasi pugionibus. Ita q; cernere erat cadentes passim atq; exenteratos miluios, singulorumq; ad casum conclamare coruos, crocitatũq; significare uictoriam, & tanquam cohortari aciem cantu, atq; excre pugnantes. Quo pugnae genere cum certatum esset diutius, plenis tandem cadentium miluorum campis, ipsi tanquam in insidias delatos se intellegentes, pugnam deseruere, confessi uolatu fugam, atque alitis hostis superstragem uolitantis uictoriam. Hic uero elatus uictoria coruus, atq; in eadem uersus, in stratos humi miluios sæuire, iramq; ac rabiem exercere, conficere rostro semineces, atq; è mortuorũ aut capitibus cerebrũ eruere, aut hausta è uisceribus intestina trahere unguibus, carpere præcordia, ac discindere armos rostris. demum nihil iræ reliquum facere, nihil non permittere rabiei. Atq; ex hoc certamine, uictor plures dies, perinde ac direptis hostium castris liber, lætusq; passim ferebatur. Hanc pugnam, uolucrumq; conatus tantos plurimi mortales spectatum cū uenissent, quo stragem ipsi cernerent, per uineta, camposq; uagabantur. Ita q; alij pugnae genus acre, cruentumq; stragem alij tantam mirabantur. Erant qui uulnerum uastitatem, & congestos quasi caesorum aceros suspicerent, nemo tamen, qui non futurum breui cõtendentium exercituum auguraretur certamen, partisq; alterius calamitatem. Eodem anno in Arenate Brutiorum agro mula equum peperit, pilo flauo, crinibus rutilis, oculis rufis, quem post Loisius Arenas ad Ferdinandum misit.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO
LIBER TERTIVS.

Neunte æstate Masius animo agitans quibus maxime consilijs, quaq; arte aduersariorum res prosterneret, educto ex hibernis milite, eoq; instructo, paratoq; in expeditionem proficiscitur, positisq; Medimam ad amnem castris, in monte, qui est agri Plaisanatis, quanquam natura munito, manu tamen ipse arteq; erectis munitionibus, munitiorem multo illum efficit, ferreisq; atq; æneis tormentis circum dispositis firmat, eo consilio, ut relicto paucorum militum presidio, uagari cætero cum exercitu libere, atq; impune posset. Parte ex alia hostium duces, accessit Baptista Grimaldo Ioannis legato, qui per id tempus ad Sanctam Agatham agebat, eoq; duabus cum birembus mari Arenatem in oram delato, conuenere Monasteracy, dieq; constituta ad Antonij fanum, secundum litus maris, de rerum summa consultabant. Fuere autem qui conuenerunt ad fanum cum Baptista simul Galeoctus Baldasimus, Loisius Arenas, Franciscus Gerunda, copiarum Martiani præfectus, Franciscus Caraciolus, et Ioannes Cola eius filius, qui aliquot oppidis regionis eius præerant. Horum fuit omnium una sententia, uti data Loisio cura rei frumentariæ, cæteri q; comæatus, ipsi omnes coniunctis simul copijs, Masij inceptis obuiam irent. Itaq; paucis post diebus, positus inter Philogathos, ac Panagiam castris, pedite, equiteq; illic recensito, utroq; cum apparerent hostibus superiores, decreuerunt castra castris conferre, atq; hac ratione, comæatu intercluso, illum aut ad deditiõnem cogere, aut gladio rem experiri. Quam ad rem interceptæ Antonij ad Masium literæ, illorum animos mirum in modum confirmauerant. Monebat enim ante aduentum Iaimi Centiliæ fratris, qui propè diem affuturus esset trecentis cum equitibus, lectaq; peditum manu, nequo pacto manum confereret. Quo cognito hostes ante Iaimi aduentum decreuere cum illo congregari, rati (quod post successit) superiores se futuros, motisq; confestim castris, haud procul Plaisano metantur, quingentis non amplius passibus ab Masij castris. quo die leuia quædam certamina inita. Postridie uero ex eo loco digressi ad flumen proficiscuntur, eo consilio, uti munitis ad sanctum Philum castris, et prohiberent ne comportari ab Seminaria comæatus posset, et tentarent trahere illum in certamen. Masius igitur (qua erat animi im-

potentia) uenientem in acie conspicatus hostem, expediri arma in castris confestim iubet, ac relicto Alphonso cum presidio, qui castris præesset, ubi suos conuenisse instructos uidet, huiusmodi est eos oratione adhortatus. Ad prædam potius quam ad pugnam quo uos hortor milites, monet me tot prælijs spectata uirtus uestra, cui non mœnia obsistere, non rupes, quin ipsi quocunq; tentastis, ui, ferroq; irruperitis. Ferro uos intra munitissimas urbes uiam uobis mihiq; aperuistis, ferro æquis in campis deprehensum hostem non semel prostigastis, ubiq; uictores, ubiq; hostium potiti. Aduentantes ipsi cernitis, ignauissimo cû exercitu, imperitissimos duces, eosdemq; inter se maxime discordes. Et hæc quoq; ignauissimorum militum messis secunda uobis ferro est. Agite igitur fortissimi socij, irruite in eos quo soliti estis robore, quibusq; uincere consuestis animis. Hac una acie, hoc uno certamine (mihi credite) deletis his copijs, regio omnis nostra est. Hac igitur acie, hac una pugna parate uos ad colligendos quos par est, quos fortitudo manet uestra, quam maxime uberes laborum uestrorum fructus. Ego dux, ego miles ubiq; periculorum socius, atq; hortator adero. Hæc ubi dixit, in hostem instructa acie monte descendit. Parte alia hostium duces instructis ordinibus procedentem Masium conspicati, impeditæ ad sinistram accliu in loco constitutis, prægrediente peditatu aduersus illum feruntur magnis clamoribus, summa alacritate. Dices ipsi suos quisq; hortantur. Agite milites, nocturnos hos latrones luce in media quos indepti estis, cædite gladio, figite hastis, sternite iaculis. liberate regionem hac peste. vindicite à sicarijs patriam. lux uobis auxilio est. Noctu per fraudem, per insidias in tenebris pugnare soliti, quod uidetis, aduerso oculis eorum sole procedunt, uel delictet assueti in latebris, dum conspectum hostium reformidant, improuisos adoriri. Hæc dies, hæc lux, uestra dextera, animorû uestrorum robur libertatem populis, uobis diuitias, gloriã, decus, otiumq; comparabit. His utrinque duces militem quisque suum adhortantur. Et iam signis canere incipiebant. Erat medio utriusq; exercatus conuallis nullo accessu, aut calle, nisi qua publicum iter, ac peregre incedentium uia. Itaq; aduersarum partium duces, quod intellegeret Masium, quo impetu rapiebatur, conuallē transiturū, alam à sinistra lectissimorū equitum collocarunt. Ille ad conuallē ut puenit, turmas equitum quatuor, aliam post aliã trans conuallē immisit. Hæc conseruit acriter manibus, peditatu hinc, illinc hastis equos transfigente, aliquanto iã superiores aduersarios propellebant. Aderat ipse inter priores dux, ac nunc ante suorum ora ferri, nunc gladio hostem petere, pedite.

immittere, hortari uoce, significare manibus, adesse se periculorum socum, atq; adiutorem. Nec uero duces aduersarum partium non ipsi ferire, cedere, in hostem incurrere, uulneratos ex acie subducere, integros summittere, uirtutem, ac fortiter facta suorum extollere, eleuare aduersariorum, cum iam in hoc statu rerum quinta a Masio immittitur turma, e cuius pugnae euentu in alterutra plane erat partem uictoria inclinatura. Ita q; nihil a militibus, nihil ipsis ab duabus omitti, ex animari equites, ex animari pedites, aestu, labore, puluere, uulneribus, equi plurimi trassigi, pedites equorum impulsibus passim sterni, unguis atteri, sauciari, cædi. Tum Masius eo acrius instare. Nam si ut aliâs, hanc quoq; mouisset loco turmam, hostes ibi in fugam uersurus erat. Ita q; summus uiribus anniti, nunc solus in hostem ferri, nunc alios secum rapere, hos dextra, illo clamore impellere. Hic uero hostium duces (quod rem in summum adductam discrimen intellegerent, aduersariumq; fessum iam, uirosq; atq; equos defectos uiribus) alam illam, recentibus equis, uirisq; a sinistra immittunt tanto impetu, ut ea impulsu suo dissectum hostem dissipatumq; nullis ultra sustentatum subsidijs in fugam uerterit. Dux ipse decem cum equitibus e manibus hostium elapsus Seminariam quam maxime citato cursu contendit, fugientem pauci ex hostibus insecuti. in quædam Capacius Capanus, qui dum ab alijs deseritur, ab alijs qui cum Masio fugiebant captiuus Seminariam ducitur. Strages fuit equorum maxima. peditum equitumq; plurimi sauciati. Masiani pene omnes capti. cæsi egres ali quot strenui ac fortes uiri. in ijs Gulielmus Rufus sclopetaria pila traiectus, et quidem dignus ob animi, generisq; nobilitatem longiore uita uir. Dumq; uictores ipsi ad spoliandos qui cæsi iacebant, phaleratosq; conuertuntur equos, Loisius Gentilis e Masij præfectis stratus humi, grauatusq; uulneribus repertus est, quodq; eo in congressu in galeæ suæ cono insigne ferebat, quod ferre Masius alijs esset in pugnis solitus, dum fama fertur esse Masius, e finitimis oppidis manus quæ in castris tum erat, in illu uersa, corporis eius uix partem aliquam, quæ non aut telo, aut ense, aut pugione petita fuerit, intacta reliquere, tanta propinquorum oppidorum populi in Masium ira rabieq; incensiferebantur. Victor inde exercitus ad expugnanda castra profectus, acriter ea aggressus capit. Alphonsum inter dimicandum, uallo furrim egressus, Burrellum fuga petijt. Hostes castris potiti, quadriuum in ijs uere, dum uulneratos curant, recensitisq; captiuis prædam partuntur. Inde Seminariam profecti, duobus circiter passuum millibus ab oppido Petracem ad flumen metantur, rati oppidanos deditioem facturos, dum

cturos, dum agrorum uastationem minime toleraturi uidentur, cum interim exercitus rei frumentariæ extrema penè inopia laboraret, ut qui armentariæ tantum prædæ rapto, animaliumq; aleretur uisceribus, triticoq; subuiridi e messibus uix dū maturis excusso, eoq; aut pruna, aut caldarys excocto. In hac itaq; deditioem expectatione cū essent, Baldasimus, cuius ut corporis, sic animi quoq; incompositæ admodum, ac uastæ uires erant, leuissimas ob causas, ira atq; indignatione præcepit, equestris militiæ quosdam, alios hasta, alios fuste cum percussisset, tumultuantem penè omnem in se exercitum traxit, dum equites alij, dum equitum præfecti indigne, impotenterq; ab illo factum, ægerrime ferunt, criminantiumq; in castris audiuntur clamores. Is igitur, ut erat animi impotens, atq; intractabilis, conclamatis uasis, repente e castris se proripit, profectusq; in agrum Giraciensem, maritima in ora confedit. Quo factio duces alij quod impotentiam hominis, furiasq; nec precibus, nec ratione ulla lenire potuissent, et ipsi dissoluto exercitu ad oppida quicq; sua, a grosq; reuersi sunt, cognitumq; præcipue tunc est, Baldasimū, cuius in Europa clarum admodum nomē erat, quod sæpius in singulare certamen cum prodijset, uictor semper euaserat, uires illas corporis admirabiles, tantamq; membrorum dexteritatem, animi morbis, moribusq; foedasse intolerandis, naturamq; ipsam, qua gignimur, quibus hominibus, corporis attribuendis uiribus maxime consuluerit, eisdem animorum conferendis uiribus, æque uix unquam prospexisse. Quippe quæ huic uiro parū pensi, nihil omnino moderati indiderit, cuius animus esset trux, uolentus, inexorabilis, uastus in cupiditatibus, foedus, crudelis, immanitate etiam fera. Huc accedebat, quod in tanta elatione, hominumq; despicientia, bellicis in rebus parum se pro hominum opinione, ueteriq; dignitate gesserat. Is igitur Brutianum in agrum e Giraciensi profectus, Turrim quæ Brutiana dicitur, die noctuq; cū acriter oppugnasset, irritoinde incepto abiit, cumq; castellis ab alijs esset repulsus, quod Alphonsum Centilia magnum in singulis peditum præsidium imposuerat, quodq; intellexerat Alphonsum Ferdinandi filium mari ad ora Cossentinā appulisse, ualidisq; comparatis copijs cum Antonio, et Luca simul aduersum se parare expeditionem, Rocellam se contulit, distributisq; per oppida quæ ei parebant militibus, decreuit illic Alphonsum expectare. Inter hæc post Baptistæ legati discessum Loisius Arenas sibi, rebusq; suis iuxta metuens, per Alexadrū Tosum ueterē familiarem egit cum Alphonso de conciliatione. Eo igitur dedito, receptisq; oppidis omnibus, quæ sub eius ditione erant, Alphonsum aduer-

sus Baldasimum proficiscitur. Ferdinandus enim pater cū intellege-
 ret Brutiorum res laborare praefectorū ambitione, ducumq; suorum
 seditionibus, decreuit eō Alphonsum, qui esset liberorū suorum omni-
 um natu maximus, mittere, fore ratus, uti duces, praefecti, proceres, re-
 gionis uniuersae populi, Alphonfi dictis iuxta omnes parituri essent,
 imperataq; obtemperanter facturi. Is itaq; ē portu Neapolitano sol-
 uens duabus cū triremibus, felici nauigatione usus, acceptusq; a Luca
 quā familiarissime, per eius agros Cossentiam profectus, ibiq; con-
 uentu habito ducū ac procerū, qui patris imperio parentes tunc erāt,
 coniunctis simul copijs ab obsidendam Rocellam progreditur. Id est op-
 pidum Ionium ad mare situm, naturaq; ac manu satis munitū, quod
 Baldasimus praenaldo tuebatur cum praesidio peditum, atq; equitum.
 Itaq; oppugnatio perdifficilis erat, multiq; quotidie balistarum, aeneo-
 rumq; tormentorū crebris excussibus sauciabantur, & quanquam ob-
 sidio ipsa apparebat futura diuturnior, diffusus tamen Baldasimus re-
 bus suis, quodq; acerbissime imperitasset, sibi pratimens, sub speciem
 aduehendorū ē Sicilia auxiliorum, triremē ascendit, quae ad ancorā
 stabat, noctuq; cum liberis in Sicilia nauigauit, cohortatus prius mi-
 lites, uti fidei, amicitiae, pristinaeque fortitudinis memores essent, breui
 se affuturū pollicitus, magnis cum auxilijs, bellicisq; omnis generis in-
 strumentis, diemq; expectandi sui cū illis statuit. Alphosus ubi intel-
 xit Baldasimum relicto oppido in Siciliam nauigasse, eo acrius oppu-
 gnationi intētus erat. Itaq; nihil remisse ab suis ag sinere, nihil apud
 obsessos quieti esse, summa omnia diligentia administrare, tentare ob-
 fessorum animos, ac maxime militum, pellicere eos ad deditiōem pe-
 cunijs, praemijs, pollicitationibus. At milites quanquam obstinatis ani-
 mis obsidione, diurnosq; ac nocturnos labores nō minus pertinaciter
 sustinebant, quā fortiter, tamen cum ille nec statutā redisset ad diē,
 nec aut reditus eius, aut auxiliū reliqua eēt spes ulla, atq; in dies omnia
 apparerent difficiliora, cū se deniq; frustra a Baldasino habitos intel-
 legerent, scriptis conditionibus seq; atq; oppidū Alphoso deditere, po-
 pularibus publice priuatimq; data uenia. milites pleriq; acceptis stipē-
 dijs i Ferdinādi uerba iurauere. Quod exēplū alia itē oppida quae
 Baldasino parebant, secuta statim sunt, quiq; itē eqtes in illis erant.
 His peractis Alphosus cōpositis pro tēpore populariū rebus Penteda-
 etylos cum exercitu proficiscitur quod castellū millibus passū quatuor
 abest a litore. Castellani haud procul a castelli porta munitionē lōge
 prius erexerāt, q̄ Alphosus tanto est aggressus impetu, ut castellani me-
 tu pterret, ea desinita intra Castellū se reciperēt, qbus trepidatibus
 immixti hostes castello potiti, illud diripiūt. Maritimā inde porā in-

structo exercitu procedit ad Mottā Anomeriā. Tētatisq; animis Mottā
 norū, cū deditio negaretur, iussit tormētā ab Rhegio festinari, interim
 munitionē summo studio erigi, q̄q; solū esset glareosum, materia ex
 arborū ramis caesa, parū poterat, aggesta, quae male inhaereret, terra
 cōtegi, cū aggeres li gnea, q̄ terrena materia magis cōstaret, q̄q; aestui
 torrerēt calores, breui materia oīs aruerat. Hoc ai aduertēs Mottā pre-
 fectus, q̄ hostibus in cōstituēdis munimētis quasi timētis specie pre-
 buerat, nactus occasione statibus auris, die medio ignē sulphurea ad-
 mīstū materia imisit, raptimq; oīs ea aggestio cōfla grauit. Quod eger-
 rime cū ferret Alphosus, iussit denuo aggeres restitui, q̄ esset futurum
 bōbardis, atq; earū excubijs munimētū. Quibus reficiendis magnis
 laboribus p̄multi dies cōsumpti cum essent, bōbardaeq; ex praescripto
 collocatae, ualido ēt praesidio illis iposito, rursus praefectus nocturno
 tēpore, cōparatis prius sulphurei pulueris saculis, uasculisq; itē olei,
 magnosq; silentio, cōspersis oleo exterioribus tabulis, saculisq; passim
 iactatis, ac sopitis de multa lassitudine uigilijs (nā et ipse ad multā eos
 noctē defatigauerat) ex iprouiso ferri ignē iussit, quo statim cōprehe-
 sis undiq; munitionibus, uno oīa tēpore ignibus ambusta sunt, tela, cly-
 pei, thoraces, armorūq; oīs generis nō exigua copia. Vigiles itē exati
 flamarū strepitu, materiaeque crepitationis fragore, adhuc illorū uocibus q̄
 ē muris in clamabāt, uix incēdio elabūtur, hic fumo cōspectū eripiēte,
 illinc flāmis fugā impediētibus. Igitur ubi sol illuxit, castellani irride-
 re uanos militū labores, cōtinere tot operas, tot irritos conatus, ludere,
 cachinnari, exprobrare. Illi dolere tot dies in casū absumptos, pude-
 re ignauia, accusare praefectos. Hi uigilū se cordia, coenas, atq; intem-
 pestua cōuiuia. Alphosus ira, indignatioeque angusturbari, penē furere.
 In hac itaq; eius p̄turbatioe, ludificationisq; cōsilijs, hostes qui extrema la-
 borarēt aquae penuria, p̄ hominē Antonio Cētulia cognitū, cuius cōsi-
 lio, atq; opa Alphosus in primis utebatur, egerunt cū illo deditiōe.
 Antonius in re praesertim despata, hoc cognito ad Alphosum propat,
 re explicat, hortatur, monet, oblatā deditiōis occasione elabi ē mani-
 bus ne patiat. Cuius auctoritate p̄suasus Alphosus, cōditiōibus statū
 subscribit, castellūq; ingressus, ubi cōperit aquae reliquū quātū eo die
 satis eēt, neq; amplius castellāis esse, admiratus hostiū solertiā, ac fidē,
 maximis extulit eos laudibus. Anomeria recepta ad Mottā Russā co-
 pias admouit, p̄fectisq; summa celeritate, nō minori studio munimētis,
 collocatisq; tormētis aeneis, usq; de caelo asperrima tēpestate tactis, ma-
 ximo exercitus terrore, cūcta caelitus exarserūt, fulminisq; affatu qua-
 tuordecim itra munitiones ex praesidiarijs exanimati. Sācius Agerba

munitionū præfectus eadē procella attonitus uix post dies plurimos ad se redijt. Restitutus uero munitionibus, multis laboribus, magnis operis, cū nihilominus castellani pertinaciter se defenderēt, Antonius quidā, q̄ ē monacho per summū scelus factus eēt, miles, atq; ob morū improbitatē agnominatus Gabadeus, cū eēt ipse unus ē turris custodibus, obtulit popularibus clam se irāsiturū in hostiū castra, tormētāq; clauis ferreis cōfixurū, ne displodere post id possent. cuius cum esset consiliū ab illis laudatum, ipse furtim castra ingressus Centiliam adit, offeritq; proditūrum se Alphonso turrim, soluto pretio, signāq; ac diem constituit. Re ab Alphonso comprobata redit intra castellum, hoc prius cum Cētilia composito, ut perinde, atq; tormenta confixa clauis essent, nequo modo aliquandiu disploderent. Reditus eius maxime acceptus popularibus, præsertim nō displodentibus bobardis, confirmata fide promissorū. Igitur Gabadeus diem ad dictā turrim ascēdit, aliquantūq; castra munitionesq; conspicatus, ac si magnū etiā aliqd̄ animo aduersus hostiū munitiones agitaret, q̄ sol esset ardentior, rogauit sociū, q̄ unus cū ipso ascenderat, pileū ad se uti deferret feruentissimū sub æstum integendo capiti. Itaq; ob eam ille causam ubi ē culmine descendit in imū turris, confestim Gabadeus subductis sursum repente scalis, palliū hasta infixū, quod signū proponendū conuenerat, ē propugnaculis prætulit. Milites q̄ ad munimenta instructi paratiq; aderant, signū conspicati, turris ad uallū magno impetu concurrunt, atq; inde intra turrim excepti in castellū irrūpunt, captumq; cōfestim, ac direptum, atq; Alphonso iussu incesū est. Turris ad solū diruta. populares magnis propositis supplicijs nō parerent coacti Regiū commigrare. Tentata inde in cassum Sacta A gatha, cum oppidū esset maxime omnium munitū, ac ciues ipsi supra omnes mortales Andegauensis factionis studiosi, Baptistaq; haud inualidum secum haberet præsidium, decreuit Alphonso Cossentiam regredi, apud Flumariam oppidum aliquantum temporis Centilia cum copijs relicto. Biennium inde Baptista, pacata iam uniuersa regione uexauit finitimos, magnis prædis sæpius abactis, nec prius oppidum se se dedit, quàm Ioannes ē Massilia Baptista scripsit, suadere populo deditiōē, quàm ips populus conditionibus fecit, uti sub Bartholomæi Cardinalis moderatione esset oppidū, fraterq; eius Florius ius eis nomine Cardinalis diceret. His peractis Baptista, fide publica ab Alphonso accepta, cū ips omnibus, qui remanere in patria recusarunt, Messanā primo in Siciliam traiecto fretō, Narbonensem inde in Galliam ad Ioannem mari delatus est. Hæc per id tempus in Bruijs gesta.

FINIS.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO
LIBER QVARTVS.

Adem æstate Tarentinus adultæ iam in campis segete, cum omnis in unum coegisset copias, infestissimo exercitu Andriā petit, castrisq; propius admotis, obsidionem quam desinauerat, pertinacissime aggressus, moenia pluribus simul locis quatit, nihilq; remissum, aut quietum esse apud circumfessos, et laborantes sinit. Quōq; à Francisco Duce magis magisq; ciuium alienet animos, atq; atrocius terreat, non solum agros uastat, diruitq; ædificia, sed domos, atq; frequentia urbis loca æneis tormentis die ac noctu quassat, non sacris, nō profanis abstinens. Apparebat illum ita necessitudinis et humanitatis oblitum, ut nihil præter urbis eius ruinas, præter Francisci, ac Pyrrhi sanguinem, Bauciæq; excidium gentis cuperet, odio atq; immanitate præceps. At Franciscus, quod unum, ac maximum obsessis urbibus remedium ac præsidium esse solet, ciues humanissime alloqui, appellare singulos, sua maiorumq; suorum publice, priuatimq; benefacta memorare, de Rege liberalissime polliceri, auxilia propediem affutura dicere, nec passurum fortem, atq; amicū Regem, deditissimum sibi populū, benemeritū Ducem, cum gente Baucia, cum uxoris suæ sorore, indefensos, desertosq; hostis prædam, ac Tarentini spectaculū fore. Hæc aliāq; ingentem præ se spem ferēs commemorat. Nec uero Sanxia uxor, uirilis animi matrona popularibus suis deerat, discursare per urbē, sua præsentia, sua oratione plurimum spei, plurimū illis firmitatis addere, uulneratos solari, egentibus subuenire, in summis difficultatibus summum robur ostendere, omnia ab utroq; dici, agiq; quæ confirmandis animis, leuandis laboribus, solandisq; præsentibus malis conferre intellegebantur. Regem uero literis, ac nuntijs quo in statu res essent, certiozem ficere, rogare uti quàm primū auxilia mitteret, Se in dies magis ac magis premi, populū Andriensem imbellem, uerendam hominum inconstantiam, præsertim in magna annonæ difficultate, arcem in urbe nullam esse, in quam confugiat, itaq; urbe amissa, ne spem quidem reliquam aut tutandi sui, aut illius aliquando recuperadæ. His rebus permotus Rex, quod unū tunc afferre auxilium poterat, non dum enim à Pontifice, atq; à Francisco sfortia stipendium militibus missum fuerat, et ipse magna la-

OO ij

borabat ararij difficultate, Alphonsum Daualū, qui Ariani in sān-
tibus hyemauerat, quanto celerius possit, subsidio ire iubet, pecuni-
amq; quantam pro tempore poterat, at eum mittit. Magnis interim
Andria in periculis uersabatur. moenia pluribus locis corruerant.
deiecte ē turribus plures. corruentium murorum ruinis fossæ im-
pletæ. plurimi intus dum aggerem exiruunt, dum propugnacula
erigunt, uulnerantur. non pauci etiam cadunt. Iulius Antonius Ta-
rentini gener, quod Picininus Frāscisci res perditum iri nolle, propter
ueterē amicitiam putaretur, auctor atq; hortator nihil reliq; facere, nul-
lam obsessis intermissionē, nullā quietem diurnā, aut nocturnā esse
pati. Cæterum non exiguum ad salutem popularium remedium
erat, quod Andria non modica ē parte antris habitatur, unde sunt,
qui nomē duxisse illā credant, his se pleræq; muliēres, atq; imbellis
ætas continebat. Franciscus Dux dum ijs qui ad aggerem laborabāt,
socius, atq; adiutor adest, dū suos confirmat, cognitus ab hoste parum
absuit, quo minus tormentario ictus lapide sub corruentis muri ruina
decumberet. Quotidiana prælia conferebantur, ne quietæ quidē a
certamine noctes erant. Hinc atq; illinc multi uulnerati, aut occisi.
Quo tempore Franciscus dū laborantibus suis equo uectus noctu ac-
currit, atq; ante eum sacula incensa præfertur, atroci colubrina Ta-
rentini iussu petitus est, quæ posteriorē equestri sellæ partem secum
auulsam trahens, illæsum illum tamen, solo deturbauit. Ad hæc ho-
stis ipse, quo præsidarius Pyrrhi miles defatigatione, uulneribusq; cō-
fectus, rem Andriensem imbecilliorē redderet, de industria, repenti-
nā certamina excitari iubebat, ac subinde ad arma concurrari. Mitti-
tur etiam a Frāscisco Barolum ad Barnabam, qui tum rei Baroli-
tanæ præerat, uti peditem quo ipse maxime egeret, quoq; illum pau-
cis ante diebus iuisset, confestim remitteret. Nam quia corona cingi
urbem passus non esset, facilis adhuc intra muros illi exceptus foret,
Quod ab illo, dum sibi, rebusq; Barolitanis uehementius timet, per-
negatum est. Dū hæc ad Andriā gerūtur, Mineruini a Pyrrho ad Ta-
rentinū, missis ab illo qui oppidū acciperent, deficit. Qui Pyrrhi par-
tes fouebant, eorū pars in arcem confugunt, in qua Maria Donata,
Pyrrhi coniux cum paruis liberis, ipsa grauida, et maturo propē par-
tu erat. quorum bona statim direpta sunt. Arx ne qua ijs q in eā con-
fugerant fuga pateret, ne ue intra accipi præsidium posset, ab ijs q Mi-
neruini curabāt, præsidio iposito cingitur. At res Andrienses quotidie
magis ac magis ad exadiū spectabāt. frustra subsidium expectabatur,
et quāquā in hac obsidiōe maxime cognitū est, nullū firmus ciuū be-

neuoletia munimentū esse, tamē cum animi omnium fessi uiderētur,
spesq; in dies minor esset, ab hoste uero quæ ad oppugnationē perti-
nerent, summa cura administraretur omnia, annonæ propē nulla es-
set, præter hordeaceum panē, eumq; paucissimorum dierum, resq; in
angusto uersaretur, Et iam Alphonsum aduersus Regis præscriptum
in Samnites, Pelignosq; iter diuertisset, nec a Barolo subsidium ueniret,
tum uero primum Franciscus Dux necessitate uictus cogitare de con-
ciliatione cum Tarentino cœpit. At nihilo imbecillius, aut minus stre-
nuæ in tanta militum paucitate, moenia, turresq; tutatus est, centum
quinquaginta bombardis opportuna per loca dispositis, ut ne ipsas fos-
sarum ripas attentare hostis unquam sit ausus. Quō circa faciundo
cuniculo, quo intra urbē noctu irrumperetur, magna cura dari ope-
ram Tarentinus iussit. Re autem a Frāscisco cognita, nihil ab eo o-
mittitur, quo frustrari hostium conatus posset. Itaq; dū irrumperere hostis
intra muros parat, Franciscus patefacto cuniculo suo, sublatis clamo-
ribus in hostē fertur, et quāquā ignis, incendijq; fomenta parata erāt,
quo urere illos ad unū intra cuniculū destinarat, religione tamen ui-
ctus, ac rerum humanarū memor, abstineri incendio iubet, captosq;
atq; armis exutos illos, ac per domos distributos, familiariter accipi a
ciuibus imperat, atq; ubi illuxit, benigne appellatos in castra cum ue-
simentis remittit. Quæ re illorum ita sibi deuinxit animos, uti re-
penti ex eis fuerint, qui per famulos, aut amicos suos clam frumen-
tum, cuius inopia præni urbem sciebāt, aut intra urbē immitterēt,
aut in ipsas fossas excipiendum noctu ab oppidanis, deicerent. Qui-
bus artibus aliquot diebus fames in urbe tolerata est. Cui rei Ta-
rentinus quod prospicere nullo modo posset, dolore, rabieq; conficieba-
tur adeo, uti sagittis balistarijs ueneno delibutis tollere Franciscum e-
medio, pretio corruptis balistarijs tentauerit. Igitur cum ab illo tentan-
di gratia noti quidā homines missi intra urbē ad colloquiū essent, atq;
in ijs Lauretius Miniatus uir utriq; propter syderū cognitionē notus, et
ob animi integritatē, ac fidē gratus admodū, atq; acceptus, agere cū
eo Frāsciscus statuit de conciliatione. Sed cū dīo destinasset se se nunq; in
Ioānis, Renatiq; nomē, uerbaq; iuraturū, quod Tarentino nequaquā di-
splicaturū itellegebat, ita quædē cōuenit, uti Frāsciscus seq; urbēq; in fidē
Tarentini pmitteret, scriptusq; in hanc formā conditionibus, diebus no-
uē et quadraginta, ex quo obsideri cœperat, deditur. Quæ res in Ioā-
nis aium altius descendisse dicitur. Pyrrhus filius noctu cū paucis eq;
tibus, ut q Tarentini conspectū adire, ac ferre nollet, fugā arripuit. Fa-
cta deditiōe, rebusq; e formula cōpositis, Tarentinus ad arcē expugnā-

dā, Mineruiniū partē exercitus mittit, ob Pyrrhi fugam longe infensior factus. Qui postquam nec precibus, nec minis tentatam impellere ad deditionem Mariam nequit, arcem non minus crudeliter, quam pertinaciter oppugnari iubet. Concutitur itaq; assiduis tormentorum ictibus. Labefactantur pluribus etiam locis muri. Ipsum quoq; gynaceū, ubi mulier pleno utero, languēti corpore, ingentibus uicta malis sese continebat, patruī iussu plus etiam quam hostiliter pulsatur, oppugnationem tamen uerius quam obsidionē supra muliebre animū fortiter sustinet. Addit igitur eius constantia, obstinatioq; propugnatoribus animū, paranturq; ab ijs ad propugnandum opportuna, quantum ars, quantum pertinacia ualet. Quæ res Tarentini animū eō acrius irritabant. Itaq; eius iussu expugnationi necessaria, mira celeritate, summo studio, diurnis, nocturnisq; expediuntur laboribus, Quoq; Mariæ prospectum foedet, ac lucem ipsam qua nil est mortalibus gratius, ante os illius, oculosq; suspēdio confectum hominem in iugo statui iubet. Circūsonabant omnia murrarum, ac terrorum plena, palamq; audiebantur uoces, quibus significabatur, foeda exempla, atrocēs cruciatus, crudelia supplicia parari. At uero significatum ubi est ei, Mariam morbo simul, partitudinēq; aggrauari, uictus pietate, senis, ac patruī animus, memorq; ex fratre, quem unice amasset, genitā (adeo in acerbissimis etiam odijs naturalis persepe recurſat affectus) quotidianum ad eam uictum deferendum curauit, qualis languentibus dari solet. Hæc ad Regem perlata cum essent, eius animū uehementius percussere. mouebant amissa oppida, in primis uero nequid in Franciscam Ducem crudelius admitteretur. Inexorabilis enim Tarentini animus iure plurimum suspectus erat. At Maria quod nulla ulterius tuendæ arcis spes esset, muri solo æquati, munimenta euerſa, ac disiecta ab imo essent omnia, nullum deniq; auxilium paratum intellegeret, nec sustineri iam oppugnationem posset diutius, capta uerius, quam dedita, exuta penē bonis omnibus, ac maledictis oppleta, cum liberis Spinaciolam à patruo mittitur. In eos, qui in arcem confugerant, seuitum est. Arce capta, Mineruino mouens Tarentinus, Canusium proficiſcitur, arcis præcipue potitudæ cupidus. Intellegebat enim canusio capto, Barolum, & quicquid trans Ausfidum esset amnem, breui suam sub ditionem iturum. In hac obsidione illud auare nimis, impotenterq; admissum est. quod dum thesauris inhiatur absconditis, ne à sepulcro quidem maximū principis, Boamundi temperatum est, quod aliquot etiam seculis, atrocissimorum quoq; bellorum turbinibus intactum, inuiolatumq; extra urbem in

Sabini templo magna quadam religione permanserat. Quod facinus palam docuit maxime foedū, ac detestabile animorū malū auaritiā esse, sacra, profanaq; in æquo eam ponere, rapiendi licentiam, summum ius ducere, nullū deūm metū, nullū honestū respectum habere, id demum decere, fasq; esse, existimare, parto quamvis ratione plurimū abundare. Sunt qui Tarentini hoc iussu, alij Picinini factū criminentur, illud satis constat, Tarentini iussu euulsas fuisse templi fores, ex ære conflatas, quas post ipse templum ingressus religione ductus restitui iusserit. Cæterū Canusium urbem fuisse ciuibus, aduenisq; maxime frequentem, se cundumq; Ausfidū flumē positam, emporiumq; regionis eius, ambitus ipse ac situs argumento est. Nā & Cannensis cladis tempore, multa Romanorū millia, quæ illuc confugerant, amice liberaliterq; accepta pauit, & ad Viscardi usq; tempora caput regionis fuit. Quam, ob defectionē, expugnatā, incensamq; ac solo æquatam memoriæ proditū est à rerū scriptoribus, ysdem fere quibus à Roberto temporibus Roma quoq; magna è parte incensa est, dum Gregoriū septimum Pontificē Maximū illic arcumfessum, ab ira Erici Tertij ereptum liberat, ac Salernū secū ducit. A edificatū autē ab Diomede unā cum Harpis, ac Siponto, non desunt è Græcis quæ tradant, dū Europā, atq; Africā ferē omnem colonias esse suas uolūt. Tempestate uero hac nostra præter tumultū, in quo arx tunc erat, præterq; Sabini templū quod extra tumuli muros sitū est, solo iacent æquata omnia, uixq; aliquod tantæ urbis uestigium extat, cuius profecto excidiū non parū uideatur contulisse Baroli affinis oppidi frequentie, ac celebritati, dū propter agri uicinitatē, rerumq; opportunitatē maritimarū, ciues patria amissa eō commigrant. Siquidem Heraclius Imperator, dū transportandis à mercatoribus ex Apulia in Macedoniā Epirumq; præcipue mari, prospicit mercibus, dū nauigantium saluti, onerādarumq; frugū commoditati, publicisq; portorū ratione hac consulit, molem eo in litore iecat, quæ nunc quanquam partim oppleta est ciuiū ob negligentiam, partim nullo reparante maris quassata fluctibus, magno tamen usui est onerandis, atq; exonerandis nauibus. Extat etiam ænea Heraclij statua, quæ ad molis imitū ob eius iactæ memoriā, tunc erecta fuit, id quod statua ipsa etiā dextra protenta significat. Hæc dū à Ioāne Antonio geruntur, Ferdinandus signis ad Sueſſulā in Campania de more lustratis, dieq; ad conueniendū dicta, ipse modicis itineribus in Samniū profectus secū dū Lauellā (id riuo nomē est) castra posuit. Ibi uiginti dierū, dū eques cōuenit, statua sunt habitæ. Quo tempore exploratis hostiū cōsilijs, qd aut se quæ

dū, aut cauendū esset, animo continenter agitabat, pluribus simul rebus intentus, populos enim qui in fide, officioq; perstabant, nullis non rationibus, atq; artibus confirmat. dubijs spem, fidutiamq; adiungit. qui ad hostem defecerant, eos partim minis territos, partim impunitate proposita, ut ad officium redire mallent, præmijs quoq; pollicitationibusq; sollicitatos inuitat. quid in Pelignis, Marsis, Brutijs fieri placeat, ducibus præscribit. nihil à quoquam remisse agi, nihil segniter geri passus. Igitur undiq; coactis copijs, cum ex communi ductū sententia bellum in Apulia gerendū decerneretur, nequid hostile à tergo relinqueret, aliquot castella, quæ in Apuliã descendenti ad Apenni radices posita iter reddebāt infestus, prius expugnare decreuit, ac die profectiois edicto, secundis castris cum septem ac quadraginta equitum turmis ad Aquã Diã profectus est. Id castellū loco edito sitū, qua solis occasum prospicit, sanè angustū habet aditū, tractuq; satis breui. cætera fermè omnia rupes occupant. Castris pro loci natura positis, cum oppidani deditioñe facere recusarēt, Rex obsidendi castelli consiliū cepit. Et iã obsidio ipsa futura diuturnior apparebat, q̄ hostis aduentare nuntiabatur. Igitur eo intētiore animo esse oppugnationi opportuna cōparare. materiã undiq; comportari iubere. tormenta ænea è Cāpania magno conatu deuehenda curare. nihil se gne, nihil remissū pati. Interim hostis, quo Regē ab incepto deterreret, relictã Canusij obsidione, quinque millibus passū ab regijs castris, ad Foeticiã confederat. Equitatu q̄ regius erat aliquanto minore, peditū uero circiter septem millibus, in quibus ad tria millia balistariorū erant. Qua fidutia castellani confirmatis animis, cū se neq; corona cingi posse intellegerēt, et noua quotidie à Ioanne Antonio subsidia p̄ agros quàm latissimos nocturno tempore mitterētur, obsidionē in dies magis magisq; contemnebāt. Nam et munitiones, quæ à regijs excitabātur, securi despiciēbant, et quotidianas penè eruptiones ex oppido cum facerēt, prælijs ita laceſcebāt, uti multos è regijs uulnerarent. Cæterū in castris laborabatur uehementer inopia commeatus, quod necesse erat ab longinquo summus laboribus, maioribus etiã periculis importari, cum hostis interi assidue laceſſeret, ac nunc in pabulatores, modo in frumentatores illatus, nihil tutū, nihil getū, nō die, nō noctu apud regios esse sineret. Adhæc et Iacobus Ursinus, qui Sanctam Agathã proximū tenebat oppidū, belli se mediū gereret. Magnã forte Rex post aliquot obsidionis dies equitū manu è castris emiserat, q̄ presidio tum us essent, qui tormenta deuehebāt, tū gregario militi, atq; calonibus, quos in loca diuersa, pabulandi, ac frumentandi

gratia multos dimiserat. Hanc occasione nactus aduersarius, hora diei fermè quarta, instructo agmine, tanta celeritate mouit à Foeticiã, uti eodem tempore et nuntius in castra quā citatissimo equo perueniret, et hostis stare iam in acie conspiceretur. Ferdinandus repentina re permotus, et quid hosti consilij esset, incertus, quod ancipiti in re fieri solet, omnia oculis, animoq; lustrabat, et quanquã hostium in cursus, temporisq; exiguitas nihil quieto consilio geri sinat, confestim tamen pedites, quos pauca ante diebus scripserat, quorum etiã maior pars ab hoste transfugerat, ne eruptionem castellani facerent, pro fossis arte collocat, ignemq; à munitionibus arceri iubet. Strenuū queq; ac maxime fidum, quæ aut casus obtulerat, aut ipse nominatum euocauerat ad repentinos coercendos impetus, ubi magis opportunum uidebatur, curare, atq; adesse imperat. Tribunos, præfectos, duces, alij alij muneri destinat, ei quid facere quenq; uelit, demonstrat. His actis pro præſenti re, atq; copia, satis castris prospectum ratus, Robertum Calatrinum cum equitibus quadringentis, quanta maxima posset celeritate, us qui in pabulatione occupati erant, subsidio ire iubet. Ipse equitibus, qui pro statione armati, atq; instructi aderant, hosti iam è colle in planitiem quæ sub ipsis castris non admodum lata suberat, descendenti in aciem, iussis occurrere, reliquum exercitum cogit. ordines disponit. ne quid ab latere, aut à tergo incommodi accipiatur, prospicit. nunc singulos, nunc uniuersos cohortatur, bono animo essent, impetum hostium tantisper ferrent, dum gregarius rediret, dum armatoti expedirentur castris. Hæc agendo, ac nunc hos, nunc illos pristinae uirtutis admonendo, trepidationem sedare, militum animos confirmare, erigere spe, præmijs, gloria. Et iam in planitie concurrere acriter utrinq; animis coeptum erat, resq; in uniuersi exercitus certamen expectare uidebatur, hoste copias promouente, regio non solum non detrectante pugnam, sed ultro etiam ad conferendas manus prouocante. Hæc inter cum aliquantum temporis extractum esset, acurrunt nuntij, exploratoresq; qui omnia apud pabulatores, tormentaq; tuta esse dicerent, nec multo post gregarius cum subsidiario equite haud procul conspici coeptus est. Quod ubi hostis intellexit, confestim suos in collem se subducere, atque ad signa redire iubet. Gregarius cum equite lætis animis in castris exceptus, ubi paulum modo uires cibo refecisset, et iam omnia in sequendo hosti ab Rege parata essent, ad signa atque in ordines statim ire est iussus. Cernerere erat, mutata belli fortuna, regium militem spei, atq; fidutiæ plenum, pugnae signum expectare, seq; uix in ordine, conferre dæ manus

cupiditate, continere. Contra apud hostem omnia plena pavoris, atq; formidinis, solaq; in fuga spes esse. Quod ubi hostium duces intellexerunt, ueriti ne si pugna coepta esset, collatis signis, procul à castris suis, sole iam in occasum inclinante, dimicandum esset, citato gradu, ac fuga maxime simili, per summum collem redire suos in castra iubent. Hoc cognito Rex celeriter procedere agmen, qua intercepti posse hostis iter uidebatur, imperauit, ultimos à tergo qui adoriretur, immisissis, ac iam iam Regis equitatus postremos affectus, pugnam ciebat. Hic siue fortuito, siue Picinini consilio, quod à plerisque creditum est, tantus repente ignis exstitit inter utrumque exercitum, ut non equorum modo irasitus flammis interceptus, sed equitum quoq; aspectus esset fumo, caliginéq; sublatus, quæ subuiri e stramine, foeniliq; materia excitata, coelum repente omne circumfuderat. Reditum est igitur à regis in castra sub primam noctem, hostis ipsius confessione, quo minus uictus ipse, profligatusq; esset, fumo, flammisq; prohibitum, Qui si quo impetu uenerat, irrumperé in castra conatus esset, ne dies ille calamitosum bello finem imposuisset. Satis tamen constat Picinini audaciam, Tarentini cunctatione repressam esse. Die quæ insecuta est, magno militum concursu, maiore spe, tormenta in castra perlata sunt, noctuq; ad iactum muris admota. Vbi illuxit, regis ad munitiones, Castellani ad muros, qua cuiq; in sortem cesserat, laborare. hi tormenta rios lapides subuectare. illi aggeré intus substruere. omnia summa ueritatem, atq; illinc administrabatur. In medio ferme, quæ diximus tractu, quadrata surgebat turris, ad cuius leuam oppidi porta erat aliquanto humilior, à qua ubi paulum modo processeris, demitti cliuius, atq; in horrescere rupes incipit. Eà primo turrim demoliri placuit, cuius ruina oppleta porta, muroq; qui portæ imminebat, æquato, aditus intra castellum liber militi permittebatur. multis itaq; ictibus die noctuq; labefacta turri, pars eius anterior, opinione citius corruit. Qua è re defensorum animi fracti conaderant. At nihilo segnius praesidiarius miles propugnacula munire, ne turris posterior pars exterius proceberet. machinis prohibere. non opera, non arte sibi deesse. Rex ubi quæ oppugnandis moenibus opportuna essent, comparata intellexit, exercitum uniuersum eè in armis imperat, ac nequa repentinus hostium incursus in modo eè, ne ue quæ in castris, atq; inter oppugnandum excitare tumultum posset, iuncto in oppugnatione exercitu, militum pluribus in locis disponit, simul quid cuiq; agendum esset, praefectis, ducibusq; praescribit. Tum signo dato magnis sublatis clamoribus in fossas procursum tanto est impetu, ut uallo superato admotis scalis acriter pro muris pugnetur. Castellanus

retur. Castellanus saxa conijcere. scilas comminere. multos sauciare. Regius integras alias referre. murum rursus ascendere. non uiribus. non animo defici. Inter hæc Rex castra subinde circumiens, ac nunc his, nunc illis se locis ostendens, integros saucis sumittebat, alios uoce, alios praesentia cohortatus, multa quoq; per praefectos, ac tribunos administrabat. Dum hæc à dextra turris parte geruntur, et pugna aliquantulum extracta, res in expectatione esset eorum qui ab leua dimicabant, tum repente displosa bombardæ, imminens portæ murus concussus magnis fragoribus corruit. Quo lapsus, qui in propugnaculis consistebant, partim ruina prostratis, partim maxime simili fulminis procella deturbatis, regius quanquam fumo, puluereq; offusus undiq; magno tamen adortu intra castellum irrui. In ipso statim ingressu aliquot è propugnatoribus caesi, ceteri superante multitudine abiectis armis uiui capti. Hinc milites ad prædam uersi, castellum diripiunt. Ceterum cum direptio spectare in seditionem cerneretur (nam et præda exigua, et diuersi generis miles erat, adhæc quod hostem esse in armis, et aduentare illum fama erat, cum tamen castris se commouerit) Rex immitti ignem tectis, pluribus simul locis imperauit. Captum igitur, atq; incensum est castellum, undeuigesimo ex quo obsideri coeperat die. Cum interim finitimis è locis partim metu, partim studio partium, missis oratoribus, Regi se se aliquot etià castella dedere. Biduo deinde quieti militum dato, cum interea de belli esset rationibus agitatum, Vrsaria omnium sententijs, ac totis uiribus petitur, omnisq; in eam uersus est apparatus, fore enim satis apparebat, ea capta, uti penè omnia post tergum, citraq; Apenninum pacata redderentur. Ab qua in uniuersam quoq; Apuliam, quæ Apennino, Garganoq; includeretur, liberae discuriones paterent, Troiaeq; quæ regonis eius arx esset, à qua passuum nullibus quatuor non amplius abesset, nihil tutum, aut quietum relinqueretur. Quo peruentum cum esset, Rexq; de more per præconem, uti deditioem facerent, postulasset, oppidani quod scirent Tarentini copias integras esse, nec se propter loci opportunitatem despiciendos arbitrarentur, Rursum quod intellegerent Aquam Diam ante ducum suorum ora per uim captam, igniq; absumptam esse, spe, metuq; quid potissimum sequeretur, incerti erant. Verum quod tormenta propius admoueri scirent, quibus admotis, dedendi sui arbitrium non facile integrum relinquebatur, spem metu superante, deditioem in quadriuum, ni liberati interea obsidione ab suis essent, cum Rege paciscuntur. Ferdinandus quod per hanc maxime occasionem futurum rebatur, uti collatis cum hoste signis, quod

maxime auebat, decerneretur, quodq; e campania nuntiabatur Marium Martianum multis undiq; coactis militibus, ad uiginti equitum turmas, ad duo peditum millia secum habere, quibus aut agrum Campanum infestaturus uidebatur, aut in Beneuentanum transiturus, quo Regem ipsum a tergo aut omnino includeret, aut arctius premeret, oblatam ab oppidanis accepit deditiois conditionē. Igitur locis circum occupatis, nequa nocturno praesertim tempore irrumperere hostis posset, quae e Foecia mouisse per exploratores compertum erat, ad eum propellendum summa omnia diligentia ab Rege parabantur. Interea Ioannes, Picininusq; (nam Tarentinus quartanae morbo correptus e castris Spinaciolam concesserat) sub Asculum confederat. Ibi communicatis sententijs placuit, uti adnotis ad Troiam castris, subiectos Apuliae agros non solum a populationibus tuerentur, uerum etiam fortunam tentarent, siquam liberandae ab obsidione Vrsariae inuenire uiam possent. Troia edito in tumulo sita ab occasu, qua arx est, clementi tractu in ortum excurrit aequinoctialem. ipsa oblongior, et maxima e parte posita plano, utriq; ab lateribus muros cliuio impositus habet, aequato pene ubiq; aggestita terra fastigio. A qua parte in orientem, ut dictum est, uergit solem, paulatim se campi demittunt, donec in uastam illam planitiem diffunduntur. Ager ipse ficu, uitis, atq; oleis consitus. Sub ipsum tumultum a septentrione Chilon amnis delabitur, ab Apennino decurrens. Urbs ipsa, ut annales quidam docent, quadringentos et quadraginta duos ante annos condita, Basilij, et Constantini Imperatorum iussu, praesidium, uti aucthores arbitrantur, aduersus Normannos, qui finitimis in locis sedes sibi constituerant, bellumq; aduersus Graecos gerebant. Sunt qui Ecanam eam fuisse tradant, ueterem maxime urbem, atq; a Constante Augusto multo ante dirutam, quo tempore is ab Epiro cum exercitu in Apuliam cum traiecisset, multa ibi foede, crudeliter, immanem in modum patrauerit, non Ecana modo ac Luceria nobilissimis urbibus solo aequatis, uerum etiam a Remoaldo Beneuentanorum Duce Grimoldi Langobardorum Regis filio fuis fugatisq; eius copijs Romam cum concessisset, atq; a Pontifice, ciuibusq; Romanis liberaliter acceptus esset, publica priuataq; aedificia, aedes item sacras antiquissimas quibusq; ornamentis, ac praesertim aeneis spoliauerit, in ipsisq; Diuae Mariae templum, quod a Marco quondam Agrippa in honorem deorum omnium fuerat conditum, ac sumptuosissime ornatum, detractis inde tum monumentis alijs, tum aeneis etiam tegulis. Quibus patratas sceleribus in Siciliam mox traiciens, ea quoq; cum Africa pariter

ac Sardinia per summam auaritia direpta, ante quam inde decederet obseuitiam, atq; impotentiam in balneo a militibus caesus, dignum sceleribus suis exitum uitae habuerit. Quin etiam quibusdam in annualibus comperio Robertum Viscardum capto Rhegio in Brutijs, circa initia rerum eius, statim in Apuliam profectum, cum a Troianis urbem ipsam dederentibus uocaretur, adeo inter annalium scriptores, et res gestae, et tempora simul dissentunt. Quippe cum euocatio haec ipsa e Brutijs indiciis ante Normannorum aduentum in Apuliam, Troiam fuisse siue conditam, siue instauratam. Positis igitur ad Troiam castris, Andegauensium partium duces cum diuersa sentirent, altercandisq; aliquantum extraxissent temporis, illorum tandem uicit sententia, qui censerent, uti occupato colle, qui ante regia castra non magno tamen interiecto spatio, aliquanto surgebat editior, unde et aequationem facile hostium prohibere possent, et subiectos tueri campos, eod copias traducerent. Occupandi uero collis ratio haec est imita, uti de quarta uigilia praemisso paucis cum equitibus, quo plurimo abundarent, peditatu, locoq; castris delecto, reliquis exercitus instructo agmine, cum impedimentis sequeretur. At Rex, quod unum cupiebat, cum in dimicandi necessitatem re adductam cerneret, praefectis ductibusq; in praetorium ad se uocatis, huiusmodi ad eos oratione habuit. Si quae occasione aut diuina immortalis ostendunt, aut hostes ipsi nobis offerunt fortissimum uiri, eam sequi ducem uolumus. Non de recipienda Vrsaria, sed de profligando aduersario, belloq; conficiendo nobis potius cogitandum uidetur. Quam ob causam non tam mihi aut confirmandi estis, aut instruendi ad dimicandum, quam studijs ipsis uestris, uestraeq; fortitudini gratulandum. Quem enim hostem indipisci in campis auebatis, ante oculos iam habetis, atque in apertis locis positum spectata uirtus uestra uel contemptui habere eum potest. Quod obesse unum uidebatur, Tarentini illius cunctatoris praesentia, id omnino sublatum uidetis. Ipsi uero inter se hostium duces non consilijs modo, sed animis quoque dissentunt. Quibus dissentientibus, quid in militibus esse firmitatis censeatis aut roboris? Contra summum in nobis studium, certa consilia, firma concordia, miles ipse noster praeliadi cupidus, signa sequi, atq; ordines seruare consuetus, omniaq; ad praescriptum gesturus, plenus et ipse spei, tantum animi pollicetur, ac fidutiae, ut iam iam uerso in fugam hoste, cogitandum magis sit, quoniam illum modo castris exuamus, quam quibus artibus, aut quo pugnae genere sit cum eo congregiendum. A me parata sunt cuncta, quae consilium,

ratio, rei q; militaris disciplina paranda docuere. Vos modo suum
 quisq; militem, se q; equos curare, armaq; in promptu habere iu-
 beatis, atq; uti de tertia uigilia instructi, paratiq; ad signa conueniant.
 Quod si quos uultus, quaeq; ora nunc uideo, cras ijs similes animos
 habueritis, dicam uobis duces, bellum iam confecimus, nec tam ad cra-
 stinam parare uos uictoriam, ac praedam oportet, quam ad belli pra-
 emia accipienda, quanta et a gratissimo expectari Rege debeant, et
 regni Neapolitani amplitudo, atq; opulentia fortitudini promittat ue-
 strae. Concione dimissa, praefecti, ducesq; leti, atq; animorum pleni mi-
 litem quisq; suum curare equos, expedire arma, se q; in crastinam pa-
 rare pugnam hortantur. praemia cuiq; sua proponunt. regias uires,
 sua consilia, atq; opes in maius offerunt. hostem eleuant. in primis ne-
 quis extra ordinem in aciem prodeat, edicunt. Hisq; rationibus
 suorum animis confirmatis, corpora curare illos iubent. Albescen-
 te igitur caelo, hostis collem occupat. Quod ubi Regi cognitum est,
 eductis copijs, quas de tertia uigilia esse instructas iusserat, Robertos,
 Ursinum, atq; Calatinum cum ea equitum manu, quae satis uisa est,
 occurrere hosti imperat, post hos Alexandrum cum parte copiarum
 mittit. Ipse relicto in castris praesidio, reliquo cum exercitu ad pugna
 instructus progreditur. Descensum in certamen est ab Rege, cum no-
 uem et quadraginta equitum turmis. Roberti hostium equitem non
 magno conatu e colle deturbatum in fugam coniciunt, inde in con-
 fertissimum illati peditem, alter a dextro, alter a sinistro cornu pra-
 elium committunt. Pedes primo, quod equitatum suum auxilio uen-
 turum sperat, impressionem acriter sustinet. multa utrinq; uulnera
 eduntur. ex hoste plures cadunt. e regijs equi non pauci confodiuntur,
 imparq; erat omnino pugna, quod hostis nullo equestri praesidio, ni-
 do arboribus loco, irruentem equitem, nec euitare poterat, nec ex aequo
 cum illo confligere. Fit igitur magna peditum strages, sustinent tamen.
 At ubi fulgentia signa conspecta sunt, et agmen procedere, regiumq;
 equitem qui impressionem fecerat, noua subsidia, recentis subinde equos
 accipere uisum est, repentinam in fugam uersus, prostratusq; in gruen-
 tum impetu equorum, pedibus illorum proteritur. Pars decliuiozem
 per locum, qua equiti non patebat excursus, praecipit ab insequentium
 manibus elabatur, se q; trans torrentis ripam, ubi suos in acie stare co-
 spexerat, recipit. Alij caesi, uulnerati alij, aut capti armus exuuntur.
 At ubi regio a milite ad ripas uentum est, hic noua rursus pugna
 confertur. Utrinq; duces acies instruunt. praesidia locant. suos hortan-
 tur. apparet

tur. apparet totis uiribus, atq; uniuerso Marte decernendum. Procede-
 bat Ferdinandi agmen suis sub ducibus, suo loco, suo quisq; ordine gra-
 diens. Quod Picininus conspiciatus, qui trans ripam suos colligebat, con-
 uersusq; ad Ioannem, qui iuxta aderat, nae dies hic inquit, plurimos
 hastarum truncos, plurimaq; uidebit fragmenta, Cui ab Ioanne ob-
 lique responsum cum esset, quippe qui pugnae cupidus detrectatum iri
 pugnam a Picinino uerebatur, quem producere intellegebat arte bel-
 lum, aegerime id ille ferens, indignabundusq;, qua parte redire gra-
 ui pugna coeperat, milites summittit. Erant omnino aditus duo, et hi
 quidem angusti, atq; accliuos, quibus regius irrumpere conabatur eques,
 quem superiore e loco hostis facile propellebat. Magna enim illic hasta-
 torum manus, non minor sclopetariorum coacta pugnat. Quod cir-
 ca facile equites ab ascensu deiecebantur, et qui acrius instissent.
 uulnerati pedem referebant. Itaq; magni utrinq; clamores tolleban-
 tur, ut quis aut ferocius illatus ascenderat, aut praecipit datus corruerat,
 uario euentu, uaria spe, summa tamen alacritate pugnabatur. pedes hic
 atq; illinc obteritur. eques egre substernitur. utrinq; centuriones, utrinq;
 tribuni recentes summittunt milites. Cadit ibi e regijs tribunus uir
 acer, et strenuus. qua e re additus hosti animus. At regius facto tan-
 dem cuneo uictor irrumpit, ripisq; superatis inde aduersarios depel-
 lit, fugietesq; ad ordines regredi, atq; ad signa cogit. Et iam parte-
 alia qua se campi latius aperiebant, canere signa, et concurrere acies
 coeperant. primaq; e regio equitatu turma non satis prospere manum
 conseruat, Cui laboranti, et penes ab hoste circumuente, duas quas
 Alexander se cum habebat, auxilio mittit. harum aduentu pugna re-
 stituitur. Nec minus a Picinino, ac Picinini ducibus subsidia mittuntur.
 pluribus simul locis certamen inicitur, pugnaq; pro equu uirtute, proq;
 recentium equorum robore, uel aduersa erat, uel prospera. Quod ubi
 Rex animaduertit, Ursinum cum globo lectissimorum equitum, quem
 ad pugnae difficillima parauerat, aliasq; atq; alias post eu turmas pro-
 cedere paulatim iubet. Quod hostis conspiciatus, subducere se, ac cedere
 sensim coepit. Regius eo acrius equos promouet, hostemq; iam cogitan-
 tem, qua se ratione aut in castra reciperet, aut intra Troiae moenia
 magno impetu adoritur. Excepit hic Gallus eques procurrentem re-
 gium, ingentibus animis, aditusq; est Gallo Hercules Estensis magno
 cum equitum robore, lecta q; uirorum manu. Itaq; nec uiribus, nec ani-
 mis primo cedunt. Stimulabat Gallum animus insolens, ac natura fe-
 rox, manum uero Estensem ducis sui praesentia, et quod ille nihil pra-
 tmitteret, quod strenui militis, aut fortissimi ducis esset, quippe qui

nunc uoce, nunc praesentia, saepe gladio suis, modo pluribus, interdum singulis adesset, uir & corporis uiribus, & animo magnus, atq; excellens. Tandem relictus ab reliquo exercitu suffossis, aut inculatis equis, circumuentusq; ab regijs, partim capiuntur, partim qui equo erant incolunt, cum Hercule duce fugientes, ad suos se recipiunt, qui iam sub Troiae muris in cliuo constiterant, eos regius insecutus eques cum esset, superiore e loco facile dejatur. Quo tempore Picininus accliu loco, sub ipsam Troiae portam, quae ad Apenninum spectat, ordines de integro restituit, tumultumq; qui est ante arcem, praesidijs firmat. Adhaec equitibus turmatim pluribus locis dispositis milites cohortatur, uti pristinae uirtutis memores locum teneant, regios tam iniquum in locum sine summa suorum clade minime successuros. Si uiri esse uelint, acceptam in ignominiam eo loco, eodem die, ipso illo penè momento abolituros. Cunctis esse post tergum tuta, recetes equos, recentis milites, urbem, castraq; subministratura, Contra regias copias eo loci perductas esse, ut neq; explicare se a pugna, neq; recipere in castra siti, laboreq; equis, uirisq; confectis, sine multa internitione queant. Redintegratur igitur pugna regio urgente, dum pertinacius iniquum in locum succedit, moxq; aduersario rursus propellente detruditur, multi tñ utriusq; cadunt eq, uiriq;. Quod conspicatus Rex uocatis ad se principibus, cum in maximū adductā discrimen rē cerneret, qd potissimū sequēdū censeant sciscitatus, cum alij sensim recedendum censerent, quod satis eodie, eo certamine actū iudicarent, alij insidias ueriti, artesq; Picinini, Regi se uti e pugna subduceret, persuadere conarentur. Ad ea ipse, quando inquit, dies hic noster est, & nos fortunam hodiernam sequamur. macti uirtute estote, quae uadentem uideritis, sequimini duce. Tum praemissis qui explorarent, ne quae post tumultos insidiae essent posita, concitato statim equo, cum lecta manu equitum, per summum euadit tumultum. Procurrentem Ferdinandum suae acies, signaq; sequuntur, atq; omnium primae, turmae aliquot recentes, quae a pugna continuerant, integrisq; erant uiribus. Ea e re nouus repente ardor equites inuasit. ferro sibi uiam quisq; faciunt. nec turmatim iam, sed confusis ordinibus res geritur. nec tam gladijs mars saeuit, quam propellentium equorum pectoribus. hos incitabat, quod partam iam uictoriam eripi sibi e manibus indignabantur. illos ducis sui gloria, et multis bellis partum decus. Igitur dū acerrime haud procul a porta, ac sub ipsis muris ab ijs, qui cliuum tenebat, dimicatur, interim ab illis, qui in uia paulo a porta longius collocati erant, fuga fieri repente coepta. Inde premente Rege, multisq; ex hostibus, & in ijs aliquot

praefectis partim captis, partim equo deturbatis, qui tumultum tutabantur, ipsi quoq; deserto loco terga uertunt. Ibi undiq; a regijs tanta facta impressio, eoq; incursum est impetu, ut uersis equis hostes, alij in castra secundum urbis raperentur fossas, alij ex equis in fossam deiecti, ab ijs, qui e muris pugnabant, manibus, scalis, funibus excepti subleuarentur. Ioannes, Picininusq; magno tumultu intra portam admissi. quiq; cum ijs erant uix acceptis, porta ipsa repente clauditur, regio ita urgente, ut quidam hostibus immixti urbem sint ingressi. Signa ab ijs qui in propugnaculis constiterant excepta, intra muros cum irredatione iaciuntur. Rex in fossam quae ad septentrionem est, equo inuectus, ac fugientibus immixtus in castra hostium contendit, quem Alexander, caeteriq; quanquam diuerso itinere subsequuntur. Vbi in castra peruentum est, confestim nullo defendente capta, direptaq;. Qui e regijs a praelio atq; ab labore recentes erant, atq; integris uiribus, fugientem Luceriam uersus hostem insecuti, in ipsa fuga multos uulnerant, plures etiam capiunt. Rex ubi castra diripi, & iam nihil ultra ex praescripto geri sensit, haud procul a porta, quae ad orientem spectat, signa in uia constituit, eaq; praesidio firmet, edicitq; nequo casu locum deserant. Interea uictor miles totis campis uagatur, longiusq; fugientes ad multam etiam diem insecutus, atq; in praedam uersus, non ad signa redire, non ad ordines curat. Videres itaq; alios proiectis armis, Homistos sarcinis uix progredi, alios collatam unum in locum praedam inter se partiri, plurimos equestris decoris oblitos phaleratum praeda equum onerare, seq; ante agere, ipsos pedibus ire, et reste alia atq; alia iumenta, equosq; sarcinis impeditos trahere. Quin et ex ijs, q in praesidio collocati fuerant, co plures et ipsi in praedam intenti signa, locumq; reliquerant. Quae res hostes quamquam fessos, & muris clausos ad erumpendum inuitauit. Egressi igitur portis, nullo tamen clamore edito, regios praeda occupatos, ac sub sarcinis impeditos de improviso adoriuntur, multosq; ante quam hostes esse intellegantur, mentito etiam nomine capiunt, et iam liberius uagari incipiunt. Quod ubi Regi cognitum est, undiq; ad signa concurrenri imperat, multaq; per IOVIANVM PONTANVM, quē secum ducebat, ab ducibus pagenda curat. Ipse ut quēq; nactus erat, primo singulos, deinde plures, qua pugna confertā uidebat, imittit, donec aliquot ordinibus restitutus, iustae pugnae more dimicari coepit. Itaq; dū sustinere impetū hostis nequit, citatis equis in urbem re greditur. Steterere dein regij in acie, atq; sub signis, donec praeda omnis coacta, & Vrsariam uersus, tutum in locum delata. Inde sub uesperum in ca

stra est reditum. Dies quæ insecuta est, quieti militū atq; equorū data. Captiuorum numerus recensitus, fuit aliquanto minor, quia captiuorum alij, quod capitalium rerum conuicti essent, clam dimissi ab amicis, aut cognatis fuerant, alij iureiurando parum seruato, fideiq; & data, atq; acceptæ, ut nunc in conflictu moris est, dexteræ immemores, Troiam profugerant. Ioannes, Picininusq; maximo silentio Troia egressi, Luceriam noctu profugiunt. Deliberantem de obsidenda urbe Ferdinandum Troiani inuitant, nullo qui seq; , urbemq; dedituros polliceretur, ubi castra propius aduouisset. Imperitabat urbi Ioannes Coxa, qui quod Nicolaum Episcopum indignius habuerat, Lombardorum familie inuisior erat, cuius opes in ciuitate magna, atq; polentes tunc erant. Castris igitur ad uineta positis, tumultu, sicuti conuenerat, ab Lombardis excitato, deditur Regi oppidum. Coxa cum in arcem cum paucis confugisset, diffusus rebus suis, Alexandro se, cui propter ueterem consuetudinem plurimū fidebat, dedit. Rex uno si mul tempore & oppido potitus, & arce, oppidanos collaudat. Lombardos etiam muneribus donat. Coxam ad se ductum, multisq; ornatum laudibus, atq; inuitatum, ut manere in patria uellet, dimittit. captiuos, qui in castris erant, et in ijs quosdā, qui Ioannis è cognatione essent, liberos abire permittit. tum qui dedentem se se Fogiam accipiāt, mittit. arma, equosq; apud Troiam repertos, qui ab hoste capti fuerant, militibus suis restituendos curat. Rebusq; sic ad Troiam compositis, duobus castris ad Sactum Seueriū profectus, cingit oppidū, quod quo minus statim oppugnaretur, humber prohibuit. postero in die deditionē fecit mulctatis ciuibus. Inde Rex ad Asculū retro mouēs, urbē statim recipit, Candelāq; ex itinere oppugnata diripit. Mox Asculō recepto ad Aufidum proficiscitur, eo consilio uti Ioannem Caracolum, qui Melfiæ Dux præerat, debellaret. Is quod Andegauiensis factionis fractas res cerneret, nullumq; superesse Tarentino exercitum, quo tutari oppida, remq; suam posset, se cum arabus, atq; oppidis in Regis fidem permisit, quem ad se uenientem Rex, benignēq; appellatum manuit, uti fidei memor quieta, honestaq; consilia peruersis, ac parum quietis anteponeret, postq; aliquantum temporis mutuis, ac gratis extractum sermonibus iuratum illum in uerba, eodem die Melfiā remisit. Id oppidum montosis in Apuliæ locis positum, gerendus bellis maxime opportunum est, quod a Gulielmo Ferribrachio Normannorum duce conditum, annales quidam tradunt. alij ab eo per uim captum. Quodq; ueri est simulius, cognita opportunitate, illud ut arcem

futuram aduersus Græcos, qui Apuliam, Mesapiæq; tenebant oram, primum a Gulielmo, inde a Drogo, atq; Humfredo, qui Gulielmo fratri successerant, postq; a Roberto Viscardo & arce munitum, & moenibus, quæ nuper ab hoc ipso Ioanne etiam promopta sunt. Per eosdem dies aliquot in Hirpinis castella recepta. Fama ingentis prælij breui regnum peruagata, hominum mentes terrore simul, admirationēq; compleuerat. Quo circa illustre Regis nomen esse, maiorq; in dies expectatio haberi, & quo uictoria, eodem quoq; popularium fauor inclinaba. Accedebat quod per idē tempus a Federico Urbinate aduersum Sigismundum Ariminensem feliciter dimicatum fuerat, ex qua dimicatione Sigismundus afflictus, prostratisq; rebus suis, mari ad Tarentinum confugerat, opem ab illo imploraturus. At Rex quanquam his Tarentinum necessitatibus circumuentum intellegit, tamen cum illius thesauros sciret esse integros, se uero tot bellis, tot calamitatibus exhaustum, ac militem suum mercenarium, maxima etiam è parte peregrinum reputat, timere militem transfuga, nec tam irritandum illum quàm leniendum ducere, aut paucorum expugnatione oppidorum ita territandum, uti uetere exercitu restituto, nouum quoq; è longinquo arcesset, Senem, & quartana febris, deterrima parte anni laborantem, minime diu uicturum. Adhæc Ioannem, Picininumq; cū singulari perse queretur odio, uidendum etiam atq; etiam esse, ne adductus necessitate Ioānes Antonius utriq; conciliaretur. Hæc aliāq; huiusmodi se cum reputantem Regem, habentemq; ad Aufidum aestua, missi a Tarentino legati adeunt de pace cum eo acturi. Quibus Rex auditis Bartholomæum Rouarellam Cardinalem, qui Beneuento Pontificis legatus præerat, ad se accitum rogat, uti ducto secum Antonello Petruto, epistolarum magistro, Cerennuolam proficiscatur, illic cum Tarentini oratoribus de pace, pacisq; conditionibus deliberaturus. Ipse interim quibus posset artibus, illum sibi conciliare studet. Iisdem diebus Enneus Geuara Comes Arianensis, uir multis artibus, & in primis fide clarus, morbo correptus diem obit. Igitur ubi de pacis conditionibus satis conuenit, legati ad Tarentinum redeunt, unaq; Bartholomæus, & Antonellus cum ijs profecti, itemq; Antonius Tricus, qui Francisci Mediolanensis Ducis apud Ferdinandum oratorem agebat. Summa tamen conditionum Petruto permissa. Agebat tunc Ioānes Antonius Vigilys, quod oppidum ad mare situm est. Ad eum Ioannes, Picininusq; quotidie ab Trano uentitabant, ea enim urbs præter arcem Tarentino parebat. Quorum suasu penè commissum est, uti contra ius gentium legati uiolarentur. Quibus tamen a Ioanne An-

tonio comiter acceptis, benignèq; auditis, foedus his conditionibus ictum est. Quod Deus Optimus Maximus bene uortat, Ferdinando Regi, & Ioanni Antonio Vrsino (sic uti conuenit) sine fraude, sine dolo malo pax inter eos perpes esto. Quæ in duello antehac uic, dolo uic, fraude uic acta, ab acta, direpta q; sunt, eorum nullæ utiq; expostulationes, nullæ iudiciorum actiones sunt. Quas urbeis, quæq; oppida, quosq; fines Ioannes Antonius Vrsinus sub Alphonso Rege tenuit, quoq; etiam imperio tenuit, sub Ferdinando etiã teneto, populisq; ita moderator. Quers legibus, quers olim cõditionibus Ioannes Antonius Vrsinus sub Alphonso Rege uixit, ollis legibus, ollis conditionibus sub Ferdinando Rege uiuit. Eadem item in populis sub Ferdinando Rege, quæ fuere sub Alphõso, iura ei sunt, liberãq; potestas esto. Quãq; potestate, quoq; iure, militiæ magister Ioannes Antonius sub Alphõso Rege fuit, eodẽ iure, potestateq; sub Ferdinãdo, magnus militiæ magister utitor, persungitorq;, Aureũq; centũ millia magistratus huius ergo quotannis regio ex ærario, regis uic è uectigalibus dinumerata capito. Idẽ hinc Ioannes Antonius Vrsinus Tranũ urbẽ Ferdinando Regi, cum agro, finibusq; statim restituit, arcemq; Salernitanam ad dictam diem resignato. Ioannem Andegauensem, Iacobumq; Picinũ intra dies quadraginta Apulia, finibusq; eius uti facessant, Ioannes Antonius cogito, ollisq; ne uic clam, ne uic palam, auro, argento, ære, ne uic alio auxiliij genere subuenito, ne uic utiq; præsiator. Rex fidem eis publicam, qua tuto abire finibus hisce liceat, dato. Terra, mariq; abeundi iusq; fasq; pro arbitrio ollis esto. Si quas urbeis, quos uic regulos Ferdinandus duello petet, nullis copijs, nulla pecunia, nullo auxiliij genere, clam uic plam uic Ioannes Antonius eis suppetias afferto, ne uic cõsilio, ne uic opera adiutato. Debellandi quos uolet, quãdoq; uolet, libera potestas Regi esto. Hæc ollis foedera perpetuo manento, quæ inter eos sic cõuenere, uti uolens, libensq; uterq; egerit, feceritq;, promiseritq; sine dolo, sine fraude, bona fide, cõceptis uerbis. Deumq; uterq; testẽ supremũ laudant. Pace facta, rebusq; cũ Tarentino cõpositis, Ferdinandus ab Aufido mouens, atq; in fines Daunorum profectus Ferentanos uersus, ad amnem Frentonem castra posuit. Adueniẽti Lesinates, Serrani, Precanensesq; capto etiam præsidio, portas aperuere. Quorum exemplum finitima etiam castella secuta sunt. Inde Montorium profectus Rex, confestim illud recipit. arx etiam paucis post diebus dedita. Hinc castris ad Sanctum Iulianum admotis, qui in præsidio erant, cum munitiones erigi, tormentaq; diruendis muris, ad moueri cernerent, paucis postquam obsideri cõperant

diebus, deditonem fecere. Iisdem diebus inclinante autumno, tanti celo hymbres fusi, uti corruptis quæ in agris erant, non esset unde pabulum equis subministraretur, nec gregarius, castrensis pati labores amplius uellet, recusare iam militiam. incusare Regem, palamq; detrectare imperia. ipsi etiam eqtes grauari, rariq; ad signa, atq; ordines conuenire. increpare duces. queri tabernacula iam ab sumpta tempestatibus. frigoribus, famèq; confectos equos. diurnis nocturnisq; laboribus non corpora, non animos ultra satis esse. quid demum hostes aliud optare, aut quærere, quàm fame eos, quàm tempestatibus absumi? Quibus Rex clamoribus permotus decreuit in Samnium regredi, ubi mitius celum esset, ac regio stramentis, pabuloq; abundaret. Quo cum peruisset, aliquot dierum quietem militi concessit. dum interim tormenta ex Apulia ueherentur, quibus subuectandis uix boues iumenta q; solo ob pluuias subsidente suffecerant. Hæc inter in castris tumultuatum est, leuem ob causam, inter regium, Sfortianumq; peditem exorta contentione, breui tamen tumultus sedatus, quanquam non sine graui Regis, atq; Alexandri discrimine. dum inter tela, balistasq; uterq; uersatur. Tormentis comportatis Ferdinãdus animo agitans qua potissimum ratiõẽ antequam in Campaniam in hyberna concederet, Nicolaum Campibassanum Comitem aut ad deditonem compelleret, aut eo redigeret, uti uere adueniente, omni eum exuere dominatu posset, Pontem oppidum, cui, uti ego arbitror, a conditore Landulfo nomen est, oppugnare decreuit. Quod ueritus Nicolaus magno ante præsidio firmauerat. Quo tamen Regis conatus frustraretur, indutias petere ab eo cõcepit, quasi agere interim de deditone uellet. At Rex cognito Nicolai consilio, eo acrius expugnando oppido intentus erat, quod ab ijs qui in præsidio erant, summis contra uiribus defendebatur. Deiectis igitur opportuno loco muris, cum oppugnatio pararetur, præsidij præfectus diffidens tolerari posse impetum, agere de deditone cõcepit. Cæterum noctu ab uigilijs, ijsq; qui in statione erant, ad arma concursus cum esset, ratis nocturnam a præfecto parari fugam, conserta pro muris pugna, oppidũ tumultuario prælio capitur. quod statim direptum, atq; incensum est. Inde Rex mouens in Cerretano primũ, deinde in Telesino, atq; Calatino castris positus, aliquot ex itinere castellis receptis, ante q; in hyberna concederet, Pontem Lateronem (id castellum trans Vulturum amnem, circiter sex millibus passuum ab Capua abest, sub montem positum) oppugnare cõ-

stituit. Igitur admotis tormentis, quantum loci patiebatur iniquitas, binis illud castris circumfidet, quod penè undiq; altissimis rupibus circumcinctum, naturaliq; fossa munitum, unum tantum, qua porta est, aditum, eumq; haudquaquam latum habet. Portæ quadrata imminet turris, qua diruta, cum spes esset per eius ruinam potundi castelli, Rex eam quassari æneis tormentis iubet. Quod animaduertentes qui in præsidio erant, ne procumberet exterius, funibus, machinisq; prohibere conabantur. Interim quotidianæ ab eis eruptiones fieri, neq; se muris continere. idq; eo audacius facere, qd̄ propter rupes, conuallesq; quæ fossarum in modum è monte producebantur, neq; claudi undiq; a regijs poterant, nec omnino prohiberi, quo minus noctu præsertim per sylvas, & confragosa loca, recentes milites, nouaq; quæ ab Martiano mittebantur præsidia, acciperent. Cui rei magno etiam adiumento erat, quod propter brumam quàm longissimæ noctes erant. Frustra igitur aliquot diebus consumptis, potundiq; castelli pluribus artibus in cassum tentatis, cum etiam equi, uiriq; diutius ferre cæli inclementiam haud possent, sfortianusq; præcipue miles militiam sic directaret, uti neq; precibus, neq; minis retineri in castris ultra posset, satus uisum est Regi obsidionem relinquere, quàm tumultuante suo, hostem ad erumpendum inuitare. Cum satis etiam exploratum esset Martianum magnam peditum manum cogere, qua coacta, uerendū erat, ne occupato ab hoste monte, qui non satis commode teneri ab præsidijs posset, in minora castra, quæ trans conuallem sub montem posita erant, irrumperetur. Huc accedebat, qd̄ Ioannes, Picininusq; qui post ictum cum Tarentino foedus, in Ferentanos, Marrucinosq; longa naui ad Caldoras confugerant, ubi pugnae reliquias colligebant, arces siti a Martiano fuerant. Qui ne aut illum frustrarentur, aut bellum quod in Marsis, Pelignisq; Rogerione auihore renouare parabant, prætermitterent, huiusmodi consilium inisse (quanquam falso) dicebantur, uti Picininus diurnis, nocturnisq; itineribus ad Martianum contenderet, Ioannes in Pelignis remaneret ad bellum, quod animo agitabat, instaurandum. His difficultatibus circumuentus Rex, obsidionem dimisit. Verum cum fama esset hostem aduentare, machinis Campanam perlatis, ipse sub Montem Gallianum metatus castra, expectare hostem decreuit. Tandem cum satis exploratum haberet hostem se Theano, castellisq; finitimus continere, circiter idibus Decembris Campanam conessit, distributisq; per hyberna militibus, paulo post Neapolim proficiscitur. At in ea parte samni, quod hodie Molisium dicitur,

tur, et in Pelignis, Ferentanisq; ab Alphonso, et Inico Daualis multa castrilla aut per deditonem recuperata, aut per vim expugnata sunt, quædam etiam incensa. Caldoras (dum multis artibus ad certamen mutant) nunquam apertis in campis indipisci potuerunt. Extremo anni recepto Sangri castello, arcem circumsessam tandem capiunt, suosq; in hybernis collocant. Per idem tempus Andegauensium partium studiosi, cum Ferdinandi res superiores cernerent, uiribus diffisi suis, quod Pium Pontificem nullis ab Rege artibus alienare poterant, Romæ inducias postulabant. Duos principes inter se de regno contendere, utrumq; pontificiæ maiestatis obseruantissimum. decere Pontificem Romanum, rectorem orbis, patrè omnium, mediam personam inducere. indignum se, indignum collegio, quod sacrosanctum habeatur, facere, quod priuatam Ferdinandi causam aduersus Ioannem armis defendendam suscepit, quod Gallorum Regem, Galliaq; totius regulos de Romana ecclesia benemeritos prouocauerit in iram, odium, inobedientiam. exhaustum ecclesiæ ærarium, dum bellum minime necessarium suscipitur. Flaminiam, atq; Sabinam bellis inuolutam. tot oppida direpta. in ipsa etiam urbe trepidatum. & penè auditos equorum hinnitus, dum Latium diripitur, dū a gros urbi proximos Picinini eques populabundus uexat, nastatq;. Hæc aliaq; differentes Pontificis animū uti de faciendis inducijs cogitaret, impulerant. Conuenerant Romæ undiq; ad Pontificem legati, resq; tum in senatu agitata, tum apud Cardinales, quibus demandatum hoc erat, tracta q; diutius in contentionem uenerat, dum Pontificis animus huc, atq; illuc incertus rapitur. Tandem literis Regis confirmatus, quod dum de inducijs agit, dum a suscepto bello retrahendi sui speciem exhibet, partem iam uictoriam è manibus eripiat. Populos, regulosq; qui prostratis Ioannis rebus redire ad officium cogitassent, qui de se dedendis oratores mississent, cunctari iam, & deditonem non modo differre, uerum etiam recusare. Nec tantum sibi Pontificis nomen, copias, opes, in eum usque diem contulisse ad uictoriam, quantum nunc detrimenti afferat induciarum mentio, & tot iam dies, ipso audiente, agitata Romæ causa. Quid autem rationis esse, cur feruente bello, rebus aduersis, uictoria ad hostem inclinante, tantum animi, tantum roboris præ se tulerit, et in propulsandis bellis, & inferendis, nunc hoste castris exuto, regno maiore è parte in potestatem redacto, recuperata iam Flaminia, Sigismundi rebus attritis, Latio, Sabinaq; pulsus hostibus, ubique uictor, fortuna ubiq; aspirante, non animum modo demiserit, sed hostem

iam desperatis rebus suis, cogitantem regno cedere, ad bellum instaurandum inuitet, hortetur, trahat? Veterem igitur animi firmitatem retineat, nec belli exitum id est uictoriam, qui finis est belli, elabi è manibus patiatur. His Pius literis permotus, cum etiam intellegeret Franciscum sfortiam in proposito persistere, confirmato tandem animo inducias exclusit, ante tamen in hanc oratione sententiam habitam. Si memores esse homines beneficiorum uelint, et præsentem ecclesie Romanæ statum considerare, haud uereor Cardinales, quin et ceteri mortales, et uos ipsi me cum primis a belli crimine, quod non tam uolentes suscepimus, quam inuiti propulsauimus, liberetis. Nam et ea in hanc sedem Alphonsi Regis extant beneficia, ut neque Pontifex Romanus, neque sanctus hic senatus filij eius obliuiscit, sine maxime infamiae nota queat, et Apostolicæ sedis ea magnitudo est, atque auctoritas, ut insultantem in regno nobis tributario Gallum pati minime debeat, seque otiosam regni cladum spectatricem præbere. An quæso cuius patris munus est, ac beneficium, uti Picenum omne, fertilissimumque, ac frequentissimum Italiae agrum in pace possideremus, regnum eius ad alias quam filij manus transire in grati permittemus? Quasi non siquid honestum, siquid ius, gratitudoque apud uos ualet, me et nolentem impellere, et cunctantem excitare ad defendendum Regem bene meritum, ad propulsandam ab eo iniuriam deberetis, a qua inferenda in nimirum quorum tam studiosi estis, continuissent, si qua reuerentia in Pontificem Maximum, si quis erga sedem Apostolicam cultus, aut erga Deum metus, eorum animis insedisset. An non cum Mantuæ ageremus, abunde et Ioanni, et Renato, et ipsi Gallorum Regi, quorum oratores apud nos agebant, declarauimus, nec passuros nos regnum nobis tributarium inuadi, pacemque Italiae ab Gallis turbari, nec foedus cum Alphonso ictum, in quo Ferdinandus filius secundum tenuisset locum, uiolatuos, aut periclitantem deserturos filium eius, qui labantem iam non modo non deseruisset ecclesiam, sed ferro armatus, in acie, pro tuenda eius dignitate stetit, seque copiasque suas, et facultates uniuersas pro illius salute, bellorum periculis obtulisset. Hic mihi quisquam Gallorum religionem, aut modestum Ioannis animum nominabit? Audiuimus, audiuius Cardinales, populantumque a gros nostros militum clamores. His oculis, his inquam oculis hausimus uibratos in perniciem nostram, et Romane excidium sedis gladios. Quod nisi è Senensi agro, è patrio solo, ubi agebamus, abire maturassemus, et Romam diurnis, nocturnisque itineribus contendissemus, nec Roma nunc nostra esset, nec senatum hunc

ipsi haberemus. Sederet Pontifex in solio Picininus, discursaret per urbem uiolentus et rapax miles, ueterum ornatus Pontificum, et quibus Deo Optimo Maximo sacræ res fieri consueverunt, eos inquam ornatus, et Petri, Paulique insignia raptaret per urbem Andegauensis gregarius. argentea uascula, loculosque illos aureos, quibus Deo ministratur, quibus sanctorum reliquiae uirorum tanta cum hominum ueneratione seruantur, eques in balteos conuersos ac phaleras portasset in aciem, cæde, ac sanguine foedaturus. Dicam iterum ecquisquam aut Ioannis moderationem, aut religiosos Gallorum animos nominabit? Timuit Pontifex Romanus per agros suos iter faciens Andegauensium grassatorum uim, atque occultas insidias, timuit nefario Picinini siccario ne præbiturus esset iugulum in Diuorum et Petri, et Pauli templo, in augusta hac sede, atque in ijs ædibus, è quibus tot sanctissimorum Pontificum animæ ad cælum migrare, non securus, non tutus, non uitæ suæ satis fidens. hæc est Lotoringij Ducis summa moderantia, hæc Gallie hominum religio, et apud gentes tam diu probata pietas? Non igitur uolentes, aut bellorum cupidum arma sumpsimus, qui ppe qui priuati dum essemus, pacem semper coluimus, ac dum Augustorum tractaremus negotia, ad hanc in primis illorum inuitabamus animos, sed ut qui Romane tum ecclesie dignitati consuleremus, tum prouocati, et in ipsis propè penetrabilibus parum tuti, coacti, inuitique, dum alia ratione rebus nostris nequimus consulere, expediri arma iusserimus. Videlicet nunc primum Iacobus hic Picininus ecclesiam Romanam uexauit, aut uos memoria parum tenetis, dum quieta Italia, foedere publico, è communi Italiae consensu omnium animis, sententiisque percussio, Cissalpina mouens Gallia, tum multoissimo exercitu, Callistum Pontificem, agentem in otio, ac pacis perfruentem bonis, nihil etiam minus quam bellum timentem inuasit, percalit, ex improviso adortus est. Petat nunc igitur Lotoringus Dux inducias, qui tot annorum pacem ambitione præceps turbauerit sua. Detur Picinino tempus ad arma colligenda, quibus tertio in Pontificem Romanum maioribus copiis, infestioribus militum animis insurgat. Induat Pius Pontifex mediã personam, quæ penè spoliatus Pontificatu, inops, errasque aliorum opem quærere est coactus. Non priuatam igitur Ferdinandi causam defendendam suscepimus, quæ ut suscipere deberemus, ius, honestasque, et Apostolicæ sedis dignitas postulabant, sed nostram, sed uestram, quæ in hoc confessu adestis, sed Romane ecclesie causam et suscepimus, et suscepisse lætamur. Nec prouocemus Gallos in odiũ, nec ad bellum non necessariũ exhauriamus ecclesie æuariũ. Scilicet non suscipit ne-

cessario bellum, qui domo sua, suis è laribus propè pulsus est? I actat
 pecuniã, thesauros dissipat, qui direptiones, cædes, incendia prohibere
 ab suis parat? pronocat Gallos, qui in Italia in sedibus suis, suoq; con-
 tentus quiescere securus nequit? O' consilia, o' artes. Per ego Deum Opti-
 mū Maximum, perq; urbis ac templi huius uenerabiles tumulos, atq;
 aras oro, obtestorq; ne partū studijs uicti, perperam consulatis, ne' ue-
 dum alteri factionum fauetis, obliti loci huius, ac iusti, honestiq; imme-
 mores facti, parum honesta consilia, præter uestram, senatusq; Roma-
 ni dignitatem se quamni. Me sat scio, dignitatem Pontificis, & huius
 augustæ sedis maiestatem retenturum, & quod semel cœpi pium,
 honestumq; consiliū se cuturum. Atq; uti Deo auctore bellū suscepi, eo-
 dem quoq; adiutore, & administraturum spero, & confecturum è
 sententia confido. Dum Romæ frustra de inducijs agitur, interea Pi-
 cininus, reliquis exercitus collectis, aduersus Ioannam Celanam, no-
 uum bellum aggredditur. Hæc mortuo Leonello marito, duobus ex eo
 susceptis liberis, quod Celanensis Comitatus dotalis esset, ipsa subiectos
 populos pro arbitrio moderabatur. Nam & popularibus propter ge-
 neris antiquitatem erat acceptior, et Rogerio natu maior, eius aut in-
 genij, aut ætatis non erat, cui tuto rerum moderatio permitti posset.
 Quod ille ægerrime ferens, partemq; Andegauiensis secutus Picini-
 no adæserat. Quo auctore Picininus Gallianum, ubi Ioanna cum
 antiquis se thesauris tuebatur, circumsedit, castelloq; potitus, appara-
 tum omnem ad arcem oppugnandã conuertit, æneisq; tormentis die,
 ac noctu quatit. Ioanna quo erat animo, quos in arce secum habe-
 bat, hortabatur, uti fidei, ac uirtutis memores, obsidionem quã for-
 tissime ferrēt, esse in Pelignis, Marrucanisq; regios exercitus, regios præ-
 fectos. Sat se certum habere, breui eos subsidio uenturos. Igitur dum of-
 firmatis animis hosti acriter oppugnanti resistitur, dum regij præfe-
 cti tardius se ex hybernis mouent, & Picininus plurimo peditatu lo-
 corum angustias occupat, quassatis, ac partim solo æquatis muris arx
 capitur. Splendidißima Leonelli supellex, ac tot proauorum ueteres
 thesauri direpti. nullum in egregiam foemnam misericordis animi
 officium à Picinino tributum, nullum à filio pietatis meritum. Ma-
 trona paulo ante plurimis ornata bonis, rerum humanarū exemplū,
 captiua trahitur fortunæ matris filio insultante. Ea tempestate fuere
 qui crederent Matthæum præfectum, qd̄ egregium ducem, uete-
 rem amicū pati nollet sordescere, dū anni tēpus causatur, dū se gnus
 cōsulato agit, Picinini inceptis locū dedisse. Hæc præda uiribus auctis
 Picininus, exercituq; ex parte refecto, q̄q; hyems premebat, tñ q̄ occasio
 ne utendū

ne utendū duceret, Sulmonē arcu considerare decreuit, ratus antequã sub-
 ueniri à Rege, propter anni tempus, posset, a gro se, atq; urbe potiturū,
 quã sciret extrema rei frumentariæ inopia laborare. Eius autem
 obsidendæ ratio hæc placuit, uti dispositis per finitima castella militi-
 bus, quæ cuncta Andegauensium erant partium, ne frumentum impor-
 tari in urbem posset, prohiberetur. Idq; quo facilius fieret, in uia mi-
 litari, qua Populū, atq; ad Aterni pontem itur, munitionem ex ag-
 geribus, ducta etiam fossa ab æde Terentiani ad ripas fluminis ædi-
 ficari summa celeritate iussit, præsidiumq; quantum satis uisum est im-
 posuit, Ipse Pentinæ, Ioannes Pratula, Pacentri Restainus, & Ioan-
 nes Antonius Caldore agebant. Atq; hac potissimum ratione urbem
 quanquam in plano sitam, undiq; tamen montibus clausam, circun-
 sidebant. Cum igitur in dies arctius à Picinino premeretur, Matthæ-
 usq; ac Robertus cum & ipsi tentassent sapius irruptis munitionibus,
 comneatum eo immittere, frustrati incepto, ad hoc tandem consiliū
 conuersi sunt, ut nunc Populi, nunc Caramanici in hybernis agentes,
 per montem, qui longo admodum, ac perpetuo tractu interiacet, qua
 maxime inuius ipse, ac confragosus esset, noctu per homines opportu-
 nos, ac locorum peritos humeris illigatos sacculos frumenti plenos præ-
 ruptissimos per aditus, qua minime hostes suspicari possent, Sulmonem
 clam importandos maximo silentio curarent. Quod dies complures
 diligentissime curatum cum esset, nixq; interdum esset tanta, ut supe-
 rari mons pluribus minime diebus posset, plebesq; fame acrius preme-
 retur, ducenti numero ciues grauius fame pressi, in ijsq; quidam etiã
 mercede conducti, per loca illa hostibus hæcenus incognita perrupe-
 re Caramanicum. Hic igitur numerus hosti cum esset de uestigijs com-
 pertus, dispositis insidijs ad unum redeuntes omnes capti, ductiq; ante
 urbis muros Picinini iussu, q̄ exteri essent, atq; conducti pretio, iugis su-
 spensi sunt, qui ciues Pacentri in custodia habiti. Tum uero ciuitas uic-
 ctam omnino se, atq; expugnata fateri nihil ultra sperandum esse,
 nihil è Campania, nihil ab Rege propter occupatos à niuibis, atq; ho-
 stium custodia aditus, nihil ab Matthæo, Robertoq; propter observa-
 tos montis anfractus uniuersos, expectãdum præsidij, ducere. Ira, me-
 tus, fames uiros mulieres, senes, adolescentes, æque omnes deniq; uexa-
 tos male habebat, eoq; perducta res erat, uti in prælium per sepe pro-
 dirent, quo confossis hostium equis, cadaueribus eorum potirentur.
 quorum uisceribus famem temperarent, Quin etiam exenteratis il-
 lus subducebant eorum ex intestinis quod inesset aut hordei, aut triti-
 ci, aut ijs commixti pabuli. Itaq; plurimos iam dies, nunc sola carne

foedissimorum etiam animalium, nunc nucce, glande, canabe, parce distributimq; dispartitis, fame tolerata, plebeys etiam aliquot teterrima fame absumptis, septimo tandem mense urbs Picinino deditur. Ea dedita seuitum est in aliquot caues propter factionem, intestinaq; odia Quadrariorum familiae inter se, ac Merlinorum. Poitius igitur urbe Picininus (nam Ioannes communi e consilio in Campaniam, atq; ad Martianum uenerat, ueritus ne is Regi conciliaretur) reficiendis copijs omni studio intentus, ubi aliquot restituisset turmas, quod iam mature scerent in agris segetes, militibus egredi ex hybernis iussis, in Ferentanorum fines castra contulit.

FINIS.

IO ANNIS IOVIANI PONTANI
DE BELLO NEAPOLITANO
NO LIBER QUINTVS.

T Rex persoluto equiti stipendio, iussuq; eo ad constitutam diem sub signis conuenire, cum paucis Leborios profectus in campos, collocatisq; tabernaculis ad Annechini Pontem, quae campani nunc agri pars, Gallica appellatione Mansio Rosarum dicitur, dum eques instructus conuenit, peditem scribit. Interim etiam dum segetes maturescunt, explorat undique Martiani consilia, qui se Albanum intra agrum, Massicosq; munierat montes, Quibusq; maxime artibus Sueffana intra culta, uicosq; irrumperet, animo sollicitus agitat. Erant duo omnino aditus, alter confragoso itinere, ac maxime angusto, praeruptis rupibus, cui Cascano est nomen, qui locus e multitudine lectissimorum peditum, quorum erat Martiano copia, e aggere, turribusq; ad portam substructis praemunitus spem eripiebat inter tot munimenta, acerrimosq; defensores ferro uia aperiendi. Alter erat aditus Sinuessanas ad balneas, secundum mare, e ipse fossa propugnatoribusq; egregie instructus. Nam ad mare quadrata e lapide turris in altum protendebatur, e in medio tractu Massicos uersus montis, loco paulo editiore in aras formam, etiam structio e lapide erectae turres erant, quas inter, ac declinantes radices montis modicus procurrebat tractus a sinistra. Maritimam uero inter turrim a dextra, aggeres ducti horrebant, munitionesq; turrinae, cum fossis, frequentibus etiam sclopetis, colubrinisq; instructae, multisq; e strenuis munitae defensoribus. Summo autem in monte turris item e lapide, ueteriq; surgebat structura, quae et aditus quosdam per se etiam difficiles, atq; arduos tuebatur, e ex altissima despectabat specula subiectos campos, ac maria. Qua capta, superiore e loco pediti dabatur ingressus intra munitiones, opportunitasq; inuadendi a tergo propugnatores. Caeterum res difficilior apparebat, quod specula ipsa neque carebat custodibus, aut praesidio, e equitatus opportunis in locis a Martiano dispositus, discursans patentis agros tutabatur, ocarebat que repentinis casibus. Hic igitur delectus est locus in plantie irrupendi. Rex uero quo hoc ipsum consiliu hoste lateret, motus e Rosaru Masione castris, ad Saoune profectus, metatur secundu amnis ripas, circiter duobus passu millibus a Turri Eracoli:

sia, ubi diebus aliquot castra habuit sub speciem uastandi agri, atq; col-
 ligendarum segetum, præ se etiam ferens Casiam sibi esse saltus con-
 silium inuadendi, diruendæq; munitionis. Quæ re Martianus
 quanquam timebat etiam Sinuessanæ munitioni, uim tamen omnem
 peditum illuc conuertit, equitatumq; propius admoit. Ipse uero Sues-
 sæ agere, ac nunc his, nunc illis se se locis ostendere. prospicere muni-
 tionibus. multa per præfectos administrare. exploratores plurimos
 huc illuc dimittere, nequid à tergo, laterè ue per Lyrin amnem, orãq;
 maritimam repentini ab hoste accidat, ne ue per Theanenses, aut Gal-
 lutianos saltus, Taurum ue montem uis aliqua ex occulto inferatur,
 cauere, procurare, auertere. summo studio die, noctuq; intendere.
 agrestes, coloni, uillici uti faciendis messibus, comportandoq; in urbem
 frumento dent operam, imperare, ac festinari iubere, nullumq; di-
 scrimen festi, profesti ue diei haberi pmittere, nihil deniq; uacui à labo-
 re, officijsq; colonis, militibusq; labi sinere. Cum Ioanne simul, qui
 eò se è Marsis contulerat, multa etiam agitare. Illud uero cum primus
 uereri, ne Federicus Vrbinas, ne ue Vrstinus Neapolion, qui iussu Po-
 tificis in Soranum, Arpinatemq; è Sabino bellum transtulerant, p-
 Casinatem à tergo agrum inuaderent. Quod tamen sæpius per litem-
 ras, nuntiosq; rogati à Rege, facere recusarunt, Pontificis imperium
 causati, dum Pius sibi statuit, Romanæq; ecclesie, nõ Ferdinando re-
 gi Celanensem, Soranum, Arpinatemq; simul agrum ab hoste uedi-
 care. Quo factum est, uti Pons Curuus, opportunum Casinatis agri
 oppidum, atq; ad Lyrin amnis ripã positum, ab Ecclesia hodie quoq;
 teneatur. Nam Ferdinandus quo Celanensem reuendicaret, Mariam
 è concubina filiam Antonio, Pij sororis filio uxorem dedit ijs condi-
 tionibus, uti Celanensis Comitatus Antonio, Mariæq; dotis tradere-
 tur nõie, uiuereq; Antonius, liberiq; eius quo ante iure Celanenses
 Comites Neapolitanis sub Regibus uixerant. Atq; inde mortuo Pio-
 rum successisset Sixtus, collocata Catarina Martiani filia Antonio Rue-
 rio, Sixti sororis filio (nam capto Martiano, filiarum eius uiris col-
 locandarum curam Rex suscepit) Soranum, Arpinatemq; agrum
 ab Federico, Neapolioneq; recuperatum, sibi regnoq; Neapolitano re-
 stituendũ cauit, dotis nomine Catarinæ, atq; Antonio, Pontifice uolen-
 te, traditum. Rex igitur communicatus cum Roberto Calatino consi-
 lijs, citius forti, fideliq; opera multum utebatur, iubet illum intempe-
 sta nocte, magno silentio, egressum castris, quatuor cum turmis equi-
 tum, aliquotq; peditum cohortibus superare Massicum saltũ, turrimq;
 occupare speculatoriã. Ille impi gre pulso præsidio, quod saltum tue-
 batur, percussisq;

batur, percussisq; multitudine displodentium sclopetariorum turris
 custodibus, eaq; statim dedita, summum occupat montem, quo è loco fa-
 cilis erat pediti in planum ac post munitiones descensus, Rex accepto
 ab Roberto nuntio, instructo agrum cum uniuersis copijs ad munitio-
 nes contendit. quo cum peruenisset, dum interim ducum exquirat sen-
 tentias, scitaturq; quid quisq; agendum censeat, Annechinus Morim-
 lis, strenuus, ac multis uir exercitatus bellis, relictum iter munitiones,
 medias ad turrens, callem ad usum emittendorum peditum conspicit,
 adacto summo cum discrimine per callem equo, subsequenteq; cui
 ipse præerat, equitum turma, fugato præsidio, quod post munitiones ex-
 cubabat, aliquanto longius, planitiem uersus progreditur, ibiq; tantis
 per prospectas stetit, dum Regem de ijs quæ acta erant, certiore facit,
 expectatq; suppetias mitti. Ceterum non expectato Regis iussu,
 magnus tum peditum, tum equitum numerus eundem insistentium cal-
 lem, qui attritu unguularum factus erat aliquanto habilior, trans mu-
 nitiones irrupit, iungiturq; Annechino. Ille se uiribus ubi ijs auctũ
 sensit, aliosq; atq; alios subse qui intellegit, ulterius progressus, conspi-
 catur Martianum pluribus cum turmis uenientem subsidio suis, ma-
 gnoq; ferri impetu. Itaq; cohortatus suos, factusq; illi obuiam, im-
 pressionem eius primo fortissimo excipit, dein uiribus usus, facile eũ,
 atq; confestim repulit. & uirtute equitum, & militum multitudine su-
 binde in gruentium, uersumq; in fugam parum absuit, quo minus re-
 gius eques inter frutices illum, uiarumq; anfractus interciperet. Mis-
 se igitur à Ferdinando complures auxilio turmæ, ad Suesanos usq;
 cliuos insectata fugientes sunt. Interea ad munitiones acerrime pu-
 gnabatur, quibus magno impetu captis, totus ferè immixtus est exer-
 citus. Dum autem maritima oppugnatur turris, fitq; inter pugnantes
 de deditioe mentio, explosa colubrina ab illis, qui turres defensitabāt
 medias, præfectus maritimæ qui de dedēda turre agebat, colubrina-
 ria pila traicitur, cuius casu turbati reliqui q; in propugnaculis erāt,
 ac percussi metu se se dedidere. Tum uero magnæ excursiones Al-
 banos per agros factæ. multi mortales occupati messibus, passim in
 campis capti, cum bubus, iumentis, equis. pecorisq; ingens uis abacta.
 Quod Regi ubi nuntiatum est, missis confestim qui equites reuocent,
 iubet uniuersos in castra regredi. Multa enim cum supra opinionem
 successissent, & dolos uerebatur, & consilij incertus erat. Die quæ in-
 secuta est, dirutis munitionibus exercitus immixtus est, cum impedimen-
 tis, castrisq; se cundum Lyrin in pratis posita, coq; tormenta mature
 conuectari iussa, pòsq; è scaphis, atq; interiectis tabulis super Lyrin

stratus. Interim mediarum turrium praefectus, desperatis auxilijs
suisq; ac suorum saluti parum fidens si tormenta propius admota
essent, deditur, his conditionibus, uti liberum cum uestimentis, ijsq; qui
cum eo essent abire suam liceat. Rex igitur, quo hostem ad inopiam
ac famem redigeret, diebus singulis, producta maxima copiarum parte,
conuocatis frumentariam ad praedam finitimus, a gros uastabat, atq;
excultas segetes, frumentumq; comportari in castra, tutosq; ad locos in-
iungebat, summa cura per solertes atq; idoneos uiros huic rei adhi-
bita. Per latis itaq; in castra tormentis, decreuit Rex arcem quae trans
Lyrim a Martiano tenebatur, expugnare. Itaq; concussis aliquot
ictibus eius muris, non multos post dies, facta a praefecto deditio,
arx recepta est. Per eosdem dies Neapolion ad Regem in castra uenit,
communicatisq; simul consilijs confestim ad exercitum in Arpinatem
redijt. Tumultuatum est etiam in castris ad Falciculam. Id signum
est greggiorum militum, dum ad arma aduersus ducem concurrunt.
Nam in unum omnes locum armati ad id nomen conueniunt, du-
cesq; sibi suo ex ordine ac numero statuunt. Neq; etiam raro aut du-
ces ipsos exercitus in medio belli ardore deserunt, aut forum rerum
uenalium diripiunt, non nunquam etiam ducum ipsorum taberna-
cula. Tumultus huius ea fuit causa, quod gregarius propter rem fur-
to subreptam, a praetore, qui nunc magister castrorum dicitur, Gal-
lico autem uerbo Marefcallus, ad suspendium trahebatur, quod
egre multitudo cum ferret, repente gregarij rei amicus coepit con-
clamare Falciculam. Ibi e uestigio greggiorum undiq; nimbus con-
ualat, parumq; abest tumultuatio a direptione tabernaculorum.
Rex tamen facile post primum impetum, instructo statim equitatu
repressit tumultuantes, ac bonis uerbis delimitos, ut ad tabernacula se-
datis redirent animis suasit, condonata reo uenia. Spoliatis igitur cam-
pis, omnibusq; fortunis exutis agris, decreuit Rex expugnare Mon-
tis Draconis rocam. Id oppidum ad Massicorum exitum montium,
qua in mare, atq; ad meridiem spectat, editissimo in uertice situm, Fa-
lernos, Stellatisq; despectat a gros. Ad eius autem montis latus, qua
in mare uergit, uestigia extant ueteris oppidi Petrini, cuius e ruinis,
quod nunc est in uertice constitutum oppidum, traxisse originem, sunt
qui arbitrentur, Ad alterum uero latus, quod solis prospectat ortum,
famulum existit Mara Euangelistae, post cuius aram hiatus esse subter-
raneum indigenae affirmant, in quem ubi paulum modo descenderis,
ad intumum ipsam montem specus panditur, ingens ipsa, ac nunc la-
tis, modo angustis anfractibus uasta, et horrens, quos qui ingressi

quandoq; fuerant, nunquam post id reuersos, quod a dracone antri
custode, terro primum exanimati affiatu, mox etiam deuoretur. Atq;
ob hac ipsam causam de dracone nome moti est iditum. Reserebat Phi-
lippus notarius, loci eius incolae, uir summa fide, ac multo rerum usu,
mihiq; perfamiliaris, hiatus illum superiniecto saxo oclusum olim
iussu Iacobi Sanna Zarij Neapolitani, uiri patritij, qui oppido, finiti-
musq; imperitauit agris, sub Ladislao Rege, cui ob uirtutem, rei q;
militaris peritiam cum primis ille fuisset acceptus. Dum Iacobus ipse
et superstitioni ratione hac it obuiam, et nequis e popularibus, aut
accolis, ut sunt humana ingenia, dum explorandi studio capitur, an-
trum ingressus aut ruina deiectus, aut aspiratione terra affiatus die
illic obiret. Quam ipse causam esse duceret nullius ingredientium re-
ditus. Locus is igitur et aditu difficilis est, et natura, manuq; perma-
nitus, quiq; pacis tempore propter asperitatem ab habitatoribus deserta
tur, qui sub ipsum montem, uicini cum maxime frequentem inhabitant, cui
nomen est ad Marcos. In eo uico collocatis Rex equestribus copijs, pe-
ditatum ferè omnem distribuit in colle, qui uertice ex aduerso obijci-
tur, interiecta conualle, nuda arboribus, horrida saxis, accessu aspera,
ac difficili. Disposito hic peditatu, delegit Rex locum statuendis bobar-
dis, magnoq; fabricorum labore structis, coegestisq; absq; calce lapidibus,
castellum aedificat. Quo perfecto, uiam subuectandis ad castellum bom-
bardis per obliqua, confragosaq; montis latera copulurum dierum,
plurimorumq; hominum opera, strauit, produxitq; in summum. Rex hortari
uidetur, uti pro meo instituto, et regionum, et locorum tu nouas, tu ueteres
appellaciones refera, quo quae dicuntur a nobis apertiora fiat legenti-
bus. Vetus Capania per Augusti tempora ab meridie mari Tyrrheno,
ab ortu Tiberi, Sarno flumine ab ortu, Hernicorum, ac Sanituum mo-
tibus a septentrione claudebatur, multos populos, ac getes, praclarissimasq;
intra se urbis continens. Post clades igitur Italicas ab exteris il-
latas nationibus, postq; euerfione Romani imperij fines quoq; mutati
sunt, et cum ipsis finibus regionum nomina. Itaq; tractus is omnis qui e
a Tiberi ad Tarracinesem salum, post Amarnum Latij oppidum per Ve-
litas, Syrmonetam, Setia, Prunernum, Tarracinaq; Maritima hodie ora
dicitur, corrupta aut a uulgo appellatio Maremma, uidelicet quod
mari adiaceat. Qui uero tractus, Praenestinum post agrum, per Val-
montonium, Ferentinum, Anagninam, Frusironem, Ceparanum, Aquin-
atam ad agrum porrigitur, suo nomine hodie quoq; Campania uo-
catur. Vterq; autem tractus Romanae Ecclesiae ditionis est. A salu uero
Tarracinesis, finibusq; Ceparanensibus Neapolitanum regnum in-

capit. Quodq; agrorū atq; urbiū ab eo saltu, usq; finibus ad Sarnum usq; flumiū, cui nunc Scaphata nomen est, interiacet, Leboria terra dicitur, appellatione inde ducta, quod quæ terra a Latinis olim Campania diceretur, a capiendis fructibus, atq; ab ubertate soli, quiq; nūc Capuanus est ager, quod Græcæ illum tunc gentes atq; urbes colerēt, eadem nominis similitudine, Leborij dicti & agri, & populi. Quod circa exigendis uectigalibus regij quæstores diuisis provincijs tractū hunc Leboriam appellauere terram, in qua sunt Fundi, Hydrys, Caieta, Mola, Casinates, Suessa, cuius ager Albanus quondam dictus est, Theanum, Venafrum, Capua, Caserta, Auerfa, Puteoli, Neapolis, Nola. Cui adiungitur ab iisdem quæstoribus, Samnij quoq; pars ea, in qua est Bouianum, & Ifernina, qui ager recenti nomine est Molisius, Molisio ab oppido, a quo originem duxere qui agro quondam imperauerūt. Quæ è re familia quoq; Molisia hodie agnoscitur. Subuectis igitur summum in collem bombardis, multo hominum labore, maiore iumentorum, bouūq; pluribusq; diebus frustra absumptis, quod oppidi moenia septentrionem uersus, qua bombardis exposita erant, in summo erigebantur uertice, cum tamen uniuersum post ea oppidum in austrum uerget. Itaq; quod tormentorum longior esset iactus, muriq; humiliores, iactus ipsi frustrabantur bombardarū, Nam aut superuehebantur propugnacula, aut montis percutebant saxa, uerticisq; exesas cautes, quibus muri impositi. Neq; huic rei adhiberi remedium poterat, non temperandi pulueris, non ad normam minutius exigendi, atq; ad metā, & ad iactum lineas. Quæ res Ioannem, Martianumq; inuitauit, quod pollerent peditatu ad inuadenda tormenta, eosq; qui in præsidio pedites, equitesq; in colle ad castellum constiterant. Itaq; intempesta nocte per anfractus uiarum perlatus Andegauensis miles, ubi propior factus est castello, magnis sublatis clamoribus uigiles inuadit, eosq; qui in præsidio erant, cædit, fugatq; castellumq; adortus tandem per uim eo potitur, uulneratis primo, inde caeptis qui ad bombardas intra castellum excubabant, in quibus fuere strenui, ac nobiles uiri. At qui ad Marcos in castris uigilias agebāt, re per clamores cognita acurrunt. Rex & ipse, ut quisq; armatus offerebatur, alium post alium summittit, donec copie omnes armatæ ad signa constiterent. Etiam prima rubescebat aurora, cum hostes conspicati ascendentem militem, super antemq; montis ardua, relicto castello, tormentisq; non expectato primorum ascensu, cum captiuis per montes citato gradu, Suessam se recipiunt. Rex territabundus, quanq; oppidanis excidium, direptionem, cædemq; minitabatur, irritum tamen

incepto, paucis post diebus inde abiit. Verum enim irritam obsidionē, utq; in cassum cederent conatus tanti, fusus repente cælo nimbus efficit, laborantibus, ac penē enectis siti popularibus. Nā quod menses aliquot nullos aer hymbres dederat, & quod in cisternis erat collectum aquarū, id omne exhaustū cū esset, languentibus maxime a grestibus, cunctis deniq; ob aquarum inopiā postrema metuentibus, nefarium ad sacrum, Magicaq; ad maleficia concursum est. Quod in summis miserijs, ultimaq; aquarum penuria perditissimis a sacerdotibus commentum esset, dum impie agendo, Dei simul iras, & aeris turbationē, ac tempestates exciunt. Inuenti enim ex oppidanis, atq; obfessis sunt, qui nocturnus in tenebris, deceptis castrorum uigilijs per asperrimas rupes furtim profecti ad litus, trahentes secum imaginem affixi ad crucem Christi, maledictis illam prius ac diro persecuti crimine, post in mare execrabiundi immerferint, cælo, mari, terrisq; tepestatem imprecati. Quo etiā tempore sacerdotes quidā mortalium omnium scelestissimū dū satisfacere profanis militum artibus student, ritum nefariū secuti, quo, ut dictū est, in huiusmodi necessitatibus elici hymbres putantur, asino pro ædis foribus constituto, tanquā agenti animā cecinere funestum carmen. Post diuina Eucharistia in illius os, palatumq; iniecta, conclamatū asinum funereis cantibus, uinum tandē ibidē pro templi foribus humauerē. Hic uero uix dū perfectō sacro obnubescere aer, ac mare agitari uentis cū coepisset, diesq; medius offundi tenebris, ac nunc cælū micaret ignibus, nunc lux omnino eriperetur, tonitru cælū, terræq; horrescerent, uolitant ewulsa uentis arbores, discissaq; fulminibus saxa cōplerent auras fragoribus, prorupit tanta è nimbis pluuia, hymbresq; tā ualidi, ut non cisternæ modo colli gēdis aquis satis nō essent, sed arentia saxa, rupesq; exusta solibus, torrentes undequaq; prolapsos diffunderent. Itaq; Rex qui sola in siti potiūdi oppidi spē collocauerat, frustra ab ea habitus, ad saouē uetera in castra redijt. Cæterū existimare Deū iratum, beneficiū pro scelere referre, neq; pijs est hominis, neq; rerū naturæ callētis, atq; peruestigantis causas. Quo enī maiores inualuere siue hyeme, siue æstate æstus, cæliq; ac terræ siccitates, eo tepestates cōsueuere post sequi fædiore, numbiq; magis procellosi. Habente hic castra Ferdinando, leuibus quidē ex initijs agitari coeptū est de pace, Martiano populariū iras obfamē, futurū in annū uerente, Ferdinando autem metuente Tarentini perfidiā, quodq; intellegeret quartana illū magis magisq; in dies premi, ex eo cupiente in Apuliā q̄ primū, finitimaq; Tarentini locis loca cū exeratu proficisci, ad naturæ extremos casus. Itaq; æquis condi-

tionibus pax fit. paci additur alterum affinitatis uinculū, Beatrixq; Ferdinandi filia, quæ post Matthiæ Hūgariæ Regi nupsit, Ioanni Baptistæ Martiani filio despōdetur, permittente Pōtifice, q̄ uterq; et uir & uxor alter è sorore, è fratre altera, Alphonsi Regis liberis orti esēt. Moxq; ex cōuento Beatrix à Ferdinādo Sueßā, ad Helionorā sororem mittitur, futurū pignus et securæ pacis, et certi matrimonij, cum esset uterq; impubes. Andegauensi publicā fides data, tuto se Isclam ad Torrellā conferendi, quibus cum etiam uellet è suis. Cæteris in quæ loca, & ad quos uellent accedēdi potestas permīssa. His igitur peractis, Rex extrema parte æstatis in Apuliam profectus, positus ad Luceriā castris, inde ob sclopetorum, colubinarumq; diurnos, nocturnosq; displosus, repentinasq; cuiusq; modi militū generis cædes, dimissa obsidione Manfredoniā petit, quam uersus cum è Campania discederet, ænea comportari tormēta iusserat. Ita q; uno fermē tēpore et Rex propter mœnia metatus est castra, et carri cum tormētis, alijsq; machinis eō peruenere, quibus aduersus muros à septentrione ad iætum admotis, paucis diebus, quassa ta mœnia, dirutaq; turres, dedēdæ spem urbis pollicebantur. Cū iam in castris ob summā comæatus inopiā penē tumultuatū est, stipendiāq; cōclamari uniuerso à milite cœpta. Rex igitur quo sub spe stipendiorū è uestigio soluendorū exercitum prōptū, paratumq; ad imperata haberet, Barolū ad ea cōparāda proficiscitur. Eo uix digresso, nauigia duo onerata fabis, atq; à Tarentino sub speciē exercēdæ mercaturæ ab Vigilijs, quod maritimū è oppidum missa, cum appulissent, ad litus constitere, admonitq; nauigiorum ac fabarum domini, non licere, qui amici essent, obsessam eos urbem ingredi, aut adiutare annona, fabam in continenti expositam regio quæstori uendidere, quàm per equitum ac peditum cū distribuisset capita, hac ratione tridui consuluit exercitus totius fami. Cum interim ducibus oppugnationem parantibus uentum est ad deditiōnis conditiones, quarum medius Barolitanus cū esset Barnabās, scriptis ijs quæ ad Regem mitterentur, dum inter ciues, militesq; pacata seruntur colloquia ad muros atq; ad portas, facto ex improuiso impetu, ducum fraude, ac prædæ cupiditate per ruinas mœnium irruptum est in urbē eaq; fœdissimo exēplo direpta. Atq; inter sacra profanaq; discrimē nullū habitum. Quæ res ingenti Ferdinandū dolore affect, qui ne statim regredi Manfredoniam ad exercitum posset, aliquot dierum febricula effectum est. Interim arx Sancti Angeli dediti cum thesauris, qui in ea erant, missusq; ad eam accipiendam cum præsidio Ioianus Pontanus, qui Regis iussu in castris remanserat, quo ducibus

adesset copiarum in administrandis rebus. Descendentem in Apuliā Regem Antonius Agellus, & Antonius Vidanus adierunt Tarentini legati, ijsq; Romam, uti aiebant, ituri, post habitū cum eo congressum, Rex illos ad Ioannem Antonium remisit, qui aggrauante quartana Idibus Decembris in arce Altemuræ diem obiit. Mors tamen eius suspicione non caruit. Nam uterq; Antonius in suspitionem cum uenisset initi cum Rege consiliij, subminatus (in cubiculo solus cum esset, ac sine testibus) Tarentinus eis fuerat, ubi Tarentum, quo properabat, peruenisset, securi quàm primum in illos animaduersurum. Id à puero qui assiduus in cubiculo uersabatur, clanculum, & quasi non audisset exceptum, atq; ad alterum ex Antonis perlatum, à quo blandius, pollicitationibusq; delinitus puer fuerat, præproperadā ad necem perpulisse uirumq; creditum est. Ita q; ad multam noctem in gressos cubiculum, ut qui repentinum aliquid afferrent, somno, morboq; oppressum strangulasse, statimq; ad Regem misisse mortis nuntium. Multaq; comperta uiolentæ mortis signa, statim diuulgatum est. Rex accepto nuntio, missisq; qui urbem, atq; arcem acciperent, cumq; ijs simul Marino Tomacello, fideli, & cauto uiro, qui duodecim millia aureūm ex arce, magnamq; auri, atq; argenti summam inde in castra ferret, acito è Manfredonia milite, solutoq; stipendio ad Aufidum pergit, atq; inde mouens in agro Tranensi consedit, tantisper ibi moratus, dum qui post Ioannis Antonij mortem, Barensi in terra motus fierent, ab exploratoribus significaretur. Inde uero cum ad Quartanam mouisset syluam, maneq; solus sub exortum, innumerabilis ferè sturnorum numerus palustribus è locis in aëra perlatus cum esset, ingruens ex improviso falco accipiter, eos repēte fugat, ac disijcit, tantusq; inuasit aues metus, terrorq; uti inter acies conuolarent, acsi armatorum ad ordines confugerent, magna exultatione incedentis agminis, feliciq; bene uaticinantium militum præsagio. Quo augurio proficiscens Rex, ad syluam ubi peruenisset, nuntios accipit, urbis ferè omnes & Barensis, & Hydruntinæ terræ, inuocare Ferdinandi nomen, ac salutare eum Regem. Quædam etiam statim oratores in castra misere, quosq; ipse uocant Syndicos, qui publico populorum nomine seq; urbesq; dederent. Cum autem factus esset certior Ferdinandus, Iulium Antonium Aquæuiui Tarētini generū, cū uiginti equitū turmis in armis esse, idq; studere, quo Baro urbe potiretur, in cuius arce ad quadraginta aureūm millia seruaretur, Triliciū uersus castra mouit, ubi pluribus diebus cū haberet castra, Barū, atq; arcem ipsam finitimus cum oppidis recipit. Interim Iulius Antonius, q̄ uiuētē èt Ioāne Antonio,

Regis fouerat partes, quod & populos in Regem inclinantes cerneret, & spurium Ioannis Antonij filium, nequaquam eo ingenio praeditum nosceret qui succedere paterno imperio dignus atq; idoneus uideretur, cum Rege pactus, liberali ad illum animo in castra suis cum copijs uenit, uexillaq; ueneratus est. Inde Rex dispositis opportuna per loca copijs, Tarentum profectus, omnia pacata inuenit, nullumq; fuit alicuius nominis oppidum ad quod non accesserit, benigne, liberaliterq; acceptus a ciuibus, quos ipse publice, priuatumq; ac praesertim bene meritos quosq; profectus est priuilegijs, muneribus, beneficijs, alijsq; liberauit uectigalibus, alios ornauit stipendijs, equestriq; prerogatiua. Compositisq; regionum earum rebus, sub ipsum uer Neapolim redijt, uictor, opibusq; & fama insignis, diuersis etiam oratoribus qui ad eum conuenerant, alijsq; et bello, et pace claris uiris, in ijsq; Alexandro Sfortia, qui ad eum e Theatibus uenerat, ac Bartholomaeo Cardinale comitantibus. Duxit autem secum & Iulium Antoninum, cuius opa, consilijsq; i maximus pacis, ac belli rebus ex eo usus est, cuius etiam dicta multa post & fortiter gesserit, & feliciter administrauerit, tamen in toga quam in armis non minus uir hic claruit, ad praestantissima quaeq; natus munia domi, forisq;. Ingradientem Neapolim Ferdinandum ordo, populusq; nullo non honoris genere cum lauit. Gaudij letitiaeq; a uiris, mulieribus, omni deniq; aetate, i templis, porticibus, copitis, priuatorumq; ciuium domibus signa promiscue praebita. Is postquam & ciuium, & oratorum rebus qui ex Italia urbibus gratulatum multi uenerant, satisfecit, reuersus ad belli studia, Isclae obsidioni acrius intendit. datq; maritimae rei opera. Hinc Oui arcem multis prius usus artibus, corrupendis custodibus, concutit, ad motis ingentis crassitudinis tormentis, in cassum tamen, multorumq; operum, & dierum iactura. Longe uero post fame coactus praefectus illam dedit, qua undiq; perquisita, praeter salis pusillum in ollula, fasciculumq; salitae brassicae, nihil omnino esui quod esset, in arce repertum e. adeo fortibus atq; obstinatis animis praefectus, defensoresq; extitere, Inter haec agente ad Isclam Ioanne, tum rebus alijs, praesertimq; missa clam annonae, tum interceptis Martiani literis cognitum est illum noua cum Ioanne misse consilia, idq; modo expectari, dum exactae messes essent, frumentaq; intra oppida relata, ne renouato bello fame praemeretur, populariumq; metuendi tumultus Martiano essent. His perceptis consilijs, multa cum animo suo agitans Ferdinandus, illud primum curabat, ne ratione aliqua suspectam habere Martiani fide putaretur, quod Neapolis graui laborare peste coeperat, quo urbem multitudine uacua faceret, p

hac specie statutis Leborio in campo tabernaculis eo se recepit, assiduus uenatu, aucupijsq; nunc Capuano, nunc Auerfano se exercens in agro. Quodq; Caldorae in Ferentanis hostiliter adhuc agerent, ut qui debellaturus eos esset, soluto militibus stipendio, conuenire eos Rosarum ad Masionem iussit, atq; ubi maturae segetes uisae sunt, repente ad Saumonem uniuerso cum exercitu profectus, Martianum ad se in castra omnibus cum copijs euocat, quo ni statim proficisceretur, illum se pro hoste habiturum, agrumq; eius omnem hostiliter populaturum significat. ille primo timens pauensq; prius etiam omnia tentaturus uidebatur, quod ut Regis se fidei permitteret armati, & inimicum praeseferentis animum, tandem & suorum admonitionibus, & quod popularium fame laborantium animos uerebatur, iratos iam, & de rebellionem cogitantes, ad Regem uultu, orationeq; quam maxime composita in castra uenit, ab eoq; benigne acceptus est. Cum eo Rex permulta egit tum de rebus suis alijs, tum de conciliandis aut debellandis Antonio, reliquisq; Caldoris. Ille uero aliquot post dies, ex quo in castris manserat, quiescente in tabernaculo Rege, mane sub exortum solis, equo per castra praeter solitum deuectus, deambulansq; cum paucis ac subinde, quasi multa animo agitans uultum immutabat, alioq; atq; alio se se uertens, nunc humi fixos tenebat oculos, nunc coelum suspirans, aurasq; suspectabat. Quod animaduersum cum esset, Regisq; perlatum, iussit diligenter uadum obseruari fluminis. quo e loco ad Carinulas fugienti (neq; enim amplius duobus millibus passuum oppidum aberat) iter tutum erat uadum praetergresso. Incertus igitur, atq; animi dubius fluctuansq; diutius cum fuisset, tandem ad uadium iam citato equo repentinus ferebatur. Ibi interceptus a custodibus, captiuisq; Capuam, atq; inde Neapolim Regis iussu ducitur. Qui statim urbibus, atq; arabus illius potitur, Helionora cum liberis, ac Beatrice Auerfam deducta. Ipse confestim cum exercitu in Sannum, Ferentanosq; profectus, receptis in itinere castellis, atq; oppidis fere omnibus quae Caldorarum essent, castris ad Vastum Amonis positus, quod olim Istonium fuisse multa docent, acri illud obsidione praemit. Quae in obsidione propter multitudinem aeneorum tormentorum, quae pnumulti quotidie passimq; ac promiscue in castris caderent, atq; alij coxis, alij brachijs aut humeris mutilarentur. Foedae mortes, uulneraq; foediora eent, multa praeter opinionem Ferdinando contigere. Futuram namq; breui Istonij obsidionem praesagens Antonius, cum ipse se Riparellae contineret, quod id castellum natura maxime munitum esset, locoq; summe edito positum, strenuissimum quonq; ac sibi usu ipso cognitum ex ea quam secum habebat copia, ad urbem tuendam

premierat, præfeceratq; præsidio Ranerium Liguinum Neapolitanum, uxoris suæ fratrem, acri iuuenem ingenio, constanti fide, manuq; admodum promptum, ac maximo quoq; quod offerretur periculo exultantem. Horum igitur opera, pertinacibusq; effectum est studijs ac laboribus, uti Rex obsidionem tandem omitteret, plurimis diebus magna cum suorum cæde frustra absumptis. Itaq; disposito milite finitima per castella, qui ne commeatus in urbem inferretur, prohiberet, fame Istonienses compellere ad deditonem decreuit. Ipse ad constituendas regionis eius res conuersus, illis compositis, sub autumni exitum in Campaniam regreditur. Antonius post Regis digressum, relicto Riparella præsidio, cum ea quam secum habebat manu hostem frustratus nocturno tempore itinere maxime occulto Istonium ingressus, populares primo cohortatus, multa spe, ac pollicitationibus illos honorat. Deinde cum intellegeret ciues diutius famem nullo pacto toleraturos, Restainum filium ad Regem in Campaniam misit, qui cum eo de se dedendo, deditonisq; conditionibus ageret. De qua Neapoli cum ab Restaino ageretur, interim Iacobus Carraxa quem rex militibus qui in finitimis Istonio castellis hyemabant præfecerat, clam cum primoribus agere de deditone coepit, quos ad ultimam prope famem redactos sine spe maritimæ, aut terrestri subsidij, honoratos etiam promissis facile in sententiam suam pellexit. Itaq; quo maxime tempore Antonius sperabat regi se pacatum filij opera, resq; e sententia pro temporum tamen statu compositum iri, tumultu in foro exorto, excitatibus illum Thoma, Petro, & Francisco fratribus, e Sanctorum familia, a tumultuantibus capitur, confestim regio inuocato nomine. Cuius rei certiore cum fecissent Ferdinandum, eius iussu Antonius Auer sam per ductus arcis præfecto custodiendus traditur. Paucos tamē post dies, Restaino filio procurante, quod captus is fuisset interea dum de deditone ageretur, resignata prius Riparella, e carcere liberatur, constituto satis etiā liberali stipendio, quo Neapoli priuatus cum uxore, ac familia honeste uiueret. Is uero haudquaquam multos post menses, sub speciem curandæ ægritudinis, cum se Baianas contulisset ad balneas, Romā inde comparatus clam nauis fugit, nec multo post Viterbiū, inde Firmium in Picenum proficiscitur. Ad ultimum uero Esim petijt, ubi diem haud multos post annos obiit, uir speciei quidem, atq; alijs corporis muneribus abunde clarus, atq; excellens, quibus si animi quoq; dotes accessissent, in eas nunquam calamitates incidisset. Per idem tempus Alexander qui Pisauri hyemauerat, maturato in Marsos reditu, iunctis cum Mattheo, ac Roberto copijs, nam et ipsi ex hybernis pro-

dierant, Aquilanum in agrum progreditur, tentaturus per idoneos homines ciuium animos. Illi igitur Tarentino mortuo, prostratis atq; attritis Andegauensium rebus famem etiam cum timerent, agrorumq; vastationem, oblatas ab Alexandro conditiones accipiunt, ac per eum impetrata uenia Regi se se dedunt accipiente urbem eam Regis nomine Nicolao Statio, qui tum apud Alexandrum Regis ipsius iussu agebat. Quæ deditio (nam ciuium ipsorum haud exigua in Pontificem Romanum inclinabat pars) Ferdinandi rebus plurimum auctoritatis addidit ac uirium. Eæ namq; urbis eius erant opes, ciuiumq; ipsorum uires ac facultates, ut facile in quam ipsi declinarent partem, Aprutij reliqui populos ferme omnis in eam traheret. Hæc urbs Amiterni de excidijs paulatim creuit, q; oppidum Sabinorum quondam fuerat, idq; maxime celebre ab originum etiam temporibus, qua tempestate Aternus illud annis non dum alijs auctus fontibus medium se cabat. Aberat tum haud multum ab Aterno uia uiculus de fonte dictus Aquila, quod nomen hodie quoq; p̄ ea seruat nouæ urbis Aglæ. Diruto igitur Amiterno p̄ ea tempora, quibus extincto Romano imperio Italia ab externis est nationibus occupata, ciues diuersi alius alium in uicū cum concessissent, aucta maxime tum ciuū, tum conuenarū frequentia est Aquila p̄p̄ agrī opportunitatem, fontisq; ipsius usum, atq; ubertatem aquarum & pabuli. Nā pecuarijs e quæstibus Aquila præcipue creuit. Sensim itaq; atq; non unis temporibus conuenientibus accolis, forum efficitur rerum uenaliū, emporiumq; regionis totius, finitimorum deniq; uicorū omniū, ratione hac conuentus et caput. Cuius etiā frequentia accessit Forconij propinqui oppidi euersio. Nam & Aquilæ propinquum ab exortu solis agrum Forconensem uocatum comperior. Ad hæc & deleti etiam oppidi alioq; de nomine etiamnum extant uestigia. Cum igitur aucti diuitijs conuenæ hostiles timerent i cursus, imito simul cōsilio decreuere, uti dimensi solum, quantum abunde satis esset, regionatim in tot distribuerent partes, quot uici ad inhabitandū conuenissent, singulisq; partibus, quæ hodie quoq; nomina uicorum seruant, singulis attributis uicis, solum uniuersum mœnibus undiq; cinxerunt, quiq; breuis ab initio uictus fuerat nomine de fontis Aquila, auctus post ciuibus, atq; opibus, prolatis etiam finibus facta e Aquila, urbs quidem ipsa ciuibus, auctoritate, & opibus clara, regionisq; totius caput. Nam & populus ipse q̄q; lanitio deditus ac texturæ, maxime tamē bellicosus est, finitimusq; undiq; formidini, nec minus etiam Regibus qui Neapoli imperant.

IO ANNIS IOVIANI PONTANI DE BEL-
LO NEAPOLITANO LIBER SEX-
TVS ET VLTIMVS.

d
 Vm hæc biennio fermè geruntur, Aenariæ inte-
rim res insulæ factæ in dies asperiores erant. Ca-
rolus enim Torrellæ frater comparata octo tri-
remium classe, magnoq; biremium, aliorūq; na-
uigiorum numero, ingentem omnis generis rerum
prædā in Isclam conuexerat, seq; maritimæ Cæ-
paniæ oræ maxime formidolosum fecerat. Quo tempore regus mi-
les munitionibus inclusus, magisq; ipse obsessus, quàm qui obsideret,
fame, sitiq; laborabat, atq; ad extremum adductus deditioem medi-
tabatur. Ad hæc mare infestum undiq; Campanorum litus ab incur-
sionibus minime tutum. maritimæ comportationes è Brutijs, Sicilia, Hi-
spanijsq; ab ultimis diremptæ. demum nulla non nauigatio importu-
na, maximeq; periculosa esse. ac timeri iam ne Torrella prædæ præ-
tio, allectationeq; tractis ad se diuersarum gentium prædonibus, Tyr-
rhenum omne, Siculumq; infestum mare redderent. neq; Hispanis in-
quorum manu maritimæ tum res erant satis credi, neq; alia uia pro-
uideri posse. Quibus malis quo prospiceret Ferdinandus, nec tamen
quibus fideret, satis sciens, plurima diuersaq; animo agitabat.
Quonia autem locus admonet, insulæ situm ac soli naturam pau-
cis exponam. Aenariam à continente tractu motu terræ aliquando
euulsam multa docent, exese rupes, solum cauernosum, soli natu-
ra continenti persimilis, arida & calidis fontibus scatens. nutrit inte-
stina incendia, unde alumine plurimo abundat. Quin etiam his
ipsis annis Bartholomæus Perdix Genuensis negotiator Neapolim pe-
tens cū insulam præterueheretur animaduertit aluminosos quosdam
sparsos in ora maris scopulos. Annis enim circiter centū ac sexaginta
tribus anteq; hæc geruntur, ruptis repente terræ uisceribus, ex anhela-
to incendio, nō modica sui pte Aenaria cōfla grauerat. quæ eruptio et
uiculum igne absumptum post uoragine absorpsit, et qua Cumanum
spectat litus, prouolutis ingentis magnitudinis in sublime saxis, fumo,
flammis, puluerēq; immixtis, postq; per agros sparsim impetu suo ia-
ctatis maxime uberem atq; amoenam insulæ regionem uastauit. Qua
tempestate quedam etiam saxa scopulorum instar in litus prouo-
luta cum essent, ea Bartholomæus fornacibus post excocta in alu-
mē dissoluit, fuditq; reuocata arte ea, è Roccho Syriæ ab se allata,
ubi ipse

ubi ipse plures annos negotiatus esset, quæ multis antea seculis in
Italia iacuerat. Cignit ager nobilissimū generis triticum. fert et ge-
nerosissimum uinum. estq; hortensium frugum maxime ferax. popula-
res insula uicium habitant. positus ipse plerumq; tumultuosus & ar-
duus, insurgit in ea mons apprime editus, in cuius penè uertice fons
scatet eodem quo & ipse mons nomine Abocoetus, ab auium frequen-
tia (ut arbitrantur) dictus. cum reliqua insula gelidorum labore pe-
nuria fontium. litora incurua magis quàm recta. cælum clemens ac
salubre. iungitur monti in quo est urbs sita, mole manu olim iacta. uni-
uersæ ambitus complectitur decem & octo circiter passuum millia.
abest fermè decem à continente. diuiditur a Prochyta freto non satis
amplo. In eam Alphonsus eiectis inde antiquis colonis uictor è mili-
tibus qui secuti eum essent, maximeq; Hispanis coloniam deduxit, ar-
cemq; quàm munitissimam struxit. Cuius post & arcis & oppidi &
insulæ uniuersæ moderationem cum demandasset Lucretiæ, ea per-
mittente rege substituit & arcis custodia, et moderationi popularium
Ioannem Torrellam Antoniæ sororis suæ uirum. Hic Alphonso mor-
tuo, cum dominandi cupiditate teneretur, uiolato iure fidei ac necessi-
tudinis, restituere primo eam Lucretiæ contempsit, dein quod intellege-
ret illam cum Andegauense sentire, re Ferdinando significata, ab eo
sibi & urbem & insulam impetrauit. Atq; haud multo post (ut erat
insatiabili auaritia, incredibili ambitione, summa inconstantia, per-
fidia etiam barbarâ) cœpit cum Ioanne clam agere de amicitia, pro-
missaq; ab illo sibi Prochyta, statim cum Petro Coxa qui insulæ im-
peritabat similitates primo, post apertas etiam inimicitias exercere.
Hinc Ferdinando maioribus curis presso, traiecto triremibus freto,
expositisq; in litore militibus insulam populatur, mox comparatis ne-
cessarijs, oppugnare oppidum decreuit, cumq; à rege monitus, ne fide-
lem, & sibi maxime acceptum hominem armis peteret, nec ab incepto
desisteret, ac tantum non fame coactum Petrum ad deditioem coegis-
set. Tādē Rex necessitate uictus, comparata classe, Torrellæ militē
Prochyta expulit, liberatūq; obsidione Petri commeatu plurimo, ac
militibus iuuit. Torrella per hanc occasionē confestim ad Andegauien-
sem desciiuit, quem post ad se confugientem urbe acceptum, opibus etiā
suis fouit. Quod nī Tarentini secuta breui mors esset, transmissō in
Brutios cū triremibus (uti conuenerat) Ioanne, insequenti anno bellū
priori lōge infestius calamitosusq; instauratum iri apparebat. Igitur
Ioānes in Isclā delatus, inspecta munitionū natura, primo mediocri-
bus prælijs infestare regios, eos extra munitiones excitos sauciare, sati-

gare, haud quiescere sinere, post ne castris egredierentur, prohibere, ar-
 cere à lignatione, nequid ab insulae popularibus importari posset, caue-
 re, sclopetis, colubrinis, bombardis die noctuq; infestare, multos in-
 propugnaculis, non paucos intra tabernacula vulnerare, aut mem-
 bris mutilatos lacerare, donec eos cadibus, vulneribus, mutilationi-
 bus, fame, siti, lassitudine, pestilentia è diutino labore, necessitudineq;
 exorta affectos ad ultimam rerum ac malorum omnium difficulta-
 tem artibus his redegit. In hac summa rerum omnium inopia illud
 eos maxime angebat, quod clausi terra, mariq; undiq; quo in statu
 res suae essent, significare nec Regi poterant, nec ab illo certiores
 fieri, quid pararet, quid ab ipsis parandum esset, quando praesi-
 dium expectandum, omni itinere, terra, mariq; intercluso. Itaq;
 Rex magno nuntiorum discrimine ab ijs qui Abocætum tueban-
 tur montem, de suorum difficultatibus certior factus, re in senatu sa-
 pius disceptata, cum omnes de ferendo subsidio desperarent, quippe cū
 hostium classis abunde potens, pollensq; esset, contra Regi eo tempore
 praeter triremem unam maritimam apparatus nihil esset, in ea consilio-
 rum infirmitate, consternationeq; animorum, Ioannes Pous trire-
 mis eius praefectus, caeteris animo percussis omnibus ipse animi ple-
 nus. At inquit longe secus ego sentio Rex, longeq; alia mihi mens, ali-
 udq; à uobis consiliū est duces. Mihi est animus, expositis ab altera in-
 sulae pte in terrā militibus, occupato mote qui mari imminet, inde de-
 currere, gladioq; et hasta, modo lectus mihi miles detur, aperire ad-
 munitiones uia, hosteq; ferro medium cadere, et commeatu immisso
 liberare ab fame, obsidioneq; munitiones. Huic sententiae alij ut genero-
 se fortiq; fortes ipsi assentiebantur, contra alij ut temerariam asper-
 nati repudiabāt, metu in maius aduersariorū res tollente. Tum Pous
 rursus, Vobis inquit uiri regia de re tantū agitur, mihi de regia, et mea,
 de salute itē, incolumitate, bonisq; meis oibus. Si uicero, regis, et meis
 rebus iuxta cōsuluero. sin fortuna, q; nullo pacto reor, iceptis meis inui-
 derit, Regi nihil amissum, mihi uitaq; et fortuna omnis in aequo mea
 ponitur. Et uos qdē Isclae res desperatas habetis, ego uero eas à cala-
 mitate ut uindicē, meo rēuq; mearū omniū discrimine laboro, et co-
 nor. Nolite quæso tanta meis mihi pariuindā periculis laudē inuide-
 re, dabo uobis, mihi credite, hoc uno facinore confectum bellum.
 Rex probato eius cōsilio, triremem cōfessim instructa, duabus cū biremi-
 bus, minoribus itē nauigijs duobus, delectis ter cētū peditibus è uete-
 ranorū numero, cōmeatu nauigijs imposito, noctu è Neapoli soluere
 eū iussit. Ille tenebris, silētioq; feliciter usus ad finitimū moti litus ap-

plicati, peditatuq; exposito, triremiq; alijs cū nauigijs Caietæ petere por-
 tū iussis, montē nullo prohibente ascendit, amicaq; acceptus, signo co-
 gnito, ab ijs est, q; montē tuebantur. Nā summo in iugo Nicolai sacellū
 est, atq; haud procul uetus munitio ad propulsandos repētinos insultus
 olim cōstitutā, cui peregrina, barbaraq; appellatiōe nomen est Basta-
 da. Hi communicatis simul cōsilijs è uestigio mittunt q; de subsidij aduē-
 tu obsessos certiores faciāt, et qd agēdū sit, doceant, signumq; inter se
 committēdae pugnae constituant. Nūtijs q; penetrare ad munitiōes undiq;
 arcūfessas ab hoste nequeūt, Pōū biduo frustrati sunt, q; in expectatio-
 ne rerū erat. Tertio die Andegauiesis cōsiliū huius inscius incendiariā
 machinā admoueri munitiōibus cum iussisset, ea oblique tracta, in
 quem minime locum oportuit declinauit, motuq; ipso magis accensa,
 flammam simul, ac fumum ingentem edidit. Quod conspiciatus Pous,
 metuēsq; munitiōibus à conflagratione, instructa acie descendit è
 monte. Partem ducebat cohortis Fantagutus, uir maxime strenuus,
 partem ipse cum Oriola, homine impigro, et ob fidem Regi cognito.
 Vbi ad locum uentum est, signo dato, occupatum expugnandis muni-
 tionibus hostem ex improviso adorti, magnum terrorem incutiunt.
 Illi pectore aduerso fortiter incurrentes sustinent. Ac nunchi, nunc
 illi, fortuna belli domina uariante, loco cedunt. multi uulnerantur.
 Strenue utriq; pro gloria, pro uita, pro libertate pugnantur. Regij eru-
 ptionē è munitiōibus expectant. Andegauieses illinc paucitatem de-
 spiciunt, hinc eruptionem uerētur. Itaq; innisi uiribus regios aliquan-
 tum propellunt. At qui intra munitiōes clausi fraudē hactenus timue-
 rant, ubi caedes, uulnera, fugas, impressiones eminentioribus è turri-
 bus conspiciantur, confirmatis maxime animis erumpunt. Editur pu-
 gna rara et nobilis, fortibusq; utriq; animis decertata, utriq; pro
 salute pugnantibus, Vtraq; in dextra acies spem, salutem, liber-
 tatem repositam habet. regia si cesserit nullo se loco tutam credere.
 Andegauiesis in medio constituta hostium, non fugae, non receptū
 locū habere. duces, centuriones, praefecti hortari, adoriri, ferire, milites
 alij impellere, alij cedere, pars capere, multi capi, uulnera, caedes, ca-
 sus promissari. Vtriq; clamores tolli, utriq; pro pugnae euentu, aut
 fuga significari, aut uictoria. Tandem Andegauieses ab fronte
 atq; à tergo arctius pressi superantur, nec sustentata impressione, pluri-
 bus aut caesis aut captis, reliqui in fugam uersi, pars intra molem, alij
 pontibus qui expositi in litore erāt, in triremes se recipiūt, alij in mare
 prolapsi minoribus à nauigijs excipiuntur. Dux ipse Andegauiesiū in-
 fluctus maris mento tenuis immisus ægre à suis intra nauem iullenatur.

Victor regus fugato hoste munitiones ingreditur. Pous consolatus magis quam cohortatus liberum iam ab obsidione militem, saucios curari, commeatum importari, praesidium per munitiones distribui imperat. Languidos aut morbo grauatos inde deuehendos curat. Nec multo post constitutus est sententia rebus omnibus, confirmatisque militum, ac popularium animis ad montem reuertitur. Illi uictoria elati, speique atque animorum pleni felicia omnia sibi promittunt. ex eoque hostem a munitionibus, atque a continente prohibent. Pous est monte ad litus digressus, ascensa est uestigio nauicula, quo discessus hostem lateret, Caietam ad triremem deuehitur, statimque Formiano soluens litore Iluam petit, ubi intellexerat regias triremes expectare. Haec simul inde digressae Neapolim uersus dum feruntur, Argentario haud procul a promontorio, quatuor triremes, ac biremes totidem Punicas obuias habent, in easque strenue illatae, unam est birembus capiunt. Quomunus insequatur fugientes, obstitere Andegauenses triremes, dum timetur ne insequentibus ipsis a tergo inferatur. Itaque felici nauigatione usque Neapolim paucis diebus aduehitur. Atque haud multo post, Ioannes Tarantino iam mortuo desperatis rebus suis, in prouinciam inde Narbonensem enauigat, relinquens in Regni Neapolitani populis, atque apud nobilitatem praecipue, permagnum sui desiderium. Cum esset maxime compositis moribus, integra fide, incredibili continentia, summa constantia, magno in Deum metu, in homines liberalitate, ac gratitudine, iusti, honestique apprimè colens, ac supra Gallorum hominum ingenia grauis, seuerus, circumspectus. Ferdinandus igitur Aenariense ad bellum conuersus, comparata classe decem triremium, totidemque honorariarum, ac biremium sex, ei Galcerandum Hispanum praedonem praeficit. Ille complures menses, nauibus opportune dispositis, urbem sic anxius, arcuque comeatum, uti tandem ad summam annonae inopiam reductus Torrella fratrem est Prouincia arcessitum certiore fecerit, ni quamprimum subueniatur, de se rebusque suis esse omnino actum. maturaret igitur se uel paucissimos dies uix esse toleraturum, uerendamque interim popularium inconstantiam, praesertim urgente fame. Carolus re cognita, ac maturandum ratus, honorata frumento nauis, instructisque triremibus, nocturnis, diurnisque remigationibus, ad ferendum subsidium cum properaret, ubi in conspectum uenit insulae, imito cum praefectis consilio, triremem optime omnium instructam, cui erat Delphinae obleritatem nomen, quae honorariam remulco traheret, praemittit. Ipse cum omni numero speciem praese fert magno impetu inferendi sese ex improviso in Galcerandum, ratus hac ratione dum regis se clas-

sis instruit,

sis instruit, dum ipse se se minabundus ostentat omnem regiae classis impetum in se tracturum, Delphinam interim quasi paruam animaduersam ad oppidum, ipsamque montis rupem appulsuram cum comatu, quo facto, fugam ipse esset in altum abrepturus. At Saccus Samudius in statione collocatus cum esset, cōspecta Delphina, minime cunctandum ratus, summis uiribus in illam rostro inuectus, edita cruentissima pugna, eam cum honoraria capit. Quod ubi Carolo cognitum est, speque animoque destitutus cōfestim in fugam uertitur. Galcerandus instructa classe, in altum proiectus, diurna, nocturnaque remigatione fessos ipse recente remige facile assecutus, praeter unam, omnes cum Carolo, alteroque est Torrellae filijs capit, captasque se cum Aenariam perducit, ac utranque simul et uictam, et uictricem classem in ancoris ad fretum sistit. Quod ubi Regi nuntiatum est, ingenti cura liber, ac gaudij plenus, cum Ximeno Duræa Siciliae Legato, qui haud multos ante dies Neapolim ad Regem uenerat, ad Misenum profectus, Galcerando, praefectisque gratulatus, gratias illis egit, quod fortiter fecissent, quod feliciter rem gessissent, quod eo facinore ultimam bello manum imposuissent, usque magnifice collaudatis, quid gerendum, quid a quoque administrandum esset, constituit, statimque Neapolim regreditur. Tum uero urbs uictoriae certa, festa omnia agere. uiri, mulieres, ciues, peregrini, senes, impuberes per urbem discursare, ad litus currere, molem peruagari, qui uictrice est classe redissent, sciscitari, gratulari, complecti, uirtutem eorum in coelum ferre, conuiuia parare, publice, priuatimque letari, quod mare liberum, quod nauigatione secura, quod tandem pax terra marique omnino esset parta. At Isabella Regina qua erat pietate, et in Deum cultu, uictoriam Deo acceptam referre, ipsa Mariae aras, ipsa Diuorum templa adire, uenerari, paruos liberos ante se ferre, cum ijs ante illorum imagines procumbere, gratias agere, uota soluere, supplicia pluribus diebus facere, nihil ciuitas uniuersa, nihil nobilis, ignobilis, sacerdos omittere, quod ad declarandam laetitiam, nihil Isabella, quod ad gratitudinem erga Deum, erga diuos, diuasque testificandam pertineret. Torrella amissa classe, capto fratre, ac filio, destitutus omni spe de deditio- ne per Duræam cum Rege egit, per quem paucis ante diebus etiam tentauerat, exolutis sibi a Ferdinando aureum nummum quinquaginta millibus, oppido, et insulae simul cedere. Res igitur Ximeno procurate conuenit his conditionibus, uti Torrella oppidum Regi traderet, ipse liber tutusque cum uxore, liberis, reque omni familiari in Siciliam deferretur regis duabus triremibus. Carolus frater, et est filijs alter, liberi, suiisque iuris essent. Ximenus conuictorum praes, ac fideiussor esset. An

R. R.

te tamen quam ille irremibus impositus uela faceret. Ferdinandus coram exhortatus est eum, uti cum uniuerſa familia Neapoli remaneret, rerum ſe præteritarum immemorem futurum, neq; ipſi, neq; liberis de futurum pollicitus. Ille Regi gratias cum egiſſet, Neapoli ſoluens in Siciliam primo, poſt in Hiſpaniam Tarraconenſem, quæq; illi erat patria Barcellonem perlatuſ eſt, uir profecto leuitate, ac perfidia ſua, de terrima quaq; ſorte, ultimoq; ſupplicio dignuſ. Et hic quæ belli huius Neapolitani finis atq; exituſ rerum fuit. Cæterum cum regni urbium princeps Neapolis, atq; caput ſit, antiquiſſimâq; cæterarû ferè Italiae urbium omnium, quæ nunc florent, de ea ſi pauca dixerô, neq; alienû ſuſcepto operi, et importunum minime uideatur, tum propter uetulaſtate ipſam, et urbiſ nobilitatem, tum ob rerum plurimarum ſiue natura, ſiue hominum arte, indiſtriaq; comparatarum, copiam, atq; excellentiam, quibus ipſa affatuſ, mirificaq; abundat. Quia uero uetulaſtate ipſa, rerumq; remotiſſimarum obliteration, earumq; cognoscendarum cupiditas ita expoſtulat, altiuſ quædã repetam et perquiſita, et eruta longo ſtudio, multaq; antiquitatum perueſtigatione et cura. Nec uero uito mihi dari uelim, ſi antequam de rerum Neapolitanarû loquor originibus, Italiae reſ a remotiſſimis etiam ſeculis repeto, et qui, et quales eam populi, aut Reges ab initio tenuerint, in memoriã reuocet. Detur hoc uenia laboribus meis, compenſeturq; repetitioniſ ipſius remotior fortaffe explicatio cû utilitate lectioniſ, quod condonari mihi non impudenter forſan uidear poſtulare. Igitur Italiã cui poſt uniuerſe nomen eſt hoc inditû, paulatimq; prolatacû finibus, imperioq; ab Ionio mari ad Alpes uſq; complexum eſt omnia, quæ ſupero, inferoq; abluuntur mari, habuere in initio Umbri, genus hominum bellicoſum, acre, imperij cupidum, quiq; paulatim mediterraneis ac montanis a locis digreſſi mare uerſus Adriaticum, ſines protulerint, ipſi reliqui, ſuperſtiteſq; diluſioni, quæ Deucalione regnante in Græcia, ab Aegyptiſ, Græciãq; ipſiuſ ſcriptoribus extitiſſe memoratur. Quæ tempeſtate Atlanta abſorpta in ſula, rerum quondam in occaſu potita, unde etiam nomen pelago inditum, irrumpeſte oceano, mare hoc immiſſum eſt mediterraneum, quo tunc ſummeſa atq; hauſta fuere cuncta, quibus nunc interiectis Europa Africaq; inter ſe atq; Aſia diſſinentur. fabuloſa ſanè reſ exiſtimata propter Poëtarum decãtata admirabiliter ea de re carmina, cæterum quæ nec a natura ipſa rerum abhorreat, et Aegyptiorum conſentiat hiſtoriſ. Hoſ ante tenuerant Liburni partem eam, quæ eſt ad ſuperi maris ſinum. Quibus pulſiſ Umbri armuſ eam occupauere, quaq; imperij protulerunt, tractum

omnem uocauere Umbriam, uiruſ poſt oppidiſq; diuturnum ob dominatum maxime frequentem. Liburniſ finitima tenuere Siculi, atq; Aborigines, gens indigena, uel, ut alij uolunt, ex Arcadia profecta, dice Oenotro Lycæoniſ Arcadiæ Regiſ filio, qui poſtea genti nomen dedit. Cuiuſ etiam frater Peucetiuſ oram alteram ſuperi maris occupauerit, eaq; ſit ab illo appellata Peucetia, quæ ante fuiſſet Iapygia. Regum itaq; nomen gentiſ uniuerſe ab Oenotro cœpit poſt quæ aliquo interiecto intervallo Italuſ et ipſe Rex iſdem eſt a populis dictuſ, Ab Italo autem et Morges, et Siculuſ, qui a Morgete fratre diſſentiuſ, dedit parentibuſ ſibi populis nomen Siculiſ, perinde ut ab illo altero nominati ſunt Morgetæ, atq; hæc quidẽ omnia multis ætatibus ante obſeſſum a Græciſ Ilium. Hodie quoq; poſt Marſorû atq; Aquilanorum ſineſ eſt ager, qui Siculorum nomen ſeruat mutata prima nominis litera, Ciculi enim uocantur. Nam et Sicilia in ſula ex illiſ dicta, ab illiteratiſ hodie hominibuſ Cicilia dicitur eadem mutata litera. Eſt et Valliſ item Cicaliana quæ Præcutinorû eſt in Veſtinis, qui ſunt inter Aternum, atq; Truentum amneſ, quæ regio Piceni quodam fuit, nunc uero eſt Aprutiſ. Succēſſit deincepſ illiſ Latinuſ belli Troiani temporibuſ, a quo priſci uocati Latini. Inter Siculoſ autem atq; Aborigines diutiuſ certatum cum eſſet, acceſſere Aboriginum opibuſ Pelagi, quibuſ eſt Theſſalia pulſiſ, ad eam cum adnauigaſſent ora, quæ eſt proxime Padi fluminis hoſtia, poſtq; aliquantum temporis eieſti cû inde ab Umbriſ eſſent, Aborigines ipſi dedere eiſ ſedeſ in Reatinorum ſineſ, eorumq; auxilio, commixtiſ uiribuſ, Siculorum reſ uehementiuſ auriuere. Quibuſ deniq; attritiſ Siculi relictis ſedibuſ grauiffimoſ poſt laboreſ ac pericula in Trinacriam traicere, quam occupatam ſuo eſt nomine uocauere Siciliam. Tenuerunt autem in initio Itali qui ab Oenotriſ ſunt, Aboriginibuſq; profecti quantum interim agri Tiberi continetur, Lyriq; fluminibuſ, eaq; priſca fuit Italia, uſq; Italiae populi. Tiberim ultra tenebãt tũc Hetruſci, quos Tyrrenuſ etiam dictoſ uolunt. Hi paulatim eõ potentie peruenerunt, ut Umbrorum ipſi imperium deleuerint, omniſq; Italia ab exteris nationibuſ, præſertimq; a Græciſ ob illorum potentiam fuerit appellata Tyrrenia. Supra Hetruſcoſ tenuere Ligureſ, et ipſi antiqua gẽſ, quæq; auſa ſit uenienti in Italiam Herculi ire obuiam inſtructa acie. Quin etiam quorundam opinio fuit Aborigines illorum aliquando fuiſſe colonoſ. Hetruſcoſ diutiuſ imperanteſ, ſuperatiſ alpiſ, Galli pepulere uniuerſo ex agro, quem ultra Apenninum montem, ac ſecũdum Padum flumiũ poſſederant, quorũ etiam oppidum fuit Sena,

quæ hodie quoq; Gallia agnominatur. Trans Lyrim uero, proximisq; Lyri regionibus, diuersis tamē ætatibus imperitauerunt Ausonij, Opici, Osci, Hetrusci, Samnites, Campani. Ausonij quidem uidentur fuisse antiquiores quàm ut ab Ausone Vlyssis filio nomē acceperint. Nam & partem illam terræ Brutæ, quæ est ad mare Ionium, satis constat longe prius uocatum Ausoniam, eamq; Ausones primos tenuisse, & mare ipsum Ausonium appellatum, & ut Halicarnasseo placet Dionysio, quod post uocatum est Tyrrenum, ante Oenotri aduentū ab acolis mare dicebatur Ausonium. Opici uero fuere qui & Ausonij, ipsi indigenæ, ut Rutuli, ut Volsci. At Osci Padi acolæ, ac pulsati ipsi, suis Opicos è sedibus pepulere. Hos dein Cumani à Chalcide deducta Colonia, Hippocle Cumæo, et Chalcidense Megasthene ducibus. Hi cum opibus auctoritateq; aucti admodum essent, subiecere sibi finitimos populos. Omnem post eis agrum ademere Hetrusci, ac uariante ante fortuna, Santes Hetruscis. Dicti autem Samnites à nostris initio Sabelli, ipsiq; à Sabinis orti, postquam in Sabinorum nomen transiere, qui ante Oenotrij fuerant, atq; Aborigines. Ex ijs deinde agris Santes hos eiecere Campani, quorū princeps fuit urbs Capua, à Samnitibus quoq; profecti sunt Lucani, qui secundum eos trans amnem Silarum sedes sibi imperiumq; compararunt. Per multis tamē ante Lucanos ætatibus imperitauerunt ea in regione Pelasgi, atq; Oenotrij. Vnde insulæ duæ in Lucanorū mari sitæ, Oenotriæ appellatæ, atq; ab Oenotrijs orti Itali, Morgetæ, & Siculi illis successere. Inter quos diutius etiam bella gesta. Quæ è re à Græcis scriptoribus pars ea uocata est Italia. Vltimi autem Lucani à Samnitibus emissi occupauerunt regionem, eiq; ducis nomine uocauerunt Lucaniã. à Lucanis orti Brutij, pastoralis initio gens, suisq; ab domibus digressa. Post eos quod reliquum est tenuere Græci, ad mare Ionium, diuerso tempore, pluribus deductis colonijs, in plaga præsertim maritima, unde magna èt Græcia olim dicta. Nec tamen defuere è Græcis scriptoribus qui arbitrati sint, oram Italiæ illam ultimã, quæ Isthmo contenta peninsulã quasi quandam efficit, Italiã initio dictam ab Italo quodam, quem populi lares, propter sapientiæ probitatisq; opinionem, quam ipse etiam dicendi suauitate concitasset, Regem sibi constituerint. Satis tamen constat in Hesperia, tum Ausoniam ante Herculis in Italiã aduentū à Græcis præsertim gente uocari solitam. Hic status penè rerum in Italia fuit ante bellum Troianum, & post Aeneam, atq; Ascanium Albæ regnantem, donec Romanorum res adoleuerent, ipsiq; tandem Italiæ sunt potiti. Vt uero ad Opicos redeamus, à quibus Thucydides tradit,

siculos fuisse eiectionis sedibus, quod uidelicet Opicorū tunc celebre esset nomen, Phlegæus eorū ager fuit, in quo pleriq; uolunt gesta quæ de Gigantibus memorata sunt in fabulis, ab intestinis terræ incendijs dictus. Quo in agro principes extiterunt urbes Cumæ, Puteoli, quæ Græce est Dicæarchia, & Neapolis. Hanc igitur, finitimamq; oram quæ est ad amnem Lyrim, Vlyssis, belliq; Troiani temporibus tenebant Lestrigones, atq; Sirenes, tenuere & Cimmerij, genus hominum furtis, ac latroanijs assuetum, hisq; specus quàm domos magis incolebant, deductisq; intrinsecus sub terram cuniculis diuersabantur. Cumq; celebre apud ipsos oraculum esset, fierentq; Auernū ad lacum sacrum in Ditis patris honorem, in quibus, euocatis manibus, futura noscebantur, hac ratione multos mortales qui ad sacra cōueniebant, atq; ad oraculum consulendum, deprehensos in meatibus, locisq; subterraneis spoliandi libidine clam obtruncabant. Demum scelera eorum deprehensa, ipsi supplicio affecti, sedesq; eorum euersæ, ac penitus deletæ. Opicorum insula fuit Prochyta, fuit Aenaria, fuere & Pontia, & Pádateria, et quæ dicta est de Sirenis unius nomine Parthenope. Nam & ab alterius quoq; sepulcro Leucosia dicta est etiam breuis quedam insula Pestanum contra sinum posita. Ac tamen quæ de Sirenibus dicuntur, pleraq; habentur fabulosa, proditum tamen est memoriæ, atq; ita hominum opinio tenuit, unius ex eis conditum sepulcrum editiore in colle ad ultimum maris sinum dedisse colli nomen, uocatumq; illum ex eo Parthenopen. quod nomen post fuit etiã urbis eius quæ nunc est Neapolis. Quia uero & Surrentum quasi Surenetum, & promontorium ipsum quod Mineruæ dicitur, Lapides sunt olim Sirenum dicti, quodq; insulæ item duæ Sirensis, quæ post Capreas Posidoniati, hoc est Pestano, ac Salernitano adiacent sinui, quo in sinu fuit olim Pestum, nuncq; in promontorii eius capite posita est Acropolis, quantum coniectura uti licet, & fabulæ uidentur innuere, hæc imperitasse sinui, locisq; ijs uidentur. Quando prisca etiam auctores tradunt Surrentum urbem, ipsumq; in quo constituta urbs est, agrum ac promontorium, Sirenum quondam sedes fuisse, perinde ut Circe imperitauit finitima in insula, ut Calipso in alia etiam Ausonij maris insula. An non regnauit Babylone Semiramis, in Ponto, Phrygia, Bithynia Artemisia? non ne Punicum auspiciata est imperiū Didó? Florentibus maxime Gotorū rebus imperauit in Italia Amaluntha Theodoricæ Regis filia. Nec uero multis ante nos seculis Amatildis Comitissæ res in Italia non in primis fuere illustres. Nōne duæ diuerso tamen tempore Neapolitanum regnū moderatæ sunt

Ioannæ? Itaq; permultis etiam post Sirenes seculis Aenaria sub Neapolitanorum rei publicæ iurisdictione tenebatur, & cum ab illis aliquando bellica extracta ui fuisset, Imperatoris Augusti iussu fuit eis restituta. Et a qua matrona nomen accepit insula Parthenope, perinde ut ab altera Leucosia est de illius sepulcro dicta, nimirum cum ea post mortem sepulta in colle esset, continenti imperitauerat, & in quo sepeliri se cœuit loco, & celeberrimus per id temporis locus is erat, et uiuētī dominæ gratus admodum atq; in delitijs habitus. Nam & honos sepulturæ religiosissimus semper fuit, etiam quibus temporibus literæ nullo ferè in honore essent, & generosissimo cuiq; decreto etiam publico in maxime celebri urbis aut a gri parte dabatur sepulturæ locus. Traditum est enim (de re ut maxime uetusta loquar) apud Oruiniū antiquissimum, ac maxime quondam nobile Aboriginum oppidum, Augusti etiamnum tempore non murorum modo fundamenta, & fossas extare ueteris magnificentiæ testes, uerum etiam sepulcrorum monumenta magno ambitu, operosisq; aeggestionibus, atq; i sublimi editis. Itaq; sepulcrum ipsum indico est Parthenopen colli imperitasse, qui subiectæ imminere stationi, atq; ad sinus ipsius caput, eiq; regione Surrentum spectabat, quæ Sirenum ipsarum sedes tunc esset. Quem ad locum quod naues quendam quasi in portum applicarent, collis ipse frequens erat habitatoribus, æque ab acolis ac nautis celebratus, isq; obliterato priori nomine, post in matronæ memoriæ, atq; ab eius sepulcro Parthenope agnominatus, Cuius post loci frequentiam auxere Cumani, atq; Chalacide Euboeæ profecti coloni, auxere & Rhodij, quo tempore rebus maritimus plurimū ualebant, deducta illuc Colonia, locoq; in oppidi formam redacto. Nam Græcam eam fuisse urbem id uero certissimum est. Quod autem eo ab loco quadringentis ferè passibus oppidulū aberat, secundum litus, ac sub montem ad meridiem positum, cui Græca nomen esset appellatione Palæpolis, idq; breuitate sua habitatores non aperet, crescente iam multitudine, quo habitandi laxior ferebat commoditas, multi eo continue immigrabant ob diuersandi amplitudinē. Quocirca augescere in dies nouo oppido, illinc comportandis mari mercibus, hinc soli ipsius opulentia, cum ædificijs illustraretur et hominū frequentia, quo ab ueteri differret oppido, nouo paulatim nomine, & ab ipsis incolis, et ab nauigantibus uocari pro Parthenope Neapolis coepta. Nam ad tempora Romanorum usq; ut Linius tradit, urbes erant duæ, populus unus. Breui igitur ob loci opportunitatem, conuenarumq; frequentiam in urbis excreuit magnitudinem. Opibus uero atq; auctoritate ualuisse tunc plu-

rimam moenia ipsa planè docuere, quorum uestigia quod hodie quoq; quædam extant uidentur admirabili quædam altitudine artificioq; fuisse constructa. ut minime murum fuerit Annibalem Pœnorum ducem illis uisis fuisse ab obsidione deterritum. Conuenisse autem eum in locum proximus è uicis atq; castellis plurimos, docent peruetusta quædam urbis regionum nomina, quæ hodie quoq; & publicis & priuatis scriptis seruantur, ut Baiana uicina Baianis à colonis dicta, ut à Cimnerijs Cimneria, quibus urbis partes eæ quondam fuerint ad inhabitandū distributæ. Transiens quoq; in Italiam ab Hispania Hercules post Cacum impotentem hominē in Latio domitum, liberatamq; ab eius dominatu regionem, Campani maris oram cum peruagretur, reliquit monumenta ppetua Auernū ad lacū sua, perq; orā illā oēm itinere atq; ætate fessos, Græcis potissimū è socijs, traditis eis sedibus collocauit. Quod in Latio itē, locisq; i quibus postea Roma creuit, antefecerat. Reliquit & proxime Neapolim paulo supra Palæpolim, qui locus hodie quoq; Hercules dicitur, & ultra Neapolim ad fontes qui ab illo Herculanis sunt dicti, ibiq; Heraclea condita, & ultra Heracleam apud Pœpeios, quo in loco exposita ob occasu solis aduecta præda pompam egisse dicitur. Quæ tempestate loca illa omnia essent Græcis ab inhabitatoribus maxime frequentata et culta, propter locorum amœnitatem ac litoris. Ad uetera quoq; Neapolis moenia, Nolanamq; ad portam extat sacellum Saluatoris quod ad Hercules uiam dicitur, & in eadem urbis regione Mariæ ædicula quæ ad Hercules. A deo multa Hercules monumenta & intra urbem & extra etiam permanent. Post ipsam uero Palæpolim in qua noua nunc est arx cum adiectis hortis, postq; montem qui Palæpoli imminet promontorium protenditur in meridiem, quod a delitijs sortitum nomen est Pausilypū, è regione uero alterum existit promontorium, medium inter utrumq; sinum constituens, Lapides olim Sirenum appellati. Inter autem lapidosos promontorijs uertices, sparsosq; naturali quadam tum uoluptate, tum artificio quasi scopulos loca sunt interseminata, ac sparsim cõstita, ra amœnitate, & cultu, ijs etiam delitijs, ut ab ijs illectamentis dictæ. Nilim sint cantu Sirenes irretisse nauigantes, traxisseq; peregre uenientes homines ad inhabitanda saxa. Ac mihi quidē uisus est Virgilius ad eorum locorum imaginem finxisse Elysios secessus, ut cum ait Secreti celant calles, & myrtea circum silua tegit. — Nec uero non eodem mihi tempore uisa sunt literarum studia qualia tunc esse poterant, illic & extitisse & coepisse, quæ post modū tanta creuerint frequentia, ut quod de uocis suauis

tate et cantu attributum est Sirenibus, id fabulæ locum dederit ex eloquentiæ, ac literarum studijs, disciplinarumq; cognitione & cultu. Nam & Zeno & Parmenides satis propinquis è locis fuere oriundi, quos ante, & alios quoq; fuisse ueri est simile, quando hi duo essent & ipsi seculis nostris fortasse incogniti, nisi eorum. Aristoteles in rebus physicis, & post eum scriptores alij meminissent. Itaque & ante Pythagoram & metapontinas illas scolas fuere Sirenium in regionibus bonarum artium studiosi permulti. quod Numæ regis Romani disciplina institutionesq; declarant. Ea quoq; quæ de oraculis, deq; ad Auernum traduntur sacris, fieri absq; literarum cognitione ac professu minime poterat. Etenim rerum cognitiones per ea tempora penes sacerdotes erant, & apud Græcos extitisse tunc literarum notitiam, docuit Nicostrata Euandri mater, quæ eas in Latium attulit. Sed redeamus iam Neapolitana ad moenia oïum illa tepestate magnificentissima. qua quædam tepestate mare quæ illic curuari sensim incipiebat in sinu, radices allidebat collis, atq; iter uetus nouumq; oppidum breuiusculum quædam constituebatur sinus, quædamq; quasi statio, quod spatium diuturnitate temporum, hymbriumq; limosis è mote decursibus, ut quotidie cernitur, in continentem abiit terram, idq; nostro tempore ædificijs refertum est. Moles quoq; posteriore ætate ab regibus iacta portum nunc efficit. Ipsius quoq; ad collis ima fontes tum manabant scatebrosis sub rupibus, qui nunc etsi paucioribus in locis, in ipsa tamen maris ora subter ædificia defluentes saturiunt. Collis igitur ipse & ad mare inpositus rupibus et in mediterraneis insurgebat, uallibus undiq; præterquam ad litus cingentibus. Circum uero eum moenia ab imo in editum assurgentia eminebant ingenti mole saxi ac singulari artificio constituta, ægestitia materia intrinsecus arte iniecta quatenus collis altitudinem, summumq; equarent solum. Ad hæc turres maxime frequentes, ipsæq; extra muros ductæ ad æquato post solo insurgebant ingenti uastitate, minacibusq; fastigiatæ propugnaculis maria ac terras superbissimo quodam prospectu despectabant. Quæ omnia annis ducentis ac quinquaginta ante ætatem nostram Conradus demolitus est Rex. Post uero Romanis urbis eius ambitum promouentibus & ualles fuere maxima è parte colli æquate ad urbis ipsius positum, usumq; inhabitantium, et moenia pluribus etiam locis ad solum deiecta. Nam & Adrianus Augustus templum in tumulo proxime portam quæ ad mare ferebat, qui locus hodie quoq; Portus dicitur, ædificauit muræ amplitudinis, idq; postea collapsum ab insequentibus est principibus instauratum. qua ex ædificatione parte ab ea paulatim per ætates promotum est oppidum

est oppidum ad muros ferme Palæopolitanos, meridiem uersus, quæq; etiam solis occasum urbs spectat. Post Adrianum quoq; & ante illum, potissimum autem Antoninorum temporibus multa magnaq; intra urbem condita fuere ædificia, ut uallium nunc ipsarum ne uestigium quidem ullum relictum appareat, effectumq; est, ut peruetusta illa magnificatq; cum primis moenia pene undiq; ædificijs angerentur. Nostra uero ætate Alphonsus Ferdinandi filius prolato ad solis ortum atq; ad septentrionem pomerio et munuit eam partem urbis & illustrauit, erectis ingentis crassitudinis muris piperino è lapide, quam inchoasse uideri solum potest, id quod nos ipsi scimus animo illum destinasse. Priscæ quoq; urbis magnificentiæ præter ipsa moenia maximo est indicio fluminis intra urbem inductus excavato saxo, in quo uetus urbs tota inerat fundata, eaq; cuniculatio, atq; effossæ specus, deductæ subter maxime celebres urbis uias, atq; ad singula quadriuia, in quæ urbs quondam omnis distributa erat, excisi putei, è quibus uicinia hauriat. Ab hac autem ipsa cuniculatione deducuntur ad alia urbis loca ædesq; nobiliu aquæ tum ad puteoru usum, tum etiã fontium in urbis ijs partibus quæ uergunt ad mare. Ipsa uero cunicula lata effossio, ductilesq; aquarum cauæ et late sunt admodum & decursu minime recto, quo dum ad angulos sæpius aqua refringitur, reddatur salubrior. Quo circa & decurrit & strepit, sonorum in saxo modum fluminis, antiquum sane opus ac priscæ cuiusdam magnificentæ præclarum testimonium. Extant in ea monumenta etiam illustria templi maxime inelyti Castoris & pollucis, & item fori, ac secundum ipsum forum theatri. alterius uero theatri (nam duo ea in urbe fuere, quorum alterum intectum erat) nullum apparet uestigium. Ipsa igitur theatra non urbanæ tantum magnificentiæ indicia sunt, uerum etiam certantium inter se ingeniorum propter bonarum artium studia quæ in ea tum urbe mirifice florebant. Nam & Nero Augustus ijs in theatris ad musicæ certamen prodijt in scenam, & propter liberalium artium studia quibus Hadrianus maxime fuit deditus, ipse quanquam Augustus, rerumq; Romanarum moderator nõ asperratus tamen est oblatum à ciuibus magistratum, eumq; perinde ac priuatus administrauit. Ac mihi quidem uisi sunt Romani imperatores contendisse inuicem in magnificanda atq; illustranda Neapoli, aduersum quos ciuitas ipsa constantissimam ubiq; fidem seruauit. Nam qua fide, qua animorum affirmatione fuerit post eam stragem, rerumq; calamitatem tantam qua dux Carthaginiensium Annibal populum Romanum affecit Punico secundo bello ipse Romanorum hi

storiae docent. Neq; post dirutum à Gotis Romanum imperium eandem non constantiam retinuit aduersus eos qui rem Romanam etiã qualẽcunq; tenuere. Nam qua humanitate doctos uiros, quiq; ea in urbe literis, rerumq; naturæ cognitioni operam dabant, ciues ipsi cõplecterentur, aperte illud docet, quod Græci Latiniq; Augustorum tẽporibus Neapolim tanquam in studiorum suorum mairis sinum secedebant. Ea igitur in urbe cum decessisset Lucretius poëta, publico à ciuibus funere est elatus. In eam ossa referri sua Virgilius iussit, Brundusij cum decessisset. qua in ciuitate tantæ admirationi et uiuens et mortuus ciuibus ipsis fuit, ut in hunc usq; diẽ multa cum magnificentiæ ueteris monumenta, tum naturæ ipsius dona quædam ad Virgilium referantur. Secundum maritimam uero orã quædam etiam nũ ui suntur monumenta Luculli piscinarum, qui locus Lucillianus hodie quoq; dicitur. Post quem sunt et Platamoniæ, excavatæ ad litus ac manu hominum factæ specus, quas uetustas ipsa, salsaq; maris aspergo magna è parte consumpsit temporumq; ipsorum iniquitas, loca nimirũ ad uoluptatem, æstiuasq; deambulationes atq; cõuiuia excogitata. Sunt genuæ etiam cryptæ perforato monte Pausilypo, altera ad uiam Puteolanam in ipsõq; ferè promontoriij principio, quæ ab Alphõso rege fuit non modice amplificata, altera ad montis in mare prominentiam, atq; ad ipsius exitum, eaq; maxima parte ab uetustate labefacta. Nec uero ciues ipsi quã otio, q̄ literis dedisse minus bellicis rebus operam, ubi res ferret uisi sunt. Si quidem è bellicis maxime exercitationibus ac laudibus nobilitatem cõparauere sibi tantam, ut Neapolitana nobilitas appareat et maxime ipsa uetusta et diutius etiam magnificèq; continuata. Quæ res effecti uti Reges q post Gothicas, Africanasq; calamitates mari inuectas regnũ Neapolitanum tenuerũt, eã sibi urbẽ metropoli, eã regni caput cõstituerint. In ea regias, i ea arces in ea sepulcra ædesq; statuerint sacras, ac diuturnis maximèq; grauibus cõfectam bellis restituere in pristinã faciẽ sint conati. Quã ad rẽ non mediocriter etiam inuitauit eos cœli clementia, situs opportunitas, agrorum fertilitas, maritima opulentiã, rerum deniq; omnium quæ ad uictum opportuna sunt, mira et regionis ubertas, et ex navigationibus comportatio. Sed urbis nos laudationẽ qdẽ minime, antiquitatem uero tantum referendam suscepimus. Igitur in hac urbe Ferdinandus pace parta, rebusq; è sententia compositis supra triginta annos regnauit, cum interim multa bella pro socys atq; amicis suscepta fortissime gesserit, Turcas quoq; qui Hydruntã, bonamq; Salentinorũ partẽ ex improviso adorti occupauerant, Alphõsi filij industria

atq; opera uictos Italia expulerit. Qui si quibus artibus in initio regnum sibi comparauit, easdem in pace otioq; retinuisset, ut maxime felix est habitus, sic inter optimos fuisset principes numeratus.

FINIS.

A B C D E F G H I K L M N O P Q
R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF
GG HH II KK LL MM NN OO PP
Q Q RR Omnes sunt Quaterniones
præter ultimum Ternionem.

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI, ET
ANDREAE SOCERI, MENSE
APRILI. M. D. XIX.

